

e-ISSN 2630-6417

Volume: 8 Issue 58 Year:2022

JOSHAS

International

Journal of Social, Humanities And Administrative Sciences

**International
Refereed Indexed
Open Access
e-Journal**

EDITOR

Prof. Dr. Danial KIDIRNIAZOV

COMMUNICATION

journalofsocial.com

ssssjournal@gmail.com

From The Editor / Editorden / О т Р е д а к т о р а

English

JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES AND ADMINISTRATIVE SCIENCES journal began its publication in 2015. JOSHAS is an international, refereed fervent and online journal, that publishes academic studies in the field of social sciences.

We would like to thank you for your support to our advisory board, editorial board and arbitration board. We are also grateful to the scientists who share your study with us.

We are aware of the fact that we will be guided by stronger steps in the field of social sciences with the support you will give us in the future. For this reason, we are honored to see you in our broadcast, consultation or referee boards.

We would like to thank you for all the support you give in this way we are trying to become a social platform, and I offer respects.

Turkish

JOSHAS dergisi, 2015 yılında yayın hayatına başlamış, akademik bir dergidir. JOSHAS, sosyal bilimler alanında yapılan akademik çalışmaları yayınlayan **uluslararası, hakemli ve e-dergidir**.

Şu ana kadar danışma kurulu, yayın kurulu, hakem kurulunda yer alarak bizlere destek veren hocalarımıza teşekkür ederiz. Ayrıca çalışmalarınız bizimle paylaşan bilim insanlarına da minnettarız.

Bundan sonraki zamanlarda da bizlere vereceğiniz destek ile sosyal bilimler alanında daha güçlü adımlarla yol alacağımızın farkındayız. Bu nedenle sizleri yayın kurulumuz, danışma kurulumuz veya hakem kurullarımızda görmekten onur duyuyoruz.

Sosyal bir platform haline gelmeye çalıştığımız bu yolda vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Русский

Журнал «ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ, ГУМАНИТАРНЫХ И АДМИНИСТРАТИВНЫХ НАУК» начал свою публикацию в 2015 году. JOSHAS - это международный, реферируемый пылкий и онлайн-журнал, который публикует научные исследования в области социальных наук.

Мы хотели бы поблагодарить вас за поддержку нашего консультативного совета, редакционной коллегии и арбитражного совета. Мы также благодарны ученым, которые делят ваше исследование с нами.

Мы осознаем тот факт, что мы будем руководствоваться более сильными шагами в области социальных наук с той поддержкой, которую вы нам дадите в будущем. По этой причине мы имеем честь видеть вас в наших советах по вещанию, консультации или советам.

Мы хотели бы поблагодарить вас за всю поддержку, которую вы даете таким образом, мы пытаемся стать социальной платформой, и я предлагаю уважение.

Professor Dr. Danial KIDIRNIAZOV
Editor

Generic Page

JOURNAL ADMINISTRATION / УПРАВЛЕНИЯ ЖУРНАЛОМ / DERGI YÖNETİMİ		
Editör/ Editor / Редактор		
Prof. Dr. Danial KIDIRNIAZOV Russian Science Academy Mahaçkala, Russian Federation		
Disciplines Editor/Disiplin Editörleri/ Редактор дисциплин		
Professor Chunxing FAN	Business Administration	Tennessee State University
Professor Junaid M.SHAIKH	Technology	Curtin University of Technology U.
Professor Mahir FISONOGLU	İktisat	Çukurova University
Professor Mehdi TEHRANI	Psychiatry	Columbus State University
Professor Ramazan ERDEM	Healthcare Management	Suleyman Demirel University
Professor Milind SATHYE	Finance	University of Canberra
Ass. Prof. Dr. Fikret SOYER	Sport	Sakarya University
Professor Mieczysław W. SOCHA	Int.Advisory Board	Warsaw University
Professor Mustafa TALAS	Sociology	Omer Halisdemir University
Professor Shpresa HOXHA	Labour Economics	Pristina University
Professor Ayslu B. SARSEKENOVA	Social Sciences	Orleu National Development Inst.
Assoc.Professor Dr. Kemal ŞAHBAZ	Science Education	Mersin University
Foreign Language Linguist/Yabancı Dil Uzmanı/ Иностраный язык Лингвист		
Dr. Lubof ABRACHAKOVA Siberia Russian Academy of Sciency		
Index Supervisor / İndeks Sorumlusu/ Супервизор индекса		
Tatiana KORLOVA Kiew / Ukranya		
ADVISORY BOARD / КОНСУЛЬТАТИВНА КОЛЛЕГІЯ /DANIŞMA KURULU		
Dr. Ablimamat ZHOLDASBEKOV H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk University		
Dr. Afaq SADIKOVA Baku State University		
Dr. Aiman AKYNBEKOVA Talas State University		
Dr. Aizhan BAİMUKHAMEDOVA Eurasian Research Institute		
Dr. Akhan BİZHANOV Institute of Philosophy, Political Science And Religion Studies		
Dr. Altaiy ORAZBAYEVA Kazakhstan Branch of the Moscow State University		
Dr. Alia R. MASALIMOVA Al - Farabi Kazak National University		
Dr. Abdikalik KUNIMJAN Kazakh State Women's Teacher Training University		
Dr. Alla A. TIMOFEVA Vladivostok State University of Economics		
Dr. Amanbay MOLDIBAEV Taraz State Pedagogical University		
Dr. Anatoliy LOGINOV Ukraine Shevchenko Lugan National University		
Dr. Ansi Rezeda SAFIULLİNA Bulgarian Islamic Academy, Kazan Federal University		
Dr. A. M. ZHUBANDYKOVA Kazakh State Women's Teacher Training University		
Dr. A.S. KIDIRŞAYEV Western Kazakhstan State University		
Dr. Assem SAGATOVA Karaganda State Technical University		
Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA Orleu National Development Institute		
Dr. Badriddin MAKSUDOV Tajik National University		
Dr. Bahit KULBAEVA S.Baybeşev Aktobe University		
Dr. Bakıt OSPANOVA H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk University		
Dr. Bibiziya KALSHABAYEVA Al-Farabi Kazakh National University		
Dr. Botagul TURGUNBAEVA Kazakh State Women's Teacher Training University		
Dr. Cynthia CORREA Sao Paulo University		
Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA Rasulbekov Kyrgyz University of Economics		
Dr. Elena Belik VENIAMINOVNA Vladivostok State University of Economics		
Dr. Elmira FARAİJULAYEVA Baku State University		
Dr. Fujimaki HARUYUKI Tottori University		
Dr. Gulşat ŞUGAYEVA Dosmukhamedov Atyrau State University		
Dr. Jenishbek DUYŞHEYEV Toktomamatov International University		
Dr. Jun NAGAYASU Tohoku University		
Dr. Kalemkas KALIBAEVA Kazakh State Women's Teacher Training University		
Dr. Karligash BAYTANASOVA Al - Farabi Kazak National University		
Dr. Klara PUŞKINA Chuvash State University		
Dr. Latkin A. PAVLOVIC Vladivostok State University of Economics		
Dr. Mahabbat OSPANBAEVA Taraz State Pedagogical University		
Dr. Maha Hamdan ALANAZİ King Abdulaziz Institute of Technology, Riyadh		
Dr. Mahbub Ul ALAM Bangladesh Islami University		
Dr. Maira ESİMBOLOVA Kazakhstan Narkhoz University		
Dr. Maira MURZAHMEDOVA Al - Farabi Kazak National University		
Dr. Maryash KADRALİNOVA Kostanay College of Social Adaptation		
Dr. Merina B. VLADIMIROVNA Vladivostok State University of Economics		
Dr. Mavlyanov ABDİGAPPAR Kyrgyzstan Elaralık University		
Dr. Muhabbat KURBANOVA Tashkent State University		
Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ University of Eurasia		

Dr. Muhammad Ismaeel RAMAY	Bahria University
Dr. Nadejda HAN	E.A. Buketov Karaganda State University
Dr. Nina KINDIKOVA	Gorno-Altai State University
Dr. Nobuaki TAKEDA	Sapparo City University
Dr. N.N. KERMANOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Olga PAVLOVSKAYA	Kuban State Agrarian University
Dr. P.S. PANKOV	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Rövşen MEMMEDOV	Sungayit State University
Dr. Ramazan KHALIFE	El Ezher University
Dr. Rustem KOZBAGAROV	M. Tıñşbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Dr. Ryo YAMADA	Sapparo City University
Dr. Talantaaly BAKCHİYEV	International Association of Manasologists
Dr. Vera ABRAMENKOVA	Institute of Family and Educational Studies in Russia
Dr. Vladimir VISLIVİY	National Technical University of Ukraine
Dr. Wakako SADAHIRO	Sapparo City University
Dr. Wali RAHMAN	Sarhad University Of Science & Information
Dr. Yang ZİTONG	Wuhan University
Dr. Zaki ALİBAYEV	Bashkir State Pedagogical University
Dr. Zaituna DUDAREVA	Bashkir State University
Dr. Zhazira NURSULTANKYZY	Bolashak University
PUBLICATION BOARD / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ / YAYIN KURULU	
Dr. Abdimanap ZHOLDASBEKOV	M. Auezov South Kazakhstan State University
Dr. Abdulhamit ŞUAYB	El Ezher University
Dr. Aiman AKYNBEKOVA	Talas State University
Dr. Ansi Rezeda SAFİULLİNA	Bulgarian Islamic Academy, Kazan Federal University
Dr. Atif Muhammed El EKRET	El Ezher University
Dr. A.S. KİSTAUBAYEVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA	K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge Üniversitesi
Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Dzhakipbek A. ALTAEV	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Dmitriy VASILYEV	Russian Academy of Entrepreneurship
Dr. George RUDIC	Montreal Pedagogical Institute
Dr. G.I. ERNAZAROVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Gülbahar ATASEVER	Muğla Sıtkı Koçman University
Dr. Gulmira ABDİRASULOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Gulsara Asatova	Uzbek State University of Physical Culture and Sports
Dr. Gulzar İBRAHİMOVA	Baku Eurasian University
Dr. Ghulam DASTGEER	Pakistan Air University
Dr. İlnur ZAKİYEV	Bashkir State University
Dr. İsaevna URKİMBAEVA	Abilay Han International Relations University
Dr. K.A.TLEUBERGENOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Keles Nurmaşılı JAYLIBAY	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kenes JUSUPOV	M. Tıñşbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kulaş MAMİROVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Maryam ARPENTYEVA	Ugra State University
Dr. Rimma PARDABAYEVA	Ufa State University
Dr. Ruzikul MUSTAFAKULOV	Termez State University
Dr. Samarbek OSMONOV	Osh Humanitarian And Pedagogical Institute
Dr. Susın Haseneyn El-HUDHUDİ	El Ezher University
Dr. Shigeko KAMISHIMA	Sapparo City University
Dr. Şara MAJITAYEVA	E.A. Buketov Karaganda State University
Dr. Takashi HASUNI	Sapparo City University
Dr. Tsendiin BATTULGA	Mongolia State University
Dr. T.O. ABİSEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Tughral YAMIN	Pakistan National University Of Science
Dr. Ulbosın KIYAKBAEVA	Abay Kazak National Pedagogical University
Dr. Usam Faruk İMAM	El Ezher University
Dr. Yoshio KANAZAKI	Tohoku University
Dr. Zia Ur REHMAN	A/P National Defence University
REFEREE LIST / Список судей / HAKEM LİSTESİ	
Prof. Dr. Ahmet Naci Çoklar	Necmettin Erbakan University
Prof. Dr. Ali Selçuk	Erciyes University
Prof. Dr. Faruk İşcan	Atatürk University
Prof. Dr. Fazıl Kırkbir	Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Hacı Mustafa Paksoy	Gaziantep University
Prof. Dr. Murat Tuncer	Fırat University
Prof. Dr. Selahattin Aşaroglu	Necmettin Erbakan University
Prof. Dr. Recep Aslan	Gaziantep University
Associate Prof.Dr. Ahmet İlhan	Bayburt University
Associate Prof.Dr. Fuat Ustakara	Gaziantep University
Associate Prof.Dr. Hüseyin Çakır	Gazi University

Associate Prof.Dr. İlbey Dölek	Hatay Mustafa Kemal University
Associate Prof.Dr. Murat Öz	Karamanoğlu Mehmetbey University
Associate Prof.Dr. Naile Çevik	Ankara Hacı Bayram Veli University
Associate Prof.Dr. Veli Polat	Istanbul University
Assistan Prof.Dr. Abdullah Ülkü	Harran University
Assistan Prof.Dr. Emin Ahmet Kaplan	Karamanoğlu Mehmetbey University
Assistan Prof.Dr. Erkan Çimen	Süleyman Demirel University
Assistan Prof.Dr. Cansu Birin Atılgan	Hatay Mustafa Kemal University
Assistan Prof.Dr. Defne Yabaş	Bahceshir University
Assistan Prof.Dr. Dilşat Peker Ünal	Yozgat Bozok University
Assistan Prof.Dr. Hasan Es	Gazi University
Assistan Prof.Dr. Halil İbrahim Kocabıyık	Uşak University
Assistan Prof.Dr. Mehmet Yenice	Yozgat Bozok University
Assistan Prof.Dr. Mustafa Dereli	Necmettin Erbakan University
Assistan Prof.Dr. Murat Aslan	Gazi University
Assistan Prof.Dr. Neslihan Serdaroğlu Sağ	Konya Technical University University
Assistan Prof.Dr. Selin Güneştan	Ankara Music And Fine Arts University
Assistan Prof.Dr. Yelda Usal	Fırat University
Inst. Dr. Ahmet Varol	Karamanoğlu Mehmetbey University
Inst. Dr. Mehmet Seyda Ozan	Erciyes University
Inst. Dr. Mehmet Ölmez	Inonu University
Merve Ofloğlu	Harran University
Berat KOÇYİĞİT	Suleyman Demirel University
Mehmet Ali Horozoğlu	Karamanoğlu Mehmetbey University
INDEXED / İNDEKS / İNDEKSLER	
ICI World of Journals Index Copernicus	
Root Society for Indexing	
Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)	
ResearchBible (Academic Resource Index)	
Scientific Indexing Services (SIS)	
Active Search Results Engineer (ASR)	
Directory of Research Journals Indexing (DRJI)	
I2OR Indexing Services & Evaluation of Publication Impact Factor (PIF)	
Society of Economics and Development	

Contents / İçindekiler

Erkan Efiltili Comparing the Perception of Social Support Among the Parents of Mentally Retarded Children	1480-1487
Süheyla Büyüksahin & Yavuz Arat Principles of Physical Growth in Campus Settlements: Assessment of Alaaddin Keykubat Campüs	1488-1498
Cem Kahya & Gizem Durak Workplace Jealousy and Envy on Organizational Citizenship Behavior: A Study on Healthcare Organization	1499-1504
Adnan Karataş The Role of Regulatory Impact Analysis in Public Administration: Assessments with a Governance Approach	1505-1519
Tuğba Sadıç & Sertel Altun Matematik Öğretiminde UbD Uygulaması: Uzaktan Öğretimde “6. Sınıf Veri İşleme” UbD Application in Mathematics Teaching: “6. Class Data Processing”	1520-1529
Seyit Ahmet Solmaz & Oğuz Türkay Otel İşletmelerinde Endüstriyel Müşteri Memnuniyetinin Ölçülmesi: İstanbul’da Yerleşik 4 ve 5 Yıldızlı Oteller Üzerine Ampirik Bir Araştırma Measuring Industrial Customer Satisfaction in Hotel Enterprises: An Empirical Research on 4- and 5-Stars Hotels Located in Istanbul	1530-1542
Çiğdem Özdemir Ekspresyonist Resimde Figüratif Anlayışlar ve Duygusal Yansımaları: Edvard Munch Örneği Figurative Understandings and Emotional Reflections in Expressionist Painting: The Example of Edvard Munch	1543-1551
Çetin Çildir & Hatice Seçil Fettahhoğlu Genişletilmiş Benlikte Diderot Etkisi: Bağlamsal Bir Kavram Olarak Eşik Deneyimlerin Brikolaj Çalışması ile Teorik Entegrasyonu The Diderot Effect on the Extended Self: Theoretical Integration of Liminal Experiences as a Contextual Concept with the Bricolage Study	1552-1567
Mahmut Nedim Bayuk & Ebru Tanrıkulu Pazarlamada Yeni Bir Gelecek: Metaverse A New Future in Marketing: Metaverse	1568-1585
Serhan Salepcigil Sivil Toplum Medyası Olarak Alternatif Medya Alternative Media as Civil Society Media	1586-1593
Fatma Oğuz & Abdullah Yavuz Akıncı Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumlarının Araştırılması (Antalya Örneği) Investigation of Social Media Attitudes of High School Students (Example of Antalya)	1594-1606
Başak Danacı Polat & Zeliha Kayahan Adıyaman Malpınarı Kaya Yazıtı’nın Çağdaş Sanata Yansıması ve Bir Uygulama Örneği The Reflection of Adıyaman Malpınari Rock Instructions on Contemporary Art and an Application Example	1607-1617
Mahmut Çavdar; Ali Yılmaz; Ali Aydın & Ahmet Aksoy Covid-19 Salgınlarının Eğitime Yansımaları Konusunda Öğretmen Görüşleri Teachers Opinions on the Reflection of Covid-19 Pandemic on Education	1618-1636
Mine Aktaş; Leyla Ercan & Gökçen Gülru Bulut Süsleme Sanatının İçindeki Simetri Çeşitlerinin Geogebra İle Öğretimin Öğretmen Adaylarının Başarısına Etkisi The Impact of Teaching Types of Symmetry in Tessellation Art through Geogebra on the Success of Teacher Candidates	1637-1642
Sami Zariç Aydınlanma Felsefesinin Ortaya Çıkışında Ve Gelişiminde Etkili Ülkeler Effective Countries in the Emerging and Development of the Philosophy of Enlightenment	1643-1650

Mehmet Zengin & Ramazan Kazan

İbn 'Âşûr'a Göre Kur'an'ın Belâgat Açısından Özgünlüğü İcâz Örneği

1651-1660

According to Ibn Ashur, the Peculiar Aspects of the Qur'an in Terms of Rhetoric Laconic Art Example

Hasan Güner Berkant & Emine Varki

Öğretmen Adaylarının Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerileri ile Yaratıcı Düşünme Eğilimlerinin İncelenmesi

1661-1680

Investigation of Prospective Teachers' 21st Century Skills and Creative Thinking Tendencies

Adil Öztekin

Kur'an'cı Söylemin Metin Tenkidine Dair Görüşleri: Mısır Örneği

1681-1686

Views of the Qur'an Discourse on Text Criticism: The Example of Egypt

Rabia Budak & Hatice Kübra Kuzucanlı

Mustafa Aslier Sanatında "Kadın" Yorumlamaları

1687-1695

Interpretations of "Woman" in the Art of Mustafa Aslier

Hamza Karaoğlan

Hristiyanlık'ta Yedi Uyurlar

1696-1707

Seven Sleepers in Christianity

Selin Engin

Nimby; Sendrom Mu, Çevre Hareketi Mi?

1708-1716

Nimby; Syndrome or Environmental Movement?

Hasan Akay

Türkiye'deki Gençlik Derneklerinin İzdüşümü

1717-1726

Projection of Youth Associations in Turkey

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1480-1487

Arrival
20 September 2022
Published
30 November 2022

Article ID
65846
Article Serial Number
01

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.65846>

How to Cite This Article
Efilti, E. (2022). "Comparing the Perception of Social Support Among the Parents of Mentally Retarded Children", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8(58):1480-1487

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License. This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

Comparing the Perception of Social Support Among the Parents of Mentally Retarded Children

Erkan Efilti

Assoc. Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Faculty of Education, Konya, Turkey

ABSTRACT

The present study aims to compare socio-demographic features and perception of social support among the parents of mentally retarded children. Parents of 135 mentally retarded children attending special education institutions within the borders of Konya composed the sampling of the research. Personal Information Form and Multidimensional Scale of Perceived Social Support (MSPSS) were applied in order to determine the socio-demographic features of the parents of mentally retarded children. SPSS software package was used for data analysis and t-test and one-way analysis of variance were used for independent samples in the course of analysis. According to the results of the research, there was a statistically significant relation between the social support perceived by parents of mentally retarded children and age, motherhood or fatherhood and income status.

Keywords: Mental Retardation, Social Support, Parent

1. INTRODUCTION

While families want to have a baby, they always expect to have a healthy baby. Being born with a deficiency or not being able to have a normal growth result in the differentiation of family's expectations and intensive anxiety and stress.

Child's not having a normal growth may result in the differentiation of family's expectations and intensive anxiety and stress (Sivrikaya and Tekinarslan, 2013).

Studies on the effect of children with disabilities on the family show that parents go through many stages until they adapt to this situation; they experience denial, shock, anxiety, anger and fear; they indicate that they consider themselves responsible for the status of their children and many parents feel guilty thereof.

These emotions naturally affect the behaviors of the family members and these negative experiences may disturb the normal development and functioning of the family (Morgan, 1988).

Some changes are observed in the life of the families upon the birth of disabled children. Upon the birth, families do not know what to do, where to go, what to tell, whom to tell and they start to get confused. They always encounter questions about how the disability occurred. In this case, families primarily have to inform their normal children if any, their elders in the family, close friends and neighbors about the situation. This is due to fact that sharing this situation with the people they always interact with will relieve the families and build their confidence (Mowbray, 200; Cited by Erdoğan, 2010).

Having a child with special needs is worrisome for the family. Families encounter various situations resulting from having children with special needs and they may face difficulties for meeting the needs of children with different growth characteristics, ranging from their care to their education. It is known that social assistance is important for parents striving to respond both the disability and needs of the child upon discovering the disability of their child (Lusting and Akey, 1999, Cited by Ersoy and Çürük, 2009).

Social support or perception of social support is important for sustaining the mental health of the families. Studies on emotional difficulties experienced by parents of mentally retarded children and their perception of stress frequently deal with perception of social assistance as an independent variable (Köksal and Kabasakal 2012).

The present research aims to reveal the perception of social assistance among the parents of mentally retarded children and to compare this perception according to some variables.

1.1. Research Aim and Research Questions

The aim of the research is to compare the perception of social assistance among the parents of mentally retarded children according to different variables. In line with this general purpose, the following sub-objectives will be tried to be achieved.

1. Is there any difference in social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to the age of parents?
2. Is there any difference in social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to status of motherhood or fatherhood?
3. Is there any difference in social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to income level of the parents?

2. METHOD

2.1. Research Model

The research model is descriptive, relational survey model. Correlational survey models are a research model that aims to determine the existence of a difference between two or more variables, and the degree of difference if any. In this model, no intervention is made to the variables. Correlational analysis can be carried out in two ways, the correlational type, and the relationship obtained by comparison (Karasar, 2012). This research was carried out with the correlation type relational survey model.

2.2. Population and Sampling

The sample of the study is composed of randomly-selected 135 people who have mentally retarded children who live in Konya. Random sampling method was used in the study.

The distribution of parents included in the sampling is as follows by their ages: 36 (26%) are 20-30 years of age, 64 (47%) are 31-40 years of age and 35 (32%) are 41 years of age and older.

The distribution of parents included in the sampling is as follows by their motherhood and fatherhood: 86 (63%) are mothers and 49 (37%) are fathers.

The distribution of parents included in the sampling is as follows by their income level: 64 (47%) earn 1000 TL and less; 57 (42%) earn 1001-2000 TL, 14 (10%) earn 2001 and more.

2.3. Data Collection Tools

Personal information form prepared by the researcher and “Multidimensional Scale of Perceived Social Support” developed by Zimet et al. (1988), of which validity and reliability were proven by Eker and Arkar in 1995 were used for determining the social assistance perceived by the parents.

Multidimensional Scale of Perceived Social Support (MSPSS): The scale was developed by Zimet et al. (1988). It is a self-assessment scale of 7-point Likert type ranging from “Totally disagree” (1) to “Totally agree” (7) which measures the sufficiency of the source of individual social support with 12 items. The minimum score of the scale is 12 and maximum score is 84. The higher the score is, the higher the perceived social support is. The scale was firstly adapted for Turkish language and culture by Eker and Arkar (1995). The reliability coefficients of the scale were high, ranging between 0.80 and 0.95 in the study of Eker and Arkar (1995).

2.4. Data Analysis

The analysis of the data obtained as a result of the research was made by using IBM SPSS Statistics 22.0 data analysis program. Correlation analysis was used to determine the relationship between variables. It is also used in descriptive statistics such as arithmetic mean and standard deviation.

3. FINDINGS AND INTERPRETATION

Anova test was applied in order to determine whether there is any difference in social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to the age of parents, the first sub-aim of the research. Numeric data about this process is given in Table 1.

Table 1. Results of anova test regarding the age of parents of mentally retarded children

Age of Parents of Mentally Retarded Children		N	X	SS	F	P	Difference
1. There is a person (i.e. boy/girlfriend, fiancé, relative, neighbor, doctor) standing by me when necessary apart from my family and my friends.	20-30 years of age	36	3.2143	1.62569	1.022	.198	
	31-40 years of age	64	2.7727	.42893			
	41 years of age and older	35	3.7429	1.78791			
	Total	135	3.5625	1.65112			
2. There is a person (i.e. boy/girlfriend, fiancé, relative, neighbor, doctor) to share my happiness and sadness apart from my family and my friends.	20-30 years of age	36	3.2815	1.68688	1.213	.126	
	31-40 years of age	64	3.0714	.82874			
	41 years of age and older	35	2.5364	.78954			
	Total	135	2.8571	.65722			
3. My family (i.e. my mother, father, spouse, children, siblings) really try to help me.	20-30 years of age	36	2.0625	.30211	2.145	.004	1-3
	31-40 years of age	64	2.7111	.65182			
	41 years of age and older	35	3.5714	1.22250			
	Total	135	4.2727	1.95623			
4. I receive the emotional assistance and support I need from my family (i.e. my mother, father, spouse, children, siblings).	20-30 years of age	36	6.6571	.63906	1.040	.187	
	31-40 years of age	64	6.8750	.62994			
	41 years of age and older	35	6.2593	1.39810			
	Total	135	4.5714	.93761			
5. There is a person (i.e. boy/girlfriend, fiancé, relative, neighbor, doctor) really putting my mind at rest apart from my family and my friends.	20-30 years of age	36	4.3182	1.32328	2.045	.013	1-2
	31-40 years of age	64	5.0857	.28403			
	41 years of age and older	35	4.9531	.57541			
	Total	135	4.8444	.78099			
6. My friends really try to help me.	20-30 years of age	36	5.4286	1.50457	1.555	.076	
	31-40 years of age	64	5.9545	1.36198			
	41 years of age and older	35	4.4286	1.46098			
	Total	135	4.0156	1.20175			
7. I can rely on my friends when the situation deteriorates.	20-30 years of age	36	4.5852	1.50811	1.811	.054	
	31-40 years of age	64	5.8571	.77033			
	41 years of age and older	35	6.2727	1.03196			
	Total	135	6.1143	.90005			
8. I can tell my problems to my family (i.e. my mother, father, spouse, children, siblings).	20-30 years of age	36	6.6719	.85551	1.325	.108	
	31-40 years of age	64	6.3778	.92934			
	41 years of age and older	35	4.9286	2.05555			
	Total	135	5.2727	2.14214			
9. I have friends to share my happiness and sadness.	20-30 years of age	36	5.4857	1.22165	2.243	.002	1-2

	31-40 years of age	64	3.4063	1.25633			
	41 years of age and older	35	4.2519	1.56796			
	Total	135	4.3143	1.68379			
10. There is a person (i.e. boy/girlfriend, fiancé, relative, neighbor, doctor) to care about my feelings apart from my family and my friends.	20-30 years of age	36	2.2727	1.27920	2.005	.016	1-3
	31-40 years of age	64	3.8571	1.08852			
	41 years of age and older	35	3.9375	1.63178			
	Total	135	3.9926	1.78089			
11. My family (i.e. my mother, father, spouse, children, siblings) is willing to help me in making my decisions.	20-30 years of age	36	4.2857	.46881	1.755	.066	
	31-40 years of age	64	4.0455	1.91429			
	41 years of age and older	35	3.2571	.44344			
	Total	135	3.7188	.84457			
12. I can tell my problems to my friends.	20-30 years of age	36	3.7111	1.04286	1.835	.048	
	31-40 years of age	64	5.7857	.69929			
	41 years of age and older	35	5.5909	.66613			
	Total	135	5.8571	.42997			

P<0.05

According to Anova table, there was a statistically significant difference in “question 3 and 9”. There was not any significant difference in other items.

The results of the analysis show that there was a significant difference in question 3 “*My family (i.e. my mother, father, spouse, children, siblings) really try to help me*” about social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to the age of parents [F = 2.145, p<.05]. Results of Tukey’s test which was carried out to detect the groups with the difference among the units may be interpreted in a manner that parents who are 41 years of age and older (X=3.57) held more positive opinions about this item.

The results of the analysis show that there was a significant difference in question 5 “*There is a person (i.e. boy/girlfriend, fiancé, relative, neighbor, doctor) really putting my mind at rest apart from my family and my friends.*” about social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to the age of parents [F = 2.045, p<.05]. Results of Tukey’s test which was carried out to detect the groups with the difference among the units may be interpreted in a manner that parents who are 31-40 years of age (X=5.48) held more positive opinions about this item.

The results of the analysis show that there was a significant difference in question 9 “*I have friends to share my happiness and sadness*” about social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to the age of parents [F= 2.243, p<.05]. Results of Tukey’s test which was carried out to detect the groups with the difference among the units may be interpreted in a manner that parents who are 20-30 years of age (X=5.48) held more positive opinions about this item.

The results of the analysis show that there was a significant difference in question 10 “*There is a person (i.e. boy/girlfriend, fiancé, relative, neighbor, doctor) to care about my feelings apart from my family and my friends.*” about social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to the age of parents [F = 2.005, p<.05]. Results of Tukey’s test which was carried out to detect the groups with the difference among the units may be interpreted in a manner that parents who are 41 years of age and older (X=3.93) held more positive opinions about this item.

T-test was applied in order to determine whether there is any difference in social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to according to status of motherhood or fatherhood, the second sub-aim of the research. Numeric data about this process is given in Table 2.

Table 2. Results of T-test regarding the status of motherhood or fatherhood

Kinship		N	X	SS	df	t	P
1.	Mother	86	3.5116	1.72008	133	1.45	.089
	Father	49	2.8776	1.56302			
2.	Mother	86	2.3140	.65550	133	1.60	.074
	Father	49	2.0061	.64205			
3.	Mother	86	6.7209	.69707	133	2.02	.014
	Father	49	5.4490	1.88261			
4.	Mother	86	4.9302	.39973	133	2.42	.000
	Father	49	3.4939	1.17622			
5.	Mother	86	4.4535	1.10248	133	1.00	.189
	Father	49	4.8163	2.02766			
6.	Mother	86	5.0023	.93393	133	1.46	.110
	Father	49	6.5102	.91566			
7.	Mother	86	5.0000	1.47129	133	1.13	.175
	Father	49	5.6939	1.64828			
8.	Mother	86	4.0581	1.69674	133	2.14	.003
	Father	49	2.6776	1.93254			
9.	Mother	86	3.8651	.94181	133	1.17	.162
	Father	49	4.1429	1.08012			
10.	Mother	86	5.6744	.86012	133	1.28	.154
	Father	49	5.6327	1.07420			
11.	Mother	86	5.3512	1.36784	133	2.10	.004
	Father	49	6.6735	1.06825			
12.	Mother	86	5.2326	.80695	133	1.80	.069
	Father	49	4.4184	.75930			

According to t-test table, there was a statistically significant difference in “question 4, 8 and 11”. There was not any significant difference in other items.

The results of the analysis show that there was a significant difference in question 3 “My family (i.e. my mother, father, spouse, children, siblings) really try to help me.” about social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to the status of motherhood or fatherhood [$t(133)=2.02, p<.05$]. It may indicated that mothers ($X=6.72$) held more positive opinions about this item than the opinions of fathers.

The results of the analysis show that there was a significant difference in question 4 “I receive the emotional assistance and support I need from my family (i.e. my mother, father, spouse, children, siblings)” about social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to the status of motherhood or fatherhood [$t(133)=2.42, p<.05$]. It may indicated that mothers ($X=4.93$) held more positive opinions about this item than the opinions of fathers.

The results of the analysis show that there was a significant difference in question 8 “I can tell my problems to my family (i.e. my mother, father, spouse, children, siblings)” about social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to the status of motherhood or fatherhood [$t(133)=2.14, p<.05$]. It may indicated that mothers ($X=4.05$) held more positive opinions about this item than the opinions of fathers.

The results of the analysis show that there was a significant difference in question 11 “My family (i.e. my mother, father, spouse, children, siblings) is willing to help me in making my decisions” about social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to the status of motherhood or fatherhood [$t(133)=2.10, p<.05$]. It may indicated that fathers ($X=6.67$) held more positive opinions about this item than the opinions of mothers.

Anova test was applied in order to determine whether there is any difference in social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to income level of the parents, the third sub-aim of the research. Numeric data about this process is given in Table 3.

Table 3: Results of anova test regarding the income status of parents of mentally retarded children

Income Status of Parents of Mentally Retarded Children	N	X	SS	F	P	Fark
1. There is a person (i.e. boy/girlfriend, fiancé, relative, neighbor, doctor) standing by me when necessary apart from my family and my friends.	1000 TL and less	64	3.8813	1.45262	1.321	.167
	1001-2000 TL	57	4.2281	1.38896		
	2001 TL and more	14	4.0000	1.17670		
	Total	135	3.2815	1.68688		
2. There is a person (i.e. boy/girlfriend, fiancé, relative, neighbor, doctor) to share my happiness and sadness apart from my family and my friends.	1000 TL and less	64	2.2344	.49577	1.413	.152
	1001-2000 TL	57	2.4035	.79865		
	2001 TL and more	14	2.2857	.61125		
	Total	135	2.3111	.65182		
3. My family (i.e. my mother, father, spouse, children, siblings) really try to help me.	1000 TL and less	64	6.5919	1.73941	2.145	.002 1-3
	1001-2000 TL	57	6.1265	.79865		
	2001 TL and more	14	4.4286	1.28388		
	Total	135	6.2593	1.39810		
4. I receive the emotional assistance and support I need from my family (i.e. my mother, father, spouse, children, siblings).	1000 TL and less	64	4.7188	.96722	2.080	.004 1-3
	1001-2000 TL	57	4.2308	1.38000		
	2001 TL and more	14	2.7857	1.25137		
	Total	135	4.2444	.78099		
5. There is a person (i.e. boy/girlfriend, fiancé, relative, neighbor, doctor) really putting my mind at rest apart from my family and my friends.	1000 TL and less	64	5.2031	1.59543	1.045	.256
	1001-2000 TL	57	4.3526	.87466		
	2001 TL and more	14	4.9286	2.05555		
	Total	135	4.8852	1.50811		
6. My friends really try to help me.	1000 TL and less	64	6.6563	.56957	1.123	.187
	1001-2000 TL	57	6.0702	1.04982		
	2001 TL and more	14	6.3571	1.33631		
	Total	135	6.3778	.92934		
7. I can rely on my friends when the situation deteriorates.	1000 TL and less	64	5.0000	1.96800	1.334	.178
	1001-2000 TL	57	5.5965	.75261		
	2001 TL and more	14	5.0000	1.79743		
	Total	135	5.2519	1.56796		
8. I can tell my problems to my family (i.e. my mother, father, spouse, children, siblings).	1000 TL and less	64	4.8525	1.51054	2.225	.002 1-2
	1001-2000 TL	57	3.4649	1.59200		
	2001 TL and more	14	4.2857	1.48989		
	Total	135	3.9926	1.78089		
9. I have friends to share my happiness and sadness.	1000 TL and less	64	4.0156	1.29090	1.453	.120
	1001-2000 TL	57	3.7281	.42332		
	2001 TL and more	14	4.2857	.72627		
	Total	135	3.9111	1.04286		
10. There is a person (i.e. boy/girlfriend, fiancé, relative, neighbor, doctor) to care about my feelings apart from my family and my friends.	1000 TL and less	64	5.7500	.71270	1.007	.286
	1001-2000 TL	57	3.7281	.42332		
	2001 TL and more	14	4.2857	.72627		
	Total	135	3.9111	1.04286		

	1001-2000 TL	57	5.7719	.82413			
	2001 TL and more	14	5.2857	1.67233			
	Total	135	5.6593	.93970			
11. My family (i.e. my mother, father, spouse, children, siblings) is willing to help me in making my decisions.	1000 TL and less	64	5.7500	.64242	1.405	.136	
	1001-2000 TL	57	5.9298	1.53367			
	2001 TL and more	14	6.1429	1.83375			
	Total	135	5.9407	1.28808			
12. I can tell my problems to my friends.	1000 TL and less	64	5.1563	.40703	1.200	.226	
	1001-2000 TL	57	5.2281	.92616			
	2001 TL and more	14	4.5000	1.28602			
	Total	135	5.1185	.80160			

P<0.05

According to Anova table, there was a statistically significant difference in “question 3, 4 and 8”. There was not any significant difference in other items.

The results of the analysis show that there was a significant difference in question 3 “My family (i.e. my mother, father, spouse, children, siblings) really try to help me” about social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to income status of parents [F(131)=2.080, p<.05]. Results of Tukey’s test which was carried out to detect the groups with the difference among the units may be interpreted in a manner that parents who earn 1000 TL and less (\bar{X} =6.59) held more positive opinions about this item.

The results of the analysis show that there was a significant difference in question 4 “I receive the emotional assistance and support I need from my family (i.e. my mother, father, spouse, children, siblings)” about social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to income status of parents [F(131)=3.123, p<.05]. Results of Tukey’s test which was carried out to detect the groups with the difference among the units may be interpreted in a manner that parents who earn 1000 TL and less (\bar{X} =4.71) held more positive opinions about this item.

The results of the analysis show that there was a significant difference in question 8 “I can tell my problems to my family (i.e. my mother, father, spouse, children, siblings)” about social assistance perceived by the parents of mentally retarded children according to income status of parents [F(131)=2.225, p<.05]. Results of Tukey’s test which was carried out to detect the groups with the difference among the units may be interpreted in a manner that parents who earn 1000 TL and less (\bar{X} =4.85) held more positive opinions about this item.

3. CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

According to present study which aims to research demographic profiles of parents of mentally retarded children and to compare perception of social support among the parents of mentally retarded children, it has been determined that there are differences as well as similarities in social support perceived by the parents of mentally retarded children.

It has been detected that scores obtained by parents from Multidimensional Scale of Perceived Social Support differ according to socio-demographic features such as age, motherhood and fatherhood and income status of parents of mentally retarded children.

It has been detected that there has been a difference in the social support perceived by the parents of mentally retarded children according to the age of the parents regarding the items that the family (i.e. their mother, father, spouse, children, siblings) really try to help them and they have friends to share their happiness and sadness.

A statistically significant difference has been detected in the social support perceived by the parents of mentally retarded children according to the status of motherhood and fatherhood regarding the items that they receive the emotional assistance and support they need from their family, they can tell their problems to their family and their family is willing to help them in making their decisions.

A statistically significant difference has been detected in the social support perceived by the parents of mentally retarded children according to income status of parents regarding the items that their family (i.e. their mother, father, spouse, children, siblings) really try to help them, they receive the emotional assistance and support they need from

their family, they can tell their problems to their family. Yılmaz et al. (2008) did not detect a statistically significant difference between income level and social support in a study on the university students.

Following recommendations have been developed according to the results of the present research:

1. Since parents of mentally retarded children need social support, new programs may be developed and implemented in order to enhance social support networks.
2. Family consultancy may be provided for parents by the experts working for the educational institutions of mentally retarded children according to score of social support perceived by parents.
3. Parents of mentally retarded children may periodically be joined in family groups and they may exchange their experiences about their children.

REFERENCES

1. Bozdoğan Sungur, İ.B. (2011). “Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek Ve Yalnızlık Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
2. Eker, D.& Arkar, H. (1995). “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Faktör Yapısı, Geçerlik Ve Güvenirliği”, Türk Psikoloji Dergisi, 10, 45-55.
3. Eker, D.; Arkar, H. & Yıldız, H. (2001). “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formunun Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği”, Türk Psikiyatri Dergisi, 12(1),17-25.
4. Erdoğan Özudoğru, H.N. (2010). “Engelliler ve Ailelerinin Yaşadığı Sorunlar”, Öz-Veri Dergisi, 8(7): 1635-1650
5. Ersoy, Ö. & Çürük, N. (2009). “Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Annelerde Sosyal Desteğin Önemi”, Aile ve Toplum Dergisi, 5(17):104-110
6. Karasar N. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar, İlkeler, Teknikler (23 b.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
7. Köksal, G. & Kabasakal, Z. (2012) “Zihinsel engelli çocukları olan ebeveynlerin yaşamlarında algıladıkları stresi yordayan faktörlerin incelenmesi”, Buca Eğitim Fakültesi Dergisi 32, s.72-73.
8. Lusting, D.C. & Akey, T. (1999). “Adaptation in Families with Adult Children with Mental Retardation: Impact of Family Strengths an Appraisal”, Education and Training in Mental Retardation and Developmental, 34 (3) pp: 260-270.
9. Morgan, C.T. (1988). “Psikolojiye Giriş Ders Kitabı”, (Yay. Sor.; S. Karakaş). Ankara: H.Ü. Psikoloji Bölümü Yayınları.
10. Mowbray, C. (2000). “Mothers with a Mental illness: Stressors and Resources for Parenting and Living, Families in Society”, The Journal of Contemporary Human Services 81.
11. Richman, J. M. & Rosenfeld, L.B. (1988). "Social Support For Adolescents at Risk of School Failure", Social Work, 43 (4), 309-324..
12. Sarason, I.G.: Levine, H.M.: Basham, R.B. & Sarason, B.R. (1983). “Assessing Social Support: The Social Support Questionnaire”, Journal of Personality and Social Psychology, 44 (1), 127-139..
13. Sivrikaya, T. & Tekinarslan, İ.Ç. (2013). “Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerde Stres, Sosyal Destek ve Aile Yükü”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 14(2) 17-29
14. Yıldırım, A.: Aşilar Hacıhasanoğlu R. & Karakurt, P. (2012). “Engelli Çocukların Annelerinin Ruhsal Durumlarının Belirlenmesi”, İstanbul Üniversitesi Florence Nigthingale Hemşirelik Dergisi, 20 (2)
15. Yıldırım, İ. (1997). “Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi Güvenirliği Ve Geçerliği”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13, 81-87.
16. Yılmaz, E. & Karaca, F. (2008). “Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Destek Ve Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi”, Genel Tıp Dergisi, 18 (2), 71-79.
17. Zimet, G.D.: Powel, S.S & Farley, G.K. (1988). “The Multidimensional Scale Of Perceived Social Support”, J Pers Assess, 52, 30-41.

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1488-1498

Arrival
20 September 2022
Published
30 November 2022

Article ID
65850
Article Serial Number
02

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.65850>

How to Cite This Article
Büyüksahin, S. ve Arat, Y. (2022).
"Principles of Physical Growth in
Campus Settlements:
Assessment of Alaaddin
Keykubat Campüs", Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences,
8(58):1488-1498

International Journal of Social, Humanities
and Administrative Sciences is licensed
under a Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International License.
This journal is an open access, peer-
reviewed international journal.

Principles of Physical Growth in Campus Settlements: Assessment of Alaaddin Keykubat Campüs¹

Süheyla Büyüksahin Yavuz Arat

^{1,2} Associate. Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Faculty of Fine Arts and Architecture, Department of Architecture, Konya, Turkey

ABSTRACT

Universities, among the educational institutions where qualified manpower to shape the future of a society are trained, means a collection of buildings in which education and research activities take place physically. As a contemporary educational environment, universities are required by the education system that develops apart from the basic functions of education, research and knowledge production; It includes physical formations that will respond to functions such as work, nutrition, shopping, entertainment, sports, recreation and health. The socio-economic, cultural and recreational needs of the society, which change and develop over time, have made it necessary for universities to be planned as new settlements away from the city centers. Thus, the concept of "campus" emerged and universities began to be established in large areas in areas open to development, based on certain systems. Campus settlements, which have the characteristics of a city in themselves and therefore have a structure that changes and develops over time, are expected to serve for many years, and in this sense, they should be planned in a way that can meet their development and growth needs. In this study discussing the physical growth and change process of Selcuk University Alaaddin Keykubat Campus it is aimed to evaluate the sample area by considering the growth and flexibility criteria of university campuses. As a result, it is possible to say that both the chosen settlement system and the adopted design criteria can directly or indirectly affect the physical growth and development opportunities on campuses, starting from the pre-planning stage. It is important for universities, which are expected to serve in the long term and are important for the development of the society, to accurately determine the physical growth and development opportunities in the campuses and to support these determinations with the appropriate settlement system and design criteria, so that they can fulfill these responsibilities in favor of the society for a long time.

Keywords: Campus, Campus Planning, Campus Settlement Systems, Physical Growth

1. INTRODUCTION

As a contemporary educational environment, universities are required by the education system that develops apart from the basic functions of education, research and knowledge production; It includes physical formations that will respond to functions such as work, nutrition, shopping, entertainment, sports, recreation and health. In the historical process, the search for different physical formations emerged as the madrasahs in our country and the universities based on the church in Europe were stuck in the urban fabric as a result of the rapidly increasing urban population and urbanization movements at the beginning of the 20th century. The socio-economic, cultural and recreational needs of the society, which change and develop over time, have made it necessary for universities to be planned as new settlements away from the city centers. Thus, the concept of "campus" emerged and universities began to be established in large areas in areas open to development, based on certain systems. Today, university campus settlements are multifunctional small city models that include higher education buildings, housing units such as dormitories and lodgings, social facilities and the transportation scheme connecting these units to each other, as well as vehicular and pedestrian roads, green areas, sports fields, inner courtyards and squares.

Universities, which are an important tool in social development, have gained a widespread and growing quality with the thought of meeting the increase in demand for vocational education and scientific research activities, which is caused by the rapid increase in population and the effect of technological and socio-cultural progress over time; This situation has brought with it the necessity of growable and formative planning that can adapt to the constant change. Campus settlements, which have the characteristics of a city in themselves and therefore have a structure that changes and develops over time, are expected to serve for many years, and in this sense, they should be planned in a way that can meet their development and growth needs. The ability of university campuses to adapt to this change will be possible by implementing the concepts of flexibility and growthiness in planning. For this reason, considering the

¹ Part of this article was published as a chapter with a different title in a memory book named "Kerim Çınar'a Armağan" in Turkish in 2022.

targets determined in the preliminary study, it is important to choose a settlement system that can meet this need in the future, and to foresee growth plans at micro and macro scales.

In this study discussing the physical growth and change process of Selcuk University Alaaddin Keykubat Campus - which was started to be built with the settlement plan prepared in 1985 - was planned based on the widespread type settlement system and continues to develop today; It is aimed to evaluate the sample area by considering the growth and flexibility criteria of university campuses. Within the scope of the study, a literature search was conducted that directly or indirectly addressed the research topic, theses, books, national and international research articles, previous research and evaluation studies on the study area were used. In addition, satellite photographs of different years and technical drawings of the campus were used for analysis, and the data obtained by using on-site detection and examination and photographing methods in the sample area were evaluated in chronological order.

2. PHYSICAL GROWTH OF CAMPUS SETTLEMENTS

According to Hasol (1998), campus is defined as large areas where university education buildings, student dormitories, faculty member lodgings, sports and social facilities are located collectively. Also Türeyen (2002) expressed the campuses as self-sufficient university cities whose functions are education, research and application, providing the necessary living conditions (housing, entertainment, shopping, sports, health, and recreation) for their users. Over time, campuses have gone beyond being just educational institutions and have turned into a living space that includes science production activities with students and academic staff, service activities with administrators and support staff, as well as other vital activities such as socialization, cultural and sports activities. Today, the word "campus" is defined to include all the buildings within the borders of the university and the whole including the spaces between the buildings (Açıkay, 2015).

Çınar (1998) stated that the planning of a good university campus should be based on the principle of determining the social needs of the country and region where the university is located and developing the planning based on these data. Prospectiveness and adaptability to developments, which are foreseen in developing societies, as well as the natural result of these features in planning, the character of change and the possibilities of growth are among these requirements.

When future changes and developments are not considered in the planning phase of universities, the establishment of which requires huge financial resources, campuses will not be able to fulfill their duties efficiently in the long run and may cause great damage to the country's economy. In this sense, calculations and predictions about the growth and development opportunities of universities should be made scientifically (Erkman, 1990; Çınar, 1998). Since the estimates made are not precise, the target should be to respond to the requirements at the highest rate. Planning based on these predictions will bring cost, design and usage difficulties. In what form and at what rate the flexibility to be provided while making calculations and estimations regarding planning, and how the new structuring and growth will be for the future needs, are important questions that need to be answered (İnceoğlu, 1987).

According to Gürün (2003), the design of university campus areas, which are planned in a city model, should be considered at the urban design scale. One of the most important features of universities, which by their nature aim to develop to the highest level they can reach, is the desire for growth. In universities, which are accepted as innovative institutions reflecting contemporary approaches, production is continuous, and continuous production brings continuous growth and development (Doğan, 2005).

It is possible to consider the growth in universities as the growth in the organizational structure and the growth in the physical structure. Organizational growth includes new faculties, laboratories and institutes to be added to the university, as well as the growth of some of the system elements. Due to the flexibility of the physical environment, it can be said that the growth in the organizational structure is not directly reflected in the physical structure, and this understanding of flexibility is always a factor, especially in university designs (Erkman, 1990). In cases where the growth cannot be met within the building flexibility limits, the growth in the organizational structure is followed by the growth in the physical structure; this growth is read through the shell that surrounds the organizations, that is, from the building and building systems (İnceoğlu, 1987).

The reasons for the growth of campuses are discussed under two headings (Karaaslan, 1979):

- ✓ Uses require new and more space within themselves (Micro Growth): In this growth, which is considered at the building scale, with the increase in the university population, the capacities of the existing uses may be insufficient, and this situation can also be defined as capacity increase. In addition, the development of existing branches of science brings the formation of new spaces as well as capacity increase.

- ✓ Need for new uses (Macro Growth): In universities, which have a dynamic structure, new unforeseen uses may emerge with the developments experienced over time, and new spatial uses are required for new branches of science that have emerged with the development of science and technology.

The reasons for the growth of universities in the micro and macro scales described above in general terms can be detailed as follows;

- ✓ Change in educational goals and methods,
- ✓ Change in research purposes and methods,
- ✓ Additions to existing branches,
- ✓ Development of teaching fields,
- ✓ Opening of new teaching areas,
- ✓ Establishment of new faculties and vocational schools,
- ✓ Increase in the number of students.

Apart from these items expressing the increase in business volume, the application of a new technique, socio-psychological changes such as prestige and status may also create the need for additional space and require growth (Şen, 1987).

According to Erkman (1990), the growth in the structure of universities causes physical growth in the campus. In other words, change is only possible with growthiness. Karakaş (1999) states that the development and growth of university campuses depends on the physical conditions of the area. In this context, it is of great importance to make the right decision for site selection. It is also important that the campus and its units have a structure and texture that can grow in order for the university campus areas to be large enough to accommodate predictable or unpredictable developments and to ensure growthiness (Yıldızoğlu, 2006).

In a dynamic subject such as education that is constantly changing, it is not possible to determine all the changes and growth needs that may arise in the future precisely at the planning stage and to shape the design based on this. The design of spaces and buildings in different sizes to serve different numbers of people and their flexibility to meet various functions and requirements has become one of the increasingly important criteria in the design of university buildings. Just as the growth in campuses is a return of development, in the same way, "change" requires "flexibility" (Ak, 2007). The ability of university campuses to keep pace with development and change will be possible by implementing the concepts of flexibility and growthiness, which are known to be in close relationship with each other (Irgatoğlu, 2011). Flexibility is a feature sought in university buildings at the spatial scale, as well as the general layout of the campus and its entire infrastructure. Flexibility should be brought to the fore especially in infrastructure decisions, and the current inadequacy of infrastructure should be prevented from causing greater economic problems (Çınar, 1998).

The first settlement planning of a campus may not include all the changes and developments that may occur over time. Depending on the ever-evolving technology, unpredictable changes may also occur. However, the campus plan should be prepared in a way that can respond to the developments and changes that may occur later. The increase in the number of students over time, the developments in the fields of science and the emergence of new branches of science require that the campuses be designed as expandable (Karakaş, 1999). In this sense, while the campuses develop and grow in line with their needs, the integrity of the new structures created should be ensured with the existing and future ones. In order for a healthy development to occur, a development plan should be prepared and its compatibility with the existing campus should be ensured (Dober, 1992; Karakaş, 1999). In the light of the information discussed up to this point, it is possible to say that the concepts of growth and development also bring the concept of "stage". For a newly established university that started education with a certain number of educational buildings and a small number of students and developed over time, the construction of the entire campus at once is a negative planning approach in terms of time and cost. In this sense, a growth that takes place in stages is considered as the construction of certain parts of a pre-designed whole in certain stages and finally reaching integrity. This means that the future and goals are planned and designed; there is no random and unlimited growth (Kortan, 1981).

3. PLANNING FOR GROWTH AND DEVELOPMENT ON CAMPUSES

Growth plans based on estimations show the extent of growth over time, and the estimation precision decreases inversely as the time lengthens. Planning for shorter maturities may be more precise due to the health of the forecasts. As can be understood from here, the time factor constitutes an important data for growth planning.

Linde (1971) proposes plans for growth according to the degree of certainty:

- ✓ Land use plan (15 years and above)
- ✓ Guiding plan (7-15 years)
- ✓ Grouping plan (5-7 years)

Accordingly, the land use plan includes decisions over 15 years and the degree of certainty is low. Here, the locations and sizes of the main usage areas, the main access roads are shown. The guiding plan is organized for 7-15 years. The degree of certainty is higher than the land use plan. In this plan, the locations, densities, inter-functional relations of faculties, common facilities, transportation networks, micro-growth areas are shown. The validity period of the grouping plan is 5-7 years. It is more precise than the other two plans. This plan includes details such as the number of floors, heights, planning system, growth opportunities, installation and transportation principles related to the building and building groups (Linde, 1971).

While the campuses develop and grow in line with their needs, the integrity of the new structures with the existing and future ones should be ensured. In order for a healthy development to occur, a “development plan” should be prepared and its coordination with the existing campus should be established. While making a development plan; The definition and dimensions of the future physical development of the university should be determined in general and estimated cost calculations should be made (Dober, 1992). For this, it is possible to list the primary things to do as;

- ✓ Knowing the academic plan, educational goals and functions to be included,
- ✓ Identifying the development opportunities of the campus area, circulation system, infrastructure and structures on the campus,
- ✓ Making a design plan for how developments will be organized,
- ✓ Determining the order in which the developments to be implemented will be made,
- ✓ Estimated cost calculations for the application,
- ✓ And the preparation of documents supporting different proposals (Dober 1963).

There are 4 different growth models according to the settlement systems on the campuses:

Single-center growth model: The central region is a closed area defined by the smallest circle area in the middle and formed by the enclosing of concentric rings that develop outward. In this model, micro growth can be achieved, albeit partially, outside the center, but macro growth is not possible (Karaaslan, 1979).

Spontaneous growth model: In the settlements where the usage areas are arranged in isolation from each other, additional settlements are made in the large spaces left in between, and new usage areas are settled in the empty spaces in the surrounding, in line with the growth of these usage areas. In this growth model, there is the possibility of micro and macro growth, but the possibilities here are limited. Due to the disconnected settlements, the hierarchy within the university cannot be achieved and the transportation distances are increasing (Karaaslan 1979, Karakaş 1999).

Molecular growth model: The university provides its development with molecules that can be added later. Molecules necessary for growth are added to the spaces left between the masses that make up the current university. When the space between the masses is not sufficient for the molecules in the university settlement, the desired development towards any aspect of the university is provided. In this growth model, macro and micro growth can be achieved (Karaaslan 1979, Karakaş 1999).

Linear growth model: In the open-ended model, which defines the pedestrian allele with the usage areas arranged parallel to both sides of the main axis, the growth can take place in the desired direction at the two open ends of the pedestrian axis. This growth is macro growth. The growth that can be performed perpendicular to the pedestrian axis is micro growth (Karaaslan 1979, Karakaş 1999).

Erkman (1990) states that a controlled growth planned for a university campus has different characteristics. And he ranks them as growth (i) by density, (ii) by axis, (iii) by direction, (iv) by relationship with time, (v) by form. Growth according to density will be by condensation or spreading. Concentration is important in terms of land use, transportation and infrastructure economy. Growth can be vertical or horizontal relative to the axis. As a result of the growth in the vertical axis, the need for technical auxiliary tools such as the use of elevators may arise, while the growth in the horizontal axis may force the transportation and infrastructure. In directional growth, there is a growth

in or out of the regulated environment. Measures such as the addition of mezzanines and changing the way of use can provide a solution at the building scale. On the campus scale, it will be possible to grow towards the gaps left between the building and the building groups and the infrastructure systems have been completed. On the campus scale, outward growth is the growth that can occur around existing structures. Growth by relationship over time can be at a constant rate. It is also possible to grow with certain pauses. Growth according to the form can be considered as one of the radial growth, linear growth, clustering and spiral growth forms (Ak, 2007).

4. PHYSICAL GROWTH AND CHANGE AT ALAADDIN KEYKUBAT CAMPUS

The establishment of a university in Konya was first brought to the agenda with the establishment of the Association for Establishing and Sustaining a University in Konya in 1968. With the efforts of the aforementioned association, this educational institution, which started to serve in a building belonging to the Child Protection Agency in the 1970-71 academic year, was named Konya State Engineering and Architecture Academy in 1971. Selçuk University, whose development is based on two institutions established in 1962 and the School of Engineering and Architecture, was established in 1975 in accordance with the law numbered 1873, and was put into service with two faculties, the Faculty of Science and the Faculty of Literature, in the 1976-77 academic year. The Faculties of Science and Literature were merged for the first time in Selçuk University, which entered a period of rapid development in 1982 with the Higher Education Law No. 2547 and the decree-law no. 41. Later, the status of Selçuk Education Institute, Konya State Engineering and Architecture Academy and High Islamic Institute were changed into faculties and connected to the university. The Girls' Art Higher Teacher School, which was opened in 1976 under the Ministry of National Education, was connected to the education faculty as the Girls' Art Education High School, and the Faculties of Medicine, Agriculture and Veterinary Medicine were opened in the same year (Önder and Kara 1998). Selçuk University, which continues to develop and grow, continues to provide education with 23 faculties, 7 institutes, 5 colleges, 1 conservatory, 22 vocational colleges, 54 research and application centers and more than 68000 students. (Figure 1).

Campus overview, 2000. Source: Archive, 2011

Campus overview, 2006. Source: Archive, 2011

General view of Alaaddin Keykubat Campus from the west (left) and southeast (right)-2019. Source: web address 1

Figure 1. General views from the campus development process

When we look at the spatial arrangements of the educational institutions at that time, it is seen that the Selçuk Education Institute and the Higher Islamic Institute, which were among the first established educational institutions, started to provide education in the buildings built for them in Meram district. However, the faculties established later on started education in temporary buildings belonging to other institutions in different places in the city. The fact that the Faculty of Agriculture, which was later established in a building belonging to the Child Protection Agency of the Engineering and Architecture Academy, served in the barracks belonging to the municipality, and the Veterinary Faculty served in the Animal Health Vocational High School. With the increase in the number of faculties and departments that were opened, the existing buildings became insufficient and it was felt that all faculties should be gathered in one area. As a result of this, with the allocation of the land belonging to the treasury and the expropriation

of the private land in 1979, a campus area was established on an area of 9200 decares on the Afyon highway, 20 km from the city center. Another 6200 decares land was added to this area in 1997 (Büyükşahin and Çınar, 2012).

The planning of the university, the project of which was undertaken by the TEKSİS group, started with a preliminary study, and it was aimed to prevent the problems and inadequacies that may arise in the physical planning process. Thus, a series of reports were prepared under the name of 'Campus Planning and Programming Research' in 1980 (Anonymous, 1980). As a result of this preliminary study, the current and future status of Selçuk University, its relationship with the city and the services it will provide to its surroundings have been determined, taking these into consideration data was provided for the stages of planning, programming, determination of settlement criteria, creation of requirement programs, production of construction systems. In the continuation of the preliminary study, which is the first stage research, alternatives were prepared for the first general settlement plan of the campus area in the sense of an idea project in 1980-81 (Figure 2a,2b, 2c). With some changes made in these 1/5000 and 1/2000 scaled first settlement plans, final projects were prepared in 1983 (Figure 2d) and construction started on the campus in the same year (Önder and Kara 1998). Looking at the 2005 settlement plan of the campus (Figure 2e), it is seen that it has settlement characteristics based on a widespread type settlement system. The buildings are located randomly, with low density outside the Faculty of Dentistry and the Rectorate area, without being affected by the topography. It is seen that the administrative region, academic region and accommodation area have developed around the common use area (cafeteria, Süleyman Demirel Cultural Center, library) located in the center (Büyükşahin and Çınar, 2012).

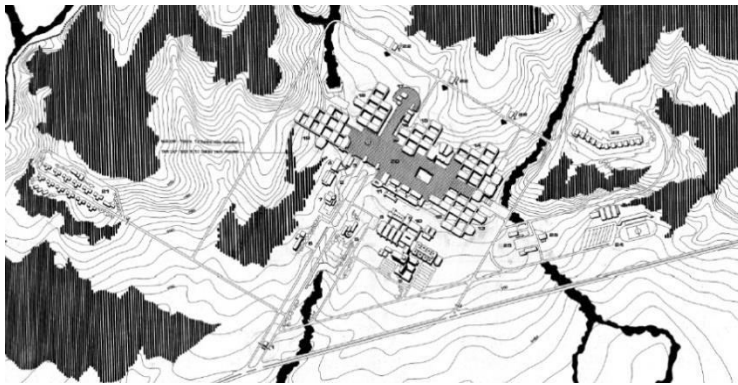

Figure 2a. S. U. Alaaddin Keykubat Campus idea project December-1980. Source: Archive, 2011

Figure 2b. S. U. Alaaddin Keykubat Campus idea project January-1981. Source: Archive, 2011

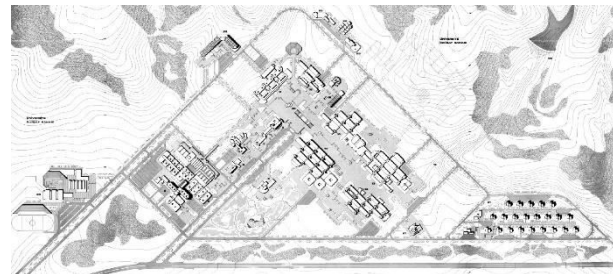

Figure 2c. S. U. Alaaddin Keykubat Campus idea project February-1981. Source: Archive, 2011

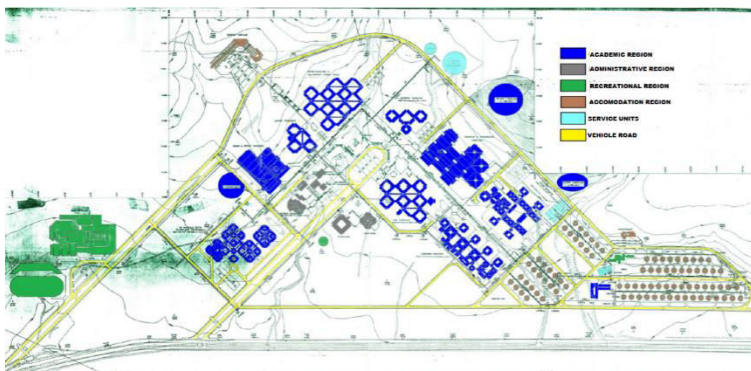

Figure 2d. General layout plan of S. U. Alaaddin Keykubat Campus 1984. Source: Archive, 2011.

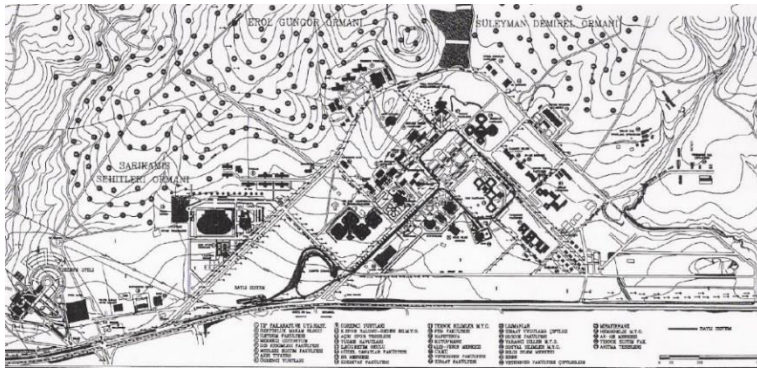
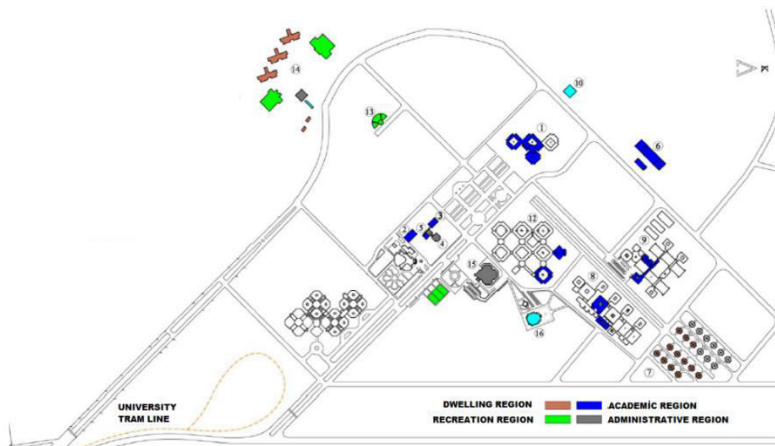

Figure 2e. S. U. Alaaddin Keykubat Campus site plan. Source: Büyükşahin and Çınar, 2012

In widespread type settlement systems, growth occurs in the form of filling the gaps left between the units placed on the land in a dispersed manner, and macro and micro scale growth can be easily achieved for all building groups through these gaps. When the growth in these spaces is completed to a certain extent, it is possible to talk about the growth through the boundaries. It is a positive feature that the construction can be continued at the same time in different parts of the land during the construction phase, and spatial integrity can be achieved at the end of a long process since filling the gaps can take a long time (Linde, 1971; Erkman, 1990; Yekrek, 1999; Türeyen, 2002). When the physical growth and development of Alaaddin Keykubat Campus is considered in general from the past to the present; It is possible to say that the growth needed in the administrative and common use areas primarily occurs in the spaces between the units, the growth in the academic area takes place in the close vicinity of the building in additions to the buildings, in the construction of new faculties, near the land perimeters, and the growth in the housing areas takes place towards the periphery around the existing housing areas.

As it can be seen in Table 1; With the simultaneous construction of the Faculty of Science and Literature (1), the Rectorate (4) and lodgings (7) in the Alaaddin Keykubat campus in 1983, the development process of the academic, administrative and accommodation areas began, and in 1988, the common use area was included in the process with the construction of the central cafeteria (15). When the development and growth process from its beginning to 2003 is examined, it is possible to say that the growth criteria of the campus were realized within the boundaries of 1984 planning. Gökkuşağı Shopping Center (21), which was built in 1999 and is within the scope of the common use area, has created an exception in this growth phase with its remote location from the center and the academic area. However, the physical growth that took place after 2003 was not realized in the gaps between units, especially in the academic region, but in points close to the outer borders of the campus. The fact that the Faculty of Fine Arts (53), Dilek Sabancı State Conservatory (49) and Faculty of Health Sciences (44) buildings, which were completed after 2005, are located away from the academic district that existed in the initial development scheme is an indication of this situation.

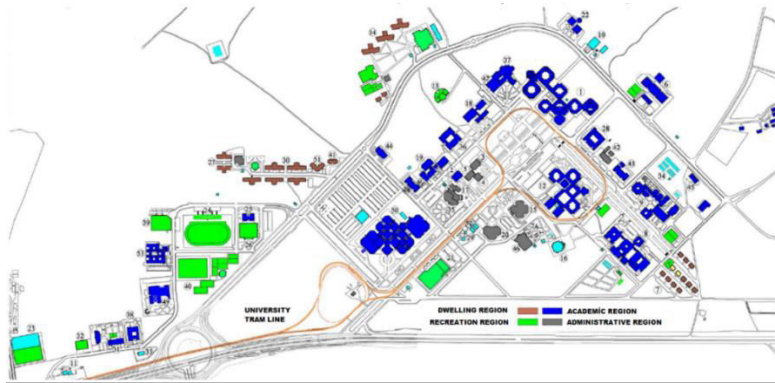
Table 1. The physical growth process of Alaaddin Keykubat Campus between 1984-2011

Physical growth schema of Alaaddin Keykubat Campus between 1984-1995. Source: Kuyrukçu, 2011

Physical growth schema of Alaaddin Keykubat Campus between 1995-2003. Source: Kuyrukçu, 2011

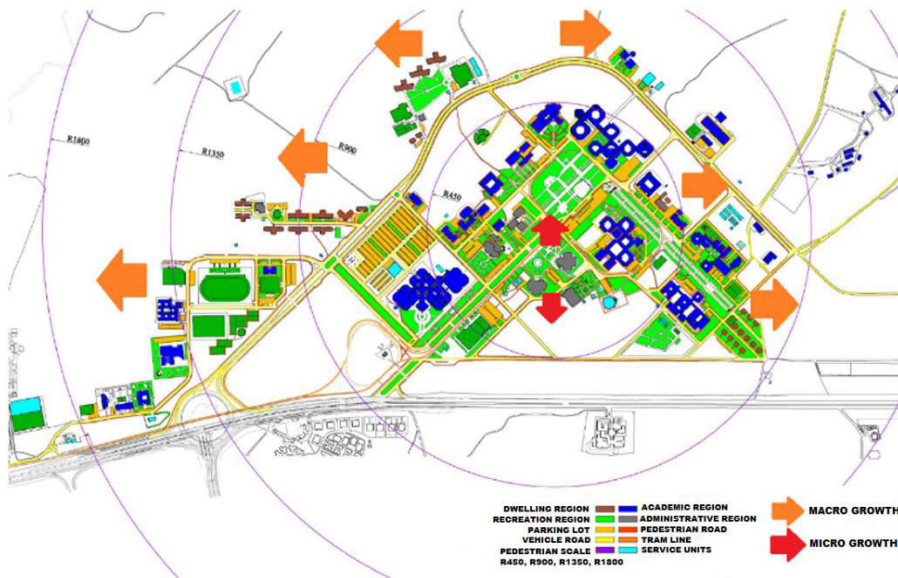

Physical growth schema of Alaaddin Keykubat Campus between 2003-2011. Source: Kuyrukçu, 2011

In the physical development process of Alaaddin Keykubat campus between 2011-2022 (Table 2), it is seen that the growth in the administrative and common areas mainly took place in the gaps between the units, while the academic and accommodation areas grew at the points close to the land perimeters far from the center. When the growths inside the development circle with a radius of 450 meters taken from the center are considered as micro growth, and the growths outside this circle are considered as macro growth; It has been observed that the Alaaddin Keykubat Mansion cafeteria belonging to the common use area, the museum, the new Rectorate building belonging to the administrative area and the Nursing Faculty Common Classroom building, which is a part of the academic region, are located in the spaces between the units within the micro-growth boundaries. On the other hand, Faculty of Islamic Sciences, Faculty of Economics and Administrative Sciences, dormitories, guest house, rector's residence, mosque, hobby gardens, new research centers and Animal Hospital are located close to the periphery of the land within the macro growth limits. It has been observed that over the years, as the gaps between the units in the micro-growth region close to the center are filled, the growth opportunities are exhausted, and even the units belonging to the accommodation area and the academic region, which should be located close to the center, were separated from the center and built at distant points from other academic units. This situation brings along transportation and access problems and is an indication that Alaaddin Keykubat Campus, which was planned on a large land in the widespread settlement system, has reached its growth limits.

As a result of the evaluations made in the study area, it is possible to say that the Selcuk University Alaaddin Keykubat Campus, which is planned based on the widespread type settlement system on a large land, has fully utilized the micro-growth opportunities within the physical development process that has taken place for 37 years since its establishment. In accordance with the settlement model chosen at the first planning stage, the campus settlement, which is widespread in the land, but has a settlement scheme to form building groups when considered on the basis of academic, administrative, accommodation and common uses, has experienced disconnections in academic district units, especially within the last 10 years of physical growth. As the areas in the micro-growth zones have been utilized for the physical growth of the units belonging to the administrative and common-use zones, the physical growth opportunities in the central area of the campus have been exhausted. With the data obtained, it is possible to predict that if the physical growth process of the university continues in the future, the disconnection that occurs in the academic region can also be seen in other functional regions. In this case, it may come to the fore to develop new transportation alternatives (such as on-campus ring services) so that the disconnections that may be experienced do not constitute an obstacle for the university to continue its functions efficiently.

Table 2. Physical growth process of Alaaddin Keykubat Campus between 2011-2022

Alaaddin Keykubat Campus Layout Plan-2011. Source: reorganized by the authors based on the image taken from Kuyrukçu (2011).

Satellite image of Alaaddin Keykubat Campus-2011. Source: Google.earth

Satellite image of Alaaddin Keykubat Campus-2022. Source: Google.earth

After the establishment of Konya Technical University in 2018, some of the faculties and their buildings are transferred to that university such as the Faculty of Engineering, Alaaddin Mansion etc. Today there are buildings of two different universities in the same campus area. This situation already causes many problems in security, usage, land use, pedestrian and vehicle access and so on. As the new campus area for Konya Technical University is not determined yet, it is obvious that these two universities will continue to share the same campus area for years.

5. CONCLUSION

Universities are of great importance for countries to develop socio-economically and to maintain their position in international relations. Universities, which train professionals in terms of professional workforce in the service areas needed by the country, emerge as environments where specialization in the fields of interest and occupation becomes evident, information is produced in the most neutral and fluid way, and polyphony gives a dynamic structure with its structure based on research and knowledge production. Economic, political, cultural and scientific developments and changes, which are inevitable over time, also have an impact on university structures, and campuses are planned with physical growth opportunities that can adapt to this change.

The university campus, which is like a city and has a rapidly changing and developing structure, is expected to serve for many years. For this reason, university campuses should have the qualifications to meet their growth, development and flexibility needs. Adaptation of buildings to today's rapidly developing conditions is only possible if they are equipped with a number of abilities. Developments and changes in economic, political, cultural and scientific fields over time are inevitable. The ability of university campuses to keep pace with change will be possible by realizing the concepts of flexibility and scalability, which are known to be in close relationship with each other.

It is important that the selection of the area and settlement system is made in accordance with the objectives of the university in order to provide all the development, growth and flexibility opportunities that may be needed in the campus settlements, without disturbing the basic features, structure and integrity of the campus. In the selection of the settlement system, the physical growth opportunities foreseen in line with the data obtained in the preliminary planning studies should support the planning decisions. Due to the importance of transportation, access and social interaction at the pedestrian scale, the chosen settlement system should be able to provide these opportunities at different physical growth stages. Regardless of the chosen settlement system, micro-growths occur in the spaces left between buildings in a way that does not disrupt their functions, while macro-growths occur in larger-scale spaces left in the land. However, it should not be thought that every space left on the land is a growth and development area. It is important that these gaps are the areas left in line with the physical growth opportunities foreseen from the pre-planning stage. In order for the functions within the campus to grow as independently as possible and to prevent functional disruptions, it should be considered which regions of the university may need to grow differently and faster than the others, and priority should be given to these regions. The vehicle and pedestrian transportation system, which is of great importance in ensuring the efficient functioning of all on-campus functions, should be designed in a way that can adapt to change after the foreseeable physical growth process and not cause disruptions.

As a result, it is possible to say that both the chosen settlement system and the adopted design criteria can directly or indirectly affect the physical growth and development opportunities on campus campuses, starting from the pre-planning stage. It is important for universities, which are expected to serve in the long term and are important for the development of the society, to accurately determine the physical growth and development opportunities in the campuses and to support these determinations with the appropriate settlement system and design criteria, so that they can fulfill these responsibilities in favor of the society for a long time.

REFERENCES

1. Açıkkay, S. H. (2015). “Kent İçi Üniversite Kampüslerinin Ekolojik Peyzaj Tasarım İlkeleri Kapsamında İrdelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
2. Ak, S. (2007). “Üniversite Kampüslerinde Tasarım Kriterlerinin ve Yerleşim Sistemlerinin Büyüme ve Gelişme Olanakları Bağlamında İrdelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
3. Anonymous, (1980). Konya Selçuk Üniversitesi Kampüs Planlama ve Programlama Araştırması Ön Hazırlık Raporu, Konya.
4. Archive, (2011). Selçuk Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı, Konya.
5. Büyükşahin Sıramkaya, S. & Çınar, K. (2012). Üniversite kampüs yerleşkelerinde ortak kullanım mekanlarının incelenmesi: Selçuk üniversitesi Alâeddin Keykubat Kampüsü Örneği. S.Ü. Müh.-Mim. Fak. Dergisi, 27(3), 61-72.
6. Çınar, E. (1998) “Üniversite Kampüs Planlaması ve Tasarımı Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
7. Dober, R. (1963). Campus Planning, Reinhold Publishing Co., Mass., ABD
8. Dober, R. P. (1992). Campus Design, New York USA.
9. Doğan, H. H. (2005). Evrenkent Yerleşkeleri ve Kent Yaşamındaki Önemi Örnek olay: İnönü Üniversitesi, II. Ulusal Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre Düzenlemesi Çalıştayı, 9–10 Haziran, Kahramanmaraş.
10. Erkmán, U. (1990). Büyüme ve Gelişme Açısından Üniversite Kampüslerinde Planlama ve Tasarım Sorunları, İstanbul.
11. Gürün, D. K. (2003). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinin Tanıtımı, Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre Düzenlemesi I. Ulusal Çalıştayı, 16–17–18 Ekim, Malatya.
12. Hasol, D. (1998). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, İstanbul.

- 13.İrgatoğlu, A.N. (2011). Üniversite Kampusları Fiziksel Gelişim Planlaması Ve Tasarımı: Yozgat Bozok Üniversitesi Erdoğan Akdağ Kampusu Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 14.İnceoğlu, N. (1987). Halkalı Kampusu Ön Planlama ve Programlama Çalışması, Araştırma Çalışması, İstanbul.
- 15.Karaaslan, M. (1979). Üniversite Kampüs Planlaması, Edirne.
- 16.Karakaş, N. B. (1999). Üniversite Kampüslerinin Fiziksel Gelişim Planı Hazırlama Süreci Ve Bartın Orman Fakültesinin bu Bağlamda Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- 17.Kortan, E. (1981). Çağdaş Üniversite Kampüsleri Tasarımı, Ankara.
- 18.Kuyrukçu, Z. (2012). Kampüslerde Fiziksel Değişim Üzerine Bir Araştırma: Selçuk Üniversitesi Alaeddin Keykubat Kampüsü Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- 19.Linde, H. (1971). Hochschulplanung, Dusseldorf.
- 20.Önder, S & Kara Z. (1998). Selçuk Üniversitesi Aleaddin Keykubat Kampüs Alanı Alan Kullanımı ve Planlaması Üzerinde Bir Araştırma, Konya.
- 21.Şen, İ. (1987). Üniversite Kampus Planlamasında Aktiviteler Cins ve Organizasyonu, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İstanbul.
- 22.Türeyen, M. (2002). Yükseköğretim Kurumları- Kampuslar, İstanbul.
- 23.Yekrek, T. (1999). Üniversite Kampüsleri Yerleşim Sistemlerinin Fiziksel Planlamayla Olan İlişkisi ve Önemi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 24.Yıldızoğlu, Z. (2006). Üniversite Yerleşkeleri Fiziksel Gelişim Planlaması Ve Tasarımı: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Terzioğlu Yerleşkesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- 25.Web Address 1, <https://kamfi.net/selcuk-universitesi-alaeddin-keykubat-kampusu-fotografлари/>, erişim tarihi 05.11.2021.

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1499-1504

Arrival
30 September 2022
Published
30 November 2022

Article ID
66140
Article Serial Number
03

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66140>

How to Cite This Article
Kahya, C. ve Durak, G. (2022).
"Workplace Jealousy and Envy
on Organizational Citizenship
Behavior: A Study on Healthcare
Organization", Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences, 8(58):1499-1504

International Journal of Social, Humanities
and Administrative Sciences is licensed
under a Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International License.
This journal is an open access, peer-
reviewed international journal.

Workplace Jealousy and Envy on Organizational Citizenship Behavior: A Study on Healthcare Organization

Cem Kahya Gizem Durak

Prof. Dr., Bayburt University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business, Bayburt, Turkey
Graduate Student., Bayburt University, Graduate School of Education, Department of Business Administration, Bayburt, Turkey

ABSTRACT

The concept of workplace jealousy can be defined as a pattern of thought, emotion and behavior resulting from an employee's loss of self-esteem and organizational citizenship behavior, on the other hand, is expressed as behaviors that are made voluntarily by employees, that are not expected in return and that are within the scope of dedication to the organization. This study examines the effect of workplace jealousy level of employees on organizational citizenship behavior. For this aim, a survey-based study was conducted on a total of 110 employees at the City Hospital in Erzurum, Turkey. After the necessary analyzes were applied to the data obtained from the participants, it was concluded that jealousy had significant and negative effects on courtesy and altruism, which are dimensions representing organizational citizenship behavior.

Keywords: Workplace Jealousy, Workplace Envy, Organizational Citizenship Behavior

1. INTRODUCTION

Organizations are in constantly changing conditions (Sezgin, 2005). In these changing conditions, organizations always need willing employees who will contribute to organizational effectiveness, efficiency and development in order to show successful activities (Ünüvar, 2006). The feeling of jealousy encountered in daily life is also an inevitable situation in organizational life. Resources such as promotions, promotions, and recognition for achievements can cause competition among employees. As employees compete for these resources with their colleagues, they may gain advantages or disadvantages as a result. This situation may reveal negative emotions such as jealousy (Brown et al., 1998). Therefore, employees who feel envious may compromise their organizational efforts. Therefore, employees who feel envious may compromise their organizational efforts. In such a situation, employees may avoid exhibiting voluntary behaviors such as organizational citizenship behavior.

Jealousy occurs when one lacks or yearns for the other's superior qualities, achievements, or possessions (Parrott & Smith, 1993). Jealousy in the workplace is explained as negative emotions, beliefs, and behaviors that are an effect of loss of appreciation or self-esteem when another person achieves desired results that are important to one person (Vecchio, 1995; 2000).

In this study, workplace jealousy is discussed in two types as jealousy and envy. Jealousy and envy are an important part of human emotions and behaviors (Kumar et al., 2022). Since people act with their emotions, jealousy is an unpleasant and at the same time destructive feeling that is at the basis of being human (Klein, 2014). Envy, on the other hand, refers to an emotion experienced as a result of comparing the qualities of others with their own and includes the desire to have what others have (Çelebi et al., 2021).

Jealousy is common in organizations (Lange & Crusius, 2015; Smith & Kim, 2007), especially when employees perceive or create an imbalance in the distribution of attention, time, rewards or job promotions by organizational authorities (Tai, et al, 2012).

The feeling of jealousy can have both positive and negative consequences for employees who want to gain the comparative advantage of those they envy (Duffy et al., 2008; Smith & Kim, 2007). From this perspective, once an employee perceives jealousy, this encouraged emotion can reduce helping behaviors or increase behaviors that may harm organizational performance (Kim & Lee, 2021).

Organizational citizenship behavior is defined as optional extra-role behaviors of employees that benefit the entire organization but are not monitored and rewarded by the organization. Organizational citizenship behavior includes two types of behavior: (1) positive behaviors and (2) avoidance behaviors (Organ, 1988). Positive behaviors reflect an individual's voluntary positive contributions, such as those provided by a supervisor or assisting coworkers. Avoidance behaviors, on the other hand, are related to the voluntary avoidance of behaviors that may harm the organization or management, even if the individual has the right to use certain rights. Avoiding these behaviors reflects the individual's ability to tolerate and openly accept less than ideal working conditions (Nemr & Liu, 2021).

Organizational citizenship behavior in accordance with the concept of Organ (1988), Podsakoff et al. (2000) expressed in five sub-dimensions (Conscientiousness, Sportsmanship, Civil Virtue, Courtesy, Altruism). Conscientiousness is the voluntary behavior of the employee as a member of the organization beyond the definition of their role. Working overtime outside of working hours can be an example for this. Sportsmanship is the ability to tolerate non-ideal organizational conditions without complaining (Podsakoff & MacKenzie, 1994). Podsakoff et al. predicted that gentlemen will not only complain but also show positive behaviors when things are not going well, they will sacrifice their own wishes for the good of the work group, and they will put their personal thoughts aside when necessary (Podsakoff et al., 2000). Civil Virtue is active and responsible participation in the political life of the organization (Podsakoff & MacKenzie, 1994). In other words, it means that the individual takes responsibility for the life of the organization as well as voluntarily participating in the meetings. Courtesy is voluntary behavior to prevent problems before they occur (MacKenzie et al., 1993). Altruism refers to all voluntary behaviors of the employee that aim to help other members of the organization for problems or tasks related to the organization (Podsakoff & MacKenzie, 1994). For example, the behavior of helping new members of the organization can be given as an example (MacKenzie et al., 1993).

Researchers state that the dimensions of organizational citizenship behavior, altruism and civic virtue, are for individuals and aim to help colleagues at work. Other dimensions such as sportsmanship, conscientiousness and courtesy are aimed at increasing the effectiveness of the organization (Nemr and Liu, 2021).

After the explanations and briefings given above, in this study, we aimed to reveal whether there are significant interactions between workplace jealousy and envy and organizational citizenship behavior, and if so, how and in what direction these interactions occur.

2. THEORETICAL BACKGROUND

2.1. Workplace Jealousy, Envy and Organizational Citizenship Behavior

Jealousy is a part of organizational life and is common in business environments due to its natural competitiveness (Dogan et al., 2015). People working together are necessarily affected by each other's feelings, and in this way they share many different positive and negative emotions (jealousy, envy etc.) (Özdemir, 2021). Gore Vidal's statement, "Every time a friend succeeds, something small in me dies", based on his observations, briefly explained the situation (Dogan and Vecchio, 2001). As Festinger (1954) emphasized in his theory of social comparison, the basic condition of competitiveness is "comparisons". (Gürlek & Yavuz, 2019). In other words, people constantly compare their output with other people. As a result of these comparisons, if they have a belief that injustice and inequality are made against them, then a feeling of jealousy may arise (Dogan & Vecchio, 2001).

Employee-manager working relationships cause employees to compare themselves to their colleagues. These constant comparisons can lead to the emergence of negative emotions such as jealousy in employees, which can harm the organization (Cohen-Charash & Mueller, 2007). Such undesirable situations can affect relationships among employees and ultimately hinder optimal performance. At the same time, jealousy can negatively affect the existing cooperation among employees, leading to a decrease or even disappearance of voluntary behaviors such as helping others within the organization (Kim, et al., 2009).

H1a= Workplace jealousy and conscientiousness is negatively related

H1b= Workplace jealousy and sportsmanship is negatively related

H1c= Workplace jealousy and civic virtue is negatively related

H1d= Workplace jealousy and courtesy is negatively related

H1e= Workplace jealousy and altruism is negatively related

Since envy affects interpersonal relationships, it drags employees into a negative psychological state. Envious person may feel inferior and less secure at work than others. These feelings also affect their in-role behaviors such as their job performance and organizational citizenship behavior. Negative comparisons made by envious person cause hostility and depression, thus reducing both their job performance and organizational citizenship behavior (Li et al, 2021). On the other hand, envy can lead to a threat-oriented tendency and reduce people's intention to help others, including their own organizations (Tai et al., 2012).

H2a= Workplace envy and conscientiousness is negatively related

H2b= Workplace envy and sportsmanship is negatively related

H2c= Workplace envy and civic virtue is negatively related

H2d= Workplace envy and courtesy is negatively related

H2e= Workplace envy and altruism is negatively related

3. METHODOLOGY

3.1. Research Sample

The sample of the study consists of 110 hospital employees working in Erzurum City Hospital. The descriptive statistical information regarding the sample is as follows: In terms of gender, 50% (n = 55) of the respondents are women and the other 50% are men (n = 55). In terms of age, the average age of respondents is 31.65. In terms of education, 10% (n = 11) of the respondents are secondary school graduates, 13.6% (n = 15) are high school graduates and 76.4% (n = 84) are university graduates. Finally, in terms of tenure, the average tenure of respondents is 8.94 years.

3.2. Measures

Workplace Jealousy and Envy Scale: In our research, employee jealousy and employee envy scales consisting of 11 items were used to determine the jealousy (6 items) and envy (5 items) behaviors of the participants. These measures were derived from earlier discussions with employed graduate students and prior work by Mathes (1992) and Hupka and Bachelor (1979), and had been subject to an initial factor analytic refinement (described in Vecchio, 1995).

Organizational Citizenship Behavior Scale: In our research, Podsakoff et al.'s (1990) scale was used to reveal the organizational citizenship behavior of the participants. This scale consists of 24 items graded with a 5-point Likert method (1 = never; 5 = always). The scale has a 5-factor structure: Conscientiousness, Sportmanship, Civic Virtue, Courtesy, Altruism. Conscientiousness questions are reverse coded (Sample items: "Attendance at work is above the norm", "Tends to make "mountains out of molehills" (R), "Keeps abreast of changes in the organization", "Does not abuse the rights of others", "Helps others who have been absent").

4. FINDINGS

4.1. Validity, Reliability and Normality

Confirmatory Factor and Cronbach's Alpha Analyzes were applied to prove the validity and reliability of the scales we used in our research. The findings obtained as a result of these analyzes are presented in Table 1.

Table 1. CFA and Cronbach's Alpha Results

Variables	CMIN/DF	IFI	CFI	RMSEA	SRMR	Cronbach's Alpha
<i>Employee Jealousy and Envy</i>	1.49	.96	.96	.06	.06	.88
• <i>Jealousy</i>						.87
• <i>Envy</i>						.79
<i>Organizational Citizenship Behavior</i>	1.43	.91	.90	.06	.07	.85
• <i>Conscientiousness</i>						.75
• <i>Sportsmanship</i>						.79
• <i>Civic Virtue</i>						.69
• <i>Courtesy</i>						.73
• <i>Altruism</i>						.79

The skewness and kurtosis coefficients were calculated to determine whether the data obtained in the study had a normal distribution. Since Kurtosis and Skewness values are considered to be normal when the values are between -1.5 and +1.5 (Tabachnick and Fidell, 2013), it was determined that the data did not have a normal distribution according to the calculation findings.

4.2. Descriptive Statistics and Correlations

Spearman correlation analysis was performed to determine the intercorrelations between research variables and the findings are presented in Table 2. Conscientiousness was negatively related to envy ($r = -.265, p < .01$). Jealousy was negatively related to Courtesy ($r = -.190, p < .05$) and Altruism ($r = -.225, p < .05$).

Table 2. Means, standard deviations, coefficient alphas, and correlations among variables

Variables	Mean	SD	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Gender	1.50	.50	1.000										
2. Age	31.65	6.50	-.196*	1.000									
3. Education	3.66	.65	.158	-.053	1.000								
4. Tenure	8.93	7.03	-.189	.882**	-.209*	1.000							
5. Jealousy	2.22	.92	-.009	.003	-.218*	.101	1.000						
6. Envy	2.31	.87	-.013	-.121	-.253**	.078	.598**	1.000					
7. Conscientiousness	3.62	.87	.200*	.166	.103	.141	-.176	-.265**	1.000				
8. Sportsmanship	2.86	1.17	-.209*	.180	-.006	.161	.126	-.034	.100	1.000			
9. Civic Virtue	3.23	.90	.119	.069	.053	.069	.125	.008	.445**	.099	1.000		
10. Courtesy	3.55	.86	.166	-.099	.222*	-.091	-.190*	-.153	.596**	-.002	.408**	1.000	
11. Altruism	3.54	.84	.194*	-.053	.118	-.051	-.225*	-.153	.593**	.042	.397**	.636**	1.000

** $p < .01$, * $p < .05$

4.3. Hypotheses Testing

Five multiple regression models were established to question the effects of independent variables on dependent variables. At the same time, gender, age, education and tenure variables were also included in the models established as control variables in order to reach a clearer judgment. The findings of the multiple regression analysis performed on these models are presented in Table 3.

As a result of the first multiple regression analysis, model 1 predicted for conscientiousness was found to be significant ($R^2 = .145, p < .05$). Gender was found to positively affect conscientiousness ($\beta = .239, p < .05$). None of the sub-dimensions representing workplace jealousy behavior had significant effects on conscientiousness. Accordingly, H1a and H2a hypotheses were rejected.

Table 3. Results for testing multiple regression models

Variables	Conscientiousness Model	Sportsmanship	Civic Virtue	Courtesy	Altruism
	1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
1. Gender	.239*	-.174	.123	.136	.166
2. Age	-.051	-.034	-.137	-.470*	-.371
3. Education	.048	-.019	.119	.157	.041
4. Tenure	.244	.191	.251	.424	.385
5. Jealousy	-.179	.110	.129	-.266*	-.279*
6. Envy	-.083	-.112	-.049	.064	.028
<i>F</i>	2.685	1.275	.923	2.718	2.175
<i>R</i> ²	.145*	.075	.055	.147	.121

* $p < .05$

Looking at the results of the second and third multiple regression analysis, model 2 and model 3 predicted for sportsmanship ($R^2 = .075, p > .05$) and civic virtue ($R^2 = .055, p > .05$) were not significant. Therefore, it was determined that employee jealousy or envy did not have a significant effect on sportsmanship and civic virtue. Accordingly, H1b, H2b, H3a and H3b hypotheses were rejected.

As a result of the fourth multiple regression analysis, model 4 predicted for courtesy was found to be significant ($R^2 = .147, p < .05$). Age was found to negatively affect courtesy ($\beta = -.470, p < .05$). Employee jealousy was found to negatively affect courtesy ($\beta = -.266, p < .05$). Accordingly, H4a hypothesis was accepted, while H4b hypothesis was rejected.

Finally, looking at the result of the fifth multiple regression analysis, model 5 predicted for altruism was found to be significant ($R^2 = .121, p < .05$). None of the control variables did not have significant effects on altruism. Employee jealousy was found to negatively affect altruism ($\beta = -.279, p < .05$). Accordingly, H5a hypothesis was accepted, while H5b hypothesis was rejected.

5. CONCLUSIONS

In this study, it was aimed to examine the effect of workplace jealousy and envy on organizational citizenship behavior. In order to achieve this aim, a survey study was conducted on 110 healthcare employees in the City Hospital in Erzurum, Turkey. Based on the findings obtained after the necessary analyzes were made, the following conclusions were reached:

Spearman correlation analysis was performed to determine possible relationships between research variables. According to the analysis findings, there was a negative relationship between workplace jealousy and courtesy and altruism, and a negative relationship between workplace envy and conscientiousness.

In order to test the hypotheses, put forward in the research, multiple regression models were established for each of the five sub-dimensions representing organizational citizenship. Among these models, it was concluded that the multiple regression models established for conscientiousness, courtesy and altruism were significant. Although the model established for conscientiousness was significant, no significant effects of workplace jealousy or envy on conscientiousness were found. In the model established for courtesy, only workplace jealousy had a significant and negative effect on courtesy. Finally, in the model established for altruism, it was determined that only workplace jealousy had a significant and negative effect on altruism. When a general evaluation was made based on these findings, it was concluded that workplace envy, in particular, did not have significant effects on organizational citizenship behaviors. We think that the reason for this situation is that jealousy and envy may have been evaluated as similar phenomena by the participants. However, it was concluded that workplace jealousy had effects on reducing courtesy and altruism behaviors.

When the person fears that he/she will lose something he/she has because of others, he may reduce his/her communication with others, perhaps not warning them about their wrongdoings and avoiding the necessary reminders. At the same time, there may be a decrease in helping behaviors of jealous employees who are afraid of losing what they have at any moment. The employee who has this kind of thinking may not help his colleague and may even try to prevent him. All these negative situations experienced can lead to a decrease in courtesy and altruism behaviors as a result of jealousy in the workplace. These findings are similar to those obtained in previous studies (Wang & Sung, 2016; Çelebi et al., 2021; Atmaji et al., 2021; Kim & Lee, 2021; Fapohunda, 2022).

In order to overcome the negative situations described above, an effective and open communication network must be established within the organization, and managers should approach all employees equally through this network and prefer mutual communication with them individually. However, in order to support the individual development of each employee in his/her field of expertise, corporate training should be given to them and friendship relations among employees should be developed.

This study has some limitations. The results obtained in the study concern only the sample of this study. It is thought that in future studies, by integrating concepts that emphasize individual characteristics such as the concept of personality, researches to be carried out in different sectors and on larger-scale samples will make significant contributions to the literature, businesses and business managers.

REFERENCES

1. Brown, S. P., Cron, W. L., & Slocum Jr, J. W. (1998). "Effects of trait competitiveness and perceived intraorganizational competition on salesperson goal setting and performance". *Journal of Marketing*, 62(4): 88-98.
2. Cohen-Charash, Y., & Mueller, J. S. (2007). "Does perceived unfairness exacerbate or mitigate interpersonal counterproductive work behaviors related to envy?". *Journal of Applied Psychology*, 92(3): 666-680.
3. Çelebi, F., Hasan, G. Ü. L., & AKKUŞ, D. B. (2021). "Örgütsel imrenme ve imrenilme: Akademisyenler üzerinde bir araştırma ve ölçek uyarlaması". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23(40): 72-97.
4. Dogan, K., & Vecchio, R. P. (2001). "Managing envy and jealousy in the workplace". *Compensation & Benefits Review*, 33(2): 57-64.
5. Duffy, M. K., Shaw, J. D., & Schaubroeck, J. M. (2008). *Envy in organizational life*. In R. Smith (Ed.), *Envy: Theory and research* (pp. 167-189), Oxford Press, Oxford, UK.
6. Fapohunda, T. (2022). "Organizational envy and organizational citizenship behavior: The mediating role of leader-member exchange". *Journal of Employment Relations & Human Resource Management*, 3(1): 278-295.
7. Gürlek, M., & Yavuz, E. (2019). "Rekabet her zaman iyi mi? Rekabetçi iklimin olumsuz sonuçları: İşkoliklik, evlilik tatminsizliği ve iş-aile çatışması", 7. Örgütsel Davranış Kongresi, 1-2 Kasım 2019, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, 261-272, Burdur.
8. Kim, H. J., Shin, K. H., & Swanger, N. (2009). "Burnout and engagement: A comparative analysis using the big five personality dimensions". *International Journal of Hospitality Management*, 28(1): 96-104.

9. Kim, S. K., & Lee, J. S. (2021). "The effect of work jealousy as a moderator on the relationship between leader-member exchange and counterproductive work behavior/organizational citizenship behavior. *The Journal of the Korea Contents Association*, 21(8): 537-545.
10. Klein, M. (2014). *Haset ve şükran (Çev. Orhan Koçak ve Yavuz Erten)*, Metis Yayınları, İstanbul.
11. Kumar, M., Kumari, A., & Sharma, K. (2022). "Arcane language of human emotions: Envy and jealousy in academia". *National Journal of Community Medicine*, 13(09): 669-671.
12. Lange, J., & Crusius, J. (2015). "Dispositional envy revisited: Unraveling the motivational dynamics of benign and malicious envy". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41: 284-294.
13. Li, M., Xu, X., & Kwan, H. K. (2021). "The antecedents and consequences of workplace envy: a meta-analytic review". *Asia Pacific Journal of Management*, 1-35.
14. MacKenzie, S. B., Podsakoff, P. M., & Fetter, R. (1993). "The impact of organizational citizenship behavior on evaluations of salesperson performance". *Journal of Marketing*, 57(1): 70-80.
15. Nemr, M. A. A., & Liu, Y. (2021). "The impact of ethical leadership on organizational citizenship behaviors: Moderating role of organizational cynicism". *Cogent Business & Management*, 8(1): 1-14.
16. Organ, D. W. (1988). *Organizational citizenship behavior: The good soldier syndrome*, Lexington books/DC Heath and Com., Massachusetts, USA.
17. Özdemir, S. (2021). "Kıskançlık olgusu ve akademik örgütlere yansıması". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(30): 652-676.
18. Parrott, W. G., & Smith, R. H. (1993). "Distinguishing the experiences of envy and jealousy". *Journal of Personality and Social Psychology*, 64: 906-920.
19. Podsakoff, P. M., & MacKenzie, S. B. (1994). "Organizational citizenship behaviors and sales unit effectiveness". *Journal of Marketing Research*, 31(3): 351-363.
20. Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Paine, J. B., & Bachrach, D. G. (2000). "Organizational citizenship behaviors: A critical review of the theoretical and empirical literature and suggestions for future research". *Journal of Management*, 26(3): 513-563.
21. Sezgin, F. (2005). "Örgütsel vatandaşlık davranışları: Kavramsal bir çözümleme ve okul açısından bazı çıkarımlar. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1): 317-339.
22. Smith, R. H., & Kim, S. H. (2007). "Comprehending envy". *Psychological Bulletin*, 133: 46- 64.
23. Tai, K., Narayanan, J., & McAllister, D. J. (2012). "Envy as pain: Rethinking the nature of envy and its implications for employees and organizations". *Academy of Management Review*, 37(1): 107-129.
24. Ünüvar, T. G. (2006). *An integrative model of job characteristics, job satisfaction, organizational commitment, and organizational citizenship behavior*. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
25. Vecchio, R. P. (1995). "It's not easy being green: Jealousy and envy in the workplace". (Ed. G. R. Ferris), *Research in personnel and human resources management*, pp. 201- 244, JAI Press, Stamford, USA.
26. Vecchio, R. P. (2000). "Negative emotion in the workplace: Employee jealousy and envy". *International Journal of Stress Management*, 7(3): 161-179.
27. Wang, Y. D., & Sung, W. C. (2016). "Predictors of organizational citizenship behavior: Ethical leadership and workplace jealousy". *Journal of Business Ethics*, 135(1): 117-128.

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1505-1519

Arrival
09 October 2022
Published
30 November 2022

Article ID
66269
Article Serial Number
04

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66269>

How to Cite This Article
Karataş, A. (2022). "The Role of Regulatory Impact Analysis in Public Administration: Assessments with a Governance Approach", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8(58):1505-1519

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License. This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

The Role of Regulatory Impact Analysis in Public Administration: Assessments with a Governance Approach

Adnan Karataş

Res. Assist., Atatürk University, Social Sciences Institute, Erzurum, Turkey

ABSTRACT

One of the most important conditions for increasing the efficiency of public administration, realizing the principles of governance and most importantly creating a modern state that can compete on a global scale depends on the inclusive and high quality of the legislation. The way the legislation is created in the country is the most important factor affecting this quality. In addition to the formation of legislation and public policies by the legislature in the country, the inclusion of technical and expert opinions in making decisions in this process ensures that the decisions taken are better. Regulatory impact analysis is a policy decision support system that is very effective and helps to achieve good results in the process of creating public policies. Regulatory impact analysis, in its most general terms, is the analysis of the possible effects of the public policies that are aimed to be formed in relation to a certain subject, by determining in advance. Within the scope of this analysis, it is suggested that the most beneficial and least costly policy should be applied by determining the costs and benefits of various policies, which are generally created in relation to a subject, separately. Therefore, before the implementation of a certain public policy, it should be analyzed in terms of its possible future effects. It collects comprehensive and systematic information about the proposed policies and acts as an advisor to the decision makers.

The practice of regulatory impact analysis can be traced back to the 1990s in OECD countries. However, it is seen that this analysis has not yet received sufficient value and has not found an application area in Turkey. On the other hand, regulatory impact analyzes improve policy-making processes, enabling both the spread of governance and the development of democratic values. Turkey has highlighted the implementation of regulatory impact analysis with a series of legislative harmonization programs within the scope of the EU harmonization process. However, it has been very limited in practice. Within the scope of this study, it is emphasized what regulatory impact analysis is, how its processes and methods work, and why it is necessary to apply this method. Therefore, regulatory impact analysis What?, How?, Why? evaluated on the basis of questions. It is also evaluated how this analysis has effects on public administration and what kind of relations it has with the governance approach. As a matter of fact, it is seen that the regulatory impact analysis is very useful in the process of creating public policies and contributes to the effective-efficient use of the country's resources. Moreover, in the background of this analysis, the emphasis on the phenomenon of governance in relation to state administration has emerged. It is recommended that this analysis be made in all kinds of policies that need to be put forward in the implementation of governance and the implementation of good governance principles.

Keywords: Regulatory Impact Analysis, Governance, Public Administration, Public Policy

1. INTRODUCTION

Decision-making processes in the field of public administration have been in constant change and transformation from past to present. At the point of making decisions, basic values such as increasing people's quality of life, meeting their security needs and minimizing problems dominate. In the globalizing world, it is necessary to move away from traditional methods in making public administration decisions. As a matter of fact, in order for more effective and efficient practices to be put into practice, the decisions taken should be prepared comprehensively in a way that will provide the correct and highest benefit.

The regulations made in the field of public administration can be defined as policy in general. These policies may appear in practice as legislation, plans, programs and vision documents. However, it is generally put forward in the form of laws and regulations as a legislation. Improving the processes for making such decisions or regulations provides more benefits from these regulations. Therefore, it is necessary to analyze the regulations regarding public administration in processes that include certain systematic analyses. These analyzes should not be considered as an evaluation of the processes after the creation of a decision, policy or legislation. These analyzes mean that the regulation planned to be made on a subject is analyzed by the experts while it is still in draft form. It means that when a regulation is issued on a subject, people who know the subject should collect and analyze the opinions of other stakeholders of the subject. These processes are generally referred to as Regulatory Impact Analysis today.

Within the scope of regulatory impact analysis, it contributes to making decisions that will provide the highest level of social benefit by using many different methods. The task of these analyzes is to contribute to the decision processes.

It is not the making of decisions or acting like a decision system. The implications of these analyzes have the task of making policy drafts more effective and efficient.

Although regulatory impact analysis has valuable contributions and analysis processes, it is not a widely used method. The reason why this method is not popular is the concern that it will replace political decision makers. That is, there is a concern that decisions will be made by professionals rather than by people elected by society. This situation can be seen as a reflection of the conflict between technocracy and democracy. However, regulatory impact analysis is not a technocracy practice. Moreover, it contributes to the enhancement of democratic values and principles. Because regulatory impact analysis is not a decision-making method, it is a decision support system. In this respect, it undertakes the task of consulting to the political decision makers who are already democratically formed. In these consultancy processes, taking the opinions of the experts who know the subject in detail and the people affected by the subject also ensures the development of the understanding of governance. The development of the understanding of governance also improves democracy (Karataş, 2021: 640). Therefore, this method contributes to the idea and practices of democracy both directly and indirectly through governance.

Within the scope of this study, how the regulatory impact analysis has effects on public administration and how it is related to the governance approach is determined by evaluating the characteristics of the administration. For this purpose, determining the scope of the regulatory impact analysis and its conceptual discussion were discussed at first. Afterwards, by analyzing the historical development processes of regulatory impact analysis, it was tried to determine how it contributed to public administration at these stages and how it was related to the governance approach. In addition, the purposes of regulatory impact analysis in public administration and its benefits to public administration were also evaluated. Afterwards, the principles and rules of regulatory impact analysis were examined and the relations of these rules and principles with governance were evaluated. In addition, the application processes of this analysis and the types of analysis were evaluated. The most frequently applied types of regulatory impact analysis were analyzed in detail and it was determined which ones contributed to the governance phenomenon and how they would affect the public administration. In addition, it is aimed to contribute to the development of the analysis by evaluating the criticisms brought about this method and the problems in the application process.

2. CONCEPT AND SCOPE OF REGULATORY IMPACT ANALYSIS

Two basic words in the concept of regulatory impact analysis give us various clues about this analysis. First of all, the concept of regulation describes that regulation will only be made by creating certain rules rather than an intervention in these analysis processes. Secondly, the concept of impact explains that the outputs of a transaction or a policy that has been implemented will be acted upon, that is, its effects will be evaluated.

Regulatory impact analysis; It refers to the cost-benefit analysis to roughly measure the effects of regulatory policies that are tried to be formed on the private sector, public administration and non-governmental organizations (Ekici, 2006). This analysis is a tool that enables the possible effects of the policy to be predicted and to be evaluated quantitatively. Therefore, the effects of the subjects covered in the analyzes are discussed in terms of their numerical results. The basis of this analysis is to determine the factors that are effective in making decisions by collecting comprehensive and systematic information about a certain subject (Ekici and Çelik, 2007). Based on this definition, regulatory impact analysis; It can be defined as a knowledge-based method used to systematically and consistently examine the possible positive and negative effects of regulations, in some selected areas, and the distribution of these effects among segments of society, and to convey information to decision makers (OECD, 1997c: 13-14).

Thanks to this analysis, it enables the evaluation of the possible positive or negative effects of the proposed policies and new regulations. In addition, it enables the systematic evaluation of the changes and distributions created by these changes between different groups and social actors in the society. By doing these, it tries to achieve the aim of increasing the quality of decision-making processes, thanks to the order it has created. Therefore, regulatory impact analysis is not a kind of decision-making interval, but should be considered as a tool used to increase the quality of decision-making processes and increase the efficiency of this process (TEPAV, 2006: 2). Regulatory impact analysis is an analytical tool used to decide whether to make a regulation, to determine the content of a regulation to be made, or to change/remove an existing regulation.

In other words, regulatory impact analysis is a preliminary assessment prepared to estimate how the regulation will affect the budget, legal situations, social life, economic processes, cultural value, environment and the internal and external stakeholders of the regulation (CBK, 2022).

Regulatory impact analysis refers to the systematic analysis of the effects of the actors in the public manager process on these management processes. Thus, decision-making authorities and people who will be affected by the decision to be taken have information about the possible consequences of the regulation. Therefore, this analysis is a very

important element in the design of policy proposals and seems to be an integral part of this process (Scharrenborg, 2006).

This method encourages regulators and policy makers to think more systematically and to make balanced decisions when choosing between alternative solutions to any problem. Thus, it increases accountability in regulatory actions and transactions. It also enables the rationale of regulation to be questioned, and to understand the real economic implications, particularly cost-benefit or cost-effectiveness. In addition, the Regulatory Impact Analysis reveals the consequences of not making a regulation in that area. In other words, what will happen if there is no regulation in that or that area is also the subject of investigation (European Policy Center, 2001).

In another definition, regulatory impact analysis allows for future benefit-cost analysis about the establishment of administrative processes, the making and implementation of decisions on the subject to be regulated, before the start of any public policy, public service or public program (Prime minister's office, 2003). Therefore, before the social decisions are taken, it is foreseen that changes or regulations should be made both about the decision-making processes and about the essence of the decision within the framework of the public interest phenomenon. Social benefits should be taken into account in the arrangements to be made.

This analysis is a method that enables in-depth examinations of the effects of regulatory plans such as legislation, programs, projects, which have not yet been implemented, on the market, society, environment, private sector, legislation, and economy. Regulatory impact analysis is a very important tool for shaping future strategies by predetermining the effects of the change brought by the negotiation process, the threats and opportunities that may arise, the cost of compliance, and the ideal adaptation calendar (Scharrenborg, 2006).

Regulatory Impact Analysis, which is a tool of regulatory reform, is a preliminary assessment that guides regulators in maximizing the net social benefit by systematically evaluating the effects of existing or planned regulations on the budget, legislation, social, economic and commercial life, the environment and relevant sectors. Office, 2001: 1).

Based on the evaluations given above regarding the regulatory impact analysis, the application of this method necessitates a cultural change in the state. The cultural change here is about bringing up some basic principles in the functioning of the actors and processes in relation to the state (Karaosmanoğlu, 2006: 16). As a matter of fact, the understanding of regulation and the analysis of the possible effects of the planned regulations bring about moving away from the traditional public administration approach. It includes the creation of political and administrative platforms where transparency, accountability, rationality and joint decisions are taken in decision-making processes.

Regulatory impact analysis should be an integral element of public policy making processes. It needs to be activated at the beginning of the policy making processes regarding the changes planned to be made on a particular issue. In this process, there are implications about the advantages and disadvantages of the planned changes and regulations. It is therefore recommended that this analysis be incorporated into policy-making processes as early as possible. Although feedbacks and very valuable information can be obtained through these analysis processes, it is not possible for this analysis alone to be sufficient in making public decisions. Thanks to this analysis, the process of making decisions becomes easier and the quality is increased. As a matter of fact, principles such as participation, effectiveness, openness and accountability are included in decision processes (Rodrigo, 2005: 3).

Regulatory impact analysis is not a singular method or process. In other words, not every event, situation and country have a structure that fits the situation. There is no single form or pattern of this analysis. Therefore, it has a flexible structure and can be tools with varying objectives, shapes and roles according to the situation of the countries (Kaymak, 2004: 113). As a matter of fact, this analysis is not a result, but a tool used to reach results. Therefore, in order to achieve success, it must be based on both flexible and long-term perspectives (Ekici, 2006: 30).

3. HISTORICAL DEVELOPMENT OF REGULATORY IMPACT ANALYSIS

Regulatory Impact Analysis is one of the main arguments used in the implementation of the regulatory reform programs developed by the OECD. This analysis method, which has very valuable contributions in increasing the quality of regulation, provides very effective results in increasing the economic performance and raising the quality of life in OECD member countries.

The Regulatory Impact Analysis program has not been named by this name yet, but it was implemented for the first time in the USA. In 1975, US President Gerald Rudolph Ford created the first transparency program in order to overcome the problems caused by stagflation in the USA at that time. On the basis of this program, it required public institutions to prepare an inflation impact statement before explaining their regulations and policies. Therefore, before the implementation of a policy, it was necessary to evaluate its possible effects. Thus, the Regulatory Impact Analysis was officially accepted and implemented for the first time. Economic pressures and crises in the country were

effective in the initiation and spread of such a practice (Morrall, 2001). However, time has expanded the content of this analysis, not only limited to economic policy processes, but also applied to all kinds of important issues. Thus, the foundations of the analysis have been laid out, even if it has not been officially named yet. However, this analysis has been officially implemented and spread through programs developed by the OECD.

The first official document on regulatory impact analysis was put forward by the OECD in 1995. In line with the demands of countries that have problems with regulatory reform, the first international standard on regulatory quality, the "Recommendation on the Improvement of Quality in Government Regulations", prepared by the representatives of the member countries participating in the working group of the "Regulatory Management and Reform Public Administration Committee" in order to increase the quality of these regulations OECD Council of Ministers It was adopted and published by the Regulatory Impact Analysis in March 1995 and the Regulatory Impact Analysis is referred to here for the first time (OECD, 1995: 3).

Regulatory quality formed the core of the OECD's 1997 Regulatory Reform Report (OECD, 1997d). The report stated that regulatory impact analysis should be used to evaluate the benefits and costs and distributive effects of regulations, alternative approaches, reform proposals, and disproportionate effects on small and medium-sized enterprises (OECD, 1997b).

Regulatory Impact Analysis has been used in a few countries in the 1980s for local or minor regulations. However, the use of the analysis in all areas of public administration, its application to the law-making process and its prevalence was in the second half of the 1990s, when governments generally based the legitimacy of the regulations enacted on the rules of international trade and competition. Developments in regulation in the 1990s have been described as a movement towards a "regulatory state", an "evaluative state", a "control society" and an "age of supervision". Regulation is one of the functions of government and one of the key elements of accountable regimes. With the concept of the regulatory state, the functions of the state to exercise authority and to set rules/standards are emphasized, especially the old emphasis on public ownership, public subsidies and directly provided services are removed.

Although regulatory impact analysis is known in developing countries, it has not yet been fully implemented. Some countries first performed the analysis in their simple regulations in the 1980s. Its widespread use began in the late 1990s. In the world, since the 2000s, with the regulatory reforms, its implementation has become mandatory in the public administration and legislative process (Bayramoğlu, 2004: 4-5). However, although the foundations of the analysis were laid in the USA and the OECD recommends the application to its member countries, there is not much information and documentation on the application of the analysis. Countries are trying to apply regulatory impact analysis to their country regulations through the guide published by the OECD.

There are differences between countries in the application of regulatory impact analysis. For example, while the regulation on regulatory impact analysis was made by law in some countries, by the decision of the president or prime minister in some countries, it was made by government decision in many other countries (Rodrigo, 2005: 13). Apart from this, there are also application differences in scope.

Regulatory Impact Analysis began to emerge more clearly with the OECD's "OECD Report on Regulatory Reform" dated 27 May 1997. The OECD has recommended member states to implement the Analysis in regulatory reforms and reviews. In the report, it was stated that Regulatory Impact Analysis should be used to evaluate the benefits and costs and distributive effects of regulations, alternative approaches, reform proposals and their disproportionate effects on small and medium-sized enterprises (OECD, 1997a: 29-30).

Today, at the stage of Regulatory Impact Analysis, two major analytical trends are observed. One is a move towards more integrated assessment methods, called soft benefit-cost analysis, and the other is a move towards more fragmented and partial forms of assessment that specifically assess management's burdens on the business world (Jacobs, 2006: 3-4).

4. REGULATORY IMPACT ANALYSIS IN PUBLIC ADMINISTRATION

4.1. Public Administration Purposes of Regulatory Impact Analysis

Based on the definitions made regarding the regulatory impact analysis and the explanations made in the historical development process, the main purpose of this method is to develop the policies or decisions that are planned to be implemented in a way that will provide the highest benefit and the least cost (OECD, 1997c: 211). It is accepted that the regulatory impact analysis, which is shaped within the framework of this general purpose, has four separate objectives (OECD, 1997c: 14-17):

First of all, the real effects of the policies planned to be implemented, including the cost-benefit analysis, can be revealed. It provides policy makers and practitioners to evaluate the effectiveness of policies regarding the policies planned to be implemented. Thus, it contributes to the more effective implementation of public policies. For this purpose, it is envisaged to conduct a wide range of cost-benefit analyzes.

As a result of these analyzes, an idea about the policy to be implemented is revealed and thus the way is opened for more effective use of resources (Rodrigo, 2005: 7). Therefore, by conducting empirical researches, quantitative and more concrete decisions can be made in estimating the possible effects of policies. Thanks to the evaluations made in this way, two main benefits are obtained. It is a kind of decision support system for decision makers about the content and priority of the policies that are made first. Secondly, the implementation of policies that are less beneficial than the cost, that is, inefficient, is abandoned and different policies are produced (OECD, 1997c: 14).

Techniques used to reveal the benefits and costs of regulation: Benefit-cost analysis, Cost-effectiveness analysis, Cost evaluation, Benefit evaluation Financial or budget analysis, Socio-economic impact analysis, Regulatory compliance analysis, Impact testing on the business world. Which technique to use may vary depending on the expected effects, available resources and time constraints. The most widely used technique in OECD countries is cost-benefit analysis (Baskıcı, 2007: 25-26).

Secondly, regulatory impact analysis is carried out in order to achieve multiple policy objectives together. Public policies can be of interest to the general public as well as to a narrow group. However, both types of policies can have a direct or indirect impact on more than one area. As a matter of fact, the effects of the regulations to be made on a certain area should not be investigated. Their economic, social, cultural, legal, etc. issues also need to be explored. Therefore, while creating a public policy; should not be limited to the narrowly defined objectives of the policy. In addition, the effects of policies on the environment, economic area and social area should also be calculated. From this point of view, it can be said that regulatory impact analyzes are a tool that will guide decision makers, create a link between policies and provide an opportunity to evaluate different policy effects as a whole (Ekici, 2006: 37). Thus, in the policies to be developed, many political objectives can be addressed and realized together. Regulatory influence is therefore a highly effective analytical tool that brings together different interests. It also allows for coordination between multiple political objectives. Within the scope of analyzes of regulatory effects, it determines the relationship between cost-benefit comparison and multiple political objectives and their priorities (Bıçkıcı, 2003: 289).

Third, there is the purpose of regulatory impact analysis, to improve transparency and consultation process in public administration. In today's public administration understanding, it is very important to take decisions in a participatory way and to prioritize transparency. Therefore, it is necessary to seek ways to ensure transparency and participation in political decisions. In this case, the benefits of regulatory impact analysis tools come to the fore. Thanks to this analysis, both participation and transparency can be ensured. At the same time, consultation processes for policy makers are improved by evaluating the effects of policies before the implementation process (Baskıcı, 2007: 27). Although there is no transparency in the traditional understanding of public administration, this principle is given a lot of value in these analysis processes. The possible effects and decision focus obtained by the regulatory impact analysis should be disclosed to the public (Radaelli, 2004: 735). In the process of evaluating these effects, people who are directly involved in the effects are interviewed. The results obtained in these interviews serve as a kind of consultancy for decision makers (Bıçkıcı, 2003: 289).

Fourth, the aim of regulatory impact analysis is to increase accountability in public administration. It increases the accountability of the administration by showing how the decisions to be made regarding the public administration affect the society with the evaluations made thanks to the regulatory impact analysis and the comprehensive information it contains (Ekici, 2006: 38). As a matter of fact, sharing the positive and negative effects of a certain policy before it is implemented provides an accountable public administration as well as providing a transparent administration. In this context, sharing all the possible effects of the policies planned to be implemented and the legal arrangements planned to be made and their acceptance by the policy-making administration provides an accountable understanding.

4.2. Public Administration Benefits of Regulatory Impact Analysis

Thanks to regulatory impact analysis, successful (effective and efficient) policies can be developed and better regulations can be made by public institutions and organizations. Thus, better developments and results can be achieved in the economic and social field. It also contributes to improvement in decision-making processes. Therefore, it can be ensured that the quality of policies and legislation regarding public administration can be increased. In addition, transparency and accountability can be achieved through the improvement of processes. On

the other hand, thanks to regulatory impact analysis, it also ensures that new policies are compatible with existing policies and legal situation.

The main purpose of making these analyzes is to make a choice in favor of the public interest among policy alternatives in order to increase social welfare (Kirkpatrick and Parker, 2003: 3). These analyzes contribute to both results and processes in ensuring social welfare. Its contribution to the result is provided by the choice of effective options in the context of economic, social and sustainable development, and its contribution to the process is provided by being an important tool in the implementation of good governance principles (Karaosmanoğlu, 2006: 16).

Regulatory impact analysis is not a uniform document in terms of form. Different analysis methods and techniques are used in different countries. Despite this, although the expected benefits and benefits from the analysis are different in all countries, there is a common ground in terms of making decisions that positively affect the society. Studies show that regulatory impact analysis has many benefits. These can be listed as follows (Ekici, 2006: 8)

1. Increasing economic performance and social welfare,
2. Determining alternative methods for the creation and implementation of policy changes,
3. A clear understanding of the social, environmental and economic costs and benefits of regulation, identification of unexpected results and risks,
4. Determining the best policy option and making the arrangement to realize this,
5. Detecting negative effects and thus minimizing the possibility of failure,
6. Determining the most appropriate regulation option for the policy that is thought to be implemented through the evaluation of different alternatives and shaping the regulation well,
7. Increasing transparency by ensuring the active participation of business world consumers and other stakeholders, strengthening governance,
8. As a result of the data obtained from the impact analysis of the regulators against the pressures of certain interest groups, and as a result of public participation, the power of resistance is increased and facilitated, and the accountability of the regulators is increased,
9. Instilling a new way of thinking by changing the mindset on whether the government's intervention is necessary, developing alternatives by enabling the discussion of traditional regulatory tools, providing more detailed consideration in shaping the regulations, consulting the relevant parties, predetermining the undesirable consequences that will occur as a result of the regulation,
10. Ensuring the effective and efficient delivery of public services,
11. Reducing the democratic gap by increasing transparency in regulations and improving the dialogue between citizens and institutions.

The benefits of regulatory impact analysis are too numerous to be limited to those stated above. However, in order to classify them and make them easier to understand, we can divide their benefits into two basic categories. These can be divided into two as benefits for decision makers and benefits for society.

We can list the benefits of regulatory impact analysis for decision makers or policy makers as follows (Bıçkıcı, 2003: 290-291; Çelik, 2005: 34):

1. It can be evaluated whether the planned regulation is really needed,
2. Decision makers can consider and compare various alternatives together,
3. Planned policy changes can be abandoned, a new policy can be developed or revised,
4. The economic, social and environmental benefits and costs of the planned arrangements can be understood,
5. It can be ensured that the most beneficial policies are preferred with the least cost,
6. Effective solution proposals can be presented and assist regulatory authorities in identifying more beneficial methods,
7. By determining the negative externalities of the regulations, the reasons for the implementation despite these externalities can be put forward and new policies or regulations can be suggested for these externalities,
8. A structure that increases participation and transparency in public policy-making processes can be adopted,

9. More flexible and public interest-based principles can be developed instead of traditional understandings and values in policy making processes,
10. Criticisms and social demands-pressures against public policy can be reduced,

The benefits of Regulatory Impact Analysis for society can be listed as follows:

1. The participation of the society in the decision-making mechanism can be ensured, and the society is provided to undertake a consultancy role regarding the regulations,
2. Decision-making and implementation processes can become more effective,
3. Thanks to the transparency in public administration, the society can have information about the regulations,
4. It is determined from whom the public can hold accountable for regulations that have negative consequences,
5. A change of understanding and culture can be achieved in the society thanks to phenomena such as participation in the decision-making process, transparency and accountability,
6. With the participation of the society in decision-making processes, it can be easier to switch to quality control and quality assurance systems.

Although regulatory impact analysis has many and multidimensional benefits as mentioned above, it is not an alternative method to decision-making processes. This method should be considered as a decision support system. Thanks to this feature, while it provides openness, participation and accountability, it also increases the quality of political and administrative decisions (Kızılcık, 2006: 81).

5. METHODOLOGY OF REGULATORY IMPACT ANALYSIS

5.1. Principles and Rules

Within the scope of regulatory impact analyzes, these analyzes should be carried out in accordance with a set of principles and rules in order to carry out the analyzes as they should be and to ensure that the results do not provide the benefits listed above. We can list these principles and rules as follows (Ballantine and Devonald, 2006: 90; Ekici, 2006: 34-35; Karaosmanoğlu, 2006: 17-18; Ekici and Çelik, 2007; Canpolat, 2010: 78-83):

1. *Necessity*: Before the implementation of a public policy, public administrators must decide whether a new legal regulation is needed in order to implement this policy. Making such a decision involves a comparison of options between the means of public intervention, such as effectiveness and legitimacy.
2. *Justification*: Regulatory impact analyzes require explicit identification of specific social, economic or environmental issues. This analysis needs to be done by justifying the existence of a particular problem or the need for improvement. Otherwise, unnecessary use of public resources may occur. In addition, the possible consequences that may occur in the case of the implementation of policies with regulatory impact analysis should also be justified.
3. *Consultation*: Regulatory impact analyzes require a transparent and participatory consultation process with all stakeholders who feel the impact of the regulation in order to determine the benefits and costs of the planned policies or legislative proposal. Activities that need to be carried out based on this principle can also be started before the regulatory impact analysis processes. In this way, detailed information about the subjects can be obtained.
4. *Data Collection*: Appropriate and accurate information must be collected in order to conduct the regulatory impact analysis in a way to obtain effective and accurate results. In order to achieve this, it is necessary to establish a reliable and valid system for data collection. It is not possible to obtain successful results from the analysis in case of incomplete or inaccurate information regarding the analysis of the current situation and the prediction of the future regarding the analysis processes.
5. *Analysis*: Regulatory impact analysis should be obtained with systematic analyzes based on empirical studies in order to accurately predict the possible effects of the planned change and present it to stakeholders with correct inferences. Therefore, the possible effects to be obtained from the analyzes should be evaluated as quantitative data.
6. *Maximizing Total Net Benefits*: The main reason for conducting regulatory impact analyzes should be kept in mind throughout the entire process. The reason for the existence of this analysis is to determine the application that provides the most benefit to the society as a result of cost-benefit analysis and to focus on it. Of course, these analyzes also have costs. However, thanks to these costs, it is aimed to obtain much more benefits in the final stage.
7. *Consistency*: In order for regulatory impact analyzes to be reliable, there must be consistency in the transactions. For a reliable and valid analysis process, the process processes must be determined accurately and clearly. These

processes should be easy and practical, have a certain standard, and the same processes should be valid for similar issues.

8. *Accountability*: There should be channels through which the results of regulatory impact analyzes can be communicated to policy decision makers. Thus, the public administration system that makes the regulation can make this decision by knowing in advance the possible effects of the planned regulation. If such a process is provided, we can talk about the existence of accountability.

9. *Benefiting from Experts*: Before and during regulatory impact analysis, opinions and recommendations from experts on the subject should be collected. Professional associations, trade offices, tradesmen's bureaus, academicians and expert groups in a certain field are among the main sources for obtaining scientific opinions.

10. *Political and Bureaucratic Support*: Strong political and bureaucratic support is needed to ensure that regulatory impact analyzes are a part of the regulatory process and are used systematically. For this purpose, independent units have been established in many OECD countries to monitor and improve the implementation of regulatory impact analysis.

11. *Quality Control*: Self-evaluation of regulatory impact analyzes is not sufficient and objective, and for this purpose, the quality of the analysis should be controlled by an official and independent central quality control unit, based on objective criteria, outside the regulatory body.

12. *Proportionality*: It is necessary to determine what kind of method or with which legal argument the planned regulations will be implemented through regulatory impact analysis. At this stage, it should be determined what kind of legislation will be created for the policy that is planned to be implemented. It should be determined in advance whether the policy to be implemented will be made by regulation or law, and this should be proportionate. While a regulation is required for the implementation of a policy with a narrow framework and a narrow sphere of influence, enacting or amending a law on a subject that concerns the whole society is a requirement of the principle of proportionality.

13. *Subsidiarity*: In the implementation of the planned regulation, it is recommended that the unit closest to the citizen should do this. According to this principle, which is sometimes expressed as locality in service, it is more appropriate to implement the fastest and closest units in policy implementation. However, in cases involving the whole country, it is considered appropriate to coordinate this work by the central administration. Therefore, it is necessary to determine which institution, unit or person will carry out the regulation planned to be made in the regulatory impact analysis.

5.2. Implementation Processes of Regulatory Impact Analysis

Flexibility and simplicity are essential in conducting regulatory impact analyses. However, in order to provide these two elements, it is useful to follow some basic application processes in order not to compromise on quality. Six basic steps and their sub-stages have been established in the literature regarding regulatory impact analysis (European Commission, 2021). These are described below:

1. *Defining the regulatory problem (What is the purpose of regulation?)*: In order to achieve the intended objectives of the regulation impact analysis, policy instruments appropriate to this goal need to be defined clearly and avoiding general statements. For this; 1- It is necessary to define the scope and size of the problem. 2- It is necessary to identify the persons affected by the regulation. 3- It is necessary to determine the causes of the identified problem.

2. *Defining the objectives*: The objectives of the analyzed policy proposal should be developed in accordance with the problem focused on and the root causes of this problem. The targets to be determined must have certain basic features. These are: 1- Goals should be clearly and precisely expressed, vague and undefined goals should not be created. 2- Targets should be able to compare before and after the policy change and should be measurable. 3-The objectives must be adopted by the public administrators and public officials who will implement policy change. 4-The goals set must be realistic and achievable. 5-Determined targets should be determined within a certain time period and should be achievable during these processes.

3. *Defining policy options*: The roadmap to be followed in order to achieve the goals set to have the above-mentioned features should not be shaped by a single policy. There should be different policy alternatives. The identified problem should be approached from as broad a perspective as possible.

4. *Determination of possible economic, social and environmental impacts*: In order to compare policy alternatives, possible economic, social and environmental impacts and interactions of alternatives should be revealed.

5. *Comparison of options*: Policy options should be compared with the methods mentioned above. However, no decision is taken at this stage, the decision-making stage is left to policy makers.

6. *Monitoring and Evaluation*: Monitoring and evaluation of the extent to which the regulation reached the determined targets and what kind of problems were encountered during the implementation phase are complementary elements of a good regulation process. In this process, it is necessary to define the main indicators in order to prepare a monitoring/evaluation plan and to determine whether the main objectives aimed with the regulation have been achieved.

The list of ten items that should be made by the OECD in order to obtain maximum benefit from regulatory impact analyzes is listed below (OECD, 1997c: 7-8):

1. Providing maximum political support for regulatory impact analyzes,
2. Careful selection of responsibilities assigned to regulatory impact analysis elements,
3. Training of regulators,
4. Use of consistent but flexible analysis methods,
5. Development and implementation of data collection strategies,
6. Determination of regulatory impact analysis targets,
7. Integrating regulatory impact analyzes into the decision-making process as early as possible,
8. Announcement of the results,
9. Ensuring the wide participation of the public in the process,
10. Applying regulatory impact analyzes to existing regulations as well as new regulations.

5.3. Methods and Tools of Regulatory Impact Analysis

There is no single model or method that can be applied in the processes of conducting regulatory impact analyzes. There are different application methods with different implications according to the content of the regulation. Although each of them has certain advantages and disadvantages, very effective analysis processes can be made specific to the subject to be selected. The intensity and degree of detail of the Regulatory Impact Analysis should be commensurate with the effects of the regulation being evaluated. The decision as to which regulation will be subject to a formal Regulatory Impact Analysis should be taken independently of the regulatory authority.

According to the subject of the regulation and the expected benefit, they choose the most appropriate method or ones among the cost-benefit analysis, cost-effectiveness analysis, cost assessment, benefit assessment analysis and risk assessment analysis methods.

5.3.1. Cost-Benefit Analysis

The most widely used regulatory impact analysis method is "benefit-cost analysis". In the field of public administration, spring-cost analysis has been used for the first time with the Federal Maritime Law enacted by the US Government in 1936 (Baskıcı, 2007: 41). The purpose of benefiting from cost-benefit analysis in the planning of public services is to distribute public resources effectively among various services.

In this method, the total benefits related to the regulatory decision are calculated procedurally, and these benefits are compared with the total cost. As a result of the comparison, if the weight is in the direction of benefit, the decision to be taken is potentially supported. If there is weight in the cost direction, it is recommended to focus on different alternative decisions (Bıçkıcı, 2003: 291). Cost-benefit analysis recognizes that regulations will have positive and negative effects on different segments of society and is the most common and comprehensive method of analyzing these effects (Vibert, 2006). The analysis mainly aims at allocating limited resources in a way that maximizes the net welfare of society. The analysis needs to consider all the effects of regulation. Thus, it is prevented that the analysts only examine the benefits and partial costs that they want and choose (Mandelkern Report, 2001: 20).

The following points should be considered in cost-benefit analyzes (Arrow et al., 1996: 221-222).

- ✓ Cost-benefit analyzes should enable a comparison of the desired and undesirable aspects of the policies considered to be implemented.
- ✓ Decision makers should be given the opportunity to evaluate the economic benefits and costs of different policies in developing regulations.

- ✓ Cost-benefit analyzes should be essential for important and comprehensive regulatory decisions.
- ✓ The benefits and costs of the envisaged policies should be expressed in numerical terms as much as possible. Uncertainties should be well defined and best estimated. Thus, a constructive way for decision making should be provided.
- ✓ Economic assumptions should be used in calculating benefits and costs. • Although the relationship between benefit and cost is discussed first, the distribution of benefits and costs should also be considered.

5.3.2. Cost-Effectiveness Analysis

Cost-Effectiveness analysis is more limited than Benefit-Cost analysis. But it is less problematic and more practical. Cost-effectiveness analysis provides an index of the proportional cost to society of various options to achieve a goal and generally calculates the cost per unit benefit (Department of the Taoiseach, 2005: 78).

The cost-per-benefit approach not only reflects the benefits and costs of regulatory policy, but also gives an idea of the relative performance of different policies. This approach reduces the costs of policies to be implemented by reducing risks. It is especially useful when cost-benefit analysis cannot be used because it requires less data and time.

Cost-effectiveness analysis is a simpler technique than cost-benefit analysis, as it does not question whether the regulation to be made is correct. As a result, the analysis eliminates policy options that require less benefit and more cost in achieving the desired results, but fails to reveal the optimal policy option (Kopp, Krupnick, & Toman, 1997: 187).

This method is used when the potential benefits of the planned regulation cannot be measured or it is not appropriate to measure the benefits. In the analyzes made with this method, the estimated costs of alternative policies or regulations to reach a certain level of benefit are evaluated. It refers to the method in which the one with the lowest cost is tried to be found among the alternatives (Çelik, 2005: 36).

5.3.3. Cost Evaluation Analysis

In this analysis method, the costs of the regulations to the society, the business world and the government are evaluated by ignoring the benefits of alternative policies regarding the planned regulation. Alternatively, the costs of the proposed arrangements are compared. The total cost to society of this method of regulation is also revealed. This analysis method has the advantage of providing detailed information on the costs of alternative policies or regulations. In addition, it offers the opportunity to eliminate those that are more costly than other alternatives. However, it is not a widely used method because it does not ignore the benefits of the regulations and the reasons for the costs (Ekici, 2006: 61).

In this method, analyzes are made by considering both fixed and variable costs together. It has various benefits in terms of being able to analyze all costs in the past and future cost estimates (Canpolat, 2010: 75).

5.3.4. Benefit Assessment Analysis

Benefit evaluation analysis, which is another of the regulatory impact analysis methods, focuses on the evaluation of the possible benefits of the regulations. In the analyzes made within the scope of this evaluation, the benefits of the analyzed regulations are evaluated regardless of their costs. However, this situation is valid for certain subjects and is not an analysis that can be done for every subject.

This type of analysis is applied in some subjects where cost-benefit analysis is insufficient. This analysis is used when the cost of a regulation is insignificant relative to its social benefit.

5.3.5. Risk Assessment Analysis

Risk Analysis, which is one of the regulatory impact analysis methods, covers the processes of evaluating the possible risks of the policy that is planned to be implemented. By identifying the risks that may be caused by the envisaged regulation, it provides the opportunity to choose between alternatives and provides concrete data for decision makers in order to reduce the risks. It provides resources to decision makers and practitioners about regulations by determining the number and size of risks to the individual, society or the environment (Ekici, 2006: 60).

This regulatory impact analysis method is frequently used in policies that are planned to be made, especially on health, safety and environmental issues. This method focuses only on the risk reduction aspect of policy analysis processes. Therefore, it focuses only on the risks, not the benefits or costs of the policies to be implemented. However, since focusing on the risks requires focusing on the benefits and disadvantages of the policy outputs, some limited information on costs and benefits can be obtained. However, this method is more limited in scope than the others.

The superior aspect of this method is that it completes the missing points of other methods (Karaosmanoğlu, 2006: 28).

The main tools used within the scope of Regulatory Impact Analysis are explained above. The advantages and disadvantages of these have been evaluated. Based on these evaluations, a brief summary of the comparative evaluation of these methods is shown in Table 1.

Table 1: Methods Used in Regulatory Impact Analysis

METHOD	EXPLANATION	ADVANTAGES	DISADVANTAGES
1) Cost-Benefit Analysis	Adjustment may be desirable if the anticipated benefits outweigh the costs	Reflects both the positive and negative effects of a regulation and the need for policies to best serve the interests of society	Sometimes important benefit components cannot be quantified. Therefore, there is a risk of giving them less importance.
2) Cost-Effectiveness Analysis	Calculates the cost per utility unit.	Eliminates clearly ineffective policies and provides an index of the relative benefits of policies.	Cannot decide on the choice of optimal level of benefits
3) Cost Evaluation Analysis	Evaluates the costs of regulations. It may also include attempts to show that the costs are not too high.	It determines the total price society will pay for regulation and looks at the economic feasibility of regulation.	It does not consider the benefits of regulation.
4) Benefit Assessment Analysis	It seeks to reveal the true value of the expected benefits.	It can enable individuals to appraise certain market situations.	There are drawbacks to the use of questionnaires to provide valuation.
5) Risk Analysis	It provides a quantitative assessment of the severity and health consequences of policy-affected risks.	It gives decision makers an idea of whether the policy is effective in reducing risks.	There can be a wide variety of risk effects. It does not consider costs or effects other than risks to mitigate risks.

Source: Baskıcı, G. F. (2007). Uluslararası uygulamalar ışığında düzenleyici etki analizi ve Türk mali yönetimi ve kontrol sistemi açısından uygulanabilirliği. Ankara: Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü.

6. CRITICISM OF REGULATORY IMPACT ANALYSIS

Although regulatory impact analysis is accepted as a very useful model in the literature, it is subject to some criticism. As a matter of fact, as can be seen in the explanations above regarding the tools of this method, these methods have some weaknesses. Before giving information about the criticisms of regulatory impact analysis and the problems encountered in its implementation, it is useful to look at the threats and opportunities of this analysis. Table 2 presents these opportunities and threats.

Table 2: Regulatory Impact Analysis Threats and Opportunities

DEA as an Opportunity	DEA as a Threat
Better regulation is essential for competitiveness	Workload increase
More informed policy making is necessary to avoid the potential negative social and environmental impacts of sudden change.	Responsibility changes
It is ensured that laws are passed more easily through the council of ministers and the parliament.	Need for new skills
It is a catalyst for reforming and strengthening the entire administrative structure.	Transparency of the decision-making process
It enables individuals to be developed to be more effective policy makers.	

Source: Kirkpatrick, C. H., Parker, D. (2003). Regulatory Impact Assessment: Its Potential Use in Developing Countries. Manchester: Centre on Regulation and Competition

The first of the criticisms relates to the bindingness of the regulatory impact analysis. In the absence of a regulatory impact analysis, it is unclear whether sanctions will be applied and what kind of sanctions will be applied. Such an ambiguity, especially in the reports prepared by the OECD, is among the most important criticisms (Rodrigo, 2005: 28-30; Ballantine and Devonald, 2006: 62-63).

The second important criticism is that analytical methods have not been developed clearly in the implementation of regulatory impact analysis, the existing tools are complex, their implementation is costly and takes a long time. Although different tools have activities on different subjects, the lack of an inclusive tool is criticized (Rodrigo, 2005: 28-30; Ballantine and Devonald, 2006: 62-63).

The third major criticism concerns the effectiveness of the regulatory impact analysis. Although it has been published especially in recent years and has been made in many countries and on many subjects, it is seen that the quality of these analyzes remains at a low level. This situation has led to the impression that the analyzes are made only for legal necessity or to create a good opinion (Karaosmanoğlu, 2006: 19).

Fourthly, the criticism is directed towards the cost-benefit analysis. It is subject to criticism that this analysis will materialize everything about social issues and human life. In particular, it is opposed that subjects such as the protection of human life and the environment seem unimportant in terms of cost elements (Şahinkaya and Aksel, 2008: 13).

Fifth, the long process of regulatory impact analysis is criticized. It is thought that especially the creation of policy alternatives and an impact analysis for each alternative policy prolong the processes (Bayramoğlu, 2004). However, it is not right to be a subject of criticism. As a matter of fact, having such detailed evaluations in decision processes both minimizes risks and maximizes benefits by preventing negative externalities of policies.

Sixth, regulatory impact analysis has been criticized for taking the power of the elected parliament, which is authorized to make policy. Regulatory Impact Analysis is thought to reduce or prevent the role/intervention of parliamentarians by making the regulatory units more effective actors in the law-making process (Bayramoğlu, 2004: 11-12). However, this method is not a decision-making method, but can only be considered as a decision support system. Therefore, it facilitates the task of policy makers. Providing support to policy makers and easing their workload does not mean that the decision maker takes the mission.

Seventh, it is another criticism that the Analysis tends to depend more on theoretical provisions, since empirical data on Regulatory Impact Analysis around the world are still limited.

7. PROBLEMS FACED IN THE APPLICATION OF REGULATORY IMPACT ANALYSIS IN THE FIELD OF PUBLIC ADMINISTRATION

Although regulatory impact analysis has many benefits and more than one method has been developed for this analysis, some problems may occur in practice. It is possible to classify them as technical, legal and political (OECD, 1997c: 20-21; Çelik, 2005: 34; Karaosmanoğlu, 2006: 19-20).

First of all, some technical problems may occur in the application of this method. One of these problems is the inability to fully develop analytical methods regarding analysis processes. There are problems as to how to find a middle ground on the qualitative and quantitative insights that regulators should focus on. Another technical problem is related to the data collection process. In the analysis process, since the collection of data is very costly and takes a long time, it is possible to collect historical data instead of current data. One of the technical problems encountered is that this analysis is a method that requires expertise, has a complex structure and needs technical knowledge. Therefore, the absence of theoretical competencies or personnel competencies to make the analysis poses a problem.

Secondly, problems may arise in the issues of value conflict and power struggle. In these analysis processes, public institution managers or employees can create a certain resistance. These people may oppose the regulatory impact analysis, thinking that it will be against their own interests. Employees who are worried that they will lose their current position or advantages in the face of change may not want such a change and may manipulate these analysis processes according to their own interests.

Thirdly, institutional and resource-related problems may occur. It is unclear whether there is an obligation to conduct a regulatory impact analysis or whether it will be enforced if the principles recommended by the OECD are not followed, and what kind of sanction there will be. It may be undesirable to carry out these analysis processes on the pretext of insufficient resources.

Fourth, some legal problems may occur. Some regulations may need to be implemented without a cost-benefit analysis due to a constitutional or legal obligation. In other words, the application of the method is in a voluntary position and may cause the results to be meaningless.

Fifth, there may be procedural problems. It may not be possible to control how the regulatory impact analysis processes work. Practitioners can do these processes in a sloppy way. If the necessary care is not taken, the results of the analysis may not reflect the reality. Another procedural issue concerns the timing of the regulatory impact analysis. Performing this analysis at the last stage of adoption of public policies can transform a kind of justification or justification practice. Therefore, these analyzes should begin in the period when public policies are being formed.

8. REGULATORY IMPACT ANALYSIS AND GOVERNANCE

Regulatory Impact Analysis increases social welfare as it enables the choice of effective options in terms of economic, social and sustainable development and is an important tool in the implementation of good governance principles (Rodrigo, 2005). Contribution to good governance; It covers issues such as avoidance of uncertainty, consistency between policies, accountability for regulatory actions and results, avoidance of arbitrariness and transparency. Regulatory Impact Analysis causes a change in the culture of making regulations, regulators avoid making arbitrary

regulations, and seek solutions to reduce them by taking into account the costs of their transactions (Karaosmanoğlu, 2006).

In addition, the consultative phenomenon within the scope of regulatory impact analysis provides communication and interaction between regulators and those who are likely to be affected by the regulation, thus it is a tool of governance. Despite the general acceptance that consulting is essential for good governance, public institutions and organizations and politicians may perceive consulting with relevant parties as "transferring their power"; Counseling is often thought to be an obstacle to optimal decision making and slowing down the process. Undoubtedly, a poorly managed consultation process can have negative consequences such as delaying the adoption of regulations, wasting resources and time.

On the other hand, accountability, another important principle of regulatory impact analysis, is one of the six basic indicators of governance. In this respect, it is considered that the governance quality of the countries may increase if the regulatory impact analyzes are carried out correctly and in the desired manner. Increases in the quality of governance, on the other hand, have an impact on direct democracy.

As much as the contribution of regulatory impact analysis to the phenomenon of governance, it is not possible to have a public administration approach in which this analysis can be applied alone. Therefore, it should be accepted that the most appropriate public administration approach to which this analysis method can be applied is governance.

9. EVALUATION AND CONCLUSION

The serious public policies faced by the public administrations of the countries today; environmental problems, consumer rights, improvement of living standards, property rights, control of new technologies, sustainable growth. These policies generally consist of regulatory issues. The reason for its regulatory nature is that the public administration and the state are now removed from their traditional duties and only deal with senior management activities. Today, it is accepted that the duty of the state and the public administration as a whole is not to row but to steer. It is accepted that the governance approach has important effects on this task for public administration. As a matter of fact, nowadays, it is seen that the concept of governance comes to the fore rather than the concept of management related to any issue. The quality of regulatory quality plays an important role in the success of governance. In order for the governance to make a successful progress in line with its principles and for the regulatory policies to be put forward, there is a need for a system that can analyze the policies before they are implemented. This system, which we can think of as a kind of quality control system, is carried out by the method of regulatory impact analysis today. While this method acts as a quality control system, it also works as a decision support system.

Regulatory impact analysis improves the processes and outputs associated with the formulation of public policies and legislation. In this context, regulatory impact analysis has various stages and processes. The process of designing policies is a method of public administration that incorporates a wide variety of structures and includes individuals and groups with very different wishes and goals. In addition to these wishes and goals, the knowledge and technology that today's world has reached requires nation states to redefine their field of action together with globalization. In this redefinition process, regulatory impact analysis will of course take its place as it improves public administration.

The OECD recommends this method in policy-making processes in countries, and this method (within the governance approach) is considered important in the European Union. In the membership processes of these unions, innovations in policy making and legislative design are suggested. These proposed regulations pave the way for policy-making processes to be made in a participatory and more socially beneficial way.

There is no single method or tool for regulatory impact analysis. It is aimed to make these analyzes using many different techniques and tools. Among these methods, cost-benefit analysis is the most accepted method, but it is criticized because it is only input-output oriented. As a matter of fact, on the basis of the phenomenon of public administration, there is the concept of public interest before performance and profit-making motives like the private sector. No matter how high the costs of protecting a person's life and the environment are, it must be done. Therefore, it may not be correct to make a cost-benefit analysis for every subject. However, despite this shortcoming, the application of the method has contributions both in terms of processes and results.

It is seen that the processes implemented in terms of regulatory impact analysis processes are fed by the governance approach and provide support from the implementation of this approach. The fact that participation is at the forefront within the scope of regulatory impact analysis and the opinions of all stakeholders are taken on the proposed policies show that a participatory understanding is being acted upon. On the other hand, deficiencies in policies or more useful suggestions can be created through these interviews. In this way, both the costs are reduced and the benefits are maximized, and the participatory method approach is adopted. One of the most important contributions of the participatory management approach and governance is that it makes very important contributions to the phenomenon

of democracy. It is accepted that if there is an increase in acting with the governance approach, it will have positive contributions to democracy (Karataş, 2021: 625). In order for governance to have such a contribution to democracy, it is necessary to conduct regulatory impact analyzes in the policy making processes.

In order for regulatory impact analyzes to be successful and produce effective results, it must be included in the public policy making processes from the very beginning. Since the actions to be taken for these policies after the formulation of public policies can only be focused on the results, we cannot think that they will be effective. As a matter of fact, the purpose of regulatory impact analysis is not to analyze a policy afterwards. Analyzing a policy proposal before it is implemented. In this respect, it has very valuable and important contributions. In this respect, he also acts as a consultant. It is a helpful tool in making political decisions. It is not an application in which he himself takes the decision by replacing the political decision processes. It is just a support system.

REFERENCES

1. Arrow, K. J., Cropper, M. L., Eads, G. C., Hahn, R. W., Lave, L. B., Noll, R. G., . . . Smith, V. K. (1996). "Is there a role for benefit-cost analysis in environmental, health, and safety regulation?". *Science*, 272 (5259), 221-222.
2. Ballantine, B., Devonald, B. (2006). "Modern regulatory impact analysis: The experience of the European Union". *Regulatory Toxicology and Pharmacology*, 44 (1), 57-68.
3. Baskıcı, G. F. (2007). Uluslararası uygulamalar ışığında düzenleyici etki analizi ve Türk mali yönetimi ve kontrol sistemi açısından uygulanabilirliği. Ankara: Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü.
4. Bayramoğlu, S. (2004). Kamu Yönetimi Reformu ve Düzenleyici Etki Analizi (Tasarı Madde 5-c Hükmü). Erişim Tarihi 19.06.2022, <http://www.kamuyonetimi.org/ktml2/files/uploads/pdf/deason.pdf>
5. Bıçkıcı, M. (2003). "Düzenleyici Etki Analizinin Türkiye’de Uygulanabilirliği". *Türk İdare Dergisi*, 441 (4), 285-306.
6. Canpolat, Ö. (2010). Hukuki düzenleme tekniği, düzenleyici etki analizi (DEA) ve yasa yapım süreci. Ankara: Adalet Yayınevi.
7. CBK. (2022). Düzenleyici etki analizinin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar. Ankara: Cumhurbaşkanlığı Kararları.
8. Çelik, Ş. G. (2005). "Düzenleyici Etki Analizi". *Bütçe Dünyası Dergisi*, 2 (21), 32-38.
9. Department of the Taoiseach. (2005). RIA Guidelines, How to Conduct a Regulatory Impact Analysis. Erişim Tarihi 15.09.2022, <https://assets.gov.ie/43562/b2c5a78227834a96ad001b381456ab18.pdf>
10. Ekici, B. (2006). Düzenleyici etki analizi: kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik ve diğer düzenlemelerde uygulanması. Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
11. Ekici, B., Çelik, M. (2007). "Düzenleyici Etki Analizi: Analiz Süreci ve Uygulama". *Amme İdaresi Dergisi*, 40 (1), 135-158.
12. European Commission. (2021). Guidelines on impact assessment. Erişim Tarihi 15.08.2022, <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/better-regulation-guidelines-impact-assessment.pdf>
13. European Policy Center. (2001). Regulatory Impact Analysis: Improving the Quality of EU SS Activity. Brussels: European Policy Centre.
14. Jacobs, S. (2006). Current trends in regulatory impact analysis: the challenges of mainstreaming RIA into policy-making. Washington: Jacobs and Associates Inc.
15. Karaosmanoğlu, H. S. (2006). Düzenleyici etki analizi ve Türkiye uygulaması. (Uzmanlık Tezi). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü
16. Karataş, A. (2021). "Evaluation of the relationship of democracy and governance: An empirical analysis". *Croatian and Comparative Public Administration*, 21 (4), 623-651.
17. Kaymak, H. (2004). "Düzenleyici Etki Analizi". *Maliye Dergisi*, 8 (3), 107-131.
18. Kirkpatrick, C. H., Parker, D. (2003). Regulatory Impact Assessment: Its Potential Use in Developing Countries. Manchester: Centre on Regulation and Competition.
19. Kızılcık, R. (2006). "Avrupa Birliği ve Türkiye’de Mevzuat İyileştirme Çabaları". *Yasama Dergisi*, 1 (1), 74-95.

20. Kopp, R. J., Krupnick, A. J., Toman, M. (1997). Cost-benefit analysis and regulatory reform: an assessment of the science and the art. Washington: AgEcon Search.
21. Mandelkern Report. (2001). Mandelkern Group on Better Regulation Final Report. Erişim, 10.09.2022, <https://www.smartreg.pe/reportes/Mandelkern%20Report%20on%20Better%20Regulation%202001.pdf>
22. Morrall, J. F. I. (2001). Regulatory Impact Analysis: efficiency, accountability and transparency. Singapore: OECD.
23. National Audit Office. (2001). Better Regulation: Making Good Use of Regulatory Impact Assessments, Report by the Comptroller and Auditor General. London: United Kingdom National Audit Office.
24. OECD. (1995). Recommendation of the Council of the OECD on Improving the Quality of Government Regulation. Paris: OECD.
25. OECD. (1997a). The OECD Report on Regulatory Reform Synthesis. Paris: OECD.
26. OECD. (1997b). The OECD Report on Regulatory Reform: Sectoral Studies. Paris: OECD.
27. OECD. (1997c). Regulatory impact analysis: Best practices in OECD countries. Paris: OECD.
28. OECD. (1997d). Regulatory Management and Reform. Paris: OECD.
29. Prime minister's office. (2003). Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı. Erişim Tarihi 07.06.2022, <http://www.antimai.org/ys/kymadgerek.htm>
30. Radaelli, C. M. (2004). "The diffusion of regulatory impact analysis–Best practice or lesson-drawing?". European Journal of Political Research, 43 (5), 723-747.
31. Rodrigo, D. (2005). Regulatory Impact Analysis in OECD Countries Challenges for Developing Countries South Asian- Third High Level Investment Roundtable. Dhaka: OECD.
32. şahinkaya, Y., Aksel, İ. (2008). "Mevzuat Hazırlamada Düzenleyici Etki Analizi ve Türkiye Uygulaması". Adalet Dergisi, 32 (1), 1-24.
33. Scharrenborg, R. (2006). Impact assessment in the European Commission. İstanbul: European Commission.
34. TEPAV. (2006). Düzenleyici Etki Analizi Rehberi. Ankara: TEPAV Yayınları.
35. Vibert, F. (2006). "The limits of regulatory reform in the EU". Economic Affairs, 26 (2), 17-21.

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1520-1529

Arrival
14 May 2022
Published
30 November 2022

Article ID
62424
Article Serial Number
05

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.62424>

How to Cite This Article
Sadiç, T. ve Altun, S. (2022).
"Matematik Öğretiminde
Ubd Uygulaması: Uzaktan
Öğretimde "6. Sınıf Veri
İşleme"", Journal of Social,
Humanities and
Administrative Sciences,
8(58):1520-1529

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open
access, peer-reviewed
international journal.

Matematik Öğretiminde Ubd Uygulaması: Uzaktan Öğretimde "6. Sınıf Veri İşleme"

Ubd Application in Mathematics Teaching: "6. Class Data Processing"

Tuğba Sadiç Sertel Altun

Doktora Öğrencisi., Yıldız Teknik Üniversitesi, SBE, Eğitim Programları ve Öğretim ABD, İstanbul, Türkiye
Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Araştırma 2021 yılı içerisinde Covid-19 pandemisi nedeniyle geçilen acil uzaktan eğitim esnasında gerçekleştirilmiştir. Matematik uygulamaları 6. sınıf seçmeli dersi veri işleme öğrenme alanını kapsamında on iki ders saatinin içerik anlamaya dayalı tasarımı yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 6.sınıfa devam eden 21 öğrencini ve matematik ders öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırmada, anlamaya dayalı tasarımın (Ubd) uygulaması öncesinde, esnasında ve sonrasında toplanan veriler ile uygulamanın etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma araçsal durum çalışması olarak desenlenmiştir. Araştırma boyunca ele alınan durum veri çeşitlemesi tekniği ile yoğun şekilde betimlenmiştir. Nitel veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Araştırmada ön test ve son test olarak Matematik Uygulamaları Dersi Değer Algısı Ölçeği (MUDDAÖ) kullanılmıştır. Ölçekten elde edilen veriler Wilcoxon işaretli sıralar testi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda uzaktan eğitim yoluyla yürütülen uygulamaya dair veriler için üretilen kodlardan bazıları öğrencinin aktif katılımını sağladığı, gerçek yaşama uygun problem durumlarının ele alındığı, yenilikçi, ilgi çekici olduğu şeklindedir. Ön test ve son test arasında anlamlı farka ulaşılmıştır ($p<.05$). Sonuç olarak uygulama içeren araştırma sonucunda uygulamanın uzaktan eğitimde öğrenci aktifliğini sağlayarak, düşünme becerilerini geliştirici olduğu ve literatürde veri işleme konu alanında tespit edilen eksikleri gidermesi nedeniyle örnek bir uygulama olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Veri İşleme, Matematik Öğretimi, Anlamaya Dayalı Tasarım, Ubd, Çevrimiçi Öğretim, Matematik Uygulamaları Dersi

ABSTRACT

The research was carried out during the emergency distance education passed due to the Covid-19 pandemic in 2021. Understanding by desing (Ubd) using Mathematical Practices Lesson which includes twelve lesson hours within the scope of data processing learning area of the 6th grade elective course. The study group of the research consists of 21 (6th grade) students and a mathematics teacher. The aim of the research is to reveal the effect of the application with the data collected before, during and after the practices of the understanding by desing (Ubd). The research was designed as a case study. The situation handled throughout the research has been extensively described using the data diversity technique. Qualitative data were analyzed by content analysis technique. The Mathematics Practices Lesson Value Perception Scale (MPLVPS) was used as a pre-test and post-test in the study. The data obtained from the scale were analyzed with the Wilcoxon signed-rank test. As a result of the research, some of the codes produced for the data on the application carried out through distance education are that the active participation of the student is ensured, real-life problem situations are handled, and innovative and interesting. There was a significant difference between the pre-test and post-test ($p<.05$). As a result, as a result of the research that includes the application, it has been concluded that the application is an exemplary application because it provides student activity in distance education, improves thinking skills and eliminates the deficiencies identified in the field of data processing in the literature.

Keywords: Data Processing, Mathematics Teaching, Understanding By Desing, Ubd, Online Teaching, Mathematical Practices Lesson

1. GİRİŞ

Son yıllarda bilgiye ulaşmak, bilgiyi işlemek ve bilgi üretmek son derece önemli beceriler haline gelmiştir. Doğru bilgiye ulaşmak; sorgulamayı, eleştirel düşünmeyi ve yaratıcılığı desteklemektedir. Dolayısıyla araştırma kültürünü küçük yaşlardan itibaren öğrencilere kazandırmak bilimde doğru bilginin güçlenmesine katkı sağlarken, toplumun birer parçası olan öğrencilerin yaşamında karşısına gelen verileri anlamlandırabilmesine yardımcı olacaktır. Bu sebeple öğrencilerden kendi öğrenmesini araştırma yaparak yönlendirebilen, bilgiler arası bağ kurabilen ve yeni bilgi yapısı oluşabilen bireyler olarak yetişmesi beklenmektedir (Dilbaz, Yelken ve Özgelen, 2013). Geline nokta da birbiri ile ilişkili iki önemli beceri dikkat çekmektedir: Araştırma okuryazarlığı ve istatistik okuryazarlığı. Bu becerilerin şimdi olduğu gibi gelecekte de önemli beceriler olması beklenmektedir. Çünkü 21 yüzyıl bireyi olarak bilgiye ulaşmakla artık yetinilmeyip, buna bağlı olarak doğru bilgiye ulaşmak, ulaşılan bilgiyi doğru anlamak ve yorumlamak gerekmektedir (Koparan ve Güven, 2014). Araştırma okuryazarlığı başkaları tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçlarından yararlanabilme ve araştırma gerçekleştirebilme becerilerine sahip olmak olarak açıklanmaktadır (Yıldız, Kılıç, Gülmez ve Yavuz, 2019). Ayrıca Özmen ve Baki (2019) çalışmalarında istatistik okuryazarlığının ilk öğretim çağından itibaren ele alınmasını ve buna yönelik çalışmaların yürütülmesi gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Bilimsel araştırma becerisi daha çok fen bilimleri dersi ile ilişkilendirilmektedir. Oysaki

disiplinler arası yaklaşım ile araştırma becerisini ele almak, öğrencinin her alanda uygulayabileceği araştırma kültürünün yerleşmesini sağlayacaktır. Duran ve Dökme (2018) öğrencinin bir bilim insanı gibi sorunları ele almasının öz güven ve öz yeterliliğinin geliştireceğine, demokratik bir tutum kazandıracağına işaret etmektedirler.

Matematik öğretim programında beş öğrenme alanından biri olan veri işlemede, 5. sınıftan 8. sınıfa dek öğrencilerin araştırma sorusu oluşturma, verileri tabloda gösterme, yorumlama becerilerini kazanması beklenmektedir (MEB, 2018). Matematik (1-8) öğretim programı incelendiğinde veri işleme öğrenme alanı dört yıllık sürece yayılan bütünsel ele alınan ancak tablo-grafik gösterimine ağırlık verilen ders kazanımlarını içermektedir. Öğrenci, verileri amacına uygun şekilde tablo ve grafiklerle gösterebilmesinin yanında araştırma konusuna uygun olarak ihtiyacı olan veriyi tespit edebilmeli, veriye ulaşacağı yöntemi seçebilmeli ve buna dair basit analiz işlemlerini gerçekleştirebilmelidir (Mullis ve Martin, 2017). Ancak Özmen ve Baki (2019) öğretim programında öğrencinin sorun alanını tespit etmesi, sorun alanına ilişkin veri toplaması, örnekleme belirlemesi ve topladığı verileri değerlendirmesi eksikliğini ifade etmişlerdir. Sıklıkla vurgulandığı gibi öğrencilerde bilimsel bakış açısı oluşturmak için uygulamalı dersler ile program desteklenmelidir. Artan araştırma becerisi ihtiyacına rağmen öğretmenlerin kalıplaşmış uygulamalarından dolayı araştırmaya dayalı öğretim tam anlamıyla uygulanmamaktadır (Duran ve Dökme, 2018). Buna ek olarak öğretim programında sıklık tablosu, çizgi grafiği ve sütun grafiği gibi geleneksel gösterimlerine ait kazanımlar bulunmaktadır. Ancak TİMSS 2019 raporunda öğrencilerin, verinin internet aracılığı ile yaygınlaşması neticesiyle farklı web2 araçları vasıtasıyla infografik türler ile tanıştırılması gerekliliği ifade edilmiştir (MEB, 2019).

Dünya üzerinde etki gösteren covid-19 salgını süreci okulları zorunlu şekilde uzaktan öğretim yapmaya sevk etmiştir. Öğretmenlerin, öğrencilerin ve ebeveynlerin hazırlıksız yakalandığı uzaktan öğretimde öğrencinin derslerde aktif katılımının sağlanmasında yaşanan güçlükler bazı araştırmalarla ortaya konulmuştur (Kaya, 2020; Canpolat ve Yıldırım, 2021; Bakioğlu ve Çevik, 2020; Başaran, Doğan, Karaoğlu, ve Şahin, 2020). Yaşanan güçlükler göz önüne alındığında öğrenci aktifliğini sağlayabilmek için öğrenci odaklı bir ders tasarlama ihtiyacı doğmaktadır. Özellikle hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin çevrim içi öğretime uyum sağlama aşamasında derslerin sonuç odaklı ve esnek yapıda kurgulanması gerekmektedir.

Anlamaya dayalı tasarım (UbD) öğrencilerin özgür şekilde keşiflerde bulunarak kendi anlamalarını şekillendirdiği tasarım modelidir (Altun ve Yurtseven, 2019). Derin öğrenmelere ve bilginin transfer edilebilirliğine vurgu yapılmaktadır. UbD’de anlama ifadelerinde, salt bilginin kazanılmasının yanında diğer tüm alanlarda kullanılabilir bir yapıya transfer edilmesi beklenmektedir. Bu sayede dersler birbirinden ayrı olma halinden ve gerçek yaşam ile ilişkisizliğinden çıkarılıp anlama ifadeleri ile bütünsel bilgide yerini almaktadır (Wiggins ve McTighe, 2005). Hem disiplinler arası kullanılabilir hem de işe vurukluğu ortaya çıkarılmaktadır. Tasarımcı olarak öğretmen, süreci sondan başa doğru ele almaktadır. Tasarım sürecinde ders içi uygulamaları öğrenciler için uygun hale getirirken özgür ve özgün davranabilmektedir (Altun ve Yurtseven, 2019). Öğretmene tanınan bu esneklik onun tasarımcı becerilerini geliştirirken, tek düze bir programın işlenmesi pasifliğinden öğretmeni kurtarmaktadır (Yurtseven ve Doğan, 2018). UbD gelecek nesillerin mimarı olarak görülen öğretmenin etki alanını genişletirken, geleceği inşa sürecinde programa takılı kalınmış bir öğretmen rolünü değiştirmeyi hedeflemektedir. Öğrencilerde oluşturulmak istenen değişimin baştan belirlendiği, tüm öğretim sürecinin buna bağlı olarak yapılandırıldığı, yine öğretim sürecinde öğrencilerden alınan dönütlerle yapılandırmanın devam ettiği, sürecin sonunda derin öğrenmelerin gerçekleşmesinin beklendiği öğretim sürecidir. Ders içeriği öğrenciyi aktif kılan etkinliklerle doldurulmadan önce hangi bilimsel kavramlar ve bilgilerin önemli olduğuna odaklanılmaktadır. UbD sürecinin üç aşaması Wiggins ve McTighe, 2005 tarafından istenen sonuçları belirleme, öğrenme kanıtlarını belirleme, öğrenme etkinliklerini ve öğretimi planlama olarak ifade edilmiştir. Öğretim kurgularken anlama ve tasarım ön plana çıkmaktadır (Altun ve Yücel Toy, 2020). Öğrencilerin anlamaları nasıl sağlanır? hangi kanıt bulduğumuzda öğrencilerin anlamış olduğu anlaşılır? ve nasıl bir tasarım süreci ile anlama ifadelerine ulaşılabilir? soruları sürece yön veren sorulardır.

Pandemi dolayısıyla hızlı şekilde uzaktan eğitime geçilmesi eğitim araştırmacılarının dikkatini çekmiştir. Uzaktan eğitime dair yapılan çalışmalar çoğunlukla yüksek öğretim kademesi üzerinedir (Can, 2020; Karatepe ve Küçükgeçay, 2020; Keskin ve Özer Kaya, 2020; Karakuş, Ucuşsatar ve Karacaoğlu, 2020; Dikmen ve Bahçeci, 2020; Durak, Cankaya ve İzmirli, 2020). Uzaktan öğretimin derin öğrenmelere cevap verememe probleminde çare olur nitelikte olan anlamaya dayalı tasarım öğrencilerin veri işleme öğrenme alanı için uygun bir yöntem olarak seçilmiştir. Bozkurt (2020) K-12 öğrencilerinin uzaktan eğitime dair algılarını belirlediği araştırmasında öğretim tasarımının online süreçlerdeki önemini ortaya koymuştur. Chen ve Swan (2020) çevrimiçi ders sürecinin uygun şekilde yapılandırılması halinde yüz yüze dersler kadar verimli olabileceğini ortaya koymuşlardır. Ayrıca online dersler, yüksek esneklik, öğrenci merkezli olma çok çeşitli öğrenme stillerine hitap etme gibi özellikleri ile öğrenci ihtiyaçlarına cevap verici olduğunu ifade etmişlerdir.

Buradan hareketle araştırmanın amacı uzaktan eğitim yoluyla etkili öğrenmelerin sağlanması için tasarlanan UbD uygulanarak gerçekleştirilen Matematik Uygulamaları dersinin öğrencilerinin değer algılarına, görüşlerine ve ders öğretmenin görüşlerine yansımaları ortaya koymaktır.

1. UbD modeline göre düzenlenmiş, Matematik Uygulamaları dersi hakkında öğrenci görüşleri nelerdir?
2. UbD modeline göre düzenlenmiş, Matematik Uygulamaları dersi hakkında öğretmen görüşleri nelerdir?
3. UbD modeline göre düzenlenmiş, Matematik Uygulamaları dersinin uygulandığı öğrencilerin Matematik Uygulamaları değer algılarının ilk test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

2. YÖNTEM

Ortaokul altıncı sınıfta Matematik Uygulamaları dersini seçen öğrencilerin, uzaktan eğitim yolu ile veri işleme öğrenme alanına ilişkin ders tasarımını uygulamayı ve uygulamanın etkisini belirlemeyi amaçlayan bu araştırma bir durum çalışmasıdır. Guba ve Lincoln (1982) durum çalışmalarında sağlam temeller üzerine kurulan yoğun betimleme, bütünsel ve hayatın içinden uygulamaları ortaya koymak amacıyla kullanıldığını ifade etmektedir. Durum çalışması, orijinal alan çalışmalarını yapmak ve uygulamayı anlamak için oldukça yararlı bir yöntemdir (Yin, 2017). Durum çalışmaları tek bir durumu ya da sınırlı sayıda durumu derinlemesine inceleme sağlayan nitel araştırma yöntemidir (Creswell, 2020; Merriam 2013; Yin, 2017). Araştırmada durum çalışmalarından araçsal durum çalışması kullanılmıştır. Stake (1995) araçsal durum çalışmasını çalışılan konunun durumun kendisinden daha çok merak edilir olduğu zaman kullanılmasını önermektedir. Araçsal örnek olay çalışmalarında birden fazla durum incelenebilmektedir. Buradan hareketle, mevcut araştırmada uzaktan eğitim yoluyla anlamaya dayalı tasarımın uygulaması araştırılacağından kullanılacak yöntem araçsal örnek olay olarak belirlenmiştir.

2.1. Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu nitel araştırma yöntemlerinin felsefesine uygun olarak amaçlı örneklem yöntemi ile belirlenmiştir. Çalışma grubunu Antalya’da bir devlet okulunda 2020-2021 eğitim-öğretim yılı ikinci yarısında görev yapan 6. sınıf Matematik Uygulamaları dersi öğretmeni ve öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmada belirtilen öğretmen ve öğrencilerden etik ilkeler gereği takma ad ile bahsedilmiştir. Çalışma grubuna ait genel bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırma Grubuna Ait Bilgiler

Öğretmen	Takma Ad	Esra Öğretmen
	Kıdem	12 yıl
	Eğitim Düzeyi	İlköğretim Matematik Öğretmenliği Lisans
Öğrenci	Kız Öğrenci Sayısı	11
	Erkek Öğrenci Sayısı	10
	Toplam	21

2.2. Uygulama Süreci

Araştırma kapsamında ele alınacak durumun hayata geçirilebilmesi için öğrencilerin ve öğretmenin talepleri ve ihtiyaçları dikkate alınmıştır. Ayrıca süreç boyunca derinlemesine gözlem ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada takip edilen uygulama aşamaları aşağıda sıralanmıştır.

İhtiyaç Belirleme: Bu aşama çok yönlü yaklaşımla ele alınmış ve farklı ihtiyaç belirleme çalışmaları yürütülmüştür. Çevrimiçi süreçler ile ders uygulaması yapılacağından dolayı öğrencilerin e-Öğrenme Stilleri (Gülbahar ve Alper, 2014) tespit edilmiştir. Buna ek olarak öğrencilerin matematik uygulamaları dersine yönelik değerler algıları belirlenmiştir (Aytaçlı ve Gündoğdu, 2019). Dersin uygulamasının yapılacağı EBA ders ve Zoom uygulamalarının kullanımlarını belirleyerek ortam analizi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca uygulama gerçekleştirilmeden önce online derse katılarak hem öğretmen özellikleri hem de ortam analiz edilmiştir. İhtiyaç analizi neticesinde öğrencilerin derse devam durumlarının düşük düzeyde olduğu, derste öğrenci aktifliğinin sağlanmadığı, ders sürecini zenginleştiren çeşitli yöntem ve metodların kullanılmadığı gözlenmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin e-Öğrenme stillerinin “aktif öğrenme” düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. İhtiyaç analizi sonuçları, UbD’nin temel dayanaklarına uygunluk göstermektedir.

Veri analizi konusu için anlamaya dayalı tasarımın (UbD) geliştirilmesi: Öğrencilerin, öğretmenin, öğrenme konusunun ve öğrenme ortamının analiz edilmesinin ardından, dersin ünitelendirilmiş yıllık planına uygun olan zaman göz önüne alınarak veri analizi konusunda on iki ders saatlik UbD tasarım oluşturulmuştur. Matematik Uygulamaları dersi veri işleme konusuna uygun olarak UbD çerçevesinde üç aşamalı tasarım ortaya çıkarılmıştır. İlk aşama tasarımda büyük fikrin belirlenmesi dir. Büyük fikir “Doğru veri ve doğru yöntem bizi doğru çözüme götürür.” ifadesidir. Anlama ifadeleri ve temel sorular belirlenerek UbD’ye göre sondan başa doğru gerçekleştirilen

tasarımın sonunda öğrencilerin hangi noktada olacaklarını, hangi soruların cevabını verecekleri belirlenmiştir (Wiggins & McTighe, 2011; Yurtseven, 2016). Ubd tasarımı diğer tasarımlardan transfer göstergeleri de belirlenmiştir. Transfer göstergelerinden bazı örnekler “Doğru bilgiye ulaşmada araştırma sonuçlarından yararlanır, Araştırma projeleri oluşturur, Günlük yaşantısında doğru bilgiye ulaşmanın yollarını arar” şeklindedir. Tasarımın ikinci aşamasına (ölçme ve değerlendirme) gelindiğinde, öğrencilerin hangi kanıtları ortaya koyduklarında anlama ifadelerine ulaşacakları göz önüne alınmıştır. Bu sayede performans görevi olarak öğrencilerden bir araştırma dosyası oluşturmaları istenmiştir. Performans standartları belirlenmiş ve öğrencilerle paylaşılmıştır. Performans standartları;

- ✓ Araştırma konusunun belirlenmesi
- ✓ Araştırma sorusunun konu ile doğru ilişkilendirilmesi
- ✓ İki araştırma grubunun olması
- ✓ Doğru verinin toplanması
- ✓ Verilerin tablo ve grafik yardımı ile analiz edilmesi
- ✓ Aritmetik ortalama ve Açıklık değerlerinin doğru hesaplanması
- ✓ Sunum becerisi/Zamanı doğru kullanma şeklindedir.

Ayrıca süreç değerlendirmesi için KWL, Merak Duvarı, web2 araçları (quiziz) kullanılarak oluşturulan kısa sınavlar, açık uçlu sorular ve rubriklerden yararlanılmıştır.

Tasarımın üçüncü aşaması öğrenme planını içerir. Öğrencilerin öğrenme stilleri belirlenerek seçilmiş öğrenciyi aktif kılabilecek etkinlikler, geri bildirim sağlayacak planlamalar ve öğretimi farklılaştırma bu aşamada tasarlanan bazı çalışmalara örnek verilebilir.

Tasarımın Uygulama Aşaması: Veri analizi konusuna ilişkin ders tasarımının uygulaması araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Ders uygulamasında eş zamanlı olarak gözlemler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca tasarımın uygulanmasında ders öğretmeni ile sürekli fikir alışverişinde bulunulmuştur.

Uygulama sonrasında öğretmen ile görüşme: UbD tasarımının uygulanması planlandığı üzere on iki hafta sürmüştür ve tamamlanmıştır. Sürecin sonunda ders öğretmeninden yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile sürece ilişkin gözlemlerini almak amacıyla bireysel görüşme gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Bireysel görüşme Zoom programı üzerinden yapılmış ve 21 dk sürmüştür.

2.3. Veri Toplanması ve Analizi

Araştırma araçsal örnek olay yöntemi olarak desenlenmiştir. Araçsal örnek olay, araştırmacının tek bir duruma odaklandığı ve durumun ikincil önceliğe sahip olduğu ve daha çok destekleyici bir rol üstlendiği yöntemdir (Denzin ve Lincoln, 2005; Berg ve Lune, 2019). Araştırma, UbD uygulamasını anlamak amacıyla odaklanmıştır ve durum yoğun şekilde betimlenmiştir. Betimleme sürecinde veri çeşitlenmesi sağlanmıştır. Nitel veriler sınıf içi gözlemler, alan notları öğrencilerden gelen yansıtıcı yazılar ve bireysel görüşme aracılığı ile toplanmıştır. Nitel verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. Nicel veri toplamak amacıyla kullanılan Matematik Uygulamaları Dersi Değer Algısı Ölçeği (MUDDAÖ) ilk test ve son test olarak kullanılmıştır. Ölçek Aytaçlı ve Gündoğdu (2019) tarafından geliştirilmiştir. onaltı madde ve üç faktörlü bit yapıdan oluşmaktadır. Maddenin faktör yükleri 0,72 ile 0,86 arasındadır ve toplam varyansın %68'ini açıklamaktadır. Ölçeğin Cronbach α katsayısı 0,90 olarak bulunmuştur. Ölçekten elde edilen veriler Wilcoxon işaretli sıralar testi kullanılarak analiz edilmiştir. Wilcoxon işaretli sıralar testi puan çiftleri arasında farkına ilişkin hipotezlerin doğru yanlışlığı hakkında bilgi verir (Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü, 2014). MUDDAÖ'dan elde edilen puanların analizinde bu tekniğin kullanılmasının nedeni, normal dağılım varsayımını sağlanmaması ve veri grubun küçük olmasıdır.

2.4. Araştırmacının Rolü

Araştırmacı bu çalışmada Ubd tasarımını gerçekleştirme ve uygulama rolü ile yer almaktadır. Araştırmacı tarafından süreç öncesi ve boyunca gözlem yaparak alan notları tutulmuştur.

2.5. Geçerlik ve Güvenilirlik

Araştırma etik ilkeler göz önüne alınarak sürdürülmüştür. Katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuş, asıl isimlerinin yerine takma adlar kullanılmıştır. Ayrıca araştırmaya başlamadan önce katılımcılara bilgi verilmiştir. Nitel bir çalışma yürütülmesinden dolayı Lincoln ve Guba (1982) tarafından ortaya konulan dört stratejiden yararlanılmıştır. Araştırmanın inandırıcılığını sağlamak için veri çeşitlenmesi (üçgenleme), katılımcı teyidi, gözlem, görüşme teknikleri kullanılmıştır. Uzun süreli etkileşim ile veriler toplanmıştır.

3. Bulgular

3.1. Birinci Araştırma Problemine İlişkin Bulgular

Sınıfta bir kaynaştırma öğrencisi bulunmaktadır ancak uzaktan öğretime katılmamaktadır. Sınıfın başarı ortalaması normal düzeydedir. Başarı açısından homojen dağılan bir gruptur. Sınıfta uzaktan eğitime hiç katılmayan öğrenciler bulunmaktadır. Bunları öğretmen kaybettiğimiz çocuklar diye tanımlamaktadır. Online derse en fazla katılım 10-11 kişi arasındadır. Öğretmen öğrencilerinin dersteki durumu genelde pasif olarak ifade etmiştir ve 4-5 öğrencinin zaman zaman söz aldığını söylemiştir. Zoom programının kullanım kısıtlaması olan 40 dakika sonunda kapanması dersin akışını bozmaktadır. Ders materyali olarak kullanılan toplantı programının özelliği öğretmen tarafından öğretimi kısıtlayıcı bir özellik olarak ifade edilmektedir.

Öğretmen dahil olmak üzere derse katılan hiçbir öğrenci kamerayı açmamaktadır. Söz almakta istekli değildirler. Öğrenciler ismi söylenerek fikri sorulursa konuşmaktadırlar. Öğrenciler derse geç katılmaktadırlar. Bağlantı sorunları nedeniyle öğrenciler sık sık dersten kopup tekrar bağlanmaya çalışmaktadırlar. Uygulama öncesi ön gözlem dersine sadece beş öğrenci katılmıştır. Sınıf etkileşime açık bir sınıf değildir.

4. UYGULAMA BOYUNCA ELDE EDİLEN BULGULAR

UbD modeline göre düzenlenmiş çevrimiçi Matematik Uygulamaları dersi hakkında 12 saatlik ders tasarımına ilişkin ders süreci boyunca toplanan yansıtma yazılarından alınan öğrenci görüşleri içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarından çıkan kodlar eleştirel düşünme, derin öğrenme, öğrenci merkezli ders, ilgi çekici olma, problem çözme becerisi, katılımı teşvik edici ortam, gerçek yaşama uygunluk, eğlenceli süreç, geleneksel uygulamadan farklılık, Kendini ifade edememe, karşılıklı iletişime açık olmama, internet kaynaklı bağlantı sorunları şeklindedir.

Tablo 2. Öğrenci Verilerinden Elde Edilen Kod ve Kategoriler

Kategoriler	Kodlar
Öğrenciye Katkısı	Eleştirel düşünme Derin öğrenme Öğrenciyi merkeze alma İlgi çekici olma Problem çözme becerisi
Derse yönelik görüşler	Katılımı teşvik edici ortam Yenilikçi olma Gerçek yaşama uygunluk Eğlenceli süreç Geleneksel uygulamadan farklılık İş birliği çalışmaları
Zorlanılan Alanlar	Kendini ifade edememe Karşılıklı iletişime açık olmama İnternet kaynaklı bağlantı sorunları

Öğrencinin derse aktif katılmasından kaynaklı eğlenceli bir ders olarak nitelendirmişlerdir.

Ö3 “Ders çok eğlenceli geçti, hep beraber bir soru üzerine bilgi topladık ve sonra o bilgileri tablolaştırdık.”

Ö4 “Öğretmenim çok güzeldi çok beğendim.”

Ö7 “Film izler gibiydi.” Ö6 “Çok güzel bir dersti.” “Bu süreçte çok hızlı geçti ve çok eğlenceliydi.”

Öğrencilerin ders sürecinden memnuniyetlerini belirten yukarıdaki cümleleri kurmuşlardır. Öğrencilerin içinde buldukları yaş itibarı ile hep birlikte aynı konu üzerine tartışma yaşamaları onları teşvik etmiştir. İş birliği içinde birbirlerinin düşüncelerini tamamlamaları gelişimlerine olumlu katkı yapmıştır.

Ö1 “Görüyoruz” öğrencilerin uygulama sürecinin başında kendilerini ifade etmekte zorlandıkları gözlenmiştir. Dolayısıyla ilk derslerin sonunda ne yazacaklarını bilemedikleri için kısa cevaplar ile geçiştirme yazıları gelmiştir.

Ö4 “Ders bence çok yararlı geçti. Araştırma sorularının nasıl olduğunu değişken ve veri grubunu öğrendim. Araştırma sorularını çözdüm. Ders eğlenceli geçti bence.”

Ö5 “Ben anlatılan şeylerden çok memnun oldum. Ve bu konuda daha çok şey öğrendiğim için mutluyum.”

Ders süreci gerçek yaşam durumları üzerinden kurgulandığı için öğrencilerin dikkatini çekmiştir. Geleneksel uygulamadan farklı olarak araştırmanın nasıl yapılacağı üzerine fikir oluşturmaları öğrencileri memnun etmiştir. ...bu konuda daha çok şey öğrendim.Ö5... ifadesi aslında Matematik dersinde işlenen konun derinleştirilerek Matematik Uygulamaları dersi için yeniden ele alınmasındaki farklılığı ifade etmektedir.

“Bence eğlenceliydi ve tatil ile ilgili veriler şehir giriş çıkışındaki insanlara sorulabilirdi.”

“Dünkü ve bugünkü derslerde çeşitli bilgiler öğrendim. Bu derslerde çok eğlendim.”

“Çok güzel bir dersti, çok teşekkürler görüşürüz.”

“Nasıl araştırma yapılacağını öğrendim. Anlamadığım bir şey olmadı.”

“İyi geçti konuyu iyi anladım.”

Öğrenciler ilk derslerde fikirlerini paylaşma konusunda çekimser davranmışlardır. Ancak ders sürecinde sıklıkla görüş belirtmeleri gerektiği ve paylaşımlarının ardından olumlu dönütler almaları sayesinde durum olumlu yönde değişim göstermiştir. Ayrıca sınıftaki öğrencilerin yarıdan fazlasının devamsızlık yapması durumu söz konusudur. Derse katılan öğrenciler dersin başlama saatinden yaklaşık 10 dakika içerisinde ancak toplanabilmektedir. Bu durum da dersin akışını bozmaktadır. Öğrenciler derse katılım araçlarından (Bilgisayar, tablet, telefon, internet) kaynaklanan sorunlar nedeniyle dersten düşmekte ve tekrar bağlanırken zaman kaybetmektedirler.

Öğrenciler dersteki etkinliklere katılmışlardır. Ancak sınıfın tamamına sorulan soruları yanıtlamada geri dururlarken, bireysel sorulara yanıt vermişlerdir. Uygulamanın ilerlemesiyle görüş belirtme konusunda olumlu yol alınmıştır. Sürecin ilerlemesiyle fikir beyan etme noktasında daha rahat davrandıkları görüşmüştür. Tüm bunların yanında öğrencilerden yazılı olarak fikirleri talep edildiğinde, yazılı anlatım ile kendilerini ifade etmekte oldukça güçlük çektikleri gözlemlenmiştir. Her ders bitiminde istenen yansıtma görüşünü özellikle özel mesaj yolu ile göndermeyi tercih etmişlerdir.

4.1. Uygulama Örneği

Uygulama planı on iki ders saatini içermesi nedeniyle tamamı koyulamayacağından aşağıda bir uygulama örneği verilmiştir.

Aşağıda Ubd’ye göre tasarlanmış bir ders içeriği ve öğrencilerin görüşleri aktarılmıştır. Doğru veriye ulaşmanın önemi: Öğrencilere web2 araçları yardımı ile önceden hazırlanan iki farklı araştırma hazırlandığından bahsedilmiştir. İki araştırmanın da veri grubunu sınıftaki öğrencilerin oluşturduğu açıklanmıştır. Öncelikle birinci link zoom programının chat bölümünden paylaşılmıştır. Birinci araştırmada öğrencilerin veri grubu olmalarının uygun olduğu bir durum belirlenmiştir. Okul kütüphanesi geliştirme konulu geliştirilen araştırma sorularını içeren ilk araştırma için öğrencilerin görüşleri aşağıdaki gibi olmuştur.

Öğretmen (Araştırmacı): Sizden gelen yanıtlara göre kütüphaneye yeni kitaplar alsak doğru bir karar vermiş olur muyuz?

Öğrenci: Öğretmenim sınıfımızdaki diğer öğrencilere de sormalyız biz çok az kişiyiz?

Öğrenci: Tüm okula sormak gerekmez mi sonuçta onlar da kullanacak?

Öğrenci: Öğretmenlerimize bile sorabiliriz bence

Öğretmen (Araştırmacı): Neden?

Öğrenciler: Öğretmenim çünkü biz şimdi burada az kişiyiz örneğin beşler başka kitaptan hoşlanır daha büyükler başka kitaptan herkesin görüşünün alınması gerekir.

Birinci araştırma üzerine sorgulayıcı bir tartışma ortamı oluşmasının ardından doğru veriye ulaşmada doğru bilgi kaynağına gitmenin hassasiyeti öğrenciler tarafından ifade edilmiştir. Hazırlanan ikinci araştırmanın bağlantı linki uygulamanın chat bölümünden öğrencilerle paylaşılmıştır. İkinci araştırma bir alışveriş merkezinin otoparkına ilişkin memnuniyeti konu almaktadır. Öğrencilerde kısa süreli bir sessizlik olmasının ardından ders diyalogu aşağıdaki gibidir.

Öğrenci Öğretmenim sorular zordu

Öğrenci Zor değildi de bir tuhaftı.

Öğretmen: Neden zor ya da tuhaf geldi?

Öğrenci: Bilmiyoruz ki cevabı öğretmenim. Ben, öylesine cevapladık.

Öğretmen (Araştırmacı): Öylesine cevapladıysan araştırmaya doğru veri sağlar mısın? Sizlerin görüşlerine göre yapılacak bir değişiklik yerinde olur mu?

Öğrenci: Olmaz (Tartışmalar...)

Ders sonunda tartışmalar neticesinde araştırmalarda sorunun cevabına ulaşmada doğru kaynağa ulaşmanın önemi üzerinde hem fikir olunmuştur. Veri kaynaklarının neler olabileceği hep birlikte listelenmiştir. Örnek uygulamanın ardından ders sürecinin sonunda öğrencilerin yansıtma günlükleri istenmiştir. Öğrencilerin online derslerde fikir bildirme, söz alma, aktif katılma ve kendini ifade etmede güçlük yaşadıkları gözlemlenmiştir. Ders değerlendirmesi için yansıtma yazısı istendiğinde şaşırılmışlar ve kendilerini ifade etmede güçlük yaşamışlardır.

Öğrencinin derse aktif katılmasından kaynaklı eğlenceli bir ders olarak nitelendirmişlerdir.

“Ders çok eğlenceli geçti, hep beraber bir soru üzerine bilgi topladık ve sonra o bilgileri tablolastırdık.”

“Öğretmenim çok güzeldi çok beğendim.”

“Çok güzel bir dersti.”

“Görüşürüz”

“Bu süreçte çok hızlı geçti ve çok eğlenceliydi.”

“Film izler gibiydi.”

“Ders bence çok yararlı geçti. Araştırma sorularının nasıl olduğunu değişken ve veri grubunu öğrendim. Araştırma sorularını çözdüm. Ders eğlenceli geçti bence.”

“Ben anlatılan şeylerden çok memnun oldum. Ve bu konuda daha çok şey öğrendiğim için mutluyum.”

“Bence eğlenceliydi ve tatil ile ilgili veriler şehir giriş çıkışındaki insanlara sorulabilirdi.”

“Dünkü ve bugünkü derslerde çeşitli bilgiler öğrendim. Bu derslerde çok eğlendim.”

“Çok güzel bir dersti, çok teşekkürler görüşürüz.”

“Nasıl araştırma yapılacağını öğrendim. Anlamadığım bir şey olmadı.”

“İyi geçti konuyu iyi anladım.”

Öğrenciler ilk derslerde fikirlerini paylaşma konusunda çekimser davranmışlardır. Ancak ders sürecinde sıklıkla görüş belirtmeleri gerektiği ve paylaşımlarının ardından olumlu dönütler almaları sayesinde durum olumlu yönde değişim göstermiştir. Ayrıca sınıftaki öğrencilerin yarım fazlasının devamsızlık yapması durumu söz konusudur. Derse katılan öğrenciler dersin başlama saatinden yaklaşık 10 dakika içerisinde ancak toplanabilmektedir. Bu durum da dersin akışını bozmaktadır. Öğrenciler derse katılım araçlarından (Bilgisayar, tablet, telefon, internet) kaynaklanan sorunlar nedeniyle dersten düşmekte ve tekrar bağlanırken zaman kaybetmektedirler.

Öğrenciler dersteki etkinliklere katılmışlardır. Ancak sınıfın tamamına sorulan soruları yanıtlamada geri dururlarken, bireysel sorulara yanıt vermişlerdir. Uygulamanın ilerlemesiyle görüş belirtme konusunda olumlu yol alınmıştır. Sürecin ilerlemesiyle fikir beyan etme noktasında daha rahat davrandıkları görüşmüştür. Tüm bunların yanında öğrencilerden yazılı olarak fikirleri talep edildiğinde, yazılı anlatım ile kendilerini ifade etmekte oldukça güçlük çektikleri gözlemlenmiştir. Her ders bitiminde istenen yansıtma görüşünü özellikle özel mesaj yolu ile göndermeyi tercih etmişlerdir.

4.2. İkinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

UbD modeline göre düzenlenmiş çevrimiçi Matematik Uygulamaları dersi hakkında 12 saatlik ders tasarımına ilişkin ders süreci boyunca uygulamaya katılan Esra Öğretmen ile yapılan bireysel görüşmeden elde edilen bulgular bu bölümde paylaşılmaktadır. Esra Öğretmen'in görüşleri analiz edildiğinde dersi faydalı, eğlenceli, katılımcı, geleneksel uygulamadan farklılık, derin öğrenmeler, sorgulayıcı düşünme, gerçek yaşam durumları içeren ders, farklılaştırılmış öğrenme, çizginin dışına çıkma şeklinde kodlanmıştır.

Uygulama sonrasında bireysel olarak görüşülen Esra Öğretmen'in ders sürecine ilişkin görüşleri oldukça olumludur. Uygulamayı, özellikle öğrenci katılımını sağlama noktasında faydalı bulduğu görüşünü bildirmiştir.

“Öğrenciyi daha fazla dersin içine çekmesi, öğrencinin kendini daha fazla ifade edebilmesi, günlük yaşantısıyla ilişkilendirebilmesi olumlu yönleri idi. Veri analizi genelde hep tablo okuma, tablo üzerinden işlem yapma üzerine işleyen bir ders oluyordu. Uygulamada aslında öğrencilerin veri üzerine daha derin düşünceleri gerekti. Doğru veri çok önemli, şimdi karşılıklarına gelen verilere sorgulayıcı bakarlar diye düşünüyorum.”

Esra Öğretmen uygulamanın diğer Matematik Uygulamaları derslerinden farklılaşan yönlerinde etkileşimin artırılması ve öğrencilerin keyif alması olduğunu söylemiştir. Görüşleri aşağıdaki gibidir.

“Karşılıklı olarak fikir alışverişinde bulunabildik. Öğrencilerin katılım sağlaması keyif almalarını sağladı, bunu da yansıtılar zaten.”

Öğrencileri için UbD uygulamasının faydaları üzerine aktif katılımın sağlanmasından dolayı sıkılmadıklarını, uygulama ilerledikçe kendilerini ifade edip özgüvenlerini arttırdığını ve problem çözme becerilerini geliştirdiğini ifade etmiştir. İlgili katılımcı ifadesi aşağıdaki gibidir.

“Öğrencinin kendine olan güveni arttı ve kendilerini daha rahat ifade ettiler. Derse ve konuya olan ilgisi daha fazla oldu ve daha kalıcı öğrenme oldu. Bir yetişkin gibi sorunları kapsamlı ele aldılar, veriyi nasıl toplayacaklarına kafa yordular ve çözüm ürettiler.”

Öğrencilerinin yanında uygulama sürecinin kendisine olan katkılarından da bahsederek, sürecin eğlenceli ve öğretici geçtiğini söylemiştir.

“Benim içinse daha eğlenceli, daha öğretici bir ders süreci oldu.”

“Evet, klasik matematik öğretiminden uzaklaşmış olmak hem çocuklar hem de benim için daha güzel oldu.”

Ubd uygulamasında öğretmen tarafından en beğenilen ve faydalı bulunan uygulama örnek olay çalışması ile ilgili olan ders tasarımı olmuştur. Öğrencilerinin kapsamlı düşüncelerini sağlayıcı içerikte bir çalışma olarak nitelendirilmiştir.

“Örnek olay çalışması bence en faydalı çalışmaydı. Çünkü veri üzerine derinlemesine kafa yorduktan sonra gerçek yaşam durumu ile karşılaştılar ve verdikleri cevaplar ile hem sizi hem de beni şaşırttılar. Oldukça kapsamlı düşünebildiler aslında öğrencilerin de sınırlarını aşabilmesini sağladı bu çalışma öyle düşünüyorum.”

4.2.1. Öğrencilerin Matematik Uygulamaları Dersi Değer Algularına İlişkin Bulgular

Ubd tasarım modeline uygun olarak gerçekleştirilmiş sürecin, öğrencilerin Matematik Uygulamaları Dersi Değer Algularında herhangi bir fark oluşturup oluşturmadığına ilişkin yapılan ilk test ve son test sonuçları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Uygulama Öncesi ve Sonrası Matematik Uygulamaları Dersi Değer Alguları Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Sontest-İlktest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıra	2	2.00	4.00	2.58*	.01
Pozitif Sıra	7	5.86	41.00		
Eşit	0				

*Negatif sıralar temeline dayanır

Çalışma grubuna katılan öğrenciler uygulama öncesi ve sonrası derse ilişkin değer algularının fark gösterip göstermediğine ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları Tablo 2’de gösterilmiştir. Analiz sonuçlarına göre araştırılan grubun uygulama öncesi ve sonrası MUDDAÖ puanları arasında anlamlı fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($z=2.58$, $p<.05$). Testler arası fark puanlarının sıra ortalaması ve toplamı incelendiğinde oluşan farkın pozitif sıra lehine olduğu görülmektedir. Elde edilen sonuçlara göre uygulanan UbD ders tasarımının öğrencilerin Matematik Uygulamalarına yönelik değer algularını arttırmada önemli bir etkisinin olduğu yorumuna ulaşılmaktadır.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma bir devlet okulunda, veri işleme öğrenme alanını kapsayan on iki ders saati olarak planlanan ve uygulanan, anlamaya dayalı tasarım uygulamasının etkisini ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada birden fazla veri kaynağından elde edilen bulgular ışığında durumun anlaşılmasına çalışılmıştır.

Araştırmada UbD tasarımının, uzaktan eğitimde öğrencinin ders sürecine aktif katılımını sağlamada etkili bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Duran ve Dökme (2018) öğrencilerin bilim insanı bakış açısı ile araştırma sürecine dahil olmasının özgüven duygularını geliştireceğini ifade etmiştir. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin sürecin sonuna doğru kendilerini daha sık ifade etmeleri ve öğretmen görüşleri özgüvenlerinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Gerçekleştirilen uygulamada öğrencilerin özellikle doğru veriye ulaşmalarının ve ulaştıkları veriyi sorgulamalarının önü açılmak istenmiştir. Doğru ve yanlış birçok veri kaynağına ulaşılabilen günümüzde öğrencilerin istatistik okuryazarı olmaları sorgulayıcı düşüncelerine bağlıdır (Özman ve Baki, 2019). Bu araştırmada anlamaya dayalı tasarımın öğrenciye derin düşünme, eleştirel/sorgulayıcı düşünme, problem çözme becerisi sağlama ve ilgi çekici olma gibi özellikler sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Uygulama, geleneksel yöntemlerden farklılaşarak yenilikçi olarak değerlendirilmektedir. Matematik ders kitaplarında veri işleme öğrenme alanının incelendiği araştırmada, veri analizine ağırlık verildiği fakat düşünme becerilerini geliştirici faaliyetlere yer verilmemesinin öğrenciyi kısıtladığı sonucuna ulaşılmıştır. Anlamaya dayalı tasarımın temel ilkelerinden biri bilgiyi anlamlı kılacak derin öğrenmelerin

varlığıdır. Buradan hareketle gerçekleştirilen uygulama öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirmesi ile vurgulanan eksiklik giderilmeye çalışılmıştır.

İhtiyaç analizine göre yapılan uygulama içeriğinin öğrencilerde problem çözme becerisini geliştirdiği ve öğrenciler için ilgi çekici olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Veri işleme öğrenme alanında öğrencilerin gerçek veriler üzerinde çalışmaları ilgi ve motivasyonlarını arttırırken bir taraftan da konunun doğasını anlamada etkili olmaktadır (Yanık, Özdemir ve Eryılmaz Çevirgen, 2017). Gerçek yaşam durumlarına yer verilen anlamaya dayalı tasarımda öğrencilere yakın çevresinde bulunan araştırma konuları üzerine düşündürerek uygulamadaki boşluğu doldurmuştur.

Ders tasarım uygulamasında ön test-son test olarak uygulanan derse yönelik değer algılarının anlamlı farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bilgili ve Aydın (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, veri analizi öğrenme alanı için özellikle haftalık yapılacak görevler ile desteklenmesinin fayda sağlayacağı ifade edilmiştir. Yapılan uygulamada ders sürecine paralel olarak yürütülen, performans görevinin adım adım öğrencileri araştırma konusuna uygun araştırma sorusu yazmaya, araştırma sorusunun cevabı için yöntem, sonra verinin toplanmasına ve düzenlenmesine yönlendiren süreci içermesi ilgili araştırmanın sonuçları ile benzerdir. Öğrencinin araştırma sürecine aktif katılımı ve süreç sonunda ürün ortaya koyabilmesi sorgulayıcı düşüncenin gelişimi için önemli görülmektedir (Kaya ve Yılmaz, 2016; Özmen ve Baki, 2016). Bu durum araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir.

Sonuç olarak yapılan araştırma uzaktan eğitimde öğrenci aktifliğini sağlamıştır. Özellikle öğrenciyi merkeze alması, öğrencinin merak ve motivasyonu devamlı olarak diri tutması açısından kullanışlıdır. Düşünme becerilerini geliştirici derin öğrenmelere katkı sunmuştur. Ancak araştırma katılımcı öğrenci grubunun az olması nedeniyle sınırlıdır. Öğrencilerin birçoğu çeşitli nedenlerle uzaktan eğitime hiç katılamamışlardır. Burada uzaktan eğitim sürecinin gelecekte eğitimde nasıl kullanılacağı net olarak bilinmemekle birlikte gelişen ve değişen ortam şartlarına uygun olacak şekilde öğrenci aktifliği sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Altun, S., & Yücel Toy, B. 2020. *Anlamaya Dayalı Tasarım (UbD) Uygulamaları*. Asos Yayınları. Ankara.
2. Altun, S., & Yurtseven, N. 2019. *Tasarımcı Öğretmen UbD El Kitabı*. Asos Yayınları. Ankara.
3. Aytaçlı, B. & Gündoğdu, K. (2019). Matematik Uygulamaları Dersi Değer Algısı Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(1), 171-191.
4. Bakioglu, B., Çevik, M. (2020). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitime İlişkin Görüşleri. *Turkish Studies*, 15(4), 109-129.
5. Başaran, M, Doğan, E, Karaoğlu, E, Şahin, E. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemi Sürecinin Getirisi Olan Uzaktan Eğitimin Etkililiği Üzerine Bir Çalışma. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 368-397.
6. Birgili, B. & Aydın, U. (2020). Veri Analizi Konusunda Kullanılan Portfolyo Değerlendirmesinin 7. Sınıf Öğrencilerinin İstatistik Başarısına Etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), 730-752.
7. Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sırasında İlköğretim Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Yönelik İmge ve Algıları: Bir Metafor Analizi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1-23.
8. Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. & Köklü, N. (2014). *Sosyal Bilimler için İstatistik*, Pegem Akademi, Ankara.
9. Can, E. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve Pedagojik Yansımaları: Türkiye’de Açık ve Uzaktan Eğitim Uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.
10. Canpolat, U. & Yıldırım, Y. (2021). Ortaokul Öğretmenlerinin COVID-19 Salgın Sürecinde Uzaktan Eğitim Deneyimlerinin İncelenmesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd)*, 7(1), 74-109.
11. Chen, C.C. & Swan, K. (2020). Using Innovative And Scientifically-Based Debate to Build e-Learning Community. *Online Learning*, 24(3), 67-80.
12. Creswell, J.W. (2013). *Qualitative Inquiry & Research Desing Choosing among Five Approaches*, Sage Publication
13. Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (2005). *The Sage Handbook of Qualitative Research* (3rd ed.) Thousand Oaks, CA: Sage
14. Dikmen, S., & Bahçeci, F. (2020). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Yükseköğretim Kurumlarının Uzaktan Eğitime Yönelik Stratejileri: Fırat Üniversitesi Örneği. *Turkish Journal of Educational Studies*, 7(2), 78-98.

15. Dilbaz, G., Yelken, T., Özgelen, S. (2013). Araştırma Temelli Öğrenmenin İlköğretim Öğrencileri Üzerindeki Etkileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 89-103.
16. Durak, G., Çankaya, S., & İzmirli, S. (2020). COVID-19 Pandemi Döneminde Türkiye'deki Üniversitelerin Uzaktan Eğitim Sistemlerinin İncelenmesi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 14(1), 787-809.
17. Duran, M., & Dökme, İ. (2018). Araştırmaya Dayalı Öğrenme Yaklaşımının Kavramsal Anlama Düzeyi ve Bazı Öğrenme Çıktıları Üzerine Etkisi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3), 545-563.
18. Guba, E. G., & Lincoln Y.V. (1982). Epistemological and Methodological Bases Of Naturalistic Inquiry. *Educational Technology Research and Development*, 30(4), 233-252.
19. Gülbahar, Y. ve Alper, A. (2014). Elektronik Ortamlar için e-Öğrenme Stilleri Ölçeğinin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 39(171), 421-435.
20. Karakuş, N., Ucuzsatar, N., Karacaoğlu, M. Ö., Esendemir, N., & Bayraktar, D. (2020). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Uzaktan Eğitime Yönelik Görüşleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 220-241.
21. Karatepe, F., Küçükgençay, N., & Peker, B. (2020). Öğretmen Adayları Senkron Uzaktan Eğitime Nasıl Bakıyor? Bir Anket Çalışması. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(53), 1262-1274.
22. Kaya, G. & Yılmaz, S. (2016). Açık ve Sorgulamaya Dayalı Öğrenmenin Öğrenci Başarısına ve Bilimsel Süreç Becerilerinin Gelişimine Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 300-318.
23. Kaya, S. (2020). Zorunlu Uzaktan Eğitimde Karşılaşılan Sorunlar: Öğretim Elemanı ve Öğrenci Görüşleri. *EJERCongress 2020 Bildiri Özetleri Kitabı* 135-137.
24. Keskin, M., & Özer Kaya, D. (2020). COVID-19 Sürecinde Öğrencilerin Web Tabanlı Uzaktan Eğitime Yönelik Geri Bildirimlerinin Değerlendirilmesi. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 59-67.
25. Koparan, T., & Güven, B. (2014). The Effect on the 8th Grade Students' Attitude towards Statistics of Project Based Learning. *European Journal of Educational Research*, 3(2), 73-85.
26. MEB (2018). *Matematik Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1,2,3,4,5,6,7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
27. Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama için Bir Rehber*. Nobel Kitap, Ankara.
28. Mullis, I. V., & Martin, M. O. (2017). *TIMSS 2019 Assessment Frameworks*. International Association for the Evaluation of Educational Achievement. Herengracht 487, Amsterdam, 1017 BT, The Netherlands.
29. Özmen, Z. M., & Baki, A. (2019). Examining the 5-8 th Grade Mathematics Curriculum in terms of Statistical Literacy. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 13(2), 1063-1082.
30. Stake, R. E. (1995). *The Art of Case Study Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
31. Wiggins, G., McTighe, J. (2005). *Understanding by Design (2nd Ed.)*. Alexandria, Virginia: Association for Supervision and Curriculum Development.
32. Yanık, B. H., Özdemir, G. & Çevirgen Eryılmaz, A. (2017). Ortaokul Matematik Ders Kitaplarında Yer Alan Veri İşlemeye Yönelik Görevlerin İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 45-61.
33. Yıldız, D., Kılıç, M. Y., Gülmez, D., & Yavuz, M. (2019). Öğretmenlerin Araştırma Okuryazarlığı Becerileri: Ölçek Geliştirme Çalışması. *Turkish Journal of Educational Studies*, 6(1), 45-65.
34. Yin, R.K. (2017). *Durum Çalışması Araştırması Uygulamaları*. Nobel Kitap, Ankara.
35. Yurtseven, N. & Doğan, S. (2018). Okul Öncesi Öğretimde UbD Uygulamaları: Öğretmen ve Öğrenci Perspektifinden Yansımalar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(3), 656-671.

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1530-1542

Arrival
23 October 2022
Published
30 November 2022

Article ID
65905
Article Serial Number
06

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.65905>

How to Cite This Article
Solmaz, S. A. ve Türkay, O.
(2022). "Otel İşletmelerinde
Endüstriyel Müşteri
Memnuniyetinin Ölçülmesi:
İstanbul'da Yerleşik 4 ve 5
Yıldızlı Oteller Üzerine
Ampirik Bir Araştırma",
Journal of Social, Humanities
and Administrative Sciences,
8(58):1530-1542

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open
access, peer-reviewed
international journal.

Otel İşletmelerinde Endüstriyel Müşteri Memnuniyetinin Ölçülmesi: İstanbul'da Yerleşik 4 ve 5 Yıldızlı Oteller Üzerine Ampirik Bir Araştırma¹

Measuring Industrial Customer Satisfaction in Hotel Enterprises: An Empirical Research on 4-
and 5-Stars Hotels Located in Istanbul

Seyit Ahmet Solmaz Oğuz Türkay

Dr. Öğr. Üyesi., Harran Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, Turizm Rehberliği Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye
Prof. Dr., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Sakarya, Türkiye

ÖZET

Oteller yılın tamamında müşterilerine hizmet veren tesislerdir. Bu açıdan otelleri, belirli bir alanda uzmanlaşan işletmeler olarak açıklamak mümkündür. Hizmet sürecindeki devamlılık, otelleri kendilerine mal ve hizmet sunan tedarikçi işletmeler için hatırı sayılır birer endüstriyel müşteri (alıcı) haline getirmektedir. Araştırmada, örgütsel birer alıcı olarak otellerin çalıştıkları tedarikçilerinden memnun olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca otellerdeki memnuniyet durumunun hangi değişkenler etrafında şekillendiğini tespit etmek araştırmanın bir diğer amacıdır. Bu amaçlara yönelik olarak bir saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak İstanbul'da faaliyet gösteren yıldızlı şehir otelleri oluşturmaktadır. Örneklem ise basit tesadüfi ve tabakalı örnekleme teknikleriyle oluşturulmuş, 102 adet 4 ve 5 yıldızlı otelden meydana gelmektedir. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tercih edilmiştir. Örneklemde her bir otel, üst düzey yöneticinin yanıtladığı bir anket ile temsil edilmektedir. Anket aracılığı ile elde edilen veri seti istatistikî metotlar kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle faktör analizi yapılarak, memnuniyet olgusunu açıklayan alt boyutlar belirlenmiştir. Sonrasında ise otellerin çeşitli özelliklerine göre memnuniyet durumlarında farklılık olup olmadığı t-testi ve Anova analizleri ile tespit edilmiştir. Araştırma bulguları, otel işletmelerinde endüstriyel müşteri memnuniyetinin sekiz faktör tarafından açıklandığını göstermektedir. Açıkladıkları varyanslar itibari ile "Taşıma ve Teslimat Sürecinden Memnuniyet", "Ürüne İlişkin Memnuniyet" ve "Fiyatlandırma ve Ödeme Koşullarından Memnuniyet" endüstriyel memnuniyet olgusunu oteller açısından açıklayan üç boyut olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, işletmelerin yerli bağımsız işletmeler ile yabancı zincir oteller arasında memnuniyet durumları açısından anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Otellerin hizmet yıllarına göre de memnuniyet durumlarında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Müşteri Memnuniyeti, Endüstriyel Müşteri Memnuniyeti, Otel İşletmeleri, İstanbul

ABSTRACT

Hotels are facilities that serve their customers all year round. From this point of view, it is possible to explain hotels as businesses that specialize in a certain field. Continuity in the service process makes hotels a significant industrial customer (buyer) for supplier businesses that provide goods and services to them. In this research, it was aimed to determine whether the hotels as organizational buyers are satisfied with their suppliers. In addition, it is another aim of the research to reveal which variables determine the satisfaction status in hotels. Empirical research was conducted to achieve the research objectives. The universe of the research consists of city hotels in Istanbul operating under the supervision of the Ministry of Culture and Tourism. The sample, on the other hand, consists of 102 4-star and 5-star hotels, which were formed by simple random and stratified sampling techniques. Questionnaire forms were preferred as data collection tool in the research. The data set obtained through the questionnaire was analyzed using statistical methods. In this context, first, factor analysis was performed and sub-dimensions explaining the industrial customer satisfaction phenomenon were determined. In addition, it was determined by t-test and Anova analyzes whether there is a difference in satisfaction levels according to various features of the hotels. Findings indicated that industrial customer satisfaction in hotel businesses is explained by eight factors. Based on the variances, "Satisfaction with the Transportation and Delivery Process", "Satisfaction with the Product" and "Satisfaction with the Pricing and Payment Conditions" emerged as three dimensions that explain the industrial satisfaction phenomenon in terms of hotels. On the other hand statistically significant differences were found between domestic independent enterprises and foreign chain hotels in terms of industrial customer satisfaction. There are statistically significant differences in terms of satisfaction according to the years of service of the hotels.

Keywords: Customer Satisfaction, Industrial Customer Satisfaction, Hotel Enterprises, İstanbul

1. GİRİŞ

Pazarlamanın ortaya çıkışından günümüze kadar geçen sürede yaşanan değişim, tarihsel perspektifte geçirdiği felsefi evrim, günümüz koşullarında modern pazarlama fikrinin işletmeler tarafından yaygın şekilde kabul gören bir pazarlama yaklaşımı haline gelmesini sağlamıştır. Bu düşüncenin altında müşteri memnuniyeti ve bağlılığını sağlayarak uzun dönemde kârlılık düşüncesi yer almaktadır. Bu yaklaşımda tüketici tatmini, firmalar açısından önemli performans kriterlerinden biri haline gelmiştir (Hallowell, 1996; Bowen ve Chen, 2001). Ayrıca tüketici memnuniyeti olgusu, küresel rekabet atmosferinde rekabet avantajı elde etmek adına işletmelerin ulaşmaya çalıştığı önemli bir hedef konumundadır. Bu hedefe ulaşabilmek için tüketicilerin ürün ve hizmetlerden duyduğu memnuniyetin tespiti, özellikle işletmelerin neleri doğru yaptığını belirlemek; hangi hususlarda olduğunu da anlamak ve gerekli düzeltmeleri yapabilmek için etkili bir geri bildirim kaynağı olacaktır (Anderson ve Sullivan, 1993).

¹ Bu makale, birinci yazarın doktora tezinin verileri kullanılarak üretilmiştir.

Müşteri memnuniyeti olgusunun firmalar bakımından sahip olduğu önem, pazarlama alanında çok sayıda araştırmacının bu konuyu ilgi odağı haline getirmesinde ve araştırma yapmasında önemli bir motivasyon olduğu görülmektedir. Öyle ki pazarlama literatüründe müşteri memnuniyeti en çok çalışılan konulardan biri olarak öne çıkmaktadır. Ancak yapılan çalışmaların büyük bir kısmının, ürün ve hizmetleri kendisi veya ailesel ihtiyaçları alıp kullanan son tüketiciler olarak ifade edilen nihai tüketiciler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Oysaki pazar kavramının detayına bakıldığında, en basit şekilde nihai tüketiciler ve örgütsel tüketiciler olmak üzere iki temel kısımdan oluştuğu hemen göze çarpacaktır (Yükselen, 2001; İslamoğlu, 2008; Marshall ve Johnston, 2010). Örgütsel pazarlar -bazı kaynaklarda endüstriyel pazarlar olarak da ifade edildiği görülmektedir- içinde endüstriyel tüketicilerin kayda değer bir pazar olarak yer aldığı anlaşılmaktadır (Kerin ve diğ., 2009; Hut ve Speh, 2010). Endüstriyel tüketici ise nihai tüketicinin aksine kendi istek ve ihtiyaçlarını tatmin etmek yerine, örgütün üretimini sürdürmek amacıyla ihtiyaç duyulan mamul, yarı-mamul veya hammaddeyi satın alarak kullanan tüketici grubu olarak açıklanabilir.

Satın alma karakterleri, satın aldıkları ürün ve hizmetlerin miktar ve meblağları ve talep ettikleri mal ve hizmetlerin yapısal özellikleri gibi birçok açıdan endüstriyel pazarlar, son tüketicilerden farklılaşmaktadır. Endüstriyel tüketicinin veya örgütsel bir alıcının, satın aldığı mal ve hizmetten, bunun yanında tedarikçilerinden beklentileri, bireysel tüketicilere oranla pek çok noktada farklılık arz etmektedir. Tüm bunlara rağmen, alan yazında endüstriyel müşteri memnuniyeti kavramını ele alan araştırmaların sayısının nihai tüketici pazarlarına göre daha az olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada, endüstriyel alıcılar olarak otellerin, tedarikçilerinden duyduğu memnuniyetin seviyesi belirlenmeye çalışılmıştır.

2. MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ (TÜKETİCİ TATMİNİ)

Pazarlama alanında en yoğun çalışılan konulardan birinin müşteri memnuniyeti kavramı olduğu söylenebilir. Bu noktada bazı çalışmalarda tüketici tatmini kavramının da “Customer Satisfaction” kavramına karşılık olarak Türkçe pazarlama literatüründe sıklıkla kullanılan bir kavram olduğunu belirtmek gerekmektedir. Esasında, sözlük anlamı itibarıyla “Müşteri” ve “Tüketici” kavramları tam olarak aynı şeyi ifade etmese de her iki kullanımın da yaygın olduğu görülmektedir. Bu nedenle, çalışmamızda tüketici tatmini ile müşteri memnuniyeti kavramları zaman zaman birbirinin yerine ikame ifadeler olarak kullanılmıştır.

Özellikle işletmeler arası rekabetin artması ve modern pazarlama anlayışının işletmelerde benimsenmesinin bir sonucu olarak müşteri memnuniyeti, firmalar açısından kritik performans göstergesi olarak öne çıkan hususlardan biri haline gelmiştir (Grandholdt, Matensen ve Kristen, 2000; Bowen ve Chen, 2001). Diğer bir deyişle, işletmelerin başarısının tespitinde ve değerlendirilmesinde müşteri memnuniyetinin yakalanmış olması kritik bir değişken ve geri besleme kaynağı durumundadır.

Müşteri memnuniyetine ilişkin erken tanım denemelerinin 1960’lı yıllarda yapıldığı görülmektedir. Öncü araştırmalardan birini yürüten Cardozo (1965), müşteri memnuniyetini sadece firmaların gayreti ya da müşterilerin beklentilerinin karşılanması veya karşılanmaması durumunda gelişen bilişsel sürecin bir ifadesi olmadığını; mal ve hizmetler ile bireylerin daha önceki satın alma tecrübelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan duygu durumunun ve hissiyatın ifadesi şeklinde tanımlamaktadır. Buna ilaveten Cardozo (1965), memnuniyetin yalnızca ilgili mal ve hizmete dair basit bir eleştiri (yapıcı veya yıkıcı değerlendirme) olmadığını, bunun yanı sıra ürünün beraberinde sunulan tüm elementlerin (satış sonrası hizmetler de dâhil) bütüncül bir değerlendirmesi olduğunu belirtmektedir.

Literatürde sıklıkla karşılaşılan diğer bir tanımlamada ise müşteri memnuniyeti, mal ve hizmetlere ilişkin müşterinin satın alma öncesindeki, farklı değişkenlerin etkisi ile oluşan beklentilerinin karşılanması veyahut aşılması durumu olarak açıklanmaktadır (Tanner, 1996: 126; Loudon, Stevens ve Wrenn, 2005: 9). Bu açıklama doğrultusunda, firmanın müşteriye sattığı ürün ve hizmet, müşterinin satın alma öncesi halihazırdaki beklentileri karşılıyor veya aşılıyorsa memnuniyetin, karşılamıyor veya beklentinin altında kalıyor ise memnuniyetsizliğin ortaya çıktığı söylenebilir.

Müşteri memnuniyetinin işletmeler açısından önemine istinaden, bu olgunun doğru biçimde ölçülmesi hususunun da akademik açıdan alan yazında önemli bir ilgi odağı haline geldiği görülmektedir. Bu bağlamda, müşteri memnuniyetinin öncülerinin neler olduğunun belirlenmesi, ayrıca hangi değişkenlerin memnuniyetle sıkı ilişki içinde olduğunun belirlenmesi, alan yazında pek çok ölçek geliştirme çalışmasının yapılmasını sağlamıştır (Peterson ve Wilson, 1992; Behara, Fontenot ve Gresham, 1995; Danaher ve Haddrell, 1996; Pizam ve Ellis, 1999; Rosomme, 2003; Fecikova, 2004; Eroğlu, 2005). Bununla birlikte, yazında karşılaşılan söz konusu ölçek geliştirme araştırmalarının çok büyük bir bölümünün nihai tüketici pazarlarına yönelik ölçeklere dair olduğu ifade edilmelidir. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere pazar kavramı geniş dar anlamda bile ifade edilse hem son tüketicileri hem de örgütsel alıcıları kapsamaktadır.

3. ENDÜSTRİYEL PAZARLAR VE ENDÜSTRİYEL MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ

Endüstriyel veya örgütsel pazarlar, işletmelerin günlük üretimlerine devam etmek, üretimde ihtiyaç duyulan mamul, yarı-mamul ve hammaddeleri diğer malların/hizmetlerin üretim prosesinde doğrudan kullanmak veya üretime destek olacak şekilde faydalanmak amacıyla oldukça farklı çeşit ve özellikteki ürün ve hizmetleri satın alan örgütlerden meydana gelen pazarlardır (Assael, 1990: 150; Tek, 1999: 229; Dibb ve diğ., 2001: 139; Dwyer ve Tanner, 2002: 12; Arslan, 2012: 16). Bu pazarlardaki işletmelerin satın alma özellikleri nihai tüketicilerden farklılıklar arz etmektedir. Endüstriyel pazarların en önemli özelliklerinden biri çok büyük miktarlarda satın alım gerçekleştirmeleridir. Piyasaların tamamında üretilen malların yaklaşık yarısının, tarım ürünlerinin çok büyük bir bölümünün; deniz, orman ve maden ürünlerinin tamamına yakınının endüstriyel mal ve hizmetler olduğu düşünüldüğünde endüstriyel pazarların hacminin büyüklüğü daha net ortaya çıkacaktır (Mucuk, 2004: 84; Arslan, 2012: 10).

Endüstriyel pazarlar aynı zamanda belirli bölgelerde toplanma eğilimi göstermektedirler. Aynı zamanda endüstriyel pazarların talep özellikleri de nihai tüketiciler pazarından farklıdır. En başta endüstriyel talebin türevsel olması, esnek olmaması ve dalgalı bir yapıda olması, her iki grubun talep yapısındaki farklılığın ana nedenlerini oluşturmaktadır (Kotler, 2003: 216; Mucuk, 2004: 86; Yükselen, 2008: 153; Marshall ve Johnston, 2010: 214-216; Kotler ve Keller, 2012: 186). Bir diğer ayırt edici özellik ise örgütsel alıcıların daha rasyonel davranması ve direkt tedarik gerçekleştirmeleridir.

Endüstriyel pazarlarda yer alan farklı işletme türlerinde memnuniyetin ölçülmesi amacıyla yönelik saha çalışmalarının sınırlı olduğu görülmektedir. Söz konusu ölçüm sorununa yoğunlaşan nispeten az sayıda saha çalışması bulunmaktadır (Qualls ve Rosa, 1995; Tikkanen, Alajoutsijarvi ve Tahtinen, 2000; Schellhase, Hardock ve Ohlwein, 2000; Homburg ve Rudolph, 2001; Eggert ve Ulaga, 2002; Tikkanen ve Alajoutsijarvi, 2002; Gök, 2006; Tosun ve Emirza, 2014). Çalışmalar incelendiğinde, ortak bazı noktalar ve boyutlar olmakla birlikte farklı araştırma desenleri geliştirildiği görülmektedir. Aynı zamanda pek çok araştırmada memnuniyeti belirlediği ileri sürülen değişik isimler altında, farklı boyutlar ortaya konulmuştur.

Müşteri memnuniyeti özellikle endüstriyel pazarlama alanında, işletmeler arasındaki mübadele sürecinin sonuçları ve başlıca öğeleri ile yakından ilişkilidir. Bu değişim süreci, nihai pazarlardaki işlem tabanlı ve kısa dönemli iktisadî çıktılara odaklanan değişimden ziyade, orta ve uzun dönemli hedeflere yoğunlaşan ve iş birliğini temel alan ilişki-yoğun süreci anlatmaktadır (Tikkanen ve Alajoutsijarvi, 2002: 25-26). Homburg ve Rudolph (2001), endüstriyel tüketici tatmininin önemli oranda alıcı ve tedarikçiler arasındaki diyalog çerçevesinde bireysel tüketici tatmininden farklılaşacağını vurgulamaktadır. Gök (2006) Tüketicinin alışveriş değişkenlerine etkilediği bir ortamda, tedarikçilerin alım-satım ilişkisi süresince göstermiş olduğu ekonomik ve sosyal değişkenlere dair performansın, müşteri işletmenin belli üyeleri tarafından karmaşık bir bilgi işleme süreci dâhilinde biriktirilmesi ve değerlendirilmesi neticesinde ortaya çıkan bir süreçtir” (Gök, 2006). Tanım incelendiğinde oldukça karmaşık ifadelerden meydana geldiği anlaşılmaktadır. Esasında bireysel tüketiciler de alışveriş ortamını etkilemekte ve işletmenin onlara sağladığı ürün ve hizmeti değerlendirmektedir. Burada farklılaşan asıl husus, örgütsel tüketicilerde satın alma kararının, örgütün pek çok biriminin katkısı ile alınmasından kaynaklı olmasıdır. Aynı zamanda tedarikçi işletmenin performansı da yine tüm ilgili birimler tarafından değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler, zaman içinde örgütsel hafızaya alınmakta ve örgütün satın alma davranışlarının bir belirleyicisi olmaktadır. Ancak tanımda yer alan ana unsurlar değişmemektedir.

Tanımda dört ana unsur bulunmaktadır. Bunlar, müşteri, müşteri beklentisi, tedarikçi, tedarikçinin sağladığı ürün. Daha anlaşılabilir bir şekilde endüstriyel müşteri memnuniyeti, “*Örgütlerin hedeflerine ulaşması amacıyla operasyonel veya destek departmanlarında ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri temin ettiği tedarikçilerini; örgütün beklentilerine uygun niteliklerde üretim yapabilme, taşıma ve teslimat, teknik kapasite ve şikâyet yönetim süreçleri açısından örgütün ilgili birimleri tarafından değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan durumun ifadesidir.*”

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı üzere, örgütler ilişki içinde oldukları tedarikçilerini nihai tüketicilere göre çok daha karmaşık bir şekilde değerlendirmektedir. En büyük fark, satın alma karar sürecinde birden fazla kişi veya birimin etkili olmasıdır. Örneğin bir otel işletmesinin yiyecek-içecek departmanındaki satın alma kararları öncelikle aşçıbaşı ve mutfakta görev yapan diğer personelin istişaresi ile şekillenmekte, satın alma departmanının ilgili ürünlere ilişkin yürüttüğü tedarikçi ve pazar araştırması neticesinde nihai karar verilmektedir. Bazı durumlarda üst yönetimin de satın alma kararlarına müdahil olduğu durumlar olabilmektedir. Bu durumda, endüstriyel bir alıcının memnuniyet ya da memnuniyetsizlik durumunun belirlenmesi de ürün talebini gerçekleştiren ve kullanan birimlerin yaptığı değerlendirme ile satın alma biriminin tedarikçinin ödeme ve teslim koşulları, üretim kapasitesi, teknik yeterliliği gibi doğrudan otel içindeki departmanı ilgilendirmeyen değişkenleri değerlendirmesi sonucunda bütünleşik bir örgütsel durum ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır. Alıcı-tedarikçi ilişkilerinin uzun vadeli olması ve ilişki kalitesi dinamiklerinin de bu hususta önemli bir etki ortaya koyduğu da belirtilmelidir (Solmaz, 2019).

Tablo 1. Endüstriyel Tüketici Tatmini Ölçümüne Yönelik Teorik ve Uygulamalı Araştırmalarda Yer Alan Boyutlar

Yazar(lar) ve Yıl	Tür	Örneklem	Boyutlar
Schellhase, Hardock ve Ohlwein (2000)	Uygulamalı	146 (Perakendeci İşletmeler)	*Tedarikçi İşletmenin Satış Personeli *İş birliği düzeyi *Fiyatlandırma ve Ödeme Şartlarının Yönetimi *Kalite ve Esneklik *Ürün ve Hizmet Yönetimi *Teslim ve Taşıma Performansı *Raf Hizmetleri *Paketleme ve Lojistik *Satış Geliştirme Desteği *Diğer Koşulların Uygunluğu
Homburg, Krohmer ve Cannon (2001)	Uygulamalı	511 (Sanayi İşletmeleri)	*Algılanan Kalite *Algılanan Esneklik *Algılanan Bilgi Paylaşım Düzeyi
Homburg ve Rudolph (2001)	Uygulamalı	2552 (12 Avrupa ülkesinde Enerji, Kimya, Makine ve Yiyecek-İçecek Sektörlerindeki İşletmeler)	*Ürün ve Hizmetlerden Memnuniyet *Satış Personelinden Memnuniyet *Ürüne İlişkin Bilgi *Sipariş Süreci *Teknik Serviseten Memnuniyet *Tedarikçide Çalışan (Kontak) Personelden Memnuniyet *Şikâyet Sürecinden Memnuniyet
Rosomme (2003)	Teorik	-	*Bilgi ve İletişim Memnuniyeti *Performans (Genel) Memnuniyeti *Nitelik (ürün ve hizmet) Memnuniyeti *Tedarikçilerin Personelinden Memnuniyet
Eroğlu (2005)	Uygulamalı	417 (Yazılım Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmeler)	* Ürün ve Hizmet Özellikleri * Taşıma ve Teslimat (Lojistik) Süreci * Ürün Dizaynı * Satış Temsilcisinden Memnuniyet * Müşteri Hizmetleri * Fiyatlandırma ve Faturalama
Gök (2006)	Teorik	-	*Mal ve Hizmet Kalitesi *Ticari Sözleşmeler (Şartlar) *Sipariş ve Teslimat Süreci *Tedarikçi İşletme Personelinin Alıcı İşletme ile İletişimi (İlişkiler) *Satış Personelinin Nitelikleri *Müşteri Ziyaretleri *Şikâyet Yönetim Süreci
Caceres ve Papparoidamis (2007)	Uygulamalı	234 (Reklam Hizmetleri, TV-Radyo ve Medya İşletmeleri)	*Ticari Hizmetlerin Kalitesi *İşletmeler arası İletişim *Teslimat Süreçleri
Selim, Selim ve Eroğlu (2011)	Uygulamalı	134 (Uluslararası İmalat Firması Müşterisi Distribütör ve Zincir Mağaza İşletmeleri)	*Üretim Şartları (Yetkinliği) *Talep ve Şikâyetlere Gösterilen İlgisi *Problem Çözme Kabiliyetleri *Mal ve Hizmet Kalitesi *Satış Personelinden Memnuniyet
Tosun ve Emirza (2014)	Uygulamalı	59 (Demir-Çelik İşletmesi Yöneticileri)	*İlişki Kalitesi *Tedarikçi Hizmetleri *Güvenilirlik ve İmaj (İtibarlı Olma) *Ürün Kalitesi *Tedarikçi İşletme Personelinin Davranışları

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Otel işletmeleri, turizm endüstrisinin en önemli kollarından birini meydana getirmektedir. Özellikle Türkiye gibi dünya turizm gelirlerinden daha fazla pay almak isteyen ülkeler açısından otel işletmeleri ayrıca önem arz etmektedir.

Bunun nedeni, gelen ziyaretçilerin zamanlarının önemli bir kısmını konaklama tesislerinde geçirmesidir. Bir diğer ifadeyle turist memnuniyetinin sağlanmasında otel işletmelerinde sunulan hizmetin kayda değer bir yere sahip olmasıdır. Otel işletmelerinin müşteri memnuniyeti sağlaması ise öncelikle endüstriyel bir alıcı olarak kendisinin memnun olmasına bağlıdır. Öyle ki tedarikçilerinden aldığı ürün ve hizmetlerden memnun kalan bir otel işletmesi, daha kaliteli ürün ve hizmetler sunarak bunu misafirlerine yansıtacaktır. Burada dolaylı olarak otel tedarikçilerinin de müşteri memnuniyetinde bir etkisinin olduğundan bahsetmek mümkündür. Araştırmanın amacı endüstriyel tüketiciler olarak otellerin tedarikçilerinden duyduğu memnuniyet düzeyini tespit etmek ve hangi değişkenler etrafında meydana geldiğini belirlemektir.

Araştırmanın ulaşılabilir evrenini İstanbul faaliyet gösteren otel işletmeleri oluşturmaktadır. Araştırmada evren olarak İstanbul'un tercih edilmesinin sebebi, turistik bir destinasyon olarak İstanbul'un yüksek sayıda turist ağırlaması, bunun yanında profesyonel yönetim kültürüne sahip çok sayıda oteli -özellikle şehir otelini- bünyesinde barındırmasıdır. Nitekim yönetsel olguların sağlıklı şekilde incelenebilmesi, nispeten kurumsal yönetsel bir kültürün hâkim olduğu işletmelerde daha mümkün olacaktır.

Araştırmalarda evreni temsil edecek örnek kütleinin büyüklüğünün tespitinde kesin yargıların ileri sürülemediği düşüncesinin hâkim olduğu belirtilmektedir (Çilingirtürk, 2011; Gliner, Morgan ve Leech, 2015). Bu görüş de dikkate alınarak, Altunışık ve diğ. (2007) çalışmalarında bilimsel araştırmaların pek çoğunda 30 ilâ 500 sayısı arasındaki örneklem büyüklüğünün kâfi olacağını ifade etmektedir. Örneklem belirlenirken iki örneklem tekniğinden yararlanılmıştır. Bunlar, zümrelere göre örnekleme ve basit tesadüfi örneklemedir. Çalışmanın örneklemini İstanbul ilindeki 102 adet dört ve beş yıldızlı otel oluşturmaktadır. Anketler her bir otel işletmesini temsil eden satın alma müdürü, satın alma uzmanı veya sorumlularına uygulanmıştır. Bir otel, bir anket ile temsil edilmiştir. Satın alma bölümlerinin örgüt yapısında oldukça az sayıda personel yer almaktadır (Türkay, Şengül ve Ocak, 2016: 16-17). Bu anlamda üst düzey bir yetkilinin ifadeleri esasen hem birimin hem de otelin satın alma karakteristiğini ifade etmektedir.

Ölçeğin oluşturulması esnasında, konu ile ilgili önceki saha çalışmalarında kullanılan ölçekler incelenmiştir. Bu noktada örgütsel tüketicilerin memnuniyetinin ölçümünde bulunması gereken boyutlarla ilgili olarak araştırmacılar arasında henüz bir konsensusun oluşmadığı belirtilmelidir. Schellhase, Hardock ve Ohlwein (2000) ile Homburg ve Rudolph (2001)'ün yürüttüğü her iki araştırma, birbirine tutarlı ve benzer boyutlar ortaya koymuşlardır. Ayrıca her iki ölçek de doğrudan endüstriyel müşteri memnuniyetine yönelik olarak geliştirilmiştir. Bu sebeple, araştırmamızda kullanılan endüstriyel müşteri memnuniyeti ölçeğinin oluşturulmasında en fazla yararlanılan çalışmalar yukarıda ifade edilen bu iki çalışma olmuştur.

5. BULGULAR VE YORUM

Araştırmaya katılan otellerin %72,5'i 5 yıldızlı, % 27,5'i ise 4 yıldızlı otellerden meydana gelmektedir. Örneklem içinde yerli bağımsız işletme (%51) ile yerli ve yabancı zincir işletmelerin oransal dağılımı birbirine yakındır. Bu durum endüstriyel müşteri memnuniyeti olgusunun daha iyi şekilde gözlenmesine olanak sağlaması bakımından önem arz etmektedir.

Tablo 2. Otel İşletmelerinin Özellikleri

Değişken	Sayı (n)	Yüzde (%)
Yıldız Sayısı		
4 Yıldızlı Otel	28	27,5
5 Yıldızlı Otel	74	72,5
Otelin Sahiplik Türü		
Yerli Bağımsız Otel	52	51,0
Yerli Zincir Otel	26	25,5
Yabancı Zincir Otel	24	23,5
Hizmet Yılı		
4 yıl ve daha az	17	16,7
5-9 Yıl arası hizmet	30	29,4
10-14 Yıl arası hizmet	27	26,5
15 Yıl ve üzeri hizmet	28	27,5
Tedarikçi İşletmelerle Çalışma (İş Birliği) Süresi		
1 Yıl ve 1 Yıdan daha az	14	13,7
2-5 Yıl arası	37	36,3
6-9 Yıl arası	30	29,4
10 Yıl ve daha üzeri	21	20,6

Otel işletmelerinin hizmet yıllarına göre dağılımlarına bakıldığında, en büyük grubu 5-9 yıl arasında hizmet süresine sahip olan otel işletmelerinin oluşturduğu görülmektedir. Bunu 15 yıl ve üzeri hizmet süresine sahip deneyimli olarak

nitelendirilebilecek otel işletmeleri takip etmektedir (%27,5). Tedarikçiler ile çalışma süresi değişkenine göre dağılıma bakıldığında ise tedarikçileri ile 2-5 yıl arasında çalışma süresine sahip otellerin örneklem içinde daha büyük bir payının olduğu ifade edilebilir (%36,3). Diğer yandan bu oranı 6-9 yıl arasında çalışma süresine sahip olanlar izlemektedir. Mevcut tedarikçileri ile 10 yıldan daha uzun süre çalışanların oranı ise %20,6'dır.

Endüstriyel müşteri memnuniyeti ölçeğinin otellerdeki yapısal geçerliliğini incelemek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi öncesinde veri setinin analize uygun olup olmadığının tespiti için verilerin normal dağılım koşulları incelenmiştir. Burada basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiş, -2 ve +2 aralığında olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra veri setine ilişkin aritmetik ortalama, medyan ve mod değerlerinin de birbirlerine yakın değerlerde olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan KMO ve Barlett test sonuçları da anlamlıdır. Tüm bu değerlendirmeler, veri setinin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir.

Faktör analizi sonucunda otel işletmelerinde endüstriyel müşteri memnuniyetinin sekiz faktör tarafından açıklandığı tespit edilmiştir. Bu sekiz faktörün açıkladığı varyans % 78,71'dir. Birinci boyuta ilişkin özdeğer 4,836'dır. Tedarikçi işletmelerin ürün teslim süreçleri ile ilgili ifadelerin yer aldığı bu boyuta taşıma ve teslimat sürecinden memnuniyet adı verilmiştir. Boyutun aritmetik ortalamasına bakıldığında, otellerin tedarikçilerinin taşıma ve teslimat performansından oldukça memnun oldukları görülmektedir.

Tablo 3. Endüstriyel Müşteri Memnuniyetine İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

BOYUTLAR	1	2	3	4	5	6	7	8
Taşıma ve Teslimat Sürecinden Memnuniyet (1)								
Teslimat hızı	,866							
Teslimat sürelerine bağlılık	,863							
Teslimat sürecinde oluşabilecek hasarlara karşı önlem alabilme	,852							
Ürün ve hizmet temin süreleri	,838							
Ürünün niteliğine uygun koşullarda teslimat	,821							
Ürüne İlişkin Memnuniyet (2)								
Ürün ve hizmetlerin teknik performansı		,887						
Otelimizin standartlarına uygunluğu		,838						
Otelimizin kalite gereksinimlerini karşılama		,820						
Ürün ve hizmetlerin kalitesi		,694						
Ürün ve hizmetlerin güvenilirliği		,691						
Ürün kullanımına yönelik gerekli teknik ekipman, makine ve teçhizat desteği		,571						
Ürün ve hizmetlerin kullanımına ilişkin verilen eğitim, bilgi ve belge desteği		,531						
Fiyatlandırma ve Ödeme Koşullarından Memnuniyet (3)								
Ödeme kolaylığı sağlama			,891					
Otelimize sunulan vade seçenekleri			,887					
Ürün ve hizmet fiyatlarının uygunluğu			,810					
Ürün ve hizmetlerin Fiyat/Performans ilişkisi			,784					
Ürün Bakım/Onarım maliyetleri			,613					
Ürün gamının yeterliliği			,575					
Sipariş İşleme Sürecinden Memnuniyet (4)								
Sipariş sürecinin güvenilirliği				,914				
Faturalama zamanı ve faturaların doğruluğu				,904				
Sipariş verilen miktarlara uygun teslimat yapılması				,877				
Sipariş işleme sürecinin sorunsuz olması				,857				
Sipariş teyitlerine dönüş süreleri				,750				
Teknik Altyapı ve Yeterlilikten Memnuniyet (5)								
Sahip oldukları kalite belgeleri					,854			
Üretim alanlarında sahip oldukları uzman personel sayısı					,843			
Kendi sektörlerindeki uzmanlık bilgi ve tecrübeleri					,816			
AR-GE faaliyetlerinin yeterliliği					,808			
Satış Desteği ve Teknik Servisten Memnuniyet (6)								
Telefonla yapılan rica ve isteklerimizi cevaplama süresi						,808		
Satış sonrası sunulan teknik desteğin kalitesi						,769		
Şikâyetlere hızlı bir şekilde çözüm bulabilme yeterliliği						,665		
Tedarikçi işletme personelinin şikâyetlere dönüş süresi						,616		
Satış sonrası yeterli ürün ve hizmet desteği sağlama						,543		
Satış Personelinin Mesleki Özellikleri (7)								
Satış personelinin ürün ve pazar bilgisi							,758	
Satış personelinin güvenilirliği							,740	
Satış personelinin problem çözme konusundaki ilgi ve desteği							,620	
Satış Personelinin Kişisel Özellikleri (8)								
Satış personelinin samimiyeti ve nezaketi								,809
Satış personelinin rica ve isteklerimize duyarlılığı								,739
Satış personelinin ulaşılabilirliği								,713
Özdeğer	4,836	4,503	4,101	4,014	3,883	3,551	2,590	2,534
Açıklanan Varyans	12,727	11,851	10,793	10,564	10,220	9,346	6,817	6,669
Cronbach Alfa	0,937	0,876	0,907	0,919	0,912	0,907	0,861	0,852
Aritmetik Ortalama	4,64	4,62	4,59	4,66	4,43	4,57	4,54	4,77

Not: Faktörler Varimax Rotasyonu ve Temel Bileşenler Analizi yolu ile elde edilmiştir. Açıklanan Varyans: 78,717; KMO: 0,718; Barlett Küresellik Testi: $p < 0,05$; Değerlendirme: (1) Hiç Memnun Değilim – (5) Çok Memnunum.

Esasında boyutların aritmetik ortalamaları incelendiğinde, otel işletmelerinin tüm boyutlarda tedarikçilerinden memnun olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Öyle ki tüm boyutların aritmetik ortalama değerleri 4'ün üzerinde hatta 5'e yakın değerlerdedir. Bunlar içerisinde görece diğerlerine göre en az tedarikçilerinden memnuniyet duydukları alan tedarikçilerinin sahip olduğu teknik altyapı ve yeterlilikleridir. En yüksek memnuniyet duyulan alan ise tedarikçi işletmelerin satış personellerinin kendi istek ve ricalarına dönüş süresi, samimiyet ve nezaketleri ile kolay ulaşılabilir olmalarını içeren satış personelinin kişisel özellikleri boyutudur. Bu durum, endüstriyel pazarlarda özellikle önem arz eden kişisel satış faaliyetlerinin tedarikçi işletmeler tarafından titizlikle ele alındığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Nitekim tedarikçi işletmenin satış personeli otel işletmeleri ile genellikle en yakın ilişkiyi kuran taraftır. Otel işletmeleri aynı zamanda tedarikçi işletmenin satış personelinin mesleki bilgi ve tecrübesinden de oldukça memnundur. Zira bu değer de 4'ün üzerindedir.

Otel işletmelerinin tedarikçilerinden duyduğu memnuniyet düzeyinin yüksek çıkması bir bakıma doğal bir sonuç olarak ifade edilmelidir. Şöyle ki otel işletmeleri 10.000'in üzerinde çeşitte satın alma yapan işletmelerdir. Tüm bu geniş ürün yelpazesi çok sayıda tedarikçi ile çalışmalarını gerekli kılmaktadır. Tedarikçi işletmeler de endüstriyel bir alıcı olarak otel işletmelerinin kendileri açısından oldukça önemli olduğunun farkındadır. İstanbul'da faaliyet gösteren 4 ve 5 yıldızlı işletmeler oldukça profesyonel yönetim kültürüne sahiptir ve faaliyetlerine yıl boyu devam etmektedirler. Bu durum tedarikçiler açısından otelleri devamlı müşteriler haline getirmektedir. Diğer yandan profesyonel otel işletmeleri tedarikçilerin seçimi konusunda da oldukça hassas davranmaktadırlar. Bu bağlamda her bir tedarikçi için pek çok otel işletmesinde puanlama sisteminin kullanıldığını belirtmek gerekir. Bu da belirli bir puanın altında olan tedarikçilerle ya hiç çalışılmaması, çalışılan tedarikçi ise de portföyden çıkarılması anlamına gelmektedir. Geriye kalan tedarikçiler ise otel işletmelerinin kurumsal anlamda beklentisini karşılayan hatta aşan tedarikçi işletmeler olarak ifade edilebilir. Bu nedenle otel işletmelerinin tedarikçilerinden duyduğu memnuniyetin yüksek olması yukarıda izah edilen durumun tabii bir sonucudur.

Tablo 4. Endüstriyel Müşteri Memnuniyetinin Otellerin Sahiplik Türüne Göre Farklılaşması*

Boyutlar	Değişken	Sayı (N)	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	F Değeri	Anlamlılık	Fark Üreten Boyutlar
Teknik Altyapı ve Yeterlilik	Yerli Bağımsız	52	4,2212	,86554	3,670	0,029	Yerli Bağımsız-Yabancı Zincir
	Yerli Zincir	26	4,6827	,67290			
	Yabancı Zincir	24	4,6250	,82752			
Satış Desteği ve Teknik Servisten Memnuniyet	Yerli Bağımsız	52	4,4423	,66785	3,332	0,040	Yerli Bağımsız-Yabancı Zincir
	Yerli Zincir	26	4,6385	,49966			
	Yabancı Zincir	24	4,8083	,49160			
Satış Personelinin Mesleki Özellikleri	Yerli Bağımsız	52	4,3269	,94625	5,295	0,007	Yerli Bağımsız-Yabancı Zincir
	Yerli Zincir	26	4,6282	,57602			
	Yabancı Zincir	24	4,9167	,28233			

*Yalnızca anlamlı fark üreten boyutlar verilmiştir.

Otel işletmelerinin yıldız sayılarına göre endüstriyel müşteri memnuniyeti boyutlarında bir farklılık olup olmadığının tespiti için bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. T-testi sonuçları hiçbir grupta istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın bulunmadığını ortaya koymuştur ($p > 0,05$). Bu durum 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinin tedarikçilerinden duydukları memnuniyette benzer davranış sergilediklerini göstermektedir. Diğer yandan otel işletmelerinin sahiplik türü, hizmet yılı ve tedarikçileri ile çalışma sürelerine göre endüstriyel müşteri memnuniyetlerinde bir farklılık olup olmadığının tespitinde tek yönlü varyansa analizi olan Anova analizinden yararlanılmıştır.

Tablo 4'e bakıldığında, yerli bağımsız işletmeler ile yabancı zincir işletmelerin endüstriyel müşteri memnuniyeti boyutlarının üçünde bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Gruplara ilişkin aritmetik ortalama değerlerine bakıldığında yabancı zincir işletmelerin tüm boyutlarda yerli bağımsız işletmelere nazaran tedarikçilerinden yüksek memnuniyet duyduğu anlaşılmaktadır. Bunun nedeni olarak yabancı zincir işletmelerin tedarikçi seçiminde çok daha profesyonel davranmaları ve zincirin geneline merkezi satın alma gerçekleştirdiklerinden tedarikçilerin gözünde bağımsız yerli işletmelerden daha önemli müşteriler olarak algılanmaları ileri sürülebilir. Nitekim yerli bağımsız bir otel işletmesinin satın alma miktarları ile zincir otel işletmelerinin kıyaslandığında aradaki farkın oldukça büyük olduğu görülecektir. Diğer taraftan yerli bağımsız işletmelerin tedarikçileri ile ilişkilerinde Tabloda ortaya koyulan boyutlarda daha hassas bir değerlendirme yapıyor olması da böyle bir sonucun çıkmasına neden olabilir.

Tablo 5. Endüstriyel Müşteri Memnuniyetinin Otellerin Hizmet Yılına Göre Farklılaşması*

Boyutlar	Değişken	Sayı (N)	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	F Değeri	Anlamlılık	Fark Üreten Boyutlar
Ürüne İlişkin Memnuniyet	4 yıl ve daha az	17	4,2773	,71691	11,187	0,000	-4 yıl ve daha az-5-9 yıl ve 10-14 yıl -10-14 yıl ile 5-9 Yıl
	5-9 yıl	30	4,8429	,23831			
	10-14 yıl	27	4,8307	,23116			
	15 yıl ve üzeri	28	4,3929	,49583			
Satış Desteği ve Teknik Servisten Memnuniyet	4 yıl ve daha az	17	4,2471	,66532	4,059	0,009	4 yıl ve daha az-5-9 yıl
	5-9 yıl	30	4,8200	,31228			
	10-14 yıl	27	4,6370	,65642			
	15 yıl ve üzeri	28	4,4643	,65784			
Satış Personelinin Kişisel Özellikleri	4 yıl ve daha az	17	4,2941	,67580	3,676	0,015	5-9 Yıl – 15 yıl ve üzeri
	5-9 yıl	30	4,8000	,44291			
	10-14 yıl	27	4,7160	,83053			
	15 yıl ve üzeri	28	4,2500	,95420			

*Yalnızca anlamlı fark üreten boyutlar verilmiştir.

Otel işletmelerinin hizmet yılına göre endüstriyel müşteri memnuniyetinin ürüne ilişkin memnuniyet, satış desteği ve teknik servis ile satış personelinin kişisel özellikleri boyutlarında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Ürüne ilişkin memnuniyet boyutunda farkın 4 yıl ve daha az hizmet yılına sahip oteller ile 5-9 yıl ila 10-14 yıl arası hizmet yılına sahip işletme gruplarından kaynaklandığı Tukey test sonuçlarından anlaşılmıştır. Gruplara ilişkin aritmetik ortalama değerleri incelendiğinde, 4 yıl ve daha az hizmet yılına sahip işletmeler ile 15 yıldan fazla hizmet yılına sahip otel işletmelerinin tedarikçilerinin ürün ve hizmetlerinden daha az memnun oldukları görülmüştür. Burada hizmet yılı nispeten yeni olan işletmelerin tedarikçi seçiminde bazı sorunlar yaşadığı düşünülebilir. Diğer taraftan köklü işletmelerin memnuniyet düzeylerindeki düşüklük ise tedarikçilerinin ürün ve hizmetlerini daha ince eleyip sık dokumalarından kaynaklı olduğu ifade edilebilir. Öyle ki köklü işletmeler tedarikçiler açısından eski müşterilerdir. Kendilerine daha kaliteli veya beklentilerini aşan ürün ve hizmetler sunulmasını beklemeleri doğal bir durumdur. Bunun bir sonucu olarak ürün memnuniyetlerinin düşük olduğu ileri sürülebilir.

Diğer boyutlardaki farklılıklar incelendiğinde de hizmet yılı 15 yılı aşkın işletmelerin satış desteği ve teknik servis ile satış personelinin kişisel özellikleri boyutlarında diğer gruplara oranla daha düşük memnuniyet sergiledikleri görülmüştür. En yüksek memnuniyete sahip gruplar ise orta derecede hizmet yılına sahip otel işletmeleridir. Bu işletmelerde tedarikçi seçim sürecinin belirli bir standarda oturduğu ifade edilebilir.

Otel işletmelerinin tedarikçileri ile çalışma sürelerine göre endüstriyel müşteri memnuniyetinde bir farklılaşma olup olmadığının tespiti için yapılan Anova analizi sonucunda herhangi bir grupta farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Pazarlama literatürü incelendiğinde, teorik veya uygulamalı çalışmaların çok büyük bir kısmının nihai tüketiciler üzerinde yoğunlaştığı rahatlıkla görülmektedir. Şüphesiz ki endüstriyel talebin türevsel bir talep olması ve son tüketiciden yola çıkarak zincirleme bir talep oluştuğu düşünülürse bu anlamlı olarak değerlendirilebilir. Ancak tüm dünyada üretilen ürün ve hizmetlerin yarısından fazlasının endüstriyel alıcılar tarafından satın alınması ve tüketilmesi, bu pazarlarda yer alan örgütsel tüketicilerin de satın alma davranışları ile bu süreçte etkili olan faktörler gibi hususların incelenmesini önemli kılmaktadır. Zira örgütsel bir tüketicinin satın alma davranışı ne kadar detaylı analiz edilirse, o ölçüde endüstriyel pazarlama faaliyetlerinde başarıya ulaşmak mümkün olacaktır.

Endüstriyel pazarlar, toplam pazarlar içinde oldukça büyük bir paya sahiptir. Aynı zamanda bu pazarlarda yer alan işletmelerin satın alma davranışları ve bunları etkileyen faktörler de nihai tüketici pazarlarından ayrılmaktadır. Endüstriyel pazarlar talep yapıları, satın alma miktarları, rasyonel satın alma ve doğrudan satın alma gerçekleştirmeleri gibi pek çok farklı özellikleri itibarıyla üzerinde önemle durulması gereken pazarlardır. Günümüzde işletmelerin ulaşmaya çalıştıkları kritik bir performans ölçütü olan müşteri memnuniyetinin endüstriyel pazarlarda sağlanması da belli başlı farklılıkları beraberinde getirmektedir. Bu farklılaşmanın temelinde örgütsel tüketicilerin satın alma beklentilerinin oluşmasında, satın alma kararının verilmesinde etkili olan faktörlerin nihai tüketicilerden farklılaşması gelmektedir. Örgütsel tüketiciler, basit bir mukayese yapıldığında, nihai tüketicilerden daha rasyonel davranmaktadır. Aynı zamanda bu pazarlarda uzun vadeli alıcı-tedarikçi ilişkileri kurulmakta, her iki işletmenin başarısında da bu ilişkinin kalitesi, üretilen ürün ve hizmetlerden alıcının duyduğu memnuniyet önemli

ölçüde etkili olmaktadır. Satın alma sonrası davranışlar dahi önemli bir araştırma alanı olarak karşımızda durmaktadır.

Endüstriyel pazarlama alanı başta olmak üzere endüstriyel alıcıların davranışlarını inceleyen ampirik araştırmaların sayısı son derece sınırlıdır. Otel işletmelerinin endüstriyel bir alıcı olarak davranışlarının konu edildiği uygulamalı araştırma sayısı ise tabiri caizse bir elin parmaklarını geçmemektedir. Halbuki otel işletmeleri turizm endüstrinin bel kemiğini oluşturan işletmeler arasında sayılabilir. Nitekim turizmin iki ana unsurundan biri seyahatse diğeri konaklamadır. Dünya çapında uluslararası seyahatlere katılan bireylerin sayısının, pandemi dönemi öncesinde 1,5 Milyara yaklaşması, turizm endüstrisinin ticaret hacmi açısından bir fikir vermektedir. Aynı zamanda turizm ve otelcilik endüstrisi pek çok alt sektörle doğrudan veya dolaylı olarak ilişki içindedir. Yani bir destinasyonda turizm ve otelcilik geliştiğinde yarattığı çarpan etkisi ile çok daha geniş çaplı bir ticaret hacmi ve ekonomik canlılık oluşmaktadır. Otel işletmelerinin tüm yıl boyunca faaliyetlerine devam eden işletmelerden olması tedarikçileri ile olan ilişkilerinin de yıl boyu devam ettiğinin en açık göstergesidir. Otel işletmeleri çok sayıda tedarikçi ile iş birliği geliştirmek zorundadır. Bu durum, otellere geniş bir yelpazede ürün ve hizmet sağlayan tedarikçi işletmeler açısından otelleri, önemli birer endüstriyel alıcı haline getirmektedir. İşte bu araştırma, otel işletmelerini endüstriyel bir alıcı olarak ele almış ve incelemiş, tedarikçilerinden duyduğu memnuniyetin hangi değişkenler üzerine inşa edildiğine ilişkin bilgi sahibi olmak amacıyla yürütülmüştür.

Araştırma bulguları, otel işletmelerinin tedarikçilerinden duyduğu memnuniyetin sekiz boyut etrafında şekillendiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda tedarikçilerden duyulan memnuniyet üzerinde taşıma ve teslimat süreçlerinden memnuniyet, ürüne ve hizmetlere ilişkin memnuniyet ile fiyatlandırma ve ödeme koşulları açıkladıkları varyanslar itibariyle tedarikçilerden duyulan memnuniyeti etkileyen 3 temel boyut olarak ortaya çıkmıştır. Taşıma ve teslimat her ne kadar nihai tüketiciler için önemli olsa da oldukça yüksek miktar ve meblağlarda satın alma yapan otel işletmeleri için ayrıca önem arz etmektedir. Nitekim satın alınan ürünlerin muhtevasına uygun şekilde lojistiğinin sağlanması ve otele ulaştırılması, son tüketici olan turiste sağlıklı hizmet sunumunun da ilk koşulu olarak değerlendirilebilir. Bu süreçte yaşanacak herhangi bir aksama veya gecikme, otelin farklı bölümlerinde sunulan hizmetlerde de kesinti yaşanmasına neden olabilecektir. Bazı durumlarda söz konusu gecikmeler otel tarafından tolere edilebilirken, F&B gibi kritik departmanlarda gecikmeler telafisi zor hizmet kayıplarına ve turist memnuniyetsizliğine neden olabilir. Bu nedenle zamanında teslimat, bir tedarikçinin üzerinde dikkatle durması gereken en önemli hizmet kriterlerinden biri olarak ifade edilebilir.

Satış desteği ve teknik servis ile satış personelinin de memnuniyet üzerinde anlamlı bir etki ortaya koyduğu görülmektedir. Buna ilaveten satış personelinin otel işletmeleri tarafından hem kişisel özellikleri hem de mesleki yeterlilikleri açısından değerlendirildiği de araştırmada ortaya çıkan önemli bulgular arasındadır. Tedarikçilerin sahip olduğu teknik altyapı, kapasite ve yetkinlikleri de otel işletmelerinin memnuniyetini etkilemektedir. Nihai tüketicilerin çok da fazla değerlendirme olanağının olmadığı üretime ilişkin teknik yeterlilik, endüstriyel pazarlarda öne çıkmaktadır. Dinamik bir ortamda faaliyetlerini sürdürmek zorunda olan otel işletmeleri açısından da talep ettikleri değişikliklere uyum sağlayabilecek, hatta zaman zaman kendilerini piyasadaki veya gelecekteki eğilimlere göre yönlendirebilecek tedarikçiler ile çalışmak istemeleri, global rekabetin otel işletmelerindeki doğal bir tezahürü olarak ifade edilebilir. Zira tedarikçi işletmeler, otellerin rakipler ve piyasa hakkında bilgi edindikleri stratejik ortakları olduğu dile getirilmektedir (Türkey, Solmaz ve Şengül, 2011). Bilginin de günümüz rekabet şartlarında işletmeler açısından en kritik girdi olması, tedarikçilerin bu konuya daha duyarlı yaklaşımlarını gerektirmektedir.

Bulgular, otel işletmelerinin genel olarak tedarikçilerinden memnun olduklarını ortaya koymaktadır. Bu durum otel işletmelerinin tedarikçi seçimi ve satın alma politikalarının etkililiğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Buradan hareketle, otel işletmelerinin tedarikçi seçiminde oldukça titiz davrandıkları söylenebilir. Şüphesiz ki otellerin çalıştıkları tedarikçileriyle tüm süreçlerinin sorunsuz devam ettiğini söylemek eşyanın tabiatına aykırı olacaktır. Ancak ticari hayatta otel işletmelerinin tedarikçileri ile yaşadıkları sorunları minimize ettikleri de bu bulgudan anlaşılmaktadır.

Araştırma kapsamında ortaya çıkan endüstriyel müşteri memnuniyeti boyutları büyük ölçüde Gök (2006)'ün ortaya koyduğu teorik, Homburg ve Rudolph (2001)'un uygulamalı çalışmalarında ortaya koyduğu boyutlarla paralellik göstermektedir. Bununla birlikte araştırmada tedarikçi işletmenin satış personelinin duyulan memnuniyet 2 boyut altında şekillenmiştir. Bu durum otel işletmelerinin satış personeli ya da plasiyerler tarafından sunulan hizmetleri detaylı şekilde değerlendirdikleri ve bu hususun üzerinde önemle durduklarını göstermektedir. Bu bulgu, tedarikçilerin kendilerini temsil eden satış temsilcileri başta olmak üzere, müşterileri ile doğrudan iletişim kuran personelin seçimini de hususiyetle yapmaları gerekliliğini vurgulamaktadır.

Bu araştırmanın otel işletmelerini endüstriyel bir alıcı olarak incelemesi ve tedarikçilerinden duydukları/duyacakları memnuniyetin hangi değişkenler etrafında şekillendiğini göstermesi açısından literatüre anlamlı bir katkı sunduğu

düşünülmektedir. Zira bu bulgular, tedarikçi işletmelerin hangi hususlar üzerinde dikkatle durmasını gerektiğini göstermektedir. Ürün ve hizmetlerini şekillendirmesi açısından bulgular, tedarikçi işletmelere bazı ipuçları sağlamaktadır. Bilginin en stratejik rekabet aracı olması, mevcut veya potansiyel müşterilere ilişkin bilginin tedarikçiler açısından ne kadar kritik bir role sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Tabii ki bu bilginin doğru şekilde işlenmesi, geliştirilmesi, yorumlanması, üretici işletme departmanları arasında yayılması ve bu bağlamda aksiyon almaları da pazar odaklı işletme olabilmelerinin temel koşuludur (Kohli ve Jaworski, 1990; Narver ve Slater, 1990). Bu anlamda araştırma bulgularının, tedarikçilerin müşterileri olan otellere ilişkin ortaya koydukları mal ve hizmetlerde pratik sonuçlar üretebilmesi bakımından yönlendirici bir nitelik taşıdığı ifade edilebilir.

Tabiiyatıyla bir olgunun tüm yönlerinin yalnızca bir bilimsel araştırma ile incelenmesi ve bunun üzerinden katı çıkarımlara gidilmesi mümkün değildir. Nitekim bilimin böyle bir ilerleme sistemi olmadığı da her bilim insanı tarafından bilinmektedir. Bu nedenle araştırmamızın da eksik kaldığı pek çok yön ve husus olduğu aşikârdır. Öncelikle, araştırmacıların maddi olanakları, araştırmanın yalnızca İstanbul'daki şehir otelleri ile sınırlı kalmasına neden olmuştur. Ancak otel işletmeleri faaliyette buldukları destinasyona göre çok farklı hizmet özelliklerine sahip olabilmektedir. En basitinden deniz-kum-güneş turizmi kapsamında hizmet üreten her şey dahil konseptli otellerin çok farklı satın alma dinamikleri veya tedarikçi değerlendirme kriterleri söz konusu olabilir. Bu açıdan farklı otellere yönelik araştırmalar da söz konusu otellerin memnuniyet değişkenleri üzerinde bir fikir verebilecektir. Aynı zamanda müşteri memnuniyeti ile ilgili nihai tüketiciler üzerinde yapılan çalışmalarda, ilgili kavramın çok sayıda öncülü ve çıktılarının olduğu da bilinmektedir. Endüstriyel pazarlara ve örgütsel tüketicilere yönelik ampirik bulgularımız, henüz geniş çaplı bir endüstriyel müşteri memnuniyeti değerlendirmesi yapmayı güçleştirmektedir. Ancak farklı ülke, destinasyon ve otel tipleri üzerinde yapılacak ve endüstriyel tatminin farklı yönlerini inceleyecek çalışmalar ile bu alanda sistemli ve tutarlı bilgi kümesi oluşturulması mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

1. Altunışık, R., R. Coşkun, S. Bayraktaroğlu ve E. Yıldırım (2007), "Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, SPSS Uygulamalı", Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
2. Anderson, Eugene W. and Mary W. Sullivan (1993), "The Antecedents and Consequences of Customer Satisfaction for Firms", *Marketing Science*, Vol. 12, No. 2, pp. 125-143.
3. Arslan, F. Müge (2012), "Endüstriyel Pazarlama: Rekabetsel Yaklaşım", Beta Yayınları, İstanbul.
4. Assael, Henry (1990), "Marketing, Principles & Strategy", Dryden Press Publishing, USA.
5. Behara, Ravi S. Gwen F. Fontenot and Alicia Gresham (1995), "Customer Satisfaction Measurement and Analysis Using Six Sigma", *International Journal of Quality and Reliability Management*, Vol. 12, No. 3, pp. 9-18.
6. Bowen, John T. and Shiang-Lih Chen (2001), "The Relationship between Customer Loyalty and Customer Satisfaction", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 13, No. 5, pp. 213-217.
7. Caceres, Ruben Chumpitaz and Nicholas G. Paparoidamis (2007), "Service Quality, Relationship Satisfaction, Trust, Commitment and Business-to-Business Loyalty", *European Journal of Marketing*, Vol. 41, Iss. 7/8, pp. 836-867.
8. Cardozo, Richard N. (1965), "An Experimental Study of Customer Effort, Expectation and Satisfaction", *Journal of Marketing Research*, Vol. 2 No. 3, pp. 244-249.
9. Çilingirtürk, Ahmet Mete (2011), "İstatistiksel Karar Almada Veri Analizi", Seçkin Yayınları, Ankara.
10. Danaher, Peter J. and Vanessa Hadrell (1996), "A Comparison of Question Scales Used for Measuring Customer Satisfaction", *International Journal of Service Industry Management*, Vol. 7, No. 4, pp. 4-26.
11. Dibb, Sally, L. Simkin, W. M. Pride and O. C. Ferrell (2001), "Marketing, Concepts and Strategies", 4. European Edition, Houghton Mifflin Company, New York, USA.
12. Dwyer, F. Robert and John F. Tanner (2002), "Business Marketing: Connecting Strategy, Relationship and Learning", 2. Edition, McGraw-Hill Irwin, USA.
13. Eggert, A and W. Ulaga (2002), "Customer-Perceived Value: A Substitute for Satisfaction in Business Markets?", *Journal of Business and Industrial Marketing*, 17(2/3): 107-118.
14. Eroğlu, Ergün (2005), "Müşteri Memnuniyeti Ölçüm Modeli", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, İşletme Dergisi*, Cilt 34, Sayı 1, ss. 7-25.

15. Fecikova, Ingrid (2004), "An Index Method for Measurement of Customer Satisfaction", *The TQM Magazine*, Vol. 16, No. 1, pp. 57-66.
16. Gliner, Jeffrey A., G. A. Morgan ve N. L. Leech (2015), "Uygulamada Araştırma Yöntemleri: Desen Analizi ve Bütünleştirilen Yaklaşım", (Çeviri Editörü: Selahattin Turan), İkinci Basımdan Çeviri, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
17. Gök, Osman. (2006), "Endüstriyel Pazarlarda Müşteri Tatmini ve Ölçümü: Bir Kavramsallaştırma Çabası", *Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8/3 ss. 77-94.
18. Gronholdt, Lars, Anne Martensen and Kai Kristensen (2000), "The Relationship Between Customer Satisfaction and Loyalty: Cross-Industry Differences", *Total Quality Management*, (11): 4-6, pp. 509-514.
19. Hallowell, Roger (1996), "The Relationships of Customer Satisfaction, Customer Loyalty and Profitability: An Empirical Study", *International Journal of Service Industry Management*, Vol. 7, No. 4, pp. 27-42.
20. Homburg, Christian and Bettina Rudolph (2001), "Customer Satisfaction in Industrial Markets: Dimensional and Multiple Role Issues", *Journal of Business Research*, (52), pp. 15-33.
21. Homburg, Christian, Harley Krohmer, Joseph P. Cannon, and Ingo Kiedaisch (2002), "Customer Satisfaction in Transnational Buyer-Supplier Relationships", *Journal of International Marketing*, Vol. 10, No. 4, pp. 1-29.
22. Hutt, Michael D. and Thomas W. Speh (2010), "Business Marketing Management, B2B", 10. Edition, South-Western Cengage Learning, Canada.
23. İslamoğlu, Ahmet Hamdi (2008), "Pazarlama Yönetimi", 4. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
24. Karasar, Niyazi (2009), "Bilimsel Araştırma Yöntemi", Nobel Yayın-Dağıtım, Ankara.
25. Kerin, Roger A, Steven W. Hartley, and William Rudelius (2009), "Marketing", McGraw-Hill Irwin, USA.
26. Kohli, A. K. and Jaworski, B. (1990), "Market Orientation: Construct, Research Propositions and Managerial Implications", *The Journal of Marketing*, Vol. 54, No.2, pp. 1-18.
27. Kotler, Philip (2001), "Marketing Management, Millenium Edition", Pearson Prentice Hall.
28. Kotler, Philip (2003), "Marketing Management", 11. International Edition, Prentice Hall, USA.
29. Kotler, Philip, and Kevin Lane Keller (2012), "Marketing Management", 14. Edition, Pearson Prentice Hall.
30. Loudon, David, Robert Stevens and Bruce Wrenn (2005), "Marketing Management, Text and Cases", Best Business Books, An Imprint of the Haworth Press, Inc. London, UK
31. Marshall, Greg W. and Mark W. Johnston (2010), "Marketing Management", International Edition, McGraw-Hill Irwin, USA.
32. Mucuk, İsmet (2004), "Pazarlama İlkeleri", Türkmen Kitabevi, İstanbul.
33. Narver, J. C. and Slater, S. F. (1990), "The Effect of Market Orientation on Business Profitability", *The Journal of Marketing*, Vol. 54, No. 4, pp. 20-35.
34. Peterson, Robert A. and William R. Wilson (1992), "Measuring Customer Satisfaction: Fact and Artifact", *Journal of the Academy of Marketing Science*, Vol. 20, No.1, pp. 61-71.
35. Pizam, Abraham ve Taylor Ellis (1999), "Customer Satisfaction and its Measurement in Hospitality Enterprises", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 11, No. 7, pp. 326-339.
36. Qualls, William J. and Jose Antonio Rosa (1995), "Assesing Industrial Buyers' Perceptions of Quality and Their Effects on Satisfaction", *Industrial Marketing Management*, Vol. 24, pp. 359-368.
37. Rossomme, Jeanne (2003), "Customer Satisfaction Measurement in a Business to Business Context: A Conceptual Framework", *Journal of Business and Industrial Marketing*, Vol. 18, No. 2, pp. 179-195.
38. Schellhase, R., P. Hardock and M. Ohlwein (2000), "Customer Satisfaction in Business to Business Marketing: The Case of Retail Organizations and Their Suppliers", *Journal of Business and Industrial Marketing*, Vol. 15 Iss.2/3, pp. 106-121.
39. Selim, Hasan, Sibel Selim ve Selen Eroğlu (2011), "Uluslararası Bir İmalat Firmasında Müşteri Memnuniyetini Belirleyen Faktörlerin Analizi", *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 26, No. 3, ss. 561-573.

40. Tanner, John F. Jr. (1996), “Buyer Perceptions of the Purchase Process and Its Effect on Customer Satisfaction”, *Industrial Marketing Management*, Vol. 25, pp. 125-133.
41. Tek, Ömer Baybars (1999), “Pazarlama İlkeleri, Global ve Yönetimsel Yaklaşım, Türkiye Uygulamaları”, Beta Yayınları, İstanbul.
42. Tikkanen, Henrikki, Kimmo Alajoutsijarvi (2002), “Customer Satisfaction in Industrial Markets: Opening Up the Concept”, *Business and Industrial Marketing*, Vol. 17, No. 1, pp. 25-42.
43. Tikkanen, Henrikki, Kimmo Alajoutsijarvi and Jaana Tahtinen (2000), “The Concept Of Satisfaction in Industrial Markets: A Contextual Perspective and a Case Study from the Software Industry”, *Industrial Marketing Management*, Vol. 29, pp. 373-386.
44. Tosun, Feridun ve E. Emirza (2014), “Endüstriyel Pazarlarda Müşteri Sadakati, Müşteri Memnuniyeti ve Müşteri Değerinin Ölçülmesi “BOYÇELİK” İşletmesine Yönelik Bir Alan Araştırması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, Sayı 4, s. 271-286.
45. Türkay, O., Solmaz, S. A. ve Şengül, S. (2011), “Strategic Analyses of the External Environment and Importance of the Information: A Research on Perceptions of Hotel Managers”, *Procedia Social and Behavioural Science*, Vol (24): 1060-1069.
46. Türkay, O. Şengül S. ve Ocak, K. G. (2016) “Konaklama İşletmelerinde Satın Alma”, *Detay Yayınları*, Ankara.
47. Yükselen, Cemal (2001), “Pazarlama, İlkeler-Yönetim-Örnek Olaylar”, Detay Yayıncılık, Ankara.
48. Yükselen, Cemal (2008), “Pazarlama, İlkeler-Yönetim-Örnek Olaylar”, Detay Yayıncılık, Ankara

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1543-1551

Arrival
27 September 2022
Published
30 November 2022

Article ID
65997
Article Serial Number
07

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.65997>

How to Cite This Article
Özdemir, Ç. (2022).

"Ekspresyonist Resimde
Figüratif Anlayışlar ve
Duygusal Yansımaları: Edvard
Munch Örneği", Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences,
8(58):1543-1551

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open
access, peer-reviewed
international journal.

Ekspresyonist Resimde Figüratif Anlayışlar ve Duygusal Yansımaları: Edvard Munch Örneği¹

Figurative Understandings and Emotional Reflections in Expressionist Painting: The Example of Edvard Munch

Çiğdem Özdemir

Dr. Öğr. Üyesi., Giresun Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Tasarım Bölümü, Giresun, Türkiye

ÖZET

Duygular, öteden beri sanatçıların kendilerini ifade etmede önemli bir unsur oluşturmaktadır. Duyguların aktarımında sanatçının önceliği kendi benliği ve öznel yapısı olduğunda, ekspresyonist resimden söz etmek mümkündür. Ekspresyonist resim; içsel durumun dışsal imgelerle alışlagelmiş normlardan uzak bir çeşit aktarımıdır. Yaşanılan hayatın kişiye oluşturduğu psikolojik sorunlar ya da toplumsal sorunların kişiyi derinden etkilemesi gibi durumlar, duygusal reaksiyonlara yol açmakta ve bu durum sanatçının resminde ifade aracı olarak öne çıkmaktadır. Rengin ve biçimin aktarımı duygularla bütünleşmiş olduğundan bu durum bazen hüzünlü, bazen öfkeli bazen de isyankâr olabilmektedir. Dolayısıyla renk ve biçimin, anlatılmak istenene hizmet ettiği söylenebilir. Ekspresyonist sanatçılar, duygularını dile getirirken çeşitli ifade yollarına gitmiştir. Ekspresif figüratif resim bunlardan biridir. Sanatçılar, duygularını figürlere yüklediği ifadelerle öne çıkarmaktadırlar. Özellikle canlı figürler, duyguların aktarımında daha etkili olabilmektedirler. Yüz ve bedensel ifade bu etkiyi güçlendiren başlıca unsurlardandır. Ekspresif resimde figüratif anlayışla çalışan önemli sanatçılardan biri de Edvard Munch' tur. Onun resimlerinde birçok duygusal yansıma görmek mümkündür. Yaşadığı hayatın onda bıraktığı inişli çıkışlı durumlar, onu derinden etkilemiş bu durumda onun resimlerine çeşitli duygusal tepkilerle yansımıştır. Bu duygusal yansımaları saptamak amacıyla Edvard Munch'un figüratif resimlerindeki duygu çeşitlilikleri, eser analizi metodu ile incelenmiş, araştırma literatür taramasıyla da desteklenmiştir. Sonuçta Munch'un resimlerinde acı, üzüntü, keder, şaşkınlık, pişmanlık, utanç, endişe, korku, çaresizlik gibi negatif duygu çeşitlilikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edvard Munch, Ekspresyonist Resim, Figüratif Resim Anlayışı

ABSTRACT

Emotions have always been an important element for artists to express themselves. It is possible to talk about expressionist painting when the artist's priority in the transfer of emotions is his own self and subjective structure. Expressionist painting; It is a kind of transference of the internal state away from the usual norms with external images. Situations such as the psychological problems caused by the life lived in the person or the social problems affecting the person deeply cause emotional reactions and this situation stands out as a means of expression in the artist's painting. Since the transfer of color and form is integrated with emotions, this situation can sometimes be sad, sometimes angry and sometimes rebellious. Therefore, it can be said that color and form serve what is meant. Expressionist artists used various means of expression while expressing their feelings. Expressive figurative painting is one of them. Artists highlight their emotions with the expressions they attribute to the figures. Especially lively figures can be more effective in conveying emotions. Facial and bodily expression are the main elements that strengthen this effect. One of the important artists working with a figurative approach in expressive painting is Edvard Munch. It is possible to see many emotional reflections in his paintings. The ups and downs of the life he lived in affected him deeply, and in this case, he reflected on his paintings with various emotional reactions. In order to determine these emotional reflections, the variety of emotions in Edvard Munch's figurative paintings were examined by the artwork analysis method, and the research was supported by a literature review. As a result, negative emotion variations such as pain, sadness, grief, surprise, regret, shame, anxiety, fear and helplessness were identified in Munch's paintings.

Keywords: Edvard Munch, Expressionist Painting, Figurative Painting Approach

1. GİRİŞ

Duyguların dışavurumu, insanlığın varoluş sürecinden bu yana çeşitli yollarla aktarılmış, bu durum bazen duygusal rahatlama bazen sosyal bir iletişim görevi üstlenmiştir. Ekspresyonist resim anlayışı ile de bu süreç primitif dönemlerden günümüze kadar süregelmiştir. Ekspresyonist resim, içsel duygusal tepkilerin, dışsal olaylar karşısında yansıması olarak nitelendirilebilir. Sanatçı içindekini, alışlagelen düzenin aksine kendi hissiyatına göre aktarmaktadır. Bu durum sanatçıyı ve sanat eserini öznel kılmaktadır.

Ekspresyonizme göre sanatçı, dünyanın nesnel gerçekliğini değil, olayların ve nesnelere ruhunda, kendinde uyandırdığı duyguları yani öznel gerçekliği ifade etmeye çalışır. Ekspresyonizm, güzelliğe dair geleneksel kabulleri çok az dikkate alan bir sanattır; etkileyici boyutta trajik olabileceği gibi bazen duygusal bazen de aşırı nevrotik olabilir (Read, 2020: 59).

¹ Bu çalışma "II. Uluslararası Teknoloji Bilimleri ve Tasarım Sempozyumu"nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Duygularımızı ve heyecanlarımızı kendi içimizde bulacağımız için ekspresyonist ressamlar daima kendilerine kapanmış, kendilerini gözleyen insanlar olmuşlardır. Resimde duygu ve anlam aramak bu görüşün başlıca vasfıdır (Güvemli, 2009: 110).

Duygular, ekspresyonizmin başlıca yansıtmak istediği uğraş olduğundan resmin güzel sıfatından arınıp içsel gerçeğin bir aynası olmasını sağlamıştır. Ekspresyonistlerin acı, hüznü, isyan gibi duyguları yansıtmalarına neden olan unsurların başında I. Dünya Savaşı sonrası oluşan bunalımlı yaşam ortamı olmuştur. Savaşın insanlar üzerinde maddi ve manevi yıkımlar yaratması psikolojik sorunları da beraberinde getirmiştir. Depresyon bunların en genel anlamda ifadesi olarak nitelendirilebilir. Ekspresif resim ile sanatçı içsel yorgunluğunu, isyanını, acısını gözler önüne sermekte, onu görünür kılmaktadır. Bu durum da resim aracılığıyla bir tür psikolojik rahatlama sağlamaktadır.

Psikolojik duygusal yansımaların figüratif resimlerle daha etkili bir şekilde ortaya çıktığı söylenebilir. Canlı bir varlıktan yansıyan duygusal tepkiler, o duygunun etkili anlatımını görünür kılmaktadır. Figüratif resimlerinde duygusal tepkilere yer veren sanatçılardan biri olan Munch, bu durumu yaşadığı psikolojik olaylar üzerinden ele almış ve yansıtmıştır. Hayatının çeşitli evrelerinde yaşamış olduğu sorunlar onun figüratif resimlerinde adeta bir ayna görevi üstlenmiştir.

Bu çalışma Munch'un çeşitli dönemlerinde yaptığı on figüratif resmin duygusal yansımalarını tespit etmek amacıyla eser analizi yoluyla incelenmiş ve sonucunda çeşitli negatif duygu durumları saptanmıştır. Eser analizi ile resmin eleştirisi yapılarak, resimde izleyicinin göremediği ya da görüp de anlayamadığı kavramlar, durumlar ön plana çıkarılmaktadır.

1.1. Ekspresyonist Resimde Figüratif Anlayışlar

Ekspresyonistler, insanların çektiği acıyı, sefaleti, vahşeti ve tutkuları öyle derinden hissetmişlerdir ki sanatta güzellik ve uyum üzerine direktmeyi dürüstlükten uzaklık olarak saymışlardır. Bu durumu Munch, bir acı çığlığının güzel olmayacağını, yaşamın yalnızca güzel yönlerini görmenin ikiye bölünmüşlüğü olduğunu söyleyerek desteklemiştir (Gombrich, 2015: 564).

Ekspresyonist ressamlar, bu denli yoğun duygularla resimlerini oluştururken çeşitli anlatımlar kullanmışlardır. Ekspresif figüratif resim, bunların en çarpıcı örneklerindedir. İnsan figürü kullanımını eski çağlardan günümüze değin çeşitli anlatımlarla kullanılmıştır. Dolayısıyla insan figürü, resimde duygusal tepkilerin, ifadelerin yoğun olarak işlendiği bir dışavurum aracı olmuştur. Ekspresif resim anlayışıyla insan figürünü işleyen sanatçılar, duygularla duygusal tepkileri öne çıkarmış ve bunlara yükledikleri anlamlarla da acıyı, hüznü, öfkeyi, isyanı derinden hissettirebilmişlerdir. Duyguların, hareketlerin aktarım şekli, psikolojik etkisi gibi etkili anlatım yolları, resimleri güçlendirmiş; empati duygusuyla izleyeni içine çekmiştir denilebilir. Öyle ki ekspresif figüratif resim anlayışıyla eser veren başlıca sanatçılar arasında; Edvard Munch, Max Beckmann, Otto Dix, George Grosz, Ernst Ludwig Kirchner, Oscar Kokoschka, Otto Mueller, Emil Nolde, Egon Schiele, Karl Schmidt Rottluff, James Ensor örneklendirilebilir.

Görsel 1. Otto Dix, "Prag Caddesi", (1920), tuval üzerine yağlıboya, 101x81 cm.

Otto Dix, sanatsal üslubunda dışavurumculuğun en uç noktalarından olan iğneleyici, şaşırtıcı, kışkırtıcı yaklaşımları benimsemiş resimlerinde işçiler, sokak kadınları, savaşta sakatlanmış askerleri konu edinmiştir. "Prag Caddesi" isimli eseri üzerinde "Çağdaşlarıma adanmıştır" yazısıyla savaş sırasında sakatlanıp daha sonra dışlanan iki askeri

betimlemiştir. Eserde, yaşayabilmek adına sakatlıklarına rağmen dilenmek zorunda kalan askerler tasvir edilmiştir. Askerlerin uzuvları vitrinlere, yerlere serpiştirilmiş hatta Dix, sağdaki vitrinlerde protezlerin arasına kendi portresini yerleştirmiştir (Wolf, 2005: 38). Figürlerdeki duygusal yansımalar bakıldığında ise üzüntü ve şaşkınlık duygularını yüzlerden ve bedensel deformasyonlardan görmek mümkündür.

Görsel 2. Max Beckmann, “Gece”, (1918), tuval üzerine yağlıboya, 133x154cm.

Max Beckmann, I. Dünya savaşının yıkıcı etkilerinden etkilenmiş ruhsal çöküntüyle beraber sanatsal üslubunda değişimler yaşamıştır. Çizgiselleşen figürler, kendinden geçmişcesine çarpıtılan duruşlar ve yüz hatları bunlardan başlıcalarıdır. 1918 Kasım devriminden sonraki şiddet ve kaosun egemen olduğu Almanya’daki siyasi cinayetlere gönderme yapan Görsel 2’de, küçük tavan arasında üç haydutun sadistçe eziyetine uğramış insanların tasviri yer almaktadır (Wolf, 2005: 30). Figürlerde yoğun bir şekilde acı ve öfke duygularının baskın olduğu görülmektedir.

Görsel 3. George Grosz, “Oskar Panizza’nın Anısına”, (1918), tuval üzerine yağlıboya, 140 cm x 110 cm.

George Grosz, sanat anlayışını politik amaçlar doğrultusunda ele almış, I. Dünya savaşı sırasında eserlerinde suç ve cinayet olayları, savaş, büyükşehir gibi konuları öne çıkarmıştır. “Oskar Panizza’nın Anısına” isimli eserinde; Grosz resmini şu cümleleriyle tanımlamaktadır: “Gece vakti tuhaf bir sokakta insanlıktan çıkmış figürlerden oluşan bir cehennem korteji birbirini ezerek ilerliyor; yüzlerinde alkol, frengi, veba izleri var...Bu protestoyu, aklımı kaçırmış bir insanlığa karşı durmak için yaptım” (Wolf, 2005: 42). Maskeli yüzler gibi donuk ifadeler içeren figürlerde korku ve şaşkınlık gibi duygusal yansımalar görülmektedir.

Ekspresyonizmin asıl amacı sanatçının iç dünyasını çizgi ve renklerle yansıtmak olup bunu gerçekleştirirken de duyguları daha güçlü ifade etmek için deformasyona başvurmaktır. Bundan dolayıdır ki renkler doğal özelliklerinden kopartılabilir (Erden, 2016: 143).

Renkleri gelişigüzel kullanan ve rahatsız edici kompozisyon oluşturan ressamlar, göze hoş gelen ya da gerçek gibi görünen imgeler yaratma ile uğraşmamış, güçlü renkler ve dinamik kompozisyonlar aracılığıyla duyguları yakalamışlardır (Hodge, 2018: 100).

Dolayısıyla figüratif ekspresif anlayıştaki bu sanatçıların (Otto Dix, Max Beckmann, George Grosz) resimlerinde duygusal tepkileri yoğun ve çarpıcı olarak yansıtmaktadırlar.

2. BULGULAR

2.1. Edvard Munch'un Hayatı, Sanat Anlayışı ve Figüratif Eserleri

Ekspresyonizmin kurucularından Edvard Munch, 1863'te Norveç'in Loren kasabasında doğmuştur. Daha sonra Norveç'in başkenti Oslo'ya yerleşmiştir. Tüberküloz hastalığından beş yaşındayken annesini, dokuz yıl sonra da kız kardeşi Sophie'yi kaybetmiştir. Onların ölüm nedeniyle Munch'ta oluşan acı, umutsuzluk duygularına babasının büyük üzüntüsü ve dindar sertliği de eklenince bu, sağlık sorunlarına yol açmıştır. Büyürken sık sık hastalanmış, hastalıklı hayaller ve kâbuslar görmüş, yetişkin olduğunda ise depresyon ve zihinsel rahatsızlık nöbetleri çekmiştir. Bu durum O'nun sanatına yansımıştır. Onaltı yaşındayken mühendis olma planıyla Oslo Teknik Koleji'ne girmiş fakat 18 ay sonra oradan ayrılarak Kraliyet Çizim Okulu'na yazılmıştır.

Munch'un resimlerinde hayallerin gerçek dışı görüntüsü, gerçeklerin ihtişamlı manzarasıyla karışmıştır. İnsan yaşamı Munch'un resimlerinde öncelikle psikolojik açıdan ele alınmıştır. Sanatçı bu yoldan gerçek simgeler yaratarak plastik sanat meselelerini ikinci plana itmiştir. Bu nedenle siyah beyaz gravürleri, renkli resimlerinden çok daha estetik, güçlü ve ifadelidir. Doğa, yalnızlık, korku, aşk, ölüm Munch'un yapıtlarında başlıca psikolojik temalardandır. 1890'dan itibaren yaptığı resimler, yaşamın, aşkın ve ölümün birleşiminden meydana gelmiştir. Renkler de bu birleşime hizmet eder durumda gerçeğe aykırıdır. Zamanla masalsi, korkunç kudretleri göstermekten vazgeçen sanatçı, Fovlara yaklaşan renkçiliğe ulaşmıştır. Son yıllarında yaptığı seri halindeki resimleri onu bu gizemli havadan kurtaramamıştır (Eroğlu, 2015: 157).

Sanat yaşamı boyunca binden fazla resim, dört binden fazla desen, pek çok fotoğraf, on binlerce baskı resim üreten, sayısız metin yazan Munch, 1944'te Oslo'da hayata gözlerini yummuştur. Eserleriyle yalnızca İskandinav sanatının değil, Alman dışavurumculuğunun da gelişiminde önemli katkıları olmuştur. Ayrıca eserlerinde güçlü duygusallık, ses, duyguların, hareketin aktarım şekli, dramatik duyarlılık, psikolojik derinlik gibi etkiler ön plana çıkmaktadır (Yüzgüller, 2021: 81).

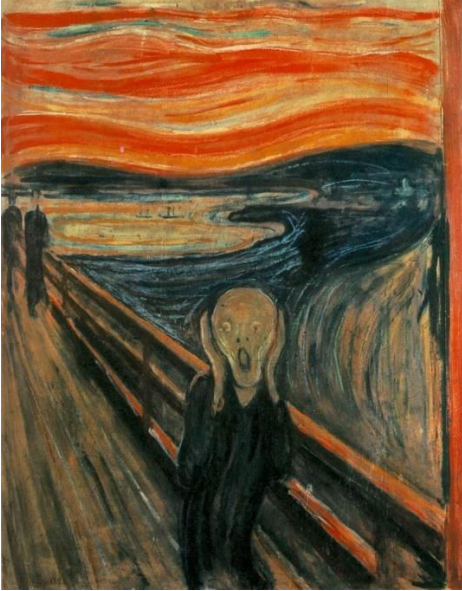
Görsel 4. Edvard Munch, "Karl Johan Caddesi'nde Akşam", (1892), tuval üzerine yağlıboya, 84,5 x 121 cm.

Munch'un açık alan fobisini belirterek dışavurumcu renklerle yaptığı "Karl Johan Caddesi'nde Akşam" isimli eserinde Norveç'in Oslo şehrinde kaldırım kenarında yürüyen insanlar resmedilmiştir. Burjuva kıyafetleri içindeki kalabalığın kaygısı, endişesi her birinin yüzünden tek tek okunabilmektedir. Bu insanlar mensubu olduğu sınıfın kuralcı tutumlarına uymak ve bunun dışına çıkamamaktan dolayı kaygı melankoli içerisindedirler. Resimdeki kasvetli havayı az da olsa bozmaya çalışan diğer bir şey ise gökyüzünün rengi ve binalardaki pencerelerden yayılan parlak ışıklardır (URL 1). Figürlerdeki karanlık vurgunun aksine yüzlerdeki aydınlıkla endişe, korku ve şaşkınlık duyguları yansıtılmıştır.

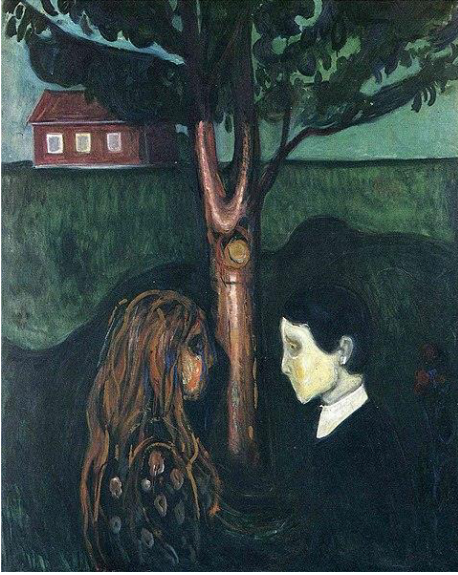
Görsel 5. Edvard Munch, "Hasta Odasında Ölüm", (1893), tuval üzerine yağlıboya, 134 x 160 cm.

Ablası Sophie'nin ölüm anını anlattığı Görsel 5'te, Munch tüm aile bireylerini bir arada derin bir üzüntü içinde ifade etmiştir. Munch, Sophie'yi sırtı dönük sandalyede oturur vaziyette resmetmiş ve son anlarına dair; son kez yatağına doğrulup oturarak, yaşamayı çok sevdiğini ve beraber çok güzel anıları olduğunu dile getirerek sandalyesinde öldüğünü söylemiştir (Yüzgüller, 2021: 28). Kenetli eller, başı öne eğik figürler, resimde derin üzüntü ve çaresizliği ifade etmektedir.

Görsel 6. Edvard Munch, "Çığlık", (1893), karton üzerine yağlıboya, tempera, pastel ve mum boya, 91x73,5 cm.

Endonezya'daki Krakatao Yanardağı'nın patlaması, tüm dünyayı etkileyen atmosferik olaylara yol açmıştır. Patlamanın etkisi o kadar büyük olmuştur ki bu durum Norveç'teki gökyüzünün bile günlerce kızıl kalmasına sebebiyet vermiştir. Munch, her zaman geçtiği köprü'nün üstünde gökyüzünün kızıla döndüğünü fark edince psikolojisinin derinden etkilendiğini ve gökyüzünün doğaya adeta çığlık attığını söylemiştir. Yüzgüller (2021: 35), bu durumu Munch'un: "İki arkadaşla yolda yürüyordum; güneş battı, bir melankoli dalgasına kapıldım. Birden gökyüzü kıpkızıl bir renk aldı. Durup parmaklıklara yaslandım. Alev alev gökyüzü, mavi fiyordun ve şehrin üstünde kan ve kılıç gibi sarkıyordu. Arkadaşlarım yola devam etti; ben ise büyük bir endişeyle öylece duruyor ve doğada sonsuz bir çığlığı hissediyordum sanki." Sözleriyle ifade ettiğini belirtmiştir. İki elinin arasına aldığı başıyla, gözlerdeki büyüme ve ağız ifadesiyle figür, büyük şok içerisinde şaşkınlığı anlatmaktadır.

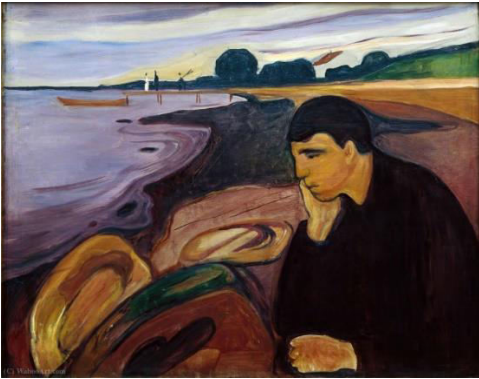
Görsel 7. Edvard Munch, "Göz Göze", (1894), tuval üzerine yağlıboya, 136x110 cm.

Görsel 7'de, iki sevgili birbirinin gözlerinin içine bakarken betimlenmiş, çiftin yüzlerine dikkatle bakıldığında, yüzlerinin tam olmadığı, ağızlarının olmadığı, yüz hatlarının uçup gittiği ve hayaletlerinkine benzer olduğu dikkat çekmektedir. Arka planda, ortak idealde sakin ve sükûnet sembolü olan bir ev görülmektedir. Onları ayırmak için figürlerinin üzerinde asılı duran bir ağaç bulunmakta olup bu büyük ihtimalle hayatın bir engel olarak temsilidir (URL 2). Kadın figüründeki karanlık ve gizemli betimleme keder; erkek figürdeki aydınlık yüz ve sabit bakış korku duygusunu yansıtmaktadır.

Görsel 8. Edvard Munch, "Küller", (1894), tuval üzerine yağlıboya, 120,5x141 cm.

"Küller" isimli eser, ressamın evli bir kadınla, Mille Thaulow ile yaşadığı ilişkiye dair duyduğu tutkuyu ve pişmanlığı anlatmaktadır (Yüzgüller, 2021, 39). Öndeki erkek figürün (Edvard Munch) eli başının üstünde ve yüzü eğik vaziyette oluşu pişmanlık ve derin üzüntüyü anlatırken; kadın figürdeki (Mille Thaulow) aynı pişmanlık hissiyatı, iki elinin arasında başı yukarda ve gözleri sabit bir yere derin düşüncelerle bakarken ve saçlarındaki dağınıklık ile ifade edilmiştir.

Görsel 9. Edvard Munch, "Melankoli", (1894), tuval üzerine yağlıboya, 81,5x100,5 cm.

Farklı isimlerle de anılan ve pek çok versiyonu olan “Melankoli” isimli eserde Munch, arkadaşı Nilssen’i anlatmıştır. Evli bir kadınla yasak aşk yaşayan Nilssen, yaşadığı bu suçluluk duygusu ile depresyona girmiş ve bu durum da iç dünyasına yansımıştır (Yüzgüller, 2021: 41).

Resimde Nilssen’in bedensel duruşundan, sabit bir yere bakışından ve kompozisyonundaki diğer elemanların helozonik tasvirinden melankoli durumu bütünüyle anlaşılmaktadır.

Görsel 10. Edvard Munch, “Ölüm Döşeginde”, (1895), tuval üzerine yağlıboya, 60x80 cm.

Hastalandığı bir Noel arifesi gününde 13 yaşındayken günlüğüne, babasının ellerini birleştirip yatağının yanında diz çökerek kendisine dua ettiğini, yatağının etrafındaki herkesin ağladığını yazmıştır. İyileştikten birkaç yıl sonra da “Ölüm Döşeginde” isimli resmi yapmıştır (URL 3). Kendi ölümünü anlattığı bu resimde, etrafındaki insanları yüzlerindeki ifadelerle ve bedensel duruşlarıyla kederli, üzgün ve acılı bir şekilde betimlemiştir.

Görsel 11. Edvard Munch, “Kalıtım”, (1897), tuval üzerine yağlıboya, 141x120 cm.

Kalıtım isimli resimde Munch, ağlayan kadını kucagında çıplak bir çocukla resmetmiştir. Küçük çocuğun vücudu anormal derecede büyük bir kafa, ince uzuvlar ve göğsünde kırmızı kızarıklıklarla tasvir edilmiştir. Kadının elbisesinin üzerindeki desen, ölümün sembolü olan düşen yaprakları temsil etmektedir (URL 4). Ölüm temasının işlendiği ve hüznün duygusunun hâkim olduğu “Kalıtım” isimli resim, aynı zamanda yas ve matemi de betimlemiştir.

Görsel 12. Edvard Munch, “Kıskançlık”, (1907), tuval üzerine yağlıboya, 76x98 cm.

Kıskançlık temasına sık sık göndermede bulunan Munch’un “Kıskançlık” isimli resmi, Eva Mudocci ve Bella Edwards’la olan yasak bir aşk üçgenini anlatmaktadır (Yüzgüller, 2021: 69). Duygusal açıdan her üç figürün de

yansıması farklıdır. Kıskançlık, utanç ve düşünceli ifade takınan figürler, kompozisyonda kullanılan renk ve fırça vuruşlarıyla da kaos durumunu barındırmaktadır.

Görsel 13. Edvard Munch, “Saat ve Yatak Arasında Otoportre”, (1943), tuval üzerine yağlıboya, 120x149 cm.

Görsel 13, Munch’un son büyük eserlerinden biridir. Kendisini mutsuz, yaşlanan yaşlı bir adam olarak tasvir etmiştir. Arkasında ışık ve geçmiş resimlerle dolu aydınlık bir oda bulunmaktadır. Şimdiki benliğini bir saat ile bir yatak arasına yerleştirmiş, zamanın kaçınılmaz geçişini ve sonunda son kez yatacağı yeri tasvir etmiştir (URL 5). Figürün sabit bir yerde duruşundan ve sabit bir noktaya bakışından derin düşünceler içinde olduğu anlaşılmaktadır.

3. SONUÇ

Ekspresyonizm, içsel duyguları ifade etmede, bir kurala bağlı olmak zorunda kalmadığı için oldukça özgür ve öznel bir tavır içermektedir. Yaşanmışlıklar bu ifade tarzını güçlendiren en soyut elemanlardır. Yaşantılar ne denli yoğun duygular içeriyorsa bunun resme yansıması da o denli şiddetli olmaktadır. Savaşlar, ekonomik durum, toplumsal kargaşa gibi toplumu derinden etkileyen unsurların etkileri yıkıcı olduğundan, bu durum ekspresif resim sanatının etkin olmasını sağlamıştır. İnsan figürü, duyguların şiddetini ifade etmede en etkili öğelerden biri olduğundan, ekspresyonistlerin başlıca uğraş alanlarından biri haline gelmiştir. Edvard Munch, ekspresif figüratif resim anlayışıyla, yaşadığı dönemdeki sıkıntıları, yaşamı boyunca onu etkileyen sağlık sorunlarını, ailevi meselelerini, sosyal yaşamındaki çalkantıları kısacası hayatının en sarsıcı yönlerini dışa vurmuştur. Sanatında insan figürünü çarpıcı bir şekilde ele alan Munch, gerek fırça vuruşlarıyla gerekse onlara yüklediği anlamlarla çağının öncülerinden olmuş ve kendinden sonra gelenleri de etkilemiştir. Bu çalışmada Munch’un çeşitli dönemlerinde yaptığı on figüratif eser değerlendirilmiş, bu eserlerde çoğunlukla negatif duygu durumlarını barındıran duygusal yansımalar tespit edilmiştir. Üzüntü, korku, keder, çaresizlik bunların başlıca dikkat çekenlerindedir. İnsanın gerek bireysel sorunları gerekse de toplumsal sorunları, onu etkilemekte bu durum da kişide depresif, melankolik gibi durumlara yol açabilmektedir. Sonuç olarak Munch’un resimlerindeki negatif duygu durumu çeşitliliğinin, onun yaşamındaki duygusal iniş çıkışların bir çeşit göstergesi olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

1. Erden, E. O. (2016). “Modern Sanatın Kısa Tarihi”. İstanbul: Hayalperest.
2. Eroğlu, Ö. (2015). “Modern Sanat”. İstanbul: Tekhne.
3. Gombrich, E. H. (2015). “Sanatın Öyküsü” (Çev. E. Erduran ve Ö. Erduran). İstanbul: Remzi.
4. Güvemli, Z. (2009). “Sanat Tarihi”. İstanbul: Varlık.
5. Hodge, S. (2018). “Sanat” (Çev. M. Üstünipek). İstanbul: İnkılâp.
6. Read, H. (2020). “Modern Sanatın Felsefesi”. (Çev. E. Kök ve H. Orgun). İstanbul: Hayalperest.
7. Wolf, N. (2005). “Dışavurumculuk (Ekspresyonizm)”. U. Grosenick (Ed.), Metafizik Alman Köftesi İçinde (s. 6-25). İstanbul: Remzi.
8. Yüzgüller, S. (Ed.). (2021). “Sanatın Büyük Ustaları 17, Van Edvard Munch”. İstanbul: Hayalperest.

İNTERNET KAYNAKÇASI

Görsel 1. [https://en.artsdot.com/@@/8LT3BM-Otto-Dix-Prager-Stra%C3%9Fe-\(Prague-Street\)](https://en.artsdot.com/@@/8LT3BM-Otto-Dix-Prager-Stra%C3%9Fe-(Prague-Street)) Erişim Tarihi: 02.09.2022

Görsel 2. <https://www.wikiart.org/en/max-beckmann/night-1918> Erişim Tarihi: 02.09.2022

Görsel3. [https://en.wikipedia.org/wiki/The_Funeral_\(Grosz\)#/media/File:Grosz_Widmung_an_Oskar_Panizza.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Funeral_(Grosz)#/media/File:Grosz_Widmung_an_Oskar_Panizza.jpg) Erişim Tarihi: 02.09.2022

Görsel 4. <https://www.edvardmunch.org/evening-on-karl-johan-street.jsp> Erişim Tarihi: 04.09.2022

Görsel 5. <https://www.edvardmunch.org/death-in-the-sickroom.jsp> Erişim Tarihi: 04.09.2022

Görsel6.

[https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87%C4%B1%C4%9F1%C4%B1k_\(tablo\)#/media/Dosya:The_Scream.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87%C4%B1%C4%9F1%C4%B1k_(tablo)#/media/Dosya:The_Scream.jpg) Erişim Tarihi: 04.09.2022

Görsel 7. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Edvard_Munch_-_Eye_in_Eye.jpg Erişim Tarihi: 07.09.2022

Görsel 8. <https://www.edvardmunch.org/ashes.jsp> Erişim Tarihi: 01.09.2022

Görsel9.

<https://wikioo.org/tr/paintings.php?refarticle=8XXU3N&titlepainting=Melancholy&artistname=Edvard%20Munch> Erişim Tarihi: 01.09.2022

Görsel 10. <https://www.edvardmunch.org/by-the-death-bed.jsp> Erişim Tarihi: 01.09.2022

Görsel 11. <https://www.e-skop.com/skopbulten/simgelerin-alacakaranligi-klinger-munch-ve-ensordatekinsizlik/6038>

Görsel12. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Edvard_Munch_-_Jealousy_-_Google_Art_Project.jpg Erişim Tarihi: 04.09.2022

Görsel13. <https://www.pivada.com/en/edvard-munch-self-portrait-between-the-clock-and-the-bed-1940-1943> Erişim Tarihi: 04.09.2022

URL 1. <https://www.loveinartsz.com/karl-johan-da-aksam-edward-munch-1892/> Erişim Tarihi: 07.09.2022

URL 2. <https://endemika.online/2020/03/30/edvard-munch-eye-in-eye/> Erişim Tarihi: 01.09.2022

URL 3. <https://www.edvardmunch.org/by-the-death-bed.jsp> Erişim Tarihi: 01.09.2022

URL 4. <https://www.mukavemet.org/bulasici-cocuk-hastaliklarinin-ve-asinin-tuvallerdeki-temsili/> Erişim Tarihi: 01.09.2022

URL 5. https://en.wikipedia.org/wiki/Self-Portrait_Between_the_Clock_and_the_Bed Erişim Tarihi: 04.09.2022

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1552-1567

Arrival
29 September 2022
Published
30 November 2022

Article ID
66031
Article Serial Number
08

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66031>

How to Cite This Article
Çildir, Ç. ve Fettahloğlu, H. S.
(2022). "Genişletilmiş
Benlikte Diderot Etkisi:
Bağlamsal Bir Kavram Olarak
Eşik Deneyimlerin Brikolaj
Çalışması ile Teorik
Entegrasyonu", Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences,
8(58):1552-1567

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open
access, peer-reviewed
international journal.

Genişletilmiş Benlikte Diderot Etkisi: Bağlamsal Bir Kavram Olarak Eşik Deneyimlerin Brikolaj Çalışması ile Teorik Entegrasyonu ¹

The Diderot Effect on the Extended Self: Theoretical Integration of Liminal Experiences as a Contextual Concept with the Bricolage Study

Çetin Çildir Hatice Seçil Fettahloğlu

Arş. Gör. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, Türkiye
Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Kahramanmaraş, Türkiye

ÖZET

Günümüz postmodernitesinde tüketim olgusu sadece nesnelerin tüketilmesi olarak görülmemekte, aynı zamanda sahip olunan nesnelerin anlamları ve bireylerin yaşadıkları deneyimlerin de tüketim olgusuna gömülü olduğu ifade edilmektedir. Tüketimin sembolik yönü olarak literatürde bahsedilen bu durumu açıklamak için farklı disiplinlerce kavramlar, varsayımlar ve teoriler ortaya atılmıştır. Söz konusu kavram ve teorilerden olan genişletilmiş benlik teorisi ve Diderot etkisi bu çalışmanın temel teorik ve kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın temel amacı bu teorik alt yapının entegrasyonudur. Bu nedenle, çalışmanın ilk bölümünde Diderot etkisi ve bağlantılı kavramlar ele alınmış sonrasında ise kısaca genişletilmiş benlik teorisine değinilmiştir. Diderot etkisinin nesne yönelimli yapısını deneyimsel bir yapıya geliştirmek için genişletilmiş benlik teorisinin sembolik tüketim ve benlik ilişkisi, ortaya koymuş olduğumuz yeni bir kavram üzerinden bütünleştirilmeye çalışılmıştır. Eşik deneyim olarak ifade ettiğimiz bu kavramı açıklamak için benlik, sembolik tüketim, Diderot bütünlüğü ve liminal geçiş kavramları üzerinde tartışılmıştır. Bu amaçla, alan yazın incelenerek ortaya atılmış fikir ve düşüncelerin bir brikolajı yapılarak, teoriler arası ilişkiyi bütünleştireceği düşünülen "eşik deneyim" kavramı öne sürülmüştür. Sonuç olarak tüketicilerin yaşadıkları eşik deneyimler, Diderot bütünlüklerini bozan birer sembolik ve deneyimsel Diderot birimi işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle, yaşanan eşik deneyimlerin, Diderot etkisine yol açtığı böylece tüketicilerin yeni bütünlükler için yeni tüketim kalıpları ortaya koydukları, söz konusu bu süreçte de benliklerini genişlettikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Diderot Etkisi, Genişletilmiş Benlik Teorisi, Eşik Deneyim, Sembolik Tüketim

ABSTRACT

In today's postmodernity, the phenomenon of consumption is not only seen as the consumption of objects, but it is also stated that the meanings of the objects owned and the experiences of individuals are embedded in the phenomenon of consumption. Concepts, assumptions and theories have been put forward by different disciplines to explain this situation mentioned in the literature as the symbolic aspect of consumption. Among these concepts and theories, the Extended Self Theory and the Diderot Effect constitute the basic theoretical and conceptual framework of this study. In this context, the main purpose of the study is to integrate this theoretical infrastructure. Therefore, in the first part of the study, the Diderot effect and related concepts are discussed and then the extended self theory is briefly mentioned. In order to develop the object-oriented structure of the Diderot effect into an experiential structure, the relationship between symbolic consumption and the self of the extended self theory was tried to be integrated through a new concept we have introduced. In order to explain this concept, which we refer to as liminal experience, the concepts of self, symbolic consumption, Diderot integrity and liminal transition were discussed. For this purpose, the concept of liminal experience, which is thought to integrate the relationship between theories, was put forward by analyzing the ideas and thoughts put forward by examining the literature. As a result, it is understood that the liminal experiences of consumers function as symbolic and experiential Diderot units that disrupt their Diderot integrity. In other words, it has been observed that liminal experiences lead to the Diderot effect, so that consumers reveal new consumption patterns for new wholes, and in this process, they expand their selves.

Keywords: The Diderot Effect, Extended Self Theory, Liminal Experience, Symbolic Consumption

1. DİDEROT ETKİSİ VE BAĞLANTILI KAVRAMLAR

Diderot Etkisi kavramını literatüre kazandıran kişi antropolog ve etnograf Grant David McCrackendir. McCracken, söz konusu kavramı ilk kez "Kültür ve Tüketim: Tüketici Mallarının ve Faaliyetlerinin Sembolik Karakterine Yeni Yaklaşımlar" (1988) adlı kitabında kullanmıştır. McCracken (1988)'e göre Diderot Etkisi, bireyi, tüketim nesnelere üzerinde kültürel bir tutarlılık sağlamaya teşvik eden bir güçtür. Diğer bir deyişle, bireyi tüketim ürünleri arasında bir kültürel tutarlılık sağlamaya zorlayan bir erk olduğu da söylenebilir. Dahası, birbirleriyle kültürel olarak uyumlu, birbirini tanımlayan ve bütünleyen, bir grup tüketim malının etkileşimi söz konusudur.

McCracken'in söz konusu kavram, ismini Fransız yazar ve filozof Denis Diderot'tan almıştır. 18. Yy. da yaşayan Diderot "Eski Sabahlığımdan Ayrıldığım İçin Pişmanlıklar" isimli bir makale yazmıştır. Söz konusu makalede, Diderot bir arkadaşından hediye olarak sabahlık aldığını ve böylece "pürüzlü, alçakgönüllü ve rahat eski sargı bezi" olarak tanımladığı eski sabahlığının yerini aldığını belirtmiştir. Yeni sabahlığın gelmesinden birkaç hafta içerisinde

¹ 21. Uluslararası İşletmecilik Kongresi'nde sunulan bildiri temel alınarak geliştirilmiş ve türetilmiştir.

Diderot'un gözüne, çalışma masasının durumu çarpmaya başlamış ve masa yenisi ile değiştirilmiştir. Daha sonrasında ise; çalışma odasının duvarında bulunan halı eskimiş görünmeye başlamış ve yenisi ile onu da değiştirmiştir. Böylece yavaş yavaş odada bulunan sandalyeler, kitaplık ve saat gibi nesnelere gözüne çarpmaya başlamıştır. Sonuç olarak çalışma odasında bulunan bütün nesnelere yenileri ile değiştirilmiş, daha zarif ve daha çağdaş bir oda oluşturulmuştur. Yaklaşık bir yıl sonra tüm mobilyaları – sandalyeler, oymalar, kitaplık vb. – hediye olarak aldığı yeni sabahlığa uyacak şekilde değiştiren Diderot, bunun “her şeyi kendi zarif tonuna uymaya zorlayan (o) buyurgan sabahlığın” etkisi olduğu sonucuna varmıştır (Diderot, 1964'den aktaran McCracken, 1988).

Bir zamanlar sevilen eşyaların yeni sabahlık ile uyumsuzlukları o kadar büyüktü ki çalışma odasının birliği ve bütünlüğü yok edilmiştir. Diderot için bu durumun panzehiri yeni bir birlik ve bütünlük oluşturmak için yeni sabahlıkla uyumlu yepyeni tüketim nesnelere donatılmaktır. Bu yenileme, Diderot için rahatlık ve uyumu geri getirecekti ancak durum hiçte Diderot'un umduğu gibi olmamıştır. Ona göre “artık her şey birliğin ve güzelliğin olmadığı bir uyumsuzluktu”. Yeni sabahlığı, hayatının içindeki eski odasının birliğini ve konforunu yok eden “lüksün tahribatını” başlatmıştır. Sonuç olarak Diderot yazdığı makalesinde bu durumu şu sözleri ile özetlemiştir “Eski kübbemin mutlak efendisiyken, yenisinin kölesi oldum” (Page, 2019; Tokmak, 2019).

McCracken, Diderot'nun yaşadığı bu süreç ve deneyimi “Diderot Etkisi” olarak kavramlaştırmaktadır (1988). McCracken, Diderot'un kaleme aldığı makalesinde yola çıkarak, tüketim nesnelere uyum ve bütünlük içerisinde olduğunu ve her yeni nesne ile tüketicinin söz konusu bütünlüğü korumaya çalışması için itici bir güç bulunduğunu fark etmiştir. McCracken'in “Diderot Etkisi” olarak adlandırdığı bu kavram, insan yaşamındaki yeni bir eşyanın varlığının nasıl daha çok ve yeni eşyalara yönelttiğini açıklamaya çalışmaktadır (1988 akt. Odabaşı, 2011). Diğer bir deyişle, Diderot etkisi, bireyin benliği ve sosyo-kültürel yaşam dünyasındaki davranışları ve algıları ile sahip olduğu nesnelere üzerindeki tasarrufunu açıklamaya çalışmaktadır (Baloğlu, 1997). Bu bağlamda, Diderot etkisi eski ve yeni tüketim nesnelere arasında bir uyum sağlama konusunda baskı oluşturmaktadır. Yeni bir ürün ya da hizmetin satın alınması tüketicide adeta domino etkisi yaratarak tüketiciyi alınan ürünleri yeni ürünlerle tamamlama eğilimi ve davranışı içine sokmaktadır (Bati, 2015). Örneğin pahalı bir hediye ile tanıdık bir tüketim modeli bozulduğunda, bireylerin bu hediyenin temsil ettiği kalite ve statü düzeyine uyan yeni bir tüketim modeli oluşturmaya çalışacaklardır (McCracken, 1988).

McCracken yapmış olduğu çalışmada Diderot etkisini açıklamak için ise; iki temel kavram seti daha ortaya koymaktadır (1988). Bunlardan ilki, “Diderot Bütünlüğü” kavramıdır. McCracken'e (1988) göre tüketme eyleminin ardında uyum ve bütünlük arayışı yatmaktadır. Sahip olunan nesnelere, birbirleriyle niteliksel olarak ilişkilenebilir ve bütünlük göstermelidir. Bu nedenle tüketim eyleminde eski ve yeni bir arada barınmamakta, değişim, denge, birlik ve tutarlılık önemli kavramlar olarak ortaya çıkmakta böylece tüketici Diderot bütünlüğü olarak tanımlanan söz konusu bütünlük ve uyuma ulaşana kadar satın alma ve tüketme eylemine devam etmektedir (akt. Tokmak, 2019). Her ne kadar söz konusu olgu McCracken (1988) tarafından Diderot bütünlüğü olarak ortaya atılmış olsa da literatürdeki diğer kavramlarla anlamlı bir paralellik de göstermektedir. Bu kavramlardan ilki “ürün takımyıldızları” (Solomon ve Assael, 1987; Flight ve Coker, 2016) veya Türkçe alan yazında “tüketim kümeleri” (Tokmak, 2019) olarak bahsedilen kavram çiftidir. Tüketim kümeleri Tokmak'a (2019) göre;

“Tüketicilerin farklı kategorilerdeki ürün ve markaları bir araya getirip tüketmesiyle oluşturdukları gruplardır (McCracken, 1988; Solomon ve Assael, 1987). Tüketim kümeleri, birbirini tamamlayıcı ürünlerden oluşabileceği gibi tüketicinin belli bir sosyal role bürünmek veya olmak istediği/mevcut kimliğini yansıtmak amacıyla farklı ürün kategorilerinden satın alıp tükettiği ürünlerden de oluşabilmektedir. Tüketim kümeleri pek çok farklı ürün kategorisini aynı anda barındırdığından söz konusu kümelerdeki ürünler genellikle fonksiyonel olmaktan ziyade sembolik olarak birbirleriyle bağlantılı olmaktadır. Englis ve Solomon (1996)'a göre ise tüketim kümeleri içerisindeki ürünler birbirleriyle fonksiyonel, estetik ve sosyokültürel bütünlük içerisinde olabilmektedir”.

Ames'e (1989) göre ise ‘ürün takımyıldızları’ belirli tüketim malları gruplarının ‘birlikte hareket ettiği’ şeklindeki yaygın gözleme ve bireysel nesnelere ilgili kültürel kategorileri içindeki benzer yerlerde buldukları görüşüne dayanmaktadır. Başka bir deyişle, her bireyin sahip olduğu şeyler, kültürel anlamlarından kaynaklanan bir iç tutarlılığa sahiptir. Diğer taraftan, Solomon ve Assael ise (1987) ürün takımyıldızlarının, birleşik ürünlerin hepsinin rol bilgisi taşıması nedeniyle oluştuğunu ve malların toplumsal rol oynamada başarıyı sağlamak için kullanıldığını ve bu başarının, mallar uygun konfigürasyonlarında kullanılmadıkça mümkün olmadığını öne sürmüşlerdir. Bu noktada Diderot etkisi, takımyıldızını bozan, diğer tüm öğeleri tatmin edici olmayan ve değiştirilmesi gereken yeni bir öğenin tanıtılmasının bir sonucu olduğu varsayımı dile getirilmiştir (Page, 2019).

Tüketim malları, kimlik duygumuzla eşleşen ve statümüzün işaretleyicisi görevi gören son derece tutarlı tanımlayıcıdır. Dahası bir malın anlamı en iyi (ve bazen de yalnızca) bu mal aynı anlamı taşıyan bir dizi malla

çevrelendiğinde iletildiği öne sürülmektedir (McCracken, 1990). Böylece ürünler ve kültür arasındaki tutarlılık, tüketim malını kültürel bir kategoriyle birleştiren bir güç olarak kalır (Arun, 2015). McCracken (1988) ise bu durumu şu şekilde örneklendirmektedir:

“Tüketim mallarının anlamı, onların bir mallar sistemindeki yerinden ve bu sistemin bir kültürel kategoriler sistemiyle ilişkisinden kaynaklanır. Örneğin, Rolex saat anlamını diğer tüm mevcut saat markalarıyla olan ilişkisinden ve bu ürün setinin kişi, yer, zaman ve duruma ilişkin kültürel kategorilere karşılık gelme (ve dolayısıyla temsil etme) şekline alır. Rolex, saatler sistemi ile kültürel kategoriler sistemi arasındaki genel yazışmadan dolayı, belirli kültürel sınıf, cinsiyet, yaş ve durum kategorileriyle ilişkilendirilir. Hangi malların birlikte gideceğini belirlemeye yardımcı olan kültürel kategoriler ve tüketim malları arasındaki bu yazışmadır. Tüm ürün kategorileri, aynı kültürel kategoriler grubuna karşılık gelecek şekilde düzenlenmiştir. Bu, zorunlu olarak, tüm ürün kategorilerinin de birbirine karşılık gelmesi gerektiği anlamına gelir.”

Diğer taraftan, McCracken'in (1988) bahsettiği uygun veya eş nesnelerin bu gruplandırılmaları, diderot bütünlüğü kavramını, nesneye sahip olma kalıpları olarak tanımlanan 'yaşam tarzı' kavramıyla da kabaca eşdeğer olduğu ileri sürülmektedir (Ames, 1989). McCracken'a göre tüketim kalıpları, değişime dirençlidirler (1988). Ancak bu direnç kırıldıktan sonra tüketim kalıbındaki bütünlüğü, uyumu ve dengenin tekrar sağlanması için yeni tüketim nesnelerinin elde edilmesi gerekmektedir. Diderot da işte tam bu noktada, kendisine hediye edilen yeni sabahlığıyla uyum için de olacak ve bozulan bütünlüğü yeniden oluşturacak yeni nesnelere satın almıştır (Odabaşı, 2011). McCracken'a göre birey sembolik tüketimin sosyal göstergelerinden biri olan "Diderot Bütünlüğü"nden vaz geçmek istememektedir (1988). Diğer taraftan, tüketici elindeki bütünlüğü bozan bir tüketim gerçekleştirdiğinde, yeni bütünlüğü kurmaya yönelik tüketim eylemlerinde bulunacaktır. Örneğin, tüketici yeni bir ev aldığı anda, yeni bir bütünlük kurması gerekecek bu nedenle de ona uyum sağlayacak, yeni eşyalar elde etmeye çaba harcayacaktır (Odabaşı, 2011).

Söz konusu bütünlüğü bozan ve yeni bir uyum ve bütünlüğün sağlanması için ilham veren tüketim nesnesi bulunmaktadır (McCracken, 1988). Diderot etkisini açıklayan bu ikinci kavram ise aynı diderot bütünlüğünde olduğu gibi literatürde farklı isimlerle yer almaktadır. Odabaşı (2011) 'başlangıç ürünler' veya 'köprü ürünler' olarak adlandırırken, Ames (1989) 'Truva atı nesnesi', Davis ve Gregory (2003) 'ayrık ürünler', Shove ve Warde (2002) ise 'köprüleyici nesnelere' olarak adlandırmışlardır. Bu çalışmada, söz konusu nesne için "Diderot birimleri" kavramı kullanılacaktır. Çünkü McCracken Diderot etkisi içerisindeki bütünlük ve uyumu ifade etmek için Diderot bütünlüğü kavramını ortaya koyarak aynı anlama gelen birçok farklı kavramı tek çatı altında toplamıştır (1988). Bu bağlamda literatürde farklı isimlendirmeler mevcut olsa da Diderot birimleri kısaca; tüketicinin var olan ürün bütünlüğünün, uyumunun dışında bir ürünü satın alması veya edinmesidir. Diğer bir deyişle, ek nesnelerin tüketimine ilham veren yeni bir nesnedir. Tüketicinin hayatına giren yeni ürün, tüketicinin yaşamını değiştireceği bir biçimde giriş anından itibaren refakatçi ürünler talep etmeye başlamakta böylece maddi kültürel çevreyi yavaş yavaş dönüştürmektedir.

McCracken'a (1988) göre Diderot etkisi üç farklı şekilde çalışmaktadır.

1. Geleneksel: Mevcut tüketim nesnelerinin kültürel uyum ve bütünlüğünü korumaktır. Diğer bir deyişle birey, maddi dünyasındaki tutarlılığı sağlamak için birliği bozabilecek veya uyum sağlayamayacak ürünlerin girişini engellemeye çaba harcamaktadır. Böylece geleneksel modunda Diderot etkisi, bireyin deneyimlerini kökten sarsacak, yeni fikirler ile deneyimi kendisi şekillendirecek olan istikrarsızlaştırıcı nesnelere karşı bireyi korumaktadır. Diderot etkisi, hiçbir araya girenin, karşı çıkanın veya başka anlamları olan hiçbir retorik, (Diderot'a hediye gelen sabahlığının yaptığı gibi) kişinin deneyimine girmesine ve yeni olasılıklar önermesine izin vermemesini sağlayarak, varlıkların süreklilik sağlama işlevini korumaya hizmet etmektedir.
2. Radikal: Diderot'un deneyimlediği gibi bireyin maddi dünyasına girmesine kabul ettiği yeni tüketim nesnesi, yeni bir tüketim örüntüsü başlatarak kendi kültürel bütünlüğünü oluşturmak ve tutarlılığını sağlamak için kişinin üzerinde baskı kurmaktadır. Bu radikal mod'da Diderot etkisi, (Diderot'nun durumunda olduğu gibi) çok farklı sonuçlar doğurmaktadır. Öyle ki McCracken'e göre kişinin varlığını tamamen değiştirme gücü bulunmakla birlikte ona göre Diderot etkisinin itici gücü olan tutarlılık dürtüsü doyumsuzdur (1988).
3. Sembolik: Birey tüketimin sembolik amaçlarından yararlanmak için kasıtlı olarak manipüle edebilmektedir. Bir başka deyişle, birey bilerek ve isteyerek eski uyum ve bütünlüğü bozarak yeni bir uyum ve bütünlük kurmak için çabalamakta ve tüketmeye devam etmektedir. Söz konusu çalışma prensibi diğer ikisinden farklı olarak bireyin bilinçli manipülasyonuna konu olmaktadır.

Bu bahsedilen üç farklı çalışma modunun ilk ikisi arasındaki zıtlık dikkatleri üzerine çekmektedir. McCracken (1988) çalışmasında, geleneksel moddan radikal moda geçişin nasıl olduğu konusunu özellikle açıklamıştır. Ona göre bunun nedeni, belirli satın alma eylemlerinin ve belirli ürün kategorilerinin özel doğasından kaynaklanmaktadır. Diğer

tarafından McCracken (1988) söz konusu satın alma eyleminin dürtüsel veya plansız satın alma eylemlerinden farklı olduğunu dile getirmektedir. Bu kavramların yerine başka bir kavramın kullanılmasını şu şekilde dile getirmiştir: “(...) Bu eylem kategorisini ‘ayrık satın alma’ olarak adlandırmak, belki de mevcut amaçlar için daha yararlıdır. Ayrık satın almayı belirlemek için, yalnızca tüketicinin olağan tüketim kalıbından yani yerleşik Diderot bütünlüğünden nasıl ayrıldığına belirlenmesi gerekir. Bu da tüketim mallarının mevcut tamamlayıcısında emsali olmayan herhangi bir satın alma, bir çıkış satın alma eylemi olarak nitelendirilir. O zaman, tüketiciyi bir çıkış satın alma işlemi yapmaya iten şeyin ne olduğu sorusu ortaya çıkar. Sofistike reklamcılık, mağazacılık, ürün geliştirme ve tasarım gibi faktörler, çıkış satın alımına yönelik ipuçları olarak hizmet edebilir (Rook ve Hoch, 1985).” McCracken’e göre pazarlama tüketicileri sürekli yeni Diderot birimleri elde etmeye sevk etmektedir. Bir başka deyişle, pazarlama tüketicileri ayrık satın alımları gerçekleştirmelerine teşvik etmektedir. Diğer taraftan, Diderot birimleri için sadece pazarlama teşvik etmemekte bireyin yaşam döngüsünde ki geçişlerde buna yol açmaktadır. Birey yeni koşullar ve olaylar gereği ayrık satın alımlar gerçekleştirecektir (1988).

Bu iki zıt çalışma modunun yanı sıra Diderot etkisinin farklı bir çalışma stili de semboliktir. Diderot etkisinin sembolik modu ile ilgili olarak ise McCracken (1990) şunları dile getirmiştir:

“(...) Görünüşe göre, bazı bireyler Diderot etkisini mutlu bir şekilde ihlal etmekte ve sürekli olarak potansiyel olarak yıkıcı anlamların yattığı tüketim mallarını aramaktadır. Bunu, yeni benlik ve dünya kavramlarının düşünüldüğü, denendiği, benimsendiği ya da elden çıkarıldığı bir kişisel deney sürecinin parçası olarak yaparlar. Bu bireyler için ayrık satın alması deneysel bir satın almadır, kişinin deneyiminin tüzük koordinatlarından anlık olarak ayrılma ve oldukça farklı olanları düşünme fırsatıdır. Diğerleri basit bir tefekkürün ötesine geçerek, bu yeni malların ürün tamamlayıcılarında ve yaşamlarında kapsamlı bir dönüşümü başlatacağı umuduyla ayrılma satın alımları yaparlar. Bu bireyler, kendilerine sunulan anlam unsurlarını sürekli olarak alıp yeni konfigürasyonlara sokan, tüketim dünyasının bricoleur’larıdır. Yeni bir satın almanın -bir pipo, bir saat ya da bir araba- ürün tamamlayıcıları içinde bir isyana yol açacağını umarlar. Umutları, bu isyanın maddi dünyayı ve benliği dönüştürerek her ikisine de tamamen yeni sembolik özellikler kazandırmasıdır. Denenmemiş tüketici seçeneklerinde keşfedilecek "yepyeni bir ben" olduğuna inanan bir kültürde, Diderot etkisinden yararlanmaya yönelik bu kasıtlı girişim son derece caziptir. Kendi hayatlarımızda böylesine güçlü bir dönüştürücü ve potansiyel olarak yabancılaştırıcı bir gücü gönüllü olarak harekete geçirmemiz, modern Batı toplumlarının bireyciliğinin ve tuhaflığının bir ölçüsüdür.”

Diderot etkisi, maddi dünyanın kültürel tutarlılıklarının korunmasına ve dolaylı olarak, bireyin deneyiminin ve benlik kavramının sürekliliğine katkıda bulunmakta böylece bireye ait olan şeyler, onun duygusal dünyasının nesnel bağıntısını oluşturmaktadır (McCracken, 1988). Diğer taraftan, Belk’e göre benliğimiz gibi sahip olduğumuz varlıklarla da ilişkilerimiz sabit değildir. Birey ömrü boyunca yaşam dünyasına ait birçok olumlu ya da olumsuz değişim ve dönüşümden geçmekte böylece bireyin tüketim nesnelileriyle olan bağlantısı da değişmekte ve dönüşmektedir (1988). Böylece birey yeni koşullar ve olaylar nedeniyle yeni bir Diderot bütünlüğünü oluşturacak olan Diderot birimi alımını gerçekleştirebilir. Yaşam döngüsü boyunca ilerleme, işten işe hareket, boşanma, kişisel kayıp ve her türlü yerinden edilme, Diderot biriminin satın alınması için makul ve hatta belki de zorlayıcı görüldüğü yeni bağlamlar olarak hizmet edebilecektir (McCracken, 1988). Birey nesne ilişkisindeki erken değişimler, çevreyle bir olmaktan farklı bir dünyaya geçişe yardım eden nesnelere sahip olmak olarak tanımlanmaktadır (Belk, 1988). Dolayısıyla, McCracken’in (1988) Diderot etkisine ilişkin açıklamasında olduğu gibi tüketimde değişiklikler üreten yalnızca şeyler arasındaki etkileşimler değil, aynı zamanda insanlar ve şeyler arasındaki etkileşimlerdir (Hodder, 2012). Söz konusu bu varsayımlar ise kişilerin ve nesnelere, tüketimle ilgili etkileri hızlandırmak için etkileşime girdiğini öne süren nesne yönelimli ontolojilerle de tutarlıdır (Canniford ve Bajde, 2016; Hoffman ve Novak, 2018).

Page’e göre Diderot etkisinde bizi tüketici olarak hareket etmeye iten arzuların sürekli hayal kırıklığıdır. Her hayal kırıklığı her yeni satın alma işleminde tekrarlanmakta bir sonraki işlem için ise tüketici daha yüksek seviyeye çıkmaya çalışmaktadır. Böylece tüketici Diderot birimlerini sürekli yukarı çekerek bir spirale kitlenmektedir. Çünkü her yeni satın alma tüketici tarafından reddedilen bir standart belirlemektedir (2019). Diğer taraftan, günümüzde ürünlerin ve hizmetlerin tüketilmesinde sosyal ve kültürel anlamların öne çıktığı “sembolik tüketim” in açıklanmasında da mihenk taşı olan Diderot etkisi kavramı Lorenzen’e göre ise aşırı tüketim için bir mekanizma oluşturmaktadır (2007). Böylece tüketiciler, birbirine subjektif olarak tutarlı bir şekilde uyan malları satın almaya çalışarak daha fazla harcama yapacaklardır. Bu bağlamda Diderot etkisinin tüketici memnuniyetsizliğine yol açtığı ileri sürülmektedir (McCracken, 1988). Tüketim nesnelere, birey için yeterli gelmemekte bu nedenle de tüketicinin memnuniyetini engellemektedir. Tüketim kalıpları her zaman satın alma gücünü aşmakta, bu süreçte ise yeni mutlulukların elde edileceği harcama düzeylerine ulaşılmaya çalışılmaktadır. Ancak birey, Denis Diderot’un da başına geldiği gibi

benlik ve dünya kavramlarıyla bir ilişkisi olmayan yeni tüketim nesnelere ile çevrelenmekte ve kendine yabancılaşabilmektedir (McCracken, 1988).

2. GENİŞLETİLMİŞ BENLİK TEORİSİNE KISA BİR BAKIŞ

Genişletilmiş benlik teorisi Belk tarafından 1988 yılında W. James 'in (1890) benlik tanımında yola çıkarak ortaya koyulmuştur. Belk (1988) genişletilmiş benlik teorisinde bireylerin sahip olduğu veya sahiplik hissettiği tüm maddi ve maddi olmayan varlıklar ile benliklerini genişlettiklerini dahası bu varlıkların benliğin birer uzantısı olduğunu ileri sürmüştür. Bir başka deyişle, sahip olunan varlıklar bireyin benliğini tanımlamada ve temsil etmede önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle birey benliği ile ilgili olduğunu düşündüğü ve benliğini destekleyecek ürünleri tercih etmektedir (Ahuvia, 2005). Diğer taraftan tüketiciler benliklerini her ürün ile ilişkilendirmemekte ve benliklerine katmamaktadırlar. Ancak kimi tüketim nesnelere ise bireyin benliğini etkilemektedir (Belk, 1988).

Belk çalışmasında hangi varlıkların benliği genişlettiği sorusunu sormuş ve cevap olarak varlıkların hiyerarşik bir yapıda ve farklı çatı altında toplanabileceklerini ileri sürmüştür (1988). Ona göre ilk sırada vücut ve organlar, ikinci sırada bireyler ve evcil hayvanlar, üçüncü sırada nesnelere ve son sırada ise yer ve zaman bulunmaktadır (Belk, 1988). Diğer taraftan, varlıkların bireyin benliğini genişletmesinin iki tür yolu olduğunu iddia etmiştir. Bunlardan biri iradi diğeri ise iradi olmayan genişlemedir.

1. İradi (Gönüllü) Genişletme

- Bilmek (Tanıma / Aşinalık):** Birey bir kişi yer ve olayı tanıdıktan ve bildikçe o şey bireyin benliğinin bir parçası olmaktadır (Belk, 1988). Dahası varlığa dair bilgi edinmek sahiplik düşüncesi uyandırmaktadır (Sartre, 1943).
- Yaratmak:** Birey somut ya da soyut varlığı yaratmak veya değiştirmek için zaman harcamakta, dikkat ve efor sarf etmektedir. Böylece bireyin emek harcadığı şey benliğinin bir parçası olarak görülmeye başlanmaktadır (Belk, 1988). Diğer taraftan, Sartre 'a göre (1943) yaratmanın bir diğeri ise satın almaktır. Bu görüşün temelinde ise harcanan enerji ve emeğin karşılığı olan satın alma gücü yani para yatmaktadır.
- Kontrol:** Bir nesnenin kontrol edilebilmesi bireyde sahiplik hissi uyandırmaktadır. Kontrol edilebilen nesnelere benliğin bir parçası olarak görülmekte dahası bireyin nesne üzerindeki kontrol derecesi arttıkça benliğin parçası olma ihtimalide artmaktadır (Belk, 1988).

2. İradi Olmayan Genişletme

- Bulaştırma (Lekeleme):** Bu benlik genişletme türü bireyden bağımsız gerçekleşmekte yani birey pasif kalmaktadır. Diğer bir deyişle, benliğe yapılan zorla müdahale söz konusudur (Belk, 1988).

Belk (1988) genişletilmiş benliğin fonksiyonlarını ise sahip olmak, yapmak ve olmak olarak belirtmiştir. Bir başka deyişle sahip olduğumuz varlıklar ile bir şeyleri yapmak (ister alet olarak nesne olsun isterse de nesnenin sembolik anlamıyla yapabildiklerimiz olsun) var olmamıza katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, sahip olunan her varlığın benliğimizde farklı konumlarda bulunduğu da belirtilmektedir. Bazı varlıklar benliğimizde merkezi bir yer tutarken bazıları ise farklı konumlanmaktadır. Bu durum kişiden kişiye, zamana, mekâna ve kültüre göre değişmektedir (Ahuvia, 2005). Diğer taraftan sahip olduğunuz varlıklar nasıl ki var olmamızda katkı sunuyorsa aynı şekilde kayıpları da varlığımızda yara açabilmektedir. Sahip olunan varlıkların istem dışı kaybı bireyde travma yaratmakta ve benliğin aşınmasına yol açmaktadır (Belk, 1988). Söz konusu travmanın boyutu ve benlik aşınmasının derecesi ise daha öncede belirttiğimiz gibi varlıkların benliğimizdeki konumlanmasına ve hiyerarşik yapısına bağlı olduğunu dile getiren Belk (1988) özellikle hiyerarşik yapıyı şu şekilde sıralamaktadır: beden, kişiler, evcil hayvanlar ve nesnelere.

3. EŞİK DENEYİMLER VE GENİŞLETİLMİŞ BENLİKTE DİDEROT ETKİSİ

McCracken (1988) Diderot etkisinde, tüketicilerin, özellikle katalizör görevi gören yeni bir mal elde ettikten sonra (Diderot'un durumunda ihtişamlı bir sabahlık), sahip oldukları nesnelere bozulan Diderot bütünlüğünde, yeniden tutarlılık oluşturmak için gelişmiş tüketim uygulamalarına girebileceklerini öne sürmektedir. Diderot'un mevcut durumuna genişletilmiş benlik perspektifinden bakıldığında, benliğinde yaşanan bir değişimin, çevresindeki nesnelere değiştirmesine neden olduğu ileri sürülebilir. Bu bağlamda, birey nesne ilişkisindeki erken değişimler, çevreyle bir olmaktan farklı bir dünyaya geçişe yardım eden nesnelere sahip olmak olarak tanımlanmaktadır (Belk, 1988). Dolayısıyla, McCracken'in (1988) Diderot etkisine ilişkin açıklamasında olduğu gibi tüketimde değişiklikler üreten yalnızca varlıklar arasındaki etkileşimler değil, aynı zamanda insanlar ve varlıklar arasındaki etkileşimlerdir (Hodder, 2012). Belk'e göre ise nesnelere ilişkiler asla iki yönlü (kişi-nesne) olmamakta, daima üç yönlü (kişi-nesne-kişi) gerçekleşmektedir (1988). Söz konusu bu varsayımlar ise kişilerin ve nesnelere, tüketimle ilgili etkileri hızlandırmak için etkileşime girdiğini öne süren nesne yönelimli ontolojilerle de tutarlıdır (Canniford ve Bajde, 2016; Hoffman ve Novak, 2018).

Tüketicilerin yaşadıkları önemli deneyimlerle ilgili olarak alan yazın incelendiğinde, farklı kavramsallaştırmalar ile karşılaşılmaktadır. Moschis'e (2007) göre "yaşam süreci veya yaşam seyri" olarak kavramsallaştırılan deneyimler, Noble ve Walker (1997) tarafından ise van Gennep'in (1960) ortaya atmış olduğu "liminal geçiş" kavramı ile bütünleştirilmiştir. Geçiş sürecini tanımlamak için van Gennep (1960) uzamsal hareket benzetmesini kullanmıştır. Bu metaforla, eski bir durumdan ayrılış ve yeni bir duruma giriş bir kapı ile ayrılmaktadır. Kapının bir tarafında ayrılık ritüelleri gerçekleştirilirken diğer tarafında ise birleşme ritüelleri gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla, geçiş ritüelleri kapının kendisinde, bir sınır veya eşik durumunda gerçekleştiği söylenebilir (Noble ve Walker, 1997).

Van Gennep'in (1960) arkaik kültürlerle ilişkin analizinde liminalite, kültürel olarak öngörülen ritüellerin aracılık ettiği kolektif bir deneyimdir ve bireylere önemli statü geçişleri boyunca bir komünite deneyimi ya da ortak psikolojik destek sağlamaktadır. Bu bağlamda, Turner (1969) geçiş ya da liminal evreyi geçmişteki bir durum ile gelecekteki bir durum arasında bir belirsizlik, statüzlük ve sabitlenmemiş bir kimlik dönemi olarak tanımlamıştır. Diğer taraftan, modern dünyada, insanlar genellikle çok az destekleyici geçiş ritüelleri yaşamaktadırlar (Turner 1974). Bu nedenle insanlar, tüketim kültürünün sunduğu semboller ve faaliyetlerle yeni benliklerini şekillendirerek kişisel geçiş törenlerini inşa etmektedirler (Mehta ve Belk, 1991; Schouten, 1991).

Latince kökenli olan "liminal" terimi, aslında "limen" kökünden türemiştir ve eşik anlamına gelmektedir (Stevens, 1991). Bu nedenle, söz konusu terimin "eşik" anlamına geldiği göz önünde bulundurulduğunda tüketicilerin yaşadıkları dramatik ve önemli geçiş deneyimleri tanımlamak için "eşik deneyimler" olarak ifade etmenin söz konusu varsayıma daha uygun olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmanın bundan sonraki kısmında "liminal geçiş" kavramı yerine "eşik deneyim" kavramı kullanılmıştır. Bu bağlamda tüketicilerin yaşadıkları eşik deneyim ile Diderot bütünlüklerinin bozulduğu ve bütünlüğün tekrar sağlanması için gerekli davranışları sergileyerek benliklerini genişlettikleri ileri sürülebilir.

Bireyin algılarının benliğini şekillendirme sürecinde önemli katkısı olduğu görüşü (Cooley, 1902; James, 1890; Mead, 1934); benliğin statik bir kavram olmaktan çok dinamik oluşu bilgisini vermektedir (Markus ve Wurf, 1987; Reed, 2002). Benlik kavramını ele alan farklı disiplinlerde de bu görüş yaygın bir şekilde kabul görmektedir (Zhu ve Han, 2008). Bu bağlamda, benlik değiştikçe, yeni benlikle tutarlı görülen ürün ve hizmetler de değişir (Song, Gonzalez-Jimenez ve Belk, 2021). Dolayısıyla, bireyin en değerli varlığı olarak kabul edilen benlik, bireyin yaşam geçişleri boyunca da dönüşümler geçirmektedir (Dittmar, 1989). Bireyler benliklerini korumak ve geliştirmek için büyük çaba sarf etmektedirler (Pierce, Kostova ve Dirks, 2001).

Diğer taraftan, yeni rollere geçişi ifade eden eşik deneyimler, bireyin yeni bir benlik oluşturma çabası nedeniyle streslidir (Wheaton, 1990). Tüketicilerin yaşadıkları eşik deneyimler, yaşam seyrinde gerçekleşen önemli olayları işaret etmektedir (Noble ve Walker, 1997). Diğer bir değişle, onların yaşam süreleri boyunca karşılaştıkları biyolojik ve psikolojik değişimler ve sosyal taleplerin, kişinin hayatında dönüm noktası görevi gören ve sosyal yörüngelerini belirleyen tipik yaşam olaylarını tanımladıkları belirtilmektedir (Pulkkinen ve Caspi, 2002). Söz konusu önemli deneyim anları, yaşanan olayların zamanlamasından, insan eylemliliğinden (yani kişilerin kendi yaşamları hakkında yaptıkları seçimlerden) ve kişilerin içinde buldukları sosyo-kültürel ve tarihsel bağlamlardan etkilendikleri de ileri sürülmektedir (Elder, 1998).

Öte yandan, deneyimlerin sayısı insan yaşamındaki önemli değişimlerin sayısı kadar farklılık göstereceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Önceki araştırmacıların da belirttiği gibi, tüketici tercihlerinin, kişinin önemli yaşam olayları ve değişikliklerinin yarattığı yeni yaşam koşullarına uyum sağlama çabalarına yanıt olarak gelişmesi ve değişmesi muhtemeldir (Andreasen, 1984; Schewe ve Balazs, 1992; Mergenhausen, 1995). Diğer taraftan, her yaşam olayının tüketici davranışı üzerinde aynı etkiye sahip olmadığı açıktır (Lee, Moschis ve Mathur, 2001). Elbette, tüm yaşam değişiklikleri liminal bir geçişi içermez. Örneğin, aynı mahallede daha büyük bir eve taşınmak, kişinin içsel benlik duygusunu veya sosyal sistem içindeki yerini önemli ölçüde bozan rol değişikliklerini ortaya çıkarması muhtemel değildir. Bu bağlamda, her bir deneyim tüketicinin yaşam dünyasındaki eşsiz yapısıyla yer almış olsa da burada bahsedilen eşik deneyimler bireyin benliğini genişleten ve değiştiren bir oluş sergilendikleri dikkate alınmalıdır. Bir başka değişle, tüketicinin yaşadığı eşik deneyim onun mevcut Diderot bütünlüğünü bozacak ve yeni bir benlik genişletme sürecine yol açacak güçte olması gerekmektedir (Davis ve Gregory, 2003; Song, Gonzalez-Jimenez ve Belk, 2021). Böylece tüketici mevcut tüketim kalıplarının dışında hareket etmek zorunda kalacak, bozulan bütünlüğü tekrar kurmak için çaba sarf edecek ve bu süreç içersin de benliğini genişletecektir.

Diderot etkisi, maddi dünyanın kültürel tutarlılıklarının korunmasına ve dolaylı olarak, bireyin deneyiminin ve benlik kavramının sürekliliğine katkıda bulunmakta böylece bireye ait olan şeyler, onun duygusal dünyasının nesnel bağıntısını oluşturmaktadır (McCracken, 1988). Diğer taraftan, Belk'e göre benliğimiz gibi sahip olduğumuz varlıklarla da ilişkilerimiz sabit değildir. Birey ömrü boyunca yaşam dünyasına ait birçok olumlu ya da olumsuz değişim ve dönüşümden geçmekte böylece bireyin tüketim nesnelileriyle olan bağlantısı da değişmekte ve

dönüşmektedir (1988). Bu bağlamda, birey yeni koşullar ve olaylar nedeniyle (başka bir ifadeyle tüketicinin yaşadığı eşik deneyimlerle) benliğini genişleteceği böylece yeni bir Diderot bütünlüğünü oluşturacak olan Diderot birimi alımını gerçekleştireceği ileri sürülebilir. Diğer bir deyişle, söz konusu eşik deneyimler, Diderot biriminin satın alınması için makul ve hatta belki de zorlayıcı görüldüğü yeni bağlamlar olarak hizmet edebilecektir (McCracken, 1988).

4. TEORİK BRİKOLAJ

Bu çalışmanın temel amacı yukarıda da ifade edildiği gibi bu bakış açıları ve öne sürülen varsayımlara istinaden Diderot bütünlüğünün ve birimlerinin nesnelere arası ilişkiler için geçerli olduğunu öne süren önceki teorinin (McCracken, 1988) genişletilmiş benlik teorisi bağlamında geliştirilebileceğini ve genişletilebileceğini öne sürmektir. Diğer bir deyişle Diderot bütünlüğünün ve birimlerinin sadece insanları ve nesnelere içeren değil, aynı zamanda deneyimleri de ekleyen genişletilmiş bir versiyonun olabileceği varsayılmaktadır. Önceki çalışmalara dayanarak (Moschis, 2007; Noble ve Walker, 1997; Richins, 2012; Schouten, 1991; Giddens, 1991; Thompson ve Hirschman, 1995; Song, Gonzalez-Jimenez ve Belk, 2021) öne sürülen bu görüş nesne yönelimli Diderot etkisinin eşik deneyimleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi ile tüketim deneyimlerini açıklamak için entegre bir bakış açısı ortaya koyacağı düşünülmektedir. Böylece gelecekteki çalışmalar için yeni ve farklı düşünceye dayalı yaratıcı fikirlerin alan yazına katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Bu noktada söz konusu kavram ve teorinin bağdaştırılmasında Levi-strauss'un (1962) brikolaj konseptinden yararlanılmıştır.

Levi-strauss (1962) tarafından ortaya atılan brikolaj konsepti kısaca çeşitli felsefi görüşlerden gelen sezgilerin birleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır (akt. Maxwell, 2018). Söz konusu konsept ile bilimsel araştırmalar içerisindeki farklı yöntemler belli bir mantık ve sistematik çerçevesinde birleştirilmesi ve sentezlenmesi işlemi gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda brikolaj konsepti araştırma sunumunun kurgusal ve yaratıcı unsurlarını ima etmektedir. Bu nedenle çalışmamızda genişletilmiş benlik teorisi, liminal (eşik) geçiş kavramı ve Diderot etkisine ait varsayımların bir brikolajı yapılmaya çalışılmıştır. Böylece Diderot etkisi kavramını nesne merkezli yapısı genişletilerek deneyim merkezli bir yapıya evrilebileceğini ve temel de nesne odaklı Diderot bütünlüğünün, deneyim odaklı bir hale gelebileceğini öne sürmektedir. Diğer bir deyişle, Diderot bütünlüğünün bozulmasına yol açan katalizör nesne yönelimli olmanın yanı sıra deneyim yönelimli de olabileceği varsayılmaktadır. Söz konusu varsayımı destekler nitelikteki çalışmalardan elde edilen sistematik bilginin brikolajı ise çalışmanın bulgularını oluşturduğu söylenebilir.

Yaşam olayları veya diğer bir deyişle eşik deneyimler, kişinin günlük rutinlerini ve önceliklerini önemli ölçüde etkileyen durumları ifade ettiği söylenebilir (Luhmann vd., 2012). Bu bağlamda; üniversiteyi kazanma, ilk kez işe girme, evlilik, doğum ve ebeveynlik, göç, yer değiştirme ve taşınma, boşanma, kariyer değişiklikleri, emeklilik, dulluk, hastalık ve sakat bırakan yaralanmalar vb. tüketicilerin yaşayabileceği ve hayatlarının yönünü ve kalitesini şekillendirecek eşik deneyimlerden sadece birkaçı olduğu belirtilmiştir (Ranjitha, Unnithan ve Belk, 2022). Bu noktada, evlilik, bir çocuğun doğumu ve emeklilik gibi eşik deneyimler, yeni bir benliğe (örneğin eş, ebeveyn, emekli) geçişin işaretleri olarak da hizmet ettiklerinden bahsedilmektedir (Moschis, 2007). Tüketicilerin tüketim kalıpları da bu dönemlerde, bazı durumlarda kalıcı olarak değişebilir ve bu olguların anlaşılmasını pazarlamacılar için önemli hale getirmektedir (Andreasen, 1984; Schewe ve Balazs, 1992). Bu minvalde, Diderot etkisi için yeni bağlamlar oluşturabileceği düşünülen eşik deneyimlere dair alan yazın incelemesinde karşılaşılanlardan bazıları aşağıdaki gibidir.

4.1. Terfi Etmek veya İştten Çıkarılmak

Andreasen'in (1984) yapmış olduğu çalışmada terfi gibi eşik deneyimlerin bireylerin benliklerinde değişime yol açtığı ve böylece bireyin yeni satın alma davranışları gerçekleştirdiği belirtilmiştir. Terfi gibi olumlu eşik deneyimler kişinin benlik kavramında değişikliklere yol açabildiği ve bunun da yeni satın almalara neden olabileceği belirtilmiştir. Üst düzey yönetici olarak yeni profesyonel rolüne uygun daha prestijli bir araba alınması buna örnek gösterilebilir (Andreasen, 1984; McAlexander ve Schouten, 1989).

Diğer tarafta ise, iş kaybı, bireyin benliği üzerinde yıkıcı sonuçlar doğurabilir, öyle ki iş kaybı yaşayan bireylerin benliklerini korumaya ve yeniden tanımlamaya çalıştıkları görülmüştür (Roberts, 1991). Bu bağlamda, olumsuz bir eşik deneyim olarak işsiz kalmanın benlik duygusu ve tüketim faaliyetleri üzerindeki etkisini incelemek için daha fazla ampirik kanıtı ihtiyaç duyulmasına rağmen, bunun tüketimdeki değişiklikler üzerinde açık etkileri olduğu ileri sürülebilir (Yap ve Kapitan, 2017). Sadece iş güvensizliği algıları, giyimden eğlenceye kadar günlük tüketimden ve ev satın almak gibi yaşam projesiyle ilgili tüketimden fedakarlıklarla ilişkilendirilmektedir (Lozza vd., 2012). Gelecekteki iş kaybı beklentisi, motorlu taşıtlar ve giyim gibi dayanıklı tüketim mallarına yapılan harcamaların ertelenmesi gibi tüketim kalıplarının azalmasına da neden olmaktadır (Stephens, 2004). Sembolik kıyafetler ve motorlu taşıtlardan tüketilen gıdanın kalitesi ve miktarına kadar bu tür kayıplar benlik algıları açısından sarsıcı

olabilmektedir. Sonuç olarak yaşanan olumsuz eşik deneyim tüketimden kaçınmayı tetikleyebileceği, bunda Diderot bütünlüğüne etki edebileceği ileri sürülebilmektedir (Yap ve Kapitan, 2017).

4.2. Üniversiteye Girmek

Okul geçişleri, özellikle de liseden üniversiteye geçiş, genellikle eşik deneyimin doğasını ve sembolik tüketimin bu süreçte üstlendiği rolü ve ilişkili diğer psikolojik olguları incelemek için kullanılmıştır (Blyth, Simmons ve Carlton-Ford, 1983; Fenzel, 1989; Noble ve Walker, 1997). Liseden üniversiteye geçiş, genellikle fiziksel, psikolojik ve sembolik unsurları içeren önemli bir eşik deneyim olduğu söylenebilir. Özellikle, ebeveynlerin evinden ayrılmak ve üniversiteye girmek bireyin sosyal çevresinin yeniden yapılandırılmasını içeren bir eşik deneyimi işaret etmektedir (Felner, Rowison ve Terre, 1986).

Örneğin Noble ve Walker'ın (1997) yapmış oldukları çalışmada eşik deneyimi yaşayan öğrencilerin, üniversiteyi kazandıkları ilk dönemde bilgisayar, kalem, çanta vb. okul araç ve gereçlerini satın alarak sembolik bir eylem gerçekleştirdiklerini bulmuşlardır. Her ne kadar, üniversite kariyerinin ilerleyen dönemlerinde bu eşyalar daha sıradan ve faydacı roller üstleniyor gibi görünse de anlamlı varlıkların, özellikle de ilişkilerle bağlantılı olanların, zor bir eşik deneyimden geçişi kolaylaştırmadaki önemi vurgulanmaktadır. Bu sonuç, eşik deneyimlerin, genişletilmiş benlikteki önemli rolünü vurgulayan diğer çalışmalarla da tutarlı olduğu belirtilmiştir (Arnould ve Price, 1993; Belk, 1992; Mehta ve Belk, 1991).

4.3. Ebeveyn Olmak

Ebeveynliğe geçiş hamilelik, doğum ve evlat edinme gibi olayları içermektedir. Bu noktada, kadınlar için önemli bir eşik deneyim olan hamilelik, beden dramatik değişimler geçirdiği ve kadının yeni 'anne' rolüne geçtiği, benlik unsurlarının yeniden tanımlandığı ve müzakere edildiği bir dönem olarak tanımlanmaktadır (Noble ve Walker, 1997). Hamilelik gibi bedenin geçici olarak bozulduğu durumlarda, beden üzerinde kontrol sağlama kapasitesi zayıflamaktadır. Araştırmalar hamilelik ve doğum sonrası dönemde kadınların bedenlerini inatçı ve kontrol dışı olarak gördüklerini ve gerçek benlikleri ile gelecekteki ideal benlikleri arasında bir uyumsuzluk olduğunu düşündüklerini ortaya koymaktadır (Ogle, Tyner ve Schofield-Tomschin, 2013). Dolayısıyla, bir eşik deneyimi olarak hamilelikte kıyafetlerin bozulan Diderot bütünlüğünü tekrar oluşturmak için bir anahtar olabileceğini ileri sürebiliriz. Özellikle, hamile kıyafetlerinin, anne adaylarının fiziksel benlikleri üzerinde bir nebze kontrol sahibi olmalarını sağlayan ve böylece bazı kimlik gerilimlerini hafifleten bir araç olması mümkün görülmektedir (Noble ve Walker, 1997).

Tüketici araştırmaları alanında beden, özellikle genişletilmiş benliğin bir yönü olarak benlikle güçlü bir şekilde bağlantılı olarak görülmektedir (Belk, 1988). Bedenin bir uzantısı olarak, kıyafet seçimi yoluyla kişinin görünümünü yönetmesi, genişletilmiş benliğin ek bir yönünü göstermektedir. Görünüm yönetimi amacıyla gerçekleştirilen tüketim, benlik ve kimlik anlamlarının şekillendirilmesinde rol oynadığı için sembolik tüketimin bir biçimini temsil etmekte (Belk, 1988; Schouten, 1991) ve hamilelik gibi eşik deneyimlerin geçiş aşamalarında yardımcı olmaktadır. Anneliğe geçiş fizyolojik, psikolojik ve kültürel bir süreci temsil etmekte (Tonner, 2016) ve bireylerin tüketici olarak yaşamlarında önemli değişiklikler yaratabilmektedir (AbiGhannam ve Atkinson, 2016).

4.4. Sağlık

Hayatı tehdit eden hastalıklar ile başa çıkmada kişisel ve sosyal benliğin yeniden tanımlanmasında ara aşamalar veya çoklu rol geçişleri olabilir (Adelman, 1992). Hayatı tehdit eden hastalıkların sosyal inşası üzerine yapılan çalışmalar, fiziksel ve sosyal benliğe yönelik kaos ve tehde eşlik eden olumsuz bir eşik deneyimi işaret etmektedir. Bu deneyim, mevcut araştırmalarda kronik hastalık, ölüm, fiziksel ağrı, psikolojik sıkıntı ve tıbbi prosedürlerin kronik hastaların hastalıklarını yaşarken acı çekmelerine neden olan zararlı etkilerinin olduğu vücut parçası kaybı durumlarında incelenmiştir (Charmaz, 1983). Bu duruma ek olarak, birçok insan için kanser teşhisinin dehşetinin ve içinde buldukları durumdan duydukları korkunun, basit satın alma işlemlerine ve rutinlere bile müdahale ettiği belirtilmiştir (Pavia ve Mason, 2004). Bu bağlamda, kaza veya hastalık gibi olumsuz eşik deneyimler, kişinin dış görünüşünü ve buna bağlı benlik algısını değiştirerek yeni tüketim uygulamaları için bir katalizör görevi gördüğü ifade edilmiştir (Song, Gonzalez-Jimenez ve Belk, 2021).

Söz konusu eşik deneyimlere ek olarak sağlık alanında ön plana çıkan ve tüketim araştırmacıları tarafından üzerinde önemle durulan bir diğer eşik deneyim ise estetik operasyonlar olarak görülmektedir. Estetik cerrahi bir moda nesnesi (Kniazeva ve Babicheva, 2017; Venkatesh vd., 2010) ve benliği ifade etmek için bedeni bir nesne olarak kullanan aşırı sembolik bir tüketim biçimi (Schouten, 1991) olarak tanımlanmıştır. Tüketiciler kozmetik cerrahi ihtiyaçlarını kendi benlik duygularından yola çıkarak gerekçelendirmektedirler (Sayre, 1999). Önceki araştırmalar tüketicilerin kozmetik cerrahi benliklerini yeniden inşa etme aracı olarak kullandıklarını göstermektedir (Askegaard, Gertsen ve Langer, 2002; Schouten, 1991). Diğer bir deyişle, estetik cerrahi, rol geçişleri sırasında veya sonrasında sembolik

bir kendini tamamlama eylemi olarak hizmet edebilir. Bazı araştırmacılar ise estetik cerrahinin genellikle büyük yaşam değişiklikleri öncesinde veya sırasında seçildiğini gözlemlemiştirler (Hueston, Dennerstein ve Gotts, 1985).

McAlexander ve Schouten (1989) görünüş değişikliklerinin belirli rol geçişleriyle başa çıkmada sembolik olarak önemli olduğunu bulmuştur. Kozmetik cerrahinin, insanların başlangıçta arzu edilmeyen görünüm merkezli kimliklerini yeniden şekillendirmelerine veya yaşlanmaya neden olan doğa güçlerine karşı savaşmalarına olanak tanıyarak bedeni ve kaderi kontrol etme aracı olarak hizmet ettiği ileri sürülmüştür (Schouten, 1991; Thompson ve Hirschman, 1995). Kişinin bedeninin cerrahi olarak değiştirilmesinin, büyük bir yaşam geçişi sırasında belirsiz hale gelen bir benlik kavramının yeniden bütünleştirilmesinde kişiye yardımcı olabilecek güçlü bir sembolik eylem olduğunu göstermektedir. Bu durum özellikle kişinin beden imajı yeni bir dizi rol kimliği ile uyumlu olmaktan çıktığında ortaya çıkmaktadır. Bazıları estetik ameliyatı benlik kavramını yeniden bütünleştirmek için adaptif olarak kullanırken, bazıları da proaktif olarak kendini geliştirmek için kullanmakta, bazen de ameliyat sonrası özsaygı ve özgüvenin onları hayatlarında başka değişiklikler yapmaya yönelttiği ileri sürülmüştür (Schouten, 1991).

Song, Gonzalez-Jimenez ve Belk'e (2021) göre kozmetik cerrahi sadece nihai bir refah durumuna katkıda bulunmak yerine, benlikte basamaklı bir dizi değişiklik ve gelişmiş materyalist tüketim uygulamaları için bir katalizör görevi görmektedir. Başka bir deyişle, yeni ameliyat olmuş bir kişi, kendi benliği ile kendini ifade eden nesnelere arasında bir dengesizlik algılamaktadır. Bu dengesizlik, yeni benliklerine uygun eşyalar ve deneyimler edinerek dengeyi yeniden kurmak için bir dizi satın alma işlemi başlatır. Satın alımlar moda ve bakım nesnelere yanı sıra kişisel refah, tatil ve boş zamanlarla ilgili deneyimleri de kapsamaktadır (Song, Gonzalez-Jimenez ve Belk, 2021). Bu tüketim süreci, tüketicilerin beden-zihin-benlik yapılandırmasının ve fizyolojik değişimleri ile yeni psikolojik benlikleri arasındaki uyumsuzluğu giderme çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmakta olduğu dile getirilmiştir (Mandel vd., 2017). Bu uyumsuzluğu gidermeye yönelik diğer örnekler, yeni kişisel bakım ve esenlik rutinlerinin (örneğin yeni kozmetik ürünleri ve fitness rutinleri) benimsenmesinin yanı sıra yeni hizmetlerin ve boş zaman faaliyetlerinin (örneğin deniz aşırı plaj seyahati) benimsenmesinde görülmektedir. Muhtemelen bu bulgu, tüketicilerin yeni geliştirilmiş fiziksel benliklerine uygun yeni mal ve hizmetler tüketerek bu benlik tutarsızlıklarını kapatmaya çalıştıklarını gösteren Diderot etkisi (McCracken, 1988) hakkındaki önceki açıklamaları genişletmektedir.

Görüldüğü üzere estetik operasyonlar hem bir eşik deneyim hem de başka bir eşik deneyimle yüzleşmede tüketicilerin uyguladıkları birer eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada estetik operasyonların Diderot bütünlüğünü bozan bir eşik deneyim olmanın yanı sıra yeni bütünlüğün oluşması için de gerçekleştirilen bir sembolik tüketim faaliyeti olduğunu ileri sürmek hiç de yanlış olmayacaktır.

4.5. Evlilik ve Boşanma

Bir eşik deneyim olarak evlilik, potansiyel olarak yaşamı dönüştürücü bir yapıya sahiptir. Pazarlama alanında evliliğe ilişkin araştırmalar, çiftlerin karar verme süreçleri, düğün ve evlilik alışverişleri, ritüeller, semboller ve kültüre ilişkin araştırmalar da dâhil olmak üzere sosyo-kültürel bir perspektiften geniş bir şekilde incelendiği görülmektedir (Mathur, Moschis ve Lee, 2008; Sin ve Yau, 2001; Yap ve Kapitan, 2017).

Ranjitha, Unnithan ve Belk'e (2022) göre evlilik, bireyler için dönüştürücü bir eşik deneyimdir. Evlilik bireyler için memnuniyet verici bir olay olmakla birlikte, evlilik hayatına geçişin, çoğu durumda hoş karşılanmayan benlik kavramları üzerinde çok çeşitli etkiler yarattığı ifade edilmiştir (Ghoshal ve Belk, 2019). Diğer taraftan, aile birimi ister evlilik ile değişsin veya büyüsün isterse de boşanma ile çözülsün, benliğin yeniden inşası için gerekli olan sembolik tüketim fırsatları söz konusu eşik deneyimler için çok daha önemli hale geldiği anlaşılmaktadır (Yap ve Kapitan, 2017).

Bu noktada, boşanmanın tüketici davranışı üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, akademisyenler kendilerini şaşırtıcı bir şekilde keşfedilmemiş bir bölgede bulmakta oldukları belirtilmiştir. Aile yaşam döngüsü literatüründeki kayda değer istisnalar dışında (Gilly ve Enis, 1982; Murphy ve Staples, 1979; Venkatesh, 1980) tüketici davranışı anlayışımız neredeyse sağlam bir aile yapısına dayanmaktadır ve boşanma sadece normdan bir sapma olarak gözlemlenmektedir. Bir hane birimi çözüldüğünde, üyeleri geçişin etkileri hakkındaki bilgileri yeni ilişkilerine taşıyan iki haneye dönüşür. Diğer taraftan, deneyimsel tüketim faaliyetleri (örneğin tatiller, yeni kıyafetler veya saç modelleri) tüketicilerin ya mevcut aile yapısıyla yüzleşmekten kaçınmalarına ya da yeni aile yapısındaki kimliklerine yaklaşmalarına yardımcı olduğu belirtilmiştir (McAlexander, Schouten ve Roberts, 1992). Bir eşik deneyim olarak boşanmayla birlikte yeni malların edinilmesi, başkalarıyla ilişkileri değiştirmenin bir yolu haline gelmekte olduğu da ileri sürülmektedir (Granbois, 1994).

4.6. Yer Değiştirme

Belk (1992) tarafından açıklandığı üzere, taşındığımızda hangi maddi nesnelere taşınma maliyetini ve çabasını haklı çıkaracak kadar anlamlı olduğuna dair seçimler yapmamız gerekir. Bunu yaparken, ideal olarak geçmişimizden bizi

geleceğe güvenle taşıyacak, anılarımız ve arzu edilir geçmişimizin maddi hatırlatıcıları seçilerek atılmış çapa oluşturacak nesnelere seçeriz. Bu bağlamda, bir eşik deneyim olarak taşınma, kimi zaman Diderot bütünlüğünün korunması adına birey için anlam ifade eden eşyaların tutulması kimi zamanda yeni Diderot bütünlüğünün oluşturulması için yeni satın alımların gerçekleştirildiği bir sürece dönüşebilmektedir. Örneğin, Schäfer, Jaeger-Erben ve Bamberg'in (2012) yapmış oldukları çalışmada, bir eşik deneyim olarak yeni yerlere taşınmak, araba kullanımının azalması da dahil olmak üzere daha sürdürülebilir tüketim yol açtığı görülmüştür. Diğer taraftan söz konusu eşik deneyime ilişkin çalışma sayısının yeterince olmadığı da dikkat çekmektedir (Yap ve Kapitan, 2017).

4.7. Emeklilik ve Yaşlılığa Geçiş

Yap ve Kapitan 'nın (2017) yapmış oldukları çalışmada "yaşlılığı" çevreleyen eşik deneyimler noktasında yapılan çalışmaların oldukça az olduğu ve çoğunun da emeklilik üzerine kurgulandığı ifade edilmiştir. Diğer taraftan, emekliliğin ister gönüllü ister gönülsüz olsun, birer eşik deneyim olarak bireyler tarafından algılanabileceği öne sürülmüştür. Bu noktada emekliliğe hızlı bir şekilde adapte olan ve yaşlılığa geçişi "yeni bir başlangıç" olarak gören emeklilerin deneyimsel ve dışa dönük ürün kategorilerinde harcamalarını artırmaları daha olası olduğu belirtilmiştir. Buna karşılık, emekliliği "yaşlılığın" başlangıcı olarak algılayanlar, deneyimsel olmayan ve içe dönük ürün kategorilerinde harcamalarını artırma eğiliminde olacağı iddia edilmiştir (Hopkins, Roster ve Wood, 2006).

Esasen, emeklilik sonrası tüketim oranları her hanenin emeklilik öncesi servet düzeyine bağlı olarak değişmektedir (Cho, 2012). Emekli maaşı olmayan ve daha düşük gelirli emekliler gıda harcamalarında ve hane tüketim oranlarında büyük bir düşüş yaşadıkları görülmektedir (Stephens ve Unayama, 2011). Ek olarak, yaşamın ilerleyen dönemlerinde evde gıda üretiminin arttığı da dikkat çekmektedir (Velarde ve Herrmann, 2014).

Bireylerin yaşlanmayla eğlence yoluyla başa çıktıkları, sosyal bağlantıları güçlendirmek ve kimlikleri yeniden teyit etmek için tüketim fırsatlarının yaratıcı bir şekilde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Emekliliğin eğlence tüketimini olumsuz etkilemediği (Li, Shi ve Wu, 2016) aksine, boş zaman uğraşlarının önceki yaşam tarzıyla bir bağlantı kurmanın ve yeni bir benlik oluşturmanın bir yolu haline geldiği belirtilmiştir (Yap ve Kapitan, 2017). Bir huzur evindeki yaşam tarzının, faaliyetler ve sosyal ilişkiler yoluyla potansiyel tatmin sunduğu da gösterilmiştir (Grant, 2004). Ancak bu durum Batı kültüründe destekleyici bir ortam olarak algılanabilirken, Doğu kültüründe kabul edilemez koşullar ve evlatlar tarafından terk edilme ile ilişkilendirilmesi muhtemeldir. Yaşam evresi döngüleri ve eşik deneyimlerindeki kültürler arası dinamikleri anlayabilmek, bireysel özelliklerin kültürel belirleyiciler arasında nasıl değişeceğini gösterilmesi gerektiği de belirtilmektedir (Yap ve Kapitan, 2017).

5. SONUÇ YERİNE

Alan yazın incelendiğinde genişletilmiş benliğin, eşik deneyimlerdeki sembolik tüketim yoluyla nasıl manipüle edildiğine dair bazı bilgilere ulaşılmıştır. Özellikle, Belk'in (1988) genişletilmiş benlik kavramı, tüketicilerin eşik deneyimlerle başa çıkmak ve bu dönemlerden geçişi hızlandırmak için sahip oldukları eşyaları nasıl kullandıklarına dair değerli bilgiler sunmaktadır. Nesnelere genişletilmiş benliğin ayrılmaz bir bileşenidir ve eşik deneyimler sırasında birden fazla role hizmet ettikleri belirtilmektedir. Bunlar; genişletilmiş benliğin kurulması ve sürdürülmesi (Belk, 1988), geçmiş duygusunun korunması (Belk, 1991) ve yeni bir benlik inşasının kolaylaştırıcısı (Mehta ve Belk, 1991) olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği şekliyle; benliğimiz gibi sahip olduğumuz varlıklarla da ilişkilerimiz sabit değildir. Birey ömrü boyunca yaşam dünyasına ait birçok olumlu ya da olumsuz değişim ve dönüşümden geçmekte böylece bireyin tüketim nesnelere olan bağlantısı da değişmekte ve dönüşmektedir (Belk, 1988). Bu bağlamda, çok sayıda araştırma; benliğin tüketici tercihlerinde önemli bir rol oynadığını, marka bağlılığı ve satın alma niyeti gibi tüketimle ilgili tutum ve davranışların oluşumunda etkili olduğunu göstermektedir (Song, Gonzalez-Jimenez ve Belk, 2021).

Tüketici araştırmalarına göre, insanlar yaşadıkları eşik deneyimleri ile davranışlarında önemli değişiklikler yapma eğilimindedirler (Andreasen, 1984; Mehta ve Belk, 1991; Schouten, 1991; Price, Arnould ve Folkman Curasi, 2000). Tüketiciler, belirli davranışları başlatarak veya değiştirerek dengeyi yeniden kurmaya ve dengesizliğe eşlik eden hayal kırıklıklarını ve gerilimleri hafifletmeye çalışırlar. Bu davranışlar başa çıkma stratejileri olarak görülmektedir (Gierveld ve Dykstra, 1993). Dolayısıyla, sembolik tüketimin bireylerin rol değişiminin belirsizliğinin üstesinden gelmeleri için bir araç olabileceği iddia edilmektedir (Noble ve Walker, 1997; Schouten, 1991).

Sembolik niteliklere sahip maddi eşyaların edinilmesi ve bunlara güvenilmesine ek olarak, kişinin bedeninde yapılan değişiklikler, eşik deneyimlerde geçişi kolaylaştırmaya yardımcı olmak için başka bir sembolik tüketim biçimi olarak kullanılabilir. Örneğin kozmetik plastik cerrahi yoluyla fiziksel değişimin, eşik deneyim için geçişi kolaylaştıran ve hızlandıran sembolik bir kendini tamamlama eylemi olarak hizmet edebileceğini öne sürülmektedir (Schouten, 1991). Diğer taraftan, saç modeli değişikliği (McAlexander ve Schouten, 1989), dövme yaptırma (Sanders ve Vail, 1989) ve diyet yapma (Schouten, 1991) gibi yeni bir görünümle sonuçlanan diğer eylemlerin de benzer bir

sembolik bileşene sahip olduğu gösterilmiştir. Söz konusu sembolik tüketim biçimlerinin, tüketicilerin önemli bir eşik deneyimin ardından yeni bir role ve yeniden tanımlanmış bir benliğe geçişi tamamlamalarına yardımcı olduğunu ifade edilmiştir (Noble ve Walker, 1997).

İnsanların deneyimlerini tutarlı, anlaşılabilir ve öngörülebilir bir sistem içinde düzenleme arzusu var gibi görünmektedir ve beklenen olaylar veya roller hakkında uzun süreli belirsizlik ve netlik eksikliği bu arzuyu engelleyebilir (Moschis, 2007). Özellikle, tüketim faaliyetlerinin belirsiz, uyumsuz veya tatmin edici olmayan bir benlik kavramına yeniden uyum sağlamadaki önemini göstermektedir. Bir başka deyişle, sembolik ve deneyimsel tüketici davranışları, yeni rol ve kimliklerin keşfedilmesi, oluşturulması ve sürekli desteklenmesine yardımcı olmaları bakımından başarılı eşik deneyim faaliyetleri için önemlidir (Schouten, 1991). Diğer taraftan, Andreasen (1984), tüketicilerin stresli eşik deneyimler yaşadıklarında, hayatlarında daha fazla değişiklik uğraşmak istemedikleri için normalde kullandıkları markalarla kalma eğiliminde olduklarını teorize etmekle birlikte, yeniden yapılandırma dönemlerinde, insanların daha önce gereksiz veya istenmeyen olarak gördükleri mal, hizmet veya fikirlere açık hale gelebileceklerini öne sürmüştür.

Evlilik, boşanma, bir çocuğun doğumu veya üniversite mezuniyeti gibi önemli eşik deneyimler genellikle bireyin benliğinde bir değişikliğe yol açmaktadır (örneğin, eşten boşanmaya; öğrenciden çalışana). Bu önemli eşik deneyimler sırasında birey birkaç ayrı aşamadan geçmektedir (Schouten, 1991; Turner, 1969). Tüketici araştırmaları, eşik deneyimler sırasında bireyin benliğinin zorlandığını (Noble ve Walker, 1997; Schau, Gilly ve Wolfenbarger, 2009) ve tüketimde kesintilere yol açtığını kabul etmektedir (Andreasen, 1984; Fellerman ve Debevec, 1993). Tüketicilerin tüketim kalıpları da bu dönemlerde (bazı durumlara bağlı olarak) kalıcı değişiklikler gösterebilmektedir (Weinberger, Zavisca ve Silva, 2017).

Evlilik ve bir çocuğun dünyaya gelmesi gibi memnuniyetle karşılanan eşik deneyimler için bile olsa, eşik deneyimlerde meydana gelen aksaklıklar, bireylerin fiziksel ve psikolojik refahını etkileyen duygusal sıkıntılar yaratabilmektedir (Enberg vd., 2012). Bu noktada karşılaşılan başa çıkma eylemleri tüketicilerin benlik algılarını, tüketim alışkanlıklarını ve tüketim nesnelere çıkardıkları sembolik anlamları değiştirebilmektedir (Lee, Moschis ve Mathur, 2001). Tüketici davranışındaki bu değişiklikler, terfi almak gibi hoş bir eşik deneyim olsa bile, benlik duygusunun değişmesi veya kaybedilmesi, rol geçişleri ve stres tarafından tetiklenebilmektedir (Luhmann vd., 2012). Bazı tüketiciler tarafından olumlu algılanan eşik deneyimler, diğerleri tarafından olumsuz bir deneyim olarak görülebilmekte veya karışık duygularla karşılanabilmektedir (Hopkins vd., 2014).

Okul değiştirme, üniversiteye giriş, mezuniyet ve işe girme, evlilik, boşanma, kronik hastalık başlangıcı, taşınma, işsiz kalma ve emeklilik vb. gibi eşik deneyimlerde sosyal rol kimliklerinin yeniden tanımlanması, sosyal ağların yeniden yapılandırılması ve günlük faaliyetlerin yeniden düzenlenmesi gibi birbiriyle ilişkili bir dizi yeni görevin ortaya çıktığı belirtilmiştir (Felner, Farber ve Primavera, 1983; Hirsch ve Jolly, 1984). Bu bağlamda, birçok eşik deneyim ve bunların yol açtığı rol geçişi birbirine bağlıdır ve bazıları eş zamanlı olarak meydana geldiği öne sürülmüştür (Gierveld ve Dykstra, 1993). Diğer bir deyişle, bir eşik deneyimin gerçekleşmesi, bir diğerinin gerçekleşme olasılığını artırabilir ya da azaltabilir. Örneğin, doğum işe engel olabilir ve başka olaylara (örneğin, işten ayrılma, mali durumun kötüleşmesi) ve rol geçişlerine (örneğin, ebeveynlik) yol açabilir.

Eşik deneyimler aynı zamanda tüketicilerin boş zaman, seyahat ve hobiler gibi yaşam tarzıyla ilgili tüketim tercihlerini de değiştirmektedir. Dahası Schäfer, Jaeger-Erben ve Bamberg'in (2012) göre eşik deneyim öncesi hazırlık aşamasının, ardından gelen adaptasyon ve yeniden yönlendirme aşamalarının, günlük rutin ve günlük tüketim alışkanlıklarındaki değişiklikler için belirleyicidir. Diğer taraftan, bir eşik deneyim ile karşı karşıya kalan tüketicinin, tüketim tercihi döngüsel ve devam eden bir süreç olduğu ileri sürülmüştür (Duhachek, 2005). Yani, her bir eşik deneyim, tüketimle başa çıkma sürecini harekete geçirmekte ve her bir tüketimle başa çıkma biçimi, bir eşik deneyime nihai adaptasyonun belirlenmesine yardımcı olmakta, bu da gelecekteki eşik deneyimler üzerinde basamaklı bir etkiye sahip olabilmektedir (Yap ve Kapitan, 2017).

Nesnelerin, bireylerin eşik deneyimleri sırasında benliklerinin dönüşümü için kolaylaştırıcı ve yansıtıcı oldukları fikri öne sürülmektedir (Roberts, 1991). Dahası, bazı eşik deneyimlerde sembolizm ve eşyaların manipülasyonu, ritüelleştirilmiş dönüşümün merkezi bir özelliğidir (örneğin, boşanmayı sembolik olarak işaretlemek için alyansların çıkarılması) (Adelman, 1992). Bu noktada, kritik eşik deneyimlerin rolün yeniden yapılandırılması sürecinde, tüketicilerin artık benliklerini temsil etmeyen eski eşyalarını atmaları veya bağışlamaları gibi eğilim davranışlarını etkilediği gösterilmiştir (Price, Arnould ve Folkman Curasi, 2000). Ayrıca, geçiş sürecindeki tüketiciler, büyük bir eşik deneyimi kolaylaştırmaya yardımcı olmak için yeni rolü temsil eden nesnelere yanı sıra geçmiş sembolize eden nesnelere de güvendikleri belirtilmektedir (Noble ve Walker, 1997).

Tüketicilerin yeni rollere geçişleri veya beklenmedik yaşam olaylarına uyum sağlama girişimleri, işletmelerin konumlandırma stratejileri için farklı fırsatlar yaratacağı söylenebilir. Tüketicilerin eşik deneyimler nedeniyle

tüketim önceliklerini yeniden değerlendirmeleri muhtemel olduğundan, belirli ürünlere yönelik ihtiyaçlar gelişebilir veya yoğunlaşabilir. Dahası, işletmelerin müşteri veri tabanları oluştururken tüketicilerin yaşadıkları eşik deneyimleri de göz önünde bulundurmaları yeni fırsatlar yakalamak veya muhtemel riskleri minimize etmek için yararlı olacağı da öne sürülmektedir (Lee, Moschis ve Mathur, 2001).

Çalışmada, Diderot etkisinin yalnızca insanları ve nesnelere ilişkin ilişkiler için geçerli olmadığı, aynı zamanda deneyimlerinde birer Diderot birimi gibi hareket edebileceği tasvir edilmiştir. Ancak her nesnenin Diderot bütünlüğünü bozan birer Diderot birimi gibi davranmadığı göz önüne alındığında söz konusu deneyimlerde her zaman tüketicilerde Diderot etkisini ortaya çıkartmayacağı göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda tüketicilerin yaşadıkları bu deneyimlerin, diğer deneyimlerden farklılaşması gerektiği göze çarpmaktadır. Her ne kadar tüketicilerin yaşadıkları bu farklı deneyimler için literatürde liminal geçiş, yaşam olayı veya yaşam seyri vb., farklı kavramlar ortaya atılmış olsa da çalışmanın teorik ve kavramsal perspektifinden söz konusu deneyimleri tam anlamıyla nitelendiremedikleri söylenebilir. Bu nedenle, hem söz konusu kavramsal karmaşayı gidermek hem de yerli alan yazına katkı sağlayacağını düşündüğümüz “eşik deneyim” şemsiye kavramı ortaya koyulmuştur.

Alan yazının derinlemesine incelendiği teorik brikolaj ile bireyin benliğinde bir değişim ortaya çıkartan eşik deneyimlerin Diderot bütünlüğünü bozduğu ve bireyin dengeyi yeniden sağlamak için sembolik tüketim ile birlikte bir dizi satın alma seti gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Diğer bir değişle, benlikteki olumlu veya olumsuz değişiklikler nesne-kişi montajını altüst edebilmekte, böylece yeni mal ve deneyimlerin satın alınmasını yol açabilen diğer bağlamlar keşfedilmekte ve sonuçta açıklanan süreçlerin ötesine geçebilmektedir. Örneğin, mezuniyet gibi olumlu eşik deneyimler, bir kişinin benlik konseptinde değişikliklere yol açabilir ve bu da yeni satın almaları neden olabilmektedir. Benzer şekilde, bir kaza veya hastalık gibi olumsuz eşik deneyimlerde bir kişinin görünümünü ve ilgili öz anlayışını değiştirebilir ve yeni tüketim uygulamaları için bir katalizör görevi görebilir.

Sonuç olarak tüketicilerin yaşadıkları eşik deneyimlerin birer sembolik Diderot birimi görevi gördüğü, tüketicilerin Diderot bütünlüklerini bozarak yeni bütünlüklerin kurulmasına yol açtıkları anlaşılmaktadır. Dahası bu süreç içerisinde bireylerin benliklerini genişlettikleri de görülmektedir. Öte yandan, diğer eşik deneyimlerden farklı olarak estetik cerrahi operasyonlarının Diderot etkisiyle iki farklı şekilde çalıştığı görülmüştür. İlk şekliyle, tüketicilerin varsayılan Diderot bütünlüklerini bozduğu böylece yeni bir bütünlüğün oluşturulması ve uyumun sağlanması için tüketim eylemine yönlendirdiği diğerinde ise bozulmuş olan Diderot bütünlüklerinin yeniden kurulmasını da bir uyumlaştırıcı olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda, yapılan çalışmalar incelendiğinde tüketicilerin yaşadıkları eşik deneyimlerin, kimi zaman bireylerin Diderot bütünlüklerini bozduğu kimi zamansa yeni bütünlüğü kurmada yardımcı olarak bireylerin benliklerini genişletmelerinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu nedenle eşik deneyimlerin hem teorisyenler hem de uygulamacılar için değerli bir unsur ve kavram olabileceği söylenebilir. Özellikle, alan yazın incelendiğinde söz konusu varsayımlara dair fikir ve düşüncelerin çok fazla ele alınmadığı aynı zamanda da yeni bakış açılarının ortaya koyulacağı çok geniş ve derin bir multi/inter disiplinler okyanusu ile karşılaşmaktadır.

KAYNAKÇA

1. AbiGhannam, N., & Atkinson, L. (2016). Good green mothers consuming their way through pregnancy: roles of environmental identities and information seeking in coping with the transition. *Consumption Markets & Culture*, 19(5), 451-474.
2. Adelman, M. (1992). Rituals of Adversity and Remembering: the role of possessions for persons and community living with AIDS. *Advances in consumer research*, 19(1), 401.
3. Ahuvia, A. C. (2005). Beyond the extended self: Loved objects and consumers' identity narratives. *Journal of consumer research*, 32(1), 171-184.
4. Ames, K. L. (1989). How culture shapes consumption in the modern world.
5. Andreasen, A. R. (1994). Life status changes and changes in consumer preferences and satisfaction. *Journal of Consumer Research*, 11, 784-794.
6. Arnould, E. J., & Price, L. L. (1993). River magic: Extraordinary experience and the extended service encounter. *Journal of consumer Research*, 20(1), 24-45.
7. Arun, J. (2015). Consumed Culture and Cultured Consumption the Diderot Effect on Consumers. *XIBA Business Review*, 1(1), 22-25.
8. Askegaard, S., Gertsen, M. C., & Langer, R. (2002). The body consumed: Reflexivity and cosmetic surgery. *Psychology & Marketing*, 19(10), 793-812.

9. Baloğlu, F. (1997), Tüketim Eğilimi ve Tüketimi Etkileyen Unsurlar. Doktora tezi, İstanbul.
10. Batı, U. (2015), Tüketici Davranışları. Tüketim Kültürü, Psikolojisi ve Sosyolojisi Üzerine Şeytanın Notları. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
11. Belk, R. W. (1988). Possessions and The Extended Self. *Journal of Consumer Research*, 15(2), 139-168.
12. Belk, R. W. (1991). Possessions and the Sense of Past. *ACR Special Volumes*.
13. Belk, R. W. (1992). Attachment to possessions. In *Place attachment* (pp. 37-62). Springer, Boston, MA.
14. Blyth, D. A., Simmons, R. G., & Carlton-Ford, S. (1983). The adjustment of early adolescents to school transitions. *The Journal of early adolescence*, 3(1-2), 105-120.
15. Canniford, R., & Bajde, D. (2016). Assembling consumption. *Assembling consumption: Researching actors, networks and markets*, 1-17.
16. Charmaz, K. (1983). Loss of self: a fundamental form of suffering in the chronically ill. *Sociology of health & illness*, 5(2), 168-195.
17. Cho, I. (2012). The retirement consumption in Korea: evidence from the Korean Labor and Income Panel Study. *Global Economic Review*, 41(2), 163-187.
18. Cooley, C. H. (1902). Looking-Glass Self. *The Production of Reality: Essays and Readings On Social Interaction*, 6, 126-128.
19. Davis, T. and Gregory, G. (2003), "Creating Diderot unities – quest for possible selves?", *Journal of Consumer Marketing*, Vol. 20 No. 1, pp. 44-54.
20. Dittmar, H. (1989). Gender identity-related meanings of personal possessions. *British Journal of Social Psychology*, 28(2), 159-171.
21. Duhachek, A. (2005). A multidimensional hierarchical model of coping: Examining cognitive and emotional antecedents and consequences. *Journal of Consumer Research*, 32(1), 41-53.
22. Elder Jr, G. H. (1998). The life course as developmental theory. *Child development*, 69(1), 1-12.
23. Engberg, E., Alen, M., Kukkonen-Harjula, K., Peltonen, J. E., Tikkanen, H. O., & Pekkarinen, H. (2012). Life events and change in leisure time physical activity. *Sports medicine*, 42(5), 433-447.
24. Fellerman, R., & Debevec, K. (1992). Till death do we part: family dissolution, transition, and consumer behavior. *ACR North American Advances*.
25. Felner, R. D., Farber, S. S., & Primavera, J. (1983). Transitions and stressful life events: A model for primary prevention. *Preventive psychology: Theory, research and practice*, 199-215.
26. Felner, R. D., Rowlison, R. T., & Terre, L. (1986). Unraveling the Gordian Knot in life change inquiry: A critical examination of crisis, stress, and transitional frameworks for prevention.
27. Fenzel, L. M. (1989). Role strain in early adolescence: A model for investigating school transition stress. *The Journal of Early Adolescence*, 9(1-2), 13-33.
28. Flight, R. L., & Coker, K. K. (2016). Brand constellations: reflections of the emotional self. *Journal of Product & Brand Management*.
29. Gennep, A. V. (1960). *The rites of passage*.
30. Ghoshal, T., & Belk, R. W. (2019). Gender-Class Intersectionality: Identity Projects of Married Women in Urban India. *ACR North American Advances*.
31. Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford university press.
32. Gierveld, J. D. J., & Dykstra, P. A. (1993). Life transitions and the network of personal relationships: Theoretical and methodological issues. *Advances in personal relationships*, 4, 195-227.
33. Gilly, M. C., & Enis, B. M. (1982). Recycling the family life cycle: A proposal for redefinition. *ACR North American Advances*.

34. Granbois, D. (1994). Consumer Learning and Coping Behaviors in Transitory Situations. *ACR North American Advances*.
35. Grant, B. C. (2004). A new sense of self and a new lease of life: Leisure in a retirement village. *Annals of Leisure Research*, 7(3-4), 222-236.
36. Hirsch, B. J., & Jolly, E. (1984). Role transitions and social networks: Social support for multiple roles. In *Role transitions* (pp. 39-51). Springer, Boston, MA.
37. Hodder, I. (2012). *Entangled: An archaeology of the relationships between humans and things*.
38. Hoffman, D. L., & Novak, T. P. (2018). Consumer and object experience in the internet of things: An assemblage theory approach. *Journal of Consumer Research*, 44(6), 1178-1204.
39. Hopkins, C. D., Roster, C. A., & Wood, C. M. (2006). Making the transition to retirement: appraisals, post-transition lifestyle, and changes in consumption patterns. *Journal of Consumer Marketing*, 23(2), 87-99.
40. Hopkins, C., Wood, C., Siemens, J., & Raymond, M. A. (2014). A multi-method investigation of consumer response to marketing activities during life transitions. *Journal of Consumer Marketing*.
41. Hueston, J., Dennerstein, L., & Gotts, G. (1985). Psychological aspects of cosmetic surgery. *Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology*, 4(4), 335-346.
42. James, W. (1890). *The Principles of Psychology*.
43. Kniazeva, M., & Babicheva, E. (2017). (Un)saving face, or the designer face as a new consumer commodity. *Journal of Business Research*, 74, 143-148.
44. Lee, E., Moschis, G. P., & Mathur, A. (2001). A study of life events and changes in patronage preferences. *Journal of Business Research*, 54(1), 25-38.
45. Lévi-Strauss, C. (1962). *The Savage Mind*. Chicago: University of Chicago Press. Lévi-Strauss, C. *The Savage Mind*.
46. Li, H., Shi, X., & Wu, B. (2016). The retirement consumption puzzle revisited: Evidence from the mandatory retirement policy in China. *Journal of Comparative Economics*, 44(3), 623-637.
47. Lorenzen, J. A. (2007). Diderot effect. *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*.
48. Lozza, E., Libreri, C., & Bosio, A.C., (2012). Temporary employment, job insecurity and their extraorganizational outcomes. *Econ. Ind. Democr.* 34 (1), 89-105.
49. Luhmann, M., Hofmann, W., Eid, M., & Lucas, R. E. (2012). Subjective well-being and adaptation to life events: a meta-analysis. *Journal of personality and social psychology*, 102(3), 592.
50. Mandel, N., Rucker, D. D., Levav, J., & Galinsky, A. D. (2017). The compensatory consumer behavior model: How self-discrepancies drive consumer behavior. *Journal of Consumer Psychology*, 27(1), 133-146.
51. Markus, H., & Wurf, E. (1987). The dynamic self-concept: A social psychological perspective. *Annual review of psychology*, 38(1), 299-337.
52. Mathur, A., Moschis, G. P., & Lee, E. (2008). A longitudinal study of the effects of life status changes on changes in consumer preferences. *Journal of the Academy of Marketing science*, 36(2), 234-246.
53. Maxwell, J. A. (2018). *Collecting Qualitative Data: A Realist Approach*. *The SAGE Handbook of Qualitative Data Collection*, 19-32.
54. McAlexander, J. H., & Schouten, J. W. (1989). Hair style changes as transition markers. *Sociology and Social Research*, 74(1), 58-62.
55. McAlexander, J. H., Schouten, J. W., & Roberts, S. D. (1992). Consumer behavior in coping strategies for divorce. *ACR North American Advances*.
56. McCracken, G. (1988). Diderot unities and the Diderot effect. *Culture and consumption: New approaches to the symbolic character of consumer goods and activities*, 118-129.
57. McCracken, G. D. (1990). *Culture and consumption: New approaches to the symbolic character of consumer goods and activities* (Vol. 1). Indiana University Press.
58. Mead, G. H. (1934). *Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*.

59. Mehta, R., & Belk, R. W. (1991). Artifacts, identity, and transition: Favorite possessions of Indians and Indian immigrants to the United States. *Journal of Consumer Research*, 17(4), 398-411.
60. Mergenhausen, P. (1995). *Targeting Transitions*. Ithaca, NY: American Demographics Books.
61. Moschis, G. P. (2007). Life course perspectives on consumer behavior. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 35(2), 295-307.
62. Murphy, P. E., & Staples, W. A. (1979). A modernized family life cycle. *Journal of Consumer Research*, 6(1), 12-22.
63. Noble, C. H., & Walker, B. A. (1997). Exploring the relationships among liminal transitions, symbolic consumption, and the extended self. *Psychology & Marketing*, 14(1), 29-47.
64. Ogle, J. P., Tyner, K. E., & Schofield-Tomschin, S. (2013). The role of maternity dress consumption in shaping the self and identity during the liminal transition of pregnancy. *Journal of Consumer Culture*, 13(2), 119-139.
65. Page, D. (2020). The academic as consumed and consumer. *Journal of Education Policy*, 35(5), 585-601.
66. Pavia, T. M., & Mason, M. J. (2004). The reflexive relationship between consumer behavior and adaptive coping. *Journal of Consumer Research*, 31(2), 441-454.
67. Pierce, J. L., Kostova, T., & Dirks, K. T. (2001). Toward a theory of psychological ownership in organizations. *Academy of Management Review*, 26(2), 298-310.
68. Price, L. L., Arnould, E. J., & Folkman Curasi, C. (2000). Older consumers' disposition of special possessions. *Journal of Consumer Research*, 27(2), 179-201.
69. Pulkkinen, L., & Caspi, A. (Eds.). (2002). *Paths to successful development: Personality in the life course*. Cambridge University Press.
70. Ranjitha, G. P., Unnithan, A. B., & Belk, R. W. (2022). Consumption to compensate for the feeling of "loss of ownership of self" Women's journeys through the liminal transitions of marriage. *International Journal Of Consumer Studies*.
71. Reed, A. (2002). Social Identity As A Useful Perspective For Self-Concept-Based Consumer Research. *Psychology ve Marketing*, 19(3), 235-266.
72. Richins, M. L. (2012). When wanting is better than having: Materialism, transformation expectations, and product-evoked emotions in the purchase process. *Journal of Consumer Research*, 40(1), 1-18.
73. Roberts, S.D. (1991). Consumption responses to involuntary job loss. In: Holman, R.H., Solomon, M.R. (Eds). *Advances in Consumer Research*, vol. 8. Association for Consumer Research, Provo, UT, pp. 40-42.
74. Rook, D. W., & Hoch, S. J. (1985). Consuming impulses. *ACR North American Advances*.
75. Sanders, C. R., & Vail, D. A. (1989). *Customizing the Body: The Art and Culture of Tattooing*.
76. Sartre, J. P. (1943). *Being and Nothingness*. Trans. HE Barnes. New York: Washington Square Press.
77. Sayre, S. (1999). Facelift forensics: A personal narrative of aesthetic cosmetic Surgery, *Advances in Consumer Research* (Vol. 26, pp. 178-183). Association for Consumer Research.
78. Schäfer, M., Jaeger-Erben, M., & Bamberg, S. (2012). Life events as windows of opportunity for changing towards sustainable consumption patterns?. *Journal of Consumer Policy*, 35(1), 65-84.
79. Schau, H. J., Gilly, M. C., & Wolfenbarger, M. (2009). Consumer identity renaissance: the resurgence of identity-inspired consumption in retirement. *Journal of Consumer Research*, 36(2), 255-276.
80. Schewe, C. W., & Balazs, A. L. (1992). Role transitions in older adults: A marketing opportunity. *Psychology and Marketing*, 9, 85-89.
81. Schouten, J. W. (1991). Selves in transition: Symbolic consumption in personal rites of passage and identity reconstruction. *Journal of Consumer Research*, 17(4), 412-425.
82. Shove, E., & Warde, A. (2002). Inconspicuous consumption: the sociology of consumption, lifestyles and the environment. *Sociological theory and the environment: classical foundations, contemporary insights*, 230(51), 230-251.

83. Sin, L. Y. M., & Yau, O. H. M. (2001). Female role orientation and consumption values: Some evidence from mainland China. *Journal of International Consumer Marketing*, 13(2), 49-75.
84. Solomon, M. R., & Assael, H. (1987). The forest or the trees? A gestalt approach to symbolic consumption. *Marketing and semiotics: New directions in the study of signs for sale*, 189-218.
85. Song, S., Gonzalez-Jimenez, H., & Belk, R. W. (2021). Extending Diderot unities: How cosmetic surgery changes consumption. *Psychology & Marketing*, 38(5), 745-758.
86. Stephens Jr, M., & Unayama, T. (2012). The impact of retirement on household consumption in Japan. *Journal of the Japanese and International Economies*, 26(1), 62-83.
87. Stephens, M., (2004). Job loss expectations, realisations and household consumption behaviour. *Rev. Econ. Stat.* 86 (1), 253–269.
88. Stevens, P., Jr. (1991). Play and liminality in rites of passage: From elder to ancestor in West Africa. *Play & Culture*, 4, 237–257.
89. Thompson, C. J., & Hirschman, E. C. (1995). Understanding the socialized body: A poststructuralist analysis of consumers' self-conceptions, body images, and self-care practices. *Journal of Consumer Research*, 22(2), 139–153.
90. Tokmak, G. (2019). Tüketimde Diderot Etkisi ve Zeigarnik Etkisine Kavramsal Bir Bakış. *Turkish Journal Of Marketing*, 4(1), 42-61.
91. Tonner, A. (2016). Liminal mothers' negotiation of conflicting service consumption. *Journal of Marketing Management*, 32(1-2), 100-120.
92. Turner, V. (1969). Liminality and communitas. *The ritual process: Structure and anti-structure*, 94(113), 125-30.
93. Turner, V. (1974). Liminal to liminoid, in play, flow, and ritual: An essay in comparative symbology. *Rice Institute Pamphlet-Rice University Studies*, 60(3).
94. Velarde, M., & Herrmann, R. (2014). How retirement changes consumption and household production of food: Lessons from German time-use data. *The Journal of the Economics of Ageing*, 3, 1-10.
95. Venkatesh, A. (1980). Changing roles of women—A life-style analysis. *Journal of Consumer Research*, 7(2), 189-197.
96. Venkatesh, A., Joy, A., Sherry, J. F. Jr, & Deschenes, J. (2010). The aesthetics of luxury fashion, body and identify formation. *Journal of Consumer Psychology*, 20(4), 459–470.
97. Weinberger, M. F., Zavisca, J. R., & Silva, J. M. (2017). Consuming for an imagined future: Middle-class consumer lifestyle and exploratory experiences in the transition to adulthood. *Journal of Consumer Research*, 44(2), 332-360.
98. Wheaton, B. (1990). Life transitions, role histories, and mental health. *American sociological review*, 209-223.
99. Yap, S. F., & Kapitan, S. (2017). Consumption coping and life transitions: An integrative review. *Australasian Marketing Journal (AMJ)*, 25(3), 194-205.
100. Yavuz Odabaşı, (2011). Diderot Etkisi ve Tüketici. <https://www.thebrandage.com/magazine/subat-2011-25>.
101. Zhu, Y., & Han, S. (2008). Cultural differences in the self: from philosophy to psychology and neuroscience. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(5), 1799-1811.

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1568-1585

Arrival
29 September 2022
Published
30 November 2022

Article ID
66036
Article Serial Number
09

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66036>

How to Cite This Article
Bayuk, M. N. ve Tanrikulu, E.
(2022). "Pazarlamada Yeni
Bir Gelecek: Metaverse",
Journal of Social, Humanities
and Administrative Sciences,
8(58):1568-1585

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open
access, peer-reviewed
international journal.

Pazarlamada Yeni Bir Gelecek: Metaverse

A New Future in Marketing: Metaverse

Mahmut Nedim Bayuk Ebru Tanrikulu

Prof. Dr., Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye
Arş. Gör., Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

ÖZET

Gelişen dijital teknolojiler, yaşanan olağanüstü durumlar hem üreticilerin iş yapma biçimlerini hem de tüketicilerin davranışlarını değiştirmeye başlamıştır. Bunlar, son yıllarda pandemi ile birlikte hayatımıza hızla entegre olan dijital teknolojiler olmaktadır. Yaşanan bu gelişmelere kayıtsız kalamayan işletmeler ve tüketiciler, bu yeni dünyaya adapte olmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, rekabeti fiziksel pazarlar yanında sanal pazarlara taşıyan Metaverse dünyası ortaya çıkmış ve bu sanal dünya araştırmacıların dikkatini çeken bir konu haline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı, pazarlama dünyasında Metaverse'i anlamak ve hem işletmeler hem de tüketiciler için yarattığı ve yaratacağı etkileri irdelemektir. Pazarla yön veren markaların, teknolojik gelişmelerle beraber lider konumundaki markalar olduğu ifade edilmektedir. Günümüzdeki pazarlama uygulamalarına hızla yer eden sanal dünyaların, ekonomiye katkı sağlayacağı düşünülmekte ve birçok markanın bu yönde yatırımlar yaptığı görülmektedir. İşletmelerin, Metaverse'i pazarlama, pazarlama iletişimi, marka bilinci oluşturma ve reklamcılık gibi amaçları için etkili bir şekilde kullanabilecekleri değerlendirilmektedir. Öte yandan, her durumda olduğu gibi Metaverse dünyasının da bazı zorluklar getireceği belirtilmektedir. Bu bağlamda, gerekli araştırma ve analizlerle altyapıların oluşturulması ve elde edilecek faydaların öngörülerek bu dünyalara adım atılması önerilmektedir. Yine, dev markaların bu yönde girişimlerinin olduğu ve yüksek oranlarda kazançlar sağladığı düşünüldüğünde, diğer markaların rekabet gücü yakalaması Metaverse dünyasını anlamakla başlayacaktır. Yeni gelecekte sık sık adını duyacağımız bu dünyaya hazırlıklı olmak önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Metaverse, Sanal Dünya, Metaverse Pazarlaması, Tüketici Davranışları, Dijital Pazarlama

ABSTRACT

Developing digital technologies and extraordinary situations have begun to change both the way manufacturers do business and the behavior of consumers. These are digital technologies that have been rapidly integrated into our lives with the pandemic in recent years. Businesses and consumers, who cannot remain indifferent to these developments, are trying to adapt to this new world. In this context, the Metaverse world, which carries the competition to virtual markets as well as physical markets, has emerged and this virtual world has become a subject that attracts the attention of researchers. The aim of this study is to understand the Metaverse in the marketing world and to examine the effects it has created and will create for both businesses and consumers. It is stated that the brands that shape the market are the brands that are in the leading position together with the technological developments. It is thought that virtual worlds, which are rapidly taking place in today's marketing practices, will contribute to the economy and it is seen that many brands make investments in this direction. It is evaluated that businesses can use Metaverse effectively for their purposes such as marketing, marketing communication, branding and advertising. On the other hand, it is stated that the Metaverse world will bring some difficulties, as in all cases. In this context, it is recommended to create infrastructures with the necessary research and analysis and to step into these worlds by foreseeing the benefits to be obtained. Again, considering that giant brands have initiatives in this direction and provide high profits, the competitiveness of other brands will begin with understanding the world of Metaverse. It is important to be prepared for this world, whose name we will hear often in the new future.

Keywords: Metaverse, Virtual World, Metaverse Marketing, Consumer Behavior, Digital Marketing

1. GİRİŞ

Teknolojinin, günümüzde her alana etki ettiği bilinmekte ve giderek daha fazla yeniliğin ortaya çıktığı görülmektedir. Hayatın neredeyse her alanında var olan bu gelişmeler, tüketicilerin davranışlarını ve işletmelerin iş yapma biçimlerini değiştirmeye başlamıştır. Bununla birlikte, ekonomide önemli bir yere sahip pazarlama uygulamalarının da bu gelişmelerle beraber farklılaştığını ifade etmek gerekir. Yeni teknolojiler, çift taraflı ve sürekli kendini yenileyen bir iletişim süreci başlatmıştır. Bu bağlamda, dijital dünyanın avantajlarını fark eden üretici ve tüketici çabalarını sanal dünyalara yönelmeyi hedeflemiştir. Günümüzde, geleneksel pazarlama uygulamaları yanında dijital pazarlama uygulamalarını kendi süreçlerine entegre eden ve tüketici isteklerine cevap veren işletmelerin rekabette önde olduğu bilinmektedir (Bulunmaz, 2016:351-352). Bu uygulamalardan biri olan Metaverse, "meta" ve "verse" eklerinin bir arada kullanılması ile oluşmuştur. Buradaki ekler birleşerek "öte evren" şeklindeki Metaverse kelimesinin tam anlamıyla fiziksel dünyanın ötesinde bir evren anlamı taşıdığını ifade etmektedir. Başka bir deyişle, bilgisayar tarafından oluşturulan bir dünyaya atıf yapılmaktadır (Dionisio, Burns III & Gilbert, 2013: 7).

İlk kez 1992 yılında, "Snow Crash" adlı roman aracılığıyla Neal Stephenson tarafından bir bilim kurgu romanı ile ortaya çıkan bu kavram (Allbeck & Badler, 1998: 19), her alana yaptığı etkiyle araştırmacıların odak noktası haline gelmiştir. Kurgusal literatürde adı geçen Metaverse, yakın zamanlarda küresel olarak da erişilebilir bir şekilde tasarlanmıştır. Çok boyutlu (3D) bir sanal alan ve bilgi işlem altyapısı kullanılmaktadır. 1992 yılında, "Snow Crash"

romanında bahsedildiği günden bugüne, teknolojik gelişmelerle birlikte sanal dünyaların gerçek hayata nasıl uygulanabildiği görülmekte ve Metaverse kanallarının daha kapsamlı kavramlarının geliştiği söylenebilmektedir (Kim, 2020).

Yine Covid-19 pandemisiyle birlikte bu teknolojilerin, bireylerin hayatına daha hızlı bir şekilde entegre olduğu görülmektedir. Aynı zamanda pazarlama alanında da çığır açacağı düşünülen bu evrenin, ekonomiye trilyonlarca dolar değerinde kazançlar sağlayacağı düşünülmektedir. Dijital gelişimin kaçınılmaz bir sonucu olan Metaverse, pazarlama alanındaki dönüşümleri de beraberinde getirecektir. Öte yandan, kimi araştırmacılar için avantajları yanında, bu evrenin dezavantajlarının bulunduğu ifade edilmektedir (Lee vd., 2021: 37). Tüm bunlarla birlikte yapılan bu çalışmanın amacı, pazarlama dünyasında Metaverse’i anlamak, yarattığı ve yaratacağı etkileri irdelemektir. Hem üreticiler hem de tüketiciler için bir dönüşüm sağlayacak ve yakın gelecekte hayata daha çok entegre olacak bu sanal evrenin anlaşılması ve buna göre pozisyon alınması yerinde bir karar olacaktır.

2. METAVERSE

2.1. Metaverse Kavramı ve Kapsamı

Metaverse kavramından bahsetmeden önce, sanal dünyanın ne anlama geldiğini bilmek gereklidir. *Sanal dünyalar*, birden fazla kullanıcının iş veya oyun amacıyla gerçek zamanlı olarak etkileşimde bulunabileceği, çevrimiçi ortamlar olarak ifade edilebilmektedir. Bunlar, sanal gerçeklik dediğimiz uygulamaların bir alt kümesini oluşturmaktadır. Başka bir ifade ile görünüşte gerçek, doğrudan veya fiziksel kullanıcı etkileşimi ile üç boyutlu nesnelere veya ortamların bilgisayar tarafından oluşturulan simülasyonlarına atıfta bulunan daha genel bir terimi anlatmaktadır (Dionisio, Burns III & Gilbert, 2013: 1).

Bu anlamda Metaverse’de, öncelikle Genişletilmiş Gerçeklik, Sanal Gerçeklik, Karma Gerçeklik, Artırılmış Gerçeklik kavramlarından bahsetmek gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda (Tablo 1) yer alan açıklamalar, söz konusu kavramların ne anlama geldiğini açıklamaktadır (Huynh-The vd., 2022:6);

Tablo 1. XR Çatısı Altında AR, MR ve VR Arasındaki Fark

Genişletilmiş Gerçeklik (Extended Reality-XR)	Tamamen sanaldan tamamen gerçeğe kadar tüm deneyim yelpazesi.
Sanal Gerçeklik (Virtual Reality-VR)	Kullanıcı tamamen sanal bir dünyaya dalmış durumda.
Karma Gerçeklik (Mixed Reality-MR)	Çevreye duyarlı 2D/3D içerik, fiziksel alan üzerine yüklenir.
Artırılmış Gerçeklik (Augmented Reality-AR)	Çevreye duyarlı olmayan 2D/3D içerik, fiziksel alan üzerine yüklenir.

Kaynak: Huynh-The, T., Pham, Q. V., Pham, X. Q., Nguyen, T. T., Han, Z., & Kim, D. S. (2022). Artificial Intelligence for the Metaverse: A Survey. arXiv preprint arXiv:2202.10336. sf:6’dan uyarlanmıştır.

Sanal dünyaların gelişimine bakıldığı zaman, geniş bir tarihe sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, sanal dünyaların tarihini beş aşamaya ayırabilmektedir. 1970’lerin sonları ile başlayan birinci aşama, metin tabanlı sanal dünyaları iki çeşit olarak ortaya çıkarmıştır. “İnternet üzerinden metin mesajları aracılığıyla oynanabilen, fantezi rol oyunları” (Tremplin Numériqu, 2020) olarak adlandırılan MUD’lar (Multi User Dungeons) ya da çok oyunculu zindanlar, Tolkien’in Yüzüklerin Efendisi’ne veya rol yapma zar oyunu olan Dungeons and Dragons’a benzeyen fantastik gerçekliklerin yaratılmasını içermektedir. Yine, bir kelime oyunu olarak adlandırılan MUSH’lar (Multi-User Shared Hallucinations) ya da çok kullanıcı paylaşılan halüsinasyonlar, eğitimcilerin işbirlikçi yaratma olasılığını denediği daha az tanımlanmış keşif alanlarından oluşmaktadır (Turkle, 1995).

Yaklaşık on yıl sonrasında ikinci aşamaya bakıldığı zaman; 1984 yılında William Gibson’ın romanı olarak bilinen Neuromancer’dan esinlenen Lucasfilm (Amerikalı film yapım şirketi), 1986’da Commodore 64 (tüm zamanların en çok satan kişisel bilgisayar modeli) için tasarlanmış Habitat (çevrimiçi rol yapma oyunu) ve 1989’da Fujitsu platformunun oluşturulduğu görülmektedir. Bununla beraber Habitat, sanal ortamın ilk en yüksek profilli ticaret uygulaması ve ilk kez ‘avatar’ terimini kullanan sanal dünya olarak ifade edilmektedir. Bir sonraki aşama 1990 yıllarının ortalarında başlamıştır. Gelişimin üçüncü aşaması olarak ifade edilen bu kısımda, özellikle kullanıcı tarafından oluşturulan içeriğin tanıtımı, 3D grafikler, açık uçlu sosyalleşme ve çeşitli ana alanlardaki ilerlemenin altında yatan bilgi işlem gücü ve grafiklerdeki ilerlemelerin olduğu görülmektedir. 1994’te Web World, kullanıcılara ilk kez açık uçlu (sınırlanmamış) inşa etme yeteneği sağlayan 2.5D (İzometrik) bir dünya sunmuştur. 1995 yılında ise halka açık, üç boyutlu grafiklere sahip sanal dünyaların olduğu görülmektedir. Milenyum sonrası on yılda gerçekleşen dördüncü aşamada, (Second Life gibi) kullanıcı tabanındaki önemli genişleme, gelişmiş dünya içi içerik oluşturma araçları, fiziksel dünyadaki büyük kurumların, gelişmiş bir sanal ekonominin geliştirilmesi ve grafiksel doğrulukta kademeli iyileştirmelerin yapıldığı ifade edilmektedir. Son olarak beşinci aşamada ise, Second Life (İnternet tabanlı sanal dünya, video oyunu) ve Blue Mars’ın (video oyunu) tanıtımı gerçekleşmiştir (Dionisio, Burns III & Gilbert, 2013: 2-4).

Tablo 2. Edebi/Anlatıların Sanal Dünya Teknolojisine Başlıca Etkileri

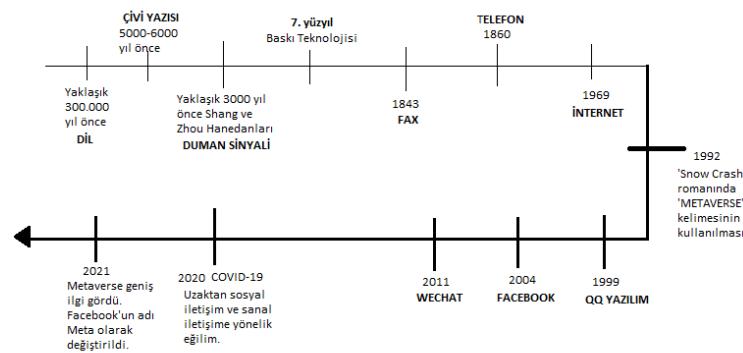
YILLAR	EDEBİ/ANLATI	ÖNEMİ
1955/1966	Lord of the Rings	Tolkien'in 20. yüzyıl fantezi edebiyatına ilişkin temel çalışması, birçok oyun ve sanal dünya ortamı için bir ilham kaynağı olarak hizmet ediyor.
1974	Dungeons and Dragons	Orijinal olarak Gary Gygax ve Dave Arneson tarafından tasarlanmıştır. Yaygın olarak modern rol yapma oyunlarının başlangıcı olarak kabul edilir.
1981	True Names	Vernor Vinge'nin bilimkurgu romanı, siber uzayın tamamen ete kemiğe bürünmüş bir versiyonunu sunmaktadır. Neuromancer ve Snow Crash gibi sonraki klasikleri etkilemiştir.
1984	Neuromancer	William Gibson'un ufuk açıcı siberpunk romanı, erken dönem siber uzay kavramını "Matrix" olarak popüler hale getirmiştir.
1992	Snow Crash	Metaverse terimi, Neal Stephenson'un bilim kurgu romanında, İnternet'in sanal gerçeklik tabanlı halefini/varisini tanımlamak için kullanılmıştır.

Kaynak: Dionisio, J. D. N., III, W. G. B., & Gilbert, R. (2013). 3D virtual worlds and the metaverse: Current status and future possibilities. ACM Computing Surveys (CSUR), 45(3), sf. 4'ten uyarlanmıştır.

Bilindiği üzere, bilgisayar bilimi yeniliklerinin bireylerin etkileşimini, iletişimini, sosyal işlemlerini değiştirdiğine ve zenginleştirdiğine inanılmaktadır. Bu anlamda, günlük yaşamda da önemli bir rol oynadığı söylenebilmektedir. Duruma son kullanıcılar açısından bakıldığında, sırasıyla kişisel bilgisayarların, internetin ve mobil cihazların tanıtılması etrafında odaklanan üç büyük teknolojik yenilik dalgasının olduğu görülmektedir. Dahası, yapılan yeni inovasyonlar ile Sanal Gerçeklik (VR), Artırılmış Gerçeklik (AR) gibi teknolojilerin de geliştiği bilinmektedir (Mystakidis, 2022: 486).

Tüm bunlarla birlikte *Metaverse* kelimesi "meta" ve "verse" eklerinin bir arada kullanılması ile oluşmuştur. Buradaki "meta" ön eki ile "ötesi" anlamına gelen ve "verse" son eki ile "evren" manasında kullanılan ekler birleşerek "öte evren" şeklindeki *Metaverse* kelimesinin tam anlamıyla fiziksel dünyanın ötesinde bir evren anlamı taşıdığı söylenebilmektedir. Burada, bilgisayar tarafından oluşturulan bir dünyaya atıf yapılmaktadır (Dionisio, Burns III & Gilbert, 2013: 7). Başka bir tanımda ise Metaverse, çeşitli teknolojileri entegre eden yeni bir internet uygulamasıdır. Bu anlamda, artırılmış gerçeklik teknolojisine dayalı deneyimler sağlamaktadır. Yine, dijital ikiz teknolojisi ile gerçek dünyanın bir ayna görüntüsünü oluşturan, kendi ekonomik sistemine blok zincir teknolojisi ile sahip olan ve gerçek dünya ile sanal dünyayı entegre eden, her kullanıcının içerik üretmesine ve düzenlemesine izin veren bir sistemdir. Aynı zamanda, sürekli gelişen bir kavram olarak zenginleşmektedir (Ning, Wang, Lin vd., 2021: 1). Bu terim ilk kez 1992 yılında, "Snow Crash" adlı roman aracılığıyla Neal Stephenson tarafından bir bilim kurgu romanı ile ortaya çıkmıştır (Allbeck & Badler, 1998: 19). Stephenson'ın Metaverse anlayışında, avatar olarak insanlar, sokak adı verilen neon aydınlatmalı, yüz metre genişliğindeki büyük bir bulvar boyunca geliştirilmiş ve abartılı bir Las Vegas şeridinin görüntülerini çağrıştıran bir gece metropolü gibi görünen sürükleyici bir dünyada akıllı ajanlarla ve birbirleriyle etkileşime girmektedir. Zekice hayal edilen Metaverse, hem biçim hem de işleyiş açısından, son derece büyük ve yoğun nüfuslu bir sanal dünyadır (Dionisio, Burns III & Gilbert, 2013: 7). Kurgusal literatürde adı geçen Metaverse, yakın zamanlarda küresel olarak da erişilebilir bir şekilde tasarlanmıştır. Çok boyutlu (3D) bir sanal alan ve bilgi işlem altyapısı kullanılmaktadır. 1992 yılında, "Snow Crash" romanında bahsedildiği günden bugüne, teknolojik gelişmelerle birlikte sanal dünyaların gerçek hayata nasıl uygulanabildiği görülmektedir.

Teknik açılardan bakıldığı zaman, bireylerin iletişim kurma şekillerinin sürekli olarak geliştiği bilinmektedir. Bu bağlamda, yeni ve çeşitli teknolojilerin entegrasyonu, uygulamaları da aynı şekilde gelişmektedir. Aşağıdaki şekilde (Şekil 1), iletişim yöntemlerinin zaman içindeki gelişim çizelgesi görülmektedir (Ning, Wang, Lin vd., 2021: 1):

Şekil 1. İletişim yöntemlerinin zaman içindeki gelişim çizelgesi

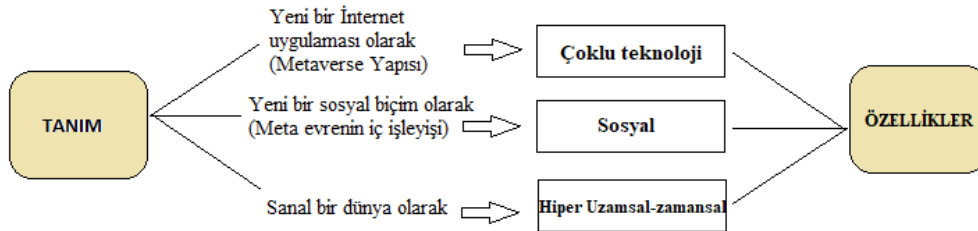
Kaynak: Ning, H., Wang, H., Lin, Y., Wang, W., Dhelim, S., Farha, F., ... & Daneshmand, M. (2021). A Survey on Metaverse: the State-of-the-art, Technologies, Applications, and Challenges., sf:1'den uyarlanmıştır.

Yukarıda görüldüğü üzere, yaklaşık üç yüz bin yıl önce dil ile başlayan iletişimin, günümüze gelene kadar birçok farklı şekilde büründüğünü görmekteyiz. Belirli tarihlerde ortaya çıkmış bazı teknolojiler, olağanüstü durumlar ile devam eden iletişim, bireylerin paylaşımlarını giderek daha çok sanal ortamlara taşımaktadır.

Bu anlamda karmaşık bir kavram olarak görülen Metaverse, bilindiği üzere gerçek dünyanın metaforunu kullanarak üç boyutlu bir sanal alan yaratmaktadır. Sanal dünyalar ise, artırılmış gerçeklik ve internetin bir birleşimi şeklinde ifade edilmektedir. 2007’de Metaverse Yol Haritası Projesi (Smart, Cascio & Pattendorf ; 2007) ile beraber Metaverse, artırılmış gerçeklik, ayna dünyalar, sanal dünyalar vb. gibi sınıflara ayrılarak arka plan oluşturulmuştur (Kim, 2020; Lee vd., 2011). Stephenson’ın romanıyla ortaya çıkan bu kavramla birlikte, teknolojik gelişmeler sanal dünyaların gerçek hayatta uygulanmasını sağlamıştır. Gerçek hayata uygulanan ve adını günümüzde sıkça duyduğumuz Metaverse, şimdilerde daha karmaşık ve geniş kavramları da beraberinde getirmektedir. Bu anlamda Metaverse Yol Haritası Projesi, sanal ve ayna dünyalar gibi fiziksel olarak kalıcı sanal alanlar yaratan simülasyon teknolojilerini, aynı zamanda artırılmış gerçeklik gibi fiziksel gerçekliği sanal olarak artıran teknolojileri (Ağ bağlantılı bilgileri birbirine bağlayan teknolojiler) içeren çok yönlü bir Metaverse anlayışı sunmaktadır (Smart, Cascio & Pattendorf ; 2007: 7).

2.2. Metaverse ve Özellikleri

Çoklu teknoloji özelliklerine sahip olan ve yeni bir internet uygulaması olarak adı sıkça duyulan Metaverse, çeşitli teknolojileri entegre etmektedir. Bu anlamda; yeni bir toplumsal biçim olarak Metaverse, toplumsallık özelliklerini taşımaktadır. Dahası, sanal dünya ile yakından ve paralel ilişkili olarak, hiper uzay-zamansallık özelliklerine sahiptir.

Şekil 2. Metaverse'in Özellikleri

Kaynak: Ning, H., Wang, H., Lin, Y., Wang, W., Dhelim, S., Farha, F., ... & Daneshmand, M. (2021). A Survey on Metaverse: the State-of-the-art, Technologies, Applications, and Challenges. arXiv preprint arXiv:2111.09673. sf:12'den uyarlanmıştır.

Daha önce de bahsedildiği üzere, Metaverse birtakım yeni teknolojileri birbirine bağlamaktadır. Çoklu teknoloji olarak bakıldığı zaman Metaverse; artırılmış gerçeklik ile sürükleyici deneyimler sunmakta, dijital ikiz teknolojisi ile gerçek dünyanın ayna görüntüsünü oluşturmakta, blok zincir teknolojisi ile ekonomik bir sistem kurmaktadır. Aynı zamanda yeni bir sosyal form olarak görülen bu kavram, gerçeklikle yakından ilişkilidir. Fakat kendine has özellikleri olan ekonomik sistemleri, kültürel sistemleri ve hukuk sistemlerini içermektedir. Hiper Uzamsal-Zamansallık ise gerçek dünyaya paralel sanal bir dünya olan Metaverse kavramına atıfta bulunmaktadır. Bu bağlamda, zaman ve mekan sınırlarını aşmakta ve kullanıcılara açık, özgür ve sürükleyici bir deneyim sunmaktadır (Ning, Wang, Lin vd., 2021: 12).

Kurgusal olarak hayali kurulan Metaverse'in, küresel olarak erişilebilir olmaya başladığı ve çok boyutlu (3D) bir sanal alan, aynı zamanda bilgi işlem altyapısı kullandığı bilinmektedir. Bu bağlamda, dört ana boyuta ayrıldığı ifade edilmektedir. Bunlar; *sanal dünyalar* (Intimate/Simulation), *ayna dünyalar* (External/Simulation), *artırılmış gerçeklik* (External/Augmentation) ve *yaşam günlüğü* (Intimate/Augmentation) olarak belirtilebilir (Kim, 2020). Simülasyona karşı büyütme ve harici kullanıcı deneyimine karşı kişisel kullanıcı deneyimine dayanan bir kriterler dizisi görülmektedir (Lee ve diğerleri, 2011). *Büyütme kriterinden* kasıt; mevcut olan sistemlere yeni yetenekleri ekleyen teknolojiler ifade edilmektedir. Diğer bir ifade ile bu teknolojiler bireylerin kontrol edebilmesini sağlamak için bilgi katmanlarını fiziksel ortama taşımaktadır. *Simülasyon* denilen kriterde sanallığın, gerçekleri modellediği teknolojiler ifade edilmektedir. Ve bu süreçte, fiziksel dünya etkileşim yeri olarak simüle edilmektedir. *Kişisel teknolojiler* kriterinde, içsel olarak bir kişinin veya nesnenin kimliğine ve eylemlerine odaklanmaktadır. *Harici (dış) teknolojiler kriterinde* ise, genel olarak dünyaya doğru odaklanılır. Burada ifade edilmek istenen, kullanıcının kendi etrafındaki dünya hakkında bilgi sağlanması ve kontrol edilmesini içeren teknolojiler belirtilmektedir (Jeon, 2021; Kim, 2020; Lee vd., 2011).

Metaverse açısından diğer bir özellik, dijital avatarlar olarak belirtilebilmektedir. Bu dijital avatarların, dünyanın her yerinden yatırımcı ve oyuncularını çekmek için geliştiği görülmektedir. Bunun anlamı, küresel kullanıcıların dijital

dünyada bulunan diğer bireylerle etkileşim halinde olmasıdır (IndustryTrends, 2022). Aşağıdaki görselde (Şekil 3) dijital avatarların bir örneği gösterilmektedir:

Görsel 1. 'İkinci Kimlik' Olarak Avatarlar

Kaynak: Lee, L. H., Braud, T., Zhou, P., Wang, L., Xu, D., Lin, Z., ... & Hui, P. (2021). All one needs to know about metaverse: A complete survey on technological singularity, virtual ecosystem, and research agenda. arXiv preprint arXiv:2110.05352.sf:29'dan alınmıştır.

Bir diğer özelliğe baktığımızda, blok zincir teknolojisinin entegrasyonu ile ademi merkezizetiği görmekteyiz. Bu bağlamda, ademi merkezizetlik ile anlatılmak istenen durum, kullanıcıların herhangi bir merkezi otoriteye sahip olmadan ekonomik değeri olan dijital varlıkları alıp satmalarına yardımcı olmasını göstermektedir. Böylelikle bireyler, Metaverse'de istedikleri her şeyi yapma özgürlüğüne çok kısa bir zamanda sahip olabilmektedir. Potansiyel siber saldırıları ve kripto suçlarından korunmayı sağlayan güvenlik konusu da Metaverse için başka bir özellik olarak belirtilmektedir. Diğer bir ifade ile Metaverse, etik ve gizlilik standartları biçiminde siber güvenliğe ek odak sağlamak üzere ayarlanmıştır. Daha önce de bahsedildiği üzere sanal gerçeklik deneyimleri yine, online oyun hedef kitesine sunulan popüler özelliklerden biri olmaktadır. Bireyler, kusursuz sanal gerçeklik deneyimleri ile sanal dünyaya erişim sağlamada VR kulaklıklar kullanabilmekte ve bu kulaklıkların artan popülaritesi sanal gerçeklik veya artırılmış gerçekliğe odaklanan küresel teknoloji şirketleri için yeterli kâr elde edilmesine yardımcı olabilmektedir. Bununla beraber, VR kulaklıklarla sorunsuz bir deneyim sağlamada en iyi Metaverse özelliklerinden biri olarak görülen 3D görüntülerden bahsetmek gerekmektedir. Bu teknoloji ile gerçeklik, hiçbir duygu bozulmadan tutularak sanal animasyonlara dönüştürülebilmektedir (IndustryTrends, 2022).

2.3. Metaverse'deki Temel Teknolojiler

Akademik alanda, Metaverse boyutları ve türlerini oluşturma konusunda, yapılan çalışmalar açısından farklılıklar mevcut olup, çok yeni ve henüz keşfedilmemiş noktalar olduğu görülmektedir. Öte yandan, 2007 yılında yayınlanan ve "Metaverse Yol Haritası" adı verilen raporun, Metaverse tanımı ve boyutları ile ilgili bilgi veren ilk rapor olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda, Metaverseroadmap (Metaverse Yol Haritası) çalışmasında dört boyut olduğu söylenmektedir. Bunlar; Artırılmış gerçeklik, Yaşam günlüğü, Ayna dünyalar ve Sanal dünyalar olarak ifade edilebilir. Daha önce de bahsedildiği üzere, artırma olarak ifade edilen kavram ile mevcut gerçek sistemlere yeni yetenekler ekleyen teknolojiler belirtilmektedir. Diğer bir ifade ile bu teknolojiler sayesinde, bireylerin kontrol edebilmeleri için fiziksel çevre üzerine yeni ve katmanlı bilgiler eklenmektedir. Yakın ve ilişkili teknolojiler şeklindeki ifade, bireylerin doğrudan kendi kimlikleri ve görüntüleri ile ya da dijital ikizleri ile sistemde bulunmasını kastetmektedir. Dışsal/ harici artırma kavramında ise, genel olarak dış çevre ve dünyaya odaklanılır. Başka bir deyişle, bireylerin çevrelerindeki dünya hakkında bilgi toplaması ve kontrol etmesini sağlayan teknolojiler ifade edilmektedir (Smart, Cascio & Paffendorf, 2007). Tüm bunlarla beraber, gerçek yaşamın bir benzerini sanal dünyaya aktaran Metaverse, kullanıcıların tamamıyla sanal ve gerçek kimlikten bağımsız bir şekilde yeni kimlikler oluşturmasını sağlayabilmektedir (Bozkurt ve Gümüş, 2022: 78).

İnsanların, teknoloji sayesinde oluşturulan sentetik bir dijital ortamda gözlemlenmesini ve etkileşime girmesini sağlayan bu ortamlar, aynı zamanda unutulmaz deneyimleri de beraberinde getirmektedir (Mystakidis, 2022: 487).

Tablo 3. Metaverse Boyutları

Boyutlar	Açıklama	Özelliği
Artırılmış Gerçeklik	Artırılmış gerçeklik teknolojileri, fiziksel dünya hakkındaki bilgileri ağ bağlantılı ve katmanlı olarak geliştirerek, bireylerin bundan yararlanmasını sağlar.	Dışsal/ artırma
Yaşam Günlüğü	Artırma teknolojileri, nesnelerin ve kullanıcıların durumlarını ve yaşam geçmişlerini kaydeder ve raporlar.	Yakın/ artırma
Ayna Dünya	Fiziksel dünyanın çevresini ve durumunu kaydeden nesne yaşam günlükleri ve kullanıcıların yaşamlarını kaydeden kullanıcı yaşam günlükleri vardır.	Dışsal/ artırma
Sanal Dünya	Ayna dünyalar, gerçek fiziki çevre koşullarını web' de kodlayarak sanal modeller veya bir başka ifade ile "yansımalar" oluşturur.	Dışsal/ artırma
Sanal Dünya	Mevcut gerçek dünyaların yansımalarının aksine, yeni ortaya çıkan sanal dünyalardır. Fiziksel dünyanın ekonomik ve sosyal yaşamını aşamalı olarak simüle eder. Kullanıcıların sanal bir dünyada ikinci kimliğe sahip olma olasılığını meydana getirir.	Yakın/ artırma

Kaynak: Lee, S. G., Trimi, S., Byun, W. K., & Kang, M. (2011). Innovation and imitation effects in Metaverse service adoption. *Service Business*, 5(2), 155-172; akt: Bozkurt, Ö., & Gümüş, İ. H. (2022). Metaverse Ve Metagirişimcilik: Kavramsal Bir Çerçeve. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 17(1), 75-85, sf:78'den alınmıştır.

Tüm bu anlatılanlar dışında, Metaverse denilince akla gelen birtakım kavramların olduğu görülmektedir. Bunlardan bir tanesi "*avatarlar*" olarak ifade edilmekte ve Metaverse içinde yer alan, bizler gibi görünen, hareket edebilen figürler belirtilmektedir. Bu avatarlar sayesinde, internet aracılığıyla tanıştığımız bireylerle yüz yüze görüşüyoruz hissinin yaşayabilmekteyiz. "*Avatar*" kavramının diğer bir anlamı ise bir oyundaki karaktere ya da çevrimiçi bir forumdaki profil resmine atıfta bulunmak amacı taşımaktadır. Bir diğer kavram, "sanal gerçeklik" (Virtual Reality-VR) olarak belirtilebilir. Bu anlamda, sanal dünyaya girişi ve deneyim sahibi olmayı sağlayan bir teknolojidir. Genelde, burada ekipman olarak, bir kulaklık ve elde tutulan iki kontrol cihazından bahsedilmektedir. Sanal dünyayı görmeyi ve duymayı sağlayan kulaklık, avatarın sizinle aynı hareketleri yapabilmesini sağlamaktadır. Elde tutulan kumandalar ise, hareket ettirilen el ve parmaklar sayesinde, sanal dünyadaki nesnelere dokunulmasını ve yakalanmasına sebep olmaktadır. Aşağıdaki görselde (Şekil 4) "sanal gerçeklik" için bir örnek gösterilmektedir (Engoo, 2022):

Görsel 2. Sanal Gerçeklik

Kaynak: Lee, L. H., Braud, T., Zhou, P., Wang, L., Xu, D., Lin, Z., ... & Hui, P. (2021). All one needs to know about metaverse: A complete survey on technological singularity, virtual ecosystem, and research agenda. *arXiv preprint arXiv:2110.05352*.sf:30'dan alınmıştır.

"Artırılmış Gerçeklik" (Augmented Reality-AR) kavramı, daha önce de bahsedildiği üzere, gerçek dünyaya sanal şeylerin eklenmesi şeklinde ifade edilmektedir. Örneğin, Pokemon Go oyununu oynamaya ya da evinizde herhangi bir yeni mobilya parçasının nasıl duracağını gösteren teknoloji şeklinde açıklanabilmektedir. Doğrudan bir tablet ya da akıllı telefon ile kullanılabilir. Fakat, AR gözlükleri ile deneyimin daha fazla 3D (üç boyutlu) olduğu düşünülmektedir. Örneğin, bir AR gözlüğü aracılığıyla yoga eğitmeninizin sanal bir versiyonunu, olduğunuz ortama getirebilirsiniz. Gerçek dünyadaki unsurların, sanal kopyası olarak görülen "dijital ikizler", Metaverse kullanılarak oluşturulmaktadır. Birçok işletmenin, nesnelere kopyalarını bu şekilde kullandığı görülmektedir. Örneğin, eskiden yeni bir otomobil tasarlamak büyük maliyetlere sebep olmaktadır. Çünkü, tasarımın her yeni versiyonunu test etmek için gerçek arabaların yapılması gerekmektedir. Artık günümüzde, tasarımların dijital ikizleri yapılarak test edilebilmektedir (Engoo, 2022).

2.4. Metaverse'deki Zorluklar

Metaverse uygulamalarının sosyal kabul edilebilirliğini etkileyen ve her platformda olduğu gibi Metaverse için de bazı zorlukların olduğu görülmektedir. Bunlar; *gizlilik ile ilgili tehditler*, *kullanıcı çeşitliliği*, *adalet*, *kullanıcı bağımlılığı*, *siber zorbalık* ve diğer bazı durumlar olarak ifade edilebilir.

2.4.1. Gizlilik Tehditleri

Bireylerin, gizliliğine saygı gösterilip gösterilmediğini doğrulamak için yasal ve teknik hiçbir mekanizmanın olmadığı düşünülmektedir. Bu anlamda bireyler, cihaz sahiplerinin iyi niyetine güvenmekle yetinmektedir. Bir başka mahremiyet tehdidi durumu ise insanların, bilgilerini kendi istekleri doğrultusunda paylaştığı gizlilik paradoksuna dayanmaktadır. Çoğunlukla bireyler, kamuya açık verilerin diğerleri tarafından nasıl kullanıldığına dikkat etmemektedirler. Fakat, bu verilerin fiili kullanımı ve algılanan veri kullanımı arasındaki farklar, açık ve çok zıt hale gelirse, insanlar çok büyük olumsuz tepkiler verebilmektedir. Örneğin, insanların birçoğu kendi verilerini isteyerek Facebook platformunda paylaşmış fakat, sonrasında yaşanan "Facebook ve Cambridge Analytica Veri Skandalı" kamuoyunda tepkilere sebep olmuştur. Çözümlerden biri, herhangi bir bireyin verilerini hiç toplamamak olabilir. Öte yandan bu durum, ekosistemin sağlayabileceği potansiyel yenilikleri büyük ölçüde azaltabilir. Başka bir çözüm, kullanıcıların kişisel verilerini para ya da başka bir fayda karşılığında satabilmeleri ve kullanıcıların kendi rızaları dahilinde gizlilik ticareti yapmalarını olabilir. Bu sistem ile potansiyel yenilikler için gerekli olan veri akışı sağlanabilir ve aynı zamanda kullanıcılara verileri için adil bir şekilde ödeme yaparak, daha geniş sosyal kabul edilebilirliğin yolu açılabilir (Lee vd., 2021: 37). Aynı zamanda, gizlilik ekonomisi, mahremiyet ticareti için verimli olabilecek bir pazar

tasarımı hakkında görüşlerin sağlandığı ifade edilmektedir (Acquisti, Taylor & Wagman, 2016; Pal vd., 2018; Pal, 2020).

2.4.2. Kullanıcı Çeşitliliği

İnsan-şehir etkileşimi göz önüne alınarak, şehir çapında kentsel mobil AR/MR kullanıcı etkileşiminin tasarımının, çeşitli paydaşları dikkate alması gerektiği düşünülmektedir. Bununla beraber Metaverse'in; çocuk, engelli, yaşlı vb. gibi bireyleri, ırk, yaş, din, cinsiyet ayırmaksızın toplulukta bulunan her kesimi kapsamı gerekmektedir. Diğer bir deyişle, Meta evrende var olan içeriklerin çok çeşitli kullanıcılar için uygun olması sağlanmalıdır. Bu bağlamda, sanal dünyadaki içerikler; keyif alma, duygusal katılım ve uyarılma faktörleri sunarak yüksek kabul görebilir (Lee vd., 2021: 37).

2.4.3. Adalet

Metaverse veri deposunda birçok sayıda sanal dünya oluşturacak, belki de kullanıcıların davranışlarını ve etkinliklerini yönetecek ayrı kurallar olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, bu şekildeki sanal dünyaları yönetebilme ve sürdürülebilir çabalarının büyük olacağı belirtilmektedir. Hiçbir modelin gerçek dünya örneğini tam olarak tanımlayamayacağı iyi bilinmektedir. Dahası, hileli ve önyargılı bir model, meta veri deposundaki kullanıcı deneyimlerine sistematik olarak zarar verebilmektedir. Bu durum da belirli kullanıcı gruplarını dezavantajlı konumlara sokabilmektedir. Sosyal ağlarda, kullanıcı tarafından oluşturulan metinleri algoritmik yaklaşımlarla özetlemek, bazı sosyal grupların yeterince temsil edilmemesine neden olabilmektedir. Böylelikle orijinal verilere, elde edebileceklerinden daha az maruz kalabilmektedirler. Buna karşılık, olumsuzlukları azaltabilmek için çeşitli gruplar arasında adaleti sağlarken yüksek kaliteli özetler üreten, yeni adaleti koruyan özetleme algoritmaları önerilmektedir (Dash vd., 2019:1).

2.4.4. Kullanıcı Bağımlılığı

Bireylerin sanal dünyalarda vakit geçirmeleri için en yaygın ortamlardan biri olacağı düşünülen Metaverse'in, dijital ortamlarda aşırı kullanım, yani kullanıcı bağımlılıklarını da beraberinde getireceği düşünülmektedir. Daha önce yapılan çalışmalarda; mobil uygulamalar, sosyal ağlar, akıllı telefonlar, VR, AR vb. gibi çeşitli dijital platformlara bağımlılık olduğu görülmüştür (Lanette vd., 2018; Rajan vd., 2018; Luke & Evelina, 2017; Ertel, Karakaş & Doğru, 2017; Ding vd., 2016). Bu bağlamda, bağımlılık sonucu depresyon, yalnızlık, saldırganlık gibi psikolojik sorunların ve zihinsel bozuklukların ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Jeong, Kim & Lee, 2015). Aynı zamanda, "Pokemon Go" gibi AR oyunları, harcama davranışları, kentsel alanlarda grup odaklı eylemler, gerçek dünyada tehlikeli ya da riskli eylemler gibi davranış değişikliklerine yol açabilmektedir (Lee vd., 2021: 38).

2.4.5. Siber Zorbalık

Dijital ortamlarda giderek artan internet kullanıcılarıyla birlikte, siber zorbalık ve siber saldırganlık durumlarının ciddi sorunlar oluşturduğu söylenmektedir. Herhangi bir zamanda ve yerde, sadece dijital klavyede yapılacak birkaç dokunuşla bu gerçekleşebilmektedir. Genel kabul görmüş bir tanımı olmadığı söylenmekte, fakat genel olarak bir grup veya bir kişi tarafından gerçekleştirilen, tekrarlanan ve olumsuz/düşmanca davranış şeklinde ifade edilmektedir. Başka bir tanımda *Siber Zorbalık*, bu tür eylemleri saldırgan, aşağılayıcı, zararlı ya da istenmeyen olarak algılayan bir kişiye veya bir grup insana elektronik yollarla verilen kasıtlı zarar olarak ifade edilmektedir (Chatzakou vd., 2019:1). Bu bağlamda Metaverse, sosyal bir tehdit olarak algılanan siber zorbalık için kaçınılmaz bir yer olarak görülmektedir. Herhangi bir siber zorbalık vakası tespit edildikten sonra, bakım ve destek, sanal sosyal destekler ve kendini ifşa etme gibi hafifletme çözümleri sanal ortamlarda etkin bir şekilde sağlanmalıdır. Fakat, bazı ortamlarda (örneğin, oyunlar) siber zorbalığı tanımak, sosyal ağlardan çok daha karmaşık olabilmektedir. Yine, kullanıcıların hatalı davranışları belirsiz ve tespit edilmesi zor olabilmektedir (Kwak, Blackburn & Han, 2015).

2.4.6. Diğer Sosyal Faktörler

Bireyleri sanal dünyalara bağlayan cihazların sosyal olarak kabul edilebilirliği, mobil AR/VR kulaklıkları gibi cihazların toplum tarafından kabul edilebilirliği ile ifade edilmektedir (Schwind vd., 2018:112). Dahası, bahsedilen bu kulaklıklar, kullanıcı güvenliğini ve yanlarında bulunan bireyleri olumsuz etkileyebilir. Bu bağlamda, sanal dünyalar açısından sosyal kabul edilebilirlik konusunda yapılmış sınırlı çalışmalara rastlanmış, fakat dijital ikizler ve Metaverse açısından herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Öte yandan, nesiller arası sosyal ağlarda boşluklar olduğu, Z kuşağı yetişkinlerinin Facebook yerine Instagram, Snapchat ve Tiktok'u tercih ettiği ifade edilmektedir. Başka bir deyişle, şimdiye kadar sosyal ağların birden fazla demografiden tüm kullanıcılara tek bir platformda hizmet veremediği söylenmektedir. Bir başka konu, kullanıcıların dijital bir kopyası olarak görülen avatarların, yine kullanıcıların bu avatarları çeşitli zamanlarda kabul edilebilirliği ile ilgili olmaktadır. Örneğin, bir kullanıcı öldüğü zaman, kullanıcının aile üyeleri, akrabaları ya da arkadaşları bu avatarları kabul edebilecek mi?

Bireyin, kişiliğini ve davranışlarını dijital bir kopya olarak saklamak anlamına gelen bu durum, sanal ahlaksızlık şeklinde görülebilir. İşte bu durumlar, dijital insanlığın geleceğini şekillendirecek ve sanal ortamları gerçek dünyadan ayrı varlıklar olarak yineleyecektir. Belki de yeri geldiğinde, ölmüş ve iki asırlık bir kullanıcıyı temsil eden bir avatarla konuşulabilecektir. Aynı zamanda, çok büyük bir dijital dünya şeklinde ifade edilen Metaverse, yine çok büyük enerji tüketimi ve kirliliği üretebilir. Bu bağlamda, gelecek nesiller için Metaverse tasarımcılarının dikkat etmesi gereken husus, yeşil bilgi işlem perspektifiyle hareket etmek olacaktır. Diğer bir ifadeyle, çevresel sorumluluklar ve çevre dostu olmak, kullanıcının Metaverse'e karşı tutumunu olumlu yönde etkileyebilir (Lee vd., 2021: 39).

3. GELENEKSEL PAZARLAMA VE DİJİTAL PAZARLAMA

Üretici ve tüketici arasında tek taraflı bir akışın ve iletişimin olduğu durumlarda geleneksel pazarlama anlayışı, gelişen teknolojiler ile birlikte ise çift taraflı ve sürekli kendini yenileyen bir iletişim sürecinin olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda, pazarlama yöntem ve uygulamalarında firmalar, 'dijital dünyanın' sağlamış olduğu olanaklar ile üretici ve tüketici ağının işleyişini dijital taraflara yöneltmeye başlamıştır. Günümüzde, geleneksel pazarlama uygulamalarını kullanan işletmeler, dijital pazarlama uygulamalarının sağladığı faydaları kendi süreçlerine entegre ederek tüketici istek ve ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Aksi taktirde, geleneksel pazarlama uygulamaları yanında, dijital pazarlama uygulamalarını kendi süreçlerine entegre etmeyen işletmelerin, günümüzün bilgi, iletişim ve teknoloji çağında rakipleriyle mücadele edebilmelerini imkansız hale getirmektedir. İşletme fonksiyonlarının başarıya ulaşmasında, pazarlama uygulamalarının yeri oldukça önemlidir. Hedefteki kitleye ulaşmak ve onların davranışlarını satın almaya yöneltmek adına, süreçlerin başında pazarlama konumlandırılabilir. Sonuçta, satış eyleminin gerçekleşmesi yapılan iyi bir pazarlama planlaması sonucunda meydana gelmektedir (Bulunmaz, 2016:351-352).

Kotler'e göre pazarlama en genel anlamıyla; "Firmaların, hangi malların veya hizmetlerin müşterilerinin ilgisini çekeceğini tayin etmeleri ve satışlar, iletişim ve işletme idaresi geliştirmeleri için stratejileri belirlemeleri sürecidir" şeklinde ifade edilmektedir (Kotler vd., 2008: 5). Yine, Amerikan Pazarlama Derneği (AMA) tarafından yapılan tanıma göre pazarlama; "müşteriler, ortaklar ve genel olarak toplum için değeri olan teklifleri yaratma, iletme, sunma ve değiş tokuş etme etkinliği, kurumlar dizisi ve süreçleri" olarak belirtilmektedir (American Marketing Association, 2017). Çeşitli bileşenlerin bir araya gelerek; dört elemanı ifade eden İngilizce sözcüklerin; product, place, price, promotion (4P) baş harflerinden yola çıkarak oluşan ve ürün, dağıtım, fiyat, tutundurma anlamına gelen pazarlama karması ise pazarlama bileşenleri olarak sıralanmaktadır (Cemalcılar, 1987: 23).

Bununla beraber geleneksel pazarlama, ürünlerin ya da hizmetlerin özellik ve faydaları üzerinde odaklanmaktadır. Endüstriyel, tüketici, teknoloji, hizmet gibi tüm pazarlarda, nihai ya da endüstriyel tüketicilerin ürün/hizmetleri değerlendirirken, toplam fayda üzerinde durması, geleneksel pazarlamacıların genel görüşü olmaktadır (İslamoğlu, 1999). Dahası, burada rekabet ürün veya marka temellidir. Tüketici ürün/hizmeti satın almaya karar verme aşamalarında (ihtiyacın doğması- bilgi toplama- alternatifleri değerlendirme- satın alma- tüketim ve sonrasındaki değerlendirmeler) rasyonel bir şekilde davranmaktadır (Koç, 2008). Aynı zamanda, analitik, rasyonel karar alan müşterilere hitap eden, ürün kategorisinin ve rekabetin sınırlı olduğu, kantitatif ve nitel yöntemlerle değerlendirilen ürün özellikleri ve faydalarına odaklanılan bir yaklaşım şeklinde ifade edilmektedir (Schmitt, 1999:55).

Günümüze bakıldığında, teknoloji ve dijital dünyada bir devrimden söz edilmektedir. Bu bağlamda, en önemli buluşlardan biri sayılan internet ile birçok yenilik ve buluştan bahsetmek gerekmektedir. Yenilikler, pazarlama dünyasında da kendini göstermiş ve geleneksel yöntemlerden modern yöntemlere geçişte, sistemin tamamını revize eden bir dönem içine girilmiştir. Geleneksel pazarlama yöntemlerinin 'sanal' ortamda uygulanması şeklinde ifade edilen bu yeni pazarlama yöntemine 'dijital pazarlama' adı verilmektedir. Başka bir deyişle, dijital kanalları kullanarak, aynı zamanda tüm pazarlama uygulamalarını bu kanallar vasıtasıyla gerçekleştiren pazarlama yöntemi olarak tanımlanabilmektedir (Bulunmaz, 2016: 357). Bir başka tanımda ise dijital pazarlama, müşterilerin ihtiyaçlarını karşılayarak bilgilerini geliştirmek için pazarlama faaliyetlerine yardımcı olacak teknolojilerin kullanılmasındadır (Chaffey, 2013). Gelişmiş ülkelere, işletmelere bakıldığı zaman, dijital pazarlamanın önemi görülmektedir. Tüketicilerin gereksinimlerini daha iyi bir şekilde karşılamak ve daha başarılı olabilmek için işletmeler, geleneksel yöntemlerle çevrimiçi yöntemleri birleştirmelidir (Bala & Verma, 2018: 323).

Dijital pazarlama temelde; *elde et, kazan, ölç/optimize et ve sahip çık/büyüt* şeklinde dört adımdan oluşmaktadır. Bu dört ayrı yöntem, dijital pazarlama vasıtasıyla tüketicisine ulaşmaya çalışan firmalar için oldukça önem arz etmektedir. Kısaca bahsedilecek olursa, *elde et yöntemi* ile müşteriyi web sitesine veya satışın gerçekleştiği sayfaya çekebilmek için arama motoru optimizasyonu (SEO), sosyal medya pazarlaması, e-posta pazarlaması, gelir ortaklığı, viral pazarlama ve mobil pazarlama gibi yöntemler kullanılmaktadır. *Kazan yöntemi* ile kullanılabilirlik ve erişebilirlik çalışmaları, müşteri kararına destek olan mekanizmaların güçlendirilmesi, içerik yönetimi, sitenin işe

yararlılığını arttırma, satış metinlerinde ikna edici mesajlar verme, müşteriye göre kişiselleştirme, müşteri bölümlerini ayırma ve belirlenen bu bölümlere efektif bir biçimde odaklanma çalışmalarıyla web sitesine gelen ziyaretçileri potansiyelden çıkararak gerçek birer müşteriye çevirmek amaçlanmaktadır. *Ölç ve optimize et yöntemi*, işletmenin başarılarını ölçme, doğru veya yanlış yapılanları anlama, rakiplerle kendini kıyaslamayı sağlayan test/analiz yöntemlerini kapsamakta ve dijital pazarlama unsurlarındaki en önemliyi aşamayı oluşturmaktadır. Son olarak dördüncü aşama olan *sahip çık-büyüt* ile mevcut müşterileri memnun etmek ve onlar için en iyi hizmetleri sunabilmektir. Bu aşamada; e-posta pazarlaması, fiyatlandırma stratejileri uygulamaları, kişiselleştirme, sadakat programları, referans programları, topluluk oluşturma şeklinde birtakım tekniklerin kullanıldığı görülmektedir (Chaffey vd., 2013; Alan, Kabadayı & Erişke, 2018: 495).

Dijital pazarlamanın avantajları aşağıdaki gibi belirtilmektedir (Veleva & Tsvetanova, 2020:5-6);

- ✓ Yüksek düzeyde etkileşim
- ✓ Pazarlama faaliyetlerinde coğrafi engellerin ve sınırlamaların üstesinden gelmek
- ✓ Kullanıcı ihtiyaç ve isteklerine daha hızlı ve esnek yanıt verme fırsatları sunar
- ✓ Elde edilen pazarlama sonuçlarının yüksek derecede ölçülebilirliği
- ✓ Müşteri segmentasyonunu ve hedeflemeyi kolaylaştırır
- ✓ Reklam mesajlarının yüksek derecede kişiselleştirilmesi
- ✓ Tüketiciler için daha fazla kolaylık sağlar
- ✓ Sanal işletmelerin başarılı gelişimi için ön koşulları ve uygun koşulları yaratır
- ✓ Şirketlerin sosyal ağları kullanarak daha fazla kullanıcıya ulaşmasını sağlar
- ✓ Şirketlerin web sitelerindeki trafiğini artırır
- ✓ Kullanıcılarla iletişimi ve etkileşimi kolaylaştırır
- ✓ Rakiplerin eylemlerinin izlenmesini ve analizini kolaylaştırır
- ✓ Çeşitli pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesi ve uygulanması süreçlerinde kontrol ve düzeltme derecesini artırır
- ✓ Pazarlama araştırması hazırlamak ve yürütmek için gereken süreyi kısaltma potansiyeli
- ✓ Daha az yatırım gerektirir
- ✓ Start-up'lar, küçük ve orta ölçekli şirketler için uygundur
- ✓ Kitlesel özelleştirme, birlikte oluşturma ve daha fazlası gibi yeni iş modelleri ve stratejileri geliştirmek için fırsatlar yaratır

Dijital Pazarlamanın aynı zamanda, pazarlama faaliyeti üzerinde çok güçlü bir etkiye sahip olan bazı özellikleri aşağıdaki gibi belirtilebilir (Veleva & Tsvetanova, 2020:2);

- ✓ Zaman ve mekanda sınırsız iletişim alanı sağlar.
- ✓ Açıkça tanımlanmış erişim kanallarına sahiptir.
- ✓ Rakiplerin faaliyetlerinde yüksek derecede piyasa şeffaflığı sağlar.
- ✓ Bazı maliyetleri karşılamaya istekli çok çeşitli aktif kullanıcılar sunar.
- ✓ Müşteriler için yüksek verimlilik sağlar.
- ✓ İşlevleri genişletmek ve yönetim sistemlerini geliştirmek için fırsatlar sağlar.

Dijital pazarlamanın dezavantajları (Veleva & Tsvetanova, 2020:6-8);

- ✓ Dijital pazarlamanın kullanımı, işletme organizasyonlarını rakipler için "açık kitap" haline getirmektedir.
- ✓ Dijital pazarlamada, şahsen görmediğiniz bir tüketici ile ilişkiler kurmanız gerekir.
- ✓ Dijital pazarlama kampanyaları, profesyonelce tasarlanmadığı ve doğru şekilde hedeflenmediği takdirde kullanıcılar tarafından ciddiyetsiz olarak algılanabilir.
- ✓ Şirketlerin çevrimiçi itibarı olumsuz geri bildirimlerle yok edilebilir.
- ✓ Tüketici güveni eksikliği vardır.

- ✓ İnternet alanını çevrimiçi reklam mesajlarıyla aşırı yüklemek.
- ✓ Dijital pazarlama her türlü ürün, hizmet ve şirket için uygun değildir.
- ✓ Dijital pazarlama, teknik ve teknolojiye büyük ölçüde bağımlıdır.
- ✓ Uygunsuz dijital araç ve uygulamaların kullanımı.
- ✓ Pazarlama kampanyalarında dijital araçları seçmek için net kriterlerin olmaması.
- ✓ Dijital dünyada güncel bilgileri tutmanın çok zor olması.
- ✓ Çoğu zaman, dijital pazarlama kampanyalarının, şirketin genel pazarlama stratejisiyle uyumlu olmaksızın kendi başlarına geliştirilmesi ve yürütülmesi.
- ✓ İçerik pahasına teknik çözümlere vurgu.

Tüm bunlarla beraber, geleneksel pazarlama ve dijital pazarlama arasındaki farkların neler olduğu aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (Gedik, 2020: 65-66):

Tablo 4: Geleneksel Pazarlama ve Dijital Pazarlamanın Karşılaştırılması

GELENEKSEL PAZARLAMA	DİJİTAL PAZARLAMA
Basılı medya (gazete ve dergi reklamları, bültenler, broşürler ve diğer basılı materyaller); TV ve radyo reklamları, doğrudan posta (el ilanları, kartpostallar, kataloglar); tele-pazarlama içerir.	Çevrimiçi reklamcılık, web siteleri, sosyal ağlar, e-posta pazarlaması, kısa mesaj, satış ortaklığı pazarlaması, içerik pazarlama, Google reklamları, video pazarlama, SEO, PPC vb. araçları içerir.
Geleneksel pazarlama yöntemleriyle yerel kitleye/ tüketicilere ulaşmak kolaydır.	Dijital pazarlama, dünyanın her yerinden küresel olarak hedef kitleye/ tüketicilere ulaşmayı sağlar.
Geleneksel pazarlama daha kişisel bir yaklaşımdır, pazarlamacıların halkı bilgilendirmek veya markalarının adını tanıtmak için kişisel ilişkileri olması kolaydır.	Dijital pazarlamada, pazarlamacıların fiziksel varlığı zorunlu değildir ve sınırlı sayıda tüketiciye kolayca ulaşılmasını sağlar.
Tanıtım araçları tüketicinin etkileşimini içerecek kadar esnek değildir.	Tüketicilere sosyal paylaşım siteleri, web siteleri vb. ile ürün/ hizmetlerle ilgili görüşlerini iletebilecekleri geri bildirimlerini toplamak için farklı uygulamalar sunar.
Basılı yayın, radyo/ TV reklamları vb. içerdiğinden pahalıdır.	Her şey çevrimiçi ve sosyal web sitelerinin kullanımı ücretsiz olduğu için geleneksel pazarlama yönteminden daha az maliyetlidir. Pazarlama gereksinimine bağlı olarak işletme, isterse ücretli reklamları tercih edebilir.
İşletmelerin anketlere ve pazarın bulgularına güvenmesi gerektiğinden, sonuç analizi karmaşıktır.	Veriler ve bulgular çevrimiçi olarak kaydedilmekte ve saklanmaktadır. Bu da pazarlamacıların pazarlama sonuçlarını analiz etmesini kolaylaştırır.
Geleneksel pazarlama yöntemleriyle, işletmelerin sonuç alabilmesi için haftalarca veya aylarca beklemesi gerekir.	Online pazarlama veya dijital pazarlama hızlı sonuçlar verir ve bu sebeple gerçek zamanlı pazarlama sonuçları elde etmek kolaydır.
Geleneksel pazarlama yöntemleri gerçek zamanlı sonuçlar sağlamadığından, pazarlama stratejisinin hazırlanması pazarlama sonuçlarına bağlı olarak zaman alır.	Dijital pazarlama gerçek zamanlı sonuçlar sağlar. Böylece, strateji iyileştirme çok kolaylaşır ve pazarlama ekibi, piyasa sonuçlarına göre Pazar stratejilerini değiştirmeyi veya güncellemeyi seçebilir.
Pazarlama araçları oldukça katı olduğu için tek yönlü iletişim içerir.	İki yönlü iletişimi teşvik eder ve böylece müşteriyi memnun etmeye ve müşterinin dinlendiğini ve hizmet edildiğini hissetmesini sağlar.
Pazarlama kampanyanızın ne kadar başarılı olduğunu ölçmek oldukça zordur.	Google Analytics ve diğer araçlar, web sitesini ziyaret eden kullanıcıların sayısı, ne kadar süre kaldıkları, reklamların kaçını tıkladığı, kaç satış yapıldığı gibi birçok noktayı kaydeder. Böylece, yatırım getirisi kolayca ölçülebilir.
Pahalı ve zaman alıcı bir süreçtir.	Ürünleri veya hizmetleri tanıtmanın makul ve hızlı yoludur.
7/24 satış mümkün değildir.	7/24 satış mümkündür.
Viral olma yeteneği yoktur.	Viral olabilme yeteneği vardır.

Kaynak: Gedik, Y. (2020). Pazarlamada yeni bir pencere: Dijital pazarlama. Journal of Business in the Digital Age, 3(1), 63-75., sf:65-66'dan alınmıştır.

4. METAVERSE'DE PAZARLAMA

Metaverse temelde, internetin ya da sosyal medyanın yerini almayacak ve bunun yerine yeni heyecan verici kullanıcı deneyimi inşa edecek bir evren olarak görülmektedir. Geleneksel 2D internet üzerinde fazladan iş, bilgi ve iletişim araçlarının kapsamlı ve birlikte çalışabilir olduğu bir 3D katmanı temsil edilmektedir. Başka bir ifade ile fiziksel dünyada nasıl çalışıldığının dijital bir kopyası olmaktadır. Bunu sağlayacak olan durum, kullanıcıların kendilerine benzeyen ve hareketlerini taklit eden avatarlar aracılığıyla bir araya gelerek birbirleriyle ve fiziksel dünyayı da kopyalayan çevre ile etkileşime girebilecek olmalarıdır. Bunun işletmeler açısından önemi, Metaverse'in özellikle genç demografik hedef gruplara doğrudan erişimi olan dev bir laboratuvar olarak görülmesidir. Bu anlamda, çoğunlukla Fortnite veya Roblox gibi sanal oyunlarla tanınan Metaverse, sağlık, tüketici ürünleri, eğlence gibi birçok sektörde her şeyi kapsayan bir etkiye sahip olabilir. Bu durumun gelecekte, yeni beceri, meslek ve sertifika türleri oluşturacağı düşünülmektedir. Mali değeri milyarlarca dolar olacağı tahmin edilen bu evreni denemek isteyen markalar için, ürün veya hizmetlerinin işlevselliğini artıran bir deneyim yaratmak akıllıca bir yol olacaktır. Artırılmış

gerçeklik (AR), bu deneyim için mükemmel bir yol olabilmektedir. Örneğin Adidas, alışveriş yapanların sanal olarak ayakkabı denemesine izin vermek için AR'yi devreye alırken, Ikea, insanların mobilyalarını kendi evlerinde görselleştirmesine izin vermek için yıllardır bu özelliği entegre etmektedir (Hollensen, Kotler & Oprensnik, 2022:1).

Metaverse içindeki şirketler, tüketicilere hem sürükleyici hem de markalarıyla ilgili çekici bir deneyim sunmak için 3D sanal dünyalardan yararlanma yeteneğine sahip olmaktadır. Yine, çeşitli reklam ve halkla ilişkiler kampanyaları için kullanılma potansiyeline sahiptir. Bireylerin bir işletmenin ürün/hizmetlerini hem eğlenceli hem de ilgi çekici bir şekilde keşfetmelerine olanak tanıyan etkileşimli deneyimler oluşturmak için 3D sanal dünyaları kullanmak, işletmeler için oldukça başarılı bir pazarlama aracı olabilir. Bu bağlamda, Metaverse'in işletmelere sürükleyici ve ilgi çekici marka deneyimleri yaratmaları için daha da fazla fırsat sunduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni, Metaverse'in üç boyutta var olan ve işletmelerin sağladıkları mal veya hizmetlerin gerçekçi simülasyonlarını geliştirmelerini sağlayan bir ortam olması, yani işletmelerin yeni ürün fikirlerini taahhütte bulunmadan önce müşterilerin bu ürünleri deneyebilecek olmasıdır. Bir diğer neden, kalıcı bir dünya olarak görülen Metaverse'in, işletmeler aktif olarak reklamını yapmasalar bile marka varlıklarını canlı tutabilmeleri şeklinde ifade edilebilir. Bu durum aynı zamanda, tüketiciler arasında marka sadakatini teşvik etmenin yanı sıra bir müşteri ve destekçi topluluğu oluşturma sürecinde yardımcı olabilir. Başka bir neden, işletmelerin bu evrende tüketicileriyle daha önce mümkün olmayan bir düzeyde daha samimi bir etkileşim kurmasını sağlayan ortak bir gerçeklik olmasıdır. Özetle, işletmelerin dünyanın her yerindeki müşterilerle iletişim kurma fırsatı sağlayan çevrimiçi bir evren olarak görülmektedir (Bushell, 2022).

Sanal gerçeklik dünyası adı verilen yeni dünyaların, şirketlerin erişmek istediği ve erişemediği müşterilere ulaşmasına olanak tanıdığından bahsedilmiştir. Metaverse ortamında pazarlama öğrenmek ve bu yeni pazarı üst seviyelere çıkarmak önem arz etmektedir. Bu bağlamda Metaverse'de pazarlama, ürün/hizmetlerin tanıtımını, satışını ve markalaşmasını sağlamaktır. Bu sanal dünya bir şeyler satın almanın aksine, benzersiz varlıklar yaratabileceğimiz bir yer olarak görülmektedir. Pazarlama stratejilerine bu yeni dünyayı entegre ederek devam etmek gerekmekte ve hedef tüketicileri tanımanın yanı sıra, pazarlama mesajlarının onlara ulaştığından emin olmak gerekmektedir. Özellikle, maliyet ve etki bakımından gerçek dünya pazarlarından farklı olabileceği düşünülen Metaverse pazarlaması, zaman ve çaba açısından da daha avantajlı olabilmektedir. Dikkat edilmesi gereken bir husus, bu evrende kullanıcıların aradıkları ve hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olacak ürün ve hedeflerin ne olduğunu bulmaktır. Aynı zamanda, Metaverse dünyasının işletmeniz için uygun olup olmadığı ve diğer yöntemlerle aynı karlı olma potansiyeline sahip olup olmadığı sorusunu sormak önemli olmaktadır (Adelaja, 2022).

Geleneksel pazarlama yöntemlerinin günümüzde yeterli olmadığı bilinmektedir. İşletmelerin bu yeni dünyaya uyum sağlaması ve değişimlere ayak uydurması gerekmektedir. Daha önce de bahsedildiği üzere Metaverse pazarlama, şirketlere ve markalara dünya çapında pazarlara girmek için birçok olanak tanımaktadır. Bir zamanların bilim kurgu malzemesi olarak görülen Metaverse, kullanıcıların az ya da hiç kısıtlama olmadan istediklerini yapabildiği, başkalarıyla tanışabildiği, çalışabildiği, bir şeyleri satın alıp, satabildiği bir deneyim dünyası şeklinde ifade edilmektedir. Hali hazırda büyük markaların kullanmaya başladığı ve uygulamalarıyla entegre ettiği de bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda günümüzde pazarlama Metaverse ile birleşerek, prosedürler ve teknolojilerin karmaşık bir evliliği olarak ifade edilebilmektedir. Pandeminin de neden olduğu davranış değişiklikleri ile beraber dijital cihazlara ve formlara hızlı bir bağımlılık geliştiği görülmektedir. Bu evrendeki pazarlama faaliyetlerinin fırsatlarından yararlanmak için markalar, bazı stratejiler uygulamaktadır. Bunlar; sanal mekanları kullanılabilir/erişilebilir hale getirmek, sanal sahipliği basitleştirmek (örneğin NFT), mevcut ve gelecekteki taleplerden yararlanmak, gerçek dünyayı ve sanal eğlenceyi yeniden tanımlamak (Amazon Prime'in film galası için gerçek hayattaki bir oyun deneyimini yaratması), her yerde marka varlığı yaratmak (müşterilerin fiziksel olarak ziyaret edemediği yerde, markanın 3D deneyiminin onlara sunulması) olarak sıralanabilir. Yine de bazı sorunların olduğu ve bunların giderilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu bağlamda, kolay erişilebilir olmak, sorunsuz bir entegrasyon sağlamak, marka bütünlüğünü ve veri güvenliğini sağlamak önem arz etmektedir (Irshad, 2022).

Birçok konu gibi reklamcılığın da Metaverse'deki karşılığının ne olacağı merak konusu olmaktadır. Örneğin, araştırmalardan daha önce elde edilen reklam bulgularının Metaverse deposunda geçerli olup olmadığı ya da gerçek dünyadaki gibi çalışıp çalışmadığı vs. Fakat, bu soruların henüz cevaplanmadığı görülmektedir. Öte yandan, bu yeni evrende reklamcılığın nasıl çalıştığını öğrenmek için, burada geleneksel reklamcılık teorileri test edilmeli, tekrarlanmalı ve genişletilmelidir. Metaverse, sadece internet gibi yeni bir ortam değil, aynı zamanda reklam ve pazarlamanın tüm yönlerini değiştirebilecek bir fikir haline gelebilir. Diğer bir deyişle, Metaverse doğası gereği etkileşimli olduğu ve avatarlar aracılığıyla somutlaştırılmış kullanıcıları içerdiği için, orijinal etkileşim modlarının, ikinci veya somutlaştırılmış benlik (yani avatar) perspektifi dahil edilerek Metaverse deposunda güncellenmesi gerekebilmektedir (Kim, 2021:142-143).

Bu evrendeki sanal reklamlara örnek vermek gerekirse, Bidstack adındaki bir video oyunu reklam teknolojisi şirketinin, gerçek dünya reklamcılığında çalışmaktan, sanal reklam panolarına reklam yerleştirmeye geçiş

yapmasından bahsedilebilir. Bu bağlamda, Metaverse'in deneysel ve sürükleyici oluşu göz önüne alınarak, reklam ve pazarlama girişimleri için de aynı olanaklardan yararlanmak gerekmektedir (Yüksel, 2021).

Reklamcılık ve pazarlama alanları düşünüldüğüne, kullanıcıların zamanlarını geçirebilecekleri 3D ve sanal bir alan olarak tanımlanan Metaverse, markayla ilgili içerik ve satış amacıyla da kullanılabilir. Sosyal medya uygulamaları, web siteleri, mobil uygulamalar ve banner reklamlar gibi ek bir pazarlama kanalı olarak görülebilmektedir. Öte yandan, hikaye anlatımı için yeni bir ortam yani, marka hikayesini anlatan sürükleyici reklam deneyimleri sunabilir. Metaverse düşüncesine yatırım yapan ve Pazar liderlerinden biri olan Mark Zuckerberg, bu evrenin tek bir şirket tarafından oluşturulamayacağını dile getirmiştir. Zuckerberg, bu teknolojileri sosyal medya uygulamaları aracılığıyla geliştirmeyi amaçlamaktadır. Diğer bir ifade ile bu kavramın zaman içinde hayatlarımızda daha fazla yer edineceği düşünülmektedir. Tüketicilerin beklentilerini anlamak ve buna karşı istenilen cevapları vermek oldukça önemlidir. Bu bağlamda, Metaverse dünyasının kişiselleştirme ve daha iyi deneyimler sunma aşamasında önemli bir ortam olacağı belirtilmektedir. Örnek vermek gerekirse bireyler, gerçek dünyada olduğu gibi sanal dünyalarda da karakterlerini ve değerlerini göstermeye yardımcı olan sanal öğeler için para ödemektedirler. Bir lüks moda markası olarak bilinen Balenciaga'nın, Fortnite ile birlikte yaptığı, dijital kıyafetleri gerçek bir Balenciaga butiğinin sanal versiyonunda ve oyunun mağazasında satın alabilecekleri işbirliğinden bahsedilebilir. Başka bir örnekte ise bireylerin ilgi alanlarını sergilemek amacıyla, Metaverse dünyasında oluşturdukları koleksiyonlardan söz edilmektedir. Roblox tarafından sağlanan Gucci Garden deneyimi bu durumu açıklamaktadır. Burada görüldüğü üzere, sadece "sahiplik" için tamamen dijital bir varlığı satın alma arzusu tüketiciler için ağır basabilmektedir. Roblox evreni dışında hiçbir değeri bulunmayan, kullanılabilirliği ve aktarımı hatta bir NFT bile olmayan dijital bir varlıktan söz edilmektedir. İşletmeler açısından bu durumun önemi düşünülmeli ve buna göre güncel adımlar atılmalıdır (Yıldız, 2022).

Markalar, Metaverse pazarlamasında bazı uygulamalar yaparak kendilerini geliştirebilirler. İşletme, markalı bir NFT oluşturarak işe başlayabilir. Markalı bir NFT oluşturmanın avantajı ise bilinirliğin artması olarak açıklanabilir. Türkçe anlamı, "değiştirilemeyen- takas edilemeyen jeton" anlamına gelen NFT, Non-Fungable Token kelimelerinin baş harflerinin kısaltılması sonucu oluşmuştur (Özrili, 2021:3). Başka bir ifadeyle, dijital ya da fiziksel varlıklara yaratıcıları tarafından verilen blok zincirlere özgü özgünlük sertifikaları şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı türden olan para ya da ticaret malları gibi varlıklar takas edilebilmektedir. Fakat, orijinallikleri kanıtlanamayan, maddi olmayan dijital dünya varlıklarının ticaretinin yapmak mümkün olmamaktaydı. Bu bağlamda NFT'ler ile beraber, dijital dünyada bu ticari işlemleri gerçekleştirebilmek artık mümkün hale gelmektedir (Ante, 2022; akt. Averbek & Türkyılmaz, 2022:104). Günümüzde, Adidas, Nike ve Taco Bell gibi markaların NFT'lerinin olduğu ve kitleler arasında büyük ilgi gördüğü söylenebilmektedir.

Yine markalar, sanal gayrimenkul sahipliği talep edebilir. Sahip olunan sanal gayrimenkuller kiralanabilir ya da teklif ve tüketici gereksinimlerine uygun olması koşuluyla satılabilir. Örneğin, sanal oyun evreni olarak bilinen Axie Infinity, 2.3 milyon dolara dokuz parsel arazi satarak bu işin ciddiyetini göstermektedir. Başka bir durumda, kullanıcı deneyimini oyunlaştırmak gerekmektedir. Motivasyon sağlamak amacıyla, kullanıcıların bu şekilde etkileşim kurması kolaylaşmaktadır. Bir diğer uygulama, avatarlar için dijital ürünlerin satılmasından bahsedilebilir. Bireyler, sanal avatarlarını özelleştirmekten hoşlanmaktadır. Birçok markanın bunun farkında olduğu ve bu stratejiyi uyguladığı söylenebilir. Son olarak, yerel reklamcılık kullanılarak markanın, kullanıcıların önüne konulması ve Metaverse deposunun kişiselleştirilmesi sağlanabilir (P2P, 2022).

Güçlü bir varlık oluşturmak isteyen, kullanıcılarla etkileşim kurarak değer sağlamaya çalışan işletmeler, Metaverse'i pazarlama, marka bilinci oluşturma ve reklamcılık amaçları için etkili bir şekilde kullanabilir. Nike ve Reebok'un vaka çalışmalarına bakılarak, işletmelerin Metaverse'i pazarlama, marka bilinci oluşturma ve reklamcılık amaçları için nasıl etkili bir şekilde kullandığı incelenebilir. Yine, ünlülerin bu evreni pazarlama ve markalama amaçları için etkili bir şekilde kullanabileceğini ifade etmek gerekmektedir (Bushell, 2022).

Tüm bunlarla beraber, uluslararası olarak tanınan bir marka olan Coca-Cola'nın Metaverse'deki pazarlama uygulamasından bir örnek verilebilir. Tafi ile beraber çalıştığı bilinen Coca-Cola'nın, NFT olarak birtakım sanal ürünler geliştirdiği bilinmektedir. Bunu "Uluslararası Dostluk Gününü" kutlamak amacıyla yapan işletme, sanal giyilebilir ürünleri açık artırmaya çıkarmıştır. "Dostluk Kutusu" olarak bilinen bu kutuya aynı zamanda bir Arkadaşlık Kartı, imza niteliğinde bir Bubble Jacket ve bir ses görselleştiricisi dahil edilmiştir. Kullanıcılar tarafından oldukça ilgiyle karşılanan bu olay sonucunda, kazanan teklif toplam 575,883 \$ olmuştur. Özetle, Metaverse dünyasındaki bu yüksek kar fırsatları, uluslararası olarak tanınan büyük markaların da ilgi odağında olmaktadır (P2P, 2022).

Görsel 3. Coca-Cola 4 NFT

Kaynak: Doğan, M.C., (02 Ağustos 2021). Coca-Cola'dan ilk NFT hamlesi, <https://www.pazarlamasyon.com/coca-coladan-ilk-nft-hamlesi>, Erişim Tarihi: 09.08.2022.

Ayrıca Coca-Cola, müşterilerinin markayla etkileşime girebilmesi için "Coca-Cola Dünyası" adında ve Nike, kullanıcıların fitness ilerlemelerini takip edebilecekleri ve diğer kullanıcılarla rekabet edebilecekleri "Nike+" adlı sanal bir dünya yaratarak, ürünlerini sanal dünyalarda tanıtmak için Metaverse kullanmaktadır (Tran, 2021; Aymard & Stacey, 2018).

Kang (2022), yaptığı bir çalışmada başarılı bir Metaverse pazarlamasının, sanal alanda kişiselleştirilmiş bir deneyim sağladığını, buna müşteri yolculuğunun analizinin eşlik edeceğini ve bunun küresel marka durumunda doğrulanabilir olduğunu ifade etmektedir. Metaverse kullanıcılarının yenilikçiliğe ilgi duyduğu belirtilmektedir. Bu anlamda, yenilikçiliğin kullanıcı deneyimini olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Jeon, 2021:90). Yine başka bir araştırmada, Metaverse ile ilgili araştırmaların çoğunun, sosyal faydayı vurgulayan pazarlama ve yatırım amaçlı olduğu belirtilmektedir (Park & Kim, 2022: 4224).

4.1. Metaverse Pazarlama Stratejileri

Metaverse pazarlaması kapsamında işletmelerin, buna uyum sağlayabilmesi ve hızlı adapte olması gerekmektedir. Bu bağlamda, şirketler hangi yollardan ilerleyeceğini ve bu yollarda nasıl stratejiler geliştireceğini iyi bilmelidir. Bu yeni sanal dünyada, en iyi Metaverse pazarlama stratejilerinin neler olabileceği aşağıda belirtilmektedir (Mileva, 2022):

- ✓ *Kendinizi platforma doğal olarak yerleştirin:* İnsanlar, reklam izlerken sıkılabilmektedir. Fakat herhangi bir platformda doğal bir şekilde yer almak, kullanıcı deneyimlerini bozmadan onlarla etkileşim kurulmasına olanak tanımaktadır. Örneğin, oyun içi reklam platformu adı verilen "Bidstack" bu reklamlarla, oyuncuların %95'i için oyun gerçekçiliğini ve satın alma niyetini %12 artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, doğru platformu (mobil, PC, konsol vb.) ve formatı (sanal reklam panoları, video, müzik, afiş vb.) seçmek önem arz etmektedir. Avantajları; artan görüntülenme ve katılım sayısı, yapılan kampanyaların kontrol ve yönetimi, gelişmiş kullanıcı deneyimi olmaktadır. Dezavantajları ise mevcut performans verilerinin eksikliği ve birkaç tamamlayıcı video oyun platformunun var olması denebilir.
- ✓ *Sanal ortamda paralel gerçek hayat pazarlaması:* Gerçek hayatta sunulanlar, sanal dünyada da uygulanabilir. Diğer bir ifade ile Metaverse dünyasındaki her şey farklı olmak zorunda değildir. Örneğin, online bir yemek şirketi olan "Deliveroo" yaptığı pazarlama kampanyasıyla oyuncuların, sanal adalarında sürpriz bir teslimat ile beraber gerçek hayatta etkinleştirebilecekleri bir promosyon kodu vermiştir. Yemek şirketi bu kampanya sayesinde üç milyon oyun içi etkileşim kazanmıştır. Avantajları; marka etkileşimi ve tanınırlığı, sürükleyici kullanıcı deneyimi, azaltılmış tedarik zinciri maliyeti ve riski şeklinde ifade edilmektedir. Dezavantajları ise zaman kaybı ve uygulamadan önce yoğun pazarlama çabası olabilmektedir.
- ✓ *Sanal ürünleri dijital avatlara perakende satış:* Bireyleri temsil ettiği bilinen avaturların, Metaverse dünyasındaki çevrimiçi kimlikleri önemli olmaktadır. Başka bir deyişle, bireyler gerçek hayatta olduğu gibi sanal ortamlarda da kendilerini ifade etmeye çok önem vermekte ve büyük paralar harcamaktadır. Bu durum ise avatar ekonomisini ortaya çıkarmaktadır. Böylelikle işletmeler, sanal ürünlerini doğrudan avatlara satıp, perakende satış yapabilmektedir. Örneğin, "Gucci"nin, "Roblox"ta 4.000 dolara dijital bir çanta satması. Avantajları; eşsiz

bir alışveriş deneyimi sunması, uzun vadeli bir sürdürülebilirlik, daha hızlı tedarik zinciri olarak ifade edilebilmektedir. Dezavantajları ise maliyetli oluşu şeklinde belirtilebilmektedir.

- ✓ *Kendi sanal mekanınızı kurun:* Tüketicilerle güçlü bir duygusal bağ kurabilmek için Metaverse tabanında sanal bir 3D mağaza, ada, müze kurulabilir. "General Mills" in web tabanlı bagaj kapağı deneyiminin, geleneksel ve sosyal medya kanallarında 500.000'den fazla gösterim kazanması buna örnek gösterilebilir. Avantajları; sürükleyici müşteri deneyimi, daha fazla marka teşhiri ve etkileşimi, artan kitle erişimi şeklinde ifade edilebilmektedir. Dezavantajları ise uzun ve maliyetli geliştirme, ROI'yi (yatırım getirisi) ölçememe olarak belirtilmektedir.
- ✓ *Sürükleyici deneyimler yaratın:* Tüketicileri etkilemenin en önemli yollarından biri deneyimsel pazarlama olmaktadır. Deneyimi ön planda tutan markaların, müşteri bağlılığının %25 daha fazla olduğu yapılan araştırmalarla ortaya çıkmıştır. Canlı konser performansları, bazı canlı etkinlikler, oyun biçiminde reklamlar (advergaming) bu duruma örnek olarak verilebilir. Avantajları; artan erişim ve etkileşim, her türlü iş için uygunluk, uzun vadeli sonuçlar, geliştirilmiş müşteri sadakati ve yönlendirme şeklinde ifade edilebilmektedir. Dezavantajları, yüksek maliyetler, promosyon kampanyası gereksinimi ve yaratıcılık talebi olabilmektedir.
- ✓ *Dijital koleksiyon ürünleri sunun:* Bireyler, koleksiyoner olmaktan hoşlanmaktadır. Metaverse dünyasındaki koleksiyonlar için NFT'ler kullanılmaktadır. Bu bağlamda, dijital sanat, müzik ya da giyim gibi bir koleksiyonun orijinal sahipliğinin şifreli olduğu ve sahibi başka birine satmadığı sürece değiştirilemeyeceği anlamına gelmektedir. Avantajları; yüksek getiri, hızlı kar potansiyeli, ürün sahipliği ve marka oluşturma fırsatı olarak sıralanabilmektedir. Dezavantajları ise zaman, yüksek risk ve mali engeller şeklinde ifade edilebilir.

4.2. Metaverse Pazarlamada Gelecek

Tüm dünyada etkisini gösteren ve birçok durumu değiştiren pandemi ile beraber, pazarlama dünyası için de en büyük platformlardan birinin Metaverse pazarlama olduğu düşünülmektedir. Bu dijital ortamda; pazarlama, markalaşma, reklam kavramlarının çok yeni olması bazı uygulamaların da tam olarak nasıl olacağı konusuna tam cevap bulamamaktadır. Fakat, yaratıcı düşünme ve etkileşim ön planda tutulmalıdır. İşletmelerin pazarlamayı ne kadar iyi anladığı, gelecekteki başarıyı etkileyecektir. Daha fazla dijital, deneyimsel ve sürükleyici hale gelen günümüz pazarlaması, ulaşılması zor tüketicilerle etkileşim kurabilmek için yeni stratejiler kullanılmaktadır. Bu anlamda, Metaverse dünyasındaki pazarlama bilgisi, işletmeler için nasıl kar getiren bir strateji oluşturulduğu üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olacaktır. Ayrıca tüketicilerin, her zaman paralarının karşılığını aradıkları gerçeğini unutmamak gerekir (Faridani, 2021; Adelaja, 2022).

Tüketicilerin verilerini isteyerek paylaşması sebebiyle Metaverse, pazarlamacılar için önemli olmaktadır. Diğer bir ifade ile bireylerin verilerini elde etmek kolay olmaktadır. Dahası bu verilerin; fikir, konum, etnik köken, cinsiyet, inanç vb. gibi birçok bilgiyi içerdiği bilinmektedir. Pazarlamacılar, işletme sahipleri için sınırsız olanaklar tanıdığını düşünmektedir. Aynı zamanda, günümüzde ve gelecekte yeni bir reklam kanalı olarak da görülmektedir. Yine, zamanla bireylerin sanal gerçeklik kulaklıkları (VR) ile etrafta dolaşacağı ifade edilmektedir. Bu bağlamda, avatarlar dolayısıyla avatarların arkasındaki gerçek kişiler reklamverenler tarafından hedeflenebilecektir. Kullanıcılar hem gerçek hayattaki benlikleri hem de dijital avatarlar adına satım alımlar gerçekleştirebilecektir. Bu sebeple, gelecekteki tüketici ilgilerini ya da isteklerini görebilmek adına pazarlamacıların şimdiden analizler yapması gerekmektedir. Aynı zamanda, Metaverse dünyasının farklı yönlerini keşfedebilmek ve yeni teknolojiler hakkında bilgi sahibi olmak adına çabalar göstermelidirler. Özetle, bu sanal dünyaların büyüme potansiyeli göz ardı edilmemelidir. Yeni düzende uyum sağlanması adına işletmelerin, stratejilerini değiştirmeleri önerilmektedir. Tam bu noktada, Metaverse tabanındaki tüketicilere, yani hedef kitlelere iyi hizmet verilebilmesi adına birinci taraf verilerine odaklanmak yerinde bir karar olabilir (Sharabani, 2022).

Markalar için de Metaverse, erişimlerini genişletebilecekleri ve çok büyük fırsatlar yakalayabilecekleri bir fırsat olarak görülmektedir. Yine Z jenerasyonu, tüketici dünyasının geleceğinde ve Metaverse dünyasında baskın olduğu için, bu evrendeki pazarlama kapsamında, şirketlerin bu demografiye ulaşmasında yeni yollar açmaktadır. Yeni bir gelir akışı sağlaması beklenen bu evren, şirketlerin mevcut durumlarına uygulanabilir. Dahası, bu evreni erken benimseyen işletmeler, rakiplerinin önüne geçerek avantaj elde edebileceklerdir (Hilson, 2021).

Yalnızca eğlence değil, profesyonel amaçlar ya da iş için birçok işletmenin Metaverse'e yatırım yaptığı bilinmektedir. Bunlardan biri olan Facebook, AR ve VR teknolojilerine yatırım yapmaya ve sosyal Metaverse'ler oluşturmaya başlamıştır. Aynı zamanda, Silikon Vadisi gibi platformlar da yatırımlarını bu yöne kaydırmaya başlamışlardır. Tüm bunlar düşünüldüğünde, bu evrenin eğlenceden daha fazlasını ifade etmeye başladığı görülmektedir. Yaşanan bu gelişmeler ile beraber, pazarlama dünyasında yazılım ve kodlamanın da önemli bir yeri olacağı düşünülmektedir. Yine birçok yeniliğin yaşanacağı düşünülen bu sanal evrende; online metaverse kuponlar, dijital satış, metaverse

kampanyalar, avatarlar yolu ile tasarlanan marka stratejileri ve hatta marka iletişiminin olacağı ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle, normal alışveriş yerini Metaverse alışverişe bırakabilecektir (Yüksel, 2021; Aktan, 2022).

Daha önce bahsedildiği üzere, Z kuşağındaki genç bireylerin, bilgisayar oyunları bu kadar ilgili olması sonucu oyundaki ana karakterlerin, ileri tarihlerde marka yüzü olarak karşımıza çıkacağı düşünülebilir. Yeni istihdam olanakları yaratacağı düşünülen bu sanal evren sayesinde, yalnızca Facebook gelecekteki 15 yıl içerisinde Avrupa'da yaklaşık olarak 10.000 bireye iş olanağı yaratabilecektir. Hem daha fazla tüketiciye ulaşmak hem de rekabet avantajı elde edebilmek adına Metaverse dünyasının faydalı olacağı belirtilmektedir. Öte yandan, pazarlama uygulamalarının temelde aynı kalması fakat, stratejiler, pazarlama karması, planları, taktikleri vs. açısından sanal dünyaya uyarlanması gerekeceği ifade edilmektedir (Milmo, 2021; Damar, 2021: 7; Averbek & Türkyılmaz, 2022: 125-126).

Dahası gelecekte, sonsuz sayıda sanal topluluğun olacağı düşünülmektedir. Bu durumun, gerçekliği ve dijitalliği birleştireceği ifade edilmektedir. Dolayısıyla, çok çeşitli dijital mal ve hizmetler sunmak mümkün olacaktır. Bu anlamda, yalnızca yedi dakikada 600 çift dijital ayakkabının toplam 3,1 milyon dolara satıldığı ve Weebly'de sadece dijital olarak mevcut olan bir Prada sırt çantasının 4.000 dolardan fazla bir fiyata satın alındığı kayıtlara geçmiştir. Gayrimenkul yatırımı, seyahat planlayıcıları, performanslar, törenler, simüle laboratuvarlar ve bu yeni gerçeklik görünümüyle çeşitli şekillerde yararlanılabilecek toplantılar gibi hizmetlere olan talep gün geçtikçe artmaktadır. Bu durum ise, talepleri karşılayacak hizmetler için bir pazar oluşturmaktadır. Şirketler için sınırsız imkanlar sağlaması beklenen bu ekosistemin giderek büyüdüğü görülmektedir (Bushell, 2022).

5. SONUÇ

İnternetin hayatımıza girişiyle beraber birçok şeyin değiştiği bilinmektedir. Bu anlamda, iletişimlerin, bireylerin etkileşimlerinin ve sosyal işlemlerin değiştiği, dahası zenginleştiği ifade edilmektedir. Günlük hayatı çok fazla etkileyen ve özellikle pandemi sonrası neredeyse tüm yaşantımıza entegre olan sanal dünyaların ileriki zamanlarda daha da artacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, sanal dünyalardan biri olarak karşımıza Metaverse'in çıktığı görülmektedir. Bu yeni dünyanın, toplumun da dijital teknolojiye artan bağımlılığı sonucu tüketicilerin davranışlarını, işletmelerin iş yapma şekillerini değiştireceği düşünülmektedir. Daha önce çevrimiçi çalışma, alışveriş, öğrenme ve sosyalleşme gibi durumların, bireylerin sınırlı bir kısmı tarafından gerçekleştirildiği bilinmekteydi. Fakat, Covid-19 pandemisi ile beraber bu sayının arttığı ve neredeyse herkesin çevrimiçi dünyaya adapte olduğu ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle, insanlar bu durumu tercih etmeye başlamıştır.

Tüketicilerin dünyayı görme ve deneyimleme şeklini farklılaştırmayı hedefleyen Metaverse, aynı zamanda dijital ve fiziksel dünya arasındaki çizgiyi de bulanıklaştırmaktadır. Ekonomi çarkının dönmesini sağlayan pazarlama uygulamalarının önemi burada devreye girmektedir. Pazarlama açısından bakıldığında, potansiyel ve gerçek tüketiciler için yeni bir çağ yaratılacağı düşünülmektedir. Şirketler bu sanal dünya ile birlikte marka bilinirliklerini artıracak, reklam verebilecek ve dijital ürünlerini satışa sunabileceklerdir. Veri tabanlarından alınan ve bireylerin kendi istekleri dahilinde paylaştıkları bilgilerle elde edilen verilerin birçok yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Sadece basit bir oyun alemi olarak görülmemesi gereken Metaverse dünyasının gelecekte, tüketim ürünleri, sağlık, turizm, eğlence vb. gibi birçok sektörü kapsayacağı ifade edilmektedir. Bu bağlamda, bireyleri etkileyen yeni meslekler, sertifika programları, becerilerin olacağı söylenebilir. Bahsi geçen yeni durumlar için yeni pazarlama uygulamalarının yapılması gerekmektedir. Aynı zamanda, buna uygun olarak planlar ve stratejiler belirlenmelidir. Tüm bu uygulamaların gelecekteki toplu mali değerinin, milyarlarca dolar olacağı ve işletmelerin ürün ve hizmetlerinin işlevselliğini artıran bir deneyim yaratmasında akıllıca bir yol olacağı söylenmektedir. Dahası, Metaverse dünyasındaki kullanıcıların gerçek hayatlarındaki ve dijital avatarları için alışveriş yaptığı görülmekte ve bu satın alımların giderek artacağı yönünde tahminler yapılmaktadır. Aynı zamanda, farklı ürün ve teknolojilerle beraber, tüketicilerin sürükleyici deneyimler yaşayacağı ifade edilebilir.

Tüm bu anlatılanlar ışığında bireylerin, ilgi ve isteklerinin belirlenmesi ve işletmelerin rekabet avantajı sağlamak amacıyla bu sanal dünyaya entegre olabilmesi oldukça önem taşımaktadır. Özellikle genç demografik hedef gruplara doğrudan erişimi olan dev bir laboratuvar olarak görülen Metaverse ilgi, ihtiyaç ve isteklerin belirlenmesi için büyük avantajlar sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, tüketicilerin ve işletmelerin Metaverse dünyasında var olmasının, her iki taraf için de fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Literatürdeki çalışmalardan elde edilen bilgiler ve söz edilen örnekler sonucu yapılacak en güzel yorumun, bu sanal dünya ile birlikte kazanılacak potansiyel kazançların göz ardı edilmemesi olabilir. Metaverse ile ilgili yapılan araştırmaların yetersiz olduğu ve birçok sorunun yanıtız kaldığı görülmekle beraber, giderek araştırmacıların odağına aldığı bir konu haline geldiği ifade edilebilir. Yine, güçlü bir varlık oluşturmak isteyen, kullanıcılarla etkileşim kurarak değer sağlamaya çalışan işletmelerin, Metaverse'i pazarlama, marka bilinci oluşturma ve reklamcılık amaçları için etkili bir şekilde kullanabilecekleri görülmektedir.

Her durumda olduğu gibi Metaverse dünyasının da birtakım zorlukları olduğu bilinmektedir. Daha önce bahsedildiği üzere bunlar; gizlilik ile ilgili tehditler, kullanıcı çeşitliliği, adalet, kullanıcı bağımlılığı, siber zorbalık ve diğer bazı durumlar olarak ifade edilebilir. Yine, bu evrende yer almanın yüksek maliyetleri ve altyapı gerekliliği de işletmelerin karşılaşabileceği zorluklar arasında gösterilebilir. Yapılacak bazı araştırmalar sonucu bu evrende yer almanın fayda sağlayacağı düşünülüyorsa, işletme böyle bir çabaya katlanmalıdır. Öte yandan, gelecekte neredeyse her alanda olacağı düşünülen bu sanal dünyada yer almanın rekabet avantajı sağlayacağı ve büyük kazançlar getireceği görülmektedir. Özetle, bu sanal dünyaların büyüme potansiyeli göz ardı edilmemelidir. Yeni düzene uyum sağlanması adına işletmelerin, stratejilerini değiştirmeleri önerilmektedir. Tam bu noktada, Metaverse tabanındaki tüketicilere, yani hedef kitlelere iyi hizmet verilebilmesi adına birinci taraf verilerine odaklanmak yerinde bir karar olabilir.

KAYNAKÇA

1. Acquisti, A., Taylor, C., & Wagman, L. (2016). The economics of privacy. *Journal of Economic Literature*, 54(2), 442-92.
2. Adelağa, O., (20 Ocak 2022). Metaverse Marketing: A Guide to Profitability, <https://blog.cryptostars.is/metaverse-marketing-a-guide-to-profitability-185e1101d869>, Erişim Tarihi: 08.08.2022.
3. Aktan, D. (8 Şubat 2022), Metaverse Dünyada Pazarlama Nasıl Olacak?, <https://pazarlamaturkiye.com/metaverse-dunyada-pazarlama-nasil-olacak/>, Erişim Tarihi: 11.08.2022.
4. Allbeck, J. M., & Badler, N. I. (1998, June). Avatars a/spl grave/la Snow Crash. In *Proceedings Computer Animation'98* (Cat. No. 98EX169) (pp. 19-24). IEEE.
5. American Marketing Association (AMA), *Definitions of Marketing* (2017), <https://www.ama.org/the-definition-of-marketing-what-is-marketing/> Erişim Tarihi: 05.08.2022.
6. Ante, L. (2022). The non-fungible token (NFT) market and its relationship with Bitcoin and Ethereum. *FinTech*, 1(3), 216-224.
7. Averbek, G. S., & Türkyılmaz, C. A. (2022). Sanal Evrende Markaların Geleceği: Yeni İnternet Dünyası Metaverse Ve Marka Uygulamaları. *Sosyal Bilimlerde Multidisipliner Çalışmalar Teori, Uygulama Ve Analizler*, 99.
8. Aymard, T., & Stacey, P. (2018). The influence of gamification on intrinsic motivation: the case of Nike+, 1-17.
9. Bozkurt, Ö. & Gümüş, İ. H. (2022). Metaverse Ve Metagirişimcilik: Kavramsal Bir Çerçeve. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 17(1), 75-85.
10. Bulunmaz, B. (2016). Gelişen teknolojiyle birlikte değişen pazarlama yöntemleri ve dijital pazarlama. *Trt Akademi*, 1(2), 348-365.
11. Bushell, C. (2022). The Impact of Metaverse on Branding and Marketing. Available at SSRN 4144628.
12. Cemalcılar, İ. (1987). "Pazarlama karmaşı (4P) kavramında yeni gelişmeler". *Pazarlama Dünyası Dergisi*, 4, 23-24.
13. Chatzakou, D., Leontiadis, I., Blackburn, J., Cristofaro, E. D., Stringhini, G., Vakali, A., & Kourtellis, N. (2019). Detecting cyberbullying and cyberaggression in social media. *ACM Transactions on the Web (TWEB)*, 13(3), 1-51.
14. Damar, M. (2021). Metaverse Shape of Your Life for Future: A bibliometric snapshot. *Journal of Metaverse*, 1(1), 1-8.
15. Dan Milmo, D., (18 Eki 2021), Facebook to create 10,000 jobs in EU to help build 'metaverse', <https://www.theguardian.com/technology/2021/oct/18/facebook-jobs-eu-metaverse-social-network>, Erişim Tarihi: 12.08.2022.
16. Dash, A., Shandilya, A., Biswas, A., Ghosh, K., Ghosh, S., & Chakraborty, A. (2019). Summarizing user-generated textual content: Motivation and methods for fairness in algorithmic summaries. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 3(CSCW), 1-28.
17. Ding, X., Xu, J., Chen, G., & Xu, C. (2016). Beyond smartphone overuse: identifying addictive mobile apps. In *Proceedings of the 2016 CHI Conference Extended Abstracts on Human Factors in Computing Systems* (pp. 2821-2828).

18. Dionisio, J. D. N., III, W. G. B., & Gilbert, R. (2013). 3D virtual worlds and the metaverse: Current status and future possibilities. *ACM Computing Surveys (CSUR)*, 45(3), 1-38.
19. Doğan, M.C., (02 Ağustos 2021). Coca-Cola'dan ilk NFT hamlesi, <https://www.pazarlamasyon.com/coca-coladan-ilk-nft-hamlesi>, Erişim Tarihi: 09.08.2022.
20. Engoo (7 Haziran 2022). Metaverse'i 5 İngilizce Kelimeyle Açıkıyoruz. <https://engoo.com.tr/blog/2022/06/07/metaversei-5-ingilizce-kelimeyle-acikliyoruz/>, Erişim Tarihi: 01.08.2022.
21. Ertel, R., Karakaş, O., & Doğru, Y. B. (2017). A qualitative research on the supportive components of pokemon go addiction. *AJIT-e*, 8(30), 271.
22. Faridani, A., (21 Aralık 2021), Why The Metaverse Is Marketing's Next Big Thing, <https://www.forbes.com/sites/forbesbusinessdevelopmentcouncil/2021/12/21/why-the-metaverse-is-marketings-next-big-thing/?sh=adbdbd025f0b> , Erişim Tarihi: 11.08.2022.
23. Hilson, S. (24 Aralık 2021). Become a Business Ace by Mastering Metaverse Marketing, <https://rockcontent.com/blog/metaverse-marketing/> , Erişim Tarihi: 08.08.2022.
24. Hollensen, S., Kotler, P., & Opresnik, M. O. (2022). Metaverse—the new marketing universe. *Journal of Business Strategy*.
25. Huynh-The, T., Pham, Q. V., Pham, X. Q., Nguyen, T. T., Han, Z., & Kim, D. S. (2022). Artificial Intelligence for the Metaverse: A Survey. arXiv preprint arXiv:2202.10336
26. IndustryTrends, (10 Temmuz 2022), What Are The Features Of Metaverse: All You Need To Know In 2022 <https://www.analyticsinsight.net/what-are-the-features-of-metaverse-all-you-need-to-know-in-2022/#:~:text=It%20offers%20ultra%2Dlow%20latency,players%20from%20across%20the%20world>, Erişim tarihi: 29.07.2022.
27. Irshad, H., (2022). What Is Metaverse Marketing?, <https://coinmarketcap.com/alexandria/article/what-is-metaverse-marketing> , Erişim Tarihi: 08.08.2022.
28. İslamoğlu, A.H. (1999). Pazarlama Yönetimi, Stratejik ve Global Yaklaşım, Beta Basım. A.I.; İstanbul.
29. Jeon, J. E. (2021). The Effects of User Experience-Based Design Innovativeness on User-Metaverse Platform Channel Relationships in South Korea. *Journal of Distribution Science*, 19(11), 81-90.
30. Jeong, E. J., Kim, D. J., & Lee, D. M. (2015). Game addiction from psychosocial health perspective. In *Proceedings of the 17th International Conference on Electronic Commerce 2015* (pp. 1-9).
31. Kang, H. R. (2022). A Case Study on Metaverse Marketing of Jewelry Brand. *Journal of Digital Convergence*, 20(1), 285-291.
32. Kim, J. (2021). Advertising in the Metaverse: Research agenda. *Journal of Interactive Advertising*, 21(3), 141-144.
33. Kim, S. K. (2020), Metaverse, Seoul, Korea: Plan B Design.
34. Koç, E. (2008). Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejileri: Global ve Yerel Yaklaşımlar, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
35. Kotler, P., Armstrong, G., Wong, V. & Saunders, J. A. (2008). *Principles of marketing*. 5th Edition.
36. Kwak, H., Blackburn, J., & Han, S. (2015). Exploring cyberbullying and other toxic behavior in team competition online games. In *Proceedings of the 33rd annual ACM conference on human factors in computing systems* (pp. 3739-3748).
37. Lanette, S., Chua, P. K., Hayes, G., & Mazmanian, M. (2018). How much is 'too much'? The role of a smartphone addiction narrative in individuals' experience of use. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 2(CSCW), 1-22.
38. Lee, L. H., Braud, T., Zhou, P., Wang, L., Xu, D., Lin, Z., ... & Hui, P. (2021). All one needs to know about metaverse: A complete survey on technological singularity, virtual ecosystem, and research agenda. arXiv preprint arXiv:2110.05352.
39. Lee, S. G., Trimi, S., Byun, W. K., & Kang, M. (2011). Innovation and imitation effects in Metaverse platform adoption. *Service Business*, 5(2), 155-172. doi:10.1007/s11628-011-0108-8.

40. Luke, J. Y., & Evelina, L. W. (2017). Exploring Indonesian young females online social networks (osns) addictions: A case study of mass communication female undergraduate students. In Proceedings of the 3rd International Conference on Communication and Information Processing (pp. 400-404).
41. Mileva, G., (21 Ocak 2022), 6 Metaverse Marketing Strategies with Examples, <https://influencermarketinghub.com/metaverse-marketing-strategies/>, Erişim Tarihi: 10.08.2022.
42. Mystakidis, S. (2022). Metaverse. Encyclopedia, 2(1), 486-497. New Jersey: Financial Times Prentice Hall.
43. Ning, H., Wang, H., Lin, Y., Wang, W., Dhelim, S., Farha, F., ... & Daneshmand, M. (2021). A Survey on Metaverse: the State-of-the-art, Technologies, Applications, and Challenges. arXiv preprint arXiv:2111.09673.
44. Özrili, Y. (2021). Olmayan Müze: Kripto Sanat. Turizm Çalışmaları Dergisi, 3(1), 1-14.
45. P2P, (2022). Metaverse Marketing: 2022 Ultimate Guide to Create an Immersive Brand Experience, <https://peertopeermarketing.co/metaverse-marketing/>, Erişim Tarihi: 08.08.2022.
46. Pal, R., Crowcroft, J., Kumar, A., Hui, P., Haddadi, H., De, S., ... & Mortier, R. (2018). Privacy markets in the Apps and IoT age.
47. Pal, R., Crowcroft, J., Wang, Y., Li, Y., De, S., Tarkoma, S., ... & Hui, P. (2020). Preference-based privacy markets. IEEE Access, 8, 146006-146026.
48. Park, S. M., & Kim, Y. G. (2022). A Metaverse: Taxonomy, components, applications, and open challenges. Ieee Access, 10, 4209-4251.
49. Rajan, A. V., Nassiri, N., Akre, V., Ravikumar, R., Nabeel, A., Buti, M., & Salah, F. (2018). Virtual reality gaming addiction. In 2018 Fifth HCT Information Technology Trends (ITT) (pp. 358-363). IEEE.
50. Schmitt, B. H. (1999b). Experiential Marketing, How to Get Customers to Sense, Feel, Think, Act, Relate, The Free Press, New York.
51. Schwind, V., Reinhardt, J., Rzayev, R., Henze, N., & Wolf, K. (2018). Virtual reality on the go? a study on social acceptance of vr glasses. In Proceedings of the 20th international conference on human-computer interaction with mobile devices and services adjunct (pp. 111-118).
52. Sharabani, L., (28 Nisan 2022), How the Metaverse Affects Marketing, <https://www.adcore.com/blog/what-is-the-metaverse-and-how-will-it-change-the-marketing-world/>, Erişim Tarihi: 11.08.2022.
53. Smart, J., Cascio, J., & Pattendorf, J. (2007). Metaverse roadmap overview. <http://www.metaverseroadmap.org>. (Last accessed 2/11).
54. Smart, J., Cascio, J., & Paffendorf, J. (2007). Pathways to the 3D Web: A cross-industry public foresight project. Metaverse Roadmap. <https://www.metaverseroadmap.org/MetaverseRoadmapOverview.pdf>, Erişim tarihi, 01.08.2022.
55. Tran, V. T. (2021). Exhibiting Coca-Cola at universal exhibitions. Food, Culture & Society, 24(2), 269-290.
56. Tremplin Numériqu (19 Mart 2020). MUSH'un öncü dünyasını keşfedin, <https://www.tremplin-numerique.org/tr/explorez-le-monde-pionnier-des-mush>, Erişim Tarihi: 27.07.2022.
57. Turkle, S. (1995). Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet. Simon & Schuster Trade, New York, NY.
58. Yıldız, G., (23 Şubat 2022). Pazarlamacılar için metaverse'ün ABC'si, <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/pazarlama-dunyasi-metaverse/>, Erişim Tarihi: 08.08.2022.
59. Yüksel, M. (17 Aralık 2021), Metaverse ile Pazarlama, https://www.webtures.com/tr/blog/metaverse-ile-pazarlama/?gclid=EAIaIQobChMI84yxlt6i-AIVSud3Ch0dmQs2EAAAYBCAAEgLwDfD_BwE, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1586-1593

Arrival
29 September 2022
Published
30 November 2022

Article ID
66037
Article Serial Number
10

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66037>

How to Cite This Article
Salepcigil, S. (2022). "Sivil
Toplum Medyası Olarak
Alternatif Medya", Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences,
8(58):1586-1593

International Journal of Social,
Humanities and Administrative Sciences
is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open access, peer-
reviewed international journal.

Sivil Toplum Medyası Olarak Alternatif Medya

Alternative Media as Civil Society Media

Serhan Salepcigil

Öğr. Gör. Dr., Sinop Üniversitesi, Gerze Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, Sinop, Türkiye

ÖZET

Alternatif medya çeşitlilik ve ilişkisellik kuramı bağlamında, topluluğa hizmet, ana akımın alternatifi olmak, sivil toplum ile ilişkisi ve rizom kavramı ile kuramsallaştırılmaktadır. Bu çalışmada Bailey ve diğerleri tarafından oluşturulan, dörtlü alternatif medya kuramı temelinde alternatif medyanın sivil toplum ile olan ilişkisi değerlendirilmektedir. Sivil toplum kavramının tarihsel süreç içerisinde içerdiği farklı anlamlar ile sivil toplumun günümüzdeki anlamı ve demokrasi için önemi tanımlanmaktadır. Alternatif medyanın sivil toplum kavramı ile olan karşılıklı ilişkisi ortaya koyularak, alternatif medyanın demokrasinin oluşup gelişmesinde sahip olduğu özellik ve işlevler değerlendirilmektedir. Alternatif medya, sivil toplum içerisinde yer alan bir unsur olarak görülmektedir. Sivil toplum alanı içerisinde yer alan alternatif medya bu alanın sahip olduğu, çoğulculuk, katılımcılık ve şeffaflık gibi özelliklere de sahip olmalıdır, bu özellikler aynı zamanda sivil toplum alanı ile özdeşleşen özellikler olarak var olmaktadır. Çalışmada Gramsci ve Habermas'ın ortaya koydukları sivil toplum kuramları ile alternatif medya kavramı ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda alternatif medyanın sivil toplumun bir parçası olarak işlev gördüğü ve onu geliştirdiği, demokratik ilerleme için önemli bir role sahip olduğu ve bunun da sivil toplum alanı ile olan önemli bir ilişki içerisinde gerçekleşebileceği sonucu göz önüne serilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alternatif Medya, Sivil Toplum, Demokrasi

ABSTRACT

Alternative media is theorized in the context of diversity and relationality theory, serving the community, being an alternative to the mainstream, its relationship with civil society and the concept of rhizome. In this study, the relationship between alternative media and civil society is evaluated based on the quaternary alternative media theory created by Bailey et al. The different meanings of the concept of civil society in the historical process and the current meaning of civil society and its importance for democracy are defined. By revealing the interrelationship of alternative media with the concept of civil society, the features, and functions of alternative media in the formation and development of democracy are evaluated. Alternative media is seen as an element in civil society. Alternative media in the field of civil society should also have the characteristics of this field, such as pluralism, participation and transparency; these features also exist as features that are identified with the field of civil society. In the study, the concept of alternative media is associated with the theories of civil society put forward by Gramsci and Habermas. In this context, it is revealed that alternative media functions as a part of civil society and develops it, has an important role for democratic progress, and this can be realized in an important relationship with the field of civil society.

Keywords: Alternative Media, Civil Society, Democracy

1. GİRİŞ

Sivil toplum ve alternatif medya kavramları demokratik toplumların vazgeçilmez birer unsuru olarak değerlendirilmektedir. Değişen siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel koşullara bağlı olarak bu kavram da farklı dönemlerde farklı anlamlara sahip olmuştur. Sivil toplum alanı günümüzde demokrasinin varlığı için gerekli olan bazı koşulları içeren bir öz ile karşımızdadır. Demokratik toplumlar için geçerli olan çoğulculuk, karar alma süreçlerine katılım, şeffaflık, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü gibi kavramlar sivil toplum alanının yansıtması gereken özellikler olarak da tanımlanmaktadır. Alternatif medyanın da sivil toplum alanında var olan bir unsur olarak bu özellikleri içeren bir yapı olması beklenmektedir. Habermas'a göre sivil toplum aynı zamanda siyasal iletişim süreçleri açısından da önemlidir. Habermas'a göre sivil toplum, tamamlayıcı ve kritik potansiyelini ancak belirli koşullar altında ve hukukun üstünlüğü altında siyasi merkezin daha resmi kurumlarıyla etkileşim içinde ortaya çıkarabilir (Anheier, Toepler, & List, 2010, s. 412-416). Sivil toplum kendi içinde hegemonya karşıtı mücadeleler geliştirebileceği gibi aynı zamanda egemen ideolojinin de bu alana girerek kendi hegemonyasını tesis edebilmek için farklı örgütlenmeler oluşturabileceği söylenebilir (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 22). Alternatif medyanın da tıpkı sivil toplum alanının olduğu gibi, piyasa ve politik toplum ile olan ilişkisi söz konusu olduğunda bu durum onun içerik üretimi ve kurumsal yapısında, alternatif medya ile özdeşleştirilmeyen sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Alternatif medya mevcut yapının ilerisinde bir toplumsal yapı öngörüsüne sahip olmalıdır (Atton, 2002, s. 21). Alternatif medyanın kuramsal olarak değerlendirilmesi, onun hangi özellikler ile var olduğunu, hangi çeşitlilik ve hangi ilişkiler ağı içerisinde varlığını devam ettirdiğini ortaya koymaktadır. Bu özellikler ve ilişkiler ağının kuşkusuz ki sivil toplum alanı ile örtüşen ve sivil toplum alanını etkileyen yönlerinin ortaya koyulabilmesi önem taşımaktadır. Bailey ve diğerleri tarafından geliştirilen "Understanding Alternative Media" çalışmasında yer alan alternatif medya kuramları temelinde alternatif

medyanın topluluklara hizmet eden boyutu, ana akımın alternatifi olabilmesi, sivil toplum ile ilişkisi ve rizomik yapısı değerlendirilmektedir (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008). Bu kuramlar alternatif medyanın demokratik işleyişte üstlendiği rolleri göstermesi bakımından da önemlidir. Çalışmada Alternatif medya kuramları topluma hizmet, ana akıma alternatif, sivil toplumun bir parçası ve rizom yaklaşımlar ile bunların ilişkisi temelinde incelenmiştir. Sonuç olarak sivil toplumun bir parçası olarak ele alınan alternatif medya sivil toplum kuramları çerçevesinde bir sivil toplum medyası olarak değerlendirilmiştir. Alternatif medyanın demokratikleşmedeki rolünün vazgeçilmez olmasının yanı sıra sivil toplum-ana akım medya arasındaki geçirgenliği sağlayabilen bir araç olduğu ortaya konmuştur.

2. ALTERNATİF MEDYA KURAMLARI

Ana akım medya, mevcut siyasal, ekonomik ve kültürel yapının meşrulaştırılması ve kendi değerler sistemini yeniden üretip bunu yayma fonksiyonlarını yerine getirmektedir. Ana akım medya mülkiyet yapısı ve bu yapının siyasal sistem ile olan ilişki biçimi, toplumda yer alan farklı kesimlerin ve görüşlerin temsiliyetlerini engelleyen bir hal almıştır. Eleştirel medya çalışmaları ise bu duruma karşı alternatif görüşlerin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bu çalışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkan alternatif medya kavramı kamusal alanda görünürlüğü azaltılan grupların, bu grupların düşünce ve söylemlerinin yer alabildiği, mülkiyet yapısı ve içerik üretim süreçleri ile ana akımdan ayrılan, sivil, şeffaf ve katılımcı bir kurumsal yapıyı tanımlamaktadır. Alternatif medya, ana akımın yarattığı tek tip söylemden bir ayrılığı temsil etmektedir. Egemen olan tüm değerler dışında kalan unsurların temsiliyet kazanabildiği bir alan olarak tanımlanabilir.

Sivil toplum alanı hegemonik mücadelenin gerçekleştiği bir alan olarak değerlendirilebilir. Bu alanda gerçekleşen mücadele toplumsal değişim dinamiklerinin ortaya çıkabilmesi açısından önemlidir. Alternatif medya, toplumsal değişimin gerçekleşebilmesi için mevcut egemen değerler sisteminin dönüştürülmesi işlevini yerine getirmektedir. Alternatif medyanın, bu dönüşümü gerçekleştirebilmesi yeteneği ise onu ana akım medyadan farklı kılan özellikleri ile ilişkilidir diyebiliriz. Alternatif medyaya ilişkin kuramsal değerlendirmelere bakıldığında, alternatif medyanın bu özelliklerinin ortaya koyulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bailey, Cammaerts ve Carpentier tarafından hazırlanan “Understanding Alternative Media” adlı çalışmada alternatif medya çeşitlilik ve ilişkisellik yönleri ile değerlendirilmektedir. Çalışmada alternatif medyaya ilişkin dört temel kuramsal model bulunmaktadır. Bunlar alternatif medyayı, topluluğa hizmet etmek, ana akıma alternatif olmak, sivil toplumun bir parçası olmak ve rizom olarak (Tablo 1) değerlendiren yaklaşımlardır (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 31).

Tablo 1. Alternatif medya kuramları

	Medya Merkezli	Toplum Merkezli
Topluluk Medyasının Özerk Kimliği (Özcü)	Yaklaşım I: Topluma Hizmet	Yaklaşım III: Sivil Toplumun Parçası
Topluluk Medyasının Diğer Kimliklerle İlişkisi (İlişkisele)	Yaklaşım II: Ana Akıma Alternatif	

Kaynak: Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 31.

2.1. Topluluğa Hizmet Medyası olarak Alternatif Medya

Alternatif medyanın, içeriklerin üretilmesi sürecinde ve kurumsal yapının işleyişinde katılımcı bir özelliğe sahip olması beklenmektedir. Ana akım tarafından görmezden gelinen toplumsal kesimlerin alternatif medyanın kurumsal yapıları içerisinde yer alması ve içerik üretimlerinde de etkileşimini göstermesi gerekmektedir. Sivil toplum alanı içerisindeki çeşitliliğin alternatif medya içinde geçerli olduğu burada görülebilir. Topluluğa hizmet medyası olarak tanımlanan alternatif medya, topluluğun yapısına bakılmaksızın onu içerik üretimlerine dâhil etmeli ve kamusal alanda varlığını göstermelidir. Alternatif medyada katılımcı bir biçimde yer alması gereken topluluklar ise, coğrafi sınırlar ile belirlenmiş topluluklara coğrafi sınırlar ile belirlenmeyen toplulukların da eklenmesi ve maddi biçimde var olan topluluklara kültürel olarak var olanların da eklenmesi ile (Tablo 2) yeniden tanımlanmaktadır (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 10).

Peter Lewis toplulukların yerel olarak kısıtlanmaması gerektiğini, ortak bir amaç doğrultusunda bir araya gelen topluluklar olabileceğini ve bunların dijital ortamlarda da bulunabileceğini ifade etmektedir (Lewis, 1993, s. 12).

Tablo 2. Topluluk tanımı

<i>Yakın ve somut insani bağlar, özdeşleşen grup ilişkileri ile kolektif bir kimlik olarak topluluk.</i>		
Geleneksel:	Yeniden kavramsallaştırma I:	Yeniden kavramsallaştırma II:
	Coğrafi olanın coğrafi olmayanla desteklenmesi	Yapısalı/malzemeyi kültürel olanla desteklemek
- Coğrafi	- İlgi topluluğu	- Yorumlayıcı topluluk
- Etnik	- Uygulama topluluğu	- Anlam topluluğu
	- Sanal veya online topluluk	- İmge topluluğu

Kaynak: Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 10

Bu genişletilmiş topluluk tanımlaması ile ana akım içerisinde temsil şansı bulamayan çok sayıda topluluk alternatif medya sayesinde görünürlük kazanabilmekte ve söylemlerinin kamusal alanda yer alabilme şansını yakalamaktadır. Toplulukların alternatif medyaya erişimleri ve katılımları iki yönlü iletişim özelliği göstermelidir. Alternatif medyanın yapısı toplulukların katılımını teşvik edici bir boyutta olmalıdır (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 10-11). Toplum içeriklerin oluşumu ile ilgili görüşlerini iletebilecek kanallara sahip olmalıdır ve bu kanallar iki yönlü iletişimin bir özelliği olarak görülmektedir. Alternatif medya bu yönüyle tek yönlü bir iletişim özelliği gösteren ana akımdan da farklılaşmaktadır.

Tablo 3. Topluluğun erişimi ve katılımı

Üretim	Kabul
İçerik üreten kuruluşa erişim	İlgili olduğu düşünülen içeriğe erişim
- İçerik üretme ve yayınlama/yayınlatma becerisi	- İçeriği alma ve yorumlama yeteneği
Üretilen içeriğe katılım	
- İçeriğe ortak karar verme	
İçerik üreten organizasyona katılım	
- Politikaya ortak karar verme	- İçeriği değerlendirme

Kaynak: Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 10-11.

Chris Atton (2002) alternatif medyanın katılımcı özelliğine vurgu yapmaktadır. Buna göre alternatif medya katılımcı yapısını içerik üretiminden öteye taşıyarak örgütlenme boyutunda göstermelidir. Alternatif medya aynı zamanda mevcut yapının ilerisinde bir toplumsal yapı öngörüsüne sahip olmalıdır (Atton, 2002, s. 21). Farklı süreç ve boyutlar ile tanımlanan katılımcı yaklaşımın, toplumsal dönüşümü sağlamanın bir koşulu olduğu da değerlendirilebilir.

Nick Couldry alternatif medyadaki içeriklerin üretiminin toplumun geniş kesimlerine açılmasının, alternatif medyanın toplumu ilerletici ve özgürleştirici özellikleri ile vurgulamıştır (Couldry, 2003, s. 45).

2.2. Ana Akım Medyanın Alternatifi Olarak Alternatif Medya

Ana akım medya ve alternatif medyanın özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 18):

Ana akım medya:

- ✓ Büyük ölçekli bir kurum yapısı vardır, geniş ve aynı özelliklerde olan bir izleyici kitlesine sahiptir,
- ✓ Kamu kurumu (devlete ait bir yapı) ya da ticari bir işletme olabilir,
- ✓ Örgütlenme yapısı profesyonellerden oluşur, dikey, hiyerarşik bir yapıya sahiptir,
- ✓ Egemen söylem ve temsillerin taşıyıcısı rolündedir.

Alternatif medya:

- ✓ Küçük ölçekli bir kurum yapısı vardır, yayınları farklılıklara saygı temelindedir ve küçük dezavantajlı grupları kapsayacak biçimdedir,
- ✓ Piyasadan ve devletten bağımsız hareket etmektedir,
- ✓ Yatay- hiyerarşik olmayan bir organizasyon yapısı vardır,
- ✓ Çoğulcu ve demokratik bir yaklaşım ile izleyici kitlesinin katılımını kolaylaştırmaktadır,
- ✓ Egemen söylem ve temsiller dışında kalan (karşı hegemonya içeren), kendini temsil eden söylem ve temsilleri içermektedir.

Alternatif medyanın ana akım medya ile hegemonik bir mücadele içinde olduğu görülmektedir. Alternatif medyanın, ana akım medya tarafından üretilen tüm egemen temsillere karşı bir mücadele içinde yer almaktadır. Ana akım medya egemen ideolojinin topluma nüfuz etmesini sağlayan bir işlev görmekte iken alternatif medya ana akımda yer almayan ideoloji, söylem ve temsilleri görünür kılmakta ve yayılmasına aracılık etmektedir (Atton, 2002, s. 15).

Alternatif medyanın sahip olduğu özellikleri daha ayrıntılı biçimde Tablo 4'te yer almaktadır (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 19).

Tablo 4. Alternatif medyanın özellikleri

Alan	Alan Örnekleri
Güdü ya da amaç	• Ticari saiklerin reddi• İnsani, kültürel, eğitimsel, etnik amaçların hakkının aranması• Güç yapısına ve davranışına karşı çıkma• Destek, dayanışma ve ağ oluşturma
Finansman kaynakları	• Devlet veya belediye hibelerinin reddedilmesi• Reklam gelirinin reddi
Dağıtım düzenleme	• Farklı kurumlar tarafından denetlenir• Bağımsız / "ücretsiz"• Birinin kurallarını, nadiren de olsa her açıdan çiğnemek
Örgütsel yapı	• Yatay organizasyon• "Tam" katılıma izin vermek• İletişimin demokratikleşmesi
Mesleki uygulamaları eleştirmek	• Gönüllü katılımı teşvik etmek• Profesyonel olmayanlar için erişim ve katılım• Haber seçimi için farklı kriterler
Mesaj içeriği	• Baskın söylemleri veya temsilcileri desteklemek veya bunlarla çelişmek• Hegemonik politikalara, önceliklere ve bakış açılara alternatif bir vizyon ifade etmek
İzleyici ve/veya tüketicilerle ilişki	• Kullanıcı/tüketici kontrolünün derecesi• İhtiyaç ve hedeflerin hedef kitle/tüketiciler tarafından dile getirilmesine izin vermek• İletişimin demokratikleşmesi
Seyirci bileşimi	• Gençler, kadınlar, kırsal nüfus• Çeşitlilik ve çokluk
Difüzyon aralığı	• Bölgesel veya ulusal olmaktan ziyade yerel
Araştırma metodolojisinin doğası	• Niteliksel, etnografik ve uzun vadeli araştırma

Kaynak: Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 19

Alternatif medya, ana akım ile girdiği hegemonik mücadelenin sonucu olarak ve sunduğu içerik ve örgütlenme yapısı açısından onun bir alternatifi olarak görülmektedir. İçerik üretiminde izleyicinin katkısı değerlendirildiğinde, alternatif medya ve ana akım medyanın ortaklaştığı noktalar söz konusu olabilir. Dijital platformların kullanılması ile ana akımda da izleyicilerden ulaşan içeriklerin yer aldığı görülmektedir. Ancak buradaki ayırım alternatif medyanın ve ana akım medyanın sunduğu içeriğin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi ana akım egemen değerlerin yeniden üretimi ve rızanın yaratılması işlevini görürken, alternatif medya ise karşıt hegemonyanın inşası işlevine sahiptir. Her ikisi de izleyici içeriklerine yer verebilmesine karşın bu içeriklerin nitelikleri böylece farklılaşmaktadır. Aynı şekilde organizasyon yapılarının da birbirlerinden farklılaştığı da görülmektedir. Alternatif medyanın sahip olduğu yatay ve hiyerarşik olmayan organizasyon yapısı onun daha çoğulcu, katılımcı ve demokratik bir özelliğe kavuşmasını sağlamaktadır. Bu organizasyon yapısı alternatif medyanın karşıt hegemonyayı inşası sürecinde geniş toplumsal kesimlerin temsiliyetini sağlayabilmesi açısından önem taşımaktadır.

2.3. Sivil Toplum ile İlişkisi Açısından Alternatif Medya

2.3.1. Sivil Toplum Yaklaşımları

Antik Yunan ve Roma'ya kadar dayanan sivil toplum tarihsel süreçte Aristoteles geleneğindeki "societas civilis'e" kadar uzanan uzun bir tarihe sahiptir. Yüzyıllar boyunca Avrupa siyaset ve toplum düşüncesinde merkezi kavramlar arasında yer alan sosyal ve politik değişimler eşliğinde farklı anlamlar kazanmış sosyal bir kavramdır (Kocka, 2004). Sivil toplumun kavramsallaştırılmasında çağdaş kabul "devletin kurumlarından bağımsız, gönüllülük esasında dayanan örgütlü ve ekonomiden bağımsız topluluk" olduğudur (Kopstein & Chambers, 2006, s. 363). Ancak bu tanım tam kapsayıcı kabul edilmemektedir. Çünkü genel olarak gönüllü vatandaş eylemleri-normlar ve taahhütlerle makro toplumsal hedeflere ulaşılması arasında mekanik bir ilişki olduğunu varsayan yaklaşımlar demokratikleşme ve yoksulluğun azaltılması gibi güçlü ama yansıtıcı olmayan indirgemeci bir yaklaşımı ortaya koymaktadır (Edwards , 2011, s. 4).

Yunan ve Romalı düşünürlerin insan ilişkilerine yaklaşımlarında sivil toplum önemli bir yer tutmaktadır. Ancak sivil toplum-politik toplum ikilemi bazı farklı yaklaşımların oluşmasına neden olmuştur (Yetiş & Halifeoğlu, 2013, s. 165) sivil toplum örgütlü bir devlet olarak kabul edilmiştir. Aristoteles'in ahlaki eylem ve iyi Yaşam için tüm olasılıkları yalnızca politikanın sağlayabileceği yönündeki düsturu (Edwards , 2011, s. 15) onun sivil toplumu, yasaların belirlediği kurallar sistemi içinde özgür ve eşit olan yurttaşların toplamı olan politik toplum olarak kabul etmesi ile sonuçlanmıştır (Yıldırım, 2003). Sonrasında Platon ve Aristoteles'i beslemiş olan bağımsız şehir

devletlerinin ortadan kaybolması Roma'nın daha evrensel görüşlere yer verme eğilimi sonucunda ise aristokratik yozlaşmayı reddederek kökleri doğal hukuka dayanan ve res publica'yı, "halkın mülkiyet" şartlarını koşullandıran bir sivil toplum yaklaşımı geliştirilmiştir (Edwards , 2011, s. 17). Roma'nın "res publica" nosyonu, kısa sürede, karşılıklı bir alan olarak res privata'yı anımsatmış ve bunun anlamı politik alanın dışında yuttaşların hukuksal, siyasi ve ideolojik olarak var olabilecekleri bir alanın kabul edilmesi olmuştur (Yetiş & Halifeoğlu, 2013, s. 165-166). Moderniteye geçişte Machiavelli, John Locke ve Adam Smith tarafından dile getirilen burjuva sivil toplum anlayışının çekirdeğini oluşturacak olan çıkar odaklı bireyin ortaya çıkışını öngörmüştür. Hobbes'un sivil toplumu ise egemen güç tarafından mümkün kılınmış, siyaset tarafından oluşturulmuş ve devletten ayırt edilemez bir yaklaşımı ortaya koymuştur. Ancak Hobbes sivil toplumun egemenin zevkine göre var olduğunu açıkça belirttiği gibi, sivil düzen tehdit edilmedikçe devletin müdahale etmesine gerek olmayan, tanınabilir bir kişisel çıkar faaliyeti alanı olduğunu iddia ederek kamusal politik güç ile özel alan arasında ayırım yaparak, modern devlet ve sivil toplum teorilerine önemli katkı sağlamıştır (Edwards , 2011, s. 19). Locke ise bireylerin özgür iradeleriyle diğer insanlarla anlaşmalar yapabileceklerini ortaya koyarak liberal siyasi anlayışın da yolunu açmıştır (Çilingir, 2009, s. 42). Rousseau'nun toplum sözleşmesi ifadesi onun doğa durumu ve sözleşme kuramına farklı bir yaklaşım sergilediğini gösterir. Ona göre *"Özüne bağlı olmayan şeyler bir yana bırakılırsa, toplum sözleşmesi şöyle özetlenebilir: her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünü bölünmez bir parçası kabul ederiz."* (Ekici, 2006).

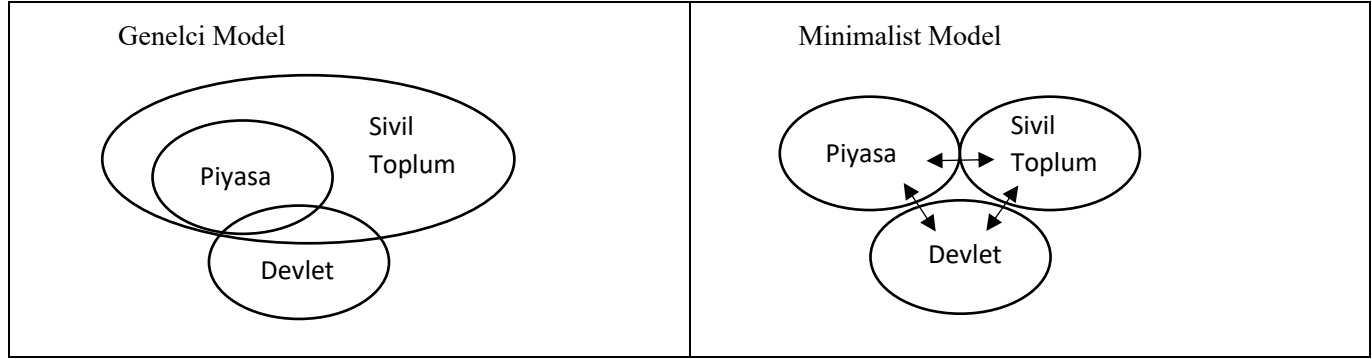
Klasik ekonomi politik ise sivil toplum-politik toplum ayırımı net bir şekilde belirler. Sonuç olarak kapitalizme gelinen noktada sözleşme kuramından net bir ayrılışa işaret eder. Bu ayrılışa giden yolda felsefeci Adam Ferguson ekonomist Adam Smith ile ters düşerek sivil toplumun ekonomik ilişkilerle tanımlanmaması gerektiğini savunmuştur (Kaynar, 2005). Kapitalizmin etkisi 19. yüzyılın ilk yarısında Hegel, Marx ve diğerlerinin eserlerinde değişiklikler geçirdi. 'Sivil toplum' devletten olduğundan daha açık bir şekilde ayırt edildi ve daha çok bir 'orta sınıf toplumu' anlamında bir ihtiyaçlar ve çalışma, piyasa ve özel çıkarlar sistemi olarak anlaşıldı (Kocka, 2004). Ancak belirtmek gerekir ki Hegel ve Marx sivil toplum yaklaşımlarında devleti konumlandırma yaklaşımlarıyla birbirlerinden ayrılmışlardır. Marx devleti sivil toplum ilişkilerinden bağımsız olmadığını kabul etmesiyle ve sivil toplumu artı değer sömürsünün meydana geldiği, sınıfsal ayrımlarla ortaya çıkan tarihsel mücadelelerin gerçekleştiği bir alan biçiminde tanımlarken Hegel ise devleti sivil toplumun üzerinde ve bu alandaki çatışmalardan uzak bir noktada kabul eder (Yetiş, 2003). Antonio Gramsci ise hegemonik kültür analizini bir sivil toplum teorisinin temeli haline getirmiştir. Sivil toplumun örgütlenmesinin kültür ortamı tarafından şekillendirildiğini belirtmektedir (Edwards , 2011, s. 315). Devlet ve sivil toplum arasındaki net ayrışmayı eleştirirken, hegemonyanın sadece sivil toplumla değil devletin de bir hegemonya unsuru olarak faaliyet gösterebildiğini belirtmektedir. Fransız filozof Althusser ise ideolojinin tanımı ve sivil toplum içindeki varlığını açıklarken (Althusser, 2014, s. 50-51) Gramsci'den ayrılarak onu bir hegemonya aracı olarak görmezken her ilişkide bulunduğunu iddia etmektedir. Bu durumda sivil toplum bir hegemonya kurma mücadelesi alanı olarak aynı zamanda karşı hegemonyanın da olduğu bir alan olarak tanımlanabilir (Kazancı, 2006).

Sosyolog Habermas ise sivil toplumu kamusal alan üzerinden değerlendirir. Sivil toplumun yaşam dünyasındaki eksiklikleri dile getirdiğini kabul ederken bir toplumun öz-örgütlenmesinin kalbi ve zihni olarak algılanmaması gerektiği yaklaşımında bulunmuştur. Sivil toplumun daha ziyade, siyasi karar almanın resmî kurumlarının yerini alamayan sınırlı bir alan olduğunu kabul etmektedir. Ancak siyasi iletişimde de önemli bir rol üstlenmektedir. Habermas'a göre sivil toplum, tamamlayıcı ve kritik potansiyelini ancak belirli koşullar altında ve hukukun üstünlüğü altında siyasi merkezin daha resmî kurumlarıyla etkileşim içinde ortaya çıkarabilir (Anheier, Toepler, & List, 2010, s. 412-416).

Sivil toplumun kamusal alanla yakından ilişkili olarak günümüzde bile bu kavramın ulus-devlet çerçevesinde kalmasına sebep olmaktadır. Aydınlanma döneminde batıda doğan bu fikir doğuya yayılarak evrensellik kazanmıştır. 20 yüzyılda sivil toplum diktatörlere karşı kazanılan başarılı zaferleri, diktatörsüz batı dünyasında günümüzde de süren siyasi ve entelektüel bir iklimi temsil etmektedir (Kocka, 2004). Diğer bir deyişle 1980'lerde Doğu Avrupa'da totaliter devleti hırpalamak için bir sopa olarak ortaya çıktığı gibi, 1990'larda Batı Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde mevcut siyasi düzeni eleştirenler tarafından iddialarını bastırmak için ortaya çıkmıştır (Kymlicka & Chambers, 2002, s. 13). Sivil toplum tartışmasının popülerliği ise siyaset, toplum ve endüstri arasındaki karşılıklı ilişkileri yeniden tanımlamanın gerekliliği ve siyaset ile toplumun ahlaki temellerini ortaya koyması sebebiyle olmaktadır (Kocka, 2004). Sivil toplum siyasi partileri etkileyebilme, yeni toplumsal liderlerin ortaya çıkmasını sağlayabilme, siyasi istikrar sağlama özellikleriyle demokrasinin güçlenmesine olanak tanımak konusundaki gücü onun bu anlamda farklı değerler yaratabilecek, farklı ideolojik yapıdaki özerk toplumsal yapıları içeren bir alan olmasının yolunu açmaktadır.

2.3.2. Sivil Toplum Alternatif Medya İlişkisi

Bailey ve diğerleri sivil toplumu teorik bir perspektiften geniş anlamda iki şekilde tanımlamışlardır: Hegel ve Marx'tan yararlanan genelci bir model olarak veya Gramsci ve Habermas'a atıfta bulunarak minimalist bir model önerilmiştir (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 21).

Şekil 1. Sivil toplum teorileri

Kaynak: (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 21).

Bailey ve diğerleri (2008), sivil toplumun her zaman için devlet ve piyasadaki bağımsız olamayacağını, her zaman da onlara karşıt olamayacağını, bunlar arasında daha karmaşık ve birbirinin içerisine giren ilişkilerin var olabileceğini savunmaktadırlar. Buna göre sivil toplum kendi içinde hegemonya karşıtı mücadeleler geliştirebileceği gibi aynı zamanda egemen ideolojinin de bu alana girerek kendi hegemonyasını tesis edebilmek için farklı örgütlenmeler oluşturabileceği söylenebilir (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 22).

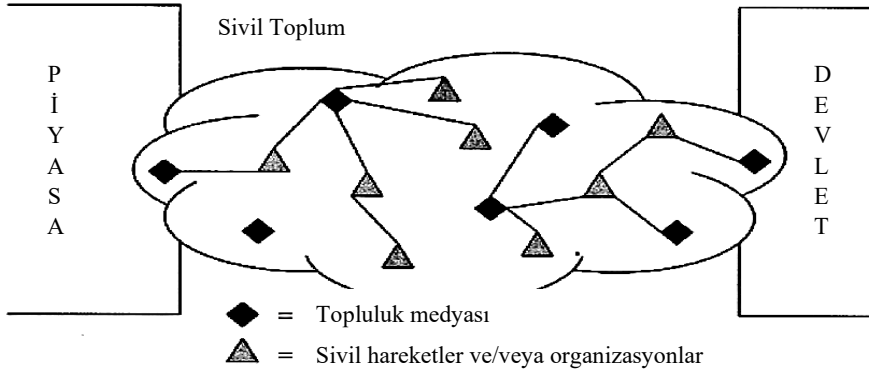
Sivil toplum, şeffaflık, çoğulculuk ve katılım gibi özellikleri ile demokrasinin oluşması ve sürdürülmesi için önemli bir işleve sahiptir. Alternatif medya da sivil topluma ait bu özellikleri ile örtüşen bir kavram olarak, demokrasi için vazgeçilemez bir konumda bulunmaktadır. Alternatif medya bu işlevini ancak devlet ve piyasadaki ayrı bir konumda bulunarak yerine getirebilir. Alternatif medya bu anlamda ticari medya ve devlet medyasından ayrılarak sivil toplum alanında yer almaktadır diyebiliriz. Dolayısıyla alternatif medya hem sivil toplum içerisinde yer alan bir unsurdur hem de bu alanı demokrasinin gerekleri ile uygun hale getirebilmeyi sağlayan bir işleve sahiptir. Alternatif medya çoğulcu ve katılımcı yapısıyla yurttaşların kamusal alanda var olabilmelerini sağlayarak, sivil toplumun da varlığını sürdürmesinde rol oynamaktadır.

2.4. Rizom Medya

Alternatif medya teorilerini karmaşık paradoksun etkisinden kurtaracak kendinden önceki 3 yaklaşımı da kapsayan rizom medya yaklaşımı aynı zamanda alternatif medya özelliklerini de yansıtmaları bakımından önemlidir. Diğer yandan alternatif-ana akım kısıtlamalarının da en aza indirgenebileceği varsayılabilir. Daha da önemlisi bu rizom (köksap) yaklaşımı, bu medya organizasyonlarının daha geniş bir sivil toplum ağında bir dönüm noktası olarak oynadıkları rolü, yapısal belirsizliği ve piyasa ve devlet alanına geçişlerini göz önüne sererek yaklaşımın 3 farklı boyutta ele alınmasına imkân vermektedir (Santana & Carpentier, 2010). Sadece alternatif medya teorileri değil ilişkili olduğu sivil toplum teorilerinde de rizom yaklaşımlara rastlanmaktadır. Hala bazı Marksistler, neoliberaler, yeni muhafazakârlar ve ütopyik sosyalizmin günümüz mirasçıları tarafından kullanılan piyasa ve sivil toplumu birleştiren ve kaynaştıran on dokuzuncu yüzyıl Hegelci ikili modelinin yanı sıra Schmitt ve Habermas tarafından önerilen füzyon argümanı, devlet müdahaleciliğinin bütünleştirici veya sömürgeleştirici etkilerini çeşitli şekillerde ortaya koymuşlardır (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 26). Sivil toplum yaklaşımının bu ilişkici yönleri ve alternatif medya yaklaşımı Deleuze ve Guattari'nin rizom metaforunda buluşur. Rizom metaforu, rizomatik ve arbolik düşüncenin yan yana gelmesine dayanmaktadır. Arbolik (ağaçsı), doğrusal, hiyerarşik ve yerleşik bir yapıdır ve daha küçük devam eden dallara ayrılan bu ağaç benzeri yapısı ile Deleuze ve Guattari'ye göre devlet felsefesini temsil eder. Rizomatik ise doğrusal olmayan, anarşik ve göçebedir. "Ağaçların veya köklerinin aksine, köksap herhangi bir noktayı başka herhangi bir noktaya bağlar" (Deleuze & Guattari, 1987, s. X, 21).

Deleuze ve Guattari rizomu kırılabilen ancak eski yerinden veya yeni bir yerden tekrar devam edebilen bir yapı olarak tanımlar. Rizomun temel özelliği ise sürekli hareket halinde, kurallar kümesi içinde işlemeyen heterojen, çokluk, kopuş ve dekalkomenik bir yapıda olması olarak belirtilmektedir (Deleuze & Guattari, 1987, s. 12-25). Rizomik yaklaşımın bu özellikleri alternatif medyanın rizomik bağlantılarla alternatif medya kuruluşlarının yerel ve küresel ilişki içinde iki kutuplu konumlandırılmasından kaçındırarak, yerel ve küreselin alternatif medya içinde birbirine nasıl dokunup güçlendirdiğini kuramsallaştıran bir araç haline gelmektedir (Şekil 2). Aslında yaklaşım alternatif medya karakterize eden yüksek öngörülemesizliği bütünselleştirir. Akışkan yapıdaki sivil toplum içinde gömülü olması ve devlet ve pazara muhalif olmaları alternatif medyayı daha bilinmez kılar. Bu yaklaşımda, bir köksap için de geçerli

olan bu anlaşılması güç ve olumsuzluğun, onların ana tanımlayıcı unsurları olduğu ileri sürülmektedir (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 28).

Şekil 2. Rizom medya yaklaşımı

Kaynak: (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 28).

Rizomlar gibi alternatif medya da sınırları aşma ve önceden var olan boşluklar arasında bağlantılar kurma eğilimindedir. Alternatif medya kurduğu bu bağlantıları yalnızca alternatif medyanın sivil toplumda oynadığı önemli rol için değil, devlet (segmentleri) ve piyasa ile kendi kimliklerini kaybetmeden ve birleşmeden ve/veya asimile olmadan kurabilecekleri bağlantılar için de kurmaktadır. Bu daha karmaşık ve olumsuz konular onları bazen hegemonyayı şiddetle eleştirmeye, bazen de egemen düzeni espirili bir şekilde ve kötüye kullanmaya götürür. Direniş ve iş birliği arasındaki bu etkileşim, “transhegemonik medya” etiketinin kullanımını da meşrulaştırmaktadır. Bunu piyasa ve devlete yönelik muhalif ilişkiyi yumuşatmasıyla açıklayabiliriz. Sonuç olarak rizom yaklaşım alternatif medyayı devlet ve piyasadan ayırmanın yanında onların da içinde bulunduğu ilişkiyi sağlar. Deleuze ve Guattari'nin otoriter düzene karşı yersizyurtsuzlaştırıcı etkisine dikkat çektikleri alternatif medya, piyasa ve/veya devletle farklı türde ilişkiler kurarak kamusal ve ticari medya kuruluşlarının katılıklarını ve kesinliklerini potansiyel olarak istikrarsızlaştırıcı rolde bulunurlar. Bu etki piyasa ve devlet örgütlerindeki katılımın ardındaki akışkan yönlerinin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 28-29)

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Alternatif medya çeşitlilik ve ilişkisellik kuramlarına göre topluluğa hizmet işlevi gören bir unsur olarak, topluluğun söylemlerini, ideolojilerini ve temsiliyetlerini yansıtmak ve bunları güçlendirmektedir. İzleyiciyi, içinde bulunduğu topluluğun bir parçası olarak görerek onun içerik üretimi ve kurumsal işleyişe katkısını sağlamaktadır. Dezavantajlı veya ana akım tarafından dışlanan grupların görünür olmasını ve söylemlerinin kamusal alanda var olmasına aracı olmaktadır. Alternatif medya küçük ölçekli yerel bir medya konumuna düşmemek için, coğrafi sınırlar ile tanımlanan gruplardan daha geniş bir topluluğu kapsayıcı özellikte olmalıdır. Ana akımın bir alternatifi olarak konumlanan alternatif medya bunu hiyerarşik olmayan yatay organizasyon yapısı ile katılımcı ve çoğulcu bir yapı özelliğine sahip olabilmektedir. Bu sayede ana akım medyanın ürettiği egemen söylem ve temsiller dışında karşı hegemonyanın oluşmasını sağlayabilmektedir. Bu durum alternatif medya sayesinde, kamusal alanda çok sayıda toplumsal kesimin kendini temsil edebilme şansı bulması ile ilişkilidir, alternatif medya hegemonik temsil ve söylemlerin dışına çıkılabilmektedir. Bunun yanında profesyonel olmayan ve finansal istikrara sahip olmayan organizasyon yapısı alternatif medya için dezavantaj olarak sayılabilir. Alternatif medya sivil toplumda yer alan bir unsur olduğu kadar onun gelişmesi için de işlev görmektedir. Toplumun geniş kesimlerinin kamusal alanda temsil edilebilmesi demokrasinin varlığı ve gelişimi için de önemlidir. Alternatif medya şeffaf, çoğulcu ve katılımcı yapısı ile sivil toplum alanının demokrasinin var edilebilmesi için kullanımına olanak sağlamaktadır (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 31-32).

Otoriter rejimlerde devletten bağımsız bir sivil toplum alanının varlığının mümkün olamayacağı değerlendirilmektedir. Benzer biçimde demokratik olarak tanımlanan rejimlerde de piyasadan bağımsız bir sivil toplum alanının arlığını sürdürürebilmek de zor görünmektedir. Sivil toplum alanı devlet ve piyasa ile ilişkileri açısından sürekli olarak bunların etkileri ile karşı karşıyadır. Dolayısıyla sivil toplum alanında yer alan alternatif medyanın da bunlardan tamamen bağımsız bir konumda bulunabileceğini var saymak oldukça zordur. Ancak alternatif medya kendini bu alanların etkisinden ne kadar uzaklaştırabilirse o kadar sivil ve bağımsız olarak tanımlanabilir ve bu sayede kendisinden beklenen, demokrasinin geliştirilmesine katkı işlevini de yerine getirebilir. Alternatif medya ve sivil toplum ilişkisi ile ilgili olarak, sivil toplum örgütlerinin alternatif medyayı nasıl

kullandıkları farklı araştırmalarda ele alınabilir. Buna ek olarak alternatif medya içerikleri ve alternatif medya izleyicilerinin bu alana ilişkin görüşleri, alternatif medya kuramları temelinde incelenebilir.

KAYNAKÇA

1. Althusser, L. (2014). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. İstanbul: İthaki.
2. Anheier, H., Toepler, S., & List, R. (2010). International Encyclopedia of Civil Society. Berlin: Springer.
3. Atton, C. (2002). Alternative Media. California: SAGE
4. Bailey, O., Cammaerts, B., & Carpentier, N. (2008). Understanding Alternative Media. Open University Press.
5. Couldry, N. (2003). Beyond the hall of mirrors? Some theoretical reflections on the global contestation of media power. pp. 39-54.
6. Çilingir, L. (2009). Locke'un Toplum Sözleşmesi Kuramı. Temâşâ Felsefe Dergisi(11), 31-43.
7. Deleuze, G., & Guattari, F. (1987). A Thousand Plateaus. Minneapolis: The University of Minnesota.
8. Edwards, M. (2011). Introduction. In M. Edwards, The Oxford Handbook of Civil Society (p. 515). London: Oxford University Press.
9. Ekici, E. (2006). Hobbes ve Rousseau: Toplumsal Sözleşme Kuramı. Kaygı Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi, 78-89.
10. Kaynar, M. (2005). Sivil toplumun Kavramsal Tarihi ve Sivil Toplumla İlgili Güncel Tartışmalar. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 339-369.
11. Kazancı, M. (2006). Althusser, ideoloji ve ideoloji ile ilgili son söz. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 64-93.
12. Kocka, J. (2004). Civil society from a historical perspective. European Review, 12(1), 65-79.
13. Kopstein, J., & Chambers, S. (2006). Civil Society and The State. In J. Dryzek, B. Honig, & A. Phillips, The Oxford Handbooks of Political Science (p. 883). New York: Oxford University Press.
14. Kymlicka, W., & Chambers, S. (2002). Alternative Conceptions of Civil Society. New Jersey: Princeton University Press.
15. Lewis, P. (1993). Approach To The Alternative Media Impact Study. Alternative Media: Linking Global and Local, pp. 11-25.
16. Santana, M., & Carpentier, N. (2010). Mapping the rhizome. Organizational and informational networks of two Brussels alternative radio stations. Telematics and Informatics, 27, 162-176.
17. Yetiş, M. (2003). Marx ve Sivil Toplum. Praxis, 35-72.
18. Yetiş, M., & Halifeoğlu, M. (2013). Gramsci, Sivil Toplum-Devlet İikiliği ve Kuramsal Kökenler. Mülkiye Dergisi, 37(1), 163-188.
19. Yıldırım, M. (2003). Sivil Toplum ve Devlet. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 226-242.

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1594-1606

Arrival
03 October 2022
Published
30 November 2022

Article ID
66148
Article Serial Number
11

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/OSHAS.66148>

How to Cite This Article
Oğuz, F. ve Akıncı, A. Y.
(2022). "Lise Öğrencilerinin
Sosyal Medya Tutumlarının
Araştırılması (Antalya
Örneği)", Journal of Social,
Humanities and
Administrative Sciences,
8(58):1594-1606

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open
access, peer-reviewed
international journal.

Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumlarının Araştırılması (Antalya Örneği)

Investigation of Social Media Attitudes of High School Students (Example of Antalya)

Fatma Oğuz Abdullah Yavuz Akıncı

Öğretmen., MEB, Antalya, Türkiye
Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, Isparta, Türkiye

ÖZET

Pandemi döneminde lise öğrencileri arasında kötüleşen ruh sağlığı, dünya çapında ciddi bir sağlık sorunu olmuştur. Covid-19 pandemisi sırasında uzaktan eğitim gören lise öğrencilerinin yüz yüze sosyalleşme fırsatlarının azalması, sosyal ağlarda ve sosyal medya kullanımında önemli bir artışa neden olmuştur. Bununla birlikte, aşırı kullanım, bu platformlara yönelik bağımlılık eğilimlerini destekleyebilir ve lise öğrencilerinin ruh sağlığı açısından olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Araştırmada, lise öğrencilerinin eğitimde sosyal medya kullanımına yönelik tutumlarının farklı değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini, Antalya ilinde bir Anadolu Lisesinin 10, 11 ve 12 sınıflarında okuyan basit tesadüfi yöntemle seçilmiş 319 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma nicel araştırma modellerinden, betimsel tarama şeklinde tasarlanmıştır ve ölçme aracı olarak, 23 maddeden oluşan ve Otrar ve Argın (2015) tarafından geliştirilen 'Sosyal Medya Tutum Ölçeği' kullanılmıştır. Ergen bireylerin, sosyal medya kullanım amaçlarının cinsiyet, sınıf düzeyi, ailenin gelir, ailenin eğitim ve ailenin çalışma durumu, sosyal medyada geçirdikleri süre, sosyal medyada edindikleri arkadaş sayısı değişkenlerine göre değerlendirilmiştir. Araştırmada parametrik istatistik analiz testleri kullanılmış olup, ikili değişkenler için t-testi ile üç ve fazla değişkenler için Anova Testi uygulanmıştır.

Sonuç olarak öğrencilerin sosyal medya tutum seviyelerinin ortalama düzeyde olduğu tespit edilirken, cinsiyet değişkeni açısından kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bunun yanında sınıf değişkenine göre sosyal yetkinlik ve paylaşma ihtiyacı alt boyutlarında; Sosyal medya üyeliği değişkenine göre paylaşım ihtiyacı alt boyutunda; sosyal medya kullanım sıklığı değişkenine göre sosyal yetkinlik ve paylaşım ihtiyacı alt boyutlarında; sosyal medyada harcanan süre değişkenine göre sosyal yetkinlik, paylaşım ihtiyacı ve sosyal izolasyon alt boyutlarında; sosyal medya arkadaş sayısı değişkenine göre sosyal yetkinlik, paylaşım ihtiyacı alt boyutları ve toplamda anlamlı ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Bu durumun Lise düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin genelinde sosyal medya alışkanlığının olduğu, sıklıkla sosyal medya kullandıkları sadece 12 sınıf düzeyindeki öğrencilerin sınav kaygısı olması sebebiyle düşük olduğu, paylaşım ihtiyaçlarının yüksek olmasının sebebinin ise kendini beğendirme, sosyal medyada var olma, takdir ve beğeni toplama duygularının yüksek olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Lise Öğrencileri, Sosyal Medya, Sosyal Medya Tutumu

ABSTRACT

Worsening mental health among high school students during the pandemic has been a serious health problem worldwide. The decrease in face-to-face socialization opportunities of high school students studying distance education during the Covid-19 pandemic has led to a significant increase in the use of social networks and social media. However, overuse can support addiction tendencies towards these platforms and have negative consequences for the mental health of high school students.

The aim of this study is to examine the attitudes of high school students towards the use of social media in education according to different variables. The sample of the study consisted of 319 students selected by simple random method, studying in the 10th, 11th, and 12th grades of an Anatolian High School in Antalya. The research was designed as a descriptive survey, one of the quantitative research models, and the 'Social Media Attitude Scale' consisting of 23 items developed by Otrar and Argın (2015) was used as a measurement tool. Adolescents' social media usage purposes were evaluated according to the variables of gender, class level, family income, family education and family working status, time spent on social media, and the number of friends they made in social media. In the research, t-Test was used for independent tests for binary variables, and Anova Test for three or more variables, which is one of the parametric statistical analysis tests.

As a result, while it was determined that the students' social media attitude levels were at an average level, there was no significant difference between women and men in terms of gender variable. In addition, according to the class variable, in the sub-dimensions of social competence and need for sharing; According to the social media membership variable, in the sub-dimension of sharing need; According to the variable of frequency of social media use, in the sub-dimensions of social competence and sharing need; According to the variable of time spent on social media, in the sub-dimensions of social competence, need for sharing and social isolation; According to the variable of the number of social media friends, it has been determined that there is a significant relationship between social competence, sharing need sub-dimensions and the total. This is since students studying at the high school level generally have social media habits and frequently use social media; only 12th grade students are low due to test anxiety; It is thought that the reason for the high sharing needs is due to the high feelings of self-liking, presence in social media, appreciation, and appreciation.

Keywords: High School Students, Social Media, Social Media Attitude

1. GİRİŞ

Genelde internet, özelde da akıllı cep telefonları gibi iletişim araçları kullanımına bağlı olarak, günümüzde sosyal medya araçlarının hızla benimsenerek kullanımının arttığı gözlenmektedir. Sosyal medyada en fazla zaman geçiren ülkenin günlük 4.3 saat ile Arjantin, en az zaman geçirenin ise günlük 0.8 saat ile Japonya olduğu, Türkiye'nin ise günlük 2.5 saat ile dünya ortalamasının üzerinde olduğu bilinmektedir (Işık ve Kaptangil, 2018).

Yapılan araştırmalar sosyal medyanın toplumun tüm kesimlerinde kabul görmesine rağmen, gençler tarafından

yaygın olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Social (2020) ikinci çeyrek raporuna göre, dünya nüfusunun %49'u sosyal medya, %59'u internet, %66'sı ise mobil kullanıcıdır. Bunun yanında Instagram, Youtube ve Facebook kullanıcıları en fazla olan sosyal medya platformlarıdır. Instagram kullanıcılarının %64'ü Facebook kullanıcılarının ise %56'sı, 18-34 yaş aralığında yer almaktadır.

Sosyal medya; geliştirilebilen, etkileşimli, topluluklara ev sahipliği yapan ve toplulukları birbirine bağlayan çevrimiçi iletişim kanalları şeklinde tanımlanırken (Otrar ve Argın, 2015; Comm ve Burge, 2009) Kim ve arkadaşları (2010) sosyal medyayı kullanıcılar tarafından oluşturulan içerik olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Akar (2010), çevrimiçi medya türlerinin çoğunun veya tamamının katılım, açıklık, karşılıklı iletişim, topluluk ve bağlantılılık gibi ortak özelliklere sahip olduğunu belirtmiştir.

Teknolojideki hızlı gelişim ve internetin erişiminin yaygınlaşması, iletişim sürecinde sosyal medya araçlarının özellikle genç nüfus tarafından yoğun bir şekilde kullanımına olanak tanımıştır. Argın (2013)'e göre Web 2.0 teknolojilerinin gelişimiyle birlikte sosyal etkileşimi, paylaşımı ve iş birliğini ön planda tutan içerik paylaşım siteleri, microbloglar, bloglar ve sosyal ağlar gibi ortamlar sosyal medya olarak tanımlanmaktadır. Sosyal medya, erişim kolaylığının yanında, güncellemeler (Öztürk ve Talas, 2015) iletişim ve etkileşimi üst düzeye çıkarma açısından potansiyel bir güç sağlamaktadır. Bireylerin günlük yaşamlarında aktif kullanabildikleri sosyal medya araçları, her anlarını doğrudan etkileyebilmektedir. Dolayısıyla ister keyfi ister zorunluluk olsun sosyal medya kullanımı, bağımlılığa neden olabilmektedir (Babacan, 2016).

Sosyal medya bağımlılığı, problemlili sosyal medya kullanımı ve kompulsif sosyal medya kullanımı gibi terimler, bağımlılık benzeri semptomlar ve/veya azaltılmış öz-düzenleme ile karakterize edilen uyumsuz sosyal medya kullanımı olgusuna atıfta bulunmak için birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bu terimler arasında en yaygın olarak kullanılan sosyal medya bağımlılığıdır ve davranışsal bağımlılık belirtilerinin ortaya çıktığı ölçüde Sosyal Medya Bağımlılığı uyumsuz bir psikolojik bağımlılık olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, "bağımlılık" terimi ile madde kullanım bozuklukları arasındaki tarihsel bağlantı nedeniyle, bazı araştırmacılar "sosyal medya bağımlılığı" teriminin geleneksel psikiyatrik bozuklukların şiddetini azaltabileceğinden ve bu konuyu patolojikleştirmenin erken olduğundan endişe etmektedir (Carbonell ve Panova, 2017). Bu nedenle bazı araştırmacılar, bu tür uyumsuz İnternet kullanımlarını resmi klinik koşullardan ayırt etmek için "problemlili kullanım" terimini savunmaktadır (Lee vd., 2017). Ancak problemlili sosyal medya kullanımının tanımlanması ve ölçülmesi alan yazında hiçbir şekilde tutarlı değildir. Bazı araştırmacılar problemlili kullanım kullanım amacına veya bağlama göre ölçmüştür (Flynn vd., 2018); bazıları, Caplan'ın genelleştirilmiş problemlili İnternet kullanım modelindeki tanımı ve ölçümü benimsemiş (Assuncao vd., 2017), davranışsal bağımlılıkların paradigma ve semptomlarına dayalı ölçümleri benimsemiştir (M'erule vd., 2017). Ayrıca, "problemlili sosyal medya kullanımı" o kadar geniş bir terimdir ki, sosyal medyanın yasa dışı, etik olmayan veya sosyal olarak kabul edilemez faaliyetler (örneğin, çevrimiçi takip, siber zorbalık ve dolandırıcılık ve yanlış bilgi yayma) için kullanılmasına atıfta bulunabilir.

Yapılan alan yazın taramasında farklı örneklemelerin sosyal medya kullanım sıklıkları, amaçları ve tercihleri konuları araştırılmış, eğitim, haber okuma, tanışma, oyun oynama amaçlarla sorgulanmıştır (Tutgun-Ünal, 2019; 2015; Tutgun-Ünal ve Deniz, 2019; 2016; Yılmazsoy ve Kahraman, 2017; Tutgun Ünal ve Katmer-Bayraklı, 2014;).

Ülkemizde ve yurt dışında lise seviyesindeki öğrencilerin sosyal medya tutumları, farklı açılardan araştırılmıştır. Lise öğrencilerinin sosyal medya tutumlarının öğretmenlerle ilişki paylaşım ihtiyacı, sosyal izolasyon ve sosyal yetkinlik alt boyutlarında eğitim, öğretim ve iletişim kavramları dahilinde incelendiği mevcut çalışmada ulaşılan bulguların alan yazındaki diğer bulgulara da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Modeli

Çalışmada geçmiş ya da devam etmekte olan bir durumu ortaya koymayı amaçlayan betimsel tarama (Karasar, 2004) yöntemi kullanılmıştır.

2.2 Araştırma Grubu

Çalışmaya 2021-2022 eğitim öğretim yılında Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı bir Anadolu Lisesinde öğrenim gören 675 öğrenci arasından 10,11 ve 12. Sınıf öğrencileri arasından basit tesadüfi yöntem (Çıngı, 1994) ile seçilmiş 319 öğrenci katılmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri

Değişkenler	Gruplar	N	%
Cinsiyet	Erkek	114	35,7
	Kadın	205	64,3
Sınıf	10	124	38,9
	11	68	21,3
	12	127	39,8
Sosyal Medya Üyeliği	Evet	258	80,9
	Hayır	61	19,1
Sosyal medya kullanım süresi	1 yıldan az	18	5,6
	1-2 yıl	42	13,2
	2-3 yıl	83	26,0
	4+ yıl	176	55,2
Sosyal Medya Kullanım Sıklığı	Her gün 1 kere	90	28,2
	Her gün 1 kereden fazla	199	62,4
	Haftada 1 kere	5	1,6
	Haftada 1 kereden fazla	9	2,8
	Ayda birkaç kere	16	5,0
Sosyal medyada ortalama harcanan süre	5-10 dk	57	17,9
	11-30 dk	102	32,0
	31-60 dk	76	23,8
	61-120 dk	42	13,2
	121+ dk	42	13,2
En Fazla Kullanılan Siteler	Twitter	21	6,6
	Whatsapp	10	3,1
	Youtube	23	7,2
	Çevrimiçi Oyun Siteleri	14	4,4
	Instagram	227	71,2
	Diğer	24	7,5
Sosyal medya arkadaş sayısı	0-500	274	85,9
	501-1000	31	9,7
	1001-5000	10	3,1
	5000+	4	1,3
Toplam		319	100

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların %35,7'sinin erkek, %64,3'ünün kadın olduğu görülmüştür. Sınıf düzeyine göre katılımcıları %38,9'unun 10. sınıf, %21,3'ünün 11. sınıf ve %39,8'inin 12. Sınıflarda öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Sosyal medya üyeliği durumu incelendiğinde %80,9'unun üyeliğinin bulunduğu %19,1'inin ise üyeliğinin olmadığı görülmektedir. Sosyal medya kullanım süresi incelendiğinde 1 yıldan az süredir üyeliği olan %5,6, 1-2 yıl arası üyeliği olan %13,2, 2-3 yıl arası üyeliği olan %26,0, 4+ yıl üyeliği olanların ise %55,2 oranında olduğu görülmüştür. Sosyal medya kullanım sıklığı maddesi incelendiğinde her gün 1 kere sosyal medyaya giriş yapanların %28,2 olurken, her gün 1 kereden fazla sosyal medyaya giriş yapanların %62,4, haftada 1 kere girenlerin %1,6, haftada 1 kereden fazla sosyal medyaya giriş yapanların %2,8 ve ayda birkaç kere girenlerin oranının %5,0 olduğu görülmüştür. Sosyal medyada ortalama harcanan süre incelendiğinde sosyal medyada 5-10 dk vakit geçirenlerin oranı %17,9, 11-30 dk vakit geçirenlerin oranı %32,0, 31-60 dk arası vakit geçirenlerin oranı %23,8, 61-120 dk arası vakit geçirenlerin oranı %13,2 ve 121+ dk vakit geçirenlerin oranı %13,2 olduğu görülmüştür.

En fazla kullanılan siteler incelendiğinde katılımcıların Twitter %6,6, Whatsapp %3,1, Youtube %7,2, Çevrimiçi oyun siteleri %4,4, Instagram 71,2 ve diğer uygulamaların oranının ise %7,5 olduğu görülmüştür. Sosyal medya arkadaş sayısı incelendiğinde katılımcılardan 0-500 arası arkadaşına sahip olanların oranı %85,9 olduğu görülürken, 501-1000 arası %9,7 olduğu, 1001-5000 arası %3,1 ve 5000+ arkadaş sayısına sahip katılımcıların oranının %1,3 olduğu görülmüştür.

2.3. Veri Toplama Araçları ve Yöntemi

Veri toplanması amacıyla 08.12.2021 ile 15.12.2021 tarihleri arasındaki zaman değerlendirilmiştir. 03.12. 2021 tarihli İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü izin yazısı Okul İdaresi tarafından iletilmiş, takip eden süreçte çalışmaya katılan gönüllü 319 lise öğrencisinden kişisel bilgi formu ve Sosyal Medya Tutum Ölçeğini doldurmaları istenmiştir.

Kişisel bilgi formu; çalışmada yer alan öğrencilerin cinsiyet, sınıf seviyesi, aile gelir durumu, anne ve baba eğitim durumları, anne ve baba çalışma durumları, sosyal medya üyeliği, sosyal medya kullanım süresi, kullanım sıklığı, ortalama harcanan süre, en fazla kullanılan siteler ve sosyal medya arkadaş sayısı özelliklerini içeren on üç soru uygulanmıştır.

Sosyal Medya Tutum Ölçeği; Otrar ve Arğın (2015) tarafından Öğrencilerin Sosyal Medyaya İlişkin Tutumlarını Belirlemeye Yönelik geliştirilen ve 23 maddeden oluşan ölçekte Paylaşım İhtiyacı, Sosyal İzolasyon, Sosyal Yetkinlik ve Öğretmenlerle İlişki olmak üzere toplam dört alt boyut bulunmaktadır. Ölçeğin Güvenirliğini ölçmek için Cronbach Alpha katsayısı kullanılmış olup, Paylaşım İhtiyacı alt boyutu .805, Sosyal İzolasyon alt boyutu .792, Sosyal Yetkinlik alt boyutu .814, Öğretmenlerle ilişki alt boyutu .814 ve ölçek toplamı .852 olarak belirlenmiştir.

Ölçek toplam puanı hesaplanırken tamamı ters maddeden oluşan Sosyal İzolasyon alt boyutuna ait maddeler ters kodlanarak hesaplanmış olup, 5’li likert kullanılmıştır.

2.4. Verilerin analizi

Tablo 2: Katılımcıların ölçek puanlarının çarpıklık-basıklık değerleri

	N	Çarpıklık	Basıklık	p
Paylaşım İhtiyacı	319	-.595	.149	
Sosyal Yetkinlik	319	.383	-.242	
Sosyal İzolasyon	319	.676	.542	
Öğretmenlerle İlişki	319	.635	-.243	
Sosyal Medyaya İlişkin Tutum Toplam	319	-.179	.266	

Tablo 2’de çarpıklık basıklık değerlerinin ± 1 aralığında olduğu gözlemlenmiştir. Normallikten aşırı sapmalar olmadığı görülmüş olup, alan yazında çarpıklık ve basıklık değerlerinin ideal olarak ± 1 arasındaki değerlerin de kabul edilebilir (George ve Mallery, 2016) olduğu açıklanmaktadır. Bu durumda, parametrik istatistik analiz testlerinden ikili değişkenler için t-testi ile üç ve fazla değişken için Anova Testi uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Tablo 3: Ölçeklerden elde edilen puanların betimsel istatistiği

	N	Min	Max	X±Sd
Paylaşım İhtiyacı	319	8.00	40.00	26.702±6.581
Sosyal Yetkinlik	319	6.00	30.00	14.185±5.113
Sosyal İzolasyon	319	6.00	27.00	11.740±4.320
Öğretmenlerle İlişki	319	3.00	15.00	6.533±2.977
Sosyal Medyaya İlişkin Tutum Toplam	319	23.00	111.00	59.160±14.368

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların Sosyal Medyaya İlişkin Tutum alt boyutlarından Paylaşım İhtiyacının 26.702±6.581, Sosyal Yetkinliğin 14.185±5.113, Sosyal İzolasyonun 11.740±4.320, Öğretmenlerle İlişkinin 6.533±2.977 düzeyinde olduğu ve Sosyal Medyaya İlişkin Tutum Toplam puanının 59.160±14.368 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: Öğrencilerinin sosyal medya tutumlarının cinsiyet değişkenine göre incelenmesi

		N	X± Sd	T	P
Paylaşım İhtiyacı	Erkek	114	13,763±5.174	-1,638	,102
	Kadın	205	14,420±5.076		
Sosyal Yetkinlik	Erkek	114	25,895±6.746	-1,099	,273
	Kadın	205	27,151±6.460		
Sosyal İzolasyon	Erkek	114	6,579±2.998	-,712	,477
	Kadın	205	6,503±2.972		
Öğretmenlerle İlişki	Erkek	114	11,509±4.674	,206	,837
	Kadın	205	11,868±4.116		
Sosyal Medya Üyeliği Toplam	Erkek	114	57,746±15.520	-1,312	,190
	Kadın	205	59,946±13.662		

Tablo 4’te görüldüğü gibi cinsiyet değişkenine göre ölçek genel toplamı ve tüm alt boyutlarda anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Tablo 5: Öğrencilerinin sosyal medya tutumlarının Sınıf düzeyi değişkenine göre incelenmesi.

	Sınıf	N	X± Sd	f	P
Paylaşım İhtiyacı	10. sınıf	124	27,726±6.057	7.088	.001
	11. sınıf	68	27,956±6.410		
	12. sınıf	127	25,032±6.852		
Sosyal Yetkinlik	10. sınıf	124	15.266±5.036	4.663	.010
	11. sınıf	68	13.603±5.359		
	12. sınıf	127	13.441±4.903		
Sosyal İzolasyon	10. sınıf	124	12,379±4.172	2.238	.108
	11. sınıf	68	11,338±4.447		
	12. sınıf	127	11,331±4.350		
Öğretmenlerle İlişki	10. sınıf	124	6,476±2.890	.078	.925
	11. sınıf	68	6,485±2.909		
	12. sınıf	127	6,614±3.114		
Sosyal Medyaya İlişkin Tutum Toplam	10. sınıf	124	61,847±13.385	4.594	.011
	11. sınıf	68	59,382±14.215		
	12. sınıf	127	56,417±14.966		

Tablo 5'te görüldüğü gibi sınıf değişkenine göre sosyal yetkinlik ve paylaşma ihtiyacı alt boyutları ile toplamda anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Sosyal yetkinlik alt boyutunda 10. Sınıflarda en yüksek oranda iken, 11. Sınıfta orta, 12. Sınıflarda en düşük oranda anlamlılık olduğu görülmektedir. Paylaşım ihtiyacı alt boyutunda 10. Sınıfta orta düzeyde iken, 11. Sınıfta yüksek düzeyde olduğu, 12. Sınıfta ise düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Toplamda ise, sosyal yetkinlik alt boyutuna paralel şekilde 10. Sınıflarda yüksek, 11. Sınıfta orta, 12. Sınıflarda ise düşük düzeyde anlamlılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6: Öğrencilerinin sosyal medya tutumlarının Sosyal Medya Üyeliği değişkenine göre incelenmesi.

	Sosyal Medya Üyeliği	N	X± Sd	T	P
Paylaşım İhtiyacı	Evet	258	27,345±6.367	3.657	.000
	Hayır	61	23,984±6.828		
Sosyal Yetkinlik	Evet	258	14,275±5.110	.648	.518
	Hayır	61	13,803±5.147		
Sosyal İzolasyon	Evet	258	11,702±4.422	-.325	.745
	Hayır	61	11,902±3.885		
Öğretmenlerle İlişki	Evet	258	6,426±2.969	-1.316	.189
	Hayır	61	6,9847±2.992		
Sosyal Medya Üyeliği Toplam	Evet	258	59,748±14.171	1.507	.133
	Hayır	61	56,672±15.042		

Tablo 6'da görüldüğü gibi sosyal medya üyeliği değişkenine göre ölçek genel toplamı ve diğer alt boyutlarda bir ilişki görülmezken, paylaşım ihtiyacı alt boyutunda anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Anlamlılığın sosyal medya üyeliği olanlar lehinde olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 7: Öğrencilerinin sosyal medya tutumlarının Sosyal Medya Kullanım Süresi düzeyi değişkenine göre incelenmesi.

	Sosyal Medya Kullanım Süresi	N	X± Sd	f	P
Paylaşım İhtiyacı	1 yıldan az	18	23,722±8.295	4.803	.003
	1-2 yıl	42	24,357±7.341		
	2-3 yıl	83	26,289±5.979		
	4+ yıl	176	27,761±6.261		
Sosyal Yetkinlik	1 yıldan az	18	12,944±6.131	.974	.405
	1-2 yıl	42	13,476±4.835		
	2-3 yıl	83	14,012±4.618		
	4+ yıl	176	14,563±5.286		
Sosyal İzolasyon	1 yıldan az	18	10,778±3.353	.586	.624
	1-2 yıl	42	11,286±4.296		
	2-3 yıl	83	12,024±4.228		
	4+ yıl	176	11,813±4.464		
Öğretmenlerle İlişki	1 yıldan az	18	7,222±3.335	.347	.971
	1-2 yıl	42	6,429±2.821		
	2-3 yıl	83	6,518±2.873		
	4+ yıl	176	6,494±3.039		

Sosyal Medya Kullanım Süresi Toplam					
	1 yıldan az	18	54,667±16.751	2.122	.097
	1-2 yıl	42	55,548±15.410		
	2-3 yıl	83	58,843±13.621		
	4+ yıl	176	60,631±14.067		

Tablo 7’de görüldüğü gibi sosyal Medya Kullanım Süresi değişkenine göre paylaşım ihtiyacı alt boyutunda anlamlı bir ilişki görülmektedir. Anlamlılık 1 yıldan az olanlarda en düşük düzeyde iken, yıllara göre periyodik olarak artarak, 4 yıl ve daha fazla sosyal medya kullanan öğrencilerde en yüksek orana çıktığı görülmektedir.

Tablo 8: Öğrencilerinin sosyal medya tutumlarının Sosyal Medya Kullanım Sıklığı düzeyi değişkenine göre incelenmesi.

	Sosyal Medya Kullanım Sıklığı	N	X± Sd	f	P
Paylaşım İhtiyacı	Her gün 1 kere	90	25,456±6.396	8.887	.000
	Her gün 1 kereden fazla	199	28,080±5.796		
	Haftada 1 kere	5	22,400±7.956		
	Haftada 1 kereden fazla	9	21,111±8.477		
	Ayda birkaç kere	16	21,063±9.139		
Sosyal Yetkinlik	Her gün 1 kere	90	13,211±4.884	3.217	.013
	Her gün 1 kereden fazla	199	14,920±4.936		
	Haftada 1 kere	5	10,400±2.881		
	Haftada 1 kereden fazla	9	12,667±6.557		
	Ayda birkaç kere	16	12,563±6.633		
Sosyal İzolasyon	Her gün 1 kere	90	11,211±4.786	1.127	.344
	Her gün 1 kereden fazla	199	12,126±4.111		
	Haftada 1 kere	5	10,800±3.271		
	Haftada 1 kereden fazla	9	11,000±4.062		
	Ayda birkaç kere	16	10,625±4.395		
Öğretmenlerle İlişki	Her gün 1 kere	90	6,756±2.943	.440	.780
	Her gün 1 kereden fazla	199	6,498±2.932		
	Haftada 1 kere	5	7,000±3.937		
	Haftada 1 kereden fazla	9	6,111±4.045		
	Ayda birkaç kere	16	5,813±3.016		
Sosyal Medya Kullanım Sıklığı Toplam	Her gün 1 kere	90	56,633±14.015	5.213	.000
	Her gün 1 kereden fazla	199	61,623±13.258		
	Haftada 1 kere	5	50,600±16.682		
	Haftada 1 kereden fazla	9	50,889±19.042		
	Ayda birkaç kere	16	50,063±18.731		

Tablo 8’de görüldüğü gibi sosyal medya kullanım sıklığı değişkenine göre sosyal yetkinlik ve paylaşım ihtiyacı alt boyutları ile toplamda anlamlılık tespit edilmiştir. Anlamlılığın sosyal yetkinlik alt boyutunda her gün 1 kereden fazla girenlerde en yüksek oranda iken, haftada bir kere girenlerde ise en düşük oranda olduğu görülmektedir. Paylaşım ihtiyacı alt boyutunda her gün bir kereden fazla girenlerde en yüksek düzeyde iken, ayda birkaç kere girenlerde en düşük düzeyde olduğu, toplamda ise her gün bir kereden fazla girenlerde en yüksek düzeyde iken, ayda birkaç kere girenlerde en düşük oranda olduğu görülmüştür.

Tablo 9: Öğrencilerinin sosyal medya tutumlarının Sosyal Medyada Harcanan Süre düzeyi değişkenine göre incelenmesi.

	Sosyal Medyada Harcanan Süre	N	X± Sd	f	P
Paylaşım İhtiyacı	5-10 dk.	57	22,175±7.548	11.347	.000
	11-30 dk.	102	26,657±5.863		
	31-60 dk.	76	28,184±5.445		
	61-120 dk.	42	27,214±5.800		
	121+ dk.	42	29,762±6.570		
Sosyal Yetkinlik	5-10 dk.	57	11,509±4.590	10.951	.000
	11-30 dk.	102	13,275±4.595		
	31-60 dk.	76	15,145±5.014		
	61-120 dk.	42	15,143±5.121		
	121+ dk.	42	17,333±4.991		
Sosyal İzolasyon	5-10 dk.	57	10,053±4.060	6.983	.000
	11-30 dk.	102	11,147±3.852		
	31-60 dk.	76	11,868±3.700		
	61-120 dk.	42	12,905±4.333		
	121+ dk.	42	14,071±5.479		
	5-10 dk.	57	6,281±3.040		

Öğretmenlerle İlişki	11-30 dk.	102	6,471±2.720		
	31-60 dk.	76	6,711±3.132	.282	.889
	61-120 dk.	42	6,810±3.014		
	121+ dk.	42	6,429±3.255		
Sosyal Medyada Harcanan Süre Toplam	5-10 dk.	57	50,018±16.081		
	11-30 dk.	102	57,549±12.668	12.387	.000
	31-60 dk.	76	61,908±11.685		
	61-120 dk.	42	62,071±12.514		
	121+ dk.	42	67,595±15.101		

Tablo 9’da görüldüğü gibi sosyal medyada harcanan süre değişkenine göre sosyal yetkinlik, paylaşım ihtiyacı ve sosyal izolasyon alt boyutları ile toplamda anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sosyal yetkinlik alt boyutunda süre arttıkça anlamlılığın arttığı görülürken, paylaşım ihtiyacı alt boyutunda 61-120 dakika aralığında bir düşme görülürken süre arttıkça anlamlılığın arttığı, sosyal izolasyon alt boyutunda ve ölçek toplamında aynı şekilde süre arttıkça anlamlılığın arttığı görülmektedir.

Tablo 10: Öğrencilerinin sosyal medya tutumlarının En Fazla Kullanılan Siteler değişkenine göre incelenmesi.

	En Fazla Kullanılan Siteler	N	X± Sd	f	P
Paylaşım İhtiyacı	Twitter	14	27,929±7,437	2,235	,050
	Whatsapp	4	30,750±8,461		
	Youtube	4	22,250±5,315		
	Çevrimiçi Oyun Siteleri	227	27,159±6,111		
	Instagram	3	20,667±14,189		
	Diğer	67	25,194±7,218		
Sosyal Yetkinlik	Twitter	14	14,571±5,331	1,573	,167
	Whatsapp	4	20,250±9,179		
	Youtube	4	12,250±4,193		
	Çevrimiçi Oyun Siteleri	227	14,304±4,797		
	Instagram	3	12,667±9,866		
	Diğer	67	13,522±5,558		
Sosyal İzolasyon	Twitter	14	13,000±4,368	,905	,478
	Whatsapp	4	13,750±8,180		
	Youtube	4	8,750±2,754		
	Çevrimiçi Oyun Siteleri	227	11,643±4,207		
	Instagram	3	10,333±4,042		
	Diğer	67	11,925±4,514		
Öğretmenlerle İlişki	Twitter	14	7,571±2,472	,623	,682
	Whatsapp	4	7,500±5,447		
	Youtube	4	5,500±2,082		
	Çevrimiçi Oyun Siteleri	227	6,537±2,930		
	Instagram	3	5,667±3,055		
	Diğer	67	6,343±3,136		
En Fazla Kullanılan Siteler Toplam	Twitter	14	63,071±15,588	1,960	,084
	Whatsapp	4	72,250±28,111		
	Youtube	4	48,750±8,846		
	Çevrimiçi Oyun Siteleri	227	59,643±13,552		
	Instagram	3	49,333±30,665		
	Diğer	67	56,985±14,825		

Tablo 10’da En Fazla Kullanılan siteler değişkenine göre Paylaşım İhtiyacı alt boyutunda anlamlı bir ilişki görülmektedir. Anlamlılığın Instagram kullananlarda en düşük düzeyde iken, whatsapp kullananlarda en yüksek düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 11: Öğrencilerinin sosyal medya tutumlarının Sosyal Medya Arkadaş Sayısı düzeyi değişkenine göre incelenmesi.

	Sosyal Medya Arkadaş Sayısı	N	X± Sd	f	P
Paylaşım İhtiyacı	0-500	274	26,245±6.513	4.786	.003
	501-1000	31	29,161±5.447		
	1001-5000	10	32,500±6.115		
	5000+	4	24,500±11.030		
Sosyal Yetkinlik	0-500	274	13,766±4.919	5.249	.002
	501-1000	31	16,097±4.166		
	1001-5000	10	18,800±7.786		
	5000+	4	16,500±9.037		
Sosyal İzolasyon	0-500	274	11,610±4.116	2.208	.087
	501-1000	31	12,807±4.629		
	1001-5000	10	10,400±6.132		
	5000+	4	15,750±8.261		
Öğretmenlerle İlişki	0-500	274	6,464±2.896	1.247	.293
	501-1000	31	6,613±2.526		
	1001-5000	10	8,300±5.376		
	5000+	4	6,250±3.775		
Sosyal Medya Arkadaş Sayısı Toplam	0-500	274	58,084±13.865	4.148	.007
	501-1000	31	64,677±11.697		
	1001-5000	10	70,000±21.515		
	5000+	4	63,000±28.284		

Tablo 11’de görüldüğü gibi sosyal medya arkadaş sayısı değişkenine göre paylaşım ihtiyacı, sosyal yetkinlik alt boyutları ve ölçek toplamında anlamlılık tespit edilmiş olup, alt boyutlar ve ölçek toplamında 5000 arkadaş sayısına kadar anlamlılık artarken, 5000 üstü arkadaş sayısı olanlarda düştüğü görülmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüzde farklı öğrenci grupları üzerinde yapılan benzer çalışmalarda öğrencilerin sosyal medyaya yönelik olumlu tutum sergiledikleri ortaya konulmuştur (Terzi vd. 2019; Ünsal ve Vayvay, 2018). Sosyal varlıklar olan insanların sosyalleşmeleri zamanla değişebildiği gibi, paylaşım ihtiyaçları da artabilir (Akıncı, 2019). Sosyal medya, gençlerin bilgi ve materyallere hızlı ve kolay erişimi ile arkadaşları arasında iletişimi kolaylaştırması açısından farklı avantajlar sağlamaktadır (Goel vd. 2016). İnsanlar sosyal medya yoluyla araştırıp sorgulayarak bilgiye ulaşır ve problem çözme becerilerini geliştirir (Bedir, 2016).

Çalışmamızda öğrencilerin sosyal medya tutum seviyelerinin ortalama düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre lise öğrencilerinin sosyal medya tutumlarının hem toplam puanda hem de tüm alt boyut puanlarında “kısmen olumlu tutum” düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenlerle ilişki kurma alt boyutunda öğrencilerin puanlarının daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgu öğrencilerin, öğretmenleriyle sosyal medya aracılığıyla iletişim kurmayı yüksek düzeyde önemsemediklerini göstermektedir. Karakaya vd. (2018), Alican ve Saban (2013) tarafından yapılan araştırmalarda da lise öğrencilerinin sosyal medya tutumları araştırmamızı destekleri nitelikte orta düzeyde çıkmıştır. Aküzüm ve Saraçoğlu (2017) çalışmalarında, üniversite öğrencilerin sosyal medyanın sosyal yetkinlik kazandırdığına yönelik tutumlarının en düşük, sosyal izolasyona sebep olduğu yönündeki tutumlarının ise en yüksek düzeyde olduğunu tespit etmişler ve sosyal medya ağları ile internette çok fazla zaman geçiren öğrencilerin sosyal hayattan uzaklaşarak yalnızlaştıklarını ileri sürmüşlerdir.

Elde edilen bulgulara göre cinsiyet değişkeni açısından kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Alan yazında çalışmamızı destekler nitelikte cinsiyet değişkenine göre bireyler arasında farklılık olmadığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Smahel vd, 2012; Ceyhan, 2011; Batıgün ve Hasta, 2010). Alan yazındaki araştırmalar incelendiğinde bulguların, erkeklerin problemleri internet kullanımlarının kadınlardan oldukça yüksek olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Şahan & Eraslan Çapar, 2017; Yılmaz vd., 2014; Siyez, 2014; Zorbaz ve Tuzgöl Dost, 2014; Berber Çelik & Odacı, 2012; Batıgün ve Kılıç, 2011). Bu durumun cinsiyet temelli rollerdeki farklılıklardan kaynaklanabileceği, çünkü internet ortamında sunulan faaliyet ve aktivitelerin daha çok erkeklere hitap etmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bunun yanında erkeklerin teknoloji ile daha fazla ilgilenmeleri, değişimleri ve gelişmeleri yakından takip etmeleri, oyun salonlarına ve internet kafelere rahat gidebilmeleri gibi sebeplerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmamızda sınıf değişkenine göre sosyal yetkinlik ve paylaşım ihtiyacı alt boyutları ile toplamda anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sosyal yetkinlik alt boyutunda 10. Sınıflarda en yüksek oranda iken, 12. Sınıflarda en düşük oranda, Paylaşım ihtiyacı alt boyutunda 11. Sınıfta en yüksek düzeyde olduğu, 12. Sınıfta ise en düşük oranda, toplamda ise,

10. Sınıflarda en yüksek, 12. Sınıflarda ise düşük oranda anlamlılık olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçların 10. Sınıfta gelişim dönemleri gereği sosyalleşme dönemlerinde olmaları, 11. Sınıfta ilgi ve beklentinin düşmesi, 12. sınıfta ise sınav kaygısı vb., beklentiler nedeniyle en düşük seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Yılmaz vd. (2014) Lise öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri, Doğan (2013) İnternet bağımlılığı yaygınlığı, Çakır vd. (2011) Üniversite Öğrencilerinin İnternet ve Oyun Bağımlılığı, Ceyhan (2010) internet kullanım amacının ve cinsiyetin yordayıcılığı, İnan (2010) İlköğretim II. Kademe ve Ortaöğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı üzerine yaptığı çalışmalar, çalışmamızı destekleyen bulgular ortaya koymuşlardır. Alan yazında farklı sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Tükenmez vd. (2019), sosyal yetkinlik ve öğretmenlerle iletişim boyutlarında Spor Bilimleri Fakültesi 1. sınıf öğrencilerinin diğer gruplara göre daha yüksek puanlar elde ettiklerini, Bodur ve Korkmaz (2017) İlahiyat Fakültesi öğrencileri, Bulu vd. (2016) ise ortaokul öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarda, sınıf düzeylerine göre sosyal medya tutumlarında anlamlı bir değişim olmadığı tespit etmişlerdir. Otrar ve Arğın (2014) sınıf düzeyi ile sosyal medya tutumlarının ters orantılı olduğunu, sınıf düzeyi artıka tutumun düştüğünü ifade etmişlerdir.

Sosyal medya üyeliği değişkenine göre genel toplamda bir ilişki görülmezken, paylaşım ihtiyacı alt boyutunda anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Anlamlılığın sosyal medya üyeliği olanlar lehinde olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmamız Altınay Bor (2018), Aksak (2017) ve Otrar ve Arğın (2014)'ın yaptıkları çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Altınay Bor (2018)'un ergenler üzerine yaptığı araştırmada sosyal medya üyeliği bulunmayanların sosyal medyaya yönelik tutumlarının, bulunanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunun aksine Aksak (2017) ile Otrar ve Arğın (2014) tarafından lise öğrencileri üzerine yapılan araştırmalarda üyeliği bulunanların öğrencilerin tutumlarının, bulunmayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Sosyal Medya Kullanım Süresi değişkenine göre paylaşım ihtiyacı alt boyutunda anlamlı bir ilişki görülmektedir. Anlamlılık 1 yıldan az olanlarda en düşük düzeyde iken, yıllara göre periyodik olarak artarak, 4 yıl ve daha fazla sosyal medya kullanan öğrencilerde en yüksek orana çıktığı görülmektedir. Alan yazında çalışmamızı destekleyen çalışmaların yanında farklı sonuçlar elde edilen çalışmalar bulunmaktadır. Aküzüm ve Saraçoğlu (2017) ile Otrar ve Arğın (2015) 3-4 yıl ile 4 yıldan fazla süredir sosyal medya sitelerini kullanan katılımcıların 1 yıldan daha az süredir kullanan katılımcılara göre sosyal medyanın paylaşım ihtiyacını karşılama ve sosyal yetkinlik kazandırmaya ilişkin tutumlarının daha yüksek olduğunu, 3 yıl ve daha uzun süredir sosyal medya ağlarını kullanan öğrencilerin sosyal medya tutumlarının daha olumlu düzeyde olduğunu tespit etmişler. Coşar ve Gedik (2021), Alican ve Saban (2013), kullanım süresindeki artışla paralel, öğrencilerin sosyal medya tutumlarının da pozitif yönde geliştiğini belirtmişlerdir.

Sosyal medya kullanım sıklığı değişkenine göre sosyal yetkinlik ve paylaşım ihtiyacı alt boyutları ile toplamda anlamlılık tespit edilmiştir. Anlamlılığın sosyal yetkinlik alt boyutunda her gün 1 kereden fazla girenlerde en yüksek oranda iken, haftada bir kere girenlerde en düşük oranda olduğu görülmektedir. Paylaşım ihtiyacı alt boyutunda sırasıyla her gün bir kereden fazla girenler, her gün bir kere girenler, haftada bir kere girenler, haftada bir kereden fazla girenler ve ayda birkaç kere girenler sırasını takip ettiği görülmüştür, Toplamda ise her gün bir kereden fazla girenlerde en yüksek düzeyde iken, ayda birkaç kere girenlerde en düşük oranda olduğu görülmüştür. Çalışmamızı destekler nitelikte Genel (2021), lise ve ön lisans öğrencilerinin %61,6sının her gün bir kereden fazla, Amaghani ve Akbağ (2018) %75,6, Otrar ve Arğın'ın (2014) ise %56,7 oranında olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmamızdan farklı olarak Ezen vd., (2019), sosyal medya kullanım sıklığı ile sosyal medya bağımlılığı toplam ve alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığını ortaya koymuştur. Bu durumun yaş gurubu, öğrencilerin sosyo kültürel yapısı, okulun bulunduğu yerleşim yeri ve ulaşım imkanlarındaki farklılıklardan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sosyal medyada harcanan süre değişkenine göre sosyal yetkinlik, paylaşım ihtiyacı ve sosyal izolasyon alt boyutları ile toplamda anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sosyal yetkinlik alt boyutunda süre arttıkça anlamlılığın arttığı görülürken, paylaşım ihtiyacı alt boyutunda 61-120 dakika aralığında bir düşme görülürken süre arttıkça anlamlılığın arttığı, sosyal izolasyon alt boyutunda ve toplam aynı şekilde süre arttıkça anlamlılığın arttığı görülmektedir. Çalışmamızı destekler nitelikte Coşar ve Gedik (2021) öğretmen adaylarının, Ezen vd., (2019) hemşirelik öğrencilerin, sosyal medyada harcadıkları süre arttıkça sosyal medya bağımlılık oranlarının arttığını ifade etmişlerdir. Çalışmamızdan farklı olarak Deniz ve Gürültü (2018), lise öğrencilerinin ölçek toplamında günlük ortalama 30 dakikanın üzerine çıktıklarını ortaya koymuştur. Bu durumda, lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıklarının süre ile paralel olarak aşamalı şekilde artmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Pandemi sırasında, lise öğrencilerinin sosyal iletişiminin çoğunlukla whatsapp aracılığıyla, bunun yanında twitter üzerinden gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Çalışmamızda, whatsapp ve twitteri diğer sosyal medya platformlarından fazla kullandığını bildiren öğrencilerin, kullanmayanlara göre daha yüksek sosyal medya bağımlılığı riski taşıdığı görülmektedir. Sadece instagram kullanan öğrencilerin, sosyal medya bağımlılığının en düşük seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Literatürde çalışmamızı destekleyen (Yaşar ve Uğurhan, 2021; Smith, 2017 (Akt. Göncü, 2018); Yazıcı, 2015) çalışmalar bulunmaktadır. Bu durumun whatsapp ve Twitter uygulamalarının ücretsiz olması, eğlence

amaçlı hikâye paylaşılabilir olması, gurup sohbetine açık olması gibi cazip yönlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Literatürde mevcut çalışmadan farklı olarak, COVID-19 salgını sırasında instagramın popülaritesinde Ürkmez ve Eskicumalı (2021), Molla (2021) %43'lük, Salici ve Öcal (2020) %81,6'lık oranla şaşırtıcı bir artış yaşadığını ve pandemi döneminde sosyal medya kullanımının, artan bağımlılık riski potansiyeli ile bağlantılı bir durum ortaya koyduğunu (Zhao ve Zhou, 2021) belirten çalışmalar da bulunmaktadır. Bu durumun instagramın bilgiye ulaşmayı ve paylaşmayı kolaylaştırması, sosyal etkileşim sağlaması, bireylerin kolaylıkla kendilerini ifade edebilmeleri, eğlenceli zaman geçirmeleri gibi etmenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sosyal medya arkadaş sayısı değişkenine göre sosyal yetkinlik, paylaşım ihtiyacı alt boyutları ve toplamda anlamlılık tespit edilmiştir. Tüm alt boyutlar ve toplamda 5000 arkadaş sayısına kadar anlamlılık artarken, 5000 üstü arkadaş sayısı olanlarda düştüğü görülmektedir. Mevcut çalışmayı destekler nitelikte Akbulut ve Günüş (2012), arkadaş sayısı ile sosyal medya kullanım düzeylerinin azaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Alan yazında çalışmamızdan farklı olarak Atlı vd., (2021), arkadaş sayılarına göre sosyal medya bağımlılık düzeylerinin değişmediğini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak çalışmamızda öğrencilerin sosyal medya tutum seviyelerinin ortalama düzeyde olduğu, cinsiyet değişkeni açısından kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken, sınıf değişkenine göre sosyal yetkinlik ve paylaşım ihtiyacı alt boyutlarında, Sosyal medya üyeliği değişkenine göre paylaşım ihtiyacı alt boyutunda, Sosyal medya kullanım sıklığı değişkenine göre sosyal yetkinlik ve paylaşım ihtiyacı alt boyutlarında, Sosyal medyada harcanan süre değişkenine göre sosyal yetkinlik, paylaşım ihtiyacı ve sosyal izolasyon alt boyutlarında, Sosyal medya arkadaş sayısı değişkenine göre sosyal yetkinlik, paylaşım ihtiyacı alt boyutları ve toplamda anlamlı ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun Lise düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin genelinde sosyal medya alışkanlığının olduğu, sıklıkla sosyal medya kullandıkları sadece 12 sınıf düzeyindeki öğrencilerin sınav kaygısı olması sebebiyle düşük olduğu, paylaşım ihtiyaçlarının yüksek olmasının sebebinin ise kendini beğendirme duygusunun yüksek olmasından ve sosyal medyada var olma duygusunun baskın olması, takdir ve beğeni toplama duygularının yüksek olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

4.1. Öneriler

- ✓ Sosyal medya ağlarında zamanlarının önemli bir kısmını geçiren öğrencilerin sosyal yaşamdan uzaklaşmamları için aile ve okullar tarafından önlem alınmalı.
- ✓ Sosyal medyayı verimli kılan uygulamalar genç kullanıcılara tanıtılmalı.
- ✓ Sosyal ağları eğitim için kullanmaları yönünde bilgi verilmeli.
- ✓ Sosyal medya bağımlılığı ile bunun zihinsel ve fiziksel sağlık üzerindeki etkileri konusunda önleme kampanyaları başlatılmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Akar, E., *Sosyal Medya Pazarlaması*. İstanbul: Elif Yayınevi, 2010.
2. Akbulut, Y. ve Günüş, S. (2012). Perceived social support and Facebook use among adolescents. *International Journal of Cyber Behavior, Psychology and Learning*, 2(1), 30-41.
3. Akıncı, AY. (2019). *Beden Eğitimi, Sosyalleşme İlişkisi*, Mauritius, Lap Lambert Academic Publishing.
4. Aksak, M. (2017). *Farklı lise türlerine devam eden lise öğrencilerinin sosyal medyaya ilişkin tutumları ile yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Gaziosmanpaşa ilçesi örneği)* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
5. Aküzüm, C., Saraçoğlu, M., 2017. Investigation of attitudes of university students towards social media. *Dicle Univ. J. Ziya Gökalp Fac. Educ.* 32, 803–817. <https://doi.org/10.14582/DUZGEF.789>.
6. Alican, C., & Saban, A. (2013). Ortaokul ve lise de öğrenim gören öğrencilerin sosyal medya kullanımına ilişkin tutumları: Ürgüş örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(35), 1-14.
7. Altınay Bor, H. (2018). Ergenlerde sosyal medyaya yönelik tutum, sosyal medya kullanımında gelişmeleri kaçırma korkusu ve sosyal kaygı arasındaki ilişkiler. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul*.
8. Altıntaş, S., & Öztapak, M. (2016). Orta okul öğrencilerinin problemleri internet kullanımları ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 7(13), 109-128.

9. Amaghani, F. F. ve Akbağ, M. (2018). Gençlerde sosyal medyaya yönelik tutumlar ve yalnızlık: İlişkisel bir inceleme. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 6(15), 5-42.
10. Argın, S. F. (2013). *Ortaokul ve lise öğrencilerinin sosyal medyaya ilişkin tutumlarının incelenmesi (Çekmeköy örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No.327660)
11. Assuncao, R. S., Matos, P. M., Assuncao, R. S., Matos, P. M., Assuncao, R. S., & Matos, P. M. (2017). The generalized problematic Internet use scale 2: Validation and test of the model to Facebook use. *Journal of Adolescence*, 54, 51–59. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2016.11.007>.
12. Atlı, F., Buğa, A., Mammadli, T. & Yıldırım Atlı, A. (2021). Türkiye’de üniversite öğrenimi gören öğrencilerin öz-anlayışları ile sosyal medya bağımlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 59-77.
13. Babacan, M. E. (2016). Sosyal Medya Kullanım Alanları ve Bağımlılık İlişkisi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 3(1), 7-28.
14. Batıgün Durak, A., & Hasta, D. (2010). İnternet bağımlılığı: yalnızlık ve kişilerarası ilişki tarzları açısından bir değerlendirme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11, 213-219.
15. Batıgün Durak, A., & Kılıç, N. (2011). İnternet bağımlılığı ile kişilik özellikleri, sosyal destek, psikolojik belirtiler ve bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26 (67), 1-10.
16. Bedir, A., (2016). *The Effect of Using Social Media on Collage Academic Success and Attitude*. Master’s Thesis. Atatürk University Institute of Educational Sciences Computer and Instructional Technology Education, Erzurum.
17. Berber Çelik, Ç., & Odacı, H. (2012). Kendilik algısı ve benlik saygısının problemlili internet kullanımını üzerindeki yordayıcı rolü. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 7, (1), 433-441.
18. Bodur, H.E., Korkmaz, S. (2017). “İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/30, 329-351.
19. Bulu, S., Numanoglu, M., & Keser, H. (2016). “Examination of The Attitudes of Middle School Students Towards Social Media”. *Cypriot Journal of Educational Sciences* 11/1, 43-48.
20. Ceyhan, E. (2010). Problemlili internet kullanım düzeyi üzerinde kimlik statüsünün, internet kullanım amacının ve cinsiyetin yordayıcılığı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(3), 1323-1355.
21. Ceyhan, A. A. (2011). İnternet kullanma temel nedenlerine göre üniversite öğrencilerinin problemlili internet kullanımı ve algıladıkları iletişim beceri düzeyleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(1), 59-77.
22. Carbonell, X., & Panova, T. (2017). A critical consideration of social networking sites’ addiction potential. *Addiction Research and Theory*, 25(1), 48–57. <https://doi.org/10.1080/16066359.2016.1197915>.
23. Comm, J. And Burge, K., (2009). *Twitter Power, How to Dominate Your Market One Tweet at a Time*, Published by John Wiley&SonsInc, New Jersey.
24. Coşar, H. A., & Gedik, H. (2021). Öğretmen adaylarının sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 32-65.
25. Çakır, Ö., Ayas, T., & Horzum, M. B. (2011). An investigation of university student’s internet and game addiction with respect to several variables. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*, 44 (2), 95-117. DOI: 10.1501/Egifak_0000001226.
26. Çıngı, H. (1994). *Örnekleme Kuramı*, H.Ü. Fen Fakültesi Yayınları, Ankara, 346.
27. Deniz, L., & Gürültü, E. (2018). Lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(2), 355-367.
28. Doğan, A. (2013). *İnternet bağımlılığı yaygınlığı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
29. Eftekin, P. (2015). *Ergenlik dönemindeki öğrencilerin internet bağımlılığı ve anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No.382058)

30. Ezen, M., Açıkgöz, A., Emir, B., & Özkaraman, A. (2019). Hemşirelik öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıklarının iletişim becerilerine etkisi. *Kocaeli Medical Journal*, 8(1), 130-140.
31. Flynn, S., Noone, C., & Sarma, K. M. (2018). An exploration of the link between adult attachment and problematic Facebook use. *BMC Psychology*, 6(1), 1–16. <https://doi.org/10.1186/s40359-018-0245-0>.
32. Genel, M. G. (2021). Öğrencilerin Sosyal Medya Tutumları ve Yalnızlık Algıları: Lise ve Ön lisans Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(4), 2148-2159.
33. George D, Mallery P., (2016). *IBM SPSS Statistics 23 Step by Step: A Simple Guide and Reference*. New York: Routledge; 112-120.
34. Goel, D., Islamia, J.M., Singh, M., (2016). Impact of students attitudes towards social media use in education on their academic performance. *AIMA J. Manag. Res.* (2/4), 5–14.
35. Göncü, S. (2018). Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı çerçevesinde y kuşağının whatsapp kullanımı üzerine bir inceleme. *TRT akademi*, 3(6), 590-612.
36. Işık, M., & Kaptangil, İ. (2018). Akıllı telefon bağımlılığının sosyal medya kullanımı ve beş faktör kişilik özelliği ile ilişkisi: Üniversite öğrencileri üzerinden bir araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 695-717.
37. İnan, A. (2010). *İlköğretim II. Kademe ve Ortaöğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı*, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No.263788).
38. Karakaya, I., Mehmet, S. A. T. A., Corbaci, E. C., & Cetin, B. (2018). An Investigation of the Factors That Affect High School Students' Attitudes Towards Social Media by CHAID Analysis. *Eurasian Journal of Educational Research*, 18(76), 21-40.
39. Karasar, N. (2004). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel yayıncılık, Ankara, 52.
40. Kim, W., Jeong, O. R., & Lee, S. W. (2010). On social Web sites. *Information systems*, 35(2), 215-236.
41. Lee, E. W. J., Ho, S. S., & Lwin, M. O. (2017). Explicating problematic social network sites use: A review of concepts, theoretical frameworks, and future directions for communication theorizing. *New Media and Society*, 19(2), 308–326.
42. M'erelle, S. Y. M., Kleiboer, A. M., Schotanus, M., Cluitmans, T. L. M., Waardenburg, C. M., Merelle, S. Y. M., ... van Rooij, A. J. (2017). Which health-related problems are associated with problematic video-gaming or social media use in adolescents? A largescale cross-sectional study. *Clinical Neuropsychiatry*, 14(1), 11–19.
43. Molla, R. (2021). <https://www.vox.com/recode/22295131/social-media-use-pandemic-covid-19-instagram-tiktok>
44. Otrar, M., Argın, F.S. (2014). “Öğrencilerin Sosyal Medyaya İlişkin Tutumlarının Kullanım Alışkanlıkları Bağlamında İncelenmesi”. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 3/3, 1-13.
45. Otrar, M., & Argın, F. S. (2015). Öğrencilerin sosyal medyaya ilişkin tutumlarını belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirme çalışması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 391-403.
46. Özer, Ş. (2013). *Problemler İnternet Kullanımının Benlik Saygısı ve Öznel İyi Oluş ile Açıklanabilirliği (Yüksek lisans tezi)*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No.344488).
47. Öztürk, M. F., & Talas, M. (2015). Sosyal medya ve eğitim etkileşimi (Interaction of social media and education). *Journal of World of Turks*, 7(1), 101-120.
48. Salici, O., & Ocal, Z. S. S. (2020). University Students' Internet Addiction Levels under Various Variables. *European Journal of Educational Sciences*, 7(3), 109-122.
49. Siyez, D. M. (2014). Lise öğrencilerinde problemler internet kullanımının yordayıcıları olarak heyecan arama ve cinsiyet. *The Turkish Journal on Addictions*, 1(1), 63-97. Doi: 10.15805/addicta.2014.1.1.006.
50. Şahan, M., & Eraslan Çapar, B. (2017). Ergenlerin problemler internet kullanımında kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaların ve sosyal kaygının rolü. *Ege Eğitim Dergisi*, 2 (18), 887-913. <https://dx.doi.org/10.12984/egedfd.336391>.

51. Smahel, D. B., Brown, B. B., & Blinka, L. (2012). Associations between online friendship and internet addiction among adolescents and emerging adults. *Developmental Psychology*, 48(2), 381-388. <http://dx.doi.org/10.1037/a0027025>
52. Social, W. A. (2020). Essential Insights Into Internet, Social Media, Mobile, and E-Commerce Use Around The World.
53. Terzi, B., Bulut, S., & Kaya, N. (2019). Factors affecting nursing and midwifery students' attitudes toward social media. *Nurse education in practice*, 35, 141-149.
54. Tutgun-Ünal, A. ve Deniz, L. (2016). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığının incelenmesi, *Route Educational and Social Science Journal*, 3(2), 155-181.
55. Tutgun-Ünal, A. ve Deniz, L. (2019). Sosyal medya kuşaklarının sosyal medya kullanım seviyeleri ve tercihleri. 5. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmaları Kongresi, Bandırma.
56. Tutgun-Ünal, A. ve Katmer-Bayraklı, V. (2014). Öğretmen adaylarının sosyal medyanın eğitimde iletişim amaçlı kullanılmasına ilişkin görüşleri: Twitter örneği. Uluslararası 1. Avrasya Eğitim Araştırmaları Kongresi (EJER), İstanbul.
57. Tutgun-Ünal, A. (2015). *Sosyal medya bağımlılığı: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi Marmara Üniversitesi, İstanbul.
58. Tükenmez, Ataman vd. (2019). "Genç Bireylerin Sosyal Medya Tutumlarının İncelenmesi". *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences* 5/20, 942-947.
59. Ünsal, S., Vayvay, N.A. (2018). Investigation of the relationship between teacher candidates' social media usage and attitudes towards e-learning. *Route Educ. Soc. Sci. J.* 5 (5), 25-40.
60. Ürkmez, S., & Eskicumalı, A. (2021). Kullanımlar ve doyumlar teorisi çerçevesinde covid-19 pandemi sürecinde bireylerin sosyal medya kullanım motivasyonları: Instagram örneği. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 111-129.
61. Yaşar, İ. H., & Uğurhan, Y. Z. C. (2021). Sosyal Medyada Güven ve Teyit: Sosyal Medya Kullanım Sıklığı Bağlamında Bir İnceleme. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İnif E-Dergi)*, 6(1), 32-52.
62. Yazıcı, T. (2015). Kişilerarası İletişimde Anlık Mesajlaşma Uygulamalarının Yeri: Whatsapp Uygulaması ile İlgili Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1 (4), 1334-1356.
63. Yılmaz, E., Şahin, Y. L., Haseski, H. İ., & Erol, O. (2014). Lise öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi: Balıkesir ili örneği. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4(1), 133-144. <http://dx.doi.org/10.12973/jesr.2014.41.7>
64. Yılmazsoy, B. ve Kahraman, M. (2017). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ile sosyal medyayı eğitsel amaçlı kullanımları arasındaki ilişkinin incelenmesi: Facebook örneği, *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education*, 6(1), 9-20.
65. Zhao, N., & Zhou, G. (2021). COVID-19 stress and addictive social media use (SMU): Mediating role of active use and social media flow. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 85. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.635546>
66. Zorbaz, O. (2013). *Lise öğrencilerinin problemleri internet kullanımının sosyal kaygı ve ekran ilişkileri açısından incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No.339100)
67. Zorbaz, O., & Tuzgöl Dost, M. (2014). Lise öğrencilerinin problemleri internet kullanımının cinsiyet, sosyal kaygı ve ekran ilişkileri açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 298-310.

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1607-1617

Arrival
04 October 2022
Published
30 November 2022

Article ID
66157
Article Serial Number
12

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66157>

How to Cite This Article
Danacı Polat, B. ve Kayahan,
Z. (2022). "Adıyaman
Malpınarı Kaya Yazıtı'nın
Çağdaş Sanata Yansıması ve
Bir Uygulama Örneği",
Journal of Social, Humanities
and Administrative Sciences,
8(58):1607-1617

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open
access, peer-reviewed
international journal.

Adıyaman Malpınarı Kaya Yazıtı'nın Çağdaş Sanata Yansıması ve Bir Uygulama Örneği

The Reflection of Adıyaman Malpınarı Rock Instructions on Contemporary Art and an
Application Example

Başak Danacı Polat Zeliha Kayahan

Dr. Öğr. Üyesi., Adıyaman Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Adıyaman, Türkiye
Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Sanat Bilimleri Bölümü, Ankara, Türkiye

ÖZET

Yazı kendi karakteristiği içerisinde soyut bir biçimdir ve geçmişten günümüze birçok sanatçı yazıtı resimsel bir öge olarak kullanmaktadır. Kaya yazıtları ise taşıdığı kültürel anlam ile birlikte özellikli bir konumdadır. Geç Hitit dönemine tarihlenen Malpınarı Kaya Yazıtı, Adıyaman Malpınarı Köyü'nde yer almaktadır. Bir cenaze için hatıra olarak yapıldığı düşünülen bu yazıt sahip olduğu deformasyonlara rağmen günümüze kadar varlığını koruyabilmiştir. Geçmişin korunması ve sürdürülebilir bir kültürel aktarım için sanat önemli alanlardan birisidir. Günümüzde arkeolojik kültürel nesnelere sanatçılar için önemli bir ilham kaynağı olmaktadır. Bu araştırma kapsamında eserleri analiz edilen Rauf Tuncer, Adnan Turani ve Bedri Rahmi Eyüboğlu gibi sanatçılar kaya resimlerinden ilhamla eserler üretmişlerdir. Rauf Tuncer'in Orhun Abideleri'nden etkilenecek eserler ürettiği görülmektedir. Sanatçı renkçi yaklaşımıyla, dinamik biçimleri kullanarak özgün dilini ortaya koymaktadır. Adnan Turani'nin eserleri ise oluşturduğu kaligrafik imgelerle geçmişin günümüze olan etkisinin soyut bir düzlemde yorumlanması olarak değerlendirilebilir. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun ise eserlerinde farklı uygulama ve tekniklerle, eski Türk yazıtlarını, kaya çizimlerini, damga ve imleri çağrıştıran semboller ve motifleri yansıttığı görülmektedir. Çalışma, sanatçı yazar 1 ve yazar 2'nin özeline Malpınarı Kaya Yazıtı'nı aldığı eserlerin incelenmesi ile devam etmiştir. Uygulama sonucunda; sanatçıların Malpınarı Kaya Yazıtı'nın biçimsel özelliklerini kendi tarzları doğrultusunda yeniden yorumladıkları ve yazıtta dair görsel unsurları yeni formlara ve biçimlere dönüştürdükleri görülmektedir. Bu durum geçmişten alınan ilhamın güncel sanat uygulamaları içerisinde geleceğe aktarımı olarak yorumlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Sanat, Kaya Yazıtları, Malpınarı Kaya Yazıtı

ABSTRACT

Writing is an abstract form in its own characteristic and many artists from past to present use it as a pictorial element. Rock writings, on the other hand, are in a special position with their cultural meaning. The Malpınarı Rock Inscription, dated to the Late Hittite period, is located in the Malpınarı Village of Adıyaman. This inscription, which is thought to have been made as a souvenir for a funeral, has survived until today despite its deformations. Art is one of the important fields for the preservation of the past and a sustainable cultural transfer. Today, archaeological cultural objects are an important source of inspiration for artists. Artists such as Rauf Tuncer, Adnan Turani and Bedri Rahmi Eyüboğlu, whose works were analyzed within the scope of this research, produced works inspired by rock paintings. It is seen that Rauf Tuncer produced works by being influenced by the Orhun Monuments. The artist has revealed his original language by using dynamic forms with his colorist approach. Adnan Turani's works can be considered as an abstract interpretation of the effect of the past on the present with the calligraphic images he created. It is seen that Bedri Rahmi Eyüboğlu reflects symbols and motifs that evoke old Turkish inscriptions, rock drawings, stamps and marks with different applications and techniques in his Works. The study continued with the examination of the works by which artists author 1 and author 2 took the Malpınarı Rock Inscription. As a result of the application; It is seen that the artists reinterpreted the stylistic features of the Malpınarı Rock Inscription in their own style and transformed the visual elements of the inscription into new forms and forms. This situation can be interpreted as the transfer of inspiration from the past to the future within contemporary art practices.

Keywords: Contemporary Art, Rock Inscriptions, Malpınarı Rock Inscription

1. GİRİŞ

Sanat, bir toplumun geçmiş ve geleceğini birleştiren ve toplumun sürekliliğini sağlayan etkin bir araçtır. Kendi coğrafyası içerisinde yetişen sanatçının hayal dünyası yine kendi kültüründen beslenmektedir. Bu kültür çok farklı form ve tekniklerle somutlaşarak gelecek kuşaklara sanat aracılığı ile aktarılmasının yanı sıra her sanatçı kendinden önceki sanat eserlerine dair bir ilgi duyar. Sanat eğitiminin olmazsa olmazı durumunda yer alan bu ilgi sanatçılar için zaman zaman bir çıkış noktası zaman zamansa ilham alınabilecek estetik bir kaynak niteliği taşımaktadır. Geçmiş kuşaklara dair bir heykel, bir seramik kap, parşömen üzeri bir minyatür ya da bir kilim motifi her sanatçıda başka başka duygular, düşünceler uyandırabilir. Bu eserler arasında sayabileceğimiz kaya yazıtları yüzlerce, binlerce yıl önce yaşamış topluluklar hakkında bizlere en kalıcı bilgiyi sunan sanat eserleridir. Geçmişten günümüze uzanan bir iletişim aracı olarak da düşünebileceğimiz bu kaya yazıtları günümüz sanatçılarının hayal güçleri ile oluşturdukları yeni açılımlara da olanak tanımaktadır.

Bu araştırma, arkeolojik bulgular açısından sayısız esere ev sahipliği yapan ülkemizin kültürel mirasından etkilenecek oluşturulan sanat eserlerine daha yakından bakmak için bir örneklem oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda

incelenecek olan eser Adıyaman Malpınarı Köyü'nde yer alan Geç Hitit Dönemi'ne ait Malpınarı Kaya Yazıtı olarak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında kaya yazılarına dair kısa bir tarihsel literatür taraması ve ardından Malpınarı Kaya Yazıtı hakkında derinlikli araştırmalar yer almaktadır. Makalenin ikinci bölümü akademisyen/sanatçı yazar 1 ve yazar 2'nin Malpınarı Kaya Yazıtı'ndan esinle ortaya koydukları sanatsal çalışmalara odaklanmaktadır.

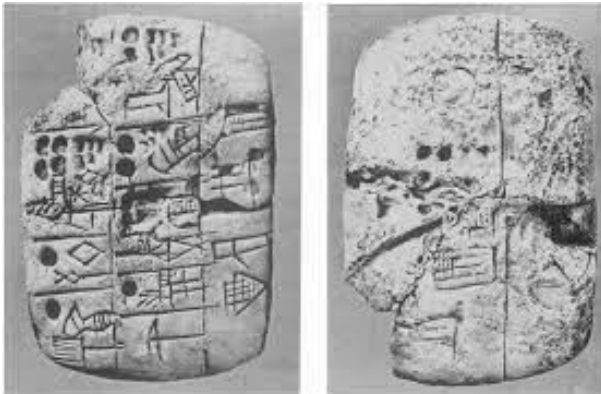
2. YAZININ TARİHİ VE KAYA YAZILARI

Yazı, iştirme, jest ve mimiklere ihtiyaç duymadan bazı şekil ve sembollerin yine coğrafyaya bağlı olarak değişen herhangi bir yüzey üzerine çizilmesiyle, insanlığın ortaya çıktığı tarihten günümüze iletişimi kuran ve her alanda elde edilen bilgilerin, kültürlerin, geleneklerin günümüze ulaşmasını sağlayan keşfedilmesiyle de insanlığın seyrini değiştiren bir araçtır. Alkım'a göre "yazı ağızdan çıkan seslerin, dolayısıyla sözcüklerin, gözle görülebilen, bazen de elle dokunabilen işaretler halinde biçimlendirilmesidir" (1991: 3). İnsanlık tarihi için yazının bulunması önemlidir; hatta insanlar bunu tanrısal gücün kendilerine verdiği bir hediye olarak da görmüşlerdir. En başından beri yazı ve yazı malzemeleri birbirlerini etkilemişlerdir (Yıldız, 2014: 1).

Paleolitik dönemle ortaya çıkan insan, diğer insanlarla iletişim kurabilmek için öncelikle bazı sesler çıkartmış, sonra bazı semboller ve işaretler kullanmış ve bunları bazı nesnelere üzerine yazmıştır. Yazının ve yazı malzemelerinin gelişimi oldukça yavaş olmuştur. İnsanın gelişimiyle birlikte basit ses ve işaretlerin dışında soyut kavramların ve düşüncelerin ifade edilmesi gerekliliği doğmuştur (Yıldız, 2014: 2). Ancak kullanılan bu yöntemler kalıcılık ve hız anlamında insanların karşısına engeller çıkarmıştır. Bu nedenle zamanla kalıcı ve hızlı iletişim kurabilmelerini sağlayacak aynı zamanda soyut düşünce ve kavramlarında ifade edilebildiği başka bir sisteme yani yazıya geçişleri gerçekleşmiştir. Yazı, harf yazısı haline alması için uzun bir gelişme evresi geçirmiştir. Bu aşamalar Alkım'a göre (1991: 3) sırasıyla şöyledir; yazı tarihçilerinin madde yazısı olarak isimlendirdiği çeşitli maddeler kullanılarak amacın anlatılması evresi; yazının şekil haline dönüşmesinin ilk aşamaları evresi; fikir yazısı (ideografi) ve resim yazısı (piktografi) evresi; fikir yazısından hece yazısına geçiş evresi ve son olarak hece yazısından harf yazısına geçiş evrelerinden oluşmaktadır.

2.1. Pictographic Yazı

Medeniyetin temelini oluşturan yazıyla ilgili ilk buluntular, Mezopotamya'da günümüzde Varka olarak adlandırılan eski Uruk şehri kazılarında IV. tabakada Sümerlere ait olduğu düşünülen birtakım sayıların ve resimlerin üzerlerinde yazılı olduğu kilden tabletlerdir (Görsel 1). O dönem çözülemeyen bu tablet ve sonrasında farklı devirlere ait Sümer tabletlerinin okunmasıyla birlikte Sümerlerin M.Ö. III. binyılda oluşturdukları şehir medeniyetlerinde "Theocratic devlet sosyalizmi" denilen bir rejimle yönetildiği anlaşılmıştır. Bu rejime göre insanlarda dahil her şey tanrıların malıdır ve tanrıları için çalışan insanlar kazandıklarını mabetlere teslim ederler. Rahiplerde her vatandaşın getirdiğini tabletlere resmederler. Bu sayede Sümerler mabet ekonomisinin getirdiği zorunluluk ile "pictographic" yazıyı, yani resim yazısını icat etmişlerdir (Kınal,1969: 5).

Görsel 1. Arkaik Uruk Tableti

https://www.jstor.org/stable/124698?seq=8#metadata_info_tab_contents, Erişim tarihi: 26.09.2022

2.2. Çivi Yazısı- Sümer Tabletleri

Çivi yazısının keşfi Sümerlerin resim yazısını bulmasıyla olmuştur (Kınal,1969: 6). Çivi yazısı çok uzun bir geçmişe sahiptir, tahminen 4 ila 5 bin yıllık bir ömür süresi bulunmaktadır. Çivi yazısı başta bir resim yazısı olarak başlamış, daha sonra bir hece yazısına dönüşmüştür (Alp, 1991: 19). M.Ö. IV. bin yıllarından itibaren Güney Mezopotamya bölgesine yerleşen Sümerler, buldukları çivi yazısını Fırat ve Dicle nehirleri vasıtasıyla diğer topluluklara taşımışlardır. Bu sayede Mezopotamya'da çivi yazısı, bulunulan bölgenin coğrafyasından en kolay elde edilen toprak ve ondan elde edilen kil tabletler üzerine yazılmıştır. Kil tabletler dışında balmumu, deri ve fildişi gibi farklı malzemelerinde kullanıldığı görülmüştür (Yıldız, 2014: 5).

Çivi yazısında her bir işaret bir ya da daha fazla somut nesnenin resmi ve o nesneyle ilgili olan başka bir sözcüğü ifade etmektedir. Böyle bir yazının günlük kullanımda iki farklı zorluğu bulunmaktadır. Bunlar işaretlerin oldukça karmaşık biçimlerinin olması ve fazla sayıda işarete ihtiyaç duyulmasıdır. Zamanla bu güçlükler, karmaşık biçimlerin sadeleştirilmesi ve işaretlerin sayısının azaltılarak sınırlanmasıyla aşılmıştır (Kramer, 2014: 445-446).

Görsel 2. Çivi yazısı, Sümerler.

<https://www.mornota.com/civi-yazisinin-ortaya-cikisi-ve-onemi/>, Erişim tarihi: 20.09.2022

2.3. Yenisey ve Orhun Yazıtları

Göktürk alfabesi ile yazılmış bilinen ilk metinler Yenisey yazıtlarıdır. Daha sonra ise Moğolistan'daki Orhon Irmağı kıyısında Göktürk alfabesiyle yazılmış Kül Tigin ve Bilge Kağan yazıtları bulunmuştur (Tekin, 1991: 27). Orhun yazıtları VIII. yüzyılın ilk yarısında anıt taş olarak dikilen büyük taşlardır. Runik yazıyla yazılmış bu taşların en önemlisi en uzun metinleri içeren Göktürklerin parlak döneminde 732 tarihinde dikilmiş Kül Tigin, 734'te Bilge Kağan ve 726'da iki taştan oluşan Tonyukuk yazıtlarıdır. Kül Tigin ve kardeşi Bilge Kağan'a ait yazıtlar, günümüzde Moğolistan'da Orhon nehri yakınlarında, Tonyukuk yazıtı ise Ulan Batur civarında bulunmuştur (Aksan, 2003: 21).

Görsel 3. Yenisey Yazıtları (Oya yazıtından detay 'Minusinsk Müzesi') (Aydın, 2015: 241).

Aydın, E. (2015). Yenisey yazıtları. Konya: Kömen Yayınları.

Orhun yazıtlarından daha eski olan Yenisey yazıtları Baykal Gölünün batısında Yenisey Irmağı ve Talas Vadisi civarında ve yakınlarında bulunmuştur. Bazı bölümleri birkaç satırdan oluşan mezar yazılarının bazı bölümleri ise daha uzun metinlerden oluşmaktadır. Yenisey yazıtlarında yer alan anlatım ve biçimlerin Orhun yazıtlarında da devam ettiği görülmektedir. Yenisey yazıtları, Türklerde VIII. yüzyıldan daha eski olan anlatım kalıpları ve yollarının olduğunu ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Yenisey yazıtları, adına taş dikilen kişinin ağzından ölümüyle beraber nelerden ve kimlerden ayrıldığını anlatan bazen de kısa yaşam öykülerinin anlatıldığı yazıtlardır (Aksan, 2003: 28).

Görsel 4. Orhun Abideleri Kaya Yazıları.

<http://www.sanattarihplatformu.com/gecmisten-gunumuze-kitabeler339.html>, Erişim tarihi: 10.09.2022

Göktürklerden kalan Orhun Abideleri ise Türk adının geçtiği ilk Türkçe metinlerdir. “Orhon yazıtları, iki kağan ve bir vezirin ağzından, çeşitli Türk kavimleri ve öteki uluslarla yaptıkları savaşların, çeşitli etkinliklerinin ve ulus için gösterdikleri özverinin anlatıldığı, ulusa hitabe niteliğindeki belgelerdir” (Aksan, 2003: 21). Orhun Abideleri Göktürk hükümdarı Bilge Kağan döneminin eserleridir. Kül Tigin abidesini 732 yılında ağabeyi Bilge Kağan, diğer abide olan Bilge Kağan abidesini ise kendi oğlu diktirmiştir. Üçüncü olarak Tonyukuk abidesi de kendisi tarafından dikilmiştir (Ergin, 2013: 17). Yazıtlar o günün Türkçesinin sanatlı anlatımlarını yansıtmaları açısından önemlidir. Atasözleri, deyimler, farklı öğeler ve sanatlı anlatımlar Türk dilinin o dönemdeki gelişmişliğini ortaya koymaktadır. Yenisey ve Orhun yazıtlarındaki soyut kavramların zenginliği de dikkat çekmektedir (Aksan, 2003: 23).

3. ADIYAMAN MALPINARI KAYA YAZITI

Adıyaman'ın güney ve güney doğusunda Şanlıurfa, güney batısında Gaziantep, batısında Kahramanmaraş, doğusunda Diyarbakır, kuzeyinde ise Malatya bulunmaktadır. Bu illere sınır komşusu olan Adıyaman Güneydoğu Anadolu bölgesinin Orta Fırat bölümünde, Yukarı Mezopotamya'nın devamında yer alan topraklar üzerindedir (Sucu, 2008: 5). Yapılan arkeolojik kazılardan elde edilen bulgulara dayanılarak şehrin yerleşim tarihinin M.Ö.40.000'den daha eski olduğu düşünülmektedir (Toprak, 2018: 12). Birden fazla medeniyete ev sahipliği yaptığı bilinen Adıyaman'da tarih boyunca egemenlik kuran devletler sırasıyla Hititler, Hurriler, Mitanniler, Kummuh Krallığı, Asurlular, Saka-İskit Türk İmparatorluğu, Babilliler, Medler, Persler, Makedonlar, Helenistik Dönem, Kommagene Krallığı, Roma, Bizans, Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler, Selçuklular, Artuklular, Zengiler, Eyyubiler, Moğollar, Memlûklular, Dulkadiroğulları, Timur İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'dur (Sucu, t.y.: 7).

Adıyaman merkez ilçesinin yanında Besni, Çelikhana, Gerger, Kahta, Samsat, Sincik ve Tut ilçeleri bulunmaktadır. 1987 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınan Nemrut Dağı olmak üzere Cendere Köprüsü, Perre Antik Kenti, Karakuş Tümülüsü, Arsameia Ören Yeri, Gerger Kalesi ziyaret edilebilecek tarihi öneme sahip mekânlardır. Adıyaman tarihi mekânlarının yanında eski Hitit dönemine tarihlenen Boybeypınarı ve Malpınarı hiyeroglif kaya yazıtları da bulunmaktadır.

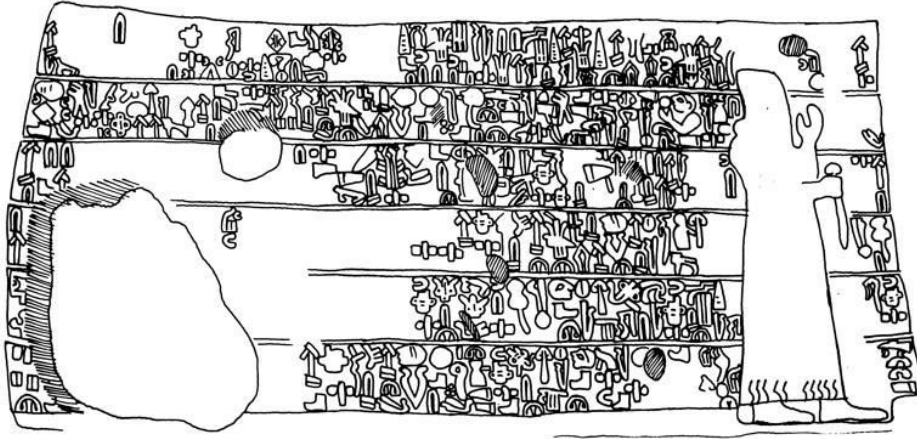
Adıyaman'ın merkez ilçesine bağlı Malpınarı Köyü'nün yakınlarında yer alan Malpınarı Kaya Yazıtı Geç Hitit dönemine tarihlenmektedir. Yazıt, 1979 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Aşağı Fırat Projesi Topraküstü Araştırmaları başkanlığını yürüten Prof. Dr. Mustafa Kalaç, öğrencileri Selahattin Aksu ve Hüseyin Sayıcı tarafından Adıyaman'ın Akpınar bucağının Malpınarı Köyü'nde bulunmuştur. Malpınarı'nın güneyinde Gümüşkaya, batısında Fırat'a karışan Göksu Çayı yer almaktadır. Çayın hemen kenarında yükselen kayaların altından kaynaklanan soğuk bir su Göksu'ya karışmaktadır. Kalaç, Malpınarı sözcüğünün bu suya sulamak için getirilen hayvanlarla ilgili olabileceğini ifade etmektedir. Bahsedilen yazıt bu kaynağın biraz yukarısında bulunan kayalardan birine yazılmıştır. 180 cm eni, 90 cm yüksekliği olan altı satırlık yazıt, silik ve okunaksız durumdadır. Ayrıca sonradan, biri büyük olmak üzere birkaç yerinde çukurlar açılmıştır. Yazıtın yüksekliğinde sağ tarafta ayakta duran bir kabartmanın yazıtın sahibine ait olduğu düşünülmektedir. Kalaç, okunabilen birkaç sözcükten yola çıkarak, yazıtın üzerindeki yazının Kargamış Krallarından Kamanis veya Katuwas adlarından birini verebileceğini ifade etmektedir (Kalaç, 1990: 607). Malpınarı Kaya Yazıtı hiyeroglifi Luwi dilinde yazılmıştır (Şahin, 2019: 147).

Görsel 5. Malpınarı Kaya Yazıtı, Adıyaman (Kalaç ve Hawkins, 1989: 114).

Kalaç, M. ve Hawkins, J. D. (1989). The Hieroglyphic Luwian Rock-Inscription of Malpınar. *Anatolian Studies*, 39:107-112. <https://www.jstor.org/stable/3642816>, Erişim tarihi: 10.06.2022

Yazıt, Ancoz'un bölgesinden parçalar ve Boybeypınarı bloklarından zaten bilinen Geç-Hitit hanedanı Kummuh ile açık bağlantılar göstermektedir. Bu kitabede adı geçen şahıslar, "Sarita ve Suki(ta) şehirlerinin ırmak-efendisi" başlıklı Atayazas; ve "Hükümdar, Kral" ünvanlı ustası Hattuşili'dir. Malpınar'da derebey Hattuşili'nin, babasından sonra ve Kustaspi'den önce hüküm sürmüş olması gereken Şuppiluliumas-Uspilulume'nin oğlu Hattuşili ile aynı kişi olması muhtemeldir (Kalaç ve Hawkins, 1989: 107-112). Yazıtta, yazar Atayazas Kumaha şehrinde Hattuşili hükümdarı yani Hitit İmparatorluğu geleneğini sürdüren Kummuh hanedanından bahsetmektedir (Mellink, 1991: 140). Sağ köşede yer alan büyük figürün görünen detayları Asurlulaştırıcı bir üslup sergilemektedir. Büyük ihtimale sakallıdır ve uzun saçları ensesinde toplanmıştır; ayak bileklerine kadar inen uzun, püsküllü bir giysi ve fes şeklinde bir şapka giyer ve sağ elinde bir gürz tutarken, sol eliyle her zamanki hareketle kendini göstermektedir. Malpınarı metni, büyük ölçüde Atayazas'ın "heykeline" yapılan adaklarla ilgili görünmektedir; bu, yazıtı tanıtmak için oyulmuş gerçek figüre pekâlâ atıfta bulunabilir. Bu bağlamda, yazıtın cenaze için ve hatıra olarak yapıldığı görünmektedir. Anıtın güzel, çok yıllık bir pınara yakınlığının tesadüf olmadığı, ancak metinde buna özel bir atıfta bulunulmadığı belirtilmektedir. Yazıt orta derecede korunmuş ve parçalar halinde aşınmıştır (Kalaç ve Hawkins, 1989: 107-112).

Görsel 6. Malpınarı Kaya Yazıtı Teknik Çizim (Kalaç ve Hawkins, 1989: 111).

Kalaç, M. ve Hawkins, J. D. (1989). The Hieroglyphic Luwian Rock-Inscription of Malpınar. *Anatolian Studies*, 39:107-112. <https://www.jstor.org/stable/3642816>, Erişim tarihi: 10.06.2022

4. KAYA YAZILARININ ÇAĞDAŞ SANATA YANSIMASI

Günümüzde birçok sanatçı kaya üstü resim ya da yazılarından ilhamla eserlerini üretmektedir. Bu durum geçmişe ait kültürel simge ve sembollerin geleceğe aktarılması için anlamlıdır. Kültür katmanlar halinde büyür, gelişir ve ilerler. Sanatçıların geçmişe ait eser örüntülerini eserlerinde kullanmaları bir anlamda kültürel katmanlar yaratmaktadır.

Rauf Tuncer, kaya resimlerini ve yazılarını eserlerinde sıklıkla kullanan sanatçılarımızdandır. Yurtiçi ve yurt dışında sanatın hem teorik hem de pratik alanlarında çalışmalar yürüten sanatçı, geleneksel olanın çağdaş olan etkisi üzerine yoğunlaşır. Bu bağlamda 2013 yılında gerçekleştirmiş olduğu "Geleneğe Çağdaş Yorumlar" isimli sergisi dikkat çekici özellikler taşımaktadır.

Görsel 7. Rauf Tuncer, Geleneğe Çağdaş Yorumlar Serisi, Tuval Üzerine Akrilik, 130x130cm, 2013 (Şen, 2013:15).
Şen, M. L. (2013). Geleneğe Çağdaş Yorumlar, Sergi Kataloğu, Pelikan Basımevi, İstanbul.

2013 yılındaki bu serginin küratörlüğünü yapan Mehmet Lütfi Şen'in sanatçı hakkındaki ifadesine göre; "Ressam Rauf Tuncer medeniyetimiz köklerinden beslenip günümüzün çağdaş duyarlılığıyla ortaya koyduğu eserleriyle şehre ve resim sanatına değer katan bir sanatçıdır. O, kadim medeniyetle hesaplaşarak, boy ölçüşerek geleneği kendi çağında yeniden doğurmanın sancısını çekenler arasında yer almaktadır" (Şen, 2013: 4). Görsel 7'de sanatçının Orhun Abideleri'nin yazıtlarından etkilendiğini görmekteyiz. Çok renkli bir dil kullanımı olan sanatçı, yazıyı, biçimi ve rengi katmanlar halinde üst üste resmetmektedir.

Görsel 8. Adnan Turani, Sakin Denizi Dinliyorum, Tuval Üzerinde Yağlı Boya, 1976
<https://tr.pinterest.com/pin/418623727837575689/>, Erişim tarihi: 03.08.2022

Avrupa'da almış olduğu eğitim ile soyut sanata yönelmiş olan sanatçı Adnan Turani'nin eserlerinde de resim-yazı ilişkisini görmek mümkündür. Bu anlayıştaki resimlerde kimi zaman figür izlenimi olsa da kompozisyonu oluşturan, fırça vuruşlarıyla ve boya kazımlarıyla meydana getirilen kaligrafik öğeler dikkat çekicidir. Sanatçı resmini oluşturduğu bu kaligrafik yapı aracılığı ile dinamik bir kompozisyon da oluşturmaktadır (Alkanlı, 2011: 57).

Bayramoğlu'na (2013:11) göre Paul Klee'nin son dönemlerinde yaptığı resim-yazı çeşitlemelerini de anımsatan, "Sakin Denizi Dinliyorum" (1976), isimli eserlerinde eski Türk damgalarının izlerini sürmek mümkündür. Eser soyut renk lekeleri ve kaligrafik biçimlerden oluşmaktadır. Yatay ve dikey çizgilerin dengesi sağladığı çalışmanın merkezindeki biçim yoğunluğunda yazıya benzer soyut biçimler görülmektedir.

Görsel 9: Bedri Rahmi Eyüboğlu "Kuş Gibi"

<https://www.istanbulsanatevi.com/turk-ressamlar/bedri-rahmi-eyuboglu-hayati-ve-eserleri/>, Erişim tarihi: 03.08.2022

Bedri Rahmi Eyüboğlu, Anadolu kültürünün etkilerini sıklıkla gördüğümüz eserleri ile Türk sanatının önde gelen sanatçılarından. Sanatçının yapmış olduğu duvar düzenlemeleri, mozaikler, seramik/beton rölyef panolar gibi birçok uygulama yaşadığı ülkeye ve kendine has eserlere dönüşür (Berk ve Turani, 1981). Resmin dışında şiir ve seramik gibi farklı alanlarda da üretim yapan sanatçının eserlerinde yazı öğelerini görmek mümkündür. Resim, gravür, mozaik, hat, vitray, seramik, heykel, baskıresim gibi birçok alanda eser üreten sanatçı geçmiş ile günümüz sanatının birlikteliğini ortaya koymaktadır. Sanatçının eserleri yakından incelendiğinde, eski Türk yazıtlarını, kaya çizimlerini, damga ve imleri çağrıştıran semboller ve motifler ister plastik unsurlar ister konu bakımından örtüşmektedir. Aza indirgeme, şematik çizim tarzı, alegorik ifade gibi niteliklerle bu resimler damga geleneğine bir uzantı karakterindedir (Bayramoğlu,2013: 8). Görsel 9'daki 'Kuş Gibi' eseri sanatçının soyut eserlerinden birisidir. Kullanılan biçimden bunun kaligrafik özelliklerde Türk yazıtlarında yer alan damga ve imleri andırdığını söyleyebiliriz.

4.1. Bir Uygulama Örneği Olarak Adıyaman Malpınarı Kaya Yazıtı'nın Çağdaş Sanata Yansıması

Saygı'ya (2000: 50) göre "1960'tan itibaren sanatın hızla değişimini görmekteyiz. Bu değişim sanatın fizikselliğinde olduğu kadar zihinselliğinde de olmuştur. Düşüncüyü belirtmenin en açık yollarından biri olarak yazı, aynı zamanda estetik bir kalite de içerdiğinden birçok sanatçı tarafından anlatım öğesi olarak ele alınmıştır. Araştırmanın bu bölümünde Sanatçı/ akademisyen yazar 1 ve yazar 2'nin Malpınarı Kaya Yazıtı'ndan almış oldukları ilhamla ürettikleri eserler incelenerek analiz edilmiştir.

Eğitimi resim alanı üzerine yapan sanatçı/akademisyen yazar 1 çalışmalarında farklı malzemeleri bir arada kullanarak, ekleme-çıkarma, kazıma ve kolaj gibi teknikleri yazı ile ilişkilendirmektedir. Özellikle sanatsal bir malzeme olarak alçıyı kullanmakta ve bilinçli ya da tesadüfi oluşan alçı izlerinden yola çıkarak soyutladığı eserleri bulunmaktadır. Son dönem çalışmalarında Anadolu'da yaşamış farklı medeniyetlerin kullandığı yazı ve imgeleri sıklıkla kullanan sanatçı, yazının ve imgelerin eser üzerinde oluşturduğu estetik görüntüye odaklanır.

Görsel 10. Yazar 1, Dinleyenler I, Tuval Üzerine Karışık Teknik, 50x70cm, 2022 (Sanatçının arşivinden)

Bu makale kapsamında sanatçının Malpınarı Kaya Yazıtı'ndan etkilenerek yapmış olduğu Dinleyenler I ve Dinleyenler II adlı eserleri ele alınmıştır (Görsel 10-11). Görsel 10'da Malpınarı Kaya Yazıtı'nda yer alan yazı

karakterlerinin bütünü kullanılarak sanatçının çalışmasının temelini yağlı boya ve kolaj tekniklerinin birlikteliği oluşturmaktadır. Tüm yüzeyde ıslak zemin üzerine, sanatçının kendi ifade tarzıyla oluşturduğu kaligrafik biçimleri kazıma ve elle müdahale ile kaya yazısına sadık kalınarak ince uçlu araçlarla yer yer kolaj parçalarına eklemeler yapılmıştır. Tüm resim yüzeyinin zemini, farklı alanlara bölünmüş sonrasında bu yüzey üzerine yazıtta yer alan imgelerden esinlenilerek dikey ve yatay imgeler eklenmiştir. Son olarak, renk tonlarıyla ve yerleştikleri konum itibarıyla ön arka ilişkisi oluşturan dikey ve yatay şekiller daha yoğun parçalanmış yüzeyleri oluşturur. Kullanıldığı konumları ve tonları itibarıyla sarı ve turuncu rengindeki dikey ve yatay şekiller, tamamen yazıdan oluşmuş imgelerin ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Zeminde koyu renklerden daha ışık alan renklere doğru bir geçiş sağlayan sanatçı, en üstte ise sarı ve turuncu renklerini kullanarak, şekil ve zemin ilişkisini kuvvetlendirmektedir. Malpınarı Kaya Yazıtı'nda ifade aracı olarak kullanılan tüm yazı karakterlerini sanatçı estetik açıdan ele almaktadır. Yazının anlamının dışında estetik bir ifade aracı olarak kullanıldığını söylemek mümkündür.

Görsel 11. Yazar 1, Dinleyenler II, Tuval Üzerine Karışık Teknik, 50x70cm, 2022(Sanatçının arşivinden)

Görsel 11'de Malpınarı Kaya Yazıtı'nda yer alan yazı karakterlerinin bütünü aynı boyutta ve yukarıdan aşağıya akışı destekleyen yönde kullanılan sanatçının bu çalışmasının genelinde mavi rengin tonları hâkimdir. Yer yer sarı ve yeşil tonlarında kolaj parçaları ön plana çıkmaktadır. Resimde kullanılan koyu mavi hem ağırlık merkezi olmuş hem de yüzeyde denge unsuru olarak kullanılmıştır. Geçmişten günümüze iletişimi sağlamaya çalışan yazının, aslında aynı dili konuşmayan insanlara da bir şeyler anlatmak istercesine, yazının resim yüzeyinde akış halinde kullanılması ve dinleyen figürlerin bulunması dikkat çekmektedir. İzleyenleri aslında dinleyici konumuna sürükleyen bir dil oluşturulmuştur.

Sanatçı/akademisyen yazar 2, eğitimini resim üzerine yapmıştır. Daha sonra baskiresim üzerine yoğunlaşan sanatçının seramik üzerine de eserleri bulunmaktadır. Çalışmalarında kendi kültürüne dair imgeleri sıklıkla kullanan sanatçı, geçmişin günümüzle birleştiği noktaya odaklanır.

Görsel 12. Yazar 2, Yazıtlardan Sonra I, Karışık Teknik, 38 x 27 cm, 2022(Sanatçının arşivinden)

Bu makale kapsamında sanatçının Malpınarı Kaya Yazıtı'ndan etkilenecek yapılmış olduğu *Yazıtlardan Sonra I ve II* adlı eserleri ele alınmıştır (Görsel 12-13). Görsel 12'de Malpınarı Kaya Yazıtı'nın bütünü ele alan sanatçının çalışmasının temelini baskiresim, kolaj tekniklerinin birlikteliği oluşturmaktadır. Sonrasında elle müdahale ile eser son şekline getirilmiştir. Sanatçı beyaz bir zemin üzerine renkli bir çalışma yapmıştır. Kompozisyonda siyah kısımlar vurgulamak istenilen alanlar olarak göze çarpmaktadır. Malpınarı Kaya Yazıtı'nın kendi çağının ifade biçimi olma durumunu sanatçı somut bağlamda ele almaktadır. Kaya yazıtının biçimsel özellikleri ile eserde var olması sanatçının üzerine eklediği kendi ifade tarzı ile ilişkisel bir bağ kurduğunu söylemek mümkündür. Beyaz ve siyahın dışında eserde kullanılan turuncu tonlarının yazıtın üzerinde bulunan büyük figürde uygulanması kompozisyonda negatif pozitif algısı ile dikkati figürde toplamaktadır.

Görsel 13. Yazar 2, Yazıtlardan Sonra II, Karışık Teknik, 41x 27 cm, 2022(Sanatçının arşivinden)

Yazıtlardan Sonra II adlı eserinde sanatçı yazılara daha çok odaklanmıştır. Malpınarı Kaya Yazıtı üzerinde yer alan yazı temelinde sanatçı kendi kaligrafik biçimlerini oluşturmuştur. Bu durum resmin bütününe ritim olarak yansır. Eskiyle yeninin bütünleşmesi/kaynaşması/ bağlanması olarak da yorumlayabileceğimiz bu kısım eserin en güçlü yanını oluşturur. Diğer eserde olduğu gibi beyaz zemin üzerine çalışan sanatçı bu çalışmada renk olarak mavi ve tonlarını kullanır. Resmin bütününe baktığımızda açılmış bir kitabın iki sayfasını andıran bu çalışma izleyeni hiç var olmamış bir dilin okunmasına da teşvik eder bir nitelik taşımaktadır. Bu kurgusal bir dildir ve geçmişe uzanan derin köklere sahip ancak günümüzü, şimdikiyi anlatan bir dildir.

5. SONUÇ

Resim, ilkel çağlardan günümüze bireyin kendisini ifade etmek için kullandığı en etkili yollardan birisidir. Zaman içerisinde değişen bu ifade yolu insanoğlunun kültürel gelişimiyle de paralel olarak gelişmiştir. Resim yüzeyleri değişirken resmin konusu da değişmeye evrilmeye başlar. Çok sonraları ortaya çıkan yazı şüphesiz ifade anlamında oldukça güçlü bir somut veridir. Günümüzde geçmişe dair bildiğimiz verilerin çoğunu bu resim ve yazıların çözümlenmesi ile elde etmekteyiz.

Sanatçılar hem geçmişin izlerini hem de geleceğin işaretlerini ortaya koymaları açısından toplumlar için bir köprü görevi görmektedirler. Her sanatçı eserinde bilinçli ya da bilinç dışı kendi bağlı bulunduğu toplumun, yaşadığı çevrenin kültürel değerlerine dair izler yansır. Bu izler sanat eseri aracılığı ile gelecek kuşaklara aktarılır. Bu durum sanatın en güçlü olduğu taraftır. Bu araştırma kapsamında eserleri incelenen Rauf Tuncer'in *Orhun Abideleri*'nden etkilendiğini görmekteyiz. Eserlerinde renkçi bir yaklaşım benimseyen sanatçı dinamik biçimler ile kendi özgün

dilini ortaya koymuştur. Soyut sanat özelinde eserler üreten Adnan Turani ise resim ve yazı ilişkisine odaklanmaktadır. Yüzey üzerinde oluşturduğu kaligrafik imgeler geçmişin günümüze olan etkisinin soyut bir düzlemde yorumlanması olarak değerlendirilebilir. Bedri Rahmi Eyüboğlu, eserlerinde Anadolu kültürüne ait imge ve sembelleri sıklıkla gördüğümüz bir sanatçıdır. Çok farklı uygulama ve teknikler ile eserler üreten sanatçı eski Türk yazıtlarını, kaya çizimlerini, damga, imleri çağrıştıran semboller ve motifleri eserlerine yansıtır.

Çalışmanın son bölümünde ise, sanatçı yazar 1 ve yazar 2'nin Malpınarı Kaya Yazıtı'ndan almış oldukları ilham ile ortaya koydukları eserlerin incelenmesine odaklanılmıştır. Uygulama sonucunda; sanatçıların Malpınarı Kaya Yazıtı'nın biçimsel özelliklerini kendi tarzları doğrultusunda yeniden yorumladıkları ve yazıtta dair görsel unsurları yeni formlara ve biçimlere dönüştürdükleri görülmektedir. Bu durum geçmişten alınan ilhamın güncel sanat uygulamaları içerisinde geleceğe aktarımı olarak yorumlanabilir.

KAYNAKÇA

1. Aksan, D. (2003). En Eski Türkçe'nin İzlerinde, Multilingual, İstanbul.
2. Alkanlı, Y. (2011). Türk Resim Sanatında Yazı. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
3. Alkım, B. "Yazının Başlangıcı", Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu, 3 Kasım 1978, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s.3-18.
4. Alp, S., "Eski Anadolu'da Yazı", Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu, 3 Kasım 1978, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s.19-25.
5. Bayramoğlu, M. (2013). 20. Yüzyıl Türk Resim Sanatında Geleneksel Türk Sanat Örneklerinin Etkisi, Kalemişi Geleneksel Türk Sanatları Dergisi, 1 (2): 1-40.
6. Berk, N. & Turani, A. (1981). Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi, Cilt 2., Tıglat: 11.İstanbul.
7. Ergin, M. (2013). Orhun Abideleri. Boğaziçi Yayınları, Ankara.
8. Kalaç, M. ve Hawkins, J. D. (1989). The Hieroglyphic Luwian Rock-Inscription of Malpınar. Anatolian Studies, 39:107-112. <https://www.jstor.org/stable/3642816>, Erişim Tarihi: 10.06.2022.
9. Kalaç, M., "Malpınarı ve Kululu (XIV) Hiyeroglif Yazıtları", X.Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler, II. Cilt, 22-26 Eylül 1986, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, s. 607-608.
10. Kınal, F. (1969). Çivi Yazısının Doğuşu ve Gelişmesi, Tarih Araştırmaları Dergisi, 0(12): 1-15.
11. https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000370
12. Kramer, S. N. (2014). Tarih Sümer'de Başlar Yazılı Tarihteki Otuz Dokuz İlk. (Çev.: Hamide Koyukan). Kabalıcı Yayıncılık, İstanbul.
13. Mellink, M. J. (1991). Archaeology in Anatolia. American Journal of Archaeology. 95(1): 123-153.
14. <https://www.jstor.org/stable/505160>, Erişim Tarihi: 10.06.2022.
15. Saygı, S. (2000). Resimsel Öğe Olarak Yazı. Sanatta Yeterlilik Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
16. Sucu, M. (2008). Kültürel ve Turistik Değerleriyle; Adıyaman, Adıyaman Belediyesi Kültür Yayınları, Adıyaman.
17. Sucu, M. (t.y.). Adıyaman İli ve İlçeleri: Yakın Çevre İncelemeleri, Bugün Ajans, Gaziantep.
18. Şahin, H. A. (2019). Geç Hitit Beylikleri. OANNES Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi. 1 (2): 131-153.
19. Şen, M. L. (2013). Geleneğe Çağdaş Yorumlar, Sergi Kataloğu, Pelikan Basımevi, İstanbul.
20. Tekin, T., "Göktürk Alfabeti", Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu, 3 Kasım 1978, Türk Tarih Kurumu

32.Basımevi, Ankara 1991, s.27-37.

33.Toprak, S. V. (2018). 1835 Tarihli Sayımına Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Hınımansur (Adıyaman).

34.Adıyaman Üniversitesi Yayınları, Adıyaman.

35.Yıldız, N. (2014). Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1618-1636

Arrival
05 October 2022
Published
30 November 2022

Article ID
66181
Article Serial Number
13

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66181>

How to Cite This Article
Çavdar, M., Yılmaz, A., Aydın, A. ve Aksoy, A. (2022).
"Covid-19 Salgınının Eğitime Yansımaları Konusunda Öğretmen Görüşleri", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8(58):1618-1636

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.
This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

Covid-19 Salgınının Eğitime Yansımaları Konusunda Öğretmen Görüşleri

Teachers Opinions on the Reflection of Covid-19 Pandemic on Education

Mahmut Çavdar Ali Yılmaz Ali Aydın Ahmet Aksoy

¹⁻²⁻³⁻⁴ Öğretmen., MEB, Diyarbakır, Türkiye

ÖZET

Bu araştırmanın Covid-19 salgını süresince öğretmenlerin eğitim-öğretim görevlerini uzaktan eğitim yoluyla sürdürürken nasıl etkilendikleri, karşılaştıkları güçlükler, bu güçlüklerle başa çıkma stratejileri, kullandıkları öğretim yöntem ve teknikleri ve öğretmenlerin öngörülerini incelemektir. Uzaktan eğitime ilişkin yaşanan sorunları belirleyip çözüm önerileri sunmaktır. Araştırmanın çalışma grubu Diyarbakır Çınar ilçesindeki ilkököl ve ortaokul grubudur. Çalışma grubu belirlenirken maksimum çeşitlilik örneklem tekniği dikkate alınmıştır. Veri toplamada görüşme ve literatür kaynak taraması yapılmıştır. Veri toplamak için veri derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmış ve bu bağlamda 53 öğretmene 6 soruluk görüşme formu uygulanmıştır. 26 erkek 27 kadın öğretmenin görüşleri alınmıştır. Toplanan veriler araştırmanın amacı doğrultusunda çalışma grubunun cinsiyet ve unvan gibi özellikleri baz alınarak analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda "öğretmenlerin internet alt yapısı ve teknolojik araç yetersizliği, müfredat, ders saati, ders programı, öğrenci velilerinden kaynaklı zorluklar yaşadığı, bu zorluklarla; öğrencilere okulun tatil olmadığını okulun devam ettiğinin hissettirerek, destekleyici etkinlikler, veli ve öğrencilerle iletişimi artırarak başa çıktıkları ayrıca öğretmenlerin uzaktan eğitimde daha çok düz anlatım ve soru cevap tekniğini kullandığı, öğrenci katılımının düşük olduğu gibi bulgulara ulaşılmıştır. Öğretmenlere göre bu salgın devam etmesi durumunda öğrencilerin internet, bilgisayar ve tablet gibi teknolojik ihtiyaçlarının acilen giderilmesini, müfredat konularının ve ders saatlerinin azaltılması, Yüz yüze eğitimle birlikte devam etmesi gibi önerilere de ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Salgını, Uzaktan Eğitim, Öğretmen, Zorluklar

ABSTRACT

The purpose of this research is to examine how teachers were affected while continuing their education and training duties through distance education during the Covid-19 epidemic, the difficulties they encountered, the strategies to cope with these difficulties, the teaching methods and techniques they used and the predictions of the teachers. It is aimed to identify the problems related to distance education and to offer solutions. The study group of the research is the primary school group in Diyarbakır Çınar district. Maximum diversity was taken into account when selecting the study group. In data collection, interviews and literature review were carried out. The data in-depth interview method was used to collect the data and in this context, an interview form with 6 questions was applied to 53 teachers. Opinions of 26 male and 27 female teachers were taken. The collected data were analyzed based on the characteristics of the study group such as gender and title in line with the purpose of the research. As a result of the research, it was stated that "teachers have difficulties due to the inadequacy of internet infrastructure and technological tools, curriculum, course hours, syllabus, parents of students; It was found that teachers coped with the difficulties by making students feel that the school was not in a holiday period, but that the school was still going on, by supportive activities and by increasing the communication with parents and students, in addition, it was found that teachers mostly use direct instruction and question-answer techniques in distance education, and that student participation is low. According to the teachers, suggestions have been also reached such as meeting the technological needs of the students such as internet, computers and tablets urgently, reducing the curriculum subjects and course hours, and continuing with face-to-face education in case this pandemic continues.

Key Words: Covid-19 Pandemic, Distance Education, Teacher, Difficulties

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

İnsan var olduğundan bu yana dünyada birçok kriz ve felaketler olmuştur. İnsanlar bu kriz ve felaketlerle çeşitli yöntem ve taktiklerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Dünyada önce 31 Aralık 2019'da Çin'in Wuhan şehrinde görülen ve sebebi tam olarak bilinmeyen ağır zatürre, hafif enfeksiyon, çeşitli solunum sendromları ve ciddi enfeksiyon oluşturabilen, tehlikeli bir virüs ortaya çıkmıştır. Hızlıca dünyanın her yerine yayılan Covid-19 salgını Ülkemizde ilk olarak 11 Mart 2020'de ortaya çıktı (Sağlık Bakanlığı, 2020:12-13). Covid-19 salgını dünyada çok geniş bir sağlık krizine sebep olmuştur. Tüm dünyayı etkisi altına alan insanlarda çeşitli ölümlere sebep olan bulaşıcı salgın olarak tarif edilen pandemi (Aslan, 2020:35), ekonomik yaşantının zorluğuna ve küresel bir sağlık felaketine sebep olmuştur (Ham, 2020:3).

WHO (2020:2)'ya göre hastalığa yakalananlar belirlenip toplumla yakın temasları kesilerek karantinaya alınıp, şehirlerarası kısıtlamalarla beraber sosyal mesafe ve maske takma, sosyal hayattan uzaklaşma gibi kurallar Covid-19 salgınıyla mücadelede ve insan hayatını kurtarmada çok önemlidir UNDP (2020). Dünyada ki birçok ülke bu kuralları kontrol altında tutmak için çok büyük bedeller verildiği görülmektedir. Dünya genelinde endişe ve korku yaşanmıştır. Birçok fabrikalar yarı zamanlı çalışmış veya kapanma noktasına gelmiştir. Bundan dolayı dünyanın hemen hemen

birçok ülkesinin genelinde ekonomik, sağlık sosyal ve özellikle eğitimde çeşitli tedbirler alarak en az bir zararla atlama yoluna gidilmiştir. Çok kısa zamanda dünyanın her yerinde görülen Covid-19 salgınının etkilediği en önemli alanlardan biri eğitim alanı olmuştur. Bu anlamda Dünya genelinde yaklaşık olarak öğrencilerin %90'ından fazlasının eğitimini etkileyerek okulların ara vermesine sebep olmakla birlikte eğitimin uzaktan yapılmasına neden olmuştur (UNESCO, 2020).

Uzaktan eğitim, öğretmen ve öğrencilerin değişik ortamlarda hayatlarını idame ettirip aynı ve farklı zamanlarda aktif iletişim kurmayla gerçekleşen bir eğitimidir (Odabaş, 2003:24). Başka bir tanımla uzaktan eğitim, öğretme ve öğrenme aşamasının çoğunluğunda öğretene ve öğrenenin bir arada olmadığı, dersin konularına uygun yardımcı ders araç ve gereçlerinin istenilen düzeyde kullanıldığı, zaman kavramını istenilen şekliyle ayarlanabildiği bir eğitim olarak tarif edilmektedir. Uzaktan öğretimde öğretmenlerin öğrenme araç ve gereçlerini oluşturup Türkçe, matematik, hayat bilgisi, fen bilimleri gibi ders geliştirme durumunu ifade etmektedir. Ruksasuk (1999), verilen bir eğitim kayıt edilip istendik zamanda tekrar izlenme fırsatını sağlamaktadır. Bu anlamda öğrenciler için istenildiği kadar doküman ve kayıt altına alınan video gibi materyallere istendik zamanda bireysel olarak ulaşım ders çalışma imkânını sağlamıştır (Solak, Ütebay ve Yalçın, 2019: 42). Uzaktan eğitim, istendik zamanda ve istenilen ortamda yapılması, kullanılan yöntem ve tekniklerin etkisi farklı etkileşim seviyelerine neden olabilmektedir (Uluğ, 1994; İşman, 2011; Akdemir, 2011). Uzaktan eğitimin sağladığı avantajlar olsa da yüz yüze eğitimle kıyaslandığında yerini alamayacağı bir gerçektir (Lau, Yang ve Dasgupta, 2020). Bu konuda yapılan araştırmalarda uzaktan öğrenmenin çok yönlü olmasından dolayı öğrenciler için belli seviyede yeterlilik gerektiği kaçınılmazdır. (Yıldız ve Seferoğlu, 2020:34).

Yapılan araştırmalar karşılaştırıldığında uzaktan eğitimle geleneksel eğitimin öğrencinin başarısı ve öğrenme düzeyinin birbirine yakın olduğu gerçeğidir (Arbaugh 2000; Torkut ve Karacadağ, 2002). Sözel derslerin öğretimi uzaktan eğitimle aktif işlenebileceği bunun yanında uygulamalı derslerin ise uzaktan eğitimle aktif bir şekilde işlenemeyeceği bundan dolayı uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimi destekler özellikte olmasının daha doğru olacağı ifade edilmiştir.

1.2. Uzaktan Eğitimde Öngörülen Olumlu Durumlar

Uzaktan eğitim öğrencilerin kaygı düzeylerini azalttığı

Uzaktan eğitimle bilginin arttığı

Öğrenciler kendi isteklerine göre çalışma hızını ayarlayabilmesi

Zaman ve mekândan bakımından esnek çalışma imkânı sunması

Zamandan tasarruf sağladığından daha ekonomik olması

Yüz yüze eğitimde belirli bir kontenjan dâhilinde eğitim verilirken bu durum uzaktan eğitimde çok daha fazla sayıda öğrenciye eğitim verilebilir.

1.3. Uzaktan Eğitimde Öngörülen Olumsuz Durumlar

Öğretmenlerin öğrencilerini motive etmede yaşadıkları zorluklar

Öğretmenlerin öğrencilerine ders kazanımları kazandırılırken ve konu özeti yaparken süreyi yeterli düzeyde ayarlayamama

Uzaktan eğitim yapılırken öğrencilerin birbirleriyle canlı ilişkilerinin olmaması öğrencilerin sosyalleşmesini engellemektedir.

Uzaktan eğitim beceri ve tutuma ait davranışların oluşmasında etkili olamamaktadır. Ayrıca uygulamalı derslerde yeterince verimli olamamaktadır

Uzaktan eğitim yapılırken öğrencilerde kendi kendine öğrenme alışkanlığı oluşmadıysa öğrencilerin teknolojiye bağlanmasına yol açmaktadır (Kaya, 2002).

Uzaktan eğitimde yaşanan zorluklar öğrencilerde özgüven eksikliği ve motivasyonlarının düşmesine neden olmaktadır (Akmansoy, 2012:60) Öğretmenler uzaktan eğitim yoluyla öğrencilere eğitimlerini verirken karşılaştıkları güçlükleri, bu güçlüklerle başa çıkma stratejileri, öğrencilerini derse karşı motive ederken kullandıkları öğretim yöntem ve teknikleri belirlemek uzaktan eğitimin iyileştirilmesi ve değerlendirilmesi bakımından önemlidir. Bu kapsamda Covid-19 salgınının eğitime yansımaları araştırma problemi olarak belirlenmiş ve aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde hangi zorluklarla karşılaştıkları

Öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde yaşadıkları zorluklarla nasıl başa çıktıkları?

Öğretmenlerin uzaktan eğitimde kullandıkları öğretim yöntem ve tekniklerinin neler olduğu?

Öğretmenlerin uzaktan eğitimden nasıl etkilendikleri?

Öğretmenlerin uzaktan eğitimi nasıl değerlendirdikleri?

Covid-19 salgınının devam etmesi durumunda öğretmenlerin uzaktan eğitime yönelik öngörülerini nelerdir?

1.4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Covid-19 salgını süresince öğretmenlerin eğitim-öğretim görevlerini uzaktan eğitim yoluyla sürdürürken nasıl etkilendikleri, karşılaştıkları güçlükler, bu güçlüklerle başa çıkma stratejileri, kullandıkları öğretim yöntem ve teknikleri ve öğretmenlerin öngörülerini araştırmaktır.

2. YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeli, çalışma grubu, çalışma grubunun özellikleri, veri toplama araçları, verilerin analizi, bulguları yer verilmektedir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmanın modeli nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji araştırma yöntemi şeklinde desenlemiştir. Fenomenoloji hakkında insan deneyimlerini açıklığı kavuşturmak hedefiyle yürütülen araştırma stratejisidir (Creswel ve Poth, 2016). Uzaktan eğitim olgusu tamamı yabancı olmasa da tam olarak anlaşılmayan yönüyle fenomenoloji deseni ile araştırılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 Eğitim-öğretim yılında Diyarbakır Çınar ilçesi Atatürk İlkokulu, Atatürk Ortaokulu, Cumhuriyet ilkokulu, Hasköy İlkokul- Ortaokulu ve Molapolat ilkokul ve Ortaokulunda görev yapmakta olan 53 öğretmenden oluşmaktadır.

Tablo 1: Öğretmenlere İlişkin Bilgilere İlişkin Dağılım

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Branş	Mesleki Deneyim yıl	Eğitim Durumu
Öğretmen1	Erkek	32	Sınıf öğretmeni	7	Lisans
Öğretmen2	Kadın	35	Sınıf Öğretmeni	8	Lisans
Öğretmen3	Kadın	34	Sınıf Öğretmeni	9	Lisans
Öğretmen4	Erkek	34	İngilizce	8	Lisans
Öğretmen5	Kadın	32	Matematik	6	Lisans
Öğretmen6	Erkek	29	Sınıf Öğretmeni	4	Lisans
Öğretmen7	Kadın	31	Türkçe	5	Yüksek Lisans mezunu
Öğretmen8	Kadın	32	Sınıf Öğretmeni	6	Lisans
Öğretmen9	Erkek	29	Türkçe	3	Lisans
Öğretmen10	Erkek	30	Sınıf Öğretmeni	4	Lisans
Öğretmen11	Erkek	28	Sınıf Öğretmeni	2	Lisans
Öğretmen12	Kadın	31	Fen ve Teknoloji	4	Lisans
Öğretmen13	Kadın	31	Sınıf Öğretmeni	7	Lisans mezunu
Öğretmen14	Erkek	45	Sınıf Öğretmeni	24	Lisans mezunu
Öğretmen15	Erkek	38	Sosyal Bilgiler	12	Lisans mezunu
Öğretmen16	Kadın	28	Sınıf Öğretmeni	4	Lisans mezunu
Öğretmen17	Kadın	37	Sınıf Öğretmeni	12	Lisans mezunu
Öğretmen18	Kadın	32	Sosyal Bilgiler	6	Lisans mezunu
Öğretmen19	Erkek	38	Sınıf Öğretmeni	11	Lisans mezunu
Öğretmen20	Kadın	36	Matematik	11	Lisans mezunu
Öğretmen21	Erkek	34	Sınıf Öğretmeni	8	Yüksek Lisans mezunu
Öğretmen22	Erkek	27	Fen ve Teknoloji	1	Lisans mezunu
Öğretmen23	Kadın	37	Bilişim Teknolojileri	11	Lisans mezunu
Öğretmen24	Kadın	29	Sınıf Öğretmeni	3	Lisans mezunu
Öğretmen25	Erkek	33	Din Kültürü ve Ah. Bil.	8	Lisans mezunu
Öğretmen26	Erkek	38	Sınıf Öğretmeni	12	Lisans mezunu
Öğretmen27	Erkek	26	Sınıf Öğretmeni	1	Lisans mezunu
Öğretmen28	Erkek	33	Sınıf Öğretmeni	8	Lisans mezunu
Öğretmen29	Kadın	28	Türkçe	3	Lisans mezunu
Öğretmen30	Kadın	29	Sınıf Öğretmeni	5	Lisans mezunu
Öğretmen31	Kadın	41	Sınıf Öğretmeni	17	Lisans mezunu
Öğretmen32	Erkek	38	Matematik	12	Lisans mezunu
Öğretmen33	Kadın	37	İngilizce	14	Lisans mezunu
Öğretmen34	Erkek	30	Sınıf Öğretmeni	4	Lisans mezunu
Öğretmen35	Kadın	41	Türkçe Öğretmeni	18	Lisans mezunu
Öğretmen36	Erkek	35	İngilizce	10	Lisans mezunu
Öğretmen37	Kadın	30	Sınıf Öğretmeni	3	Lisans mezunu
Öğretmen38	Erkek	44	Sınıf Öğretmeni	21	Lisans mezunu
Öğretmen39	Erkek	36	Fen Bilimleri	13	Lisans mezunu
Öğretmen40	Kadın	30	Sınıf Öğretmeni	4	Lisans mezunu
Öğretmen41	Erkek	31	Din Kültürü ve Ah. Bil.	6	Lisans mezunu
Öğretmen42	Erkek	43	Matematik	20	Lisans mezunu
Öğretmen43	Kadın	35	Sosyal Bilgiler	8	Lisans mezunu
Öğretmen44	Kadın	40	Sınıf Öğretmeni	17	Lisans mezunu
Öğretmen45	Kadın	36	Teknoloji ve Tasarım	11	Lisans mezunu
Öğretmen46	Kadın	29	Sınıf Öğretmeni	3	Lisans mezunu
Öğretmen47	Erkek	31	Din Kültürü ve Ah. Bil.	7	Lisans mezunu
Öğretmen48	Erkek	34	Sınıf Öğretmeni	9	Lisans mezunu
Öğretmen49	Kadın	28	İngilizce	2	Lisans mezunu
Öğretmen50	Erkek	35	Sınıf Öğretmeni	7	Lisans mezunu
Öğretmen51	Kadın	25	Sınıf Öğretmeni	2	Lisans mezunu
Öğretmen52	Erkek	26	Sınıf Öğretmeni	1	Lisans mezunu
Öğretmen53	Erkek	28	Sosyal Bilgiler	2	Lisans mezunu

Tablo 1 görüldüğü gibi yarı yapılandırılmış görüşme formu 53 öğretmene uygulanmıştır. Katılımcılardan 29 tanesi ilkokulda 24 tanesi ortaokulda çalışmaktadır. Kıdem açısından 20 öğretmen 1-5 yıl arası, 17 öğretmen 6-10 yıl arası, 10 öğretmen 11-15 yıl arası 4 öğretmen 16-20 yıl arası 2 öğretmen 21-25 yıl arası kıdeme sahiptir. Cinsiyet açısından ise 27 kadın öğretmen, 26 tanede erkek öğretmendir. Mezuniyet dağılımına göre 51 öğretmen lisans, 2 öğretmen yüksek lisans düzeyinde eğitim aldığı görülmüştür.

2.3. Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak katılımcılara nitel araştırmalarda en çok kullanılan “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” uygulanmıştır. Örgüt çalışmalarında örgüt bilimciler, örgütlerin değişik yönlerini ve özellikle örgütlerin kültür ve sembolik boyutlarını çalışırken görüşmeyi, temel veri toplama aracı olarak kullanmışlardır (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s.119). Briggs (1986) görüşmenin, sosyal bilimler alanında en yaygın veri toplama yöntemi olduğunu savunmaktadır.

Hazırlanan görüşme formunda katılımcılara 8'i demografik bilgilere ilişkin olmak üzere toplam 14 soru sorulmuştur. Pandemi sürecinin yaşanmasından dolayı görüşme formları öğretmenlerin bir kısmına mail ile gönderilmiş ve yanıtlar yazılı olarak mail yoluyla toplanmıştır.

2.4. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

- 1.Uzaktan eğitim sürecinde hangi zorluklarla karşılaşmaktasınız
- 2.Uzaktan eğitim sürecinde bu yaşadığınız zorluklarla nasıl başa çıkmaktasınız?
- 3.Uzaktan eğitimde kullandığınız öğretim yöntem ve teknikleri nelerdir?
- 4.Uzaktan eğitimden nasıl etkiliniyorsunuz?
- 5.Uzaktan eğitimi nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 6.Covid-19 salgınının devam etmesi durumunda uzaktan eğitime yönelik öngörüleriniz nelerdir?

2.5. Veri Analizi

Bu araştırmada elde edilen veriler, nitel veri analiz yöntemlerinden olan "Fenomenoloji Analiz" tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Bu teknikte yorum katılmaksızın toplanan veriler okuyucuya sunulmaktadır. Görüşme formundaki alıntılar yaparken alıntıların hangi bireye ait olduğunu göstermek için;

-Öğretmenlerde Ö1, Ö2, Ö3,.....Ö53 şeklinde kodlama yapılmıştır. Alıntılarda cinsiyet değişkeni kadın K, erkek E şeklinde belirtilmiştir. Ö34K kodu görüşülenin öğretmen ve kadın olduğunu ifade etmektedir. Araştırmacı tarafından görüşme formunda toplanan veriler belirlenen konu ile ilişkilendirilmiştir.

3. BULGULAR

Diyarbakır ili Çınar İlçesinde görev yapan 53 öğretmen gönüllü ve samimi bir şekilde aşağıda belirtilmiş olan görüşme formundaki soruları cevaplamışlardır. Verilerin analizinden elde edilen bulgular "Uzaktan eğitime ilişkin değerlendirme, karşılaşılan sorunlara ilişkin değerlendirme, karşılaşılan sorunlarla baş etmede kullanılan stratejilere ilişkin değerlendirme, öğretim yöntem ve tekniklerine ilişkin değerlendirme, uzaktan eğitimden nasıl etkilendiklerine ilişkin değerlendirme ve salgının devam etmesi durumunda öğretmenlerin öngörülerine ilişkin değerlendirme" temaları olmak üzere 6 tema başlığı altında raporlanmıştır.

3.1. Uzaktan Eğitimde Karşılaşılan Zorluklar

Uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin karşılaştıkları zorluklar farklılaşmaktadır. Sözelimi 36 öğretmen internet alt yapısı ve teknolojik araç yetersizliğinden kaynaklı zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerden bazılarının görüşü aşağıda verilmiştir.

Uzaktan eğitimin en büyük zorluğu öğrencilere ulaşamamak. Yeni bir sistem olduğu için gerekli altyapının daha oluşmadığını düşünüyorum. Özellikle internetin olmaması ve uzaktan eğitim gereğinin anlaşılmasında bize birçok zorluk çıkarıyor. (Ö1E)

Sınıfın yarısında tablet, akıllı telefon, internet olmadığı için öğrenciler derslere katılmıyor. Bu durum eğitim öğretilerini olumsuz yönde etkiliyor. (Ö2K)

Uzaktan eğitim sürecinde en çok internet bağlantısının kesilmesi, ses iletiminin iyi olmaması, görüntü iletişiminin net olmaması gibi sorunlarla karşılaştım. (Ö5K)

İnternet ve cihaz sorunu öğrenciler için sistemi dezavantajlı hale getiriyor. Sınıfın en fazla %10-15'i uzaktan eğitim faaliyetlerine katılabiliyor. (Ö6E)

Çoğu evde ya internet yok, ya da tablet, bilgisayar yok. Bu yüzden her öğrencimize eşit şekilde ulaşamıyoruz. EBA TV'nin de yeterli olduğunu düşünmüyorum. Özellikle de çok çocuklu ailelerde. (Ö8K)

Öğrencilerimiz köylerde ikamet ettiklerinden köylerinde internet altyapısı zayıf veya yok. Bu yüzden öğrencilerin Eba aracılığı ile canlı derslerine girmeleri zorlaşıyor hatta çoğu zaman imkânsız oluyor. (Ö15E)

En büyük zorluk kesinlikle internet erişiminin ve iletişimin eksikliği. Yapılan canlı ders ve görüşmelerde ses sorunları fazlasıyla oldu. Öğrencilerin konu dışı olarak aralarında yanlış söz ve cümleler söyleyip yazmaları, sınıf yönetimi ve düzeni zorlaştırdı. (Ö19E)

Uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerime ulaşmakta çok zorlandım. Gerek canlı derslerde gerek gerekse EBA çalışmalarında öğrenci sayısının çok az olması ders işleme sürecimi zora sokmuştu. Yaşadığım bu sorunların temel kaynağı; internet alt yapı sorunu, internet sorunu, teknolojik araç eksikliğidir. (Ö20K)

İnternet altyapısı ve bilgisayar, tablet eksikliği öğrencilerin sağlıklı bir uzaktan eğitim sürecini zorlamaktadır. (Ö22E)

Uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerim eşit imkânlarla sahip olmadıkları için derse katılamayan öğrencilerim oluyor. Bu durumda kimi öğrenciler konu olarak geri kalabiliyorlardı. Ders esnasında elektrik kesintisi dersi tamamlayamadan ayrılan öğrencilerim oluyor. (Ö26K)

Bir taşımali köy okulunda çalışıyorum. Okulumuza 11 köyden öğrenciler gelmektedir. 2 köyde internet alt yapısı varken 9 köyde internet alt yapısı bulunmamaktadır. Bu durumda öğrencilerimin büyük çoğunluğu derslere uzaktan katılamamaktadırlar. (Ö29K)

İnternet sıkıntısından dolayı sürekli derse girip çıkmak zorunda kalıyorum. Öğrencilerde aynı şekilde sistem onları attığı için dersi başa almak zorunda kalıyorum. Buda dersin akışını olumsuz yönde etkiliyor. (Ö38E)

Uzaktan eğitim sürecinde teknolojik eksiklikler, internetin olmaması, elektrik kesintileri, ses, görüntü vb. aksaklıklar olması yaşadığım zorluklardı. (Ö43K)

Uzaktan eğitim açısından yaşadığım en büyük zorluk bütün öğrencilere ulaşmamamdır. Yaşadığımız bölgede internet alt yapısı olmadığından dolayı öğrenciler uzaktan eğitime katılmayı defalarca denemelerine rağmen sorun yaşadılar. (Ö49K)

Bazı öğretmenler uzaktan eğitim de müfredatın, ders programının ve ders saatlerinden kaynaklı zorlanmalar yaşadığını ifade etmektedirler. Sözelimi Ö37K "Müfredatın uzaktan eğitime uygulanmasının zor olup esnek olmaması uzaktan eğitimden istenilen verimliliği elde edemiyorum. Haftalık ders saatlerinin ve müfredatın yeniden düzenlenmesi gerektiğine inanıyorum. " Demekte ve müfredatın ve ders saatlerinin yeniden düzenlenerek daha başarılı olacağını belirtmektedir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Günlük ders programının yoğunluğu işleri zorlaştırıyor. Verimliliği düşürüyor. Öğrencilerin dikkatlerinin çabuk dağılmasına neden olup, derse karşı olan isteklerini düşürmektedir. (Ö32E)

Uzaktan eğitim ile öğretmeni merkez alan bir yaklaşım benimsiyoruz. Öğrenci önceliğimiz ama şartlar ve ders saati buna izin vermiyor. Yüz yüze eğitimde öğrenci merkezde elimizdeki kısıtlı imkânlarla daha çok verimli bir eğitim öğretim söz konusuydu. (Ö33K)

Teknoloji tasarım gibi uygulamalı derslerin işleniş uzaktan eğitimle olmuyor. Öğrenciler isteksiz ve materyal sıkıntıları dersin işlenişini zorlaştırmaktadır. (Ö45K)

Bazı öğretmenler de uzaktan eğitimde öğrenci velilerinden kaynaklı sorunlar yaşadığını ifade etmektedir. Sözelimi Ö25E "Velilerin çoğu bu işin takibini yapmıyorlar. Verilen ödevler derse katılmayan öğrenciler için, gönderilen video ders anlatımları, veliler tarafından geri dönütleri yapılmıyor. Veliler eğitime duyarsız kalıyor." Demekte ve öğrenci velilerinin uzaktan eğitime karşı bilinçlendirilmesini gerekli görmektedir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Velilere ve öğrencilere yönelik uzaktan eğitimle ilgili gerekli rehberlik hizmetinin verilmemesini bir sorun olarak görmekteyim. Bu sorun öğrenci başarısını düşürmektedir. (Ö21E)

Velilerin maddi yetersizlikleri nedeniyle derslere katılma imkânı olmayan öğrencilerden dönüt alamıyorum. Telefonda aradığım velilerde isteksiz davranmakta bu durumda zorlanıyorum. (Ö41E)

Ailelerin ekonomik durumlarının olmaması bu yüzden öğrencilere gerekli kaynakları sağlayamaması uzaktan eğitimde istediğim başarıyı sağlamakta güçlük çekmekteyim. (Ö51K)

Aynı hanede bazen üç öğrenci veya daha fazla sayıda öğrenci olabiliyor. Bu öğrencilerin bazen ders saatleri çakıştığında her öğrenci derslere katılamayabiliyor. Aynı şey televizyon içinde geçerlidir. Evde bir televizyon var ve sadece bir öğrenci televizyondan yararlanabiliyor. (Ö9E)

Okulda yapılan eğitim, çoklu öğrenme ortamı için daha idealdi. Harita, top veya gördüğümüz basit bir nesneyi bile materyal olarak kullanabiliyorduk. Ama evde bilgisayar başında bu çokta mümkün olmuyor. (Ö10E)

Pandemi süreciyle beraber öğrenciler okuldan uzaklaşmış oldular. Pandemi öncesi yani yüz yüze eğitimin yapıldığı dönemde devletimizin öğrencilere ücretsiz bir şekilde sağladığı servisler sayesinde öğrencilerimizin okula gelmeleri devamlıydı. Bizler öğrencilerimizle bir iletişim bir görüşme halindeydik. Pandemi ile beraber çoğu öğrencilerimiz farklı nedenlerden dolayı canlı derslere giremez ve bizlerle çok görüşemez oldular. (Ö27E)

Araştırmaya katılan bazı öğretmenler Uzaktan eğitimin sürecinde karşılaştıkları zorluğun nedenini uzaktan eğitimle ilgili öğretmenlere gerekli olan eğitimin verilmemesi olarak dile getirmektedirler. Sözelimi öğretmenler Ö12K,

Ö47E gibi öğretmenlerden uzaktan eğitimi ülkemizde yeni olması dolayısıyla kapalı kutu olduğunu ifade etmektedirler. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Ben dersimi yüz yüze yaptığımda öğrencilerimin gözlerinden, oturuşundan, bakışından, mimiklerinden, ses tonundan dersin içeriğini anlayıp anlamadığını anlayabiliyordum. Uzaktan eğitimde ise bu kapalı kutu gibi bir şey anlayamıyorum. Geri dönüt de alamıyorum dolayısıyla dersi değerlendirmekte zorlanıyorum. (Ö47E)

Uzaktan eğitime başladığımızda zoom programının nasıl kullanıldığını bile bilmiyordum. Çünkü öncesinde bize programın kullanımıyla ilgili herhangi bir eğitim verilmedi. (Ö12K)

3.2. Karşılaşılan Zorluklarla Baş Etme Stratejileri

Uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin karşılaştıkları zorluklarla baş etmede kullandıkları stratejileri farklılaşmaktadır. Sözelimi öğretmenler Ö1E, Ö2K, Ö3K, Ö6E, Ö19E, Ö20K ve Ö29K gibi öğretmenler, öğrencilere okulun tatil edilmediğini, okulun devam ettiğini hissettirerek zorluklarla başa çıktığını ifade etmektedirler:

Öğrencilerimin okulun tatil olmadığını, okulun devam ettiğini hissettirme adına her gün ödev veriyorum. (Ö1E)

Günü birlik olarak öğrencilerime ödevler hazırlayıp mesajlaşma programı ile öğrenci velilerime gönderiyorum. Öğrencilerim ödevlerini yapıp bana gönderiyorlar. Geri dönüt alıyorum. (Ö2K)

Öğrencilerime whatsaptan okulda daha önce çektiğimiz fotoğrafları paylaşarak okulun devam ettiğini hissettirmeye çalışıyorum. (Ö3K)

Öncelikle ders saatimi planlanan ders saati içinde işliyor ve buna özen gösteriyorum. Ellerinde ders programı olmasına rağmen ders saatini, dersin başlamasından 3-4 saat önce hatırlatıyorum. Bununla yetinmeyip dersin başlamasına 5 dakika kala veya ders başladığında bir daha kendilerine dersin başladığını hatırlatıyorum. (Ö6E)

İşlediğimiz konunun notlarını bütün öğrencilere günü birlik gönderip derse katılanların yanında katılmayanlarında ders notlarından istifade etmelerini sağlıyorum. Gönderdiğim notların deftere yazılıp fotoğraflarını çekip bana göndermelerini istiyorum. (Ö19E)

Öğrencilerime ders başladığında önce sınıftaymışız gibi yoklama alıyorum. Sonra geçen ders öğrendiğimiz konunun kısaca bir özetini yapıp ders başlıyorum. Ayrıca okulun uzaktan eğitimle devam ettiğini sürekli iletişim kanallarından anlatıyorum. (Ö20K)

Canlı derslere zamanında katılmayan ve plana uymayan öğrenciler için EBA'daki konu anlatım videoları ve not paylaşımları yapıyorum. (Ö25E)

Bu yıl LGS'ye girecek öğrencilerimize haftada bir işlediğim konularla ilgili fotokopi gönderiyorum. (Ö29K)

Whatsap gibi sosyal medya imkânlarıyla ödevlendirme yapıyoruz ve velilerimizle iletişimi canlı tutuyoruz. (Ö32E)

Kitap okumada istikrarı sağlamak için günde bir ders saatini okumaya ayırıyoruz. Zaman dâhilinde okudukları kitaplar hakkında okuldaymışız gibi sohbet ediyoruz. Okudukları kitaplarla ilgili sorular soruyorlar çok verimli geçiyor böylelikle. (Ö40K)

Canlı derslerimi ödevlerle destekleme çalışması yaparak öğrencilerime okul ortamını tattırmaya çalıştım. (ÖK49)

Bazı öğretmenler uzaktan eğitim sürecinde zorluklarla baş etmede destekleyici etkinlikler yaparak başa çıktığını ifade etmektedir. Sözelimi Ö5K ‘‘Öğrenciyi sürekli ekran başında ders dinleyen bir çocuk olmaktan kurtarmak için onlara evde aileleriyle yapabilecekleri sorumluluklar veriyorum. Örneğin EVDE KAL EVDE ÖĞREN etkinliği yaptık. Çocuklar evde veli desteğiyle kek yapıp çok eğlendiler. Bu gibi etkinliklerle sıradanlıktan bir nebze de olsa kurtulabiliyorlar.’’ Demekte ve öğrencilere paylaşmayı, iş birliğini, yardımlaşmayı yaparak yaşayarak öğretmektedir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

İlgilerini çekmek, devam ettirmek ve işlenen ünitelere odaklanabilmek için anket, tartışma ve fikir paylaşımını sınıf gruplarında sunuyorum. Eğitici ve bilgilendirici fikir tartışmalarına teşvik ediyorum. Öğrenciler eğitim bilişim ağındaki bu özelliklerde fikir paylaşmayı, beğenmeyi ve beğenilmeyi özellikle önemsiyorlar. (Ö4E)

Uzaktan eğitime katılmayan öğrenciler için kendi imkânlarımızla hazırladığımız etkinliklerle çocuğun mümkün olduğunca evdeyken okuldan kopmamasını sağlamaya çalışıyoruz. (Ö21E)

Uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerime evde bulabilecekleri basit malzemelerle arkadaşlarıyla oyun oynamaya yönlendirerek, paylaşmayı, yardımlaşmayı, iş birliğini, sıra beklemeyi, başkalarının haklarına saygı duymayı öğretiyorlar. (Ö37K)

Çocuklara evde uygulamalı çeşitli etkinlikler vererek sınıfın sıcak havasını yansıtmaya çalışıyorum. (Ö39E)

Öğrencilerimle günlük hayatta kullandığımız basit malzemelerle deneyler yapıyorum. Çocuklar bu sırada çok eğlenip mutlu oluyorlar. (Ö40K)

Bazı öğretmenlerde uzaktan eğitim sürecinde zorluklarla baş etmede iletişimi artırarak zorluklarla başa çıktıklarını ifade etmektedirler. Sözelimi Ö47E “Velilerin çocukların eğitimi konusunda sürekli bilinçlendirmek için irtibat halindeyim. Dönem içinde sürekli ihtiyaç duyduğum zaman öğrenci velilerimle zoom üzerinden toplantı yaptım. Bu pandemi döneminde de her gün 6 öğrenci velisiyle telefonda düzenli olarak öğrencilerin durumunu görüşüyorum.” Demekte ve öğrenci velilerini çocuklarının eğitimi konusunda bilinçlendirdiğini dile getirmiştir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Derse katılmayan öğrencilerime telefonla ulaşarak işlediğimiz konular hakkında bilgilendirme yapıp ödevlendiriyorum. Kesintiler nedeniyle dersten ayrılan öğrencilerim için sonraki derste konu özeti yapıyorum. (Ö12K)

Uzaktan eğitime katılmayan öğrencilerimi ayrı bir grup yaparak onlarla birebir ilgileniyorum. Elektrik vb. sıkıntı yaşadığımız durumları ise diğer derslerde telafi etmeye çalıştım. (Ö30K)

İnternet erişimi bulunmayan öğrenciler için durum gerçekten çok zor ve dolayısıyla öğrenci velilerine çok iş düşüyor. Velilerle iletişime geçip çocuklarını bu dönemde daha dikkatli izlemelerini ve beni bilgilendirmelerini istiyorum. (Ö43K)

Çevremdekilere sorarak, Youtube’den videolar izleyerek deneye yanlı programı kullanmayı öğrendim. Çocuklar içinde konu anlatımlarını okul ders kitaplarından ve EBA’tden takip etmelerini istedim. Telefonda ödevler gönderip öğrendiklerini kontrol etmeye çalıştım. (Ö46K)

Canlı derslerde konu ile ilgili anlaşılmayan ses sorunu olan bölümlerde (Chat) sohbet özelliğini de aktif ediyorum. Nadiren de olsa öğrencilerin geri bildirim adına çözülen soru üzerinde çizim ve şekiller yapmasına izin veriyorum. (Ö53E)

3.3. Öğretim Yöntem ve Teknikler

Uzaktan eğitimde öğretmenlerin kullandıkları öğretim yöntem ve teknikleri farklılaşmaktadır. Sözelimi öğretmenler Ö1E, Ö5K, Ö14E, Ö20K, Ö21E ve Ö29K gibi öğretmenler uzaktan eğitimde düz anlatım yöntemini kullanarak öğrencilerin derse olan ilgilerini canlı tuttuklarını ifade etmektedirler:

Uzaktan eğitimde en çok anlatım yöntemini kullanıyorum. Dersi anlattıktan sonra öğrencilere konuyla ilgili çeşitli video ve görseller sunuyorum. Her öğrencinin kendi hızında ilerleyebileceği testler ve etkinliklere konuyu pekiştiriyorum. Bunların dışında grup çalışmaları ile öğrencilerin kendi aralarında etkileşimi artırıyorum. Öğrencilere yönelik soru-cevap ve tekrarlarla öğrenmeleri kalıcı hale getiriyorum. (Ö1E)

Uzaktan eğitim en fazla anlatım tekniğini kullanıyorum. Tartışma, örnek olay, problem çözme ve proje tabanlı öğrenme gibi yöntemleri de kullanıyorum. Soru cevap tekniğinden de faydalanıyorum. (Ö5K)

Geleneksel olarak düz anlatım (takrir) yöntemini çok uzun ve sıkıcı olmamak üzere kullandım. Verdiğim bilgileri desteklemek için materyaller kullandım. Konu ile ilgili videolar izlettim, alıştırma çözdürdüm. Şarkılar dinletip birlikte söylemelerini istedim. (Ö14E)

Video etkinlikleri, okulistik, morpa kampüs gibi platformları ve etkileşimli pdf formatından dersleri işlerken anlatım yöntemini kullanıyorum. (Ö20K)

Genellikle okuma yaptırıyorum. Düz anlatım daha çok kullandığım yöntemdir. Soru cevap, slayt, grafik, harita, video gösterimini derslerimde kullanıyorum. (Ö21E)

Uzaktan eğitimde çocuklarla etkileşimde bulunamadığım için daha çok slaytlar ve videolardan yararlandım ve anlatım tekniğini kullanmak zorunda kaldım. (Ö29K)

Ben bir köy okulunda Türkçe öğretmeni olarak görev yapmaktayım. Anlatım, soru cevap tekniğini kullanıyorum. (Ö35K)

Uzaktan eğitimde öğretmen merkezli öğretimi uyguluyorum. Her ne kadar öğrenci merkezli öğretimi savunsak ta şartlar buna el vermiyor. Derste her çocuk söz almak istiyor ama buna ne zamanımız ne uygun ortamımız oluyor. Anlatım, soru cevap, bireysel çalışma gibi yöntemleri sıklıkla kullanıyorum. (Ö44K)

Düz anlatım ve soru cevap yöntemini kullanarak öğrencilerimin derse olan ilgisini canlı tutuyorum. (Ö50E)

Öğrencilerimin derse katılımını yüksek tutabilmek için anlatım ve sunuş yoluyla öğrenmeyi kullanıyorum. (Ö52E)

Bazı öğretmenler uzaktan eğitimde soru-cevap öğretim yöntem ve tekniğini kullandığını ifade etmektedirler. Sözelimi Ö24K ‘‘Özellikle öğrencilerimin aktif katılım sağlayacağı soru cevap yöntemini tercih ediyorum. Bu yöntemle öğrencinin daha fazla ilgisini çekeceğime, isteğini ve çalışma azmini artıracağıma inanıyorum’’ Demekte öğrencilerini derse daha aktif katılımını sağlamak için gerekli görmektedir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Canlı derslerimde genellikle soru cevap yöntemini kullanarak derslerimi işliyorum. Bunun yanında düz anlatım sesli okuma, gösterip yaptırma beyin fırtınası gibi teknikleri de kullanıyorum. (Ö6E)

Canlı derslerde öğrencilerime soru cevap yöntemini kullanıyorum. Sorularımı bütün öğrencilere eşit bir şekilde sormaya çalışıyorum. Öğrencilerin dersten kopmaları durumunda bu bazen değişebiliyor. (Ö11E)

Ben bu uzaktan eğitim döneminde öğrencilerime işleyeceğim konuların daha iyi hangi yöntemle kavratacağıma karar vererek belirliyorum. Genel anlamda soru cevap yöntemini kullanıyorum. (Ö12K)

Bunların dışında grup çalışmaları ile öğrencilerin kendi aralarında etkileşimi artırıyorum. Öğrencilere yönelik soru-cevap ve tekrarlarla öğrenmeleri kalıcı hale getiriyorum. (Ö19E)

Ben uzaktan eğitimde soru cevap tekniğini kullanıyorum. Bilgisayar tabanlı öğrenme, gösterip yaptırma, anlatma tekniklerini de kullandığım oluyor. (Ö37K)

Ben dersimin pek çok yerinde soru cevap tekniğini kullanıyorum. (Ö51K)

Bazı öğretmenlerde uzaktan eğitimde buluş ve sunuş yoluyla öğrenme öğretim yöntem ve tekniğini kullandıklarını ifade etmişlerdir. Sözelimi Ö33K ‘‘Uzaktan eğitimde hem sunuş yoluyla öğrenme hem de buluş yoluyla öğrenme tekniklerini kullanmaya çalıştım. Öğrenciyi olabildiğince aktif hale getirmeye ve öğrenme sorumluluğunu alması için yönlendirmeye çalıştım’’ Demekte öğrencilerde sorumluluk duygusunun gelişmesi ve öğrencilerin daha aktif olmaları için gerekli görmektedir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Dersimde kullandığım öğretim yöntem ve tekniklerin başında sunuş yoluyla öğrenme gelir. Örnek verecek olursam, Milli Mücadele Dönemi’ni anlatırken söz isteyen bir öğrencim, dedesinin babasından duyduğu Ermeni zulmünü hikâye şeklinde EBA’ da bizimle paylaşmasıdır. Ayrıca sosyal bilgiler dersinde işlediğimiz Doğal Afetler konusunda daha önce televizyonlardan izledikleri veya aile büyüklerinden dinledikleri deprem, sel, çığ düşmesi gibi örneklerden yola çıkarak bunları anlatmaları ise Sunuş Yoluyla öğrenmenin etkili olduğu gerçeğini bana hatırlatır. Ve beni bu yöntemi kullanmaya yönlendirir. (Ö15E)

Genellikle sunuş yolu, düz anlatım, soru-cevap tekniğini kullandım. Sistem ve internet sorunumuz uzun vadede devam ettiği için öğrenci merkezli teknikler kullanamadım. (Ö18K)

Çocuklarım küçük yaş grubunu temsil ettiğinden ve zamanımız kısıtlı olduğundan ve öğrencilerimin sabrı kalmadığından dolayı sunuş yoluyla öğrenme yöntemini kullanıyorum. (Ö22E)

Buluş Yoluyla Öğrenme Stratejisi’nden de faydalaniyorum ebette. Özellikle sözel olan derslere ilginin canlı kalması için öğrenciye ‘‘Araştırmacı’’ kimliğinin verilmesi öğrencide müthiş bir heyecan yaratır. Ben bu heyecanı TÜBİTAK projeleri duyurusunu yaparken öğrencilerimde gördüm. (Ö53E)

Araştırmaya katılan bazı öğretmenlerde tüm öğretim yöntem ve tekniklerini kullanarak öğrencilere daha kaliteli eğitim sunmayı amaçladıklarını ifade etmişlerdir. Bu öğretmenlerden bazılarının görüşü ise aşağıdaki gibidir:

Ben sınıf öğretmeni olduğum için dersten derse ve konudan konuya farklı öğretim yöntem ve tekniğini kullanıyorum. Genel anlamda bunu açıklarsam en başta anlatım, soru cevap, örnek olay, tartışma, problem çözme, beyin fırtınası gibi yöntem ve tekniklerini kullanıyorum. (Ö2K)

Canlı derslerimde öğrencilerimle çok aktif bir şekilde ders işliyoruz. Bazen konuyla ilgili videolar izletirken çocuklara aynı anda sorular sorarak dersi daha canlı hale getirebiliyorum. Aynı anda bir örnek olay canlandırıp anlatabiliyorum. Kısaca anlatmak gerekirse ben tüm öğretim yöntem ve tekniklerini kullanıyorum. (Ö4E)

Teknoloji ile ilgili yeterli bilgi ve birikim sahibi olduğum için, uzaktan eğitimin kaliteli ve verimli olabilmesi için internetin sunduğu tüm nimetlerden faydalanabiliyorum. Tüm öğretim yöntem ve tekniklerini kullandığım söylenebilir. (Ö27E)

3.4. Uzaktan Eğitimin Öğretmenlere Etkisi

Uzaktan eğitimin öğretmenler üzerinde bıraktığı etki farklılaşmaktadır. Sözelimi öğretmenler Ö3K,Ö4,Ö9, Ö8K, Ö16K, Ö29K, Ö31K ve Ö33K gibi öğretmenler uzaktan eğitim yaparken kendilerinde kaygı oluştuğunu dile

getirmişlerdir. Kaygılanmalarının sebepleri arasında kendilerini yetersiz hissetmeleri, moralsiz olma, öğrenciye ulaşamama belirsizlik olarak göstermişlerdir:

Psikolojik olarak bizi çok zorlayan bir durum. Çünkü bütün öğrencilere eşit şekilde ulaşamıyoruz ve dolayısıyla konulardan geri kalıyoruz. Buda bizde yetersizlik hissi oluşturuyor. Tabi birde velilerde işin içinde olduğu için onlarda da iletişim halinde olmak kendimize ayırdığımız süreyi azaltıyor. Yani günümüzün neredeyse 8-10 saatini işimizle geçiriyoruz. (Ö3K)

Olumsuz etkileniyorum. Çünkü istediğim bildiğim hiçbir bilgiyi bir kerede ya da daha doğru ve sağlıklı aktaramıyorum. Aynı şekilde öğrencilerde bunlardan etkileniyor haliyle tekrar çok oluyor. (Ö4E)

Tüm sınıfa yakın öğrencinin canlı derslere katılamaması ve bazı aksaklıkların olması beni canlı derslerden soğuttu diyebilirim. Okulun bir an önce tamamen yüz yüze eğitime geçmesini istiyorum. (Ö8K)

Bizi fazla yoruyor. Çünkü dijital materyal hazırlamak fazla zaman istiyor. Katılımcı düşüklüğü ise çabalarımızı beyhude kılıyor. Bu da bizde moralsizlik oluşturuyor. (Ö9E)

Bütün öğrencilerle aynı anda ders işleyemediğim için karmaşık düzeyler oluyor. Sınıfta bunun açığını kapatmak için bireysel ders işlemem gerektiriyor. Buda beni yormakla beraber olumsuz etkilenmeme sebep oluyor. (Ö16K)

Uzaktan eğitimde verimli bir ders işlediğime ikna olamıyorum. Sınıfta yüz yüze ders işlediğim gibi öğrencilerin dikkatini sürekli konu üzerinde tutamıyorum. Birebir anlatmam gereken, çocukların zorlandığı konuları canlı derste anlamadıklarını düşünüyorum. (Ö29K)

Derse çok az öğrencimin katılması beni üzüyordu. Derse katılanlarla verim elde etmiş olmam beni mutlu ediyordu ancak aklım katılamayan öğrencilerimdeydi. Uzaktan eğitim için yeterli teknolojik becerilere sahip olsam da bu yeterli olmuyordu. Çünkü belli yaş gruplarını ekran başında saatlerce tutmaya çalışmak verimi düşürüyordu. (Ö33K)

Öğrencilerle birebir eğitim yapamadığımız için verim alamadığımı düşünüyorum. Öğrencilerde sosyalleşmedikleri ve yaparak yaşayarak öğrenmedikleri için öğrenmenin düştüğünü gözlemliyorum. (Ö46K)

Köydeki öğrencilerimin yaşadıkları coğrafyadan ötürü eğitimden uzak kalmaları beni derinden etkiliyordu. Veli desteğinin yeteri kadar sağlanmaması, ödevlerin hassasiyetle yapılmaması da işimi epey zorlaştıran faktörlerdendir. (Ö51K)

Beni olumlu ve olumsuz etkiledi diyebilirim, Uzaktan eğitim bizi beklemediğimiz bir zamanda, çıkılan bir yolculukta sonuçlarının ne olacağını veya ne gibi etkiler doğuracağını kesin tahmin etmek güç olduğunu düşünüyorum ama sonuçlarının biz de olumlu ve olumsuz etkiler bırakacağını düşünüyorum. (Ö53E)

Bazı öğretmenler covid-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitim yaparken mesleki doyumlarını olumsuz etkilendiğini ifade etmektedirler. Sözelimi Ö11E “ Enerji ve zihinsel olarak yüz yüze eğitimden daha fazla yoruluyoruz. Öğrencilerle okul ortamını özleyiyoruz. Daha fazla enerji ile daha az öğrenciye ulaşmak üzücü oluyor. Mesleki doyum azalıyor. Deformasyon artıyor.” Demekte ve mesleki doyumun olumsuz etkilenmesinin sebeplerini eğitimsel başarı sağlayamama, işe yaramama hissi, yüz yüze eğitime özlem olarak ifade etmektedir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Uzaktan eğitimden olumsuz yönde etkileniyorum. Yüz yüze eğitimin sağladığı birçok avantajdan mahrum olduğumuz için derslerden verim alamıyoruz. Okuldan öğrencilerden uzak olmak bizi kötü etkiliyor. Eğitimin okulda yüz yüze verilmesinde yana olduğum için uzaktan eğitime sıcak bakmıyorum. (Ö1E)

Uzaktan eğitimle boşa zaman harcadığımı düşünüyorum. Uzaktan eğitim verdiğimiz öğrenciler okula geldiklerinde hiç bir şey öğrenmediklerini gördüm. Konuları yeniden dönüp anlatmak zorunda kaldım. Uzaktan eğitim bende mesleki çöküntü oluşturdu diyebilirim. (Ö32E)

Derse katılmayan öğrencilerimin velilerini arayıp, derse girmelerini sağlıyorum. Bu durumda derse katılan öğrencilerde derste olumsuz davranışlar sergilemeleriyle karşılaşabiliyorum. (Ö47E)

Uzaktan eğitimden olumsuz etkilendiğimi söyleyebilirim. Uzaktan eğitimin muhakkak faydaları oldu ve oluyor. Ancak öğrencilerle birebir etkileşim içinde olmanın öğrenci için olduğu kadar mesleki doyum açısından da öğretmen için önemli olduğunu düşünüyorum. (Ö23K)

Bazı öğretmenlerde uzaktan eğitim sürecinde mesleki gelişimlerini olumlu ve olumsuz etkilendiklerini dile getirmişlerdir. Sözelimi Ö31K “ Uzaktan eğitim, öncesinde kitaplarda yan başlık olarak gördüğüm bir terimdi benim için. Pandemi döneminde aşına olmadığımız bir eğitimle karşı karşıya kaldık. Velisi, öğrencisi, öğretmeni olarak hepimizi farklı düzeylerde etkiledi. Köy okulunda çalışan bir sınıf öğretmeni olarak uzaktan eğitim çok

zorlayıcı oldu benim için.” Demekte ve uzaktan eğitim verebilmek için gerekli temel bilgilere sahip olmadığı için zorlandığını ifade etmiştir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Uzaktan eğitimle öğrencilerime bir şeyler öğretmek ve onlara uzaktan destek olmak beni mutlu etmekle beraber olumlu etkilendiğimi söyleyebilirim. Daha önce uzaktan eğitimle hiç karşılaşmadım. Bir yandan alışık olduğumuz yüz yüze eğitim dışında farklı yöntem ve araçlarla öğrencilerin öğrenmesini ve iyi olma halini desteklemek gerçekten bence çok önemli olmakla beraber çok değerli olduğunu düşünüyorum. Diğer yandan salgının kendi yaşamımızda ortaya çıkardığı sosyal ve psikolojik güçlükler de bizi olumsuz etkiledi. (Ö2K)

Eğitim süreci beni hem olumlu hem de olumsuz etkiledi diyebilirim. Öncelikle olumlu etkilerinden bahsetmek istiyorum. Uzaktan eğitim süreci bana teknolojik bilginin ne kadar gerekli olduğunu hatırlattı. Ders içeriğine uygun görselleri anında ekrana yansıtarak konularımı somutlaştırabiliyorum. Olumsuz etkilerinden şöyle söz edebilirim. Canlı ders esnasında gerek sistemsel gerekse şebekeden dolayı iletişimde kopukluk olması, dersten kopan öğrencinin bir daha derse bağlanamaması veya bağlanmakta zorluk çekmesi, öğrenciler ile aynı havayı teneffüs edemememiz... Bunlar birer dezavantaj olarak görülebilir. (Ö15E)

Uzaktan eğitim; her ne kadar yüz yüze eğitimin gerçekliğini, doğallığını, etkinliğini vermiyor olsa da bir öğretmen olarak tamamen olumsuz ve gereksiz baktığım bir yöntem değildir. Sınıfta, öğretmen eşliğinde ve grup içinde kendini gösteremeyen, sosyal ortamda öğrenmekte zorlanan öğrenciler; uzaktan eğitimle kendi öğrenme hızlarında, bireysel olarak bilgiyi işleyebilir. Görsel ve işitsel materyallerle esnek ve hızlı bir şekilde kavrayabilir. Yüz yüze eğitimin yapılamadığı, etkili olmadığı durumlarda tamamlayıcı bir sistem olarak devam etmesi gerektiğini düşünüyorum. Uzaktan eğitimin tıpkı alternatif tıp gibi tamamlayıcı ve destekleyici bir eğitim sistemi olduğu kanaatindeyim. (Ö34E)

Uzaktan eğitimde de öğrencinin derse hazırlıklı gelmemesi, her defasında istikrarı sağlamayan öğrencilerin derse katılımı yeniden bir tekrarı gerektiriyordu. Bu da yarım saatlik dersin planlanmasında aksaklığı getiriyordu. Bir öğretmenin yüz yüze eğitimde olduğu gibi uzaktan eğitimde de yıpranma payı elbette oldu. (Ö35K)

Öğrencilerimin bir kısmı evin verdiği rahatlık olacak ki eğitimsel yönden bir şey öğrenmek istemiyor sadece anı yaşayıp eğlenmek derdindeler. Öğrencilerin derse olan ilgisizliği yüzünden eğitimsel başarı sağlayamadığımı düşünüyorum. (Ö41E)

Evde olduğum için canlı ders dışında da sorumluluklarım oluyor, inanın bazen yetişmekte zorlanıyorum. Canlı derste saat kısıtlaması olması günümü verimsiz hale getiriyor. (Ö43K)

Uzaktan eğitimin olumsuzluklarını bir kenara atıp olayı öğrencilerimin lehine çevirerek yola devam ediyorum. (Ö45K)

Sınıf mevcudunun derse katılım sayısı çok düşüktü. Çocuklara internet, tablet, bilgisayar gibi araçları temin etmede eksikliğimiz olduğunu düşünüyorum. Maddi şartlardan ötürü çocukların eğitime katılamamış olması bir kere daha eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanamadığını gösterdi. (Ö49K)

Araştırmaya katılan bazı öğretmenlerde uzaktan eğitim sürecinde olumsuz etkilendiklerini dile getirmişlerdir. Sözelimi Ö25E “Uzaktan eğitimde evde ders yapıyor oluşumuz bizler ve öğrencilerimizde sağlık ve ruhsal problemlere sebebiyet veriyor.” Demekte uzaktan eğitimin, fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklara sebebiyet verdiğini ifade etmektedir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Bilgisayar başında uzun zaman geçirmek başta göz sağlığı olmak üzere, hareketsiz yaşam şimdi ve daha sonra sağlık üzerinde olumsuz etkiler oluşturacaktır. (Ö19E)

Fiziki olarak bel boyun ağrılarım da artış oldu. Gözlerimde sürekli ekrana bakmaktan yanmalar oluyordu. (Ö37K)

Olumsuz etkileniyorum. Bilgisayar başında ders anlatmak baş ağrısı ve gözlerimi olumsuz etkiliyor. (Ö40K)

3.5. Uzaktan Eğitime İlişkin Değerlendirme

Katılımcıların bu olgu ile görüşleri aşağıda belirtilmiştir. Uzaktan eğitimi nasıl değerlendiriyorsunuz? Şeklindeki soruya öğretmenlerin verdiği cevapları genel başlıklar altında (olumlu-olumsuz- hem olumlu hem de olumsuz) topladığımızda şu veriler ortaya çıkmaktadır. Görüşme formunda 1. Soruya cevap veren 26 erkek öğretmenin 12’si olumlu, 9’u olumsuz görmekle birlikte 5’i de hem olumlu hem de olumsuz görüşlerini belirtmişlerdir. 27 kadın öğretmenden 9 kadın öğretmen olumlu görüşlerini belirtirken 15 kadın öğretmen de olumsuz görüşlerini belirtmişlerdir. 3 kadın öğretmende hem olumlu hem de olumsuz olarak düşüncelerini ifade etmişlerdir.

3.6. Uzaktan Eğitime İlişkin Olumlu Değerlendirmeler

Uzaktan eğitime ilişkin değerlendirme yapan öğretmenler uzaktan eğitimin olumluluğuna ilişkin farklılaşmaktadırlar. Sözelimi öğretmenler Ö1E, Ö19E, Ö22E ve Ö28E gibi öğretmenler uzaktan eğitimin günümüz eğitiminin bir özelliği olduğu ve uygulanmasının da doğal ve yararlı olduğunu ifade etmektedirler:

Uzaktan eğitimi günümüz dünyasında çok önemli bir yer tutuyor. Yüz yüze eğitimin yapılamadığı bu salgın döneminde uzaktan eğitim hayatımızın her anına giriyor. Bundan dolayı biz de öğrencilerimize uzaktan eğitim yoluyla ulaşıyoruz. (Ö1E)

Uzaktan eğitim bu süreçten sonra artık vazgeçilemez olduğuna inanıyorum. Canlı derslerde utangaç olan öğrencilerimin daha aktif bir şekilde derslere katıldıklarını gördüm. (Ö19E)

Eğitimi çoğu zaman sadece okullarla sınırlı olarak düşünsek de, dijital dönüşüm ile eğitim veriye dayalı ve kişiye özel bir deneyime dönüşüyor. Kişiselleştirilmiş eğitim hızla yaygınlaşıyor ve öğrenci artık eğitim sürecinin tam anlamıyla öznesi oluyor. İşte tam da öğrencilerin eğitimin öznesi olduğu günümüzde Korona Virüs 'den dolayı oluşan pandemi sürecinde uzaktan eğitim bu sürece hizmet etmiştir bence. (Ö22E)

Dijitalleşen dünyada bilgiye ulaşmak artık çok kolay; cep telefonları bile birer öğrenme aracına dönüşüyor. Bilmediğimiz herhangi bir şeyi öğrenmek için 'Telefonla joker hakkımızı' kullanmamız yeterli. Bilgi ve iletişim çağında, hepimiz her an ulaşılabilir olduğumuz kadar, bilgiye de her an ulaşabiliriz. (Ö28E)

Uzaktan eğitim pandemi ile birlikte hayatımıza girmiş gibi görünse de aslında her zaman vardı. Eğitimin verilme şekli olarak yüz yüze eğitimin yanı sıra uzaktan eğitimin de verilebileceği görüldü. Okul sadece dört yan duvarlarla çevrili, tepesinde dam olan yer değildir. Okul, her yerdir. Öğrenmenin, bilginin var olduğu her yer okuldur." Bilgiyi nereden, ne şekilde aldığımızın bir önemi var mı? Her öğrenci özeldir, her bireyin kendi öğrenme hızı ve şekli vardır. (Ö39E)

Bazı öğretmenler uzaktan eğitimin ilave bazı çabalar ile mümkün olduğunu ifade etmektedir. Sözelimi Ö15E "Uzaktan eğitimle öğrenci velilerimi de eğitimin içine katarak hedeflediğim başarıyı yakaladım." Demekte ve veli katılımını uzaktan eğitimin başarısı için gerekli görmektedir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Uzaktan eğitim sürecinde öğrenciyi daha aktif hale getirerek teknolojiyi kullanmasını sağlayıp bilgiye ulaşmanın tek yolunun kitap olmadığını öğrencilerime kavratmıştım. (Ö21E)

Koşullar sağlanınca uzaktan eğitim gerçekten eğlenceli bir hal aldı. (Ö32E)

Öğrenci merkezli olması, sorulara anında dönüt verebilmek soruların öğrenci zihninde bir görselle bile somutlaştırabilme imkânı sağladı. (Ö41E)

Öğrencilerime zamandan ve mekândan bağımsız bir şekilde imkân sağladığından dolayı avantajlı görüyorum. (Ö47E)

Maddi durumu iyi olup, uzaktan eğitime katılan öğrenciler için en az kayıpla atlatılmasına yardımcı olacak yararlı bir sistemdir. (Ö50E)

Bazı öğretmenlerde salgın sürecinde uzaktan eğitimle istenilen zaman ve mekânda istenilen öğrenciye zaman ayırabilmeyi olumlu bulduklarını ifade etmektedirler. Sözelimi Ö51K "Eğitim merkezinden tüm dünyaya bilgi gönderilebilir. Uzaktan eğitimde öğrenci istediği yerden bilgiyi öğrenebilir. Yüksek sayıdaki öğrencilere ulaştığı zaman materyal kullanımını azaltacağı için maliyeti düşürür." Demekte uzaktan eğitimin çok sayıda öğrenciye ulaşabileceğinden maliyeti düşürdüğünü belirtmiştir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Uzaktan eğitimle ders durumları kötü olan öğrencilere özel zaman ayırabiliyorum. Örneğin 15 kişilik bir sınıfta 14 kişinin sesini kapatarak ders durumu kötü olan öğrenciye özel zaman ayırdığım gibi. (Ö53E)

Uzaktan eğitimi öğrencilerimizle istediğimiz bir zamanda yapabilmemiz bizim için bir avantajdır. (Ö2K)

Uzaktan eğitim, öğrenme mesafesini azaltır. (Ö33K)

Uzaktan eğitimin salgın döneminde zorunluluk olduğunu ve eğitime katkı sağladığını öğrencilerin okulla bağlantılarının devamlılığı açısından olumlu bulan Ö5K, Ö24K, Ö31K gibi öğretmenler mesleki doyumları açısından da katkı sağladıklarını ifade etmişlerdir:

Salgının oranını düşürdüğü için olumlu buluyorum, ayrıca bu şartlarda çocukların okulla bağlantılarını devam ettirdiği için önemli. (Ö5K)

Uzaktan eğitim pandemi sürecinde eğitim alanında büyük bir kurtarıcı oldu. Sadece öğrenciler açısından değil biz öğretmenler ve birçok meslek açısından çok faydalı oldu ve olmaya da devam ediyor. (Ö24K)

Uzaktan eğitim yaşadığımız pandemi dolayısıyla mecbur olduğumuz bir öğretim sürecidir. Hiçbir şeyin olmamasından uzaktan eğitimin olmasını çok olumlu buluyorum. (Ö31K)

Uzaktan eğitimde şunu fark ettim özellikle sekizinci sınıftaki öğrencilerimden hedefi olanların derslere daha aktif ve katılımları çok iyiydi. (Ö29K)

Uzaktan eğitimle öğrencilerimin motivasyonunun yüksek olduğunu gözlemliyordum. (Ö44K)

3.7. Uzaktan Eğitime İlişkin Olumsuz Değerlendirmeler

Uzaktan eğitim için gerekli olan internet, bilgisayar ve tablet gibi teknolojik ihtiyaçların yetersiz olduğunu ifade eden öğretmenler Ö3K, Ö12K, Ö14E, Ö20K, Ö23K, Ö26K, Ö30K, Ö36K öğrencilerin bu teknolojik yetersizliklerden dolayı dersleri takip edememesi uzaktan eğitimi olumsuz etkilediğini ifade etmektedirler:

Köy, mezra gibi ufak yerleşkelerde öğrencilerimizin yaşadığı; yoksulluk durumu, teknolojik araç yetersizliği ve şebeke sorunları çocukların derslerden uzak kalmasına zemin oluşturdu. (Ö3K)

Sınıfın yarısı derslere katılmadığı için verimli bulmuyorum. (Ö12K)

Uzaktan eğitimde katılımın düşük olması, öğrencinin derse adapte olamaması, öğretmen ve öğrenci arasında geri-dönüt olmaması, uzaktan eğitimi olumsuz etkilemektedir. (Ö14E)

Öğrencilerimin çoğunluğunun dersleri takip etme imkânı olmadığından dolayı gerçekten ben yararının olduğuna inanmıyorum. (Ö20K)

Uzaktan eğitim sistemi teknoloji ile ilgili olduğundan dolayı sistemle ilgili birçok aksaklıklar ortaya çıkmakta ve herkesi etkilemektedir. Özellikle yaşadığımız bölgede alt yapı sisteminin iyi olmaması sorunları artırmakta ve sistemden iyi bir şekilde faydalanmayı engellemektedir. (Ö23K)

Uzaktan eğitim sisteminde derslerin verimli olduğunu düşünmüyorum nedeni ise sık sık internet bağlantısının kesilmesi, herkesin evinde tablet veya bilgisayarın olmaması. (Ö26K)

Salgının aniden ortaya çıkması, sonuçlarının öngörülememesi ve alt yapı yetersizliğinden dolayı hazırlıksız yakalandığımızı düşünüyorum. (Ö30K)

Pandeminin başlamasıyla birlikte alınan uzaktan eğitim kararıyla öğrencilerimin büyük çoğunluğu derslere katılmayarak eğitimde geride kaldılar. (Ö36E)

Bazı öğretmenler öğrencilerin ev ortamında sıkıldıklarını, ev ortamının okul ortamı kadar sıcak olmadığını ifade etmektedir. Sözelimi Ö45K ‘‘Uzaktan eğitim, yüz yüze eğitim kadar tam olarak faydalı olabileceğini düşünmüyorum. Sınıf ortamındaki o sıcak havayı oluşturmak kolay değildir.’’ Demekte ve uzaktan eğitimin yüz yüze eğitim kadar yararlı olmadığını düşünmektedir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Ev ortamındaki bireylerin ilişkileri ne kadar destekleyici, düzenleyici, şefkatli ve iyileştirici? Bazen ev ortamı çocuk için o kadar bunaltıcı olabiliyor ki, okula gittiğinde çocuk evin bu zor ortamından uzaklaşmış olabiliyor. Strese maruz kalma süresi uzadıkça çocuklar travma tepkileri vermeye başladılar. Ruh hallerini düzenlemekte zorlanıyorlar. (Ö6E)

Uzaktan eğitimin yararlı olduğunu düşünmüyorum. (Ö8K)

Okul, fonksiyonel bir ev ortamı yoksa çocuk için daha güvenli bir zemin oluşturabiliyor.(Ö9E)

Yüz yüze eğitim daha kapsamlı içsel eğitimde başarıya giden yolda vazgeçilmez bir unsur olarak değerlendirmekteyim. (Ö10E)

Verimsiz, beyhude bir çaba olarak görüyorum. (Ö11E)

Bir köy okulunda çalışmaktayım yüz yüze eğitimin verimi uzaktan eğitime göre çok yüksektir. (Ö13K)

Uzaktan eğitim çok fazla etkili değil. Bilgi kaynağı uzakta olduğunda öğrenme de istenilen düzeyde olmayacaktır. (Ö18K)

Öğrencilerimi uzaktan motive etmede ve ders düzenini sağlamada zorlanıyorum. (Ö34E)

Uzaktan eğitimde öğrencilerimin pasif kaldığını düşünüyorum. (Ö35K)

Uzaktan eğitimi yetersiz buluyorum. Öğrenme sürecinde karşılaştığımız bir problemi hemen çözezsiz bu durum da ileriki aşamalarda sıkıntılar yaşatacaktır. (Ö46K)

Araştırmaya katılan bazı öğretmenlerde uzaktan eğitimde öğrencilerinin büyük çoğunluğunun derse katılmadıklarını bu durumu olumsuz bulduklarını ifade etmişlerdir. Sözelimi Ö7K ‘‘Öğrencilerimin çoğunluğu derslere

katılmadıklarından eğitimde fırsat ve imkân eşitliği ilkesinden mahrum olduklarını düşünüyorum.” Demekte bunun eğitimde fırsat ve imkân eşitliği ilkesine ters düştüğünü belirtmiştir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Uzaktan eğitimde fırsat eşitliği olsaydı yararlı bulurdum. Günümüz şartlarında olumsuz buluyorum. (Ö43K)

Uzaktan eğitimde devam mecburiyeti olmadığından dolayı öğrencilerin derse katılımı az oldu ve istediğim başarıyı yakalayamadım. (Ö27E)

Uzaktan eğitimde, öğrenciler arasındaki işbirliğini, grup çalışmasını, grup bilincini geliştirme, kültürel etkileşim gibi sosyolojik ve psikolojik etkenlerini oluşturamadığından dolayı yetersiz buluyorum. (Ö37K)

3.8. Öğretmenlerin Uzaktan Eğitim Hakkındaki Öngörülleri

Covid-19 salgınının devam etmesi durumunda öğretmenlerin uzaktan eğitime yönelik öngörülleri ilişkin değerlendirmeleri farklılaşmaktadır. Sözelimi öğretmenler, Ö10E, Ö21E, Ö33K, Ö51K gibi öğretmenler öğrencilerin bilgisayar, tablet, internet gibi teknolojik ihtiyaçların giderilip uzaktan eğitim daha yararlı hale getirilebileceğini ifade etmektedirler:

Her şeyden önce veliler bilgilendirilip, cihaz ve internet sıkıntıları giderilerek daha verimli bir hal alacağına inanıyorum. Uzaktan eğitimin artık hayatımızın bir parçası olduğu görüşünü benimsenip daha verimli istekli bir şekilde derslere devamlı katılmalarını öneririm. (Ö10E)

Covid-19 sürecinde salgının devam etmesi durumunda internet erişimi, cihaz yetersizliği gibi nedenlerle canlı derslere giremeyen öğrencilerin bu durumda eğitimden geri kalacağına inanıyorum. (Ö21E)

Salgının devam etmesi durumunda ilk olarak internet altyapısının geliştirilmeli, bütün öğrencilere tablet veya bilgisayar verilmeli. Bütün öğrencilere devlet tarafından internet verilmeli. Özellikle kırsal kesimlerde yaşayan öğrenciler için cami veya yas evlerine internet çekilerek derse katılmaları sağlanmalı. Öğrencilerin derse katılımını artırmak için ders notunu etkileyecek ödev verilmeli ve yoklama alınmalıdır. (Ö33K)

İnternet ve materyal erişimi giderilmeli, EBATV daha etkin olmalı. (Ö34E)

Nisan 2020’de ara verdiğimiz, uzaktan eğitimle devam ettiğimiz ülkemizde uzaktan eğitim yapamadık... İlerleyen süreçlerde uzaktan eğitim artık hayatımızın bir parçası olacak. EBA gibi bit alt yapımız var ama ona ulaşacak öğrencimiz yok. Katılan öğrenciler verim alabiliyor ancak katılmayanlar durduğu yerde sayıyor. Ülkemizde tablet dağıtımı yapıldı evet ama 14 köyden öğrenci alan okulumuza gelen tablet sayısı yeterli olmadı. Köylerin alt yapı problemi çözülüp, çocukların eğitime bağlanabilecekleri araçlar temin edilirse, veliler bilgilendirilirse uzaktan eğitimden verim alabiliriz. (Ö51K)

Covid-19 salgınının devam etmesi durumunda öğretmenlerin uzaktan eğitime öğrenci katılımının artırılmasını gerektiğini öngörmektedirler. Sözelimi Ö15E ‘‘ Salgının devam etmesi durumunda, hepimizin sağlığı için uzaktan eğitimin de devam edeceğine inanıyorum. Uzaktan eğitimde öğrencilerimizin katılımı yetersizdir. Öncelikli olarak uzaktan eğitime öğrenci katılımının arttırıp eğitimde fırsat ve imkân eşitliğini sağlamalıyız.’’ Demekte ve öğrenci katılımının artırılması eğitimde fırsat ve imkân eşitliği için gerekli görmektedir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Uzaktan eğitim salgın sürecinde bir çözüm ve çıkış yolu olarak hayatımıza girdi. Fakat öğrencinin uzaktan eğitime katılımı hepsinde eşit olmuyor. Buda sınıf içi seviye farklarına sebep oluyor. Bu eşitsizlik ortadan kalktığında daha sağlıklı bir süreç yaşayacağımızı düşünüyorum. (Ö2K)

Öğrencilerin geneli için EBA ulaşılabilir hale getirilmelidir. (Ö5K)

Öğrenci katılımını yüzde yüz yapmamız gerekir. Aksi halde çocuklar ziyan oluyor. Erişim eşitliği sağlanmalı. (Ö15E)

Covid-9 salgınının devam etmesi durumunda uzaktan eğitime erişim sıkıntılarının ortadan kaldırılmasını ve bütün öğrencilerimle aynı anda ders yapabilmeyi istiyor ve gerçekten çok özlüyorum. (Ö17K)

Covid-19 gibi salgın hastalıklar olduğu sürece uzaktan eğitimde hayatımızın bir parçası olmaya devam edecek. Bu yüzden uzaktan eğitimi geliştirmeliyiz ve herkese ulaştırmalıyız. (Ö28E)

Öğrenciler arasında eğitim- öğretim anlamında seviye farklılıklarının çok olabileceğini düşünüyorum. Bunun nedeni fırsat eşitsizliğidir. (Ö29K)

Uzaktan eğitim devam ederse katılmayan öğrenciler için daha olumsuz sonuçlanacağını düşünüyorum. (Ö35K)

Pandemi bitene kadar en mantıklı olanın Uzaktan eğitim olduğunu düşünüyorum. Bundan dolayı bütün öğrencilere ulaşmak ve uzaktan eğitim yoluyla eğitimin kalitesini arttırmak için ne gerekiyorsa yapılmalıdır. (Ö43K)

Bakanlığımızın uzaktan eğitim konusunda çok güzel çalışmaları oldu, çok çeşitli etkinliklerle zenginleştirildi ama öğrencilerim faydalanamadı. İlerleyen süreçlerde de uzaktan eğitim hayatımızda olacak. Hibrit modeline devam edilir, temel dersler yüz yüze diğer dersler ise uzaktan eğitimle verilebilir. Uzaktan eğitimle projeler gerçekleştirilebilir, öğrenci katılımının aktif olduğu daha farklı etkinlikler düzenlenebilir. (Ö44K)

Öğrencilerin tümüne erişim sağlanamasa, öğrencilerin bilgi eksikliğinin devam edeceğini öngörüyorum. Mart 2020 tarihinden bu yana yüksekte aşağı doğru hızla büyüyen kartopu misali çocuklarımızın derslerden koptuğunu, toparlanma sürecinin uzun vadeye yayılacağını düşünüyorum. Özellikle ilköğretim kademesi öğrencilerimizin bu süreçte yaşadıkları dezavantajları önümüzdeki yıllarda da etkisinin görüleceğini düşünüyorum. (Ö49K)

Bazı öğretmenlerde Covid-19 salgınının devam etmesi durumunda uzaktan eğitimin devam edeceğini öngörmektedirler. Sözelimi Ö23K "Normalleşmeye kısa sürede geçebileceğimizi düşünmüyorum. Uzaktan eğitimin daha uzun bir süre hayatımızda olacağı kanaatindeyim. Normalleşme sürecine girsek bile alt yapı sağlanırsa yüz yüze eğitimin yanında destekleyici eğitim olarak devam edeceğini düşünüyorum." Demekte ve uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimle birlikte devam edeceğini öngörmektedir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Uzaktan eğitim zaman ve mekândan bağımsız olarak bilgi ve iletişim teknolojisi araç ve gereçlerden faydalanarak gerçekleştirilen ekonomik bir modeldir. Öğretmenin sahip olduğu algı ve görüşler uzaktan eğitimin verimliliğini etkileyen unsurların başında yer almaktadır. Covid-19'un devam etmesi durumunda uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitimin birleştirilip eğitime devam edilmesi gerektiği düşüncesindeyim. (Ö1E)

Süreç devam etse bile seyreltilmiş yüz yüze eğitim faaliyetlerinin mutlaka sürmesi lazım. Sadece uzaktan eğitim ile eğitim faaliyetlerinin hiçbir sonuç getiremeyeceği kanısındayım. (Ö6E)

Ben bu şekilde kademeli olarak devam etmesi gerektiğini düşünüyorum. (Ö40K)

Covid-19 salgınının devam etmesi durumunda artık tek öğretmen biz olmaktan çıkacağımızı tahmin ediyorum. EBA'nın artık bir öğretmencik olabileceğini tahmin ediyorum. Belki de teknolojik bir hamle ile robotik öğretmenler ders yükümüzü hafifletecek ve artık haftayı ikiye bölüp yarısında okulda biz, diğer yarısında EBA'da robot öğretmen olacak. (Ö41E)

Uzaktan eğitim bundan sonra eğitimin vazgeçilmez bir unsuru olarak hayatımızda kalıcı şekilde yerini almıştır. Salgının devam edip etmemesinin bir önemi kalmadı. (Ö46K)

Salgının devam etmesi durumunda uzaktan eğitim; hem öğrencilerin ve velilerin hem de öğretmenlerin içselleştireceği, kabulleneceği ve kendilerini daha da geliştirmeye çalışacağı bir kavram, eğitim sistemi olarak devam edecektir. Uzaktan eğitimi ve gerekliliğini belki de zorunluluğunu hayatlarında çok daha fazla hissedeceklerdir. Okul ve eğitim kavramına yönelik bir Hint sunumu videosu izlemiştim. Burada yakın gelecekte eğitimin çağın gerekliliklerine uygun olarak teknoloji temelli bireysel olarak verilebileceğinden bahsediliyordu. Öğrenciler geleneksel olarak okula gitmiyorlardı. Bu tür geleneksel okul ortamının yaratıcılığı, kendini geliştirmeyi azalttığından söz ediliyordu. (Ö48E)

Araştırmaya katılan bazı öğretmenlerde salgının devam etmesi durumunda velilerin bilinçlendirerek öğrenci katılımını artırılıp uzaktan eğitimden verim alınabileceğini belirtmiştir. Sözelimi Ö7K "Aileler ilk zamanlar daha çok canlı derse ilgi duyuyorlardı bu son zamanlarda aileler çok ilgisiz durumdadılar. Kurmuş olduğum whatsapp gruplarından bile ayrılıyorlar. Onları aradığımda ise hocam bizi rahatsız etmeyin deyip telefonu yüzüme kapatan aileler bile oldu. Bu durum devam ederse çocukların derse katılmaları azalarak devam edecek, Öğrencilerin eğitim düzeyi çok gerilerde kalacak ve ileriki yıllarda telafisi mümkün olmayan sıkıntıları yaşayabiliriz." Demekte ve öğrenci velileri gerekli ilgiyi göstermedikleri takdirde öğrencilerin başarı düzeylerinin çok düşük olacağını ifade etmiştir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Uzaktan eğitime katılımın az olması ve bu durumdan en çok çocukların etkilendiği göz önüne alınırsa eğitim açısından yetersiz ve geri kalmış bir nesil bizi bekliyor. Özellikle veli ilgisi yetersiz çocuklarda geri kalmışlık çok büyük boyutlarda. (Ö12K)

Öğrenci velilerimizi çocuklarını derse katılımlarının sağlamaları, çocuklarının takibini yapmaları için velilerimize gerekli seminerler verilerek uzaktan eğitim sürecini daha başarılı bir şekilde sürdürebileceğimize inanıyorum. (Ö39E)

Araştırmaya katılan bazı öğretmenlerde salgının devam etmesi halinde ders saatinin ve müfredatın yeniden düzenlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ö27E "Salgının devam etmesi durumunda, şuan ki müfredat ve ders saatleriyle uzaktan eğitimi devam ettirmek mümkün değil, gerçekten çok ağır." Demekte müfredatın ve ders

saatlerinin azaltılıp uzaktan eğitime devam ettirilmesinin yararlı olacağını belirtmiştir. Diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

Eğitim programlarını ve müfredatı uzaktan eğitime uygun şekilde düzenlemeliyiz. Ancak bunu sadece uzaktan eğitimle yapmamalıyız. Uzaktan eğitim, yüz yüze eğitimle beraber verildiği zaman daha etkili olacaktır. (Ö31K)

Günlük ders saatleri azaltılabilir. Bu tür çalışmalarla uzaktan eğitim daha cazip hale getirecektir. (Ö45K)

En başta inşallah salgın devam etmez diyelim. Şayet devam etmesi durumunda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ders saatlerinin azaltılmasını ve devam zorunluluğu getirilerek öğrenci devamlılığının sağlanabileceğine inanıyorum. (Ö38E)

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Bu çalışmada Covid-19 salgınının eğitime nasıl yansıdığıyla ilgili öğretmenlerin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Yapılan görüşmelerin sonucunda öğretmenlerin Covid-19 salgını sürecinde Covid -19 salgını tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de okulların yüz yüze eğitimden uzaktan eğitime geçmesine neden olmuştur. İşte bu sürecin ülkemizde eğitime nasıl yansıdığını belirleyebilmek için öğretmenlerin görüşlerine başvurulmuştur. Yapılan görüşmeler sonucunda öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde hangi zorluklarla karşılaştıkları "İnternet alt yapısı ve teknolojik araç yetersizliğinden kaynaklı zorluklar, müfredat, ders programı ve ders saatinden kaynaklı zorlanmalar, öğrenci velilerinden kaynaklı zorlanmalar, öğretmenlere gerekli eğitim verilmemesinden kaynaklı zorlanmalar" kategorileri altında yorumlanmıştır. Öğretmenlerin bu zorluklarla başa çıkma stratejileri " Okulun devam ettiğini hissettirme, destekleyici etkinlikler yaparak ve iletişimi artırarak" şeklinde kategoriler altında yorumlanmıştır. Öğretmenlerin kullandıkları öğretim yöntem ve teknikleri "Düz anlatım yöntemi, soru-cevap, sunuş ve buluş yoluyla öğrenme ve tüm öğretim yöntemleri" şeklinde kategoriler altında yorumlanmıştır. Öğretmenlerin uzaktan eğitimden etkilenmeleri " Kaygı, mesleki doyum, mesleki gelişim ve fiziksel ve ruhsal rahatsızlık" şeklinde kategoriler altında yorumlanmıştır. Öğretmenlerin uzaktan eğitimi değerlendirmeleri " Olumlu, olumsuz, olumlu ve olumsuz" şeklinde kategoriler altında yorumlanmıştır. Covid-19 salgınının devam etmesi durumunda öğretmenlerin öngörülleri "Bilgisayar, tablet, internet gibi teknolojik ihtiyaçlarının giderilmesi, öğrenci katılımının artırılması, yüz yüze eğitimle birleştirilmesi, müfredat ve ders saatlerinin yeniden düzenlenmesi" şeklinde 4 farklı kategori altında incelenmiştir. Bu bölümde elde edilen bulgular literatürdeki diğer çalışmalarla ilişkilendirilerek tartışılmıştır.

Araştırmanın birinci sorusunda öğretmenlere uzaktan eğitim sürecinde karşılaştıkları zorluklar hakkında soru yöneltilmiştir. Öğretmenlerden alınan cevaplara ilişkin yapılan analiz sonucunda, katılımcıların uzaktan eğitim sürecinde karşılaştığı zorluklar; İnternet alt yapısı ve teknolojik araç yetersizliğinden kaynaklı zorluklar, müfredat, ders programı ve ders saatinden kaynaklı zorlanmalar, öğrenci velilerinden kaynaklı zorlanmalar, öğretmenlere gerekli eğitim verilmemesinden kaynaklı zorlanmalar olmak üzere 4 temada toplanmıştır.

İnternet alt yapısı ve teknolojik araç yetersizliğinden kaynaklı zorluklar teması altında öğretmenlerin en fazla belirlediği zorluklar; Öğrencilerin derse katılımı için, tablet, bilgisayar gibi teknolojik araç yetersizliği, internet alt yapısının olmaması, internet erişimi sorunu, elektrik kesintisi şeklinde olmuştur. Bu sonuç diğer araştırmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir (Şahin, 2019; Kalelioğlu, Altan ve Çetin, 2016). İnternet erişimi zorluğu, derse katılım için gerekli cihazın olmaması, internet veya elektrik kesintilerinden kaynaklı dersten kopmalar, öğrencilerin uzaktan eğitime katılmak için bilgisayara, internete erişimde problem yaşadığını paylaşmıştır (Kalelioğlu, Atan ve Çetin, 2016).

Müfredat, ders programı ve ders saatinden kaynaklı zorluklar teması altında öğretmenlerin en fazla belirlediği zorluklar; Müfredatın uzaktan eğitim için zor olduğu, haftalık ders saatlerinin yenden düzenlenmesi gerektiği, günlük ders programının yoğunluğu, uygulamalı derslerde materyal sıkıntıları şeklinde olmuştur. Bu sonuç diğer araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Derslerin kısa tutulması, ders sürelerinin düzenlenmesi (Başaran, Doğan, Karaoğlu ve Şahin, 2020). Ders müfredatı azaltılmalı, ders programı iyi düzenlenmeli şeklinde paylaşmıştır (Uyar, 2020).

Öğrenci velilerinden kaynaklı zorlanmalar teması altında öğretmenlerin en fazla belirttiği zorluklar; Velilerin öğrencilerinin takibini yapmaması, Velilerin eğitime duysuz kalması, velilere yönelik rehberlik hizmeti verilmesi şeklinde olmuştur. Bu sonuç diğer araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Uzaktan eğitim sürecinde velilerin yeterince destek olmadığı, veliler tarafından öğrenci gözetiminin yeterince yapılmaması şeklinde paylaşmıştır (Uyar, 2020).

Araştırmanın ikinci sorusunda öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde yaşadıkları zorluklarla başa çıkma stratejileri hakkında soru yöneltilmişti. Öğretmenlerden alınan cevaplara ilişkin yapılan analiz sonucunda, katılımcıların uzaktan

eğitim sürecinde yaşadıkları zorluklarla başa çıkma stratejileri; okulun devam ettiğini hissettirerek, destekleyici etkinlikler yaparak ve iletişimi artırarak olmak üzere üç temada toplanmıştır.

Okulun devam ettiğini hissettirerek teması altında, öğretmenlerin en fazla belirlediği zorluklarla başa çıkma stratejisi; Her gün ödev verilmesi, geçmişte çekilen fotoğrafların paylaşılması, ders notlarının günü birlik gönderilmesi, öğrenci yoklamasının alınması ve derslerin zamanında işlenmesi şeklinde olmuştur. Bu sonuç diğer araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Okulun devam ettiğini hissettirmek boyutunda kullanılan metotlardan en fazla olanı öğrenciler arasında iletişimi sağlamak ve dönütleri anında verebilmek olarak tanımlanmıştır (Demirtaş, Üstüner ve Özer, 2007: 443).

Destekleyici etkinlikler yaparak teması altında öğretmenlerin belirlediği zorluklarla başa çıkma stratejisi; Anket, tartışma ve fikir paylaşımının yapılması, uygulamalı çeşitli etkinlikler yapılması, basit malzemelerle deneyler yapılması şeklinde olmuştur. Bu sonuç diğer araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Eğlenceli etkinlikler yaptırmak, öğrencilere güzel sözler söylemek, destekleyici faaliyetlerde bulunarak uzaktan eğitim ile öğrencilerin motive olmalarını sağlayıcı destekleyici etkinliklerin yapılmasının eğitimin niteliği bakımından önemli olduğu ifade edilebilir (Çakın ve Akyavuz, 2020).

İletişimi artırmak teması altında öğretmenlerin belirlediği zorluklarla başa çıkma stratejisi; Günlük düzenli veli görüşmeleri, Whatsap grubundan görüşmeler, (chat) sohbet özelliğinin aktif edilmesi, birebir ilgilenme şeklinde olmuştur. Bu sonuç diğer araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Öğrencilere bireysel dönüt sağlanmalı, öğretmen öğrencileriyle iletişim sağlayabilmelidir (Özyürek ve diğerleri, 2016).

Araştırmanın üçüncü sorusunda öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde kullandıkları öğretim yöntem ve teknikleri sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerden alınan cevaplara ilişkin yapılan analiz sonucunda, öğretmenlerin çoğunluğu uzaktan eğitim sürecinde düz anlatım yöntemini kullandığı bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca yine öğretmenlerin büyük bir kısmı soru-cevap tekniğini kullandığı, bazı öğretmenlerin ise buluş ve sunuş yoluyla öğrenme tekniğini kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç diğer araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Bakioğlu ve Çevik (2020) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarında belirtilen, öğretmenlerin çoğunlukla düz anlatım ve soru cevap yöntem ve tekniğini kullandıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmanın dördüncü sorusunda öğretmenlerin uzaktan eğitimden nasıl etkilendikleri sorusu sorulmuştur. Öğretmenlerden alınan cevaplara ilişkin yapılan analizin sonucunda, katılımcıların uzaktan eğitimden etkilenmelerini; Kaygı, mesleki doyum, mesleki gelişim ve fiziksel ve ruhsal rahatsızlık olmak üzere 4 temada ele alınmıştır.

Kaygı teması altında öğretmenlerin uzaktan eğitimde en fazla kaygılanarak etkilenmelerini; kendini yetersiz hissetme, moralsiz olma, öğrenciye ulaşamama, belirsizlik gibi nedenlere bağlı olduğu şeklinde ifade etmişlerdir. Bu sonuç diğer araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Araştırmaya katılan katılımcılar bu pandemi döneminde sınıf ortamında öğretmenlik yapamamanın çoğunluğunda (%58) kaygı oluştuğu tespit edilmiştir. (Bakioğlu ve Çevik, 2020).

Mesleki doyum teması altında öğretmenlerin uzaktan eğitimde mesleki doyumlarını da olumsuz etkilediğini; Eğitimsel başarı sağlayamama, işe yaramama hissi, yüz yüze eğitime özlem, gibi nedenlere bağlı olduğu şeklinde ifade etmişlerdir. Bu sonuç diğer araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Salgın sürecinde öğrenci ve öğretmenlerde olduğu gibi insanlar evlerinde kalmak durumunda kalmış, aile sağlığı, ailenin maddi durumu, aile güvenliği, iş imkânı gibi diğer durumlarını mütalaa etmek için zamanları çok olmaları nedeniyle endişelenmişlerdir (Wang ve diğerleri, 2020).

Mesleki gelişim teması altında uzaktan eğitimin öğretmenlere olumlu etkileri; Teknolojik bilgilerin öğrenilmesi, mutlu olma, kendini geliştirme, şeklinde ifade etmişlerdir. Olumsuz etkileri; eğitimsel başarı sağlayamama, daha fazla yorgun düşme, zamanın boşa harcanması, yıpranma, günün verimsiz hale gelmesi şeklinde olmuş olup daha çok olumsuz etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Bu sonuç diğer araştırma sonuçlarıyla birebir örtüşmemektedir. Pandemi sürecinde öğretmenlerin (%84) mesleki gelişimleri olumlu etkilenmiştir. Buna sebep olarak; bu dönemde kendilerini geliştirme fırsatı bulduklarını, zor durumda ders verdikleri için kendilerinde güven duygusu oluştuğunu, bu dönemde daha az yorulduklarına bağlamışlardır (Bakioğlu ve Çevik, 2020).

Fiziksel ve ruhsal olarak etkilenme teması altında uzaktan eğitimin öğretmenlere olumsuz etkileri; Baş, bel, boyun ve ruhsal rahatsızlıkların yaşanması şeklinde olmuştur. Bu sonuç diğer araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Covid-19 salgını, öğretmenlerin kaygı durumlarını artırdığını, psikolojilerini olumsuz etkilediği, depresyona girmelerine sebep olduğu belirlenmiştir (Çiçek ve diğerleri, 2020).

Araştırmanın beşinci sorusunda öğretmenlerin uzaktan eğitimi nasıl değerlendirdikleri sorusu sorulmuştur. Öğretmenlerden alınan cevaplara ilişkin yapılan analizin sonucunda, Öğretmenlerin uzaktan eğitimi değerlendirmeleri; Uzaktan eğitime ilişkin Olumlu değerlendirmeler ve olumsuz değerlendirmeler olmak üzere 2 temada ele alınmıştır.

Uzaktan eğitime ilişkin olumlu değerlendirmeler teması altında öğretmenlerin en çok vurguladığı olumlu görüşler; Günümüz eğitiminin bir özelliği olması, Velinin eğitime katılımının daha yakından olması, istenilen mekân ve zamanda yapılması, maliyetinin az olması ve mesleki doyum açısından katkı sağladığı şeklinde olmuştur. Bu sonuç diğer araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Öğretmenlerin büyük bir kısmı uzaktan eğitime dair akademik açıdan olumlu görüş ifade etmişlerdir. Akademik bakımından uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimle karşılaştırmaları çalışmalara konu olmaktadır (Allen ve Seaman, 2016).

Uzaktan eğitime ilişkin olumsuz değerlendirmeler teması altında öğretmenlerin en çok vurguladığı olumsuz görüşler; İnternet, bilgisayar ve tablet gibi teknolojik ihtiyaçlarının yetersizliği, Ev ortamının okul ortamı kadar sıcak olamadığı, öğrenci katılımının yetersiz olması, ders sürelerinin az olması şeklinde olmuştur. Araştırmada elde edilen internet problemi, derse katılım için ihtiyaç duyulan tablet, bilgisayar gibi teknolojik araçların yeterli miktarda olmaması, internet bağlantısı ve elektrik kesintilerinden dolayı dersten ayrılmalar (Şahin, 2019; Kalelioğlu, Atan ve Çetin, 2016; Özyürek, Begde, Yavuz ve Özkan, 2016) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın altıncı sorusunda Covid-19 salgınının devam etmesi durumunda öğretmenlerin öngörülerini hakkında soru yöneltilmiştir. Öğretmenlerden alınan cevaplara ilişkin yapılan analiz sonucunda katılımcıların Covid-19 devam etmesi durumunda uzaktan eğitime yönelik öğretmenlerin öngörülerini; En yoğun ve üzerinde durulan öğrencilerin internet, bilgisayar, tablet gibi ihtiyaçlarının giderilmesi gerektiğidir. Ayrıca öğrenci katılımının artırılmasının bir zorunluluk olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Öğretmenler Covid-19 salgınının devam etmesi durumunda uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimle birlikte devam edeceğini belirtmişlerdir. Velilerin uzaktan eğitime karşı bilinçlendirilmesi gerektiğinin önemi üzerinde durmuşlardır. Öğretmenlerin Müfredat ve ders saatinin azaltılmasını öngörmeleri ulaşılan sonuçlar arasındadır. Uyar (2020) tarafından yapılan benzer bir araştırmada katılımcıların öğrencilerin bilgisayar tablet gibi araç ihtiyaçlarının giderilmesi gerektiğini, ders programını yeniden düzenlenmesini, müfredatın az olmasını istemeleri ulaşılan sonuçlardandır.

4.2. Öneriler

Bu alanda çalışacak olan araştırmacılar için çalışmada elde edilen veriler sonucunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

İnternet alt yapı eksikliği giderilmeli

Uzaktan eğitimin iyileştirilmesi için öğrenci katılımının artırılması gereklidir. Öğrenci velisi ve öğrenciye bu konuda rehberlik hizmetinin televizyonda uzman kişilerce verilmesi sağlanabilir.

Öğrencilerin canlı derslere katılacağı miktarda ücretsiz internet verilmesi öğrenci katılımını artıracaktır.

Öğrencilerin canlı dersleri tekrar izleyebilme imkanının sağlanması

Öğretmenlere canlı dersleri öğrencilere daha aktif, etkili ve eğlenceli anlatabilmeleri için hizmet içi eğitiminin verilmesi

Ders materyallerinin uzaktan eğitim için uygun olarak yeniden hazırlanması

Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması adına öğrencilere ivedili olarak derslere aktif katılımları için gerekli alt yapıyı sağlaması

Pandemi sürecinde canlı derslere katılmamış öğrenciler için destek eğitim kesinlikle sağlanmalıdır. Aksi halde canlı derse katılan öğrencinin başarı düzeyi ile canlı derslere katılmayan öğrenciler arasında akademik anlamında büyük farklar olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Akdemir, O. (2011). Yükseköğretimimizde uzaktan eğitim. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi,1(2), 69-71.
2. Arbaugh, J. B. (200). Virtual Classroom Characteristics and student Satisfaction with Internet-Based MBA Courses journal of Management Education, 24(1).
3. Avcı, F. ve Akdeniz, E.C.(2021). Koronaviüs (Covid-19) Salgını ve uzaktan eğitim sürecinde karşılaşılan sorunlar karşısında öğretmenlerin değerlendirmeleri. Uluslararası sosyal bilimler ve eğitim dergisi, 3(4), 117-154

4. Bakioğlu, B., Çevik, M.(2020) Covid-19 Pandemi sürecinde Fen bilimi öğretmenlerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri 109-129
5. Başaran, M., Doğan, E., Karaoğlu, E. ve Şahin E. (2020). Ajer- Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi 2020,5(2), 368-39 <https://dergipark.org.tr/pub/egitime-ISSN-2619-9351>
6. Canpolat, U ve Yıldırım, Y. (2020). Ortaokul öğretmenlerinin Covid-19 salgını sürecinde uzaktan eğitim deneyimlerinin incelenmesi. Açık öğretim uygulamaları ve araştırma dergisi (AUAd), 7(1), 74-109
7. Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2016). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches. Sage publications.
8. Çakın, M., külekçi Akyavuz, E.(2020). The Covid-19 süreci ve eğitime yansması: öğretmen görüşlerinin incelenmesi International Journal of Social Sciences and Education Research, 6(2), 165-186
9. Çiçek, İlhan, Tanhan, Ahmet, Arslan, Gökmen ve Buluş, Metin(2020). (inceleme altında/manuscripts under review). "Psychological Inflexibility Predicts Depression and Anxiety during COVID-19: Acceptance and Commitment Therapy Perspective". doi: 10.13140/RG.2.2.32134.19526.
- 10.Erol Şahin, A. N. (2019). Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Dersinin Uzaktan Eğitim Yoluyla Öğretilmesi Hakkında Öğretim Elemanlarının Görüşleri. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39(1),
- 11.İşman, A. (2011). Uzaktan Eğitim. Pegem A Yayınları. 5.Baskı
- 12.Kavuk, E. ve Demirtaş, H. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde öğretmenlerin uzaktan eğitimde yaşadığı zorluklar. Uluslararası pedagoji dergisi (E-UPAD), 1(1), 55-73
- 13.Lau, J., Yang, B. ve Dasgupta, R. (2020). Will the coronavirus make online education go viral? timeshighereducation.com/features/will-coronavirus-make-online-education-go-viral(Erişim tarihi:15 haziran 2020).
- 14.Odabaş, H.(2003). İnternet tabanlı uzaktan eğitim ve bilgi ve belge yönetimi bölümleri, Türk Kütüphaneciliği 17(1), 22-36.
- 15.Özyürek, A., Begde, Z., Yavuz, N. ve Özkan, İ.(2016). Uzaktan eğitim uygulamasının öğrenci bakış açısına göre değerlendirilmesi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(2), 595-605. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/joiss/issue/30780/323661>
- 16.Sağlık Bakanlığı.(2020). <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html>adresinden 30 kasım 2020 tarihinde erişilmiştir.
- 17.Torkut, O., Karacadağ, M. C.(2002, Mayıs). Sakarya Üniversitesi uzaktan öğretim önlisans projesi ve SAÜİDÖ. Bilgi Teknolojileri Kongresi' nde sunulan bildiri, Denizli.
- 18.UNESCO. 2020 COVID-19 educational disruption and response. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse> adresinden 06.05.2020 tarihinde erişilmiştir.
- 19.Uyar, E. (2020) Covid-19 Pandemi sürecinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin uzaktan eğitime yönelik görüşleri. Kapadokya Eğitim Dergisi, 1(2), 15-32
- 20.WHO. (2020). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 -11 March 2020, <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>, web adresinden 1 aralık 2020 tarihinde erişilmiştir
21. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (Genişletilmiş 10 baskı). Ankara: Seçkin.
- 22.Yıldız, E. ve Seferoğlu, S. (2020). Uzaktan eğitim öğrencilerinin çevirim içi teknolojilere yönelik öz-yeterlilik algılarının incelenmesi Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi, 18(1), 33-46

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1637-1642

Arrival
06 October 2022
Published
30 November 2022

Article ID
66199
Article Serial Number
14

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66199>

How to Cite This Article
Aktas, M., Ercan, L. ve Gürlu
Bulut, G. (2022). "Süsleme
Sanatının İçindeki Simetri
Çeşitlerinin Geogebra İle
Öğretimin Öğretmen
Adaylarının Başarısına Etkisi",
Journal of Social, Humanities
and Administrative Sciences,
8(58):1637-1642

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

This journal is an open access,
peer-reviewed international
journal.

Süsleme Sanatının İçindeki Simetri Çeşitlerinin Geogebra İle Öğretimin Öğretmen Adaylarının Başarısına Etkisi

The Impact of Teaching Types of Symmetry in Tessellation Art through Geogebra on the
Success of Teacher Candidates

Mine Aktaş Leyla Ercan Gökçen Gürlu Bulut

Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Ankara, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara, Türkiye
Doktora Öğrencisi., MEB, Ankara, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada, öğrencilerin dinamik geometri yazılımlarından Geogebra'yı kullanarak bir çokgenin koordinat düzlemindeki eksenlerden birine göre yansıma, herhangi bir doğru boyunca öteleme, ötelemeli yansıma ve orijin etrafında dönme hareketlerini verilen yönergelerle dikkat ederek yapmaları ve sonuçta yansıma, öteleme ve dönme ve ötelemeli yansıma hareketlerindeki temel mantığı keşfetmeleri beklenmektedir. Amacımız, dönüşüm geometrisinin öğretiminde ve öğreniminde Geogebra'yı nasıl kullanabileceğimizi örneklerle göstermek kadar, öğrencilerin kavramların arka planını anlama düzeylerini artırmaktır. Araştırmada, tek gruplu ön-test ve son-test deneysel desen kullanılmıştır. Çalışma kapsamında uzman görüşü alınarak araştırmacılar tarafından (orijinal çizimlerin kullanıldığı ve simetri çeşitlerinin yer aldığı) geliştirilen, 10 sorudan oluşan başarı testi kullanılmıştır. Başarı testi matematik bölümünün 2. sınıfında okumakta olan üniversite öğrencilerinden 69 öğrenciye uygulama öncesinde ön-test, uygulama sonrasında son-test olarak uygulanmıştır. Uygulamalar araştırmacılar tarafından Geogebra kullanılarak simetri çeşitleri, üçgen kullanılarak adım adım nasıl yapılacağı hakkında yönergeler verilerek yapılmış ve yaptırılmıştır. Çalışma sonunda elde edilen veriler Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi ve Mann-Whitney U Testi ile analiz edilmiş ve öğrencilerin uygulama sonunda başarılarının arttığı görülmesine karşın cinsiyet açısından anlamlı bir değişim meydana gelmediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Geogebra, Dönüşüm Geometrisi, Süsleme, Simetri

ABSTRACT

In this study, it is expected that students will apply the movements of reflection of a polygon towards one of the axis in the coordinate plate, translation, glide reflection and rotation around the origin in accordance with the instructions provided by utilizing Geogebra, a dynamic software, and thus explore the underlying reason of reflection, translation and rotation and glide reflection movements. Our purpose is to facilitate students' comprehension of the concepts' background as well as demonstrating how we can use (Geogebra) in teaching and learning transformation geometry. In the study, one sample pre-test and post-test research experimental design was employed. Within the scope of the study, an achievement test consisting of 10 questions developed by researcher (in which original drawings and used and symmetry types are included), was used by taking expert opinion. The achievement test was applied to 69 students of university students studying in the 2nd of the mathematics department as pre-test before the implementation and post-test after the implementation. The implementation was conducted and have the students applied by the researchers by giving instructions on how to do types of symmetry using Geogebra by using triangles step by step. The data obtained at the end of the study were analysed with the Wilcoxon Signed Ranks Test and Mann - Whitney U Test and it was seen that although the success of the students increased at the end of the application, there was no significant, there was no significant change in gender.

Keywords: Geogebra, Transformation Geometry, Tessellation, Symmetry

1. GİRİŞ

Günümüzde gelişen teknoloji sayesinde alternatifler artabilmekte ve bu sayede anlamlı matematik öğretiminin gerçekleşmesi mümkün olabilmektedir. Matematik öğretiminin amaçlarından birisi öğrencilerin yaşam kalitelerini artırmak, problem çözme becerilerini geliştirmek ve karşılaşılabilecekleri sorunlara çözüm bulabilmektir (Kaya, 2018; MEB, 2013; 2018). Bazı araştırma sonuçlarına göre matematikteki akademik başarıları yüksek olan öğrencilerin istenmeyen davranışlarında azalma görülmektedir. Matematik dersinin öğrencinin motivasyonunu bir çok açıdan etkilediği görülmektedir (Ercan, 2012). Motivasyona görsellik katılarak öğrenimi daha etkili ve kalıcı hale getirebilmek amaçlanmaktadır. Günümüzde gelişen teknoloji sayesinde alternatifler artabilmekte ve bu sayede anlamlı matematik öğretiminin gerçekleşmesi mümkün olabilmektedir.

Dinamik geometri yazılımları sayesinde geometrik çizimler yapılabilmektedir (Hohenwarter, 2003). Bu sayede öğrencilerin zorluk çektiği konulardan birisi olan simetrisinin öğretimi öğrencileri motive ederek daha istekli hale gelmeleri sağlanabilir. Bilgisayar teknolojisindeki hızlı gelişmeler matematik eğitimcilerine yeni sorumluluklar getirmektedir. Bilgi teknolojisi çağında bir matematik öğretmenin, eğitimcisinin ya da uzmanının bu kadar yararlı eğitim yazılımlarının gücü ve önemi konusunda kendini donatmış olması gerekir. Geogebra, temel geometrik elemanların oluşturulması ve bu temel geometrik elemanları kullanarak çeşitli geometrik yapılar inşa edilmesi ve

üzerinde çalışılabilmesi için çeşitli kolaylıklar sağlayan interaktif bir geometri yazılımıdır (Hohenwarter, 2002; Olive, 2000).

Geometri, şekillerin hem kendilerini hemde öteleme, yansıma, dönme ve ötelemeli yansıma hareketlerini inceler (MEB, 2009). Özellikle yapılandırmaların oldukça karmaşık olduğu bazı geometri konularında öğrencilerin keşif yapmalarına izin vermek, geçmişte zordu. Dinamik geometri yazılımlarının kullanımıyla, öğrencilere bazı keşfettirici etkinlikler yapmalarına izin vermek veya bazı geometrik özellikleri ispatlamadan önce görselleştirme imkânı vermek mümkündür. Olive'nin (2000) söylediği gibi “dinamik geometri, matematiği fen bilimleri laboratuvarına dönüştürebilmelidir”. Böylece öğrencilerin asıl görevi, üzerinde çalışılan kavramlar hakkında gözlem yapmak, kaydetmek, tahmin yürütmek, varsayımlarda bulunmak, test etmek ve teoriler üretmek olacaktır.

Dönüşüm geometrisi, öğrencilere matematik ve sanat arasındaki ilişkinin varlığını keşfedebilme olanağı sunma özelliğine sahiptir. Örneğin bir halı deseninde dönüşüm geometrisinde yer alan simetri şekillerini görebilir. Buda günlük hayatta simetri çeşitlerini nerede görebileceği konusunda merak uyandırıp çevresi ile daha çok ilgilenip simetri konusunun daha çok ilgisini çekmesine yol açacaktır (Duatpe ve Ersoy, 2003).

2. SÜSLEME VE SÜSLEME İÇİNDEKİ SİMETRİ

Süsleme (tessellation); Latince antik Roma mozaiklerinde kullanılan küçük fayans yada köşeli taşın adı olan “*tessela*” kelimesinden gelmektedir. Süslemeler altında gizlenen desenleri, tasarımları keşfedilirken; simetrisinin belirlenmesi sağlanmış olur (Britton ve Seymour, 1989).

“Her süsleme, motiftan (örüntü modelinden) oluşmuştur. Simetri, bir süsleme özelliğidir” (Britton ve Seymour, 1989). “Her motif; bir modele simetri çeşitlerinden bazılarının uygulanmasıyla meydana getirilmiştir. Sadece geometrik şekiller ve motiflerin boşluk kalmadan bir araya getirilmesiyle süsleme oluşturulur (Bassarear, 1995).

Etimoloji (köken bilimi)’de simetri kelimesi “sym” (birlikte) ve “metron” (ölçme) kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşmuştur (Conway vd., 2008). Matematikteki süslemenin nasıl yapıldığını anlayabilmek için simetri çeşitlerinin iyi bilinmesi gerekmektedir. Bunlar öteleme simetrisi, yansıma simetrisi, dönme simetrisi, ötelemeli-yansıma simetrisidir. Simetri, bir süsleme özelliğidir (Britton ve Seymour, 1989).

2.1. Simetri Çeşitleri

Bu bölümde öteleme simetrisinin, yansıma simetrisinin, dönme simetrisinin ve ötelemeli yansıma simetrisinin tanımları verilmiştir.

2.1.1. Öteleme (Kayma) Simetrisi

“Düzlemde her bir noktanın veya bir şeklin aynı doğrultu boyunca aynı birimde hareket ettirilmesine öteleme (kaydırma) simetrisi denir” (Britton, Seymour, 1989).

2.1.2. Yansıma Simetrisi (Doğruya Göre Simetri - Ayna Simetrisi)

György (2007); yansıma simetrisini; “bir şeklin düz bir çizgi üzerine çevrilmesiyle, çizginin öbür tarafında, şeklin kendisiyle aynı mesafede ancak zıt yönde belirmesi olarak tanımlamıştır”.

2.1.3. Dönme Simetrisi

“Düzlemde her bir noktanın veya şeklin bir nokta etrafında pozitif veya negatif yönde noktaya olan uzaklığını koruyarak döndürülmesine dönme simetrisi denir” (György, 2007).

2.1.4. Ötelemeli -Yansıma Simetrisi

✓ “Bir şekil, belirlenen bir doğru üzerine yansıtılıp, takiben bu doğruya paralel yönde ve doğrultuda kaydırılmasıyla ötelemeli-yansıma simetrisi meydana gelir. Ötelemeli yansıma simetrisinde, yansıma veya öteleme birbirini takip etmelidir” (Britton ve Seymour, 1989).

3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı, süsleme sanatının içindeki simetri çeşitlerinin Geogebra ile öğretiminin öğretmen adaylarının başarısına etkisini incelemektir. Bu amaç kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1. Süsleme sanatının içindeki simetri çeşitlerinin Geogebra ile öğretimi sonucunda grubun ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
2. Süsleme sanatının içindeki simetri çeşitlerinin Geogebra ile öğretimi sonucu grubun son-test puanları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu çalışmada, Geogebra yazılımı kullanılarak, süsleme sanatının içindeki simetri çeşitleri öğrencilerle birlikte yapılmıştır. Öğrenci, süslemede simetriyi kullanarak meydana getirdiği örüntünün bizzat içinde olduğu için yaparak yaşayarak öğrenecektir. Bu sayede anlamlı öğrenme gerçekleşmiş olacağı için öğrencideki ön yargının değiştirilebileceği ve akademik başarının artacağı düşünülmektedir.

5. YÖNTEM

5.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada tek gruplu ön-test ve son-test deneysel desen kullanılmıştır.

5.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırma, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Matematik Eğitimi Anabilim Dalında uygulanmıştır. Bu çalışmanın örnekleminde 2. sınıfta okumakta olan 69 üniversite öğrencisi (58 kız-11 erkek) bulunmaktadır.

5.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, uzman görüşü alınarak araştırmacılar tarafından geliştirilen (simetri çeşitleri kullanılarak elde edilen orijinal çizimlerin yer aldığı) 10 sorudan oluşan başarı testi kullanılmıştır. Testin pilot çalışması 4. sınıfta okuyan toplam 70 öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. Test ve madde analizi istatistiklerine göre çalışmada kullanılan 10 maddenin güvenilirlik katsayısı 0.71 olarak hesaplanmıştır. “0.70 den fazla güvenilirlik katsayısına sahip olan başarı testinin güvenilirlik düzeyi önemlidir” (DeVelles, 1991). Sorularda orijinal şekiller kullanılarak, simetri, simetri çeşitlerinin tanımlanması ve orijinal şekillerdeki simetri çeşitlerinin bulunması istenmiştir.

5.4. Verilerin Analizi

İkinci sınıfta okumakta olan 69 öğrenciye Geogebra ile simetri öğretimi yapılmadan önce ön-test uygulanmıştır. Daha sonra Geogebra uygulamaları ile iki ders saati süresince simetri anlatılmıştır. Öğrencilere simetrinin Geogebra ile anlatımından sonra son-test uygulanmıştır.

Shapiro-Wilk testi, örneklem büyüklüğünün 50’den küçük olduğu durumlarda kullanılan normallik testidir” (Corder ve Foreman, 2014). Verilerin büyüklüğü 50 den fazla olmasına rağmen normallik testine bakılmıştır. Çalışmanın normallik testinden, başarı testinin ön uygulama verilerinin (N=69, Statistic=.167, p<.05); başarı testinin son uygulama verilerinin (N=69, Statistic=.143, p<.05) normal dağılım göstermediği görülmektedir. Bu bulgular neticesinde Mann-Whitney U testi ve Wilcoxon İşaretleli Sıralar Testi kullanılmıştır.

5.5. Uygulama Süreci

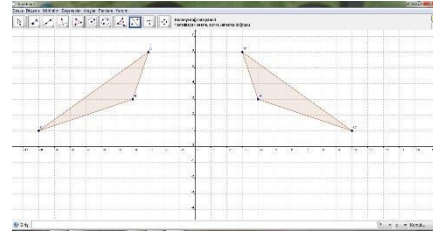
Uygulama sırasında, araştırmacı tarafından Geogebra kullanılarak simetri çeşitleri, üçgen kullanılarak adım adım nasıl yapılacağı hakkında yönergeler verilerek öğrencilerle birlikte yapılmıştır (Tablo1) (Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3, Şekil 4).

Tablo 1: Geogebra da Simetri Çeşitleri Elde Elde Edilirken Kullanılan Yönergeler ve Çıktılar

Uygulama Süreci	Uygulama Sonucu

Yönerge 1 (Yansıma)

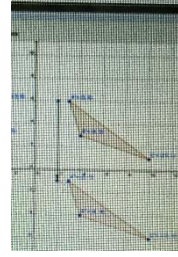
Bir üçgen çizmek için 5 numaralı araç çubuğunda açılan sekmeden “çokgen” yazısını tıklayıp grid üzerinde üçgenin köşelerini belirleyerek çizim yapınız. Bir sonraki aşama olarak üçgenin y eksenine göre yansımını almak için 9 numaralı araç çubuğunda “nesneyi doğruya yansıt” komutuna tıklayınız. Fare ile birlikte üçgenin üzerine gidip farenin sol tuşunu tıklayınız. Son olarak y eksenine göre yansıma alacağımızdan fareyi o eksenin üzerine götürünüz ve tıklayınız.

Şekil 1: Geogebra Kullanılarak Üçgene Yansıma Simetrisinin Uygulanması

Yönerge 2 (Öteleme)

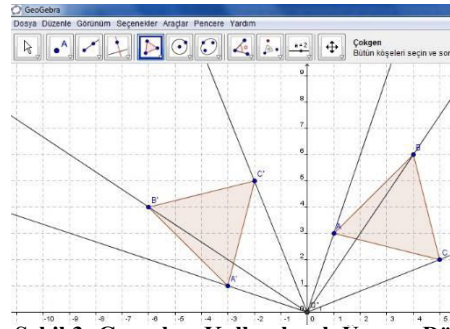
Bir üçgen çizmek için 5 numaralı araç çubuğunda açılan sekmeden “çokgen” yazısını tıklayıp grid üzerinde üçgenin köşelerini seçip çizim yapınız. Bir sonraki aşama olarak 3 numaralı araç çubuğundan “iki nokta arasındaki vektör” komutunu seçerek vektörün başlangıç noktası belirleyip, ötelenecek miktara dikkat edilerek vektörü bitiş noktasına kadar götürünüz. Araç çubuğundan “nesneyi vektörle ötele” komutunu seçiniz. Daha sonra fareyi ötelenecek olan üçgenin üzerine götürüp farenin sol tuşuna daha sonra fareyi vektörün üzerine götürüp farenin sol tuşuna tıklayınız.

Şekil 2: Geogebra Kullanılarak Üçgene Öteleme Simetrisinin Uygulanması

Yönerge 3 (Dönme)

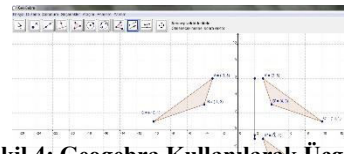
Bir ABC üçgeni oluşturmak için 5 numaralı araç çubuğunda açılan sekmeden “çokgen” yazısını tıklayıp grid üzerinde üçgenin köşelerini seçerek çizim yapınız. Şimdi orijin noktasına bir nokta koymak için 2 numaralı araç çubuğuna farenin sol tuşuyla tıklayınız ve ardından orijin noktasına tıklayınız. Daha sonra orijinden ve A noktasından geçen OA ışını çizmek için 3 numaralı araç çubuğunda “2 noktadan geçen ışın” komutunu seçiniz. Ardından orijini ve A noktasına tıklayınız. Şimdi OA ışını saat yönünün tersinde 90° döndürmek için 9 numaralı araç çubuğunda “nesneyi nokta etrafında açıyla döndür” komutunu seçiniz. Sonra OA ışınına ardından orijine tıkladıktan sonra karşımıza döndürmek istediğimiz açıyı ve yönünü belirlemek için bir pencere açılacaktır. 90° yazıp tamama tıklayınız. Aynı işlemleri OB ve OC ışınları içinde yapınız. Daha sonra ışınların dönme altındaki A', B', C' noktalarını birleştiriniz. Oluşturulan üçgen ABC üçgeninin dönme sonucunda oluşan görüntüsüdür.

Şekil 3: Geogebra Kullanılarak Üçgene Dönme Simetrisinin Uygulanması

Yönerge 4 (Ötelemeli-Yansıma)

Bir üçgen çizmek için 5 numaralı araç çubuğunda açılan sekmeden “çokgen” yazısını tıklayıp grid üzerinde üçgenin köşelerini seçerek çizim yapınız. Yönerge 1'i uygulayınız ve yansıma sonucunda oluşan şekli Yönerge 2 yi kullanarak öteleyiniz.

Şekil 4: Geogebra Kullanılarak Üçgene Ötelemeli - Yansıma Simetrisinin Uygulanması

6. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırmanın verilerinin analiz sonuçlarından elde edilen bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

Süsleme sanatının içindeki simetri çeşitlerinin Geogebra ile öğretiminin uygulandığı grubun ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

Burada, uygulama yapılan grubun ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir (Tablo 2). Anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

Tablo 2: Başarı Ön-Test ve Son-Test Uygulamalarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Sontest-Öntest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıra	9	17,50	157,50	5,290*	,001
Pozitif Sıra	47	30,61	1436,50		
Eşit	13				

*Negatif sıralar temeline dayalı

Elde edilen sonuçlara göre öğrencilerinin ön-test ve son-test başarı puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($z=5.290$, $p<.05$). Fark puanlarının sıra ortalaması ve toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani sontest puanı lehine olduğu görülmektedir. Yani öğrencilerinin uygulama sonrasında başarıları artmıştır.

Süsleme sanatının içindeki simetri çeşitlerinin Geogebra ile öğretiminin uygulandığı grubun son-test puanları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

Bu bölümde, uygulama yapılan grubun son-test puanları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir (Tablo 3). Anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

Tablo 3: Son-Test Sonuçlarının Cinsiyete göre Mann-Whitney U testi Sonuçları

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Kız	58	36,47	2155,50	233,50	,153
Erkek	11	27,23	299,50		

Elde edilen sonuçlara göre kız ve erkek öğrencilerin son-test sonuçları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($U=233.50$, $p>.05$). Buda cinsiyetin anlamlı bir değişken olmadığını göstermektedir.

7. TARTIŞMA

Matematik öğretiminde dinamik geometri yazılımı kullanımı; keşfetme, problem çözme, anlama, günlük hayat problemlerini içerir ancak bunlarla sınırlı değildir. Eğer uygun bir şekilde kullanılırsa, dinamik geometri yazılımları, alan bilgisi öğrenimi ile birlikte, genel yeteneklerin ve öğrencilerin matematiğe karşı olumlu tutum geliştirmelerine odaklanan matematik programının yaygın konuları ile baş edilebilir. Matematiği seven matematiği niçin öğrendiğini bilen matematikte öğrendiklerini yaşama uygulayabilen öğrenciler kullanılan teknolojiler sayesinde matematik korkusundan uzaklaşarak daha eğlenceli bir şekilde matematiği öğrenebilirler. Fakat burada öğretmenlerin yaklaşımlarının ve bu işle uğraşma düzeylerinin gerçek öğretme ortamları oluşturmadaki önemini büyüktür. Bielefeld & Straber'in (2002) söylediği gibi, "Dinamik geometri yazılımları iyice düşünülüp kullanılmalıdır. En iyi sonuçlar için, program yeniden yapılandırılmalı ve dinamik geometri yazılımı, temel bilgilere dayalı bir araç olarak kabul edilmelidir." Ancak bu şekilde dinamik geometri yazılımı kullanımı gerçekten faydalı olur ve nihayetinde matematik öğrenme ve öğretiminin kalitesini artırılabilir (Bielefeld ve Straber, 2002).

Literatürde simetri ile ilgili çalışmalar şunlardır: Aktaş ve diğerleri (2016), "Süslemede simetrinin etkisi" konulu araştırmalarında, örüntü, simetri, simetri çeşitleri, simetri ve örüntü modeli arasındaki ilişki, süsleme ve örüntü modeli arasındaki ilişki ve bazı süsleme teknikleri verilmiştir. Aktaş, Bulut ve Aktaş (2014) çalışmalarında, PowerPoint sunumu ile simetri çeşitleri orijinal çizimler kullanılarak animasyon ile gösterilmiştir. Aktaş (2015), bilgisayar animasyonlarının simetri öğretiminin öğrencilerin akademik başarısını arttırdığını göstermiştir. Aktaş, Bulut ve Yüksel (2011), örüntüler ile ilgili bilgisayar animasyonları ve aktiviteleri kullanıldığında öğrencilerin akademik başarılarını arttırdığını göstermişlerdir. Güven ve Yılmaz (2012) çalışmasında, Dinamik Geometri Yazılımlarının kullanımının deney grubu lehine anlamlı yönde farklılık olduğu görülmüştür. Yukarıda yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar bu araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Sonuç olarak, Geogebra ile süsleme yapılırken kullanılan simetri ile simetri öğretimi çalışması orijinal olması nedeniyle araştırmalara yeni bir boyut kazandıracığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Aktaş, M. (2015). 7. sınıf matematik dersinde bilgisayar animasyonları ve aktiviteleri ile simetri öğretiminin akademik başarıya etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 49-62.
2. Aktaş, M., Aktaş, S., Aktaş, B. K., Aktaş, B. (2016). Süslemede simetrinin etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(1), 3-23.
3. Aktaş, M., Bulut, G., G., Aktaş, B. (2014). Matematiğin Yansıyan Yüzü ve Bir Uygulaması. *Karabük Üniversitesi 13. Matematik Sempozyumu*, Mayıs 2014, Karabük.
4. Aktaş, M., Bulut M. ve Yüksel T. (2011). The effect of using computer animations and activities about teaching patterns in primary mathematics. *The Turkish Online Journal of Educational Tehcnology*, July, 10 (3), 273-277.

5. Bassarear, T. (1995). *Mathematics for Elementary School Teachers*. Boston New York:Houhton Mifflin Compony.
6. Bielefeld, L. & Straber, R. (2002). Research on dynamic geometry software–An Introduction. *ZDM*, 34(3), 85-92.
7. Britton, J., Seymour, D. (1989). *Introduction to Tessellations*. Canada: Dale Seymour Publications.
8. Conway, J. H., Burgiel, H. & Goodman-Strauss, C. (2008). *The Symmetries of Things*: AK Peters, Ltd. Wellesley.
9. Corder, G. W. & Foreman, D. I. (2014). *Nonparametric Statistics: a step-by-step approach (2nd Edition)*. New Jersey: John Wiley & Sons, Hoboken.
- 10.DeVelles, R., F. (1991). *Scale Development: Theory and Applications*. London: SAGE Publications.
- 11.Duatepe, A. ve Ersoy, Y. (2003). Teknoloji destekli matematik öğretimi. <http://www.matder.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=46:teknoloji-destekli-matematik-ogretimi-&catid=8:matematik-kosesi-makaleleri &Itemid= 172> (Erişim Tarihi: 2016, 10 Nisan)
- 12.Ercan, L. (2012). *Sınıfta İstenmeyen Davranışların Yönetimi, Sınıf Yönetimi*, Leyla Küçükahmet, Editör, Ankara: PEGEM.
- 13.Hohenwarter, M. (2003). Geogebra - dynamische geometrie und algebra der ebene. *Der Mathematikunterricht*, 49 (4), 33–40.
- 14.Hohenwarter, M. (2002). *Geogebra - ein Softwaresystem für Dynamische Geometrie und Algebra der Ebene*. Master's thesis, Universität Salzburg.
- 15.Güven, B., Yılmaz, G. K. (2012). Dinamik geometri yazılımı kullanımının sınıf öğretmeni adaylarının dönüşümler konusunun akademik başarılarına etkisi. *E-Journal of New World Science Academy*, 7(1), 442- 452.
- 16.György, D. (2007). *Symmetry*. Budapeşte: Springer.
- 17.Kaya, D. (2018). Yedinci sınıf öğrencilerinin matematiğe yönelik akılcı olmayan inanç düzeylerinin incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 193-216.
- 18.MEB. (2009). *İlköğretim Matematik Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- 19.MEB. (2013). *Ortaokul (5-8. sınıflar) Matematik Öğretim Programı*. Ankara: MEB Basımevi.
- 20.MEB. (2018). *Matematik Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve ortaokul 1,2,3,4,5,6,7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: MEB Basımevi.
- 21.Olive, J. (2000). Implications of Using Dynamic Geometry Technology for Teaching and Learning. *Paper presented at the Conference on Teaching and Learning Problems in Geometry*. Fundão, Portugal.

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1643-1650

Arrival
10 October 2022
Published
30 November 2022

Article ID
66279
Article Serial Number
15

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66279>

How to Cite This Article
Zariç, S. (2022). "Aydınlanma
Felsefesinin Ortaya Çıkışında
Ve Gelişiminde Etkili
Ülkeler", Journal of Social,
Humanities and
Administrative Sciences,
8(58):1643-1650

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open
access, peer-reviewed
international journal.

Aydınlanma Felsefesinin Ortaya Çıkışında Ve Gelişiminde Etkili Ülkeler

Effective Countries in the Emerging and Development of the Philosophy of Enlightenment

Sami Zariç

Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Mersin, Türkiye

ÖZET

'Aydınlanma' kavramı, 18. yüzyıl Batı felsefesini tanımlamak amacıyla kullanılır, fakat söz konusu felsefe, tekdüze bir hareket olarak görülemez. Bu anlamda Fransız Aydınlanması, Alman Aydınlanması, İskoç Aydınlanması vb. niteliler farklı çağrışımlar yapmaktadır. Bu nedenle Aydınlanma'yı, tüm toplumlarda benzer şekilde yaşanmış bir süreç şeklinde değerlendirmek için. Dolayısıyla Aydınlanma çağı filozofları birbirinden çok farklı fikirler ortaya koymuşlar ve böylece Aydınlanma felsefesinde farklı damarlar ortaya çıkmıştır. Böylece ulusların kendilerine has spesifik kültürel-siyasal şartları, özel dehalari benzer bir hareketi veya kurumu genel olarak farklılaştırma sonucuna yol açar. Ayrıca Batının sosyal, siyasi, felsefi ve ekonomik açılarından modern dönemlerde sağladığı düşünsel birikimin Aydınlanma Çağı'yla beraber daha anlamlı hale geldiği görülmüştür. Tekraren, Aydınlanma'nın Batı'da Anglosakson ve Kıta Avrupa'sı gelenekleri dâhilinde birçok açıdan benzer kaynaklardan beslendiği konusunda mutabakat olsa da algılanışı, ortaya konusu ve uygulama açısından ele alınmasında bir takım farklılıklar taşıdığı ifade edilmektedir. Söz konusu farklılıklarla beraber, liberal değerlerin birey ve toplum için kullanılmasında ciddi düşünsel farklılıkların Aydınlanma etkisindeki toplumların tarihsel, sosyal, idari ve ekonomik şartlarından kaynaklandığı söylenebilir. Böylece çeşitli ülkelerde farklı türde ve içerikte Aydınlanma düşünce tarzlarının baskın hale geldiği ve zaman zaman da bazı konularda zıtlık gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak Aydınlanma düşüncesinin bu şekilde belli kalıplara sığdırılmayacak ölçüde çeşitlilik gösterdiğini de akıldan tutmak lazım. Bu bilgiler ışığında bu çalışmada Fransız Aydınlanması ve diğer ülkelerdeki Aydınlanma türleri incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Aydınlanma, Devrim, Filozof, Akıl, Birey

ABSTRACT

The concept of 'enlightenment' is used to describe 18th century Western philosophy, but the philosophy in question cannot be seen as a monotonous movement. In this sense, the terms like French Enlightenment, German Enlightenment, Scottish Enlightenment etc. have different connotations. For this reason, the Enlightenment should not be evaluated as a process experienced in a similar way in all societies. Therefore, the philosophers of the Enlightenment age put forward very different ideas from each other and thus different veins emerged in the philosophy of the Enlightenment. Thus, the specific cultural-political conditions of the nations, the particular geniuses, lead to the general differentiation of a similar movement or institution. In addition, it has been seen that the intellectual accumulation that the West has provided in modern times in terms of social, political, philosophical and economic aspects has become more meaningful with the Age of Enlightenment. Again, although it is agreed that the Enlightenment was fed from similar sources in many respects within the Anglo-Saxon and Continental European traditions in the West, it is stated that there are some differences in its perception, expression and practice. Along with these differences, it can be said that the serious intellectual differences in the use of liberal values for the individual and the society stem from the historical, social, administrative and economic conditions of the societies under the influence of the Enlightenment. Thus, it is understood that in the various countries, different types and content of Enlightenment thought styles became dominant and sometimes conflicted on some issues. However, it should be kept in mind that the thought of the Enlightenment showed such diversity that it could not fit into certain patterns. In the light of this information, in this study, the French Enlightenment and the Enlightenment types in other countries were tried to be examined.

Keywords: Enlightenment, Revolution, Philosopher, Reason, Individual

1. GİRİŞ

'Aydınlanma' kavramı, 18. yüzyıl Batı felsefesini tanımlamak amacıyla kullanılır, fakat söz konusu felsefe, tekdüze bir hareket olarak görülemez. Bu anlamda Fransız Aydınlanması, Alman Aydınlanması, İskoç Aydınlanması vb. niteliler farklı çağrışımlar yapmaktadır (Başdemir, 2005:1). Bu nedenle Aydınlanma'yı, tüm toplumlarda benzer şekilde yaşanmış bir süreç şeklinde değerlendirmek için. Dolayısıyla Aydınlanma çağı filozofları birbirinden çok farklı fikirler ortaya koymuşlar ve böylece Aydınlanma felsefesinde farklı damarlar ortaya çıkmıştır. Bu açıdan genel itibariyle bakıldığında birtakım ortak çıkış noktaları olmakla beraber, temsil edici niteliklerini en bariz olarak 'Fransız Aydınlanması'nda ortaya çıkan 'Kıta Avrupası Aydınlanması' ile 'İskoç Aydınlanması'nın birbirinden farklı argümanlar ve yönelimler taşıdığı ifade edilebilir (Davies'ten aktaran Duman, 2006:120-119).

Ulusların kendilerine has spesifik kültürel-siyasal şartları, özel dehalari benzer bir hareketi veya kurumu genel olarak farklılaştırma sonucuna yol açar. Mesela İngiliz Aydınlanması daha çok deneyci bir nitelik sergilemesine rağmen, Fransız Aydınlanması esas olarak akılcıdır. Ayrıca zaman açısından İngiliz Aydınlanması Fransız Aydınlanmasından önce oluşmuş ve Fransız Aydınlanmasına kaynaklık ettiği gibi onu hiç yoksa başlangıç noktasında (Montesquieu ve Voltaire üzerinde) büyük oranda etkilemiştir. Alman Aydınlanması ise gerek zaman gerek de önem

açısından her ikisinden sonra sahneye çıkmıştır. Bunun sebebi de genel itibarıyla 18. yüzyıl Almanya'sının zamanın İngiltere ve Fransa'sına nispeten neredeyse her bakımdan (siyasal, ekonomik, kültürel alanlarda) daha geri kalmasıydı (Arslan, 1992:23-24). Bu bilgiler ışığında Fransız Aydınlanması ve diğer ülkelerdeki Aydınlanma türleri incelenmeye çalışılacaktır.

2. KUZEY AVRUPA(BENELÜKS) AYDINLANMASI

Bu noktada Aydınlanmanın erken döneminin Kuzey Avrupa'da filizlendiği söylenebilir. Amsterdam 17. yüzyıldaki Erken Aydınlanmanın anavatanı olarak gösterilir. Birleşik eyaletler, ülkelerindeki kurumsal dini mezheplerin baskısından kaçan heterodoks grupların ve İspanya ile Portekiz'de yaşadıkları zulümden kaçıp sığınacak ülke arayışında olan Yahudilerin kozmopolit bir toplum oluşturdukları yere dönüşmüştü. Öyle ki Fransız filozof René Descartes (1596-1650), Aydınlanma rasyonalizminin temellerini oluşturacak eserlerini, Fransız Kilisesi'nin sansüründen çekindiği için yaşamının büyük bir kısmını geçirdiği Hollanda'da yayınlatabilmişti (Durgun, 2021:27).

Ayrıca Benelüks ülkelerinde, yerel dil, bilgi üretimi ve iletimi amacıyla giderek daha fazla oranda kullanılmıştır. Geç ortaçağ ve erken modern devirlerde, geniş bir yelpazede yerel yazarların, esas olarak şehirli bir kitleye akıl üzerine fikirleri yaymak ve hayata karşı rasyonel bir tutum geliştirmek için çalıştığı görülmüştür. Avrupa Birliği(AB) tarafından desteklenen bu konuyla ilgili bir proje araştırması(Sparks of Reason) da Yerel Rasyonalizmin çok eski bir Hollanda geleneğine dayandığını ve 17. yüzyıl Hollanda Cumhuriyeti'nin Erken Aydınlanma için etkili bir üreme alanı haline geldiğini ortaya koymuştur (Sparks of Reason, 2015).

İspanyol İmparatorluğu'na(Habsburg) karşı yaşanan Hollanda İsyanı(1568-1648)'ndan çok önceleri de Hollanda dinamik ve kreatif bir kültürel ve entelektüel hayata sahipti. Zengin ticari merkezler, -her zamanki gibi kilisenin de içinde yer aldığı- büyük sanat piyasalarına ev sahipliği yapıyordu. Uluslararası ticaretin ve kentli nüfusun yoğunlaştığı merkezlerdeki bu stratejik konum, bu açıdan kolayca kontrol altına alınmayan düşüncelerin hızlıca yayılımını teşvik ediyordu ve sivil kültür oldukça çok okuyan bir kamu ortaya çıkarmıştı. Bu açıdan Benelüks Bölgesi'nde özellikle Hollanda, belirli sınırlar kapsamında, görece açık, hoşgörülü, entelektüel ve dinsel topluluklar oluşturma yolunda ilerliyordu. Bu anlamda Hollanda Cumhuriyeti bütün bu yönleriyle üne kavuşacak, zulüm gören yabancı entelektüellerin ve dini mültecilerin tercih edeceği ülke olmuştur. Böylece Hollanda 17. yüzyılda Avrupa düşünce hayatındaki yeni fikirlerin de merkezi konumuna yükselmiştir. Yukarıda değinildiği gibi örneğin 1630 yılında Descartes, Fransa'dan Hollanda'ya göç etmiş ve eseri sadece felsefe ve bilim sahasında etkili olmadı, görüşlerinden siyasi kavga yürüten düşünürler de hemen istifade etmiştir. Yine diğer entelektüel akımlar -geç Rönesans hümanizmi ve Protestan Reformasyon'u- başta Hollanda'da derin şekilde etkili olmuştur. Hümanizm, okullarda oldukça sık işlenmeye başlanmış; öyle ki Hıristiyan hümanizmi, Rotterdamlı düşünür Erasmus'un öncülüğünde Hollanda'da oluşturulmuştur. Bu anlamda 1490-1520 yılları arasında Kuzey Avrupa'nın diğer bölgelerine nispeten Hıristiyan hümanizmi en hızlı şekilde Benelüks Bölgesi'nde yayılma imkânına sahip olmuştur (Israel'den aktaran Wood, 2016:141).

Yine Hollanda'da Descartes'tan daha kışkırtıcı düşünceleri taşıyan Baruch Spinoza(1632-1677) gibi düşünürler de yaşamaktaydı. Descartes'ın ruh-beden ayırımına dayalı Kartezyen felsefesini benimsemeyen Spinoza, sonraki dönemlerde kendisinin, doğruluğu ya da yanlışlığı bir yana, panteist olarak anılmasına sebep olacak fikirlerini kaleme almaya başlamıştı. Bu noktada Spinoza panteist olarak görülebilirdi, zira doğada var olan şeylerin birliği ve düzenliliği ilkesine vurgu yapmıştır (Durgun, 2021:27).

3. İSKOÇ AYDINLANMASI

İskoçya, 1730-1780 arasında Batı kültürü üzerinde oldukça önemli oranda iz bırakan bir kültürel dalgaya ev sahipliği yapmıştır. Bu ülkede yeşeren üretken düşünce akımı İskoç Aydınlanması şeklinde literatürde adlandırılır. Bahsi geçen devir İskoçların kimya, jeoloji, mühendislik, ekonomi, sosyoloji, felsefe, şiir ve resim vb. alanlarda dünyaca tanınan filozof, bilim adamı ve sanatçılar çıkardığı devirdir. Söz konusu eserler tarihsel ve yöresel bağlamından çıkarılır, Britanya'nın sınırlarını aşan yönü akla geldiğinde adı Aydınlanma ile birlikte anılan İngiltere, Fransa, Almanya vb. Avrupa ülkeleri ile eşit, hatta bazen bu ülkeleri ardında bırakan İskoçya'dan bahsedildiği hemen anlaşılabilir. (Taşkın, 2007: 49-50).

İskoç Aydınlanması akademik çalışmalarda kimi zaman İskoç Ahlâk Felsefesi Okulu kimi zaman da İskoç Tarihsel Okulu şeklinde isimlendirilmiştir. Bahse konu Aydınlanmanın başlıca filozofları olarak Francis Hutcheson, David Hume, Adam Smith, Adam Ferguson, Thomas Reid, Lord Kames, Dugald Stewart gösterilebilir. 18. yüzyılda bahsi geçen filozofların çalışmaları tüm Avrupa'da ses getirmiş ve çeşitli dillere tercüme edilmiştir. İskoç Aydınlanmasının büyüklüğü çok sık dillendirilmiş ve halen ifade edilmektedir. 1707 yılında İngiltere'yle yaşanan Birlik esnasında siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan olumsuz konumda bulunan İskoçya takriben bir asırlık zaman dilimi içinde Avrupa'nın önemli entelektüel bir merkezi olmayı başarmıştır (Köktaş, 2011:235-236).

İskoç Aydınlanmasının başta gelen düşünürlerin büyük çoğunluğu akademi kökenlidir. Francis Hutcheson, Adam Smith, Thomas Reid, John Millar, Adam Ferguson, Dugald Stewart ve William Robertson, en başta ismi anılan akademisyen filozoflardır. Ancak Lord Kames, James Anderson vb. üniversite dışından düşünürler de olmuştur; fakat David Hume, bunların hepsinin üstünde ismi anılması gereken bir kişidir. Bu noktada İskoç Aydınlanması'nın üzerinde odaklandığı üç alan söz konusu olmuştur: Öncelikle ahlâk felsefesi, sonra tarih ve ekonomi. İskoç aydınlanmasının tarihinin, Hutcheson'un etik tartışmalarıyla başladığı söylenebilir. Öyle ki Hume, etik konusunda fikirlerini kısmi değişikliklerle Hutcheson'dan alır. Ancak Hume(muhtemelen felsefenin farklı alanlarında gerçekleştirdiği çalışmalarından dolayı) İskoç aydınlanmasının en önde gelen düşünürü olarak görülür (Başdemir, 2005:2).

Dolayısıyla "İskoç Aydınlanması" kavramı, aralarındaki farklılıklar saklı kalmak şartıyla epistemolojide, moral felsefede, sosyal ve siyasal kuramda belirli teorik amaçları ve varsayımları paylaşan İskoç menşeli aydınların meydana getirdiği ve Aydınlanma felsefesinde önemli bir damarı kuran fikir geleneğine işaret eder. İskoç filozoflar bireysel ve toplumsal analizlerinde aklın/akılcılığın gücü ve yetkinliğine değil duygu, tecrübe, gelenek, alışkanlık vb. akıl haricindeki unsurlar üzerinde durur. Esas gayeleri, bireyden hareketle zihnin içeriğini meydana getiren düşünce, inançların ve insandaki moral/ahlaki değer yargılarının bilimsel bir izahatını yapmak; böylece insanlar arası etkileşimin sosyolojik ve tarihsel teorisini inşa etmektir (Duman, 2006: 139).

Kişisel ve toplumsal gayretlerle oluşumu sağlanan bu hareketin derin köklere sahip oluşu tabiidir. Söz konusu derinliği temin eden etkenler, İskoçya'nın Avrupa'da en köklü üniversitelere ev sahipliği yapması, yüksek kültür düzeyi, yenileşmeci ve seçimi esas alan Kalvinist öğretiyi benimseyen kilise ve hukukta gerçekleştirilen kayda değer çalışmalarıdır. 18. yüzyılın başlarında İskoçya açısından önemli bir gelişmeyle Britanya siyasal yapısına dâhil olması da, İskoçya'nın Avrupa'ya ve dünyaya açılmasında oldukça katkı sağlamıştır (Taşkın, 2007: 50).

Bu noktada Çiğdem(2001:71) de İskoç Aydınlanması'nın, 1707'de İngiltere ile sağlanan siyasi birliğin getirdiği serbest ticaret, bağımsız parlamento ve endüstriyel gelişme vb. altyapı unsurlarıyla desteklendiğine vurgu yapar ve İskoçya'daki dini liberalizasyon ve üniversite eğitiminin de söz konusu süreci yoğunlaştıran diğer unsurları oluşturduğunu dile getirir. Çiğdem'in bakış açısına göre entelektüel açıdan, İskoçya göreceli müstakillliğe sahipti ve bahse konu durum da örneğin Fransız aydınlarla iletişime geçmelerine daha kolay imkân sağlıyordu. Yine de İskoç aydınlar kendilerine has bir fikir dünyası kurmaya muvaffak oldular.

Bu noktada İskoç Aydınlanması, İngiltere, Fransa, Almanya vb. başka Avrupa ülkelerindeki aydınlanma çizgisinden farklı bir duruş sergilemiştir. 18. yüzyılın İskoçyalı düşünürlerinde din muhalifliği pek görülen bir husus olmamıştır. Bahsi geçen düşünürler, Fransızlar ve Almanlardan farklı olarak geleneğin bireysel ve sosyal hayat anlamında sahip olduğu değeri vurgulamışlar; ayrıca insan aklının yetkinliği düşüncesine de şüpheyle bakmışlardır.

İnsanın özgüven sahibi olması, sosyal ve ahlâkî yaşamı yalnızca ilahî takdirle değil insanî sebeplerle de açıklama, 18. yy. aydınlanmasının başlıca özellikleri ya da kazanımları şeklinde gösterilebilir. Söz konusu kazanım, devrin düşünürlerinin insan bilgisinin ve alışkanlıklarının niteliği konusunda kullandıkları şüpheli araştırma metodunun bir sonucu olarak görülebilir. Söz konusu metod, Fransız aydınlarını daha ziyade aklın yetkinliği ya da mükemmelliği çıkarımına vardırıırken İskoç düşünürleri, akıldan çok duyguların ve birikmiş tecrübelerin hayatı anlama ve anlam katmada en önemli etkenler olduğu düşüncesine sürüklemiştir (Başdemir, 2005: 2).

Ayrıca Taşkın(2007:48)'ın düşüncesinde İskoçların Aydınlanmanın bizzat içinde bulunmalarına, dünyaca tanınan bilim insanı, düşünür, sanatçı çıkarmalarına rağmen İskoç Aydınlanması ifadesinin neredeyse 20. Yy. başlarında kullanımının görülmesi düşündürücüdür. Hâlbuki Hutcheson, Adam Smith, Hume, Reid gibi düşünürlerin Aydınlanmaya etkisi oldukça önemlidir. Bu noktada Taşkın, literatürde biraz gecikmeli yer edinse bile günümüzde artık bir İskoç Aydınlanması'ndan bahsedildiğine ve hakkında kayda değer sayıda yapılmış çalışma bulunduğu vurgu yapar.

Kıta Avrupası Aydınlanması'nın 'yıkıcı ve tekrar inşa edici' silahı konumundaki akıl, İskoç Aydınlanması aydınlarının çalışmalarında yoğun şekilde sınırlılığın ve güçsüzlüğüne yönelik yaklaşımlarla değerlendirilir. Bu paralelde Peter Gay'in düşüncesi hatırlanabilir: "Aydınlanma aynı zamanda "...akıl(reason) çağı değil, akılcılığa(rationalism) karşı isyan çağıydı." (Duman, 2006: 148). Bu ifade yine Aydınlanma düşünürlerinin kendi içlerinde yaşadıkları çelişkilerin bir diğer örneği olarak gösterilebilir.

Bu açıdan Kıta Avrupası'nın akılcılığın karşı ortaya çıkan eleştirinin öncülüğünü üstlenen İskoç aydınların düşüncesinde, kişisel anlamda olduğu gibi, sosyal düzenin tekâmül ve işleyişinde, sosyal kurumların ve sosyal ilişkilere ilişkin kuralların oluşumunda aklın gücü sınırlı kalmaktadır. Bu sebepten ötürü, içinde yaşamımızı sürdürdüğümüz karmaşık oluşumlar(kurallar, kurumlar gibi) basitçe akıldan ya da aklın bilinçli tasarımıyla edinilemez. Söz konusu oluşumlar, tarihsel süreçte nesiller boyu dönüşerek gerçekleşen sayısız kişisel eylemin

kasıtsız, bilinçli olarak tasarlanmamış eserleridir; dolayısıyla insanların eylemlerinin sonucudur fakat bilinçli veya tasarımı eserleri olarak görülemez (Duman, 2006:148).

Netice olarak; İskoç Aydınlanmasının felsefi nitelikleri şöyle sayılabilir: Rasyonalizm muhalifliği, iç ve dış tecrübeye gösterilen değer, şüphecilik, geleneğe ve alışkanlıklara değer verme, sosyal evrime duyulan iman (Başdemir, 2005:18). Bu anlamda İskoç Aydınlanması, Avrupa Aydınlanma düşüncesinin kendine has fikirler geliştiren ve tekdüze olmayan eserler çıkaran, oldukça verimli ve zengin katkılar sunan bir ekolü olmuş olup Amerikan Aydınlanmasını da etkileyerek dünya tarihinde de ciddi etkide bulunmuştur.

4. FRANSIZ AYDINLANMASI

Burjuvazi ortaya çıktığı ülkelerdeki üretim tekniğine, karşılaştığı özel koşulları göz önüne alarak birbirinden farklı iktisadi görüşler geliştirmekle beraber, aydınlanma düşüncesinin temel prensiplerini kabullenmekte uzlaşıyor. Bu anlamda 18. Yy. Fransız Burjuvazisi, akli önceleyen söz konusu dünya görüşünden etkilenerek eski rejimi yoğun eleştiriye tabi tutuyor. Kendi hedef ve taleplerine göre yapılandırılmış olan söz konusu dünya görüşünü tüm Fransız halkına ve de ona evrensel bir boyut kazandırarak tüm insanlara hitap eden bir felsefeye dönüştürmede muvaffak oluyor (Sarica, 1996:91).

14. Louis'in ölümü(1715) Fransa'da iktisadi ve toplumsal şartların pek iyi olmadığı realitesini ortaya koydu. Öyle ki Saray da kilise de soylu sınıfı da gücünü iyice kaybetmiş, halk ise ciddi zorluklar içinde kıvrınır hale sürüklenmişti. Bu noktada daha 18. yüzyılın başlarında kiliseye ve yönetime karşı bir muhalefet görünmeye başladı. Ancak muhalefet kaba siyasal düzeyden düşünce düzeyine doğru konumlanmıştı. 1715-1750 arası dönemde Fransa'da fikir hayatı Montesquieu'nün ve Voltaire'in itidalli lakin vurucu tenkitleriyle oldukça renklendi. Ancak 1750'den sonra ise eleştirinin dozu iyice arttı, bu aşamada sürece Rousseau, Diderot ile diğer Ansiklopedistler de dâhil olmaya başladı. Böylece devrimci radikal fikirler bu aşamadan sonra kurucu düzeni yıkıcı bir güç teşkil etmeye başladı. Bu değişimde şüphesiz İngiltere'den ulaşan yeni fikirlerin de etkisi olmuştu. Fransa Descartes'ın usçuluğunu artık ardında bırakmıştı, zaten onunla bir toplumsal mücadeleye girişmek de imkânsızdı. Öyle ki toplumun problemlerine bilimsel ve metafizik yanı ağır basan bir felsefe geleneğiyle çözüm bulmak ihtimal dâhilinde değildi. Dolayısıyla Louis 15'in yönetimi döneminde Fransızlar İngiltere'den aktarılan taze fikirlerin etkisine girmeye başladılar. Bu noktada özellikle modern topluma oldukça doğru tanım getiren Locke, Fransa'da aydınlanmanın motoru konumuna geldi (Timuçin, 2008:13-14).

Bu noktada Çiğdem(2001:35)'e göre Fransız Aydınlanması, Aydınlanma'nın Fransa'da edindiği içerik ile şekil, hem Aydınlanma felsefesi diye isimlendirilen oluşumun "ruhunu" teşkil etmekte ve hem de söz konusu ruhu temsil etmektedir. Yine Çiğdem'in bakış açısında bahsi geçen entelektüel hamlenin sınıfsal taşıyıcısı konumundaki burjuvazi, siyasal iktidarlara ve tiranlara karşı kendi toplumsal varlık ve kimliğini kabul ettirmekten öte ancak "var kalmayı" hedefleyen bir burjuva olması hasebiyle Fransız Aydınlanmasını muhafazakâr bir orta sınıfı ideolojisi şeklinde değerlendirmek lazım.

Öncülüğünü Fransız materyalistleri ve Ansiklopedistler olarak isimlendirilen Lamattrie, d'Holbach, d'Alembert, Diderot ve kısmen de de Condillac, Voltaire ve Rousseau'nun yapmış olduğu Fransız Aydınlanmasının, dinin mutlakçılığı yerine aklın mutlakçılığını ikame etme peşinde olmuş olup dine ve geleneğe muhalif olmaya temayülü vardı (Başdemir, 2005:2). Bu noktada ülkede Locke'a yakın fikirleri ve kilise karşıtı mücadelesiyle öne çıkan Voltaire ile Jean d'Alembert, Diderot, Rousseau, Holbach gibi aydınların hazırladıkları "Fransız Ansiklopedisi"nde müdafaa edilen düşünceler Aydınlanmaya oldukça kayda değer katkılar sağlamıştır. Dolayısıyla gelenek, görenek ile inançlara şüpheyle yaklaşan çalışmaların yer aldığı söz konusu eser, Fransa'da önemli etki yaratmış ve Aydınlanmanın yayılmasına katkı vermiştir (Gümüşlü, 2008:125). Söz konusu çalışmanın Aydınlanma fikirlerinin geniş halk kitlelerine yayılımında önemli olduğu yadsınamaz. Hatta bu tür çalışmalar ilerleyen yıllarda İngiltere'de benzer çalışmaların yapılmasına esin kaynağı olmuştur. Zaten kitlelerin bilinçlenmesi sağlanamadıktan sonra devrim vb. hareketlerin başarıya ulaşması da imkânsız olacaktır.

Bu çerçevede akli ve toplumu önceleyen Aydınlanma düşüncesi, Fransız Aydınlanması bünyesinde Ansiklopedi etrafında dillendirilen fikirlerle beraber, dinden, monarşilerden ve geleneksel kültürel değerlerden tamamen "özgürleşmeyi" telkin eden, "katı" bir liberal anlayışın/anlayışların ön plana çıkmasında oldukça etkide bulunmuştur. Bu tarz bir Aydınlanmacı düşünce, total şekilde geleneksel değerleri tahribe başlamış ve Fransız Devrimi'nin günümüze değin taşıdığı evrenselci, devrimci, Jakoben, homojenize edici yaklaşımın bugüne değin ulaşan ideolojilerin de altyapısının oluşturulmasında etkili olmuştur (Çelik, Fidan vd., 2011:16). Bu noktada Türkiye'de de cumhuriyetin ilanını takiben yaşanan ilk dönemde Osmanlı'nın son dönem reform çabalarına kıyasla daha radikal, sert ve katı uygulamalara gidilmesinde Fransız Aydınlanmasının etkilerini de göz önünde bulundurmak gerekir.

Fransız Devrimine giden süreçte de Aydınlanma düşünürlerinin oldukça etkili olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda Rudê(2018:19) Aydınlanma'nın önemli yazarlarından Burke ve Tocqueville'in *ancien régime*'in ideolojik tabanının zayıflattığından söz eder. Yine Rudê Montesquieu, Voltaire ve Rousseau'nun düşüncelerinin hızla yayıldığını ve yazdıklarının aristokratlar ve halk kitleleri tarafından yakından izlenerek özümseildiğini ifade eder. Fransız Devrimi'nin ve sonrasında ortaya çıkan fikirlerin özellikle Avrupa ve çevre ülkelerde ne denli etkili olduğunu ve dünya tarihindeki önemi düşünüldüğünde Fransız Aydınlanmasının ve ürettiği fikirlerin somut olarak insanlık tarihini etkilediği rahatlıkla söylenebilir.

Fransız Devrimi'nin ve Aydınlanma Geleneği'nin neredeyse tüm Avrupa'ya ihracının altında yatan ana neden ve muhtemelen en ayırt edici niteliklerinden bir tanesi hiç şüphesiz “evrensellik” prensibidir. Fransız Aydınlanması'nın ana unsuru sayılabilecek “Akıl”a vurgu ve “Akıl”ın prensipleriyle tüm bilgiye ulaşılabilceği fikri bu “evrensellik” düşüncesini kuvvetlendirmiştir. Söz konusu evrensellik düşüncesi Fransız Devrimi'nin İngiliz Devrimi'ne ve Amerikan Devrimi'ne kıyasla yansımalarının Kıta Avrupası'nda daha sık görülmesinin temel nedenidir (Koç, 2018:60).

Ayrıca Aydınlanma genel olarak siyasi devrimler ve idealleriyle de ilişkilendirilir, özellikle de 1789 Fransız Devrimiyle. Aydınlanma düşünürlerinin entelektüel teşvikleri sonucu yaratılan ve dışa çıkarılan enerji, 18. yüzyıl Fransa'sının büyüyen sosyal huzursuzluk dalgasında etkili olur. Bu sosyal huzursuzluk *ancien regime*'i(monarşi, soyluların imtiyazları, Katolik Kilisesi'nin siyasi gücü) ortadan kaldıran hiddetli politik devrimde zirveye çıkar. Böylece Fransız devrimciler *ancien regime* yerine Aydınlanmanın özgürlük ve eşitlik ideallerini tayin edecek ve dolayısıyla akla dayanacak yeni bir düzen kurmayı hedeflemiştir. Aydınlanmanın çok-sesli entelektüel ve sosyal bir hareket şeklinde net bir sonu olmasa da Fransız Devriminin 1790'larda teröre evrilmesi takriben 18. yüzyılın sonuna ve Romantizm gibi karşı-hareketlerin yükselişine rastlar ve tarihi bir dönem olarak kabul gördüğünde Aydınlanma için bir sona işaret şeklinde okunabilir (Bristow, 2022:8-9).

5. ALMAN AYDINLANMASI

Aslında Almanya'da Aydınlanmacılık Fransa ölçüsünde yoğun bir ihtiyaçtı, ancak bu ülkede aydınlanma devriminin öncüleri Fransa'daki benzerleri ölçüsünde cerbezeli olamadılar. Bu noktada Almanya'da yönetimin otoriter tutumu düşünürlerin biraz daha çekinik kalması durumunu doğurdu. Aslında iki ülkede(Fransa ve Almanya'da) aydınlanma neredeyse yakın zamanlarda başladı. Doğrusu bu yakınlığın başlıca sebebi Almanya'da kültür insanlarının o tarihlerde küresel kültür merkezi olarak görülen Paris'e bağımlılıklarıydı. “Aufklärung” olarak bilinen bu çekinik aydınlanmacılığın öncü kişisi dergici yazar Nikolai olmuştur (Timuçin, 2008:12).

Alman aydınlanması, 18. Yy.da klasik idealizmini sürdürmüştür. Alman aydınlanmasının öncüsü olarak görülen Wolff ve aydınlanmanın son düşünürü olarak görülen Kant gibi aydınlar, dinin ve geleneğin otoritesine eleştiri getirmişler; fakat dine yönelik Fransızlara göre daha ılımlı bir tutum takınmışlardır (Başdemir, 2005:2). Tabii burada Almanya'da Protestanlığın daha güçlü bir zeminde olmasının da etkisi akla gelmektedir. Bu noktada Fransa gibi Katolik yoğun ülkelerde Aydınlanmanın devrim vb. görünümüleriyle daha sert bir tutuma evrilirken Protestanlığın ağır bastığı İngiltere, ABD gibi ülkelerde ise Aydınlanma fikirlerinin daha uzlaştırıcı bir yönelime büründüğü görülmüştür. Bu anlamda dışlayıcı laiklik/pasif laiklik tarzı laiklik konusundaki devlet uygulamaları ve yaklaşımı da bu düşünceyi de adeta teyit etmiştir.

Çiğdem(2001:79-81) Aydınlanma'nın Fransa'da aldığı biçimle kendisini temellendirirken başvurduğu ilkeler özellikle Kant'ın Aydınlanma kavramıyla büyük benzerlikler içermekle beraber, bütünsel açıdan Alman Aydınlanmasının Aydınlanma'ya bir katkı mı olduğu yahut ondan sapma olarak mı görüleceği yönünde bir sorunun varlığını dile getirir. Bu açıdan Çiğdem'in bakış açısında, Fransız Aydınlanması, Aydınlanma'nın başlamasını ve kurumsallaşmasını başarmıştı, Alman Aydınlanması ise bir açıdan Aydınlanma'nın sınırlanmasını, bir başka açıdan Aydınlanma projesinin aşılmasını temsil etmektedir. Bu noktada Çiğdem, Fransız Aydınlanması'nın sosyal sınıf itibarıyla burjuvazinin, medyanın, locaların ve salonların ürünü şeklinde doğup geliştiğini, fakat Alman Aydınlanması'nın akademide doğan ve yine üniversitelerde büyüyen bir akım olduğuna işaret eder. Doğrusu burada İskoç Aydınlanmasının da üniversitelerde doğup geliştiğini hatırladığımızda bu anlamda Alman Aydınlanması ile benzerlik olduğu ifade edilebilir.

Bu noktada, Kant'ın aydınlanmacılığının Fransız Aydınlanması gibi politik tarafı ağır basan bir aydınlanmacılık olmadığı hatırlatılabilir. Öyle ki Fransız aydınlanmacılığı her şartta devrim fikrini akla getirir, öyle ki Rousseau'nun ‘Toplum Sözleşmesi’ eseri de adeta Fransız Devrimi'nin erken zamanda kaleme alınmış bir bildirisi mahiyetindedir. Doğrusu Kant'ın aydınlanmacılığı ise politik hiçbir tarafı bulunmayan bir düşünme şeklidir. Öyle ki Kant devrim düşüncesini tanımaz, hatta karşı çıkar. Dolayısıyla Kant'a göre bir devrim birtakım önyargıları ortadan kaldırırken onların yerine farklı önyargılar koyduğunu iddia eder. Bu anlamda Kant'a göre devrime destek vermek yanlıştır, ancak bir devrim yaşanmışsa onunla çekişmeye girmek de doğru değildir. Bu açıdan Kant'ın aydınlanmacılığı

felsefenin sınırlarını aşmayan, bize eleştiri gösteren, aklımızla düşünmemizi tavsiye eden bir aydınlanmacılıktır ve bu anlamda son derece önemlidir. Fakat bu noktada toplumsal ve siyasal aydınlanma ile metafizik aydınlanmayı birbirine karıştırmak doğru olmayacaktır (Timuçin, 2008:13).

6. AMERİKAN AYDINLANMASI

Türkiye’de Aydınlanma konusundaki çalışmalarında hâkim eğilimlerin ve analizlerin Kıta Avrupa’sına odaklandığı fark edilmektedir. Bu açıdan Amerikan Aydınlanmasının bu sebeple nispeten uzun süredir ihmale maruz kaldığı ifade edilebilir. Batı’da bu alanla ilgili kayda değer alanyazın oluşmasına rağmen Türkiye’de Amerikan Aydınlanması konusunda çalışmalar tatmin edici düzeyde olmamıştır. Bu durumun temel sebebi, Osmanlı-Türkiye modernleşme sürecinin büyük ölçüde Fransız etkisiyle şekillendirilmesidir. Bu süreçte Aydınlanma noktasında Britanya bile yeterli seviyede ilgi görmemiştir. Ayrıca, Türkiye’deki aydın camiada etkili olduğu bilinen sol-sosyalizm etkisinden kaynaklı olarak Amerikan Aydınlanmasına pek eğilme ihtiyacı hissedilmemiş ya da o kapitalizm kavramı üzerinden bir indirgemeciliğe maruz kalarak pek ilgi çekmemiştir (Köktaş, 2014:109-110).

Doğrusu Amerikan Aydınlanması’nın net olarak hangi tarihlerde ortaya çıktığı konusunda bir uzlaşma olmasa bile, 18. Yy.da İngiltere egemenliğindeki Kuzey Amerika’da ve Birleşik Devletler’in kuruluş dönemindeki etkili aydınlar arasında belirlediğini, yine İngiliz ve Fransız Aydınlanmasından etkilendiğini ifade etmekte bir beis bulunmamaktadır. Bu açıdan, Thomas Paine, James Madison, Thomas Jefferson, John Adams ve Benjamin Franklin gibi aydınlar, bilimsel rasyonalizm, dini hoşgörü ve deneysel siyasi örgütlenme konularında devrimsel görüşler bulup onayladılar ve söz konusu fikirler yeni ortaya çıkan bir ulusun kaderine büyük oranda etkide bulundu. Bahsi geçen düşünürlerin kimisi deizm inancı etrafında bilim ve dini bir araya getirdi; diğerleri anti-otoriter liberalizm doktrininde doğal insan haklarını müdafaa etti; başka bir kısım ise cumhuriyetçi düşüncenin erken formlarında erdemliliğin, aydın bir liderlik ile toplumun önemine vurgu yaptı. Bu noktada Amerikan Aydınlanması heybesinde en az altı ideoloji taşıdı: deizm, liberalizm, cumhuriyetçilik, muhafazakârlık, hoşgörü(dini, siyasi vb.) ve bilimsel ilerleme. Aslında söz konusu ideolojilerin çoğunluğu Avrupalı Aydınlanma filozofların görüşleriyle benzerlik sergiledi, fakat bazen benzersiz bir Amerikan tarzına evrildi (Ralston, 2020).

Amerikan Aydınlanması’nın başlıca niteliklerinden birisi, dini alanda görünür. Kurumsal din total bir din kritiğine uğramamakla beraber, püriten bir ahlakla yaşamak mecburiyetinde kalmış; böylece katı bir din eleştirisinin yerini liberal yönü daha güçlü bir din anlayışı almıştı. Bu anlamda Avrupa Aydınlanması’nın seküler yapısı ve belirleyici bir öge konumundaki hümaniteryen yönü Amerikan Aydınlanması’na yansımamıştır. Amerikan Aydınlanması’nda dikkati celbeden bir başka özellik de hür düşünceye ve hür düşüncenin ifade edilebilmesine dair vurgu olmuştur. Sonuçları yüzyılın başında ve bir nebze günümüzde de hala geçerli olduğu değerlendirilen bir tür kamusal popülizmi de önceleyen bu vurgunun, Bağımsızlık bildirisi ve benzeri önemli belgelerde kayda değer yer tutması, ilkesel olarak bireyin topluma feda edilmesine mani olmayan bir tür hür düşünce anlayışının geçerlilik kazanmasına dönük gayreti gösterir. Bu noktada yine Aydınlanma eseri olan insan hakları kavramı da Amerikan Aydınlanması’nda kendine önemli bir konum edinmiştir (Çiğdem, 2001:76-77).

Aydınlanma Çağının ulus-devletlerin ortaya çıktığı devir olması, bu kavramın siyasi yönünü belirleyen bir diğer unsurdur ve ilk defa kritik bir politik dönüşüme etkide bulunduğu olguların başında Fransız İhtilali yer almaktadır. Bu devrimi hazırlayan etkenlerden biri, adaletsiz bir toplumsal sınıflaşmanın mevcudiyeti olmuştur ve bu noktada Aydınlanma düşüncesi söz konusu durumun kritiğine ortam sağlamıştır. Fransız İhtilali’nden önce gerçekleşen ve bu ihtilale etki eden ABD’nin kuruluşunda da Aydınlanma felsefesinin etkisi görülebilir: Öyle ki, “Thomas Jefferson’ın öncülüğünde kaleme alınan Bağımsızlık Bildirisi, John Locke’un ‘Hükümet Üzerine İki Deneme’ çalışmasından etkilenebilir yazılmıştır (Davran’dan aktaran Gümüşlü, 2008:125-126). Bu anlamda Britanya Aydınlanmasının ABD üzerinde etkisine de eğilmek gerekir.

Bu açıdan İngiliz Aydınlanmasının, 1688 Şanlı Devrimi’nden hareketle Amerikan Aydınlanması ve Amerikan Devrimini de oldukça etkilediğini kaydetmek lazım. Çünkü Amerika’nın “kurucu babaları” Şanlı Devrimin sağladığı ve Britanya Aydınlanması filozoflarının odaklandığı hak ve özgürlüklere yönelik talepte bulunmuştur. Bu açıdan Amerikan Aydınlanması da insan “aklına” vurgu yönünden daha çok “özgürlük” meselesine yoğunlaşmış bir Aydınlanma çeşididir. Bu noktada Amerikalıların İngiltere’ye karşı başlattıkları bağımsızlık savaşında istedikleri özgürlük aslında siyasi özgürlüktür. Öyle ki Amerikan Aydınlanması düşünürlerinin dile getirdikleri özgürlük İngiliz özgürlükleridir. Aynı tarzda Fransız Devrimi’nin, Amerikan Devrimi’nden ödünç alıp kullandığı “İnsan Hakları” kavramı da doğrusu İngiliz kökenlidir. Yine Amerikan Aydınlanması’nı etkileyen Alexander Hamilton, John Jay, James Madison, Thomas Jefferson gibi kurucu babalar da tıpkı Britanya Aydınlanmasında olduğu haliyle geleneklere, tecrübeye saygılı yavaş bir değişimi istemiştir. Bu açıdan Bağımsızlık Savaşı’nı takiben oluşturulan federatif yapı İngiltere’den devralınan kurumları radikal ve jakoben bir anlayışla yıkıp tekrardan inşa girişimlemiştir. Dolayısıyla söz konusu geleneksel kurumları temel alan yeni kurumlar inşa edilerek mevcut

kurumların güçlendirilmesine gidilmiştir ya da restore edilmiştir. Bu anlayışla Amerikan Aydınlanması da Fransız Aydınlanması'ndan farklı şekilde İngiliz Aydınlanmasına benzer şekilde dinî kurumlarla çatışma istemeyen ve dinî kurumları ortadan kaldırmayı amaçlamayan bir aydınlanmadır. Amerikan Aydınlanması'nın İngiliz Aydınlanması'nın etkisinde geliştiğinin bir diğer göstergesi de John Locke'un görüşlerinin Amerika'nın kurucu babalarınınca Anayasa'da değinilecek ölçüde kabullenilmiş oluşudur (Koç, 2018:58).

Yine Amerikan Aydınlanması, 18. yüzyıl Batı Aydınlanmasının siyaset sahasında pratiğe döküldüğü yer şeklinde gösterilebilir. Fransız Devrimi'yle mukayese edildiğinde, Amerika'da devrim kendi evlatlarını yememiş ve de devrimi bir korku ve terör dönemi (Reign of terror) takip etmemiştir. Bu sebeple Aydınlanmanın Amerika'da büyük bir direnişle karşılaşmadığını belirtmek gerekir. Bu noktada Amerikan Aydınlanmasının siyaset felsefesinin Lockeçu liberalizme dayandığı hususunda genel bir uzlaşma söz konusudur. Ayrıca cumhuriyetçi erdem düşüncesinin Amerikan siyasal kültüründe özellikle Thomas Jefferson ve Anti-Federalistler üzerinden etkili olduğunu kaydetmek lazım. Dolayısıyla Amerikan Aydınlanma siyasetinin liberalizme, doğal hukuka ve erdeme dayandığı ifade edilebilir (Köktaş, 2014:131).

Toparlamak açısından Amerika'da devrime götüren süreç 1688 Şanlı Devrim'i bağlamında değerlendirildiğinde Kral III. George'un ve North hükümetinin "basiretsiz" ve otoriter yönetimlerinin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlayıştan hareketle 1689'da Haklar Dilekçesiyle elde edilen temel haklar ve özgürlükler Amerikalı kolonicilerin İngiliz hak ve "özgürlük"lerine dayalı bir Aydınlanma düşüncesi ortaya koymalarına müsait ortamı sağlamıştır. Doğrusu Amerikan Aydınlanması'nın ilk fikri bağımsızlık talebi yönünde olmamıştır. Amerikalıların peşinde oldukları haklar İngiliz İmparatorluğu'nun bir parçası yönünde gündeme getirilmiştir. Ancak Amerikalıların taleplerine olumlu yaklaşmak yerine İngiltere'nin negatif bir tutum benimsemesi sonucunda Amerikalılar arasında bir 'özgürlük' düşüncesi belirmiştir. Yine de söz konusu özgürlük düşüncesi Fransız Devrimi'ndeki gibi radikal devrimci bir özgürlük olmaktan çok daha tedrici bir özgürlüktür (Koç, 2018:66).

7. SONUÇ

Aydınlanma Çağı düşünce sisteminin kökten sarsıntı yaşadığı, Tanrısal haklar yerine doğal haklar kavramının esas alınmaya başlandığı bir devirdir. Tanrısal haklar yerine doğal haklar kavramının ön plana çıkmasında esas etkili olan sebep ekonomiktir. Ticaret sayesinde zenginliğe kavuşmuş, fakat mevcut yönetim yapısında hukuken pek güçlü olamayan burjuvazinin yönetimde güce ortak olmak amacıyla fakir öfkeli kitleleri de yanına katarak isyan bayrağını çekmesi sistemi derinden sarsmıştır. Bu anlamda Hümanizma ile başlayan değişim, Rönesans ve Reformla hızlanmış, coğrafi keşiflerle büyüyen zenginlik bahse konu sürece daha da ivme katmıştır (Atabay, 2004:179). Bu anlamda Aydınlanma düşüncesinin burjuvazinin çıkarlarına hizmet ettiği ve Burjuva tarafından benimsendiği söylenebilir.

Dolayısıyla Batının sosyal, siyasal, felsefi ve ekonomik açılardan modern dönemlerde sağladığı düşünsel birikimin Aydınlanma Çağı'yla beraber daha anlamlı hale geldiği görülmüştür. Doğrusu Aydınlanma'nın Batı'da Anglosakson ve Kıta Avrupa'sı gelenekleri dâhilinde birçok açıdan benzer kaynaklardan beslendiği konusunda mutabakat olsa da algılanışı, ortaya konusu ve uygulama açısından ele alınmasında bir takım farklılıklar taşıdığı ifade edilmektedir. Söz konusu farklılıklarla beraber, liberal değerlerin birey ve toplum için kullanılmasında ciddi düşünsel farklılıkların Aydınlanma etkisindeki toplumların tarihsel, sosyal, idari ve ekonomik şartlarından kaynaklandığı söylenebilir (Çelik, Fidan vd., 2011:16). Böylece yukarıda bahsedilen çeşitli ülkelerde farklı türde ve içerikte Aydınlanma düşünce tarzlarının baskın hale geldiği ve zaman zaman da bazı konularda zıtlık gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak Aydınlanma düşüncesinin bu şekilde belli kalıplara sığdırılmayacak ölçüde çeşitlilik gösterdiğini de akılda tutmak lazım.

KAYNAKÇA

1. ARSLAN, A. (1992). "Aydınlanma", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 1 (2), <https://dergipark.org.tr/en/pub/atta/issue/25523/269197> (13.09.2022).
2. ATABAY, M. (2004). Aydınlanma Çağı ve Avrupa, Ankara: Nobel Yayın, 1. basım.
3. BAŞDEMİR, H. Y. (2005). "İskoç Aydınlanma Etiği: Hutcheson, Hume ve Smith", Liberal Düşünce Dergisi, yıl:10, sayı:37, Kış, <http://w3.gazi.edu.tr/web/basdemir/iskocetik.pdf> (25.10.2011).
4. BRISTOW, W.F. (2022). Aydınlanma Felsefesi, (çev. İrem Şalvarcı), İstanbul: Beyoğlu Kitabevi, 1. baskı.
5. ÇELİK, F., Fidan, S. ve Şahin K. (2011). "Aydınlanma'nın Fransız Düşüncesi İçinde 'Katı Liberal Değerler' Bağlamında Ele Alınmasında Ansiklopedi ve Ansiklopedistlerin Yeri", Akademik Bakış, sayı:23, s.1-19, <http://www.akademikbakis.org/23/02.pdf> (02.11.2011).
6. ÇİĞDEM, A. (2001). Aydınlanma Düşüncesi, İstanbul: İletişim Yayınları.

7. DUMAN, F. (2006). “Akılcılık Bağlamında İki Aydınlanma Geleneği: Fransız Aydınlanması versus İskoç Aydınlanması”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61(1), s.118-151. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/444/4970.pdf> (25.10.2011).
8. DURGUN, F. (2021). Modern Avrupa'nın Tarihini Yeniden Düşünmek(Aydınlanma'dan 19. Yüzyıl sonuna), İstanbul: Ketebe Yayınları, 1. baskı.
9. GÜMÜŞLÜ, B. (2008). “Aydınlanma ve Türkiye Cumhuriyeti”, Türkiyat Araştırmaları, Sayı 8, Bahar 2008, [http://www.turuz.info/Turkoloji-Tarix/077-\(08\)Turkiyat%20arashdirmalari.pdf#page=121](http://www.turuz.info/Turkoloji-Tarix/077-(08)Turkiyat%20arashdirmalari.pdf#page=121) (10.10.2011).
- 10.KOÇ, A.K. (2018). “İngiliz ve Amerikan Devrimlerine Fransız Devrimi Üzerinden Bir Bakış”, Liberal Düşünce Dergisi, yıl: 23, sayı: 91-92, ss. 53-72.
- 11.KÖKTAŞ, M. (2011). “İskoç Aydınlanması ve Amerika”, Liberal Düşünce Dergisi, (63), 235-256.
- 12.KÖKTAŞ, M. (2014). “Amerikan Aydınlanması: Bir Giriş Denemesi”, Liberal Düşünce, yıl:19, sayı:73-74, s.109-137.
- 13.RALSTON, S.J. (2020). “Amerikan Aydınlanması”, <https://kualiafelsefedergisi.com/2020/10/amerikan-aydinlanmasi-shane-j-ralston/> (14.09.2022).
- 14.RUDÉ, G. (2018). Fransız Devrimi, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. baskı.
- 15.SARICA, M. (1996). Siyasi Düşünce Tarihi, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- 16.SPARKS OF REASON, “The contribution of Dutch philosophy to the Enlightenment”, <https://cordis.europa.eu/article/id/169617-the-contribution-of-dutch-philosophy-to-the-enlightenment> (23.09.2022).
- 17.TAŞKIN, A. (2007). İskoç Aydınlanması, İstanbul: Birey Yayınları, 1. baskı.
- 18.TİMUÇİN, Afşar (2008). “Aydınlanma Nedir?”, <https://bilimvegelecek.com.tr/wp-content/uploads/2018/02/Ayd%C4%B1nlanma-nedir.pdf> (10.09.2022).
- 19.TİMUÇİN, Ali (2008). “Aydınlanmanın kaynakları ve özü”, <https://bilimvegelecek.com.tr/wp-content/uploads/2018/02/Ayd%C4%B1nlanma-nedir.pdf> (10.09.2022).
- 20.WOOD, E.M.(2016). Özgürlük ve mülkiyet: Rönesans'tan Aydınlanma'ya Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi, (çev. Oya Köymen) 2. basım., İstanbul: Yordam Kitap.

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1651-1660

Arrival
10 October 2022
Published
30 November 2022

Article ID
66284
Article Serial Number
16

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66284>

How to Cite This Article
Zengin, M. ve Kazan, R. (2022).
"İbn 'Âşûr'a Göre Kur'an'ın
Belâgat Açısından Özgünlüğü İcâz
Örneği", Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences, 8(58):1651-1660

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open access,
peer-reviewed international
journal.

İbn 'Âşûr'a Göre Kur'an'ın Belâgat Açısından Özgünlüğü İcâz Örneği

According to Ibn Ashur, the Peculiar Aspects of the Qur'an in Terms of Rhetoric Laconic Art
Example

Mehmet Zengin Ramazan Kazan

Doktora Öğrencisi., Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri, Isparta, Türkiye
Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Arap Dili ve Belâgati Bölümü, Isparta, Türkiye

ÖZET

Edebiyatın zirve olduğu bir dönemde nazil olan Kur'an, özellikle dil ve belâgat yönü başta olmak üzere benzerinin getirilemeyeceği konusuna dikkat çekmiştir. Kur'an'ın bu özelliği İslam tarihinin ilk döneminden itibaren araştırmalara konu edilmiş, bu minval üzere belâgat ilminin kuralları tespit edilerek müstakil çalışmalar ortaya konulmuştur. Daha sonra başta tefsirler olmak üzere muhtelif eserlerde belâgat üsluplarının Kur'an'da nasıl uygulandığı ve bunların manaya etkisi ile Kur'an'ın mucizevi yönlerine geniş yer verilmiştir.

Tunuslu ve çok yönlü âlim olan İbn 'Âşûr, çağımızda da devam eden bu gayretlerin son halkalarından biridir. O, Kur'an'ın dil ve belâgat yönünden mucize oluşuna yönelik tahlillerde bulunmuş, Kur'an'da yer alan bazı üslupların cahiliye dönemine nispetle benzersiz olduğuna ve Kur'an'ın bu yönünün tefsirlerde gereği kadar yer almadığına dikkat çekmiştir. Bu çalışmada ilk defa İbn 'Âşûr'un tefsirinde dile getirerek kavramlaştırmaya çalıştığı Kur'an'ın belâgat açısından özgünlüğü araştırılacak ve bu konu icâz örneği özelinde tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: İbn 'Âşûr, Et-Tahrîr ve't-Tenvîr, Tefsir, Belâgat, İcâz

ABSTRACT

The Qur'an, which was revealed at a time when literature was at its peak, challenged its interlocutors that it could not be similar in terms of language and rhetoric. This challenge of the Qur'an has been the subject of research since the first period of Islamic history, and in this way, the rules of rhetoric have been determined and independent studies have been put forward. Then, there are extensive interpretations on how the arts of rhetoric are applied in the Qur'an and their effect on the meaning and the miraculous aspects of the Qur'an.

Ibn 'Âşûr, a Tunisian and versatile scholar, who is one of the last links of these efforts that continue in our age, has analyzed the Qur'an's being a miracle in terms of language and rhetoric. He pointed out that some styles in the Qur'an were unique compared to the period of ignorance and that this aspect of the Qur'an was not included as a term in the tafsir tradition. In this study, the originality of the Qur'an, which Ibn 'Âşûr tried to conceptualize by expressing it in his tafsir for the first time, will be investigated in terms of rhetoric and this subject will be analyzed in terms of the example laconic art.

Keywords: İbn 'Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, Interpretation, Rhetoric, Laconic Art

1. GİRİŞ

Kur'an, milâdî yedinci asrın başlarında, Mekke'de, seçilmiş Hz. Muhammed (s.a.v.) vasıtasıyla, onun diliyle Allah tarafından inzal buyrulmuş ilahî, evrensel bir kitaptır. Arapça nazil olan Kur'an, son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yaşadığı toplumun dil kurallarına uygun lafızlara dini kisve giydirerek salât, zekât, mümin, münafık, kâfir gibi terimler ortaya koyarken, diğer taraftan da Arap dil ve kültürüne mucizevi katkılarda bulunmuş ve benzerinin getirilemeyeceği konusunda meydan okumuştur.

Kur'an'ın belâgat yönünden mucize oluşu (i'câzu'l-Kur'ân) konusunda tespit ve değerlendirmeler, nazil olduğundan itibaren hep olagelmıştır. Bu meyanda her bir bilgin kendi çağının ihtiyaçlarını ve değişimini dikkate alarak kabiliyetleri doğrultusunda eserler meydana getirmiştir. Kur'an-ı Kerîm'i anlama gayretleri ilk olarak kelâm ve tefsir âlimleri arasında başlamıştır. Başta el-Câhiz (ö. 255/869) ve el-Bâkillânî (ö. 403/1013) olmak üzere âlimler Kur'an'ın belâgat üslupları açısından i'câzına dair eserler ortaya koymuş, daha sonra Abdulkâhîr el-Curcânî (ö. 471/1078) ve Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî (ö. 626/1229) gibi âlimler ise belâgat ilminin sistemleşmesine katkıda bulunmuşlardır.

Belâgat sanatlarının Kur'an'daki yansımalarına bütüncül yaklaşım ise ez-Zemahşerî (ö. 538/1144) ile başlayarak İbn 'Atiyye (ö. 541/1147), Fahreddîn er-Râzî (ö. 606/1210), el-Beyzâvî (ö. 685/1286) ve Ebû Hayyân (ö. 754/1344) gibi müfessirler tarafından devam ettirilmiştir. Diğer taraftan Kur'an'ın Arap dilinin mevcut kuralları doğrultusunda nazil olmasına rağmen benzerinin getirilememesi tehdidi dikkate alınarak belâgat özellikleri bu zaviyeden de değerlendirmeye tutulmuştur.

Diğer taraftan Kur'an'ın; dil, belâgat ve muhtevası yönünden mucize oluşunu ispatlamak için İ'câzu'l-Kur'ân, onun sahip olduğu üslubu ortaya koymak için Üslûbu'l-Kur'ân, ayetlerinde yer alan garip lafızları açıklamak için Garîbu'l-Kur'ân, ismi işaret ve ismi mevsullerin muhteviyatını izah için Mübhemâtu'l-Kur'ân, aynı anlamı ifade eden lafızlar

ile aynı lafzın muhtelif anlamlarını konu eden Vucûh ve Nezâir, Kur'an'da yer alan mecâz kavramları açıklamak için Mecâzu'l-Kur'ân gibi Kur'an ayetlerinin ihtiva ettiği bazı yönler cihetiyle tefsir geleneğinde elliden fazla Kur'an ilimleri sahası oluşmuştur (es-Suyûtî, 2008: 661-665).

Asrımızda da Tunuslu ve çok yönlü bir müellif olan Tahir İbn 'Âşûr (ö. 1879/1973) *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* isimli ansiklopedik tefsirinde, gelenekte yer alan bu bilgileri tahlil etmiş, Kur'an'ın dil ve belâgat açısından Arap diline getirdiği özgün örnekleri tespit ederek "مبتكرات القرآن" terimini ortaya koyarak değerlendirmelerde bulunmuştur.

Bu çalışmada İbn 'Âşûr'un dile getirdiği Kur'an'ın belâgat açısından özgün yönlerinin İslam kültüründeki tarihi veçhesi araştırılarak îcâz örneği üzerinden yorumlarına yer verilecektir. Bu bağlamda öncelikle Kur'an-ı Kerîm'in belâgat açısından özgünlüğü fikrinin temellerine göz atılması uygun olacaktır.

2. KUR'AN'IN BELÂGAT AÇISINDAN ÖZGÜNLÜĞÜ FİKRİNİN TEMELİ

Dil, toplumların meramlarını ve isteklerini ifade etmek için kullandıkları veya eşyanın ne anlama geldiğini ifade etmeye yarayan alettir (İbn Haldun, 2004: 2/365). Diğer taraftan dil, bir milletin uzun ve çeşitli tecrübeleriyle oluşturduğu kavramları kelimeler ve deyimler halinde kalıplara sokan, milli düşünce faaliyetlerini düzenleyen, toplum ve milletlerin manevî varlığını koruyan bir olgudur.

Arapça, Kur'an'ın nazil olduğu dönem itibarıyla bölgesel bir dil olsa da Kur'an'ın indirildiği ve bununla irtibatlı olarak onu tebliğ eden Hz. Peygamber'in (s.a.v.) içinde yaşadığı toplumun kullandığı bir din dili olması açısından ayrı bir değere sahiptir. Arapçanın safiyeti, o dönemde yaşayan Arapların dil ve edebiyata önem vermesi, Kur'an'ın nazil olduğu dönemde günlük hayatlarında ve özel meclislerinde fesahat seviyesi yüksek, kolay anlaşılabilir, saf bir dile sahip olmaları gibi gerekçeler Kur'an'ın Arap diliyle gönderilmesinin arka planları arasında zikredilebilir (İbn Faris, 1997: 13-14).

Kur'an'ın nazil olduğu dönemde, onun sahip olduğu edebî özellikleri sayesinde ortaya çıkan i'câzı ve benzerinin getirilememesi anlaşılabilir bir husustu. Ancak daha sonra Arap olmayan milletlerin İslam'a girmesiyle mevcut farkındalık azalmaya başlamış, bu sebeple Kur'an'ın muhteviyatındaki i'câz ve belâgat özellikleri fark edilmesi için ortaya konulan çalışmalarla ilmi disiplin haline gelmiştir.

İslam tarihi boyunca ortaya konulan belâgat ve i'câz ilimleriyle Kur'an'ın sahip olduğu edebî nüktelerin, kavramların ve lafızların anlaşılabilir olacağı konusunda genel bir kanaat ortaya çıkmıştır (es-Sekkâkî, 1986: 161). Bu minvalde kaleme alınan eserlere bakıldığında genel olarak Kur'an'ın sahip olduğu i'câz ve belâgat özellikleri cahiliyye şuurundan delillerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. O halde Kur'an nazil olmadan önceki edebî metinler, özgünlük fikrinin temelini teşkil etmektedir. Nitekim İbn 'Âşûr Kur'an'ın i'câzına dair delilleri araştırırken ondaki bazı nüktelerin cahiliyye dönemine nispetle benzersiz olduğunu görmüş, bu hususa dair tespitlerde bulunmuştur. Bu bilgilerden hareketle i'câz ve özgünlük kavramlarına dair bir tahlil yapılması uygun olacaktır.

3. İ'CÂZ VE ÖZGÜNLÜK KAVRAMLARI

Kur'an'ın dil ve belâgat ile muhteva yönünden mucize oluşu ve benzerinin getirilememesi tefsir ilminde i'câz olarak yorumlanmaktadır. Kur'an'ın i'câzı denilince "قُلْ لِّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا" / "De ki; andolsun bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak için insanlar ve cinler bir araya gelip birbirine destek olsa dahi onun benzerini ortaya koyamazlar." (el-İsrâ: 17/88) ayetinin ve benzerlerinin mefhumundan bu hükme varılmıştır.

Bu durumda insanoğluna, Kur'an'a nazire yapması konusunda istidat verilmiş, ancak Kur'an-ı Kerîm'in mucizeliği, onu fesahat ve belâgat açısından öyle bir mertebeye yükseltmiştir ki, insanın artık benzerini söylemesine imkân kalmamıştır. Kur'an'ın i'câzına yönelik çalışmalara bakıldığında, genel çerçevesinin dil ve belâgat açısından, ilmi yönden ve ihtiva ettiği hükümleri ile gaybe dair bilgileri açısından mucize olduğu ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Kur'an, Arap diliyle nazil olmuş, bu dilde bilinen ve kullanılan kelimelerle konuşmuş, ancak nazmı, seçtiği lafızlar ve ahengiyle kusursuz bir üslup takip etmiştir. Arap dili ve edebiyatı gereklerine uygun kelimeleri bir araya getiren Kur'an, belâgatın unsurlarına riayet ederek erişilmez üstünlüğünü ortaya koymuştur (es-Suyûtî, 1998: 645). Nitekim Kur'an'ın nazil olduğu dönemde ilk muhatapları olan Araplar, fesahat ve belâgat dışında Kur'an'ın Allah kelâmı olduğunu fark edebilecekleri başka bir kritere sahip değillerdi.

İ'câz konusuna araştırmasında yer veren hemen her asırdaki âlimlerin büyük bir kısmı, Kur'an'ın dil mucizesi oluşunu kabul etmeleri, onun dil yönünden mucize olduğunu ispatlayan en önemli unsurlardandır. Ancak İslam ilim geleneğinde bu hususlar irdelenerek Kur'an'ın Arap diline uygunluğundan bahsedilse de, Arap diline nispetle özgün yönlerine dikkat çekildiğine pek rastlanmamaktadır.

İbn ‘Âşûr Kur’an’ın belâgat açısından eşsiz olduğunu dile getirirken selef bilginlerden ayrılan yönü, bu hususta ortaya çıkmaktadır. Ona göre Kur’an Arap dil kurallarıyla indirilmesiyle i‘câz sahibi olmakla birlikte Arap dilinde benzeri bulunmayan özgün örnekleri bakımından da mucizedir. İbn ‘Âşûr bu durumu tefsirinin mukaddimesinde “مبتكر” lafzını kullanarak ortaya koymuş, tefsirinin muhtelif yerlerinde ise bu lafızla birlikte benzer anlamlar taşıyan “الإختراع” veya “الإبداع” ifadelerine de yer vermiştir (İbn ‘Âşûr, 1984: I/120).

“ابتكر” lafzı gündüzün ilk saatleri, bir şeyin ilkinin almak, ilk çıkan meyveyi toplamak (Halil b Ahmed, 1998: 5/34), “أخترع” lafzı kurmak, tasarlamak, çıkarmak, türetmek (İbn Manzûr, 1994: 5/50), “أبدع” ise oluşturmak, neden olmak, meydana getirmek, yenilik getirmek, değişiklik yapmak anlamlarına gelmektedir (ez-Zamahşerî, 1985: 1/50). Her üç kelimenin de ortak anlamı ise herhangi bir şeyin başlangıcı, ilk anı, benzersizlik, icat ve yeniliktir.

Kur’an’ı tanıma ve anlama kapsamında onun i‘câzına hizmet eden bu saha, Kur’an’ın beşer dilinden ayrılan yönlerini ortaya koymaktadır. O halde bu ifadelerin geçtiği kaynakları tespit etmek ve bir sınır belirlemek gerekecektir.

4. “الإبتكار”, “الإختراع” VE “الإبداع” LAFIZLARININ TARİHİ SÜRECİ

İbn ‘Âşûr’un dile getirdiği yukarıda tanımlanan verileri Kur’an ilimleri geleneği içinde gerekse dil ve belâgat kaynaklarında Kur’an’ın Arap diline göre özgün yönleri manasında bir kavram olarak kullanıldığına rastlayamadığımızı söyleyebiliriz. Ancak bu kavramların şiir tenkidi bağlamında öteden beri bilindiğini, Kur’an ilimleri bağlamında da selef bilginler tarafından bu mefhumu çağrıştıran farklı lafızların kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu konuda birkaç örnek zikretmemiz yerinde olacaktır.

Örneğin “ابتكار” kavramını ilk kullanan kişilerden birisinin el-Asma’î (ö. 216/831) olduğu düşünülmektedir (Ebû ‘Ubeyd, 1936: 2/769). Daha sonra ise Ebu Hilâl el-Askerî (ö. 400/1009) şiirde mefhumun doğrusunu ve hatalısını tespit etmeye yönelik değerlendirmeler yaparken, “والعبارة، والصورة المقبولة، والعبارة،...sairin bütün bunlarda doğruya ulaşmayı hedeflemesi, makbul olan yöntemleri ve kabul görmüş ibareleri araştırması gerekir, aksi halde kendi başına ortaya koyduğu yeniliğin ve icadın üstünlüğü olmaz ‘buluşuna itibar olunmaz/güvenilmez.’” (el-‘Âskerî, 1984: 69) cümlelerini kurmuş ve ابتكار/ibtikâr kavramına yer vermiştir.

Kur’an ilimleri bağlamında bu kavramlar kullanılsa da Kur’an’ın Arap diline nispetle özgün örnekler ihtiva ettiğine dair bazı değerlendirmelerin varlığı da kabul edilmelidir. Nitekim el-Câhiz (ö. 255/869) “قَدْ سَمِيَ اللَّهُ كِتَابَهُ الْمُتَّزَّلَ” (ö. 255/869) “Allah (c.c.) indirdiği kitabına Kur’an ismini vermiştir, bu isim eskiden beri kullanılan bir isim değildir.” ifadelerine yer vermektedir (el-Câhiz, 1965: 1/348).

el-Bâkillânî (ö. 403/1013) Kur’an’ın belâgat özellikleri yönünden mucize oluşunu “أنه بديع النظم عجيب التأليف متناو في البلاغة التي يعلم عجز الخلق عنه. وقد تأملنا نظم القرآن فرأينا غير مختلف ولا متفاوت بل هو على نهاية البلاغة وغاية البراعة، فعلمنا بذلك أنه مما لا يقدر عليه البشر. أن نظم القرآن وقع موقفاً في البلاغة يخرخ عن عادة كلامهم. أن المعاني التي تضمنتها في أصل وضع الشريعة أسهل وأقرب من تخيير الألفاظ لمعان مبتكرة” (Kur’an göz alıcı bir nazım, harika bir telif ve insanların benzerini getiremeyeceği üst seviyede belâgate sahiptir. Kur’an’ın nazımını düşündüğümüzde tekdüzelikten uzak, son derece parlak ve ileri düzeyde belâgate sahip olduğunu görürüz. Böylece insanın onun benzerini getiremeyeceğinin farkına varırız. Kur’an nazım, insanların sözlerine dair geleneklerinin üstüne çıkan bir özelliğe sahiptir. Onun dini hükümler koymada engin anlamlar ihtiva eden yenilikçi lafızların manaları kolay ve anlaşılırdır.” cümleleriyle dile getirir (el-Bâkillânî, 1954: 35, 38, 42).

Dikkat edilirse el-Bâkillânî de Kur’an’ın özgün örneklerle Arap diline bir katkı sunduğuna ve estetik getirdiğine vurgu yapmaktadır. Nitekim aktardığımız ifadelerde yer alan; Kur’an’ın sahip olduğu belâgat sebebiyle insanların benzerini getirememesi, insanların sözlerinin üzerinde olması, yenilikçi lafızları gibi cümleler, İbn ‘Âşûr’un tefsirinde yer verdiği “الإبتكار”, “الإختراع” ve “الإبداع” kelimelerinin anlamı olan özgünlük ifadesiyle kastettiği mefhumu çağrıştırmaktadır.

Yine Kur’an’ın Arap diline nispetle özgünlüğüne işaret eden Ebu’l-Fazl el-Meydânî (ö. 518/1124) ise Ebu’l-Kâsım ez-Zeccâcî’den (ö. 337/949) “سُطِّطَ فِي أَيْدِيهِمْ نَظْمٌ لَمْ يُسْمَعْ قَبْلَ الْقُرْآنِ، وَلَا عَرَفْتَهُ الْعَرَبُ، وَلَمْ يَوْجَدْ ذَلِكَ فِي أَشْعَارِهِمْ” (Kur’an’da yer alan -(pişmanlıktan kinaye olarak) avuçlarına düştü- cümlesi, Kur’an’dan önce duyulmamış bir terkiptir. Araplar bunu bilmemektedir ve şiirlerinde de bulunmamaktadır.” sözlerini nakletmektedir (el-Meydânî, 1992: 1/497).

Daha sonraki dönemlerde yaşayan İbn Ebu’l-İsba’in (ö. 654/1256) “يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضَرْبٌ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَاباً وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسْأَلُكُمْ الذُّبَابُ شَيْئاً لَا يَسْتَفْتِدُوهُ مِنْهُ صَغَفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ” (Ey insanlar! Size bir misal verilmekte; dinleyin onu: Allah’tan başka kendilerine yalvarıp yakardıklarınız var ya, hepsi bunun için bir araya gelseler bile bir sinek yaratamazlar! Hatta sinek onlardan bir şey kapsa, onu dahi ondan kurtaramazlar. İsteyen de âciz, kendinden istenen del!” (el-Hac: 27/73) ayetinde geçen meselin özgünlüğünü izah ederken;

“Ayette verilen”/“ولم يُسْمَعْ مِثْلَ هَذَا التَّمَثِيلِ فِي بَابِهِ لِأَحَدٍ قَبْلَ نُزُولِ الْقُرْآنِ الْعَزِيزِ. وَلَوْ تَتَّبَعْتَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ الْكَرِيمِ لَوُجِدَ لِهَذَا الْمَوْضِعِ أَمْثَالٌ شَتَّى”/“Ayetten verilen teşbih-i temsili türünden bir örnek, Kur’an’ın nüzulünden önce hiç kimseden duyulmamıştır. Kur’an-ı Kerim bu minvalde incelense, bu konuya dair pek çok örnek bulunabilir.” (İbn Ebu’l-İsba‘, 1963: 474) cümlelerini zikrettiği görülmektedir.

Aktarılan örneklerden de anlaşılacağı üzere Kur’an’ın belâgat açısından özgünlüğü bahsine dair İbn ‘Âşûr’dan önce “الإبداع”-“الإختراع”-“الإبتكار” lafızlarını ihtiva eden ve sınırları belirlenmiş bir terminolojiye rastlayamadığımızı söyleyebiliriz. Ancak şiir tenkidi bağlamında şairin özgün bir yönteme sahip olması gerektiği konusuna bu lafızlarla vurgu yapılmış, sınırlı sayıda da Kur’an lafızlarının benzersizliği “Kur’an’dan önce duyulmamıştır” gibi cümlelerle ifade edilmiştir.

5. ÖZGÜNLÜĞÜN TESPİTİ VE İBN ‘ÂŞÛR’UN GÖRÜŞÜ

Kur’an’da yer alan bir ifadenin ya da üslubun özgün olup olmadığına dair bazı hususların irdelenmesi gerekecektir. İlk olarak Kur’an’ın cahiliyye dönemi Arap diline nispetle özgünlüğü iddiasında, özgün olduğu öne sürülen bahsin Arap şiir ve nesir geleneğinin Kur’an nazil olmadan önceki tüm bilgilerinde araştırılmasıyla ortaya çıkması ve bu durumda kesin bilgi ifade edeceği açıktır (es-Sâ’idî, 2013). Ancak Kur’an nazil olmadan önceki Arap edebiyat ürünlerinin çoğunlukla sözlü rivayete dayandığı, bir bölümünün ise kaybolduğu ve unutulduğu (İbn Sellâm, y.y.: 1/41-50) dikkate alındığında, yenilik kavramına dair tam istikrâ uygulanmasının mümkün olmadığı ortaya çıkacaktır.

İbn ‘Âşûr’un özgünlük kavramına dair tam istikrânın mümkün olmadığı bilincinde olduğu söylenebilir. Nitekim o, tefsirinde özgün olduğunu belirttiği örneklerini zikrettiği yerlerde genellikle kesinlik ifade eden söylemlerde bulunmamıştır. Örneklerinin büyük çoğunluğunda “أحسب”/“zannediyorum”, “لَعَلَّ”/“belki”, “يَحْتَمِلُ”/“muhtemeldir”, “الظاهر أن هذا التركيب من مبتكرات”/“Kur’an dışında böyle bir kullanım olduğuna rastlamadım”, “لَمْ أظفر من غير القرآن”/“zahir olan bu terkinin Kur’an’ın ilk defa ortaya koyduklarından olmasıdır”, “لم أزه في كلام العرب إلا بعد نزول”/“bunu Kur’an nazil olmadan önceki Arap sözünde görmedim” şeklinde kesinlik ifade etmeyen sözlerle değerlendirmiştir.

Her ne kadar İbn ‘Âşûr’un ortaya koyduğu Kur’an’ın belâgat açısından özgünlüğü söylemi zanni bilgilere dayansa da daha önce kullanılıp kullanılmadığına bakılmaksızın bütün örneklerin Kur’an’ın i‘câzına delil olduğuna şüphe yoktur. Diğer taraftan 1400 yıllık İslam bilim geleneğinde Kur’an ayetlerinin anlaşılması hedefiyle cahiliyye şiirinden istişhatta bulunulması da ilâhî bir kitap ve mucîze olmasına bir kusur getirmeyecektir.

Nitekim Kur’an lafızları üzerine yapılan her bir çalışma ibadet olarak görülmekte ve yalnızca Allah’ın muradının anlaşılması hedefiyle yapılmaktadır. İbn ‘Âşûr’un bu kavramı ortaya koyarak tahlillerde bulunması da cahiliyye edebiyatında örneğine rastlayamadığı ayetlerin anlaşılmasına katkı sunma amacı olarak değerlendirilmelidir. Bu çalışma kapsamındaki yorumlar da genelde Kur’an’ın dil ve kavramlarını, özel olarak ise onun ifade, üslup ve anlatım tarzını daha iyi kavramaya yarayacaktır.

6. İBN ‘ÂŞÛR’A GÖRE ÖZGÜNLÜĞÜN AYIRT EDİCİ ÖZELLİKLERİ

Müslümanlar Kur’an’ın, edebiyatın ve belâgatın zirvesinde, her çağdaki insanlara hitap edebilme özelliğine sahip ilâhî bir kitap olduğuna inanır. Bu sebeple Kur’an’ın derin manalarını keşfetmek için Arapça bilgisi olmazsa olmaz görülmektedir. Kur’an’da yer alan bir üslubun Arap dilinde daha önce hiç kullanılmadığı ve özgün olduğu iddiasını ortaya koymak için Arap Dili ve Belâgatine dair ciddi bir bilgi birikimine, Arap üsluplarına dair kapsamlı vukufiyete ihtiyaç vardır.

İbn ‘Âşûr’a göre Kur’an’ın belâgat açısından özgünlüğünü gösteren ilk özelliği, Arap dil kurallarına uygun olan Kur’an lafız ve terkiplerinin mana açısından dikkat çeken bir yönünün bulunmasıdır (İbn ‘Âşûr, 1984: 1/118). Kur’an tamamen Arap dilinden ayrılmamaktadır. Nitekim ayette “Biz Peygamberleri ancak kendi kavimlerinin dilleriyle gönderdik.” (İbrâhîm: 14/4) buyrulurken Kur’an’ın indirildiği toplumun dilinden kopuk olamayacağı belirtilmektedir.

İbn ‘Âşûr’a göre özgünlüğünün diğer ayırt edici özelliği ise; Kur’an’ın nazil olduğu döneme kadar kullanılmaması ve bu durumun tespitinin yapılmasıdır. Kur’an, söz dizisinde sıklıkla yer verilen ve yerleşik hal almış ifade ve kalıplar kullanarak kendi âdetini ortaya koymuştur ve bu üslup, Arap dilinin o zamana kadarki halinden tamamen farklı veya bağımsız değildir ancak lafızlarında, manalarında ve üsluplarında birtakım yenilikler getirmiştir. Bu özgün üsluplar, Arap dilinin kurallarına uygun olduğu halde Arapların daha önce bilmediği ya da kullanmadığı şekliyle ortaya çıkmaktadır.

Konuyla ilgili bir örnek vermek gerekirse “عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا”/“Oradaki selsebil (hoş içimli) denilen bir pınardan (cennetliklere kadeh ikram edilir).” (el-İnsân: 76/18) ayetinde geçen altı çizili lafzın Kur’an’dan önce bilinen bir kelime olmadığı yönünde İbn A’râbi’nin görüşü olduğu nakledilmektedir (Cebeci, 2009).

İbn ‘Âşûr ise “فهذا وَصَفْتُ من لغة العرب، وقال ابن الأعرابي؛ لم أسمع هذه اللفظة إلا في القرآن فهو عنده من مُبتكرات القرآن” Selsebil, Arapça ve (hoş içimli manasında) bir sıfattır. İbn A ‘râbî bu sözü yalnızca Kur’an’da duyduğunu söylemiştir ve ona göre Kur’an’ın özgün lafızlarından birisidir.” yorumunda bulunmakta ve şu delili sunmaktadır (İbn ‘Âşûr, 1984: 29/396):

مَسِيرَةَ شَهْرِ لِلتَّبْرِيدِ الْمُدَبِّبِ

خَيَالٌ لَأَمِّ السَّلْسَبِيلِ وَدُونِهَا

Aramızdaki mesafe hızlı bir postacının bir aylık mesafesi kadar olan tatlı kadının hayali gönlümü sardı (Ebû Temmâm, 2000: 268).

İbn ‘Âşûr cahiliyye şiirinden yaptığı bu istişhad ile “selsibil” kelimesinin Kur’an’ın ilk defa kullandığı bir lafız olmadığını ispat ederek hem lafzın Arap dilinde biliniyor olduğunu hem de İbn A ‘râbî’nin görüşünün isabetli olmadığını ortaya koymuştur. Netice olarak İbn ‘Âşûr’a göre Kur’an’da yer alan özgün belâgat unsurunun cahiliyye edebiyatında yer almamış olması gerekmektedir. Buraya kadar aktarılan teorik bilgilerin akabinde şimdi de îcâz sanatıyla ilgili kısaca bilgi verebiliriz.

7. İCÂZ SANATI VE KUR’AN’DAN ÖRNEKLERİ

Kur’an’da yer alan ayetler durumuna göre îcâz ve itnâb üslubu ihtiva eder. Araplar fesahate önem vermişler, muhatabın gönlünü kazanmak için yer, zaman ve adamına göre konuşmayı önemsemişlerdir. Bu sebeple Arap dilindeki îcâz sanatını bilmek, çok sayıda veciz ifade ihtiva eden Kur’an’ın dil dünyasına aşina olmayı ve onu anlamayı kolaylaştırır.

Lügatte و-ج-ز kökünün if’âl babından mastarı olan îcâz, işi çabuk yapıp bitirmek, çabuk hareket etmek, sözü kısa kesmek, özetlemek anlamlarına gelir (İbn Manzûr, 1994: 5/427). el-Câhiz belâgati tanımlarken bir bedeviden şu nakilde bulunur: “الإيجاز في غير عَجَزٍ ولإطناب في غير حَطَلٍ”/“Sözü kusursuz bir şekilde kısaltmak veya faydalı bir şekilde uzatmak belâgattir.” (el-Câhiz, 1998: 1/97). el-‘Askerî de “البلغة علمٌ كثير في قولٍ يسيرٍ”/“Belâgat, az sözle çok bilgi vermektir.” tanımını yapmaktadır (el-‘Askerî, 1984: 8).

es-Sekkâkî îcâzı “الإيجاز هو أداء المقصود من الكلام بأقل من عبارات مُتعارف الأوساط”/“Maksadı açık ve net bir şekilde ifade ederek, az kelimelerle çok manaları anlatmak” (es-Sekkâkî, 1986: 277) şeklinde tanımlarken, el-Kavzîni de “Herhangi bir mefhumu, kendinden az kelimeyle ifade etmek, zahirin gerektirdiğinden azıyla yetinmek” şeklinde benzer bir tanım yaptıktan sonra îcâzı kısar ve hazif şeklinde iki bölüme ayırmaktadır (el-Kavzîni, 2003: 143).

Klasik dönem belâgatçiler îcâz sanatına dair yaptıkları tanımlarla birlikte Arap dilinde ve Kur’an’da yer alan îcâz üsluplarını zikretmiş ve bu sanatın amaçlarına, hedeflerine ve faydalarına yer vererek ehemmiyet göstermişlerdir. Modern döneme gelindiğinde de îcâz sanatına son derece önem verilmiş, bir nevi klasik belâgat âlimlerinin sözleri nakledilerek onların aktardıkları bilgiler kabul ve tasdik edilmiş görünmektedir (el-Cârim-Emîn, 2012: 412; Bulut, 2015: 146-147).

İcâz sanatı, hazfedilen şeye delalet eden bir karine bulunması kaydıyla, cümledeki bir ya da birkaç kelimeyi/cümleyi hazfetmek sûretiyle yapılırsa الإيجاز الحذف/îcâzu’l-hazf ya da الإختزال/ihzîzâl şeklinde isimlendirilir (el-Kavzîni, 2003: 146). Cümlede yapılan hazif muhtelif şekillerde yapılabilir.

İktitâ‘ (الإقتطاع): Arap dilinde telaffuz kolaylığı sağlamak, vezin ya da kafiye uyumu gibi gerekçelerle kelimenin bir ya da birkaç harfinin hazfedilmesi suretiyle yapılan îcâz türüdür (el-Hâşimî, t.y.: 195; Bulut, 2015: 176). Kur’an’da “وَلَمْ أَكُ نَبِيًّا”/“Ben iffetsiz bir kadın değilim” (Meryem: 19/20) ayeti, bu îcâz türüne örnek sayılabilir. Ayette geçen “أَكُ” fiilinin sonundaki “ن”/“nun” harfi düşmüştür, zira fiilin aslı “أكن” şeklindedir.

İktifâ‘ (الإكتفاء): Cümlede yer alması gereken iki lafızdan birisinin, aralarında bulunan zıtlık gibi yakın ilişki sebebiyle hazfedilmesiyle icra edilen îcâz türüdür (el-Kavzîni, 2003: 186; Bulut, 2015: 173). Örneğin “وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَائِلَ تَقِيكُمْ”/“Allah size sıcağa karşı kendinizi koruyacak elbiseler bahşetti” (en-Nahl: 16/81) ayetinde korunmak için elbisenin bahşedilmesi zikredildi, ancak “sıcaktan korunmaya” yer verildiği halde soğuk/“البرد” lafzına yer verilmedi. Burada soğuğu ifade eden lafzın hazfedilmesi, Kur’an’ın nazil olduğu Arabistan bölgesinde genellikle sıcaktan korunmaya ihtiyaç olması sebebiyledir (ez-Zemahşerî, 2016: 580).

İhtibâk (الإحتباك): Arap dilinde iki bölümü olan bir cümlede, iki benzer ya da iki zıt bir araya gelirse, bu durumda birinci zikredilenin zıddını/benzerini ikincide hazfetmek, ikincide zikredileni de birincide hazfetmektir (es-Suyûtî, 2008: 541; Bulut, 2015: 163). Örneğin “اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ”/“Allah, sözünde duranları sadakatleri sebebiyle ödüllendirsin, münafıkları da dilerse cezalandırsın, dilerse bağışlasın!” (el-Ahzâb: 33/24) ayetinde bu îcâz sanatı icra edilmiştir.

Bu ayette iki cümlede yer alan zıt anlamlılıklar sebebiyle bazı hazifler söz konusudur. Şöyle ki; cümleden, Allah dilerse münafıklara tövbe nasip etmeyip azap edecek, dilerse de tövbe nasip edip onları cezalandırmayacak manası

anlaşılır. O halde ayetin takdiri “وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ فَلَا يَثُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُتُوبَ عَلَيْهِمْ فَلَا يُعَذِّبُهُمْ” şeklinde olacaktır. (ez-Zemahşerî, 2016: 853). Nitekim ayetten anlaşıldığı üzere eğer münafıklara azap edilecekse, bu durumda tövbe etmeyecekler, ancak azap edilmeyecekse, o halde de tövbe edeceklerdir ve böylece azaptan kurtulacaklardır.

Bazı örnekleri de aktarıldığı üzere muhtelif veçheleriyle îcâz-ı hazif türlerine Kur'an'da çokça rastlanmaktadır. İcâzda az lafızla ifade edilen anlamın açıkça anlaşılması hedeflenir. Eğer mana anlaşılmıyorsa bu tür bir îcâz edebiyatta makbul değildir. Bir fikrin açıkça ve en az lafızla ifade edilmesi îcâzın özüdür (el-Hafâcî, 1932: 194).

Herhangi bir hazif yapmaksızın, geniş ve kapsamlı manaları ihtiva eden az sayıda kelime kullanmak suretiyle icra edilirse bu üsluba da îcâzu'l-kısar denir. Bu tür îcâza özlü sözler de denilmektedir (el-Kazvîni, 2003: 184-185; Bulut, 2015: s. 147). Arap dilinde özellikle veciz sözleri ifade eden bir edebiyat türü oluşmuş ve veciz sözlerin bir araya getirildiği eserler telif edilmiştir, özellikle atasözleri ve hikmetli sözler de bu grupta değerlendirilir (el-Meydânî, 1992: 1-2).

Kur'an'da bu üsluba örnek olarak genellikle “وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ”/“Kısasta sizin için hayat vardır” (el-Bakara: 2/179) ayeti zikredilmektedir. Nitekim bu ayette herhangi bir hazif olmadığı gibi geniş manalara da işaret edilmektedir. Örneğin bu ayetle ilgili olarak er-Râzî, en üstün belâgat sanatının icra edildiği çok geniş manalar ihtiva eden özlü söz niteliğinde olduğuna beyân âlimleri ittifak etmiştir, demektedir. Ayrıca er-Râzî, “Bir kimse haksız yere birisini öldürünce bunun karşılığında kendisinin de öldürüleceğini bilirse, böylece kimsenin canına kıymaz. Bu ayette yaşamanın/yaşatmanın önemi vurgulanarak fark gözetmeksizin herkese yaşama hakkı tanınmıştır. Buna göre cana kıymak, yalnızca tek bir kişiye yönelik bir suç, bir eylem olarak düşünülmemelidir. Kısasla cana kıyma önlenir ve bütün insanlığın hayat hakkı garantiye alınır. Aksi halde yaşama hakkı devamlı olarak tehlikeye maruz kalır. Toplum fertlerden oluşur ve asıl olan fertlerdir. Fertlerin hayatı korunamazsa, toplumun hayatını korumak da mümkün olmaz.” ifadelerine yer verdikten sonra bu ayete dair muhtelif yönden kapsamlı açıklamalarda bulunmuştur (er-Râzî, 2005: 5/60-61).

İslam öncesi Arap kabileleri arasında, kabileden birisi öldürülürse hemen harekete geçilir ve intikam peşine düşerdi. Bu sebeple Arap dilinde intikamın önünü kesmek üzere kısas yapılmasının gerekliliğini ifade etmek üzere “بعض القتل إحياء للجمع”/“Öldürmenin bazıısı toplumu yaşatmak içindir”, “القتل أنفى للقتل”/“(İntikamı önlemek için) Öldürmek, (intikam için) öldürmeyi engeller” gibi özlü sözler yer almaktadır (el-Meydânî, 1992: 1/157).

Arap belâgatinde îcâz her zaman iltifat edilen bir sanat olarak görülmüş, hatta belâgat îcâz ve itnâbtır sözüyle karşılığını bulmuştur (el-Hafâcî, 1932: 194). Araplar Kur'an nazil olmadan önce de sözün en güzelini lafız az, işareti çok, göz alıcı ve usandırmayandır derlerdi (el-Câhiz, 1998: 1/97). Buna göre belâgatiyle ön plana çıkan Araplar îcâz sanatına yeterli önemi vermiştir denilebilir.

İbn 'Âşûr da Kur'an'da yer alan îcâz sanatına dair ilgili yerlerde izahlarda bulunmuş, ayrıca Kur'an'ın Arap edebiyatına îcâz yönüyle de katkı sunduğunu ve özgün îcâz örnekleri bulunduğunu ifade etmektedir. Şimdi de İbn 'Âşûr'un bu sanata dair değerlendirme yaptığı ayetler aktarılacaktır.

8. İBN 'ÂŞÛR'A GÖRE KUR'AN'DA ÖZGÜN İCÂZ ÜSLUPLARI

Arap dilinde kullanılan ve bilinen bir üslup olan îcâza Kur'an'da daha üst seviyede yer verilmiştir, bu sebeple de Arapları hayrete düşüren göz alıcı bir yonteme başvurulduğu dikkati çekmektedir. İbn 'Âşûr îcâz konusunda şu ifadelerle yer verir: “ومن أبدع الأساليب في كلام العرب الإيجاز، وهو متنافسهم وغاية تنبأرى إليها فصحاؤهم، وقد جاء القرآن بأبدعه إذ كان مع فيه من الإيجاز المبين في علم المعاني فيه إيجاز عظيم آخر، وهو صلوجية معظم آياته لأن تؤخذ منها معان متعديدة كلها تصلح لها العجيزة باختمالا لا ينافيها اللفظ”/“Arap kelimelerindeki en göz alıcı ve fasih ediblerinin birbiriyle yarıştığı üsluplardan birisi de îcâzdir. Kur'an ise bundan daha güzel bir îcâz ile gelmiştir. Zira her ne kadar me'ânî ilminde açıklanan îcâz söz konusu olsa da, Kur'an'da daha başka, büyük bir îcâz söz konusudur. O da ayetlerinin büyük çoğunluğunda muhtelif manalara gelebilecek uygun lafızlara yer verilmiş olmasıdır.” (İbn 'Âşûr, 1984: 1/121).

İbn 'Âşûr tefsirinde Arapların da kullandığı bir üslup olan îcâz sanatına dair örneklerin büyük çoğunluğunda “فيها الإيجاز البديع-بديع الإيجاز”/“Burada hoş/güzel îcâz vardır-buradaki îcâz göz alıcıdır.” ifadelerini kullanır (İbn 'Âşûr, 1984: 1/309, 1/344, 1/508, 1/662, 1/697, 6/183, 8/167, 9/209, 11/56, 12/128 vd.). Buradan hareketle İbn 'Âşûr bütün îcâz sanatının icra edildiği ayetleri Kur'an'ın özgünlüğünü ortaya koyan üslup olarak görmediği söylenebilir.

Diğer taraftan Kur'an'da Araplar tarafından daha önce duyulmamış ya da bilinenden daha fasih şekilde özlü sözler bulunmaktadır ve bunlar Arap diline bir zenginlik katmıştır. Arapların tarihinde yer alan bu özlü sözlere dair kapsamlı eserler yazılmış ve bu bilgiler öteden beri aktarılagelmiştir (el-Meydânî, 1992: 1-2). Tefsir usulü ve Kur'an ilimlerinde ise Kur'an'da yer alan meseller için “emsâlu'l-Kur'ân” tabiri kullanılmış ve bu alanda eserler kaleme alınmıştır (İbn Kayyim el-Cevziyye, 1981).

Özgün îcâz örnekleri:

a) “لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ”/“Bu işte senin yapacağın bir şey yoktur”

İbn ‘Âşûr “لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَأِنَّهُمْ طَالِمُونَ”/“***Bu işte senin yapacağın bir şey yok. Allah ya onların tövbelerini kabul eder veya onları cezalandırır. Çünkü onlar zalimlerdir.***” (Âli İmrân: 3/128) ayetinde koyu renkle gösterilen bölümüne dair şu değerlendirmeleri yapmıştır:

“وهذه الجملة تجري مجرى المثال، إذ ركبت تركيباً وجيزاً مَحْدُوقاً مِنْهُ بَعْضُ الْكَلِمَاتِ، ولم أَظْفَرُ فيما حَفِظْتُ من غيرِ الْقُرْآنِ بِأَنَّهَا كانت مُسْتَعْمَلَةً عند “Bu cümle, mesel niteliğindedir. Zira burada bazı kelimeler hafzedilmiş ve veciz bir şekilde oluşturulmuştur. Kur’an dışında Arap edebiyatında ezberlediğim şeylerde Araplar tarafından böyle bir kullanımla karşılaşmadım. Öyle zannediyorum ki bu mesel Kur’an’ın özgün örneklerinden birisidir.” (İbn ‘Âşûr, 1984: 4/83).

Zikredilen bu ayette Hz. Peygambere (s.a.v.) inanmayanların imanlarını ifade eden “ایمانهم” lafzı hafzedilmiştir. O halde cümlenin takdiri “لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ” şeklindedir. Dolayısıyla icâz-ı hazif sanatı icra edilmiştir (ez-Zemahşerî, 2016: 194; İbn ‘Âşûr, 1984: 4/82).

Müfessirlerin bu ayetle ilgili özel bir değerlendirmesine rastlanmamıştır. Müfessirlerin yorumlarından hareketle bu özlü söz; Hz. Peygamberin (s.a.v.) inanmayanlar hakkında Allah’ın ne yapacağını düşünmemesi gerektiği, yine O’nun (s.a.v.) görevinin yalnızca tebliğ olduğu anlamlarına gelmektedir (ez-Zemahşerî, 2016: 194; Ebû Hayyân, 1993: 3/338).

Ancak İbn ‘Âşûr bu terkip üzerinde durmuş, benzer terkinin geçtiği ayetleri de söyleyerek Arap dilinde örneğine rastlamadığını belirtmiştir (İbn ‘Âşûr, 1984: 4/135). Konuyla ilgili bir tetkik yaptığımızda Arap dilinde ya da özlü sözlerinde bu ifadenin bir benzerine rastlamadık. Sonuç olarak yapılacak araştırmayla benzeri bir söz görülmediği sürece Kur’an’ın bu özlü terkinin Arap diline getirdiği bir yenilik olarak değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

b) “إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا”/“Onun söylediği bu söz laftan ibarettir.”

Yine İbn ‘Âşûr, “حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ، لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحاً فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا”/“***Nihayet onlardan birine ölüm gelip çatınca, Rabbin! Beni geri gönder de, geride bıraktığım dünyada iyi işler yapayım, der. Hayır! Onun söylediği bu söz (boş) laftan ibarettir.***” (Mü’minûn: 23/99-100) ayetinde geçen ve koyu renkle belirtilen pasajı şöyle yorumlamıştır:

“وقوله -إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا- تَرْكِيْبٌ يَجْرِي مَجْرَى الْمَثَلِ، وهو من مُتَبَكَّرَاتِ الْقُرْآنِ. وحاصلُ مَعْنَاهُ أَنَّ قَوْلَ الْمُشْرِكِ -رَبِّ ارْجِعُونِ- لا يَتَجَاوَزُ أَنْ يَكُونَ “Ayetteki -onun söylediği bu söz (boş) laftan ibarettir- cümlesi mesel niteliğinde bir terkiptir ve Kur’an’ın özgün örneklerindedir. Manası ise müşriğin -beni geri gönder- sözünün bir değeri olmadığı, ağzından çıkanın anlamsız olduğu şeklindedir.” (İbn ‘Âşûr, 1984: 18/123).

Müfessirler herhangi bir hazif bulunmayan ve icâz-ı kısar sanatının meydana geldiği bu ayetle ilgili olarak son nefeste ölüm gelip çatınca inkâr edenlerin sözüne itibar edilmeyeceği, söylemlerine cevap bulamayacağı, son pişmanlığın fayda etmeyeceği şeklinde yorumlarda bulunmuşlardır (ez-Zemahşerî, 2016: 715; er-Râzî, 2005: 23/121; Ebû Hayyân, 1993: 7/584). Bu ayetteki terkiplerle ilgili olarak İbn ‘Âşûr’un yorumuna benzer bir değerlendirme görülmediği gibi Arap kelimelerinde de bu ifadeye benzer özlü söze rastlanmamıştır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda da benzer değerlendirme yapıldığı dikkati çekmektedir (es-Sâ’idî, 2013: 409).

Mefhum itibariyle Arap dilinde kötü işler yapıp onlardan vaz geçemeyen kişiler için “ما نَزَعَهَا مِنْ لَيْتٍ”/“Keşkelerden bir türlü kurtulamadı” (el-Meydânî, 1992: 2/300) şeklinde özlü sözler bulursa da hem terkip hem edebi incelik hem de ihtiva ettiği derin anlamlar yönünden Kur’an’da geçen bu özlü söze kıyas etmek mümkün görünmemektedir.

Bu bilgilerden hareketle imkânsızlık hallerinde söylenenlerin anlamsızlığına ve fayda vermeyeşine örnek teşkil eden bu özlü sözün, Kur’an’ın özgün örneklerinden birisi olarak görülebileceği söylenebilir. Nitekim insanın zamanı geriye döndürmesinin mümkün olmadığı, geçmişte yapılan hataların tekrar yapılmayacağına da bir garantisinin olmadığı düşünüldüğünde, özlü sözün mahiyetinin anlaşılması daha kolay olabilir.

Arap dilinde pişmanlıkla ve bu özlü söze benzer örnekler olduğu gibi dilimizde de son pişmanlık fayda etmez, acele bir ağaçtır meyvesi ise pişmanlık ve atılan ok geri dönmez gibi vecizeler de bu ayette zikredilen manaya benzemektedir. Netice olarak iş işten geçtikten sonra söylenecek sözlerin bir anlamı olmadığına işaret eden “إِنَّهَا كَلِمَةٌ” özlü söz, Kur’an’ın özgün örneklerinden birisi olarak değerlendirilebilir.

c) “فَسْئَلْ بِهِ خَيْراً”/“O’nu uzmanına sor.”

İbn ‘Âşûr yine “الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَسْئَلْ بِهِ خَيْراً”/“***Gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunanları altı günde yaratan, sonra arşa istivâ eden O’dur. O Rahmân’dır. O’nu bilen birine sor.***” (el-Furkân: 25/59) ayetinde koyu renkle gösterilen pasajla ilgili olarak şu değerlendirmede bulunur:

وهذا يَجْرِي مَجْرَى المَثَل، ولَعَلَّهُ من مُبْتَكِرَاتِ القُرْآن، نَظِيرَ قَوْلِ العَرَبِ -عَلِي الخَبِير سَقَطَتْ- يَقُولُهَا العَارِفُ بِالشَّيْءِ إِذَا سُئِلَ عَنْهُ. وَالمَثَلَانِ وَإِنْ تَسَاوَيَا فِي عَدَدِ الحُرُوفِ المُنطَوِقِ بِهَا، فَالمَثَلُ القُرْآنِيُّ أَفصَحُ لِسلامته مِن يَقُولِ تَلَاقِي القَافِ وَ الطَّاءِ وَ النَّاءِ فِي سَقَطَتْ، وَ هُوَ أَيْضًا أَشْرَفُ لِسلامته مِن مَعْنَى السَّقُوطِ، وَ هُوَ أْبْلَغُ مَعْنَى لِمَا فِيهِ مِن عُمُومِ كُلِّ خَبِيرٍ. “Bu terkip mesellerdendir ve Arapların bir konuda uzman olan kişinin, kendisine uzmanlık alanıyla ilgili soru soran kişiye verdiği cevap niteliğindeki ‘uzmanın eline düştün’ mealindeki özlü sözüne karşın, Kur’an’ın özgün örneklerinden birisi olduğunu sanıyorum. İki özlü söz de (‘فَسئِلْ بِهِ خَبِيرًا’ ve ‘علي الخبير سقطت’) harflerinin sayısı ve söylenişi itibariyle eşit gibi görünse de, (علي الخبير سقطت) özlü sözünde bulunan ق/kaf, ط/tâ ve ت/tê harflerinin peş peşe gelmesinin dile ağır gelmesinden dolayı Kur’an’ın terkihi daha fasihtir. Arap deyiminde ‘uzman’ kelimesi marife olduğu için sınırlılık ifade ederken Kur’an’daki kullanım ‘خبير’ şeklinde nekre olmasından dolayı daha genel ve kapsayıcıdır. Dolayısıyla Kur’an’ın terkihi daha belîğ ve kapsamlıdır.” (İbn ‘Âşûr, 1984: 19/61).

Ayrıca İbn ‘Âşûr, Kur’an’da geçen bu özlü söze yakın manayı ifade eden “يُنْبِكُ ذُو عِرْضِهِمْ عَنِّي وَعَالِمُهُمْ، وَلَيْسَ جَاهِلُ شَيْءٍ” / “Onların bilginleri ve namuslarının sahibi beni anlatsın, nitekim bir şeyin cahiliyle bilgini bir olmaz.” şeklindeki Cahiliyye şiiri örneğini zikreder ve Kur’an’ın “فَسئِلْ بِهِ خَبِيرًا” terkihinin hem fesahati hem dizimi hem de manasının kapsayıcılığı itibariyle Arap diline bir katkı sunduğunu ifade eder (İbn ‘Âşûr, 1976: 218).

Müfessirler ve dil bilginleri de bu terkiplerle ilgili genel olarak İbn ‘Âşûr’un değerlendirmesinden uzak olarak ihtiva ettiği anlam üzerinde yoğunlaşmışlardır. Ona göre bu terkipte uzman olandan bilgi alınması, aslında önceki ayetlerde geçen gaybî bilgileri yalnızca Allah’ın bildiğini ortaya koymak için söylenmiştir (ez-Zemahşerî, 2016: 750; Ebû Hayyân, 1993: 8/121). Nitekim önceki ayetlerde istivâ, arş gibi kavramlar geçmiştir ve bunların mahiyetinin genellikle Allah tarafından bildirilmedikçe anlaşılamayacağı görüşü hâkimdir.

Dikkat edilirse Arap dilinde her ne kadar uzman görüşüne müracaat edilmesi ve tecrübeden istifade edilmesi konusunda nasihat ihtiva eden özlü sözler bulunsun da Kur’an-ı Kerîm hem anlaşılabilirliği hem fasihtliği hem de kapsayıcılığı açısından Arap diline bir yenilik, zenginlik kazandırmıştır. Sonuç olarak ifade tarzı, cümlelerin öğeleri, harflerin dizimi ve kuruluşu itibariyle “فَسئِلْ بِهِ خَبِيرًا” özlü sözünün, Arap dilinde var olan “علي الخبير سقطت” sözünden daha fasih olduğu ve İbn ‘Âşûr’un da dediği gibi Kur’an’ın özgün örneklerinden birisi olarak görülmesinin isabetli olacağı ortaya çıkmaktadır.

d) “فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ?”/“Siz nereye (kaçıp) gidiyorsunuz?”

“Bu kadar beraber yaşadığınız kişi kesinlikle mecnun değildir. Andolsun ki onu (vahiy meleşini) apaçık ufukta görmüştür. O, gayba ait bilgileri sizden esirgemez. O, lânetlenmiş şeytanın sözü değildir. **Öyleyse nereye (kaçıp) gidiyorsunuz?**” (et-Tekvîr: 81/22-26) ayetlerinde geçen ve koyu renkle gösterilen bölümle ilgili: “وَأَعْلَمُ أَنَّ جُمْلَةَ -أَيْنَ تَذْهَبُونَ- قَدْ أُرْسِلَتْ مَثَلًا،” / “Bil ki -nereye gidiyorsunuz?- cümlesi, darbî mesel olarak gelmiştir ve bu sözün Kur’an’ın özgün örneklerinden olduğunu zannediyorum.” (İbn ‘Âşûr, 1984: 30/164-165) yorumunu yapar.

Müfessirler bu ayetle ilgili olarak zulüm yolunda devam etme konusunda ısrarcı olanlara bir uyarı ve hak yoldan ayrılıp batıl bir yolda bulunmalarını anlatmak amacıyla bu özlü sözün kullanıldığı yorumunu yapmışlardır (ez-Zemahşerî, 2016/1184; el-Beyzâvî, 1998: 5/290). Yani Hz. Peygamberin (s.a.v.) ve Kur’an’ın gösterdiği hidayet yolundan saptıklarına işaret edilmek istenmiştir. Dil bilginlerinin bu ayetteki özlü sözle ilgili olarak İbn ‘Âşûr’un değerlendirmesine benzer bir yorumuna rastlanamamıştır (es-Sâ’idî, 2013: 412).

Diğer taraftan İbn ‘Âşûr değinmemiş olsa da Arapların bu manayı ifade etmek için kullandıkları bazı özlü sözler de bulunmaktadır. Örneğin yanlış bir yolda giden kimse için “ذَهَبُوا فِي البُهَيْرِ”/“Kaskatı yoldan giderler” ya da “ذَهَبَتْ فِي” / “Yanlış üstüne yanlış yolda gider” cümleleri kullanılmaktadır (el-Meydânî, 1992: 1/433). Ya da işin nereye varacağı ve içinde bulunduğu durumun yanlışlığının farkında olmayan kimse için “يَا شَأْنُ أَيْنَ تَذْهَبِينَ”/“Ey keçi (akılsız kişi) nereye gidiyorsun” cümlesi kullanılmaktadır (el-Meydânî, 1992: 2/520).

Verilen bu örneklerden de anlaşılacağı üzere ayette geçen “فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ” cümlesini Kur’an’ın özgün örnekleri arasında görmek zordur. Nitekim Arap dilinde aynı anlamı ifade eden benzer cümlelerin bulunduğu ortadadır. Ayrıca bu terkihi diğerlerinden ayıran özel bir fesahat ya da belâgat inceliği de dikkati çekmemiştir. Bu bilgilerden hareketle İbn ‘Âşûr’un bu ayetteki özlü söze dair değerlendirmesinin isabetli olmadığı söylenebilir.

9. SONUÇ

Kur’an, Allah’u Teâlâ’nın Hz. Muhammed (s.a.v.) elçiliğiyle Arap toplumunun dili ve kültürü üzerinden insanlığa ulaştırdığı evrensel bir mesajdır. İslam tarihi boyunca bilginler Allah’ın bu mesajını tam olarak idrak edebilmek adına kesintisiz bir çaba içine girmişler, bu minvalde eserler kaleme alarak gayretlerini insanlığa sunmuşlardır. Her çağda yetişen bilgin, kendi çağının gereksinimleri ve ihtiyaçları doğrultusunda kabiliyeti ışığında Kur’an’ı anlamak için

emeğini ortaya koymuştur. XX. yüzyıl başlarında Tunus'ta dünyaya gelen Tâhir İbn 'Âşûr da bu ilim zincirinin önemli halkalarından birisidir.

İbn 'Âşûr, yaklaşık kırk yıllık bir çabanın ürünü olarak *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr* isimli ansiklopedik tefsirini istifadeye sunmuştur. Onun tefsirinin en önemli özelliklerinden birisi, seleflerinden aldığı bilgileri mezcederek Kur'an lafızlarının anlaşılmasına yönelik dil ve belâgat tahlillerine yer vermesi, bu konuda Kur'an'ın özgün üslup özelliklerine yer vererek yeni bir yorum geliştirmesidir. İbn 'Âşûr'a göre eskiden Araplara yabancı olan anlamlar Kur'an ile irtibatlı hale gelmiş, özünde kelimelerin kök anlamlarında mevcut manalar kullanılarak ortaya çıkan yeni mefhumlar ve dilin üst düzey kullanılması hem muhatapların hem de âlimlerin ona yönelmesine sebep olmuştur. Bu durum Kur'an'ın dil ve belâgat yönünden i'câzının en belirgin özelliklerinden birisidir.

İbn 'Âşûr Kur'an'ın cahiliyye Arap diline nispetle benzersiz üslupları olduğunu belirterek bu hususun İslam bilim geleneğinde terim olarak yer almadığına işaret etmiş ve Kur'an'ın belâgat açısından özgün yönlerini ifade etmek için *مبتكر/ mübteker* lafzını ortaya atmıştır. Bu ve yakın anlamlı benzer kelimelerin tarihi kökenlerine inildiğinde Arap edebiyatında şiir tenkidi bağlamında yer aldığı görülür. Kur'an ilimleri geleneğinde ise bu kavrama rastlanmamakla birlikte onun özgün belâgat özelliklerine muhtelif lafızlarla atıf yapıldığı dikkat çekmektedir.

Kur'an'ın ihtiva ettiği özgün belâgat yönlerinden birisi de Arap dilinde övgüyle karşılanan îcâz üsluplarıdır. Kur'an-ı Kerim hem Arap dilinde benzerlerine rastlanabilecek îcâz sanatlarını hem de özgün örneklerini barındırmaktadır. İbn 'Âşûr'un ele aldığı “لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ”/“Bu işte senin yapacağın bir şey yoktur”, “إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا”/“Onun söylediği bu söz laftan ibarettir.” ve “فَسْئَلُ بِهِ خَبِيرًا”/“O'nu uzmanına sor.” gibi özgün örneklere bakıldığında, Arapların kullanmadığı ancak onların dil sınırlarını aşmamış belâgat incelikleri ihtiva eden cümleler kurulduğu fark edilir.

Sonuç olarak İbn 'Âşûr'un dikkat çektiği bu incelikleri bilmek, genel olarak Kur'an'ın dil ve kavram dünyasının özel olarak da üslup ve anlatım tarzının kavranmasını sağlayacaktır. Nitekim örnekleri verilen ayetlerin muhtelif veçheleri dikkate alınarak doğru anlaşılmasına katkı sunulması hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

1. el-'Askerî, E. H. S. (1984). Kitâbu's-Sinâ'ateyn el-Kitâbe ve's-Şi'r, (tah. Mufit Kamîhâ), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
2. el-Bâkillânî, E. B. M. (1954). İ'câzu'l-Kur'ân, (tah. Seyyid Ahmed Sakr), Dâru'l-Ma'ârif, Kahire.
3. el-Beyzâvî, N. Ö. M. (1998). Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl, (tah. Muhammed Abdurrahman), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut.
4. Bulut, A. (2015). Belâgat Terimleri Sözlüğü, İFAV Yayınları, İstanbul.
5. el-Câhiz, E. O. A. (1965). Kitâbu'l-Hayavân, (tah. Abdusselam Muhammed Harun), Dâru'l-Fikr, 2. Baskı, y.y.
6. el-Câhiz, E. O. A. (1998). el-Beyân ve't-Tebyîn. (tah. Abdusselam Muhammed Harun), Mektebetu'l-Hâncî, 7. Baskı, Kahire.
7. el-Cârim, A.&Emîn, M. (2012). el-Belâgatu'l-Vâdiha, Muessetu'r-Risâle, Beyrut.
8. Cebeci, L. (2009). “Selsebîl”, TDV İslam Ansiklopedisi, 36/447-448, TDV Yayınları, İstanbul.
9. el-Curcânî, A. M. Ş. (t.y.). Mu'cemu't-Ta'rîfât, (tah. Muhammed Sıddık el-Miñşâvî), Dâru'l-Fazilet, Kahire.
10. Ebû Hâyyân, M. Y. (1993). el-Baħru'l-Muħît, (tah. Adil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Mu'avvid), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
11. Ebû Temmâm H. E. H. (2000). Şerhu Dîvânû'l-Hamâse, (tah. el-Hatîb et-Tebrîzî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
12. Ebû 'Ubeyd, B. (1936). Simtu'l-Leâlî fi Şerhi Emâlî el-Gâlî, (tah. Abdulaziz el-Meymunî), Matbaatu Lecneti't-Te'lîf, y.y.
13. el-Meydânî, E. F. M. (1992). Mecma'u'l-Emsâl, (tah. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid), el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut.
14. el-Hafâcî, A. M. S. (1932). Sirru'l-Fesâha, Mektebetu Hâncî, Kahire.
15. Halil b. Ahmed, E. A. F. (1998). Kitâbu'l-'Ayn, (tah. Mehdi Mahzûmî-İbrahim es-Semrâî), Muessesetu'l-'Âlemî li'l-Matbû'ât, Beyrut.
16. el-Hansâvî, M. (2000). el-Fâsıla fi'l-Kur'ân, Dâru 'Ammâr, 2. Baskı, Amman.

17. el-Hâşimî, S. A. (t.y.), Cevâhiru'l-Belâğa fi'l-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî', Dâru İbn Haldûn, Beyrut.
18. İbn 'Âşûr, M. T. (1984). et-Tahrîr ve't-Tenvîr, Dâru't-Tunûsiyye, Tunus.
19. İbn 'Âşûr, M. T. (1976). Divânu'n-Nâbiğa ez-Zubyânî, eş-Şeriketu't-Tunûsiyye, Tunus.
20. İbn Ebu'l-İsba', M. Z. A. (1963). Tahrîru't-Tahbîr fi Sinâati's-Şi'ri ve'n-Nesri ve Beyânî İ'câzi'l-Kur'ân, (tah. Hafnâ Muhammed Şark), Lecnetu İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, Birleşik Arap Emirlikleri.
21. İbn Fâris, E. H. A. Z. M. (1997). es-Sâhibiyyu fi Fıkhi'l-Luga el-'Arabiyye ve ve Mesâilihâ, (tah. Ahmet Hasan Basic), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
22. İbn Haldun, V. A. M. (2004). Mukaddime, (tah. Abdullah Muhammed Dervîş), 2. Cilt, Mektebetu'l-Hidâye, Dimaşk.
23. İbn Kayyim el-Cevziyye, Ş. M. Z. (1981). el-Emsâl fi'l-Kur'âni'l-Kerîm, (tah. Said Muhammed el-Hatîb), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut.
24. İbn Manzûr, C. M. E. (1994). Lisânu'l-'Arab, Dâru'l-Fikr, Beyrut.
25. İbn Sellâm, M. U. S. C. (t.y.). Tabakâtu Fuhûli's-Şu'arâ, (tah. Mahmud Muhammed Şakir), Dâru'l-Medenî, Cidde.
26. Kabaklı, A. (1994). Türk Edebiyatı, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 9. Baskı, İstanbul.
27. el-Kazvîni, H. (2003). el-İzâh fi 'Ulûmi'l-Belâğa, (tah. İbrahim Şemsuddîn), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
28. er-Râzî, M. Ö. F. (2005). Mefâtihu'l-Gayb, (tah. Mektebetu't-Tevsîk ve'd-Dirâsât), Dâru'l-Fiker, Beyrut.
29. es-Sâ'idî, H. A. İ. (2013). "Mubtekerâtu'l-Kur'ân İnde et-Tâhir İbn 'Âşûr", Yüksek Lisans Tezi, Câmi'atu Ummu'l-Kurâ Kulliyetu'l-Luğati'l-'Arabiyye, Mekke.
30. es-Sekkâkî, Y. M. A. (1986). Miftâhu'l-'Ulûm, (tah. Naim Zerzur), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Baskı, Beyrut.
31. es-Suyûtî, C. A. (2008). el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân, (tah. Şuayb el-Arnâvud), Muessesetu'r-Risâle, Beyrut.
32. Yenice, M. (2021). Klasik ve Çağdaş Dönemlerde Anlam Bileşenleri, İlâhiyat Yayınları, Ankara.
33. Yenice, M. (2021). İçerik Yönüyle Mu'allaka Şiirlerinin Değeri ve Tarafe B. El-'Abd'in Mu'allakası, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 14/76.
34. ez-Zemahşerî, M. Ö. (1985). Esâsu'l-Belâğa, el-Hey'etu'l-Mısriyye, 2. Baskı, Mısır.
35. ez-Zemahşerî, M. Ö. (2016). el-Keşşâf 'an Hakâiki Ğavâmidî't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vîl, (tah. Ebu Abdillâh ed-Dânî), Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut.

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1661-1680

Arrival
12 October 2022
Published
30 November 2022

Article ID
66329
Article Serial Number
17

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66329>

How to Cite This Article
Berkant, H. G. ve Varki, E.
(2022). "Öğretmen
Adaylarının Çok Boyutlu 21.
Yüzyıl Becerileri ile Yaratıcı
Düşünme Eğilimlerinin
İncelenmesi", Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences,
8(58):1661-1680

International Journal of Social,
Humanities and Administrative Sciences
is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open access, peer-
reviewed international journal.

Öğretmen Adaylarının Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerileri ile Yaratıcı Düşünme Eğilimlerinin İncelenmesi

Investigation of Prospective Teachers' 21st Century Skills and Creative Thinking Tendencies

Hasan Güner Berkant Emine Varki

Prof. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Yozgat, Türkiye
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, Türkiye

ÖZET

Araştırmanın genel amacı, öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ile yaratıcı düşünme eğilimlerinin incelenmesidir. Çalışmanın örneklemini Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören 503 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma ilişkisel tarama modeline dayalıdır. Veri toplama aracı olarak "Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerileri Ölçeği" ve "Marmara Yaratıcı Düşünme Eğilimleri Ölçeği" kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin ortalamadan düşük, yaratıcı düşünme eğilimlerinin ise ortalamadan yüksek olduğunu göstermektedir. Çeşitli değişkenler açısından incelendiğinde çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinde cinsiyet, öğrenim gördükleri bölüm ve sınıf düzeyine göre anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Yaratıcı düşünme eğilimleri arasında öğrenim gördükleri bölüm ve sınıflara göre anlamlı farklılıklar olduğu, ancak cinsiyete göre anlamlı bir farkın olmadığı belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ile yaratıcı düşünme eğilimlerinin toplam puanları arasında negatif ilişkilerin olduğu, her iki ölçeğe ait alt boyutlar arasında negatif ve pozitif ilişkilerin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 21. Yüzyıl Becerileri, Yaratıcı Düşünme, Öğretmen Adayları, Eğitim Fakültesi

ABSTRACT

The general aim of the research is to examine the pre-service teachers' multi-dimensional 21st century skills and their creative thinking tendencies. The sample of the study consists of total of 503 teacher candidates attending to the Faculty of Education at Kahramanmaraş Sütçü İmam University. The research is based on correlational survey model. "Multidimensional 21st Century Skills Scale" and "Marmara Creative Thinking Tendencies Scale" were used as data collection tools. The results show that pre-service teachers have lower multi-dimensional 21st century skills and higher creative thinking tendencies than mean value. According to various variables, it is determined that multidimensional 21st century skills have significant differences in terms of gender, departments, and class levels they attend. The results related to creative thinking tendencies indicate that there are significant differences according to the departments and class levels they attend, but no significant difference is determined according to their gender. It is identified that there is a negative relationship between the total scores of teachers' multi-dimensional 21st century skills and their creative thinking tendencies, also positive and relationships among the sub-dimension scores of these two scales are determined.

Keywords: 21st Century Skills, Creative Thinking, Prospective Teachers, Faculty of Education

1. GİRİŞ

Günümüz toplumunda bilginin önemi her geçen gün artmakta ve sürekli olarak bir değişim yaşanmaktadır. Gerçekleşen değişikliklere uyum sağlayamayan bireylerin toplumsal yaşamda da problemler yaşadıkları gözlenmektedir. Bu kapsamda bireyin kendisini yenilemesi ve toplumsal yaşama uyum sağlayan yeterliklerinin farkında olması büyük önem kazanmaktadır. 21. yüzyıl becerileri olarak adlandırılan bu uyum yeterlikleri sayesinde bireylerin teknolojik ve sosyal gelişime ayak uydurmaları, çok hızlı bir şekilde üretilen bilgileri harmanlayarak kullanabilecek hale getirmeleri ve bu bilgileri günlük yaşamlarında uygulayabilmeleri mümkün hale gelmektedir (Anagün, Atalay, Kılıç ve Yaşar, 2016).

Bu beceriler, kişilerin bilimsel ve teknolojik gelişmelerle her geçen gün daha da etkili olan küreselleşmeye uyum sağlamalarının ve kendilerine gerekli olan profesyonel kariyer becerilerini elde etmelerinin yolunu açmaktadır. Bu bakımdan 21. yüzyıl becerileri çağın gereksinimlerine cevap verebilme düzeyi olarak da nitelendirilmektedir. Buradan salt bilgiyi elde etmekten çok, bilgiyi harmanlayarak analiz edebilme kabiliyeti kastedilmektedir (Belet Boyacı ve Güner Özer, 2019). Buna ek olarak bilginin yaşama uyarlanmasına yönelik becerilerin de bu beceriler içinde olduğu görülmektedir (Bozkurt ve Çakır, 2016). Ayrıca eleştirel düşünme, problem çözme, etkileşim, teknoloji okuryazarlığı, uyum sağlayabilme, finansal okuryazarlık ve esnekliğin 21. yüzyıl becerilerini oluşturduğu da belirtilmektedir (Sayın ve Seferoğlu, 2016; Yalçın, 2018).

21. yüzyıl becerilerinden öğrenme ve yenilenme becerileri, bireylerin yaşam boyunca karşılaşacakları temel öğrenme ihtiyaçlarının giderilmesi ve bu sayede bilgi ve becerilerinin güncel yaşama uyumlu olmasının sağlanmasına ilişkin alt becerileri içermektedir. Bu alt beceriler arasında yaratıcılık, yenilikçilik, karar verme, eleştirel düşünme, problem çözme, etkili sözlü ve yazılı iletişim, iş birliği, öğrenmeyi öğrenme, inisiyatif alma, girişimde bulunma, bilgiye erişim ve merak, dijital yeterlik, teknoloji araçlarının kullanımı, kültürel farkındalık, etik, estetik gibi özellikler (Anagün ve diğerleri, 2016; Aydın, 2019; Belet Boyacı ve Güner Özer, 2019; Çelebi ve Altuncu, 2019; Dağhan, Kibar, Çetin, Telli ve Akkoyunlu, 2017; Eryılmaz ve Uluyol, 2015; Gelen, 2017) yer almaktadır. Assessment and Teaching of 21st Century Skills (ATCS) (21. Yüzyıl Becerilerinin Değerlendirilmesi ve Öğretimi) projesine göre 21. yüzyıl becerileri şunlardır: Yaratıcılık ve yenilik, iletişim, iş birliği/takım çalışması, bilgi okuryazarlığı/araştırma, eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme, yerel ve küresel vatandaşlık, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı, yaşam ve kariyer becerileri, öğrenmeyi öğrenme/bilişsel farkındalık, kültürel yeterliği içeren kişisel ve sosyal sorumluluk (Scardamalia, Bransford, Kozma ve Quellmalz, 2014).

21. yüzyıl becerileri arasında yer alan yaşam ve kariyer becerileri ise, karmaşık şekilde ortaya çıkan sosyal hayatın ve profesyonel yaşantının geliştirilmesi, daha iyi kültürel uyuma sahip olma ve sorumluluk duygusunun gelişmesi için önemli olduğu düşünülmektedir. Yaşam ve kariyerle ilgili becerileri gelişmiş olan kişilerin iş hayatındaki belirsizliklere ayak uydurma, eleştiriye açık olma, motivasyonunu kaybetmeden çalışma, profesyonel anlamda öğrenmenin önemli olduğunu anlayarak bunun gereklerini yerine getirme gibi davranışları geliştirebildikleri, bağımsız ve diğerleriyle etkileşim içinde çalışabildikleri, rekabetçi ortamlara daha rahat uyum sağlayabildikleri görülmektedir. Esneklik, uyum yeteneği, girişimcilik, özyönetim, liderlik, sorumluluk, üretkenlik, sosyalleşme, kültürlerarası beceriler, hesap verebilirlik, şeffaflık gibi özellikler yaşam ve kariyer becerileri kapsamına girmektedir (Anagün ve diğerleri, 2016; Atlı, 2019; Aydın, 2019; Eryılmaz ve Uluyol, 2015; Gelen, 2017). Diğer bir 21. yüzyıl becerisi olan bilgi, medya ve teknoloji becerileri ise, bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ile teknoloji okuryazarlığı kapsamında incelenmektedir. Bireyin bilgiyi edinmesi, işlemesi, yönetmesi, kullanması ve değerlendirmesi de bu beceriler kapsamında yer almaktadır. Böylece bireyin karşılaştığı bilgileri eleştirel düşünme süzgecinden geçirerek değerlendirmesi de bu beceri ile mümkün olabilmektedir (Aydın, 2019; Belet Boyacı ve Güner Özer, 2019; Çelebi ve Altuncu, 2019; Dağhan ve diğerleri, 2017; Eryılmaz ve Uluyol, 2015; Gelen, 2017).

Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere, 21. yüzyıl becerilerinin düşünme becerileri ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bunlar arasında eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, karar verme, problem çözme, öğrenmeyi öğrenme ve bilişsel farkındalık gibi davranışlar ön plana çıkmaktadır. Çağımızda bireylerin sahip olması gereken önemli becerilerden kabul edilen yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme ile birlikte bilişsel alan davranışları arasında üst düzeyde sınıflandırılmıştır Bloom'a (1956) göre eleştirel düşünme yaratıcı düşünmeyi içerirken, Anderson ve Krathwohl'a (2010) göre yaratıcı düşünme eleştirel düşünmeyi kapsamaktadır. Yaratıcı düşünme, bireyin daha önce üretilmemiş bir düşünceyi, bilgiyi, ürünü ya da performansı özgün biçimde ortaya koyması ya da var olanları eleştirerek daha ileri düzeye çıkarmasına ilişkin bir beceridir. Yaratıcılığın insanlık tarihi kadar eski bir kavram olduğu bilinmektedir. Hatta Roma ile Antik Yunan dönemlerinde de yaratıcılığın kavramsal açıdan ön plana çıkarıldığı ve 1950 yılında J. P. Guilford'un çalışmalarıyla alanyazına kazandırılmış olduğu da görülmektedir (Guilford, 1950; Özgenel ve Çetin, 2017). Atlı (2019) çalışmasında yaratıcılığın problemlere, bilgi eksikliğine veya mevcut olmayan durumlara karşı orijinal çözümler bulmaya yönelik bir davranış olduğunu, psikanalist bir bakış açısıyla yaratıcılığın kolektif bilinç dışının enerjisi olduğunu, ayrıca libidonun estetik hal almış hali ya da amaçlı şekilde düşünme yoluyla ortaya konulan özgün ürün, tutum veya davranışlar olduğunu da belirtmektedir. Kandemir (2006), yaratıcı bireylerin performansının ölçüt olarak yenilik, akıcılık, esneklik, özgünlük ve zenginleştirme gibi unsurlar üzerinden değerlendirilmelerinin önemli katkılar sağlayabileceğini ifade etmiştir. Buna göre yaratıcı bireyler çevreye karşı hassas, iyi bir hafızaya sahip, rasyonel olmayan düşünce ve inançları reddeden ve problemlere özgün çözümler üretebilen kişilerdir. Ayrıca yeni fikirler üretmek için yeni deneyimlere açık şekilde davranabilen, risk almayı seven ve kişiler arası etkileşimde etkin rol oynayabilen kişilik özelliklerinin yaratıcılığın göstergesi olabileceği değerlendirilmektedir.

Yaratıcı düşünmeye ait bazı davranışsal göstergelerin 21. yüzyıl becerileri ile ilişkili olduğu görülmektedir. Yaratıcı düşünen bireylere ait problem çözme, eleştiri yapma, mantıksal düşünme, iletişim kurma, iş birliği halinde çalışma, bilişsel farkındalığa sahip olma gibi özelliklere 21. yüzyıl becerilerinde de rastlanmaktadır. Günümüz koşullarında bireylerin ve toplumların gelişme ve ilerleme gösterebilmeleri için hem 21. yüzyıl becerilerinin hem de yaratıcılığın geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle yaratıcılığı sağlamak amacıyla rutin uygulama ve işleyişlerin sürekli sorgulanması ve bunların daha akılcı yöntemlerle sürekli olarak iyileştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla eğitim programlarında da bu becerileri ve yaratıcılığı özendirici etkinlikler üzerinde yoğunlaşılması ve bireylerdeki yaratıcı değişimi ölçebilecek bir takım yöntem ve teknikleri içermesi gerekmektedir. Özellikle öğrenci merkezli öğretim yöntem ve teknikleri ile alternatif ölçme araçlarının bu becerilerin kazandırılmasında ve değerlendirilmesinde etkili olabilmektedir (Berkant, 2018).

Alanyazında 21. yüzyıl becerilerine ilişkin çeşitli çalışmalara rastlanmaktadır. Palardy ve Rumberger (2019), ABD’deki lise öğrencilerinin sosyoekonomik durumunun ve duygusal hazırbulunuşluğunun öğrencilerin 21. yüzyıl becerileri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Asakle ve Barak (2019), öğretmen ve öğrencilerin 21. yüzyılın getirmiş olduğu olanaklar sayesinde daha etkin iletişim kurabilme becerilerini incelemişlerdir. Hawkins, Crim, Ganz ve Kennedy (2019), 21. yüzyıl becerilerini içeren sınıf içi eğitim programını hazırlamışlardır. Shepard (2019), eğitim ve öğretim programlarının 21. yüzyıl becerilerine uyumlu hale getirilmesi üzerine bir çalışma yürütmüştür. Abualrob (2019) ilkokullarda 21. yüzyıl becerilerinin belirleyicilerini incelemiştir. Trilling ve Fadel (2009) çalışmalarında 21. yüzyıl becerilerinin hayat boyu öğrenme kapsamında nasıl değerlendirilebileceğine yönelik önerilerde bulunmuşlardır. Aydın (2019) İngilizce öğretmen adaylarının görüşleri çerçevesinde öğretmen eğitiminde 21. yüzyıl becerilerini incelemiştir. Atlı (2019) biyoloji dersi öğretim programını 21. yüzyıl becerilerinden yaratıcılık becerisi açısından değerlendirmiştir. Cemaloğlu, Arslangilay, Üstündağ ve Bilasa (2019) meslek lisesi öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri ve özyeterlik algılarını araştırmışlardır. Çelebi ve Altuncu (2019) öğretmenlerin 21. yüzyıl becerilerine ilişkin yeterlik algılarını ve bu becerileri kullanım düzeylerini belirlemişlerdir. Çelebi ve Sevinç (2019) 21. yüzyıl becerilerinin İngilizce öğretim programındaki yerini değerlendirmişlerdir. Zeybek (2019) lise öğrencilerinin 21. yüzyıl öğrenme becerilerini kullanım düzeylerini belirlemiştir. Belet Boyacı ve Güner Özer (2019) 21. yüzyıl becerileri perspektifiyle Türkçe dersi öğretim programlarını incelemişlerdir. Bal (2018) Türkçe dersini 21. yüzyıl becerileri açısından incelemiştir. Dilekli ve Karagöz (2018) gençlere göre 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılmasında görev ve sorumluluk bilincini bazı değişkenler açısından incelemişlerdir. Özdemir Özden, Karakuş Tayşi, Kılıç Şahin, Demir Kaya ve Bayram (2018) öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine yönelik yeterlik algılarını incelemişlerdir. Bozkurt ve Çakır (2016) ortaokul öğrencilerinin 21. yüzyıl öğrenme beceri düzeylerini cinsiyet ve sınıf seviyesine göre araştırmışlardır. Atalay, Anagün ve Kumtepe (2016) fen öğretiminde teknoloji entegrasyonunun 21. yüzyıl becerileri boyutunda değerlendirilmesi kapsamında yavaş geçişli animasyon uygulamasına ilişkin bir çalışma yapmışlardır.

Alanyazındaki yaratıcı düşünmeyi konu alan çalışmalar incelendiğinde, Li’nin (2020) müzik eğitiminde kullanılan eğitim programlarının yaratıcı düşünmeye katkısını değerlendirdiği görülmektedir. Fauzi, Amin, Dirgayese ve Priyatno (2019), bilişsel farkındalık yaklaşımına dayalı geometri konuları bağlamında öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini incelemişlerdir. Ritter, Gu, Crjins ve Biekens (2019), bir yıllık yaratıcılık eğitimi programının öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerine etkisini incelemişlerdir. Deviana, Asri ve Rusuly (2019), yazma becerilerinde öz-yeterlik ve yaratıcı düşünme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çakır, Yalçın ve Yalçın (2019) Montessori yaklaşımı temelli STEM etkinliklerinin okul öncesi öğretmen adaylarının yaratıcılık becerilerine etkisini incelemişlerdir. Gözübüyük (2019) yaratıcı, eleştirel ve yansıtıcı düşünmenin girişimcilik becerisi üzerine etkisini değerlendirmiştir. Puspitasari, In’am ve Syaifuddin (2019), matematik problemlerinin çözümünde öğrencilerin yaratıcı düşüncelerini incelemişlerdir. Zembat, Küsmüş ve Yılmaz (2018) okul öncesi öğretmenlerinin yaratıcı düşünme eğilimleri ve sınıf yönetimlerini araştırmışlardır. Siburian, Corebima ve Saptasari (2019), bilişsel öğrenmelerde eleştirel ve yaratıcı düşünmenin ilişkisini incelemişlerdir. Keleşoğlu (2017) öğretmen eğitiminde yaratıcı düşünme ve inovasyon eğitim programının tasarımı, denenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin bir çalışma gerçekleştirmiştir.

Yukarıdaki çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada ise öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin ve yaratıcı düşünme eğilimlerinin beraberce incelenmesi, ayrıca farklı branşlardan öğretmen adaylarının bu özellikler kapsamında karşılaştırılmış olmasının alanyazına katkı getireceği düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın problem cümlesi “Öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ile yaratıcı düşünme eğilimleri nasıldır?” şeklinde ifade edilebilir.

1.1.Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı, öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ile yaratıcı düşünme eğilimlerini çeşitli değişkenlere ve aralarındaki ilişkilere göre incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 1.Öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri arasında yer alan;
 - a. Bilgi ve teknoloji okur yazarlığı,
 - b. Eleştirel düşünme ve problem çözme,
 - c. Girişimcilik ve inovasyon,
 - d. Sosyal sorumluluk ve liderlik,
 - e. Kariyer bilinci becerileri ne düzeydedir?

2. Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerileri arasında;
 - a. Cinsiyetlerine,
 - b. Öğrenim gördükleri bölüme,
 - c. Sınıf düzeylerine göre anlamlı fark var mıdır?
3. Öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimleri arasında yer alan;
 - a. Öz disiplin,
 - b. Yenilik arama,
 - c. Cesaret,
 - d. Merak,
 - e. Şüphe etme,
 - f. Esneklik eğilimleri ne düzeydedir?
4. Öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimleri arasında;
 - a. Cinsiyetlerine,
 - b. Öğrenim gördükleri bölüme,
 - c. Sınıf düzeylerine göre anlamlı fark var mıdır?
5. Öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ile yaratıcı düşünme eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ile yaratıcı düşünme eğilimlerinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirildiğinden dolayı ilişkisel tarama modeline dayalı nicel bir çalışmadır. İlişkisel tarama modeli çalışmalarında bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişki ortaya çıkarılmaya çalışılır (Karasar, 2009). Bu çalışmada öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ve yaratıcı düşünme eğilimleri bağımlı değişkenler olarak; cinsiyetleri, öğrenim gördükleri bölüm, sınıf düzeyleri ise bağımsız değişkenler olarak incelenmiştir. Ayrıca öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ile yaratıcı düşünme eğilimleri arasındaki ilişki de belirlenmeye çalışılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin 1, 2, 3 ve 4. sınıflarında öğrencisi bulunan Fen Bilgisi, Türkçe ve Sınıf Öğretmenliği bölümlerinde öğrenim gören 745 öğretmen adayından oluşmaktadır. %95 olasılık ve %5 hata oranı ile (Kılıç, 2012) bu evrende en az 253 öğretmen adayına ulaşılması gerektiği hesaplanmıştır. Buna göre, çalışmanın örneklemini oluşturan ve bu evrenden amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan kolay ulaşılabilir durum örneklemesiyle seçilen 503 öğretmen adayının evreni temsil etme gücünde olduğu görülmektedir. Kolay ulaşılabilir örneklem, örneklemin ekonomik, zaman ve mekân açısından pratiklik sağlama yoluyla belirlenmesine yöneliktir (Özdemir, 2008). Bu çalışmanın verileri, araştırmacıların görev yaptığı eğitim kurumunda öğrenim gören öğretmen adaylarından toplandığından dolayı kolay ulaşılabilir örneklemin kullanılması uygun görülmüştür. Örneklem ait demografik özellikler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Örneklem Demografik Özellikleri

Değişken	f	%	
Cinsiyet	Kadın	384	76
	Erkek	114	22,6
Bölüm	Fen Bilgisi Öğretmenliği	182	36
	Türkçe Öğretmenliği	183	36,2
	Sınıf Öğretmenliği	138	27,3
Sınıf	1.Sınıf	91	18
	2.Sınıf	108	21,4
	3.Sınıf	140	27,7
	4.Sınıf	156	30,9

Tablo 1 incelendiğinde, örnekleme oluşturan öğretmen adayların arasında kadın olanların ağırlıklı olduğu, öğrenim gördükleri bölüm açısından Fen Bilgisi ve Türkçe Öğretmenliği bölümlerinde bulunanların aynı orana sahip olduğu, dördüncü sınıf düzeyinde olanların oranlarının diğer sınıf düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri “Çok Boyutlu 21. yüzyıl Becerileri Ölçeği”, “Marmara Yaratıcı Düşünme Eğilimleri Ölçeği” ve “Kişisel Bilgiler Formu” ile toplanmıştır.

Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerileri Ölçeği (ÇBYYBÖ) Çevik ve Şentürk (2019) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 41 maddeden ve 5 boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar, “bilgi ve teknoloji okur-yazarlığı, eleştirel düşünme ve problem çözme, girişimcilik ve inovasyon, sosyal sorumluluk ve liderlik becerileri, kariyer bilinci” şeklindedir. Ölçek 5’li Likert tipinde “tamamen katılıyorum” ile “kesinlikle katılmıyorum” arasında değişen beş seçenek içermektedir. Ölçeğin toplamından 41 ila 205 arasında puan alınabilmekte olup, alınan puanların yükselmesi çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin arttığını, puanların düşmesi ise çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin azaldığını göstermektedir. Çevik ve Şentürk (2019) ölçeğin geliştirilme aşamasında yaptıkları güvenirlik çalışmasında Cronbach alpha katsayılarını “bilgi ve teknoloji okur-yazarlığı” için .84, “eleştirel düşünme ve problem çözme” için .79, “girişimcilik ve inovasyon” için .76, “sosyal sorumluluk ve liderlik becerileri” için .73, “kariyer bilinci” için .75 ve ölçeğin geneli için .86 olarak belirlemişlerdir. Bu çalışmanın verileri ile yeniden hesaplanan Cronbach alpha katsayıları ise “bilgi ve teknoloji okur-yazarlığı” için .89 “eleştirel düşünme ve problem çözme” için .83, “girişimcilik ve inovasyon” için .86, “sosyal sorumluluk ve liderlik becerileri” için .37, “kariyer bilinci” için .83 ve ölçeğin geneli için .89 olarak belirlenmiştir. *Marmara Yaratıcı Düşünme Eğilimleri Ölçeği (MYDEÖ)* Özgenel ve Çetin (2017) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 25 maddeden ve 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 5’li Likert tipinde “her zaman” ile “hiçbir zaman” arasında seçeneklerden oluşmaktadır. Ölçeğin tamamından 25 ila 125 arasında puan alınabilmekte olup, alınan puanların yükselmesi yaratıcı düşünme eğilimlerinin arttığını, puanların düşmesi ise yaratıcı düşünme eğilimlerinin azaldığını göstermektedir. Ölçeğin geliştirilme aşamasında elde edilen Cronbach alpha güvenirlik değerleri incelendiğinde “öz disiplin” için .69, “yenilik arama” için .83, “cesaret” için .72, “merak” için .67, “şüphe etme” için .72” ve “esneklik” için .63, ölçeğin tamamında ise .88 değerlerinin elde edildiği görülmektedir. Bu çalışmada hesaplanan güvenirlik katsayıları ise “öz disiplin” için .75, “yenilik arama” için .83, “cesaret” için .65, “merak” için .57, “şüphe etme” için .55 ve “esneklik” için .57, ölçeğin tamamı için .92 olarak belirlenmiştir.

Kişisel Bilgiler Formu (KBF) araştırmacılar tarafından düzenlenmiş olup, öğretmen adaylarının cinsiyet, bölüm, öğrenim gördükleri sınıf düzeyi ile ilgili bilgilerini toplamaya yönelik kapalı uçlu sorulardan oluşmaktadır.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada kullanılan veriler, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde öğrenim gören öğretmen adaylarından ÇBYYBÖ, MYDÖ ve KBF kullanılarak toplanmıştır. Veri toplama araçları, çalışmaya katılmak için gönüllü olan öğretmen adaylarına öğrenim gördükleri sınıflarda Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanlığından alınan 29.11.2019 tarih ve 49821 sayılı resmi izinle uygulanmıştır.

Araştırmayla ilgili veri toplama araçları örnekleme uygulandıktan sonra, veriler araştırmacılar tarafından kontrol edilerek eksik veya birden fazla işaretlenmiş seçenek olduğu tespit edilenler geçersiz sayılmış ve değerlendirmeye alınmamıştır. Toplanan veriler, istatistiksel çözümlenmelerinin yapılabilmesi amacıyla bilgisayar ortamına aktarılmıştır. İstatistiksel işlemlerin uygulanması sürecinde anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir. Ölçeklerin alt boyutlarından elde edilen toplam puanlar alt boyutların madde sayılarına bölünerek 5 üzerinden puanlara dönüştürülmüştür. Aynı işlem ölçeklerin toplam puanları için de gerçekleştirilmiştir. Grupların varyans homojenliğini sağlayıp sağlamadığını test etmek amacıyla Levene testi yapılmış (Büyüköztürk, 2009), Levene testi sonucunda anlamlı farkın bulunmadığı durumlarda parametrik testler tercih edilmiştir. Buna göre, öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yy becerilerinin ve yaratıcı düşünme eğilimlerinin cinsiyet değişkenine göre analizlerinde bağımsız gruplar t-testi, öğrenim görülen bölüm ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre analizlerinde ise tek yönlü ANOVA ve LSD testi kullanılmıştır. Etki büyüklüğü hesaplamalarında parametrik testler için eta-kare (η^2) istatistiği kullanılmıştır. Eta-kare .00 ile 1.00 arasında değer almaktadır. Sırasıyla, .01 düşük, .06 orta, .14 yüksek değer (Büyüköztürk, 2009) olarak yorumlanabilmektedir. Ayrıca, öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ile yaratıcı düşünme eğilimleri arasındaki ilişkinin belirlenmesinde Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. Korelasyon analizinde 0 ila .30 arasındaki korelasyon değeri düşük, .31 ila .70 arasında orta ve .71 ila 1 arasında yüksek korelasyon (Büyüköztürk, 2009) olarak kabul edilmektedir. Betimsel istatistiklerin değerlendirilmesinde, her bir bağımsız değişken kategorisinde ÇBYYBÖ ve MYDÖ’nün tamamına ve alt boyutlarına ait puanların ortalamasının 2.50 değerinde olması ortalama bir değer olarak kabul edilmiştir.

3.BULGULAR

3.1. Öğretmen Adaylarının Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ölçeğine ait betimsel istatistikler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerilerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçek/Alt Boyutlar	N	\bar{x}	Ss
Bilgi ve Teknoloji Okuryazarlığı	505	1.90	0.49
Eleştirel Düş ve Problem Çöz.	505	4.04	0.79
Girişimcilik ve İnovasyon	505	2.43	0.67
Sosyal Sorumluluk ve Liderlik	505	2.52	0.67
Kariyer Bilinci	505	1.55	0.60
Ölçeğin Tamamı	505	2.35	0.40

Tablo 2 incelendiğinde, öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ölçeğinin tamamından aldıkları toplam puanların aritmetik ortalaması $\bar{x}=2.35$ olarak hesaplanmıştır. Bu durum, ölçeğin geneli bakımından öğretmen adaylarının ortalama puanının ($\bar{x}=2.50$) altında değer aldığını göstermektedir. Ölçek alt boyutlarından alınan puanların aritmetik ortalamasının ise $\bar{x}=1.55$ ile $\bar{x}=4.04$ arasında değiştiği görülmektedir. Bu bulgulara göre öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri bakımından eleştirel düşünme ve problem çözme, sosyal sorumluluk ve liderlik alt boyutlarının ortalamasının üzerinde değer aldığı; bilgi ve teknoloji okuryazarlığı, girişimcilik ve inovasyon ile kariyer bilinci alt boyutlarının ise ortalamasının altında değer ifade edilebilir. Alt boyutlardan elde edilen puanlar incelendiğinde, öğretmen adaylarının en düşük ortalama puanı kariyer bilinci ve bilgi ve teknoloji okuryazarlığı becerileri boyutundan aldıkları görülmektedir.

Öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemeden önce grupların dağılımlarına ait varyansların homojen olup olmadığı incelenmiştir. Levene testi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Öğretmen Adaylarının Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerilerinin Cinsiyete Göre Levene Testi Sonuçları

Ölçek/Alt Boyutlar	Levene Testi	
	F	p
Bilgi ve Teknoloji Okuryazarlığı	2.482	.116
Eleştirel Düş ve Problem Çözme	.179	.672
Girişimcilik ve İnovasyon	.197	.658
Sosyal Sorumluluk ve Liderlik	.468	.494
Kariyer Bilinci	1.598	.207
Ölçeğin Tamamı	3.191	.075

Tablo 3 incelendiğinde, bilgi ve teknoloji okuryazarlığı (Levene F=2.482), eleştirel düşünme ve problem çözme (Levene F=.179), girişimcilik ve inovasyon (Levene F=.197), sosyal sorumluluk ve liderlik (Levene F=.468), kariyer bilinci (Levene F=1.598) ve ölçeğin tamamının (Levene F=3.191) puan dağılımlarına ait varyansların homojen olduğu belirlenmiştir ($p>.05$). Buna bağlı olarak öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinde cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız gruplar t-testinin sonuçları Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Öğretmen Adaylarının Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerilerinin Cinsiyete Göre Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları

Ölçek/Alt boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{x}	Ss	sd	t	p	η^2
Bilgi ve Teknoloji Okuryazarlığı	Kadın	384	1.91	0.48	496	1.290	.198	
	Erkek	114	1.85	0.52				
Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	Kadın	384	4.05	0.77	496	-460	.964	
	Erkek	114	4.05	0.85				
Girişimcilik ve İnovasyon	Kadın	384	2.47	0.67	496	2.231	.026*	.10
	Erkek	114	2.30	0.68				
Sosyal Sorumluluk ve Liderlik	Kadın	384	2.55	0.66	496	1.378	.169	
	Erkek	114	2.45	0.70				
Kariyer Bilinci	Kadın	384	1.54	0.63	496	-1.002	.317	
	Erkek	114	1.60	0.49				
Ölçeğin Tamamı	Kadın	384	2.37	0.38	496	1.484	.138	
	Erkek	114	2.30	0.45				

* $p<.05$

Tablo 4 incelendiğinde, girişimcilik ve inovasyon alt boyutunda alınan puanların cinsiyet değişkenine göre kadın öğretmen adayları lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir [$t(496)=-2.231$, $p<.05$]. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, girişimcilik ve inovasyon becerilerinde gözlenen varyansın %10 oranında cinsiyete bağlı olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla cinsiyet değişkeni girişimcilik ve inovasyon becerilerini orta

düzeyde etkilemektedir. Bunun yanı sıra bilgi ve teknoloji okuryazarlığı [$t(496)=-1.290$], eleştirel düşünme ve problem çözme [$t(496)=-460$], sosyal sorumluluk ve liderlik [$t(496)=1.378$], kariyer bilinci [$t(496)=-1.002$] ve ölçeğin tamamına [$t(496)=1.484$] ait puanlar arasında cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>.05$).

Öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin bölüm değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmış farklılaşmadığını belirlemeden önce grupların dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı incelenmiştir. Levene testi sonuçları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmen Adaylarının Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerilerinin Bölüme Göre Levene Testi Sonuçları

Ölçek/Alt Boyutlar	F	p
Bilgi ve Teknoloji Okuryazarlığı	.225	.799
Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	5.033	.007*
Girişimcilik ve İnovasyon	.667	.514
Sosyal Sorumluluk ve Liderlik	.223	.800
Kariyer Bilinci	1.268	.282
Ölçeğin Tamamı	.103	.902

* $p<.05$

Tablo 5 incelendiğinde, bilgi ve teknoloji okuryazarlığı (Levene $F=.225$), girişimcilik ve inovasyon (Levene $F=.667$), sosyal sorumluluk ve liderlik (Levene $F=.223$), kariyer bilinci (Levene $F=1.268$) ve ölçeğin tamamının (Levene $F=.103$) puan dağılımlarına ait varyansların homojen olduğu belirlenmiştir ($p>.05$). Buna bağlı olarak öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinde bölüm değişkenine göre anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Öğretmen Adaylarının Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerilerinin Bölüme Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyutlar	Bölüm	N	\bar{x}	SS	V.K	K.T	Sd	K.O	F	p	η^2
Bilgi ve Teknoloji Okuryazarlığı	1	182	1.851	.4831	G.A.	1.609	2	.804	3.335	.036*	.13
	2	183	1.900	.4630	G.İ.	120.570	500				
	3	138	1.994	.5355	Top.	122.179	502				
	Top.	503	1.908	.4933						Fark 3>1	
Girişimcilik ve İnovasyon	1	182	2.313	.6938	G.A.	5.969	2	2.984	6.720	.001*	.26
	2	183	2.568	.6668	G.İ.	222.066	500				
	3	138	2.433	.6278	Top.	228.035	502				
	Top.	503	2.433	.6739						Fark 2>1	
Sosyal Sorumluluk ve Liderlik	1	182	2.506	.6512	G.A.	.205	2	.103	.226	.798	
	2	183	2.553	.6719	G.İ.	227.336	500				
	3	138	2.529	.7065	Top.	227.541	502				
	Top.	503	2.529	.6732							
Kariyer Bilinci	1	182	1.466	.5274	G.A.	2.447	2	1.223	3.652	.027*	.14
	2	183	1.629	.6052	G.İ.	167.518	500				
	3	138	1.568	.6071	Top.	169.965	502				
	Top.	503	1.553	.5818						Fark 2>1	
Ölçeğin Tamamı	1	182	2.293	.3903	G.A.	1.251	2	.625	3.886	.021*	.15
	2	183	2.405	.3848	G.İ.	80.458	500				
	3	138	2.384	.4350	Top.	81.709	502				
	Top.	503	2.359	.4034						Fark 3>1	

* $p<.05$

(1)Fen Bilgisi Öğretmenliği (2)Türkçe Öğretmenliği (3)Sınıf Öğretmenliği

Tablo 6 incelendiğinde, sosyal sorumluluk ve liderlik alt boyutunda anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir ($p>.05$). Bunun yanı sıra, bilgi ve teknoloji okuryazarlığı [$F(2-502)=3.33$], girişimcilik ve inovasyon [$F(2-502)=6.720$], kariyer bilinci [$F(2-502)=3.652$] ve ölçeğin tamamına [$F(2-502)=3.886$] ait puanların bölüm değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı belirlenmiştir ($p<.05$). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre, öğretmen adaylarının bilgi ve teknoloji okuryazarlığı becerileri, sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğretmen adayları ile fen bilgisi öğretmenliği bölümünde öğrenim görenler arasında sınıf öğretmenliği bölümü öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, bilgi ve teknoloji okuryazarlığı becerilerinde gözlenen varyansın %13 oranında bölüm değişkenine bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre, bölüm değişkeni öğretmen adaylarının bilgi ve teknoloji okuryazarlığı becerilerini orta düzeyde etkilemektedir.

Öğretmen adaylarının girişimcilik ve inovasyon becerileri, Türkçe öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğretmen adayları ile fen bilgisi öğretmenliği bölümünde öğrenim görenler arasında Türkçe öğretmenliği bölümü öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, girişimcilik ve inovasyon

becerilerinde gözlenen varyansın %26 oranında bölüm değişkenine bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre, bölüm değişkeni öğretmen adaylarının girişimcilik ve inovasyon becerilerini yüksek düzeyde etkilemektedir.

Öğretmen adaylarının kariyer bilinci becerileri, Türkçe öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğretmen adayları ile fen bilgisi öğretmenliği bölümünde öğrenim görenler arasında Türkçe öğretmenliği bölümü öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, kariyer bilinci becerilerinde gözlenen varyansın %14 oranında bölüm değişkenine bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre, bölüm değişkeni öğretmen adaylarının kariyer bilinci becerilerini yüksek düzeyde etkilemektedir.

Öğretmen adaylarının ölçeğin tamamındaki becerileri, Türkçe öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğretmen adayları ile fen bilgisi öğretmenliği bölümünde öğrenim görenler arasında Türkçe öğretmenliği bölümü öğretmen adayları lehine; sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğretmen adayları ile fen bilgisi öğretmenliği bölümünde öğrenim görenler arasında sınıf öğretmenliği bölümü öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Etki büyüklükleri dikkate alındığında, ölçeğin tamamındaki becerilerde gözlenen varyansın %15 oranında bölüm değişkenine bağlı olduğu düşünülebilir. Buna göre, bölüm değişkeni öğretmen adaylarının ölçeğin tamamındaki becerilerini yüksek düzeyde etkilemektedir.

Tablo 5'deki bulgulara göre varyansların homojen olmadığı eleştirel düşünme ve problem çözme becerileri puanlarının bölüm değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmış farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Kruskal Wallis-H testi sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme Becerilerinin Bölüm Değişkenine Göre Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Alt Boyut</i>	<i>Bölüm</i>	<i>N</i>	<i>S.O</i>	<i>Sd</i>	<i>X²</i>	<i>p</i>
Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	1	182	253.08	2	.020	.990
	2	183	250.93			
	3	138	251.99			

(1)Fen Bilgisi Öğretmenliği (2)Türkçe Öğretmenliği (3)Sınıf Öğretmenliği

Tablo 7 incelendiğinde, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin bölüm değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($X^2=.020$, $p>.05$).

Öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin sınıf değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmış farklılaşmadığını belirlemeden önce grupların dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı incelenmiştir. Levene testi sonuçları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Öğretmen Adaylarının Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerilerinin Sınıf Düzeyine Göre Levene Testi Sonuçları

<i>Ölçek/Alt Boyutlar</i>	<i>Levene Test</i>	
	<i>F</i>	<i>p</i>
Bilgi ve Teknoloji Okuryazarlığı	1.213	.304
Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	7.482	.000*
Girişimcilik ve İnovasyon	1.593	.190
Sosyal Sorumluluk ve Liderlik	1.596	.190
Kariyer Bilinci	.214	.887
Ölçeğin Tamamı	2.466	.062

* $p<.05$

Tablo 8 incelendiğinde, bilgi ve teknoloji (Levene $F=1.213$), girişimcilik ve inovasyon (Levene $F=1.593$), sosyal sorumluluk ve liderlik (Levene $F=1.596$), kariyer bilinci (Levene $F=.214$) alt boyutları ve ölçeğin tamamında (Levene $F=2.466$) dağılımların varyanslarının homojen olduğu belirlenmiştir ($p>.05$). Buna bağlı olarak öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinde sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Öğretmen Adaylarının Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerilerinin Sınıf Düzeyine Göre Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Alt Boyutlar	Sınıf Düzeyi	N	\bar{x}	SS	V.K	K.T	Sd	K.O	F	p	η^2
Bilgi ve Teknoloji Okuryazarlığı	1	91	1.861	.4652	G.A.	1.974	3	.658	2.728	.043*	.16
	2	108	1.996	.4976	G.İ.	118.436	491	.241			
	3	140	1.952	.4219	Top.	120.410	494				
	4	156	1.842	.5548							
	Top.	495	1.910	.4937							
Girişimcilik ve İnovasyon	1	91	2.471	.6359	G.A.	7.431	3	2.477	5.556	.001*	.33
	2	108	2.555	.6003	G.İ.	218.919	491	.446			
	3	140	2.525	.7088	Top.	226.350	494				
	4	156	2.263	.6914							
	Top.	495	2.439	.6769							
Sosyal Sorumluluk ve Liderlik	1	91	2.574	.5614	G.A.	.670	3	.223	.492	.688	
	2	108	2.556	.6421	G.İ.	222.755	491	.454			
	3	140	2.543	.7158	Top.	223.425	494				
	4	156	2.479	.7141							
	Top.	495	2.531	.6725							
Kariyer Bilinci	1	91	1.490	.5574	G.A.	.963	3	.321	.944	.419	
	2	108	1.534	.6132	G.İ.	166.895	491	.340			
	3	140	1.616	.5772	Top.	167.858	494				
	4	156	1.547	.5813							
	Top.	495	1.553	.5829							
Ölçeğin Tamamı	1	91	2.354	.3607	G.A.	2.472	3	.824	5.141	.002*	.30
	2	108	2.434	.3596	G.İ.	78.705	491	.160			
	3	140	2.415	.3663	Top.	81.178	494				
	4	156	2.264	.4717							
	Top.	495	2.360	.4053							

*p<.05 (1)1.Sınıf (2)2.Sınıf (3)3.Sınıf (4)4.Sınıf

Tablo 9 incelendiğinde, sosyal sorumluluk ve liderlik ile kariyer bilinci alt boyutlarında anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, bilgi ve teknoloji okuryazarlığı [F(3-494)=2.728], girişimcilik ve inovasyon [F(3-494)=5.556] ve ölçeğin tamamına [F(3-494)=5.141] ait puanlar arasında sınıf düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir (p<.05). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan post-hoc tekniklerinden LSD çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre, öğretmen adaylarının bilgi ve teknoloji okuryazarlığı becerileri, 2.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları ile 4.sınıfta öğrenim görenler arasında 2.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, bilgi ve teknoloji okuryazarlığı becerilerinde gözlenen varyansın %16 oranında sınıf düzeyi değişkenine bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre, sınıf düzeyi değişkeni öğretmen adaylarının bilgi ve teknoloji okuryazarlığı becerilerini orta düzeyde etkilemektedir.

Öğretmen adaylarının girişimcilik ve inovasyon becerileri, 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları ile 1, 2, 3.sınıfta öğrenim görenler arasında 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, bilgi ve teknoloji okuryazarlığı becerilerinde gözlenen varyansın %33 oranında sınıf düzeyi değişkenine bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre, sınıf düzeyi değişkeni öğretmen adaylarının girişimcilik ve inovasyon becerilerini orta düzeyde etkilemektedir.

Öğretmen adaylarının ölçeğin tamamındaki becerileri, 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları ile 2. ve 3.sınıfta öğrenim görenler arasında 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, bilgi ve teknoloji okuryazarlığı becerilerinde gözlenen varyansın %30 oranında sınıf düzeyi değişkenine bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre, sınıf düzeyi değişkeni öğretmen adaylarının ölçeğin tamamındaki becerilerini orta düzeyde etkilemektedir.

Tablo 8'e göre, Levene testi sonucunda eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerine ait puan dağılımı varyansının homojen olmadığı görüldüğünden (F=7.482, p<.05), bu alt boyutun sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı biçimde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Mann Whitney-U testi sonuçları Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme Becerilerinin Sınıf Düzeyine Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Alt Boyut	Sınıf	N	S.O	S.T	U	p
Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme	1	91	96.20	8754.00	4568.00	.391
	2	108	103.20	11146.00		
	1	91	113.90	10364.50	6178.50	.698
	3	140	117.37	16431.50		
	1	91	128.39	11683.50	6698.50	.459
	4	156	121.44	18944.50		
	2	108	127.33	13752.00	7254.00	.583
	3	140	122.31	17124.00		
	2	108	141.54	15286.00	7448.00	.108
	4	156	126.24	19694.00		
	3	140	154.84	21677.50	10032.50	.226
	4	156	142.81	22278.50		

(1)1.sınıf (2)2.Sınıf (3)3.Sınıf (4)4.Sınıf

Tablo 10 incelendiğinde, öğretmen adaylarının sınıf düzeyi değişkenine göre eleştirel düşünme ve problem çözme becerileri puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($p>.05$).

3.2. Öğretmen Adaylarının Yaratıcı Düşünme Eğilimlerinin Analizine Ait Bulgular

Öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimleri ölçeğini oluşturan öz disiplin, yenilik arama, cesaret, merak, şüphe ve esneklik alt boyutlarından ve ölçeğin tamamından aldıkları puanların betimsel istatistikleri Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Öğretmen Adaylarının Yaratıcı Düşünme Eğilimlerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçek/Alt Boyutlar	N	\bar{x}	Ss
Öz Disiplin	505	3.73	0.70
Yenilik Arama	505	3.90	0.62
Cesaret	505	3.74	0.74
Merak	505	4.14	0.64
Şüphe	505	4.08	0.70
Esneklik	505	4.15	0.64
Ölçeğin Tamamı	505	4.08	0.57

Tablo 11 incelendiğinde, öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimleri ölçeğin tamamından aldıkları toplam puanların aritmetik ortalamasının $\bar{x}=4.08$ olduğu, yani ortalama değerden ($\bar{x}=2.50$) yüksek olduğu hesaplanmıştır. Ölçek alt boyutlarından alınan puanların aritmetik ortalamasının ise $\bar{x}=3.73$ ile $\bar{x}=4.15$ arasında değiştiği görülmektedir. Bu bulgulara göre öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimleri bakımından ölçeğin öz disiplin, yenilik arama, cesaret, merak, şüphe, esneklik alt boyutlarının ve genelinin ortalamasının üzerinde değer aldığı ifade edilebilir. Alt boyutlarından elde edilen puanlar incelendiğinde, öğretmen adaylarının en düşük ortalama puanı öz disiplin ve cesaret düşünme eğilimleri boyutundan aldıkları görülmektedir.

Öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimlerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşım farklılaşmadığını belirlemeden önce grupların dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı incelenmiştir. Levene testi sonuçları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Öğretmen Adaylarının Yaratıcı Düşünme Eğilimlerinin Cinsiyete Göre Levene Testi Sonuçları

Ölçek/Alt Boyutlar	Levene Test	
	F	p
Öz Disiplin	.027	.869
Yenilik Arama	.667	.415
Cesaret	.014	.907
Merak	1.780	.183
Şüphe	1.433	.232
Esneklik	.025	.875
Ölçeğin Tamamı	.088	.766

Tablo 12 incelendiğinde, öz disiplin (Levene $F=.027$), yenilik arama (Levene $F=.667$), cesaret (Levene $F=.014$), merak (Levene $F=1.780$), şüphe (Levene $F=1.433$), esneklik (Levene $F=.025$) ve ölçeğin tamamının (Levene $F=.088$) puan dağılımı varyanslarının homojen olduğu belirlenmiştir ($p>.05$). Buna bağlı olarak öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimleri arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 13’de sunulmuştur.

Tablo 13. Öğretmen Adaylarının Yaratıcı Düşünme Eğilimleri Cinsiyete Göre Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları

Ölçek/Alt boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{x}	ss	sd	t	p
Öz Disiplin	Kadın	384	3.705	0.70	496	1.798	.073
	Erkek	114	3.841	0.73			
Yenilik Arama	Kadın	384	3.894	0.61	496	.803	.422
	Erkek	114	3.948	0.65			
Cesaret	Kadın	384	3.711	0.74	496	1.787	.074
	Erkek	114	3.853	0.72			
Merak	Kadın	384	4.154	0.66	496	.481	.631
	Erkek	114	4.120	0.59			
Şüphe	Kadın	384	4.063	0.72	496	12.644	.207
	Erkek	114	4.157	0.62			
Esneklik	Kadın	384	4.140	0.65	496	.598	.550
	Erkek	114	4.181	0.64			
Ölçeğin Tamamı	Kadın	384	4.064	0.57	496	1.273	.204
	Erkek	114	4.142	0.59			

Tablo 13 incelendiğinde, öz disiplin [$t(496)=-1.798$], yenilik arama [$t(496)=.803$], cesaret [$t(496)=1.787$], merak [$t(496)=.481$], şüphe [$t(496)=12.644$], esneklik [$t(496)=.598$] ve ölçeğin tamamına [$t(496)=1.273$] ait puanlar arasında cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>.05$).

Öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimlerinin bölüm değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmış farklılaşmadığını belirlemeden önce grupların dağılımlarına ait varyansların homojen olup olmadığını incelemiştir. Levene testi sonuçları Tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 14. Öğretmen Adaylarının Yaratıcı Düşünme Eğilimlerinin Bölüme Göre Levene Testi Sonuçları

Ölçek/Alt Boyutlar	Levene Test	
	F	p
Öz Disiplin	.581	.560
Yenilik Arama	.709	.493
Cesaret	2.218	.110
Merak	.941	.391
Şüphe	.007	.993
Esneklik	2.305	.101
Ölçeğin Tamamı	.735	.481

Tablo 14 incelendiğinde, öz disiplin (Levene $F=.581$), yenilik arama (Levene $F=.709$), cesaret (Levene $F=2.218$), merak (Levene $F=.941$) şüphe (Levene $F=.007$), esneklik (Levene $F=2.305$) ve ölçeğin tamamının (Levene $F=.735$) puan dağılımına ait varyansların homojen olduğu belirlenmiştir ($p>.05$). Buna bağlı olarak öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimlerinin bölüm değişkenine göre anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 15’de sunulmuştur.

Tablo 15. Öğretmen Adaylarının Yaratıcı Düşünme Eğilimlerinin Bölüme Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyutlar	Bölüm	N	\bar{x}	SS	V.K	K.T	Sd	K.O	F	p	n2
Öz Disiplin	1	182	3.851	.7121	G.A.	4.217	2	2.108	4.253	.015*	.17
	2	183	3.657	.6902	G.İ.	247.876	500	.496			
	3	138	3.665	.7116	Top.	252.092	502			Fark	
	Top.	503	3.729	.7086						1>2,3	
Yenilik Arama	1	182	4.005	.6125	G.A.	2.966	2	1.483	3.905	.021*	.15
	2	183	3.853	.5998	G.İ.	189.877	500	.380			
	3	138	3.836	.6420	Top.	192.843	502			Fark	
	Top.	503	3.903	.6198						1>2,3	
Cesaret	1	182	3.872	.6867	G.A.	5.299	2	2.650	4.937	.008*	.19
	2	183	3.666	.7941	G.İ.	268.355	500	.537			
	3	137	3.650	.7056	Top.	273.654	502			Fark	
	Top.	503	3.736	.7383						1>2,3	
Merak	1	182	4.232	.6072	G.A.	2.455	2	1.228	2.947	.053	
	2	183	4.101	.6450	G.İ.	208.266	500	.417			
	3	137	4.072	.6931	Top.	210.721	502				
	Top.	503	4.141	.6478							
Şüphe	1	182	4.135	.7141	G.A.	.957	2	.478	.973	.379	
	2	183	4.066	.6961	G.İ.	245.902	500	.492			
	3	137	4.028	.6908	Top.	246.859	502				
	Top.	503	4.081	.7012							
Esneklik	1	182	4.211	.5846	G.A.	1.032	2	.516	1.224	.295	
	2	183	4.115	.6664	G.İ.	210.766	500	.422			
	3	137	4.119	.7047	Top.	211.798	502				
	Top.	503	4.150	.6495							
Ölçeğin Tamamı	1	182	4.183	.5595	G.A.	3.178	2	1.589	4.861	.008*	.19
	2	183	4.023	.5628	G.İ.	163.431	500	.327			
	3	137	4.010	.5986	Top.	166.609	502			Fark	
	Top.	503	4.077	.5761						1>2,3	

*p<.05 (1)Fen Bilgisi Öğretmenliği (2)Türkçe Öğretmenliği (3)Sınıf Öğretmenliği

Tablo 15 incelendiğinde, yaratıcı düşünme eğilimlerine ilişkin merak, şüphe ve esneklik alt boyutunda anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir. Öz disiplin [F(2-502)=4.253], yenilik arama [F(2-502)=3.905], cesaret [F(2-502)=4.937] ve ölçeğin tamamına [F(2-502)=4.861] ait puanlar arasında bölüm değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı belirlenmiştir (p<.05). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre, öğretmen adaylarının öz disiplin eğilimleri fen bilgisi öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğretmen adayları ile Türkçe ve sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim görenler arasında fen bilgisi öğretmenliği bölümü öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, öz disiplin eğilimlerinin gözlenen varyansın %17 oranında bölüm değişkenine bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre, bölüm değişkeni öğretmen adaylarının öz disiplin eğilimlerini yüksek düzeyde etkilemektedir.

Öğretmen adaylarının yenilik arama eğilimleri, fen bilgisi öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğretmen adayları ile Türkçe ve sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim görenler arasında fen bilgisi öğretmenliği bölümü öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, yenilik arama eğilimlerinde gözlenen varyansın %15 oranında bölüm değişkenine bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre, bölüm değişkeni öğretmen adaylarının yenilik arama eğilimlerini yüksek düzeyde etkilemektedir.

Öğretmen adaylarının cesaret eğilimleri, fen bilgisi öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğretmen adayları ile Türkçe ve sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim görenler arasında fen bilgisi öğretmenliği bölümü öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, cesaret eğilimlerinde gözlenen varyansın %19 oranında bölüm değişkenine bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre, bölüm değişkeni öğretmen adaylarının cesaret eğilimlerini yüksek düzeyde etkilemektedir.

Öğretmen adaylarının ölçeğin tamamındaki eğilimleri, fen bilgisi öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğretmen adayları ile Türkçe ve sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim görenler arasında fen bilgisi öğretmenliği bölümü öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, ölçeğin tamamındaki eğilimlerinde gözlenen varyansın %19 oranında bölüm değişkenine bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre, bölüm değişkeni öğrencilerin ölçeğin tamamındaki eğilimlerini yüksek düzeyde etkilemektedir.

Öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimlerinin sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemeden önce grupların dağılımlarına ait varyansların homojen olup olmadığı incelenmiştir. Levene testi sonuçları Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16. Öğretmen Adaylarının Yaratıcı Düşünme Eğilimlerinin Sınıf Düzeyine Göre Levene Testi Sonuçları

Ölçek/Alt Boyutlar	Levene Test	
	F	p
Öz Disiplin	1.944	.122
Yenilik Arama	1.344	.259
Cesaret	.735	.532
Merak	2.271	.080
Şüphe	1.594	.190
Esneklik	1.570	.196
Ölçeğin Tamamı	1.344	.259

Tablo 16 incelendiğinde, öz disiplin (Levene F=1.944), yenilik arama (Levene F=1.344), cesaret (Levene F=.735), merak (Levene F=2.271), şüphe (Levene F=1.594), esneklik (Levene F=-1.570) ve ölçeğin tamamının (Levene F=1.344) puan dağılımı varyanslarının homojen olduğu belirlenmiştir ($p>.05$). Buna bağlı olarak öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimleri arasında sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testinin sonuçları Tablo 17’de sunulmuştur.

Tablo 17. Öğretmen Adaylarının Yaratıcı Düşünme Eğilimlerinin Sınıf Düzeyine Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyutlar	Sınıf	N	\bar{x}	SS	V.K	K.T	Sd	K.O	F	p	η^2
Öz Disiplin	1	91	3.788	.7166	G.A.	8.808	3	2.936	6.105	.000*	.36
	2	108	3.647	.0569	G.İ.	236.138	491	.481			
	3	140	3.586	.7767	Top.	244.935	494			Fark	
	4	156	3.907	.6652						1>3	
	Top.	495	3.738	.7041						4>2,3	
Yenilik Arama	1	91	3.979	.5689	G.A.	4.470	3	1.490	4.147	.006*	.25
	2	108	3.915	.5731	G.İ.	176.406	491	.359			
	3	140	3.768	.6715	Top.	180.876	494			Fark	
	4	156	3.999	.5647						1>3	
	Top.	495	3.912	.6051						4>3	
Cesaret	1	91	3.818	.7351	G.A.	7.399	3	2.466	4.717	.003*	.28
	2	108	3.666	.6879	G.İ.	256.709	491	.523			
	3	140	3.598	.7906	Top.	264.108	494			Fark	
	4	156	3.889	.6745						1>3	
	Top.	495	3.745	.7311						4>2,3	
Merak	1	91	4.271	.5686	G.A.	3.936	3	1.312	3.245	.022*	.19
	2	108	4.181	.6264	G.İ.	198.499	491	.404			
	3	140	4.018	.7367	Top.	202.435	494			Fark	
	4	156	4.169	.5792						1>3	
	Top.	495	4.148	.6401						2>3	
Şüphe	1	91	4.120	.6116	G.A.	2.152	3	.717	1.504	.213	
	2	108	4.158	.6815	G.İ.	234.300	491	.477			
	3	140	3.987	.8135	Top.	263.452	494				
	4	156	4.115	.6165							
	Top.	495	4.089	.6918							
Esneklik	1	91	4.283	.6190	G.A.	4.015	3	1.338	3.300	.020*	.20
	2	108	4.142	.6474	G.İ.	199.114	491	.406			
	3	140	4.026	.7195	Top.	203.129	494			Fark	
	4	156	4.190	.5553						1>3	
	Top.	495	4.150	.6412						4>3	
Ölçeğin Tamamı	1	91	4.164	.5250	G.A.	5.035	3	1.678	5.411	.003*	.32
	2	108	4.063	.4975	G.İ.	152.303	491	.310			
	3	140	3.941	.6443	Top.	157.338	494			Fark	
	4	156	4.183	.5285						1>3	
	Top.	495	4.085	.5643						4>3	

* $p<.05$ (1)1. Sınıf (2)2. Sınıf (3)3. Sınıf (4)4.Sınıf

Tablo 17 incelendiğinde, şüphe alt boyutunda sınıf düzeyine göre anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir, $F(3-494)=1504$, $p>.05$. Bunun yanı sıra, öz disiplin [$F(3-494)=6.105$], yenilik arama [$F(3-494)=4.147$], cesaret [$F(3-494)=4.717$], merak [$F(3-494)=3.245$], esneklik [$F(3-494)=3.300$] alt boyutları ile ölçeğin tamamına [$F(3-494)=5.411$, $p<.05$] ait puanların sınıf düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı belirlenmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre, öğretmen adaylarının öz disiplin eğilimleri, 1.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları ile 3.sınıfta öğrenim görenler arasında 1.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları lehine; 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları ile 2. ve 3.sınıfta öğrenim görenler arasında 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde

farklılaşmaktadır. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, öz disiplin eğilimlerinde gözlenen varyansın %36 oranında sınıf düzeyi değişkenine bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre, sınıf düzeyi değişkeni öğretmen adaylarının öz disiplin eğilimlerini orta düzeyde etkilemektedir.

Öğretmen adaylarının yenilik arama eğilimlerinin, 1.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları ile 3.sınıfta öğrenim görenler arasında 1.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları lehine; 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları ile 3.sınıfta öğrenim görenler arasında 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, yenilik arama eğilimlerinde gözlenen varyansın %25 oranında sınıf düzeyi değişkenine bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre, sınıf düzeyi değişkeni öğretmen adaylarının yenilik arama eğilimlerini orta düzeyde etkilemektedir.

Öğretmen adaylarının cesaret eğilimlerinin, 1.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları ile 3.sınıfta öğrenim görenler arasında 1.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları lehine; 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları ile 2. ve 3.sınıfta öğrenim görenler arasında 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, cesaret eğilimlerinde gözlenen varyansın %28 oranında sınıf düzeyi değişkenine bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre, sınıf düzeyi değişkeni öğretmen adaylarının cesaret eğilimlerini orta düzeyde etkilemektedir.

Öğretmen adaylarının merak eğilimlerinin, 1.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları ile 3.sınıfta öğrenim görenler arasında 1.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları lehine; 2.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları ile 3.sınıfta öğrenim görenler arasında 2.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları lehine; 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları ile 3.sınıfta öğrenim görenler arasında 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, merak eğilimlerinde gözlenen varyansın %19 oranında sınıf düzeyi değişkenine bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre, sınıf düzeyi değişkeni öğretmen adaylarının merak eğilimlerini orta düzeyde etkilemektedir.

Öğretmen adaylarının esneklik eğilimlerinin, 1.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları ile 3.sınıfta öğrenim görenler arasında 1.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları lehine; 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları ile 3.sınıfta öğrenim görenler arasında 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, esneklik eğilimlerinde gözlenen varyansın %20 oranında sınıf düzeyi değişkenine bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre, sınıf düzeyi değişkeni öğretmen adaylarının esneklik eğilimlerini orta düzeyde etkilemektedir.

Öğretmen adaylarının ölçeğin tamamındaki eğilimleri, 1.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları ile 3.sınıfta öğrenim görenler arasında 1.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları lehine; 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları ile 3.sınıfta öğrenim görenler arasında 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları lehine anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Etki büyüklüğü dikkate alındığında, ölçeğin tamamındaki eğilimlerinde gözlenen varyansın %32 oranında sınıf düzeyi değişkenine bağlı olduğu görülmektedir. Buna göre, sınıf düzeyi değişkeni öğretmen adaylarının ölçeğin tamamındaki eğilimlerini orta düzeyde etkilemektedir.

3.3. Öğretmen Adaylarının Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerileri ve Yaratıcı Düşünme Eğilimleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ile yaratıcı düşünme eğilimleri arasındaki ilişkiye yönelik Pearson Korelasyon analizi sonuçlarına göre; öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri toplam puanları ile yaratıcı düşünme eğilimleri toplam puanları arasında orta düzeyde ve negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülürken (Pearson $R = -.526$, $p < .05$), çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ölçeğinde eleştirel düşünme ve problem çözme becerileri alt boyutu ile yaratıcı düşünme eğilimleri toplam puanı (Pearson $R = .199$, $p < .05$), cesaret (Pearson $R = .104$, $p < .05$), merak (Pearson $R = .125$, $p < .05$), şüphe (Pearson $R = .203$, $p < .05$), esneklik (Pearson $R = .209$, $p < .05$) boyutları arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde anlamlı ilişki varken, eleştirel düşünme ve problem çözme becerileri alt boyutu ile öz disiplin (Pearson $R = .42$, $p < .05$), yenilik arama (Pearson $R = .65$, $p < .05$) alt boyutları arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki bulunmaktadır. Her iki ölçeğe ait diğer alt boyutlar arasında ise negatif yönde düşük ve orta düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir ($p < .05$).

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen bulgulara göre aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri düzeylerinin genel olarak ortalamanın altında olduğu, yalnızca ölçeğin eleştirel düşünme ve problem çözme ile sosyal sorumluluk ve liderlik becerilerinin ortalamanın üzerinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2. Öğretmen adaylarının cinsiyetinin, çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri üzerinde genel olarak belirleyici bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür. Yalnızca ölçeğin girişimcilik ve inovasyon becerileri alt boyutunda, kadın öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin erkek öğretmen adaylarından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
3. Öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri bölümlerin çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri üzerinde genel olarak belirleyici bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, Türkçe öğretmenliği ve sınıf öğretmenliği bölümlerinde öğrenim gören öğretmen adaylarının genel olarak çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin fen bilgisi öğretmen adaylarından yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.
4. Öğretmen adaylarının sınıf düzeylerinin çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri üzerinde genel olarak belirleyici etkiye sahip olduğu görülmüştür. Buna göre, 4.sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin genel olarak diğer sınıf düzeylerindekiyle kıyasla yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
5. Öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimleri düzeylerinin yüksek olduğu, yalnızca ölçeğin öz disiplin ve cesaret alt boyutlarına ait puanların diğer alt boyutlara göre daha düşük değer aldığı belirlenmiştir.
6. Öğretmen adaylarının cinsiyetinin, yaratıcı düşünme eğilimleri üzerinde bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
7. Öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimlerinin bölüm değişkeninden genel olarak etkilendiği görülmektedir. Fen bilgisi öğretmenliğinde öğrenim gören öğretmen adaylarının, Türkçe ve sınıf öğretmenliği bölümlerinde öğrenim gören öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimlerinden genel olarak daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
8. Öğretmen adaylarının sınıf düzeylerinin yaratıcı düşünme eğilimleri üzerinde genel olarak belirleyici etkiye sahip olduğu görülmüştür. Buna göre, genel olarak 4.sınıf öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimlerinin diğer sınıf düzeylerindekiyle kıyasla daha yüksek olduğu, 3.sınıfta öğrenim görenlerin ise en düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
9. Öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yy becerileri ile yaratıcı düşünme eğilimlerine ait bazı alt boyutlar arasında aynı yönde ilişkiler olduğu, ancak boyutların çoğunun ve her iki ölçeğin toplam puanlarının aynı yönde değişim gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada elde edilen sonuçlardan biri, öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin genelinin ortalamasının altında olmasıdır. Çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin gelişmiş ülkelerde uzun zaman önce uygulanmaya başlanmış olmasına karşın Türkiye'deki eğitim programlarında yakın sayılabilecek bir geçmişinin olması, bu eğilimlerin ortalamasının altında olmasının sebebi olarak düşünülebilir. Anagün ve diğerlerinin (2016) araştırmasında ise öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin yüksek olduğu gözlenmektedir. Atalay ve diğerleri (2016) çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin yüksek olmasının katılımcıların iletişim becerilerini geliştirmelerine yardımcı olduğunu dile getirmektedir. Bunlara ek olarak Atlı (2019), çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri sayesinde çağa ayak uydurmuş ve kendisine rahat çalışma ortamı sağlayabilecek bireylerin yetiştirilebileceğine dikkat çekmektedir. Aydın (2019) ise yükseköğretimin yeniden yapılandırılmasında eleştirel düşünme, yaratıcılık ve kültürel değerleri bilen ve küresel bağlamda rekabet edebilir bir nesil ortaya çıkarılması için çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin programlarda daha çok ön planda olması gerektiğini belirtmektedir. Benzer biçimde Bal (2018) eğitim programlarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerini tamamlayacak şekilde oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Bu kapsamda Belet Boyacı ve Güner Özer (2019) çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesinde kullanılan materyallerin uygunluğunun da göz önünde tutulması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca, Birinci (2008) hizmet içi eğitim programlarında bu becerilerin geliştirilmesine yönelik uygulamalar yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Keleşoğlu (2017) ise yaratıcı düşünme ve inovasyonla ilgili altyapı gereksinimlerinin bir an evvel çözüme kavuşturulmasının beklenen faydaları daha kolay şekilde ortaya çıkarabileceğini vurgulamaktadır.

Bunlara ek olarak, Bozkurt ve Çakır (2016) çok boyutlu 21. yüzyıl becerileriyle ilgili temel süreçlerin belirlenmiş olduğunu ve bunların programlarda çeşitli strateji, yöntem ve teknikler ile yer vermenin daha faydalı sonuçlar ortaya çıkarabileceğini savunmaktadır. Bu kapsamda Cansoy (2018), 21. yüzyıl becerileri için mevcut eğitim programlarının içeriğinin zenginleştirilmesini, disiplinler arası çalışmalar gerçekleştirilmesiyle öğrencilerin hayata kendilerini hazırlayabilecekleri ortamların oluşturulmasını ve okulların öğrenen örgütlere dönüştürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu sonucu destekler biçimde Cemaloğlu ve diğerleri (2019) bu beceriler doğrultusunda üniversitelerle okulların daha fazla etkileşim içinde olması gerektiğini belirtmektedirler. Bu etkileşimle ilgili olarak Gürbüz Türk ve Koç (2012) üniversitelerin daha aktif olarak topluma yön vermesi gerektiğini belirtmişlerdir. Günüş, Odabaşı ve Kuzu (2013) ise işin mutfağında olan öğretmenler ve öğretmen adaylarının eğitimciler tarafından sürekli bu beceriler hususunda eğitimlere tabi tutulması gerektiğini savunmaktadırlar. Zeybek (2015) ise, 21. yüzyıl becerileri için daha bireyselleştirilmiş eğitim programlarının geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Zembat ve

diğerleri (2018) eğitim-öğretimin her kademesinde bu becerilerin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Keskin ve Yazar (2015) ise öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının lisansüstü eğitime teşvik edilmesi neticesinde bu becerilerin kazandırılması hususunda bir avantaj kazanılabileceğini belirtmişlerdir. Köğçe, Özpınar ve Yenmez (2014) YÖK ve MEB'in ortak bir strateji ile bu becerileri kazandırabilecek bir yapı oluşturup standartlar belirlemeleri gerektiğini vurgulamışlardır. Özdemir Özden ve diğerleri (2018) ise bu tür standart uygulamalarla eğitim fakültelerinin yapılandırma yaklaşımına daha fazla yaklaştırılabileceğini iddia etmektedirler.

Diğer taraftan Gürültü, Aslan ve Alcı (2015) bu becerilerle ilgili sunulan eğitimin başarısının araştırıldığı çalışmalara ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. Benzer biçimde Kandemir (2006) yaratıcılığın geliştirilmesi için bireylere uygulanan programların başarısının sürekli ölçümüyle izlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu ölçümlerde Likert tipi maddelerin kullanılması yerine nitel çalışmaların yürütülmesinin durumsal yargıları ortaya çıkarmada daha başarılı olacağı Yalçın (2018) tarafından belirtilmiştir.

Ayrıca, Çakır ve diğerleri (2019) uygulamaya yönelik beceriler geliştiren programların uygulanması sayesinde ezberci eğitimin aksine yaratıcı düşünme becerilerinin artabileceğini ifade etmişlerdir. Aynı hususla ilgili olarak Çelebi ve Altuncu (2019) mevcut eğitim programlarının güncellenmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bunlara ek olarak Dilekli ve Karagöz (2018) yükseköğretimde 21. yüzyıl becerileri ile ilgili dersler açılması gerektiğini, Durukan (2015) ise bu becerilere yönelik altyapı çalışmalarının yapılması gerektiğini savunmaktadır. Bunların gerçekleştirilmesinde küresel gelişmelerin sürekli takip edilmesi ve dünyadaki uygulamaların gözlem altında tutulması gerektiği önerisi Ekici, Abide, Canbolat ve Öztürk (2017) tarafından ileri sürülmektedir. Bu uygulamaları örnek olarak veya geliştirerek elektronik içeriklerin hazırlanması da Eryılmaz ve Uluyol (2015) ile Koltuk ve Kocakaya (2015) tarafından önerilmektedir. Bu becerilere yönelik olarak, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde kaynakların etkin kullanımını sağlayacak stratejik planlama çalışmalarının da faydalı olacağı Gelen (2017) tarafından öne sürülmüştür.

Araştırmadan elde edilen bir başka sonuç ise öğretmen adaylarının demografik özelliklerinden bazılarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileriyle ve yaratıcılık düzeyleriyle ilişkili olmasıdır. Benzer sonuçlara Bozkurt ve Çakır'ın (2016) çalışmasında da rastlanmış olup, sınıf düzeyi ve cinsiyete göre anlamlı farklılıklar olduğunu belirlemişlerdir. Bu çalışmada, girişimcilik ve inovasyon becerileri alt boyutunda kadın öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin erkek öğretmen adaylarından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmış, buna benzer şekilde Dilekli ve Karagöz de (2018) kadınların erkeklere göre bu becerilerinin yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışmanın bu sonucunda, kadın öğretmen adaylarının aldıkları formal ve informal eğitimden kaynaklı olarak 21. yüzyıl becerileri bakımından avantajlı duruma gelmelerinin etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu sonucun aksine Gözübüyük (2019) ile Keskin ve Yazar'ın (2015) çalışmalarında ilgili becerilerin erkeklerde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmadan elde edilen bir başka sonuç ise, öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri bölüm ve sınıf düzeylerinin çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ile ilişkili olduğunun ortaya çıkmış olmasıdır. Buna benzer bulgulara Aydın (2019) ve Bal'ın (2018) çalışmalarında da rastlamak mümkündür. Atlı da (2019) sınıfın farklılığının öğrencilerin algularını etkileyen bir unsur olduğunu belirtmektedir. Bu çalışmada 4. sınıf öğretmen adaylarının bu becerilerinin diğer sınıftakilerden daha yüksek olması aldıkları eğitim birikimlerinden ve tecrübelerinden dolayı beklenen bir durumdur. Ayrıca Türkçe öğretmenliği ve sınıf öğretmenliği bölümlerinde öğrenim gören öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin fen bilgisi öğretmen adaylarından yüksek olması, sosyal bilim ağırlıklı eğitim almalarının bu beceriye avantaj sağlaması ile açıklanabilir.

Çalışmadan ortaya çıkan bir başka sonuç ise, öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimlerinin yüksek olmasıdır. Benzer şekilde Birinci (2008), yaratıcılığın var olan bilgilerden sentez yapmayı kapsadığını belirterek, ilköğretim birinci kademe öğretmenlerinin yaratıcılık düzeylerinin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Zembat ve diğerleri (2018) ise yaptıkları çalışmada okul öncesi öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğretmen adaylarının yaratıcılık düzeyinin yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Çınardal ve Diri (2013) yaratıcı düşünmenin sıra dışı düşünebilen kişilerin yapabileceği bir eylem olduğunu, bu nedenle yaratıcı kişilerin karmaşık ilişkileri sentezle çözümlenebileceğini belirtmektedirler. Keleşoğlu (2017), yaratıcılıkla birlikte yeni fikirler, düşünceler ve ürünler çıkarmanın mümkün olabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca Özgenel ve Çetin (2017) yaratıcılık boyutları olarak tanımladıkları öz disiplin, yenilik arama, cesaret, merak, şüphe etme ve esneklik gibi becerileri yüksek olan kişilerin daha yaratıcı işler ortaya koyabileceklerini ifade etmektedirler. Bunların yanında Belet Boyacı ve Güner Özer (2019) öğretim programlarının yaratıcılığı öne çıkaracak şekilde tasarlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca Atlı (2019) yaratıcılık becerileri yüksek olan kişilerin güçlülere orijinal çözümler üretebileceklerini belirtmiştir. Yaratıcılığın sadece eğitim hayatı için değil, aynı zamanda kişinin tüm hayatında olumlu etkiler yapabileceği Eryılmaz ve Uluyol (2015) tarafından ileri sürülmüştür. Mevcut çalışmanın sonucu alanyazındaki çalışmaların sonuçları ile birlikte değerlendirildiğinde öğretmen yetiştirmede yaratıcılığın önemli bir yer teşkil ettiği, öğretmen adaylarının aldıkları eğitimler yoluyla giderek yaratıcı düşünme eğilimi sergilemeye başladıkları düşünülebilir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuç ise, öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğiliminin cinsiyete göre değişmemesidir. Bu durum, öğretmen adaylarının aldıkları çeşitli eğitimlerin cinsiyet özellikleri bakımından yaratıcı düşünme üzerinde etkili olmadığını gösterebilir. Aynı şekilde Cemaloğlu ve diğerleri (2019), Gürbüzürk ve Koç (2012), Dilekli ve Karagöz (2018) ile Gözübüyük'ün (2019) çalışmalarında cinsiyetin yaratıcı düşünme üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Bunun aksine, alanyazında cinsiyetin yaratıcı düşünme eğilimleri üzerinde etkili olduğunu belirten çalışmalara da rastlanmaktadır (Bozkurt ve Çakır, 2016; Çelebi ve Altuncu, 2019; Çevik ve Şentürk, 2019; Gürültü ve diğerleri, 2015; Özdemir Özden ve diğerleri, 2018).

Çalışmadan elde edilen bir başka sonuç ise, öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri bölümlerin yaratıcılık düzeylerinde etkili olmasıdır. Bu noktada fen bilgisi öğretmen adayları avantajlı biçimde ön plana çıkmaktadır. Bu sonucun oluşmasında, fen bilgisi öğretmenliği programlarındaki deney, araştırma yapma gibi yaratıcılığı destekleyen uygulamaların etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu sonuca benzer biçimde, bölüm değişkeninin yaratıcılık üzerinde etkili olduğunu belirten çalışmalara da rastlanmaktadır (Bozkurt ve Çakır, 2016; Dilekli ve Karagöz, 2018; Gözübüyük, 2019; Zembat ve diğerleri, 2018). Ancak Gürbüzürk ve Koç'un (2012) araştırmasında bölüm değişkeninin yaratıcılık üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç ise çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ile yaratıcı düşünme arasında genel olarak belirlenen ters yönlü ilişkidir. Alanyazındaki çalışmalarla kıyaslandığında bu sonuç diğer çalışmalarla çelişmektedir. Nitekim Aydın (2019) 21. yüzyıl becerilerinin kişilerin daha yaratıcı olmasını sağlayacağını iddia etmektedir. Öte yandan Çelebi ve Altuncu (2019) her iki beceride de iyi olan kişilerin hayata daha sıkı tutunmalarını sağlayacak şekilde mesleki yeterliklerini daha rahat geliştirebileceklerini ileri sürmektedir. Benzer biçimde Eryılmaz ve Uluyol (2015) teknoloji edinimi için bu becerilerin her ikisinde de bireylerin yeterli olması gerektiğini vurgulamışlardır. Keleşoğlu (2017) ise aynı vurguyu inovasyon becerileri için ileri sürmüştür. Bütün bu çalışmaların bulguları bir arada değerlendirildiğinde, öğretmen adaylarının yaratıcılık algılarıyla çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin birbiri ile pozitif ilişkili olması beklenmektedir. Her ne kadar çalışmada iki ölçeğin bazı alt boyutları arasında aynı yönde ilişkiler tespit edilse de, bu sonuçların ilgili alanyazınla çelişmesinin, örneklemdeki öğretmen adaylarının sahip oldukları becerilerin çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ve yaratıcı düşünme eğilimlerinin aynı yönde değişim göstermesini destekleyecek yeterlikte olmamasına dayandırılabilir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar ışığında uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik olarak aşağıdaki öneriler ileri sürülebilir:

- ✓ Çalışmada öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme eğilimine ait alt boyutlarda yüksek puanlara sahip oldukları belirlendiğinden dolayı, öğretmen eğitiminde bu özelliklerin devam etmesini ve gelişmesini sağlayabilecek araştırma, inceleme, proje hazırlama, tartışma içeren etkinliklerin ön plana çıkarılması önerilebilir.
- ✓ Çalışmada Türkçe ve sınıf öğretmenliği bölümlerinde öğrenim görenlerin yaratıcı düşünme eğilimlerinin daha düşük olduğu belirlendiğinden, bu bölümlerde öğrenim görenlere yaratıcılıklarını yükseltecek etkinlikler planlanması ve uygulanması önerilebilir.
- ✓ Çalışmada fen bilgisi öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerinin diğer bölümlerde öğrenim görenlere kıyasla daha düşük olduğu belirlendiğinden, bu bölümde öğrenim görenlerin becerilerinin gelişmesi için gerekli eğitsel önlemlerin alınması önerilebilir.
- ✓ Bu çalışma eğitim fakültesinde öğrenim gören öğretmen adayları üzerinde gerçekleştirilmiştir. Aynı konu farklı kademelerde, fakültelerde, yüksekokullarda ve bölümlerde öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapılabilir.
- ✓ Çalışmada öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerilerinin beklenenden düşük çıkması nedeniyle, bu becerilerin artmasına yönelik olarak öğretmen eğitimi programlarının değerlendirilmesini sağlayacak çalışmalar yapılabilir.
- ✓ Çalışmada ilişkisel tarama modelinden yararlandığından dolayı, benzer konuda deneysel ve boylamsal çalışmalar yapılarak öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerileri ve yaratıcılıklarının değişimi incelenebilir.

KAYNAKÇA

1. Abualrob, M. M. (2019). Determinants of building 21st century skills in palestinian elementary schools. *Higher Education*, 9(2),108-116.
2. Anagün, Ş. S., Atalay, N., Kılıç, Z. ve Yaşar, S. (2016). Öğretmen adaylarına yönelik 21. yüzyıl becerileri yeterlilik alguları ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(40),160-175.

3. Anderson, L. W. ve Krathwohl, D. R. (Ed.) (2010). *Öğrenme öğretim ve değerlendirme ile ilgili bir sınıflama* (Çev. D. A. Özçelik). Ankara: Pegem.
4. Asakle, S. ve Barak, M. (2019). AugmentedWorld: a location-based question-generating platform as a means of promoting 21st-century skills. In E. Manalo (Ed.), *Deeper learning, dialogic learning, and critical thinking*, 141-159. New York: Routledge.
5. Atalay, N., Anagün, S. S. ve Kumtepe, E. G. (2016). Fen öğretiminde teknoloji entegrasyonunun 21. yüzyıl becerileri boyutunda değerlendirilmesi: Yavaş geçişli animasyon uygulaması. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 405-424.
6. Atlı, K. (2019). Biyoloji dersi öğretim programının 21. yüzyıl becerilerinden yaratıcılık becerisi açısından değerlendirilmesi. *Anadolu Öğretmen Dergisi*, 3(1), 85-104.
7. Aydın, A. (2019). *İngilizce öğretmen adaylarının görüşleri çerçevesinde öğretmen eğitiminde 21. yüzyıl becerilerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
8. Bal, M. (2018). Türkçe dersinin 21. yüzyıl becerileri açısından incelenmesi. *Turkish Studies*, 13(4), 49-64.
9. Belet Boyacı, Ş. D. ve Güner Özer, M. (2019). Öğrenmenin geleceği: 21. yüzyıl becerileri perspektifiyle Türkçe dersi öğretim programları. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 708-738.
10. Berkant, H., G. (2018) (Ed.). *Düşünme eğitimi-Kuramdan uygulamaya*. Çanakkale: Paradigma.
11. Birinci, E. (2008). *Materyal tasarımı ve geliştirilmesinde proje tabanlı öğrenmenin kullanılmasının öğretmen adaylarının eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve bilimsel süreç becerilerine etkisi*. Doktora tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak.
12. Bloom, B. (1956). *Taxonomy of educational objectives. Book I: cognitive domain*. New York: David Mckay.
13. Bozkurt, Ş. B. ve Çakır, H. (2016). Ortaokul öğrencilerinin 21. yüzyıl öğrenme beceri düzeylerinin cinsiyet ve sınıf seviyesine göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(39), 69-82.
14. Büyüköztürk, Ş. (2009). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem.
15. Cansoy, R. (2018). Uluslararası çerçevelere göre 21. yüzyıl becerileri ve eğitim sisteminde kazandırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 3112-3134.
16. Cemaloğlu, N., Arslangilay, A. S., Üstündağ, M. T. ve Bilasa, P. (2019). Meslek lisesi öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri öz yeterlik algıları. *Journal of Kırşehir Education Faculty*, 20(2), 845-874.
17. Çakır, Z., Yalçın, S. A. ve Yalçın, P. (2019). Montessori yaklaşımı temelli STEM etkinliklerinin okul öncesi öğretmen adaylarının yaratıcılık becerilerine etkisi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 392-409.
18. Çelebi, M. ve Altuncu, N. (2019). 21. yüzyıl becerilerinin İngilizce öğretim programındaki yeri. *6. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* (ss. 231-244). 26-27 Nisan, Gaziantep, Türkiye.
19. Çelebi, M. ve Sevinç, Ş. (2019). Öğretmenlerin 21. yüzyıl becerilerine ilişkin yeterlik algılarının ve bu becerileri kullanım düzeylerinin belirlenmesi. *Educational Sciences Proceeding Book*, 157(172), 43.
20. Çevik, M. ve Şentürk, C. (2019). Multidimensional 21th century skills scale: validity and reliability study. *Cypriot Journal of Educational Science*, 14(1), 11-28.
21. Çınardal, F. C. ve Diri, M. (2013). Yaratıcı düşünme, stratejik düşünme ve Vahit Bademci: paradigma değişikliği ya da bilimsel devrim, sıra dışı beyinlerin işidir. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 63-78.
22. Dağhan, G., Kibar, P. N., Çetin, N. M., Telli, E. ve Akkoyunlu, B. (2017). Bilişim teknolojileri öğretmen adaylarının bakış açısından 21. yüzyıl öğrenen ve öğretmen özellikleri. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama Dergisi*, 7(2), 215-235.
23. Deviana, A. D., Asri, F. ve Rusuly, U. (2019). Relation between self-efficacy and creative thinking at writing skill learning. *Dinamika Ilmu*, 19(2), 197-210.
24. Dilekli, Y. ve Karagöz, S. (2018). Genç öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine sahip olma düzeylerinin incelenmesi. Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi örneği. *III. Uluslararası Gençlik Araştırmaları Kongresi* (s.18- 25), Nahcıvan.

25. Durukan, A. Y. (2015). Dijital dünyada okul kütüphaneciliği ve 21. yüzyıl becerileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(208), 106-120.
26. Ekici, G., Abide, Ö. F., Canbolat, Y. ve Öztürk, A. (2017). 21. Yüzyıl becerilerine ait veri kaynaklarının analizi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 1-12.
27. Eryılmaz, S. ve Uluyol, Ç. (2015). 21. yüzyıl becerileri ışığında FATİH projesi değerlendirmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(2), 209-229.
28. Fauzi, K., Amin, M., Dirgeyase, I. W. ve Priyatno, A. (2019). Building learning path of mathematical creative thinking of junior students on geometry topics by implementing metacognitive approach, *International Education Studies*, 12(2), 57-66.
29. Gelen, İ. (2017). P21-program ve öğretimde 21. yüzyıl beceri çerçeveleri (ABD uygulamaları). *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 15-29.
30. Gözübüyük, D. (2019). *Yaratıcı, eleştirel ve yansıtıcı düşünmenin girişimcilik becerisi üzerine etkisi*. Yüksek lisans tezi, Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
31. Guilford, J. P. (1950). Creativity. *American Psychologist*, 5, 444-454.
32. Günüş, S., Odabaşı, H. ve Kuzu, A. (2013). 21. Yüzyıl öğrenci özelliklerinin öğretmen adayları tarafından tanımlanması: Bir Twitter uygulaması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 9(4), 436-455.
33. Gürbütürk, O. ve Koç, S. (2012). 21. yüzyılda öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlık becerilerinin değerlendirilmesi. *Education Sciences*, 7(1), 27-49.
34. Gürültü, E., Aslan, M. ve Alcı, B. (2015). İlköğretim öğretmenlerinin yeterliliklerinin 21. yüzyıl becerileri ışığında incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(71), 543-560.
35. Hawkins, J., Crim, C., Ganz, J. B. ve Kennedy, K. D. (2019). The power of peers: Setting a course for 21st century skills in inclusive classrooms. In *Cultivating inclusive practices in contemporary K-12 education* (pp. 66–89). IGI Global.
36. Kandemir, M. A. (2006). *OFMA matematik eğitimi öğretmen adaylarının yaratıcılık eğitimi hakkındaki görüşleri ve yaratıcı problem çözme becerilerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
37. Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
38. Keleşoğlu, S. (2017). *Öğretmen eğitiminde yaratıcı düşünme ve inovasyon eğitim programının tasarımı, denemesi ve değerlendirilmesi*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
39. Keskin, İ. ve Yazar, T. (2015). Examining digital competence of teachers within the context of lifelong learning based on of the twenty-first century skills. *Journal of Human Sciences*, 12(2), 1691-1711.
40. Kılıç, S. (2012). Örnek büyüklüğü, güç kavramları ve örnek büyüklüğü hesaplaması. *Journal of Mood Disorders*, 2(3), 140-142.
41. Koltuk, N. ve Kocakaya, S. (2015). 21. yüzyıl becerilerinin gelişiminde dijital öykülemeler: Ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 354-363.
42. Köğçe, D., Özpınar, İ. ve Yenmez, A. A. (2014). Öğretim elemanlarının 21. yüzyıl öğrenen standartları ve yaşam boyu öğrenmeye ilişkin görüşleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 185-213.
43. Li, J. (2020). Analysis of piano curriculum education and cultivation of creative thinking ability. *Region-Educational Research and Reviews*, 2(1), 6-8.
44. Özdemir Özden, D., Karakuş Tayşi, E., Kılıç Şahin, H., Demir Kaya, S. ve Bayram, F. Ö. (2018). Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine yönelik yeterlik algıları: Kütahya örneği. *Turkish Studies*, 13(27), 1163-1185.
45. Özgenel, M. ve Çetin, M. (2017). Marmara yaratıcı düşünme eğilimleri ölçeğinin geliştirilmesi geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 46(46), 113-132.
46. Palardy, G. J. ve Rumberger, R.W. (2019). The effects 21st century skills on behavioral disengagement in sacramento high schools. In J. Demanet and M. Van Houtte (Eds.), *Opposing education: School effects on school misconduct from an international, comparative perspective*. The Netherlands: Springer.

47. Puspitasari, L., In'am, A. ve Syaifuddin, M. (2019). Analysis of students' creative thinking in solving arithmetic problems. *International Electronic Journal of Mathematics Education*, 14(1), 49-60.
48. Ritter, S. M., Gu, X., Crijns, M. ve Biekens, P. (2020). Fostering students' creative thinking skills by means of a one-year creativity training program. *PLoS One*, 15(3), 229-773.
49. Sayın, Z. ve Seferoğlu, S. S. (2016). Yeni bir 21. yüzyıl becerisi olarak kodlama eğitimi ve kodlamanın eğitim politikalarına etkisi. *Akademik Bilişim Konferansı* (s.3-5). Aydın.
50. Scardamalia, M., Bransford, J., Kozma, B. ve Quellmalz, E. (2014). New assessments and environments for knowledge building. [https://www.researchgate.net/ publication/242705214](https://www.researchgate.net/publication/242705214) adresinden 20.09.2022 tarihinde erişilmiştir.
51. Shepard, L. (2019). *NEPC review: Education system alignment for 21st century skills: Focus on assessment (The Brookings Institution, November 2018)*. Boulder, CO: National Education Policy Center.
52. Siburian, J., Corebima, A. D. ve Saptasari, M. (2019). The correlation between critical and creative thinking skills on cognitive learning results. *Eurasian Journal of Educational Research*, 19(81), 99-114.
53. Trilling, B. ve Fadel, C. (2009). *21st century skills learning for life in our times*. John Wiley & Sons.
54. Yalçın, S. (2018). 21. yüzyıl becerileri ve bu becerilerin ölçülmesinde kullanılan araçlar ve yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 51(1), 183-201.
55. Zembat, R., Küsmüş, G. İ. ve Yılmaz, H. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin yaratıcı düşünme eğilimleri ve sınıf yönetimleri. S. Dinçer (Ed.), *Değişen Dünyada Eğitim* (43-56). Ankara: Pegem.
56. Zeybek, G. (2015). Lise öğrencilerinin 21. yüzyıl öğrenme becerileri kullanım düzeylerinin belirlenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 5(2), 142-156.

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 18
Year: 2022 November
Pp: 1681-1686

Arrival
15 October 2022
Published
30 November 2022

Article ID
66394
Article Serial Number
18

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66394>

How to Cite This Article
Öztekın, A. (2022). "Kur'an'cı Söylemin Metin Tenkidine Dair Görüşleri: Mısır Örneği", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8(58):1681-1686

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.
This journal is an open access,
peer-reviewed international
journal.

Kur'an'cı Söylemin Metin Tenkidine Dair Görüşleri: Mısır Örneği¹

Views of the Qur'an Discourse on Text Criticism: The Example of Egypt

Adil Öztekın

Öğr. Gör., Gaziantep Üniversitesi, Rektörlük, Yabancı Diller Bölümü, Gaziantep, Türkiye

ÖZET

Kur'aniyyûn ekolü diye bilinen bu yaklaşım, Kur'an'ın her şeye cevap verdiğini iddia ederek onun dışında ikinci bir kaynağa hem ihtiyaç olmadığını hem de güvenilmeyeceğini iddia etmiştir. "Kur'an bize yeter" söylemini sloganlaştıran bu yaklaşım, sünneti dönemsel, hadisleri ise ravilerin mahsulü olarak gördüklerinden metin tenkidini sadece rivayetin açıklarını bulmak ve iddialarını ispat etmek için kullanmışlardır. Hadis usûlü meselelerini ve senedi tümüyle gereksiz gördükleri için rivayetlerin sahih veya zayıf gibi ayrıma tabi tutulmasını önemsememiş ve gelenekteki farklı metotları da görmezden gelmişlerdir. Hadisçilerin metin tenkidiyle uğraşmayıp sadece sened ile ilgilendiklerini ancak önemsedikleri senedin de hiçbir anlam ve kıymetinin olmadığını iddia etmişlerdir. Fakat bu düşüncelerine rağmen iddialarını ispata elverişli rivayetleri kullanmaktan da geri durmayarak çelişkili bir tutum sergilemişlerdir. Baştan itibaren metin tenkidinin sonuçlarının olumsuz olacağına dair ön yargıları, bu yaklaşımı tikel örnekler üzerinden genelleştirme yapma yoluna sevk etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'aniyyûn, Sünnet, Metin Tenkidi, Sened Tenkidi

ABSTRACT

The approach, known as the Qur'anic school, claimed that the Qur'an answered everything and a second source other than it was neither needed nor trustworthy. This approach, which makes the slogan "Quran is enough for us", used text criticism only to find the flaws of the narration and to prove its claims, since they saw the sunnah as periodic and the hadiths as the product of narrators. Since they saw the issues of hadith methodology and the document as completely unnecessary, they did not care about the distinction between authentic and weak narrations and ignored the different methods in the tradition. They claimed that the hadithists did not deal with criticism of the text and were only interested in the sanad, but that the hadith, which they cared about, had no meaning and value. However, despite these thoughts, they showed a contradictory attitude by not refraining from using narrations that are suitable for proving their claims. The prejudices that the results of text criticism would be negative from the beginning led this approach to generalize over particular examples.

Keywords: Quraniyyun, Sunnah, Text Criticism, Sanad Criticism

1. GİRİŞ

"Kur'an İslam'ı" olarak bilinen bu yaklaşım, Kur'an'ın tek başına her şeye cevap verdiğini dolayısıyla onun dışında ikinci bir kaynağa hem güvenilmeyeceğini hem de ihtiyaç olmadığını iddia etmiştir. Bu yaklaşım, sünnetin teşri değerinin bulunmadığını ve hiçbir şekilde vahiy kapsamına dâhil edilemeyeceğini çünkü Hz. Peygamber'e sadece Kur'an'ın vahyedildiğini savunmuştur. "Kur'an bize yeter" söylemini benimseyen bu kişilere göre sünneti kaynak ve hakem kabul etmek, hüküm koyma hususunda Hz. Peygamber'i Allah'a ortak koşmakla eşdeğerdir. Sünnet kavramının kavli sünnetle değil amelî sünnetle ilgili olduğunu, kavli sünnet diye ifade edilen hadislerin ise daha sonraki dönemlerde tedvin edildiği için bunlara güvenilemeyeceğini dile getirmişlerdir. Hadis kitaplarında bulunan pek çok rivayetin sorunlu olduğunu ayrıca Müslümanları tefrikaya düşürdüğünü iddia etmişlerdir. Hadisler, sened ve metin açısından sahih olsa bile Hz. Peygamber döneminin şartları dikkate alınarak söylendiğinden o dönemle sınırlı olup günümüz için bağlayıcı olmayacağını savunmuşlardır. Hz. Peygamber'in dini hüküm koyma yetkisinin bulunmadığını, içtihad ederek ayetleri yorumlayabileceğini, bu yorumlarında sonraki asırlar için bağlayıcı olmayıp sadece o dönemi bağlayacağını öne sürmüşlerdir.²

Kur'aniyyûn, metin tenkidini önemli bulmakla birlikte hadisleri kabul etmedikleri için bu tenkid yönteminin gerekliliğini ispat etmeye çalışmamışlardır. Bu açıdan metin tenkidine başvurmaları sadece Kur'an'ın tek başına yeterli olduğu iddialarını pekiştirmeye matuftur. Kısacası metin tenkidi uygulamaları, hasımlarını susturma ve haklılıklarını ispat etmede kullandıkları bir araç mahiyetindedir. Hadisleri kökten reddettikleri için rivayetleri çok dar çerçevede kullanan bu yaklaşım, hadislerin senedinin bulunması veya sahih olup olmaması, rivayet metninin

¹ Bu makale Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı'nda "Modern Dönem Hadis Çalışmalarında Metin Tenkidi (Mısır Örneği)" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

² Geniş bilgi için bkz. Enbiya Yıldırım, Kur'an Bize Yeter Söylemi, Takdim Yay., Ankara, 2019, s. 15-46; Hüseyin Hansu, *Hadisçilik ve Kur'ancılık Kısacasında Kur'an ve Hadis*, Hikav Yay., İstanbul, 2022, s. 81-114.

tenkid prensiplerine uyup uymaması gibi durumlara itibar etmemişlerdir. Halbuki metin tenkidini kabul etmek, olumlu veya olumsuz sonuçlarını da kabul etmeyi gerektirirken, her seferinde olumsuz netice vereceğini düşünmek ilmi yöntemle bağdaşmadığı gibi bahane üretmenin ötesine geçmemektedir. Bu ekolün önde gelen temsilcilerinin düşünce yapısını daha yakından tanımak için görüşleri aşağıda aktarılmaya çalışılacaktır.³

2. İSMAİL EDHEM

İsmail Edhem (ö. 1940),⁴ hadisin tamamı olmasa bile çoğunun uydurma olduğunu ve siyerin çoğunlukla hikayelerden ibaret olduğunu iddia eder. Kur'an'ın güvenilebilecek tek kaynak olduğunu ve ayetleriyle tarihsel gerçeklerin test edilebileceğini belirtir.⁵ Hicri birinci yüzyılın başlarında Kur'an'ın sahih hadis için bir ölçü sayıldığını, dolayısıyla hadis diye adlandırılan ve Hz. Peygamber'den nakledilen tüm rivayetlerin en iyi ölçüsünün Kur'an sayılacağını ancak zaman ilerledikçe bu ölçünün zayıfladığını iddia eder.⁶ İsnadın daha sonraki asırların icadı olup hicri birinci ve ikinci asrın ortalarına kadar hiç kimsenin ondan haberdar olmadığını savunur.⁷ Hadisçilerin metin tenkidine önem vermediklerini, benimsedikleri öncelikli prensip ve kurallara ters düşeceğinden ve birçok sahabe de dâhil olmak üzere ravilerin güvenilirliğine hanel getireceğinden dolayı metin tenkidinden uzak durduklarını dile getirir. Bu şüphenin, Kur'an'ı Mushaf haline getirerek rivayet eden, hadisleri sonraki nesillere nakilde birinci halkayı oluşturan sahabilere sıçraması durumunda İslam dininin temelini sarsacağını düşündüklerini söyler. Yine metin tenkidinde salt akıllı hakem kabul etmenin itikadî meselelerde aklın hakemliğini kabullenmek anlamına geleceğini bunun da inanç esaslarının mantık ve kıyas karşısında sarsıntıya uğramasından başka bir netice doğurmayacağını düşündüklerinden dolayı metin tenkidine yanaşmadıklarını iddia eder.⁸

Edhem, tenkide muhatap olma açısından sahabe olanla olmayanları ayrı düşünmenin göreceli bir durum olup gerçekte böyle bir şeyin varlığından söz edilemeyeceğini çünkü bunun tenkit ilminin gerekleri ve tarihi vakıalarla uyuşmayacağını ifade eder.⁹ Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Abbas'ın hadis uydurduklarını ve çokça rivayette bulunarak aşırıya gittiklerini iddia eder. Ahlaken bozulmaları, yalan ve uydurma işine yönelmelerini sağlayan pek çok durumun bulunması gibi sebeplerden ötürü ikisinden nakledilen haberleri kabul etmeme hakkımızın bulunduğunu iddia eder.¹⁰

3. REŞÂD HALİFE

Reşâd Halife (ö. 1990),¹¹ hadis ve sünnetin, kamil, eksiksiz, en ince detaylara varıncaya kadar açıklamada bulunan ve İslam öğretisi ve hidayetinin yegane kaynağı olan Kur'an'a meydan okuduğunu iddia eder. Sünnetin, bizzat Hz. Peygamber'i küçük düşürecek iftiralarla dolu olduğunu söyler. Hadislerin, Allah'ın razı olmadığı, akıllı, kalp, mantık ve delil ile bağdaşmayan, hurafe, cehalet ve sahte geleneklere dayanarak uydurulmuş sözler olduğunu savunur. Müslümanlardan bazılarının Kur'an, hadis ve sünnet arasındaki çelişkileri gidermek adına çözüm arayışına girip bunları uzlaştırmaya çalıştıklarını iddia eder. Hadis, Kur'an'la uyumlu olduğunda kabul ederiz uygun olmadığında reddederiz diyenlerin düşüncesinin safça olduğunu ve bunların Allah tarafından Kur'an'ın kamil, eksiksiz, mufassal olduğu vurgulamasına rağmen buna inanmadıklarını öne sürer.

Reşâd Halife, tuhaf bir şekilde Kur'an ayetlerinden matematiksel çıkarımlar yaparak ve sayılara dayanarak İslam'ın tek kaynağının Kur'an olduğunu kanıtlamaya çalışır!¹² İslam Peygamberlerinin üç elçiden ibaret olduğunu ve üçüncüsünün de kendisi olduğunu söyleyerek peygamberlik iddiasında bulunur. Mucizesinin de Kur'an'ın hak olduğunu ispat eden aritmetik sayılar olduğunu iddia eder.¹³

4. AHMED SUBHİ MANSÛR

Ahmed Subhi Mansûr,¹⁴ Kur'an'ın, İslam'ın şüphe duyulmayan tek kaynağı ve hakikati olduğunu söyler. Kur'an'ın dışındakilerin zan ifade ettiğini, zanna uyulmasının doğru olmayacağını iddia eder. Hz. Peygamber'e indirilen yazılı

³ Ayrıca bkz. Hüseyin Hansu, *Hadisçilik ve Kur'anıcılık Kışkırcısında Kur'an ve Hadis*, s. 117-125.

⁴ Türk asıllı olan Ahmed Edhem, İskenderiyede doğmuş ve eğitimi orada tamamlamıştır. Doktorasını Moskova Üniversitesinde soyut matematik alanında yapmıştır. *Limâze Ene Mühlid* (Niçin ateistim) adlı eseri gündem olmuş ve pek çok reddiye ye maruz kalmıştır. *min Mesâdir't-Târihi'l-İslamî* adlı kitabı konumuzla ilgili en önemli eseridir. Hakkında bilgi için bkz. Hayruddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm, Dâru'l-İlmi li'l-Melâ'în*, Beyrut, 2002, c. I, s. 310.

⁵ İsmail Edhem, *min Mesâdir't-Târihi'l-İslamî*, Matbatu Salâhiddin el-Kirî, İskenderiye, 1936, s. 5.

⁶ İsmail Edhem, *min Mesâdir't-Târihi'l-İslamî*, s. 10.

⁷ İsmail Edhem, *min Mesâdir't-Târihi'l-İslamî*, s. 17.

⁸ İsmail Edhem, *min Mesâdir't-Târihi'l-İslamî*, s. 22.

⁹ İsmail Edhem, *min Mesâdir't-Târihi'l-İslamî*, s. 23.

¹⁰ İsmail Edhem, *min Mesâdir't-Târihi'l-İslamî*, s. 27.

¹¹ Aynu's-Şems Üniversitesi Ziraat Mühendisliği Fakültesinden mezun olmuştur. Raşâd Halife sonraları Arizona Üniversitesinde Biyokimya alanında doktorasını tamamlamış ve Amerika'ya yerleşmiştir. 19 sayısı üzerine kurulu matematiksel bir metotla Kur'an'ın mucizevi yönünü ispat ettiğini iddia eder ve hadislerin tamamının uydurma olduğunu söyler. Sonrasında peygamberlik iddiasında bulunan Reşâd Halife, *er-Risâletu's-Semâviyyetü'l-Hâtemetu li'l-İslamî ve'l-Muslimîn* adlı kitap konumuzla ilgili görüşlerini ve iddialarını ispat etmeye çalıştığı eseridir. Hakkında bilgi için bkz. Ğanim Kadduri el-Hamd, *Kur'an-ı Kerim'in Sayı İ'cazi Tevehüm mü Gerçek mi?*, çev. Halil Sağlamoğlu, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 25, 2015, s. 154-155.

¹² Reşâd Halife, *er-Risâletu's-Semâviyyetü'l-Hâtemetu li'l-İslamî ve'l-Muslimîn*, by. ty. s. 103.

¹³ Reşâd Halife, *er-Risâletu's-Semâviyyetü'l-Hâtemetu li'l-İslamî ve'l-Muslimîn*, s. 52.

¹⁴ Ahmed Subhi Mansûr, el-Ezher'de eğitimi tamamlayıp daha sonra lisansüstü eğitimi İslam tarihi alanında yapmıştır. Düşüncelerinden dolayı el-Ezher'deki görevinden uzaklaştırılan Mansûr, daha sonra kapatılan İbn Haldun araştırma merkezinde bir müddet idarecilik yapmıştır. Sonra Amerikaya iltica etmiş ve

vahyin sadece Kur'an'dan ibaret olduğunu savunur.¹⁵ Hz. Peygamber'in teşri konusunda içtihat hakkının bulunmadığını, sadece uygulamada içtihat edebileceğini bu uygulamanın da kabiliyetlerine ve onu çevreleyen zaman, mekan ve ortamın şartlarına tabi olup ne kendi asrı ne de kendisinden sonraki asırlar için bağlayıcı olmadığını iddia eder. Hz. Peygamber'in gaybı bilmediğini söyler. Hz. Peygamber'in sünnetinin sadece Kur'an'dan ibaret olduğunu, amelî sünnetin kabul edilebileceğini fakat kavli sünnet diye bir şeyin bulunmadığını iddia eder.¹⁶

Ahmed Subhi Mansûr, Hz. Peygamber'e uymanın da Allah'ın dinini yaşayarak tatbik etmekten ibaret olduğunu savunur.¹⁷ Hadisi derleyen, ayıklayan ve senedi oluşturan kimselerin, sahabilerin hepsinin şüpheden uzak olup adalet sıfatına haiz olduklarına hükmettiklerini, dolayısıyla hadisin metnine bakmadıklarını ve Kur'an'la uyuşup uyuşmadığını göz ardı ettiklerini iddia eder. Sünnetin kaynağının sadece Kur'an olduğunu iddia etmesine rağmen hadis rivayetlerinin Hz. Peygamber'in ve onun döneminde yaşayan Müslümanların beşerî yaşantılarından ibaret olduğunu, kültür ve düşüncelerinin yansımaları olarak değerlendirilmesi gerektiğini dolayısıyla burada Kur'an'la uyumlu olup olmamasına bakılmayacağını iddia eder.¹⁸

5. MUHAMMED ES-SAİD MÜŞTEHRİ

Muhammed es-Said Müştehri,¹⁹ Kur'an'ın Allah kelamı olup doğruluğunun tartışılmayacağı ve kıyamete kadar da korunacağını güvence altına alındığı gerekçesiyle Hz. Peygamber'in sünnetinin Kur'an naslarından başka bir şey olamayacağını iddia eder. Bu itibarla insanların dini geleneklerine, rivayetlerin sıhhat ve zayıflığına karar veren hadisçilerin içtihadî değerlendirmeleriyle sabit olan rivayetlere sünnet denemeyeceğini savunur.²⁰ Hz. Peygamber'in bizzat söylediği söz ile ravi sözünün birbirine karışma ihtimali olmasından dolayı rivayetlere güvenilemeyeceğini iddia eder. Hz. Peygamber sözünün senede ihtiyaç duymayacağını çünkü bu durumda ravi ve muhaddisin bizzat Hz. Peygamber'in kendisi olacağını, dolayısıyla hadisin kendi emriyle ve denetimi doğrultusunda kayda geçirilmiş olacağını böyle bir durumda raviye gerek kalmayacağını iddia eder. Hz. Peygamber'in vefatından sonra yazılan hadis bu özellikte olmayıp bunun nakledenlerin isimlerini taşıyan senede ihtiyaç duyacağını, aradan geçen zamanı ve yaşanan olaylardan uzaklaşılmasının sened halkalarının çoğalmasına sebep olacağını bununda tedvin öncesinde metnin tahrife uğrama ihtimalini artıracığını iddia eder. Haberin doğruluğunun vakıya uygun olup olmamasıyla ölçülebileceğini dolayısıyla vakıya uygun olanın doğru, olmayanın ise yalan haber sayılacağını belirtir. Hadisin sıhhatine karar vermenin raviler hakkında hüsnü zan, adalet ve zabtla ilgili olmadığını söyler.²¹ Raviler yoluyla gelen rivayetin ilahî bir hüküm içermesi durumunda bizzat kendi içinde doğruluğunu ispat edecek delile sahip olması gerektiğini ve bunun da muhaddislerin içtihat, cerh ve tadilleriyle ilgisinin bulunmadığını iddia eder.²²

6. SALİH EL-VERDÂNÎ

Salih el-Verdânî,²³ Hz. Peygamber'e nispet edilen rivayetler konusunda fukaha ve hadisçilerin izledikleri yöntemlerin metne değil senede dayandığını söyler. Sayı bakımından fazlaca olan, peygamberleri özellikle de peygamberimizi aşığılayan ve davetine gölge düşüren bu rivayetlerin metin ve içerikleri hakkında âlimlerin akıl yürütmediklerini iddia eder. Ravilerin sika olması durumunda metnin muhtevasına bakmadıklarını dile getirir. Bu açıdan senedi sahih olduğu gerekçesiyle birçok hadisin dine sokuşturulduğunu iddia eder. Hadislerin yazıya geçirilip bir araya getirilmesinden başlayarak günümüze kadar gelen bu süreçte ümmetin vehme düştüğünü, bu işi meşrulaştırılanların da fakihler ve muhaddisler olduğunu dile getirir. Basit bir araştırma sayesinde hadis usûlü kurallarının sağlam olmadığını görüleceğini çünkü senedi icat edenin de ölçülerini koyanında muhaddislerin bizzat kendileri olduğunu belirtir. Ayrıca âlimlerin senede yoğunlaşmaları, Müslümanların bütün enerjilerini bu alana sarf ederek gereksiz yere eski ve yeni birçok cerh ve tadil kitabı yazdıklarını söyler. Önceki ümmetlerin içine düştükleri,

orada çalışmalarına devam etmiştir. Eserleri ve kurduğu <https://www.ahl-alquran.com>. wep sitesi üzerinden düşüncelerini halen yaymaya çalışmaktadır. *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşri' l-İslâmî* konumuzla ilgili en önemli eseridir. Hakkında bilgi için bkz. Abdurrahman Muhammed Yusuf, *el-Kur'anîyyûn fi Mısır*, Dâru'l-Beyân, Kahire, 2012, s. 123-126.

¹⁵ Ahmet Subhî Mansûr, *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşri' l-İslâmî*, Muessesetu'l-İntişârî'l-Arabî, Beyrut, 2005, s. 13-21.

¹⁶ Ahmet Subhî Mansûr, *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşri' l-İslâmî*, s. 78-100.

¹⁷ Ahmet Subhî Mansûr, *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşri' l-İslâmî*, s. 68-92.

¹⁸ Ahmet Subhî Mansûr, *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşri' l-İslâmî*, s. 107.

¹⁹ Kur'an Araştırmaları Merkezi müdürü olan Muhammed es-Said Müştehri, muhtelif konularda eserler kaleme almış ve islamalrasoul.com sitesi aracılığıyla fikirlerini geniş kitlelerle paylaşmaya çalışan bir akademisyendir. Konumuzla ilgili *es-Sünnetu'n-Nebeviyyetu Hakikatun Kur'aniyye* eserine Abdussabur Şahin bir mukaddime yazmıştır. Hakkında bilgi için bkz. Abdurrahman Muhammed Yusuf, *el-Kur'anîyyûn fi Mısır*, s. 141-146.

²⁰ Muhammed es-Said Müştehri, *es-Sünnetu'n-Nebeviyyetu Hakikatun Kur'aniyye*, by. Kahire, 2005, s. 1-3.

²¹ Muhammed es-Said Müştehri, *Ezmetu'l-Mustalahi'd-Dini*, Dâru'l-Fikri'l-İslâmî, Kahire, 2010, s. 53-55.

²² Muhammed es-Said Müştehri, *Ezmetu'l-Mustalahi'd-Dini*, s. 57; Müellif, Kur'an ve sünnete dair kaleme aldığı makaleleri kitap haline getirmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Muhammed es-Said Müştehri, *es-Sünnet ve't-Teşri Beyne Ezmeti't-Tehâsumi ve't-Tekfir*, by., ty.

²³ Salih el-Verdânî, sünnî İslamî hareketlerin içerisinde bulunmuş, daha sonra onlardan ayrılarak şia mezhebini benimseyip bu mezhebin Mısır'daki önde gelen savunucularından biri olmuştur. Yıllar sonra her iki mezhebin rivayetler üzerinden ümmeti parçaladığını savunarak mezhep fikrine karşı çıkmış ve Kur'ancı bir çizgiyi benimsemiştir. *Difâun ani'r-Rasûl* adlı kitabı konumuzla ilgili en önemli eseridir.

kişileri kutsama hastalığının aynısına rical ilmi eserleri sayesinde bu ümmetin de düştüğünü belirtir. Nitekim ravi değerlendirmelerinde birinin sika dediğine diğerinin sika değildir diyerek ideolojik hareket ettiklerini dile getirir.²⁴

Hadisin hem sened hem de metin açısından şüpheli olduğunu belirtir. Âlimlerin, rivayeti sadece sened bakımından değerlendirip metin açısından buna izin vermemelerinin akli devre dışı bırakarak onu aşağılamayı beraberinde getirdiğini söyler. Bu durumun dinin hükümlerini özgürce elde etmeye mani olduğunu, ümmeti kişilere köle haline getirdiğini iddia eder. Rivayetleri sadece sened açısından tenkid etmenin hiçbir sonuç doğurmayacağını çünkü cerh ve tadil ilmini lehlerine sonuçlanacak şekilde bizzat kendilerinin oluşturduklarını dile getirir. Nitekim koydukları kurallara karşı çıkılmasına şiddetle itirazlar etmeleri sened açısından tenkidin hiçbir işe yaramayacağını açık bir göstergesi olduğunu belirtir. Özellikle inanç meselelerinde âhâd haberin delil olmayacağı fikrine razı olmamaları, senetteki ravileri eleştirmenin önüne geçmeye yönelik bir tedbir olduğunu söyler. Sonuç olarak haberleri ayıklamada sened ilminin tek başına yeterli olamayacağını, metin tenkidiyle birlikte işletilmesi gerektiğini ifade eder. Sened ile metin tenkidini birbirinden ayırmanın, birisini mubah diğerini haram görmenin dine yapılan bir komplo olduğunu, bu komplonun yöneticiler tarafından gerçekleştirildiğini buna da âlimlerin ortak olduklarını savunur. Geçmişte ve günümüzde metinden hareketle hadisi kabul etmeyenlerin olduğunu, bunlara karşı âlimlerin tekfir silahını devreye soktuklarını belirtir.²⁵

7. AHMED ABDUH MAHİR

Ahmed Abduh Mahir,²⁶ sünneti, teşriin ikinci kaynağı olarak görmez ve vahiy addedilmesini kabul etmez. Hadisçilerin metinle hiç ilgilenmedikleri iddia eder. Bunu da Kur'an'ın amaçlarından uzak olmalarına ve senedi araştırıp metni ihmal ederek yapılması gerekenin tam tersini yapmalarına bağlar. Hadisçilerin, kavli sünnetle ilgili rivayet ve dirayet ilmi diye adlandırdıklarını bir takım ilimler ihdas ettiklerini, rivayet ilmiyle uğraşırken dirayet ilmine mesafeli davrandıklarını iddia eder.²⁷ Sened ilminin aldatmaca bir temel üzerine inşa edildiğini, dini bir dayanağının olmadığını, Kur'an'a, vakıaya ve imanî hakikatlere muhalif olduğunu savunur.²⁸ Sünnet mefhumunun adet, metot, tekrarlanan yöntem, açık ve sabit olan esas anlamına geldiğini ifade eder. Bir şeyin Hz. Peygamber'e dayandırılması için Allah'a yaklaşımcı bir mahiyet arz etmesinin yanı sıra defaatle söylenmiş bir söz olması gerektiğini savunur.²⁹ Buhârî'yi, Müslim'i, hadis toplayıp yazarları ve sünneti teşriin kaynağı sayan fakihleri de bidatçı olarak itham eder. Kavli sünnetin semavî bir vahiy olduğu sözünün şeytanın dini olduğunu iddia eder.³⁰

"Kur'an bize yeter" söylemine sahip olan bu yaklaşımın, Kur'an merkezli olması ilk başta kulağa hoş gelse de esasında pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Metinleri tenkide uğrayan bazı rivayetlerden hareketle bütün bir hadis külliyyatını değersizleştirme yoluna gitmesi bu sorunların başında gelmektedir. Dinin kaynağının sadece Kur'an'dan ibaret olduğunu iddia ederek hadislerin tamamını itibarsızlaştırmaya çalışması ve nesiller boyu uygulanarak aktarılan muazzam bir geleneği yok sayması bu yaklaşımın çıkmazlarından birisidir. Ayrıca hiçbir ayırım gözetmeden Hz. Peygamber'in uygulamalarının tamamının dönemsel olduğunu iddia etmeleri de Peygamberlik görevinin evrensel yönünü ihmal ettiklerini göstermektedir. Hadis ilminin sorunlu olarak gördükleri alanlarıyla ilgili özgün bir katkı sunmadıkları gibi yaptıkları değerlendirmelerin de tenkit çalışmalarına dolaylı da olsa bir canlılık kazandırmadığı da müşahade edilmektedir.³¹

8. KUR'ÂNİYYÛN YAKLAŞIMININ METİN TENKİDİNDE İZLEDİKLERİ YÖNTEMLER

1. Rivayetin hangi kaynakta ve alanla ilgili olduğuna bakmaksızın bütün hadis külliyyatını reddetme yolunu benimsemişlerdir.³²
2. Tikel bazı örnekleri genelleştirerek bütün bir hadis külliyyatını değersizleştirmeye çalışmışlardır.³³
3. Metin tenkidi prensiplerini uygulamada keyfi davranarak genellikle iddialarını ispat etme vasıtası olarak kullanmışlardır.³⁴

²⁴ Salih el-Verdâni, *Difâun ani 'r-Rasûl*, Dâru'r-R'ay, by., 1998, s. 13.

²⁵ Salih el-Verdâni, *Difâun ani 'r-Rasûl*, s. 32-33.

²⁶ Emekli asker olan Ahmed Abduh Mahir, halen avukatlık ve hukuk danışmanlığı yapmaktadır. Özellikle medyada ki polemik türü tartışmalara katılmasıyla tanınmaktadır.

²⁷ Ahmed Abduh Mahir, *es-Sünnetu'n-Nebeviyyetu Beyne'd-Dessi ve't-Tahrîf*, by. 2014, s. 8.

²⁸ Ahmed Abduh Mahir, *es-Sünnetu'n-Nebeviyyetu Beyne'd-Dessi ve't-Tahrîf*, s. 13.

²⁹ Ahmed Abduh Mahir, *es-Sünnetu'n-Nebeviyyetu Beyne'd-Dessi ve't-Tahrîf*, s. 15.

³⁰ Ahmed Abduh Mahir, *es-Sünnetu'n-Nebeviyyetu Beyne'd-Dessi ve't-Tahrîf*, s. 21.

³¹ Kur'anıyyun yaklaşımıyla ilgili bkz. M. Hayri Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2015, s. 128-147; Saffet Sancaklı, *Sünneti Doğru Anlamak*, s. 114-121; Enbiya Yıldırım, *Kur'an Bize Yeter Söylemi*; Hüseyin Hansu, *Hadisçilik ve Kur'ancılık Kısacasında Kur'an ve Hadis*; Recep Aslan, *Tarihten Günümüze Kur'an ile Yetinme Söyleminin Kritiği*, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021, c. IX, s. 141-147.

³² Ahmet Subhî Mansûr, *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşri' l-İslâmî*, s. 14-15; İsmail Edhem, *min Mesâdir 't-Târîhi 'l-İslâmî*, s. 5.

³³ Ahmet Subhî Mansûr bazı rivayetleri tenkid ederek tamamının kabul edilmemesi gerektiğini iddia eder. Bkz. Ahmet Subhî Mansûr, *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşri' l-İslâmî*, s. 103-157.

³⁴ Ahmet Subhî Mansûr 'un İfk hadisini reddetme gerekçelerine bkz. Ahmet Subhî Mansûr, *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşri' l-İslâmî*, s. 125-132.

4. Hadisleri reddettikleri için iddialarını ispat haricinde sünnete arz prensibini yok saymışlardır.³⁵
5. Sadece hadisçileri değil İslam âlimlerinin neredeyse tamamını tahkir ederek görüşlerine itibar etmemişlerdir.³⁶
6. Hadis ilmi etrafında oluşan bütün birikimi yok sayarak geleneği toptan reddetmişlerdir.³⁷
7. Bir kısmı oryantalistlerin iddialarını tekrarlamış ve sık sık onlara atıfta bulunmuşlardır.³⁸

Kur'âniyyûn yaklaşımı, hadislerin tümünü değersizleştirmeye çalıştığından Kur'an'ın tarihini ve uygulamasını yok sayarak Hz. Peygamber'e itiba ve itaati anlamsızlaştırmışlardır. Ayrıca Hz. Peygamber'in tasarrufları arasındaki farklı mülâhaza edemedikleri için risalet göreviyle ilgili olmayan bazı tasarruflarının dini açıdan bağlayıcı olduğunu zannederek reddetme cihetine gitmişlerdir. Beşer-Peygamber, âdet-ibadet, sabit-değişken, mahallî-evrensel, hakikat-mecaz ve bağlam gibi usûle taalluk eden meseleleri dikkate almadıklarından sünnetin tamamının bağlayıcılığını inkar etmişlerdir. Bu açıdan Kur'âniyyûn yaklaşımını benimseyenlerin dinin üzerine inşa edildiği usulden kopmaları ve baştan itibaren şartlanmışlıkları sebebiyle tenkidleri keyfi bir hüviyete bürünmüş ve polemikten öteye geçememiştir. Öte yandan Kur'an'ın uygulaması olan sünneti göz ardı ederek Kur'an'ın sadece bir metinden ibaret olduğu vehmine kapılmışlardır.

9. SONUÇ

Kur'aniyyûn yaklaşımını benimseyenlerin Kur'an haricindeki tüm rivayetlerden yüz çevirmeleri geleneksel dini kaynaklardan büyük oranda kopmalarına sebep olmuştur. Bu yaklaşım mensupları, bazı rivayetlerin problem içermesi ve hadislerin Hz. Peygamber'den en az yüz yıl sonra yazılması gibi durumları bahane ederek bütün rivayetlerin bir kenara konması gerektiğine inanmışlardır. Kur'an ve sünnet etrafında oluşan İslam geleneğini tümünden reddetmişlerdir. Bu yaklaşımın, baştan itibaren sünneti kabul etmemesi ve hadislerle ilgili olumsuz tavır sergilemesi nedeniyle sünnetle ilgili değerlendirmelerinin sağlıklı olmadığı görülmektedir. Meselelere ön yargılı olarak yaklaştıkları için yersiz ve zorlama değerlendirme yaptıkları ve varsayımlar üzerinden çelişkiler bulmaya çalıştıkları açıkça müşahade edilmektedir. Ayrıca gelenek eleştirisinin nerede başlayıp nerede biteceği tam olarak belli olmaması subjektif kriterler uygulandığı izlenimini vermektedir. Bu yaklaşımın oryantalizmden açıkça etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. İzlemiş oldukları yöntem, Kur'an'a her şeyi söyletmenin önünü açmakta ve hadisleri bütün çeşitleriyle devre dışı bırakmaktadır. Öte yandan keyfi yorumların önünü açarak dinin anlaşılabilir hale gelmesine ve de nesiller boyu uygulana gelen sünnet geleneğinin ortadan kalkmasına sebebiyet vermektedir. Bu yaklaşım mensuplarının ortaya koydukları tenkitler çoğu zaman ilmi esaslarla çelişse de bazı değerlendirmelerinde isabet ettiklerini söylemek mümkündür.

İslami ilimler arasındaki ilişkiyi kavrayamamış ve geleneği tümüyle reddetme yoluna giden bu yaklaşım mensuplarının çoğu dini tahsil görmemiş ve esaslı bir akademik süreçten geçmemiş kimselerdir. Bu yüzeysel okumaları sebebiyle ümmetin içine düştüğü karmaşa ve bölünmüşlüğü suçlusuz olarak hadisleri göstermeye çalışmışlardır. Kur'an'ın metni dışında hiçbir dini hükme meşruiyet atfetmeyen iddialarının sağlam temellere dayanmadığı, gereksiz tartışmalara kapı aralayıp zihinleri bulandırdığı açıkça görülmektedir. Dikkat çeken başka bir yönleri ise nezaket dilini terk edip alaycı bir dil kullanmaları, İslam âlimlerini özellikle de hadisçileri çeşitli yaftalamalarla suçlama yoluna gitmiş olmalarıdır.

KAYNAKÇA

1. Aslan, Recep. *Tarihten Günümüze Kur'an ile Yetinme Söyleminin Kritiği*, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021, c. IX, s. 141-147.
2. Edhem, İsmail. *min Mesâdir't-Târihi'l-İslamî*, Matbatu Salâhiddin el-Kîrî, İskenderiye, 1936.
3. Halife, Reşâd. *er-Risâletu's-Semâviyyetü'l-Hâtemetu li'l-İslami ve'l-Muslimîn*, by. ty.
4. Hamd, Ğanim Kadduri. *Kur'an-ı Kerim'in Sayı İ'cazı Tevehüm mü Gerçek mi?*, çev. Halil Sağlamoğlu, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 25, 2015, s. 154-155.
5. Hansu, Hüseyin. *Hadisçilik ve Kur'ancılık Kısacasında Kur'an ve Hadis*, Hikav Yayınları, İstanbul, 2022.
6. Kırbaoğlu, M. Hayri. *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

³⁵ Ahmet Subhî Mansûr, maksadının Kur'an'la hadisler arasında bir karşılaştırma yapmak olmadığını, amacının hadislerdeki çelişkileri ortaya çıkarmak olduğunu söyler. Bkz. Ahmet Subhî Mansûr, *el-Kur'an ve Keġâ Masdaran lit-Teġrî'l-İslâmî*, s. 108.

³⁶ Reşâd Halife, *er-Risâletu's-Semâviyyetü'l-Hâtemetu li'l-İslami ve'l-Muslimîn*, s. 102; Ahmed Abduh Mahir, *es-Sünnetu'n-Nebeviyyetu Beyne'd-Dessi ve't-Tahrîf*, s. 21.

³⁷ İsmail Edhem, Kur'an'ın değinmediği birçok meselenin hadis adı altında dine sokuşturulduğunu, bu durumun ilmi usullere uygun gösterilmesinde hadisçiler üstlenip isnadı uydurdıklarını iddia eder. İddiaları için bkz. İsmail Edhem, *min Mesâdir't-Târihi'l-İslamî*, s. 10.

³⁸ Bkz. İsmail Edhem, *min Mesâdir't-Târihi'l-İslamî*. S. 44-46.

7. Mansûr, Ahmet Subhî. *el-Kur'an ve Keîâ Masdaran lit-Teşrî'l-İslâmî*, Muessesetu'l-İntişâri'l-Arabî, Beyrut, 2005.
8. Müştehirî, Muhammed es-Said. *es-Sünnet ve't-Teşrî Beyne Ezmeti't-Tehâsumi ve't-Tekfir*, by., ty.
9., *es-Sünnetu'n-Nebeviyyetu Hakikatun Kur'âniyye*, by. Kahire, 2005.
- 10....., *Ezmetu'l-Mustalahi'd-Dînî*, Dâru'l-Fikri'l-İslâmî, Kahire, 2010.
- 11.Sancaklı, Saffet. *Sünneti Doğru Anlamak*, Rağbet Yay., İstanbul, 2003.
- 12.Verdânî, Salih. *Difâun ani'r-Rasûl*, Dâru'r-R'ay, by., 1998.
- 13.Yıldırım, Enbiya. *Kur'an Bize Yeter Söylemi*, Takdim Yayınları, Ankara, 2019.
- 14.Yusuf, Abdurrahman Muhammed. *el-Kur'aniyyûn fi Mısır*, Dâru'l-Beyân, Kahire, 2012.
- 15.Ziriklî, Hayruddin. *el-A'lâm*, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002.

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1687-1695

Arrival
16 October 2022
Published
30 November 2022

Article ID
66406
Article Serial Number
19

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66406>

How to Cite This Article
Budak, R. ve Kuzucanlı, H. K.
(2022). "Mustafa Aslier
Sanatında "Kadın"
Yorumlamaları", Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences,
8(58):1687-1695

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences is licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

This journal is an open access, peer-
reviewed international journal.

Mustafa Aslier Sanatında "Kadın" Yorumlamaları

Interpretations of "Woman" in the Art of Mustafa Aslier

Rabia Budak Hatice Kübra Kuzucanlı

Yüksek Lisans Öğrencisi., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, SBE, Resim ABD, Kütahya, Türkiye
Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Kütahya, Türkiye

ÖZET

Sanata konu olan her olgu, olay, kavram gibi "kadın" imgesi de değişen toplumsal ve kişisel süreçlerin bir parçası olmuştur. Kadın imgesinin temsil anlayışı din, inanç, eğitim, teknoloji, kültürel yaşam gibi olgulardan etkilenecek toplumlar arasında değişkenlik göstermiş, sanatçılar bu kavramların etkisi ile dönemin kültürel yapısına ışık tutmuşlardır. Bu makalenin amacı Türk özgün baskı resim sanatının öncü sanatçılarından Mustafa Aslier'in simgesel, yalın ve etkileyici dilinden yola çıkarak, toplumsal örf, adet ve geleneklerin etkisi ile Aslier'e özgü kadın imgesinin, tematik anlatımla nasıl ele alındığı ve bu imgenin değişimlerinin vurgulanması üzerinedir.

Bu çalışmada sanatçının yarattığı kadın imgesinin biçim, içerik, temsil anlayışı ve pratiği yönüyle irdelenmesi ve sanatçının şahsi tarihindeki dönüm noktalarının kendi sanat tarihine ne ölçüde aktarıldığıyla ilgilidir. Bu anlamda sanatta kadın imgesine yer verilerek Mustafa Aslier'in kadınları ve tarihsel süreç içindeki değişimleri literatür tarama ve nitel araştırma yöntemiyle irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Aslier, Sanat, Kadın İmgesi

ABSTRACT

Like every phenomenon, event, concept that is the subject of art, the image of "woman" has also become a part of changing social and personal processes. The representation understanding of the female image has changed between societies by being influenced by phenomena such as religion, belief, education, technology, cultural life, and the artists shed light on the cultural structure of the period with the influence of these concepts. The aim of this article is to emphasize how the female image unique to Aslier is handled with thematic expression and the changes of this image, with the effect of social customs, traditions and traditions, based on the symbolic, simple and impressive language of Mustafa Aslier, one of the leading artists of Turkish printmaking art. In this study, it is about examining the woman image created by the artist in terms of form, content, representation and practice, and to what extent the turning points in his personal history are transferred to his own art history. In this sense, the women of Mustafa Aslier and their changes in the historical process were examined by literature review and qualitative research method by including the image of woman in art.

Keywords: Mustafa Aslier, Art, Image of Women

1. GİRİŞ

İlkel çağlardan günümüze kadar geçen sürede kadın ve toplumdaki konumu; şekillenen uygarlıklar, toplumsal kültür, gelenek, örf, adet, inançlar ve devrimler doğrultusunda farklı rollere bürünmektedir. Bu bağlamda kadının sosyal statüsü doğurganlık, bereket, saflık, günah, cinsel obje ya da kutsal anne betimlemeleri ile sanat tarihinde yer almaktadır. Antikiteye uzanan betimlemeler ilk olarak Paleolitik dönemde küçük heykelcikler şeklinde tasvir edilmiştir. "İ.Ö 25000 yıllarından kalan ve Avusturya'da bulunan 11 cm boyundaki kireçtaşından yapılmış yuvarlak hatlı kadın figürleri, Venüs heykelcikleri olarak anılmaktadır. Bu heykelciklerin ve Avrupa'nın diğer bölgelerinde bulunan benzerlerinin doğurganlık ve bereket simgeleri olarak yapıldığı öne sürülmektedir" (Hodge, 2021:6). Eski toplumların arketiplerinin etkisi ile oluşan kalça ve göğüslerinin abartılı biçimde büyük tasvir edildiği bu kadın imgesi, dönemin anaerkil bir yapıda olduğu ve kadının üretkenliği sembolleştirilerek toplumda yaşamın yönünü ve çevreyi etkileme yetkinliği inancına sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Doğurganlık ve bereket simgelerinin dışında insanlık tarihinde büyük izler bırakan Mısır medeniyetinde ölümden sonra yaşam inancı gereği köklü geleneklerle sınırlı bir üslupta gündelik hayattan kesitlerin resmedildiği mezarlara yapılan imgeler arasında kadın imgeleri de bulunmaktadır. "Kraliçe Nefertari senet oyun masası önünde, kamış bir hasır üzerinde duran, yüksek aralıklı bir sandalyede oturmaktadır. Tüm sahne sazlardan yapılmış bir sığınak içinde çerçevelenmiştir. Kraliçe sandaletlerine kadar uzanan şeffaf beyaz bir elbise ve akbaba başlı bir şapka-başlık giymektedir. Sağ elinde bir Sekhem asası sol eli ise bir senet parçasını hareket ettirmek üzeredir" (McDonald, 1996:59). Antik Mısır'da değişmeyen, sanatçının öznel yorumlamalarına tamamen kapalı, katı kurallara dayanan üslupta gövdenin ve gözlerin cepheden, baş, kol ve bacakların profilden gösterildiği 'Kraliçe Nefertari' dönemin öz yapısal kadın imgesini tasvir etmektedir. Kadın ve erkeğin farklı oranlarla, renklerle nitelik kazandığı betimlemeler, kral mezarlarının yanında kraliçe mezarlarının da ahiret inancı sonucu günlük hayattan kesitler ve nesnelere birlikte simgeleştirilmesi Mısır'da kadının toplumdaki yerine, önemine ışık tuttuğunu söylenebilir. Rollerin farklılaşmaya, erilliğin baskın olmaya başladığı, öznel bilincin düşünme alışkanlığının değiştiği daha ileri dönemlerde bulunan toplumlarda kadın imgeleri arketipler ile özdeşleşmiş

farklı betimlemeler görülmektedir. Dini inançların şekillendirdiği ikonlarda kadın, konservatif bir tavırla Meryem simgesi ile karşımıza çıkmaktadır. “Bakire Orans, dua eden Meryem’in Hıristiyan sanatında yaygın bir tasviridir. Kiev’deki Saint Sophia Katedrali’nde bulunan ve Bizans etkisi taşıyan bu 11. yüzyıl mozaigi, Meryem’in kolları açık halde dua ederken göstermektedir. Kemerindeki mendil, dertleriyle ona gelen kişilerin gözyaşlarını silmek içindir” (Hodge, 2021:22). Arkaik toplumlarda kadın çıplaklığı yerini üzeri giyinik, erotizmden uzak ve kutsallıkla taçlandırılan dini öğretilerin sembolleştirmelerine bırakmıştır. Nesillerin yaşanılan süreçte bilgi birikimlerinin aktarılması sonucunda oluşan değişimler toplumda ticari sahanın artması, bilgi edinme, edinilen bilgilerin ülkelerin ve kişilerin çıkarları doğrultusunda kullanabilme yetisini doğurmuş, bununla birlikte toplumların gelişmesi sanatta kadın imgesinin morfolojik değişiminde rol almıştır.

Döneme ait koşullar içerisinde, ideal kadın imgesi, tarihsel zaman çizgisinde bir kez daha değişir, Venüs adıyla, çıplaklığıyla, ideal güzelliği ve mitolojisiyle geri dönmüştür. Rönesans’tan sonra, 1600-1750 arasındaki Barok ve Rokoko döneminde, Kilise kadın imgesini etkilemeye devam etmiştir. Rönesans’la gelen sınırlı bir serbestleşme olsa da, özneler hala dini ya da mitolojiktir, belli ölçeklerle sınırlıdır. 17. ve 18. yüzyılda bile, sanat bağlamındaki din etkisinin devam ettiği, eserlerde gözlenebilir (Işıkören, 2015:122).

Diğer bir bakış açısıyla özge bir toplum olan, tradisyonel dönemde ataerkil anlayışın hakim olduğu kadının toplum yapısında ikinci planda yer aldığı bir kültüre sahip Uzakdoğu ise günümüzde kalıntıların etkisi ile devam eden kendine özgü kadın imgelerinin sanata yansımaları bulunmaktadır. Özellikle Japon kültüründe “Modernleşme hamleleri içinde dahi “Kadın, sadece erkek için yaşar” düşüncesinin etkisini sürdürmesi, Japon kadınının sosyal statüsünün arzu edilen seviyeye ulaşmasında önemli bir engel teşkil etmiştir” (Shen, 2006:100-102). Bu bağlamda Japon kültüründe Nyotaimori gibi kadının cinsel bir obje olarak betimlenmesi ve bu tasvirlerle karşı görüşe sahip sanatçıların eserleri sanatta yerini almıştır. Günümüz toplumunda ise sanayi devriminin sonucunda ulusal endüstrinin, teknolojinin önemli bir yer edinmesi ile başlayan, kapitalist düzenin önemli bir parçası olan tüketimi destekleyen, gösterişi ön planda tutan reklamcılık, yeni bir imge kullanım alanı yaratmıştır. Reklamcılık ile kadın imgesi dini etkilerden ve kutsallıktan uzaklaşarak bir cinsel obje, cazibeli betimlemeler ile arzulanan bir nesne halini almıştır. “(...)Duvarlardaysa, bazıları masum bazıları erotik, son derece estetik reklam afişleri vardır. Yine, bunlarda poz verenlerin büyük çoğunluğu kadındır” (Yılmaz, 2005:385).

Dünyada yaşanan sosyal ve ekonomik gelişmelerin sonucunda oluşan bu değişimler Anadolu toplumunu da etkilemiş dolaylı olarak Anadolu’da kadın imgesi de değişim göstermiştir. Arkaik toplumlarda Ana tanrıça Kibele ile betimlenen kadın imgesi Kalkolitik Çağda Ataerkil düzene geçilmesi ile geri planda kalmıştır. “Kibele gösterişli bir tahtta, şişman ve heybetli bir şekilde yapılmıştır. Tanrıça doğum yaparken şekillendirilmiştir. Bacaklarının arasında bir bebek kafası bulunmaktadır. Bu bebek kafası doğurganlığı, yarıllarda bulunan panter başı ise gücü simgelemektedir” (Karacan, Şele ve Söyleyici, 2016:14). İlerleyen dönemlerde kadın imgesi kutsal sayılarak Türk destanlarında ve mitolojilerinde görülerek savaş hikayelerinde yerini almıştır. “Türk İslam Tarihi’nde İslamiyet’le birlikte dini inanış değişmiş, sosyal ve siyasi değişiklikler yaşanmıştır. Kadın kendi kültürünü örf, adet, gelenek ve göreneklerini devam ettirirken, Arap, İran ve Bizans kültüründen etkilenmiştir” (Göksel, 1993:128). İslamiyet’le birlikte Osmanlı’da erilliğin baskın olması nedeni ile kadın haklarında durağanlık yaşanmış toplumda sanat minyatür ve duvar resimleri üzerinden ilerlemiştir. Kadın imgesi batılılaşma hareketlerinden etkilenerek dini ve geleneksel betimlemelerden batılı anlam ve tekniklere yönelmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra siyasi düzenlemeler neticesinde kadın erkek eşitliği getirilmiş, kadın imgesi modern kadın kimliği ile resim sanatında tasvir edilmeye başlamıştır. Feminizm yaklaşımının ortaya çıkışının 1980’li yıllarda kadın hareketlerine yansması ve ilerleyen dönemlerde yaşanan toplumsal, siyasi, kültürel değişim sanatta yansımalarını sürdürmeye devam etmiştir.

2. MUSTAFA ASLIER’İN ESERLERİNDE KADIN İMGESİ

Türk resim sanatında önemli bir yere sahip olan Mustafa Ashier, üretmiş olduğu tüm eserlerinde özgünlüğü bulmuş ve bu özgünlüğünün getirilerini başarıyla yansıtmış, Türk resim sanatına “Özgün Baskiresim” kavramını kazandırmıştır. Ashier, yaratıcılığını düşünce ve gözlem yeteneğiyle birleştirmiş, sürekli değişim, gelişim içerisinde her zaman yeni olanı aramayı amaçlamıştır. Sanatçı "Anadolu insanları, Anadolu toprağı ve aile kavramı", gibi simgesel yaklaşımlar, figüratif istiflemeler ve geometrik form kurgularıyla sanatını oluşturmuştur. Ashier, sanat hayatına monoton baskı tekniğiyle üretilmiş eserlerle başlamıştır. Sanatçı, 1953 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın açtığı sınavı kazanarak, Almanya'ya eğitime gönderilmiş ve böylece diğer özgün baskiresim tekniklerini tanıma ve çalışma fırsatını yakalamıştır. Bu eğitim süresince ürettiği eserleri, Stuttgart Galerie Senatore'de sergilenmiş, ardından bir Alman yayınevi tarafından bazı eserleri satın alınarak, Türk Grafığı konulu birtakvim basılmıştır. Bu serginin ve takvimin yankılar sürerken, Bakanlık davetiyle Ashier, Viyana'da ikinci kişisel sergisini açmıştır. 1959 yılında yurda dönen sanatçı, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'na atanmış, burada müdürlük ve dekanlık yapmıştır. Eğitimciliğini de sanatçı kimliği gibi büyük bir özveriyle yapmış olan Ashier, özgün baskiresim sanatının yaygınlaşmasına ve gelişmesine çok büyük katkılar sağlamıştır.

Aslier'in resimlerinin yerleşen genel karakteristik özelliği figürlerinde insanların ortak yanlarını simgeleştiren bir "arınmışlık", yalın bir "durulmuşluk" görürüz. Figürlerdeki bu ele alış, bizi sanat tarihinde, mağara duvarlarından, Hitit, Firigya, Lidya, İyon seramik süslemelerindeki istiflere, Bizans mozaikleri ve ikonlarına kadar giden insan tasvirlerinin, geleneksel sembolizmine götürür. Şematize edilen figürlerde resmedilen, insanın "o durumun" bir sembolüdür. Aslier'in resminde figürü bir "kişi" değil, bir "sembol" olarak algılarız. Geometrize edilmiş bir figür yapısı şematize edilmiş yöresel motifler, çarıklar ve daha çok Anadolu köylüsünün simgesi haline gelmiş şapka ve oturuş şekli ile resmedilen "Anadolu insanı"dır(Tosun, 2008:64). Anadolu'da sanat eserlerinde uzun zaman boyunca kadın imgesi tasvir edildiği halde inançlardaki hassasiyetle, İslamiyet sonrası kadın imgesine sıkça rastlanmamaktadır. Bu eksiklik bağlamında ilerleyen dönemlerde resimde insanın yeniden betimlenmeye başlanması ve oluşan birikim figüratif anlatımcılığı ön plana çıkarmıştır. Özgün bir anlatım ile dönemin toplumsal yapısını, kültürünü, tarihsel değerlerini yenilikçi yaklaşımla yansıttığı eserlerinde figür ve kadın imgesine yer veren Mustafa Aslier, 1926'da Kırcaali-Bulgaristan'da doğmuştur (Arslan, 1997:152). Başarılı bir eğitim hayatının ona kazandırdığı sanat anlayışı özgün baskı alanında öncü olmasına olanak sağlamıştır. Geçmişten günümüze uzanan sanat deneyimleriyle kendine özgü dilini bulan Aslier için "Özgün Baskıresim" kavramını Türk resmine kazandırmıştır denebilir. Anadolu kültüründen etkilenerek ürettiği ve Anadolu'da yaşayan insanların hikayelerini, köy yaşamını, aile temalarını çoğunlukla konu ettiği eserlerinde simgeci ve biçimsel bir stilizasyon anlayışıyla yola çıkmıştır.

İnsanların yarattığı tüm sanat değerleri sanatçıyı uyarır ve etkiler. Sanatçı yaşadığı yörenin ve beraber olduğu insanların var olan değerlerinden kuşkusuz daha sürekli ve yoğun olarak etkilenir. Ancak o, sürekli olarak yeniyi ve özgün olanı aramak zorundadır. Kişisel güçlerini etkileyen kaynakların izi yapıtlarında etkilenimin gücüne doğru orantılı olarak belirir. Ortaya çıkan yapıt gerçek değer taşıyorsa, beliren bu izler yerel veya ulusallık açısından çok yoğun da olsa, yaratılmış olan değer evrenseldir(Aslier, 1980:98).

Olanakların sunduğu yeni malzemeleri, teknikleri, özgür ortamı değerlendirerek yeniyi arama, özgün olma anlayışında olan Mustafa Aslier'in eserlerinde yeni ifadelerin, yorumlamaların sonucu bir değişim süreci gözlenir. "1953 yılında Almanya' da grafik öğrenimi gören sanatçı 1954 yılında Stuttgart Grafik Sanatlar Yüksek Okuluna geçer. Burada 'Baskı Sanatları'nın tümünü kapsayan teknik ağırlıklı bir eğitim görür. İlk özel sergisini de aynı yıl Stuttgart'ta Galeri Senatore'de açar ve Aslier, 1958'de yurda döner"(Tosun, 2008:8). Bu yaşadığı süreçte aldığı eğitimin de etkisi ile değişen yorumlama ve oluşan özgün betimleme, 1960'lı yıllardan sonra sanat anlayışının şekillenmesini sağlamıştır. Bu değişimin başlangıcını kendi ifadesi ile şöyle açıklar:

Sanat yoluna girdikten sonra ilk on yılda resmetme yeteneklerimi denedim, geliştirdim ve tanıdım. İkinci on yılda önceki ustaların sanata neler kattıklarını görmeye ve tanımaya çalıştım, salt biçim ve renklerin sonsuz şekillendirici ve anlatıcı olanaklarını kişisel yaratıcılığım ile özgün bir bütünlüğe ulaştırmam gerektiğini anladım (Aslier ile söyleşi 2006). Mustafa Aslier, uzmanlık için gittiği Almanya'daki eğitimi sırasında, o güne kadar gerçekçi bir biçimde resimlemeye çalıştığı insan figürlerini, daha yalın biçimlere dönüştürmeye yöneldi (Arslan, 1997:152).

Bu bağlamda toplumsal kültürün yansımalarını oluşturan Aslier'in sanatsal ifadelerinde ilk dönem kadın imgeleri toplumdaki rolü ve kültürü aktaran, motifli betimlemelerden oluşurken, zamanla stilize edilmiş, simgeci, yalın, geometrik bir hal almıştır. Bu değişim sadece biçimsel olmakla kalmayıp konu bağlamında da kadını aileyle ve evle bağdaştıran yapıya değişime uğramıştır.

Resim 1 "Dönüş", Monotipi, 24 x 16, 1956.
Kaynak: Mustafa Aslier, 1995:14

Mustafa Aslier'in 1956 tarihinde monotipi tekniği ile ürettiği 'Dönüş' isimli eserinde, kadın imgesi, sırtına bağlanmış bir bebek, elinde tarla gerci olan bir çapa, su testisi ve başında örtü, üzerinde uzun, siyah, motiflerin bulunduğu bir giysi gibi toplumsal kültürü yansıtan ifadelerle biçimlenmiştir. Eserde arka mekanda beyaz, figürde siyah lekesele ifadeler kullanılarak zıtlık oluşturulmuş, bu zıtlıkla vurgulanmak istenen kadın imgesi ön plana çıkmıştır. Figürün arka planında çizilen yol ile alan geometrik olarak üç parçaya bölünmüş, lekesele betimlenen hayvan, bitki, insan formları ise hareketlilik oluştururken mevcut kültürel yapıyı destekler niteliktedir. Yaratıcı gücün desteği ile yeniyi arama yolunda eserlerine çağdaş nitelik katmak amacı güden Mustafa Aslier bu doğrultuda figürün arka planında derinlik algısından uzaklaşarak iki boyutlu yüzeyle değişimin ilk sahnelerini bu eserle göstermiştir. "Artık insanların anatomik yapılarına değil de, onların şekil oluşturma olanaklarını öne çıkaran yorumlara yöneldim" (Aslier, 1995:11) diyen sanatçının mekanda simgeci anlatım ile başlayan bu değişiminden ilerleyen dönemlerde figürleri de nasibini almıştır.

Resim 2 "Ana" Tahta Oyma-Basma, 20x57cm, 1978.

Resim 3 "İsimsiz", Baskiresim, 24x16 cm., 1999.

Kaynak: http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=85

Aslier'in Anadolu'nun eski uygarlıklarından kaynaklanan anıtsal kökenli bir görünüş kazanan yapıtlarında, ilk görünüşte az hareketli durağan bir etki hakim olmasına rağmen, simetrik kontrast kurgulu ve çok figürlü kompozisyonlarında gizli bir dinamizm bulunmaktadır (Ersoy, 1998:170). Bu çalışmalarından biri olan "Ana" isimli çalışmasında, oranları, lekesele değerleri ile ön plana çıkan kadın imgesi sırtında çocuk, elinde bir bebek ve önünde

iki çocuk figürü ile resmedilmiştir. Dikey kompozisyonla oluşturulan eserde alt ve üst kısımda diz üstünde betimlenen mor renk sınırlandırılarak, figürler, stilize edilmiş geometrik formda, sırayla dizilmiş simetrik etkidedir. Resimde vurgulanmak istenen alan siyah renk iken aynı zamanda resme kırmızı ve toprak tonları da hakimdir, arka planda ise geometrik lekesele oluşturularak hareket kazandırılmıştır. Çocukların ve kadının portrelerinde ifadeye kolayca ulaşılabilir. Duygular jest ve mimikler ile oldukça yalın ancak bir o kadar da vurucu bir dille anlatır niteliktedir. Mustafa Aslıer eserinde betimlediği kadın imgesi ile Anadolu kültüründeki ana olgusu, kadının doğurganlığını, toplumdaki konumu ve görevlerini tematik anlatımla aktarmaktadır. Son derece yalın, geometrikleştirilmiş, sanatçının özgün üslubunu yansıtan eserde kadın imgesi Anadolu kültürüne özgü kıyafeti ile betimlenerek oransal farklılıklar yardımıyla anıtsal bir görünüm kazanmıştır.

Şahin'e göre; resmin altındaki dikdörtgen şerit içerisine, kolları ve dirsekleri üzerine çökmüş iki figür stilize edilmiştir. Resmin odak noktasında ise, üçgen açı içerisine bir kadın figürü kompoze edilmiş. Kadın figure; konunun içeriği, aile ve ana kadın başatlığı içinde, yalın desen anlayışı, siyah leke ve geometrikleştirilmiş biçimi ile resimde anıtsal bir görünüm kazanmıştır. Kadının önünde bir kız, bir erkek çocuğu; kucağında bir bebek ve yine sırtında omuzunun sol tarafından bakan bir başka çocuk figürü bulunmaktadır. Bu anlatım Anadolu kadınının doğurganlığını, ana sorumluluğu ve koruyuculuğunu da simgeler(Şahin, 2019:79). Resim 3 de ana isimli çalışmayla benzerlik kurması açısından yan yana getirilebilir. Yine bu çalışmasında da kadının doğurganlığı ve çocukları üzerinden bir söylemle stilize edildiği görülmektedir.

“Model” isimli çalışmasıyla (Resim 4) Aslıer’de görmeye alışık olunan “anne” vurgusu yapan kadın imgesi yerini bu göndermeden uzak bir kadın vurgusuna bırakmaktadır. Zeminde erkek figürlerin bezemesiyle geometrik, yapay ve dikey düzlemlerin vurgulandığı bir yapı oluşurken kadın figürü çıplak ve hareket halinde resmedilmiştir. Gözleri kapalı şekilde poz veren model, erkek bakışlarının tam da merkezinde yer almaktadır. Açık koyu kontrastlıklarıyla güçlendirilen arka plan, erkek figürlerinin lekesele etkisiyle espas yaratarak modeli vurgulamaktadır. Yalın ve anıtsal bir dille resmedilen kadın figürü oldukça güçlü ve masum betimlenmiştir.

Resim 4 “Model”, tahta oyma-basma, 55 x 43cm, 1958.

Kaynak: file:///C:/Users/dell/Downloads/LEVENT%20TOSUN%20(2).pdf

Sanatçı, tahta baskı tekniğinin şekil oluşturma olanağıyla resmine hedef edindiği has özellikleri “Model” adlı resimle kazanır. “Model” adlı tahta oyma-basma resimle elde ettiği yalın simgesel anlatım, 1960 ile 1966 yılları arasındaki üretimlerine kaynaklık edip Aslıer sanat çizgisinin belirlenmesi için öncü rol üstlenmiştir. “Model” adlı resimle elde edilen bu öncül rolün ilk halkasını daha önce de belirttiğimiz gibi 1956’da yaptığı “Dönüş” adlı monotipi baskı resimle oluşturmuştur. Almanya’daki değişimin ilk izlerini temsil eden “Dönüş” adlı resimle gelişen denemelerinin ardından 1958 yılında yaptığı “Model” adlı tahta oyma-basma resim değişimin son halkasıdır(Tosun, 2008:59).

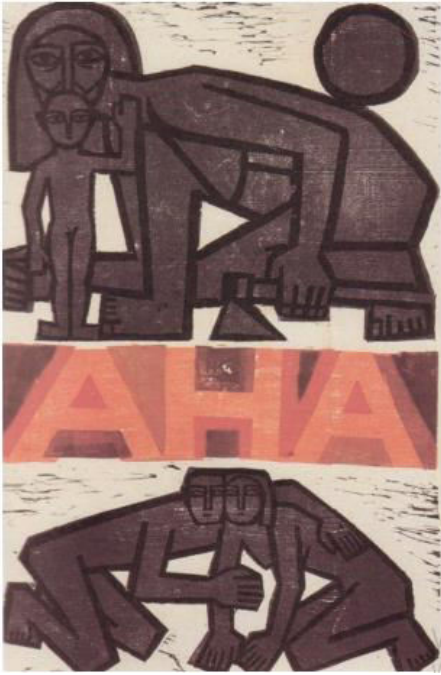

Resim 5 “Gelin”, Metal Gravür, 25 x 15cm, 1966.

Kaynak: file:///C:/Users/dell/Downloads/LEVENT%20TOSUN%20(2).pdf

“Gelin” çalışmasında, orta bölümde bulunan atın üzerinde duvaklı çıplak kadın ve resmin alt ve üst kısmında şerit halinde dizili figürlerden oluşmaktadır. ‘Gelin’ eserinde yalın geometrik bir çizgiye ulaşmış olan üslup anlayışı, giysi ve giysilerde kullanılan simgeleştirilmiş motiflerden arınmıştır. Resmin tamamına toprak tonu hakim iken odaklanmak istenen noktalar açık renk ile tasvir edilerek ön plana çıkarılmıştır. Sanatçının bu yaratımında atın üzerinde çıplak ve evrensel olan duvak simgesi ile betimlenen ‘Gelin’ kadın imgesi Anadolu kültürünün etkisinin yansıtıldığı kadının toplumdaki rolüne gönderme yapan bir çalışmadır. Gravür tekniği kullanılarak yapılmış resmin alt kısmında kadının toplumdaki statüsünü, yaşamını yansıtan stilize edilmiş, geometrik, açık-koyu zıtlıklarla betimlenen figürlerle, tarlada çalışan çocuklarına bakan kadının serüveni aktarılmaktadır. Üst kısımda ise ‘Gelin’e ters yönde resmedilmiş boynuzlu formlar toplumda bulunan kötü inançları tasvir etmektedir. Mustafa Aslier şöyle açıklar:

Gelin, resmin altında gösterdiğim hayat dokusundan yükseliyor. Üst kısımda onun korkularını resmettim. Gelin olduğu anda o kadar mutlu ki bu korkuları genç kıza vız geliyor. Bu toplumun içinden yetişmiş bir kişi, gelinlik aşamasını bir defa yaşıyor. At üstünde, ilkel ve zor yaşamdan kurtulmuş bir an yaşıyor. Toplumumuzda gelin için çok fazla büyü lafı edilir. Onları da yukarıda ters resmettim (Aslier’le Söyleşi, 2008).

Resim 6 “AHA”, tahta oyma-basma, 49 x 31cm, 1968.

Kaynak:<https://www.artiummodern.com/urun/2009079/mustafa-aslier-1926-2015-ab-aha-ata-imzali-1978-karton-uzerine-karisik-tek>.

Mustafa Aslier'in 1968 tarihli eseri tahta oyma-basma tekniği ile üretilmiş özgün yaratımlarının bir diğer örneğidir. Resmin genelinde hakim olan kalın çizgiler ile sınırları belirginleştirilmiş koyu renk figürler, açık renk arka plan üzerinde ön plana çıkarılmıştır. Eser de 'AHA' yazısı ile iki parçaya bölünmüş bir kompozisyon planlaması oluşturulmuş, en alt kısımda geometrik form biçimlendirmesi ile stilize edilmiş kadın ve erkek figürü birbirine sarılmış halde çıplak betimlenmiştir. Üst kısımda ise kadın imgesi yalın bir şekilde bir elinde çapa ve diğer elinde çocuk figürü ile arkasında kır izlenimi yaratmak için güneş ile birlikte tasvir edilmiştir. Elindeki çapa ve çocuk figürü ile Türk kültüründeki kadını yansıtan kadın imgesi vücudu profilden, yüzü cepheden gösterilmiştir. Resmin alt ve üst kısmına zıtlık oluşturacak şekilde planlanan orta kısımdaki koyu arka plan üzerine 'Aha' yazısı ise;

'Aha', 'işte anne' anlamında kullanılmıştır. Resimde çocuğun yanında sadece annenin gösterimini, sanatçı, şöyle açıklar: "Anne ailenin taşıyıcısıdır. Aile tek figüre indirgenirse bu ancak anne olabilir. Annenin elinde çapası var; ama çocuğu çok önemli, hep yanında. Resmin üstüne güneşi koydum, kır etkisini vermek için. Resmin altına ananın gençliğini, sevişme zamanını resmettim(Tosun, 2008:83).

Figürlerin ve kadın imgesinin biçimlendirildiği açık renk arka plan üzerinde tahta oyma-basma gereçlerinin etkisi ile kendiliğinden oluşan çizgiler resme estetik açıdan farklı dokular ve tat kazandırmıştır.

Resim 7 “Adem ile Havvalar”, Tahta oyma, 28 x 50cm, 1987.

Kaynak: <https://www.ulakbilge.com/makale/pdf/1550306951.pdf>

1987 yılında tahta oyma-basma tekniği ile yapılmış “Adem ile Havvalar” isimli eser Mustafa Aslier'in geometrik biçimlendirme ile lekesele formların üzeri çizgisel konturlenmiş yalın üsluptaki özgün yapıtlarındandır. Eserin sağ tarafında, erkek figürü diğer kadın imgelerinin üzerine uzanan eli ile aktarılırken sola doğru üç kadın imgesi

duygularını ifade eden jest ve mimikler ile betimlenmiştir. Koyu ve açık renk seçimleri ile vurgulanmak istenen noktalara kontrast oluşturarak dikkat çekerken arka planda derinlik algısı ve kurulu perspektif alanlarından kaçınılmıştır. “Resimde siyah leke etkisi hâkim olmakla birlikte, kiremit rengi, az oranda gri ve toprak rengi de kullanılmıştır. Stilize edilmiş figürlerde geniş koyu lekesele yüzeyler baskındır. Ancak resmin üst tarafındaki şerit içerisinde birim tekrarı şeklinde sıralanmış figürler ile figürlerin arka fonunda yer yer görülen ince yatay çizgiler ve küçük insan figürleri, resimde dokusal etkiyi vermektedir. Resimde aynı zamanda bir dinamizmin olması da dikkat çekmektedir. Üç siyah leke etkisindeki figürlerin arasında yer alan açık renkli kadın figürü, resmin ve konunun vurgulanan odak noktasını oluşturmaktadır”(Şahin, 2019:80). Resmin üst bölümde ise stilize edilmiş figürler sıraya dizili biçimde kurgulanırken resmin kompozisyonunu tamamlayacak şekilde orta kısımlara da yerleştirilmiştir. Oturur vaziyette betimlenen tüm figürlerde üzerlerine uzanan erkek eli ile ortada bulunan açık renk kadın imgesi ve diğer kadın imgeleri toplumsal kültürdeki baskın erilliğin hakim olması nedeni ile polijini sonucu konumları, erkek egemenliği, kadının toplumdaki konumu gibi tematik anlatımları tasvir etmektedir. Mustafa Aslier bunu en iyi şöyle açıklar, “Böyle bir doku hala var ülkemizde. Erkeğin koltuğunun altında yeni eşi var. Erkek figür, eliyle yaşlı eşlerini yeni eşinden uzaklaştırıyor, siz de benimsiniz; ama biraz uzakta durun, der gibi”(Tosun, a.g.e).

3. SONUÇ

Anadolu, üzerinde yaşadığı insanıyla sosyal ve sosyo-ekonomik yaşam tarzına yön verirken, sanatını ve sanatçısını da etkilemiştir. Anadolu insanı ve yaşamı, sanatçının belleğinde ve sanatında, kimi zaman bir düşünceyi destekleyen kompozisyon öğelerine dönüşürken, kimi zamansa yeniden anlamlandırılarak doğrudan bir öğe olarak kendini göstermiştir. İnsanın ve günlük yaşam tarzının ifadesinde anonim bir ifade hâkim olurken, insanın ve coğrafyanın tasvirinde, resmin plastiği açısından tasarım, kurgu ve kompozisyon öğeleri boyutunda öznel bir ifadeyle yenilikçi ve güncel bir anlayış çizgisi kendini göstermiştir. Türk özgün baskı resim sanatçılarının eserlerinin ortaya çıkışında, kalıp olarak kullandıkları malzemenin olanaklarını da çok iyi değerlendirerek, yalın ifade biçimlerinden hareketle soyut-geometrik, soyutlama ve figüratif resim anlayışında çalışmalar üretme yoluna gittikleri görülür. Aynı zamanda sanatçıların Anadolu yaşamı ve insanının dönemselsosyo-kültürel gelişmelere de yabancı kalmadıkları gözlemlenir. Sanatçıların içinde bulunduğu dönemlerin sosyal, ekonomik ve sanatsal gerçeklerini, kendi yapıtlarının oluşumu açısından analiz ederek, kişisel üslupları çerçevesinde bir değerlendirme içine girdikleri, Anadolu ve insanı çevresinde oluşan durum ve değişkenliği, eserlerinin plastik ve düşünsel alt yapısı olarak kullandıkları görülür (Çoban, Günebakmaz, 2021:144).

Bu anlamda Aslier’in resimlerindeki kadın imgesi için de Anadolu topraklarının izleri görülmektedir denebilir. Ancak bu izler Aslier’in kişisel tarihinin dönüşümü çerçevesinde şekillenerek bazen kucağında bebeğiyle bir anne, bazen de poz veren çıplak bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmalarla Aslier yeniyi arayarak deneysel çalışmalara da yönelmiştir. Sanatçının öz değerlerinden uzaklaşmayarak evrensel olanı yakalama çabası günümüzde özgün işler olarak nitelendirilebilecek eserler olarak çıkmaktadır.

İlkel çağlardan günümüze kadar olan dönem içerisinde farklı kültürlerde kadın imgesinin genel bir değerlendirilmeyle ele alındığı bu çalışmada, kadın imgesinin biçim, yapı ve anlamlandırılma bakımından dönemin toplumsal kültürüne, inançlarına, buluşlarına, öznel bilincin betimlemesine bağıntılı değişkenlik gösterdiği görülmüştür. Anadolu kültüründe kadın imgesi bu bağıntılı nedenlerin sonucunda ataerkil yapıdaki toplumda erkek egemenliğine bağlı konumda yer almıştır. Oluşturulan arketipler sanatı da etkilemiş sanatçının zihnindeki değerleri somutlaştırarak ve anlamlandırarak eserlerde yerini almıştır. Bu toplumsal yapıda ve kültürdeki kadın imgesini, Anadolu insanının yaşamını, değerlerini, öncü özgün baskı resim sanatçısı Mustafa Aslier özümseyerek sanatına aktarmıştır. Sanatçının geometrik formda stilize edilmiş, figürlü simgeci eserlerinde kadın, çocuklarının koruyucusu, aile içindeki en temel görevi olan “ana” rolüyle betimlenmiştir. Çoğu eserini baskı teknikleri ile üreten sanatçı sürekli yeniyi arama özgün olma anlayışı doğrultusunda eserleriyle yerelden evrensele ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

- Arslan, N. (1997). Mustafa Aslier. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt:1, İstanbul: Yem Yayını.
- Aslier, M. (1980). Varolmayana Biçim Vermek, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Grafik Sanatları Bölümü Atelyesi.
- Bilim Sanat Galerisi Kataloğu (1995). Mustafa Aslier, İstanbul
- Bilim Sanat Galerisi, (1947-1997). Mustafa Aslier 50. Sanat Yılı Sergisi, İstanbul.
- Çoban, İ. ve Günebakmaz M. K. (2021). “Nevzat Akoral, Muammer Bakır, Mustafa Aslier, Kürşat Günebakmaz’ın Baskı Resimlerinde Anadolu İnsanı ve Yaşamı”.

Ersoy, A. (1998). Günümüz Türk Resim Sanatı (1950’den 2000’e). İstanbul: Bilim Sanat Galerisi.

Göksel, B. (1993). Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk. Ankara: KTB yayıncılık.

Hodge, S. (2021). 50 sanat fikri, (10. bs s.6-22) (E.Gözü, Çev.) İstanbul: Domingo Yayıncılık.

Işıkören, N.D. (2015). Kadın İmgesi ve Tarih Boyu Değişimi, Sanat ve Tasarım Dergisi. Erişim adresi: <https://doi.org/10.18603/std.45138>

Karacan, A. Şele, M. ve Söyleyici, V., (2016). Sanat Tarihi, Ankara: Saray Matbaacılık A.Ş.

McDonald, J. K. (1996). House of Eternity: The Tomb of Nefertari, s.59.

Erişim adresi

https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=upRQAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=nefertari&otXu_jjqWQXc&sig=K7wDWnydzXya1ruwf2otycXEjbe&redir_esc=y#v=onepage&q=nefertari&f=false

Shen, L. (2006). "Patriarchal family institution of Japan", Chiiki Seisaku Kenkyū, Takasaki Keizai Daigaku Chiiki Seisaku Gakkai, 8/4.

Şahin, S. (2019). Aslıer'in Yüksek Baskı Resimleri Üzerine Bir Analiz, Ulakbilge, Cilt 7, Sayı, 32

Microsoft Word - 005 Selma Şahin.docx (ulakbilge.com)

Tosun, L. (2008). Mustafa Aslıer ve Sanat Anlayışı, s.8, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, Erişim Adresi: <http://dspace.trakya.edu.tr/xmlui/handle/trakya/765>

Yılmaz, M. (2005). Modernizmden Postmodernizme Sanat, Ütopya Yayınevi

<https://www.mustafaaslier.net/kopyasi-oez-gecmis-zamanlamasi>

Görseller Kaynakça

Resim 1 Mustafa Aslıer,1995:14

Erişim Tarihi: 10.09.2022

Resim 2 http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=85

Erişim Tarihi: 10.09.2022

Resim 3 http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=85

Erişim Tarihi: 10.09.2022

Resim 4 [file:///C:/Users/dell/Downloads/LEVENT%20TOSUN%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/dell/Downloads/LEVENT%20TOSUN%20(2).pdf)

Erişim Tarihi: 12.09.2022

Resim 5 [file:///C:/Users/dell/Downloads/LEVENT%20TOSUN%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/dell/Downloads/LEVENT%20TOSUN%20(2).pdf)

Erişim Tarihi: 12.09.2022

Resim 6 <https://www.artiummodern.com/urun/2009079/mustafa-aslier-1926-2015-ab-aha-ata-imzali-1978-karton-uzerine-karisik-tek>.

Erişim Tarihi: 18.09.2022

Resim 7 <https://www.ulakbilge.com/makale/pdf/1550306951.pdf>

Erişim Tarihi: 20.09.2022

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1696-1707

Arrival
17 October 2022
Published
30 November 2022

Article ID
66422
Article Serial Number
20

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66422>

How to Cite This Article
Karaoğlan, H. (2022).
"Hristiyanlık'ta Yedi Uyurlar",
Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences,
8(58):1696-1707

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open access,
peer-reviewed international
journal.

Hristiyanlık'ta Yedi Uyurlar

Seven Sleepers in Christianity

Hamza Karaoğlan

Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Kahramanmaraş, Türkiye

ÖZET

Kur'an'da Ashab-ı Kehf, Anadolu'da halk arasında Eshab-ı Kehf, Araplar arasında Ehlü'l- Kehf ve Hristiyanlar arasında "Yedi Uyuyanlar/Yedi Uyurlar" olarak bilinen kıssa, tarihten günümüze çeşitli yorum ve anlatılarla farklı kültür ve medeniyetlerin izlerini taşıyarak güncelliğini korumuştur. Esasında hangi din ve medeniyete ait olduğu kesin olarak bilinmese de konu üzerinde batılı ve doğulu bilim insanları tarafından birçok araştırmalar yapılmıştır. Özellikle yedi ve kırk gibi sembolik anlamları olan rakamların, Hristiyanlıkta çok özel bir yerinin olması konuya ilgiyi artırmış ve bu mitosun ilk olarak nerede ve nasıl ortaya çıktığı konusunda araştırmalar yapılmıştır. Hristiyanların kutsal kitabı Kitab-ı Mukaddes'de Yedi Uyurlar geçmemesine rağmen, bir kült olarak Hristiyanlar arasında varlığını devam ettirmektedir. Daha çok Süryani Mezhebine ait bir mit olarak görülse de diğer Hristiyan mezheplerince Yedi Uyurlar adına dini tören ve anma günleri yapılmakta, doğan çocuklara isimleri verilerek unutulmamaları sağlanmaktadır. Hristiyanlığın dışında diğer din ve mitlerde de Yedi Uyurlar benzeri inanışların varlığı bilinmektedir. Ancak İslam ve Hinduizm gibi diğer dinlerdeki benzeri inanışlar bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Bu makalede, Hristiyanlığı doğrudan etkilediği düşünülen Yahudilik ve Antik Yunanda Yedi Uyurlar benzeri inanışlara kısaca yer verilmiş, Hristiyanlıkta bir kült olarak varlığını devam ettiren Yediler Uyurlar konusu etraflıca tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yedi Uyurlar, Mit, Mağara, Şehit, Uyandırma

ABSTRACT

The story known as "Ashab-ı Kehf" [Cave Companions] in the Qur'an, as "Eshab-ı Kehf" [Cave fellows] among Turkish Muslims, as "Ahl al-Kahf" [Cave family] among the Arabs, and as "Seven Sleepers" or "Seven Slumberers" among the Christians has kept its up-to-dateness by carrying the traces of different cultures and civilizations with various interpretations and narratives from history to the present. Although it is not known exactly which religion and civilization it belongs to, many studies have been carried out by western and eastern religions and scientists on the subject. The fact that numbers with symbolic meanings such as seven and forty have a very special place in Christianity has increased the interest in the subject and versatile research has been conducted on where and how this myth first emerged. Although not mentioned in the Holy Book of Christians, the Seven Sleepers continue to exist among Christians as a cult. Although it is mostly seen as a myth belonging to the Assyrian Sect, other Christian sects hold religious ceremonies and commemorations on behalf of the seven sleepers, and the children are given their names so that they are not forgotten. Apart from Christianity, it is known that there are beliefs like the "Seven Sleepers" in other religions and myths. In this article, after briefly discussing the existence of beliefs resembling the story of the Seven Sleepers in Judaism and ancient Greece, which are thought to have directly influenced Christianity, the subject of the Seven Sleepers, which continues to exist as a cult in Christianity, is elaborated. Similar beliefs in other religions such as Islam and Hinduism are excluded from the scope of this study.

Keywords: Seven Sleepers, Myth, Cave, Martyr, Awaken

1. GİRİŞ

Başlangıçtan günümüze ölüm ve ölüm sonrası hayat hep bir problem olarak görülmüş, tüm din ve mitolojiler bu probleme kendi zaviyesinden bir ışık tutmaya çalışmıştır. Yedi Uyurlar meselesinin özünün de insanların ölümsüz olma, uzun yaşama, öldükten sonra yeniden dirilme, baskı ve zulüm dönemi boyunca uyuma, iyi zamanların başlamasıyla yeniden uyanma gibi konular oluşturmaktadır. Dinler tarihi bize uzun yaşamak, ölümsüz olmak, uzun süre uyumak ve yeniden uyanmak isteyen insanların sayısız örneklerini sunar. Bunları sağlamanın bir aracı olarak görülen mucizevî meyve ve bitkilerden söz eder. Onlardan bazısı gençleştirirken, bazısı uzun yaşama, bazısı da ölümsüzlük bahşeder.¹ Cennetteki yasak ağacın, semitik din ve kültürlerde hayat ağacı, ölümsüzlük ağacı ve ebedilik ağacı şeklinde isimlendirilmesi, meyvesinden yiyen kimsenin ölümsüz olması vb. inanışlar, Kitab-ı Mukaddes kaynaklıdır.² Ölümsüzlük veren hayat ağacına ulaşmak ise oldukça meşakkatlidir. Ölümsüz olma isteği mitlerde de anlatılır. Enkidu'nun ölümünü gören Gılgames, bir gün kendisinin de yatıp uyanamayacağını düşünür ve ölümsüzlüğü elde etmek için tanrıların ölümsüzlük verdiği kişi olan Ut-Napiştim'e ulaşır. Destanda onun ölümle mücadelesi ve ölümsüz olma arayışı konu edilir.³ Zerdüştilik geleneğinde ise Tanrı Ahuramazdah'ın diktiği "Sarı Hom" bitkisini yiyenlerin yaşlılıktan kurtulacağı, yenileneceği ve ölümsüzlüğe ulaşacağı anlatılır.⁴ Saba kraliçesinden ölümsüzlük isteyen Hz. Süleyman'a kraliçenin, kayaların arasında yetişen bir bitkiden söz ettiği anlatılır.⁵ Gelecek kaygısı, ölüm

¹ Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, (Çev. Lale Arslan), Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2003, s. 292

² Tekvin: II/9-10; III/1-7; Din ve kültürlerde "kutsal ağaç" motifi hakkında geniş bilgi için bkz. Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 269-279, 283-307

³ Harald Braem, *Uruk Aslanı Gılgames*, (Çev. Atilla Dirim), Yurt Kitap-Yayın, Ankara 1998, s. 9 vd; Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, (Çev. Ali Berktaş), Kabcacı Yayınevi, C. I, İstanbul 2003, s. 96-97

⁴ Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 289

⁵ Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s.290

karşısındaki çaresizlik, ölüm sonrası hayat ya da uzun süren uykudan uyanma gibi konular insanlık var olduğu sürece yazılı ve sözlü kaynaklarda yaşatılmaya ve gelecek nesillere aktarılmaya devam edecektir. Uzun süre uyuma ve yeniden uyanma dinler yanısıra mitolojilerde de geçmektedir. Farklı milletlere ait mitlerde "Yedi Uyurlar" gibi bir isimlendirme olmasa da, uzun veya gizemli bir uyku döneminden uyanma gibi motifler bulunmaktadır. Hristiyanlıktaki efsanenin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle komşu ve akraba milletlerde benzeri inanışların ortaya konulması, özellikle de Hristiyanlığın, ayrıldığı ya da içerisinden çıktığı Yahudilikte de Yedi Uyurlar benzeri mitlere yer verilecektir. Ayrıca Yunan efsanelerinde benzeri anlatılara yer verilerek mitlerin karşılaştırılması çerçevesinde uzun uyuma ve uyanma motiflerinin kültür, din ve ritüellere yansımaları üzerinde durulacaktır.

2. Yedi Uyurların Arka Planı

2.1. Yahudilikte Yedi Uyurlar Benzeri Kıssalar

Semitik dinlerin ilki olan Yahudilikte, Hristiyanlık ve İslam'da olduğu gibi Ashâb-ı Kehf ya da Yedi Uyurlar adıyla bir kıssadan söz edilmez. Bunun yanında I. Krallarda, Peygamber İlyâ'nın uyuduğu süreyle ilgili bilgi geçmese de bir ardıç ağacı altında uyuması ve bir melek tarafından iki kere uyandırılması anlatılır. Günlük hayatta bir peygamberin melek tarafından uyandırılmasının alışılmış bir uygulama olmamasından dolayı, olayın gizemli bir tarafının olduğu aşikârdır.⁶ Uzun uykudan sonra uyanma motifine diğer bir örnek ise Abimelek kıssasıdır. Yahudiler tarafından Apokrif kabul edilen Baruh kitabında,⁷ Paralipomena Jeremiae (veya 4 Baruch) Abimelek'in uzun süre uyuması anlatılır. Bugünkü haliyle Abimelek olayı, Yahudi kaynaklı bir metin üzerinde Hristiyan uyarlaması olarak kabul edilir. Kıssaya göre Tanrı, Yeremya'ya, Baruh'u da alarak Kudüs'ten ayrılmalarını zira halkın sayısız günahları sebebiyle şehri yok edeceğini söyler. Sonra da Yeremya'dan Baruh'la beraber surlara gitmesini ister. Bu sırada önce bir trompet sesi duyulur sonra melekler cennetten inip, ellerindeki meşaleleri surlara yerleştirirler. Bunlara şahit olan Yeremya ve Baruh, kelamın doğruluğu ve halkın Babil'e götürülmesi konusunda emin olurlar. Yeremya, Rabbe yalvararak Kudüs'ün yıkılışı ve Yahudilerin sürgün edilmesini oğlu Abimelek'e göstermemesini ister. Bunun üzerine Rab Yeremya'ya, Yahudilerin Babil'den Kudüs'e dönüşüne kadar onu koruyacağını söyler. Sabah olduğunda Yeremya Abimelek'e bir sepet alıp dağ yolundan Agrippa'ya gitmesini ve hastalar için incir getirmesini söyler.⁸ Denileni yapan Abimelek öğle sığağında bir ağacın gölgesine oturur ve başını da sepete yaslar, bu şekilde altmışaltı yıl uyur. Sonra uzun uykusundan uyanır, kalkar ve incir sepetini omuzuna alır, Kudüs'e girer ancak ne şehri, ne evini ailesini tanır. Sonra kendisine bir esime geldiğini düşünür ve uyandığında dağ yolundan geldiği için yolu kaybettiğini düşünür. Yeniden şehrin dışına çıkıp dikkatlice baktığında nirenge noktaları görür ve tekrar şehre girerek etrafı araştırmaya başlar ancak tanıdık kimseyi bulamaz ve yeniden şehrin dışına çıkar, nereye gideceğini bilemez ve üzüntüyle orada otururken yaşlı bir adamla karşılaşır. Ona şehrin adını sorar ve ondan burasının Kudüs olduğunu öğrenir. Abimelek ona, Rahip Yeremya, okuyucu Baruh ve şehrin halkını bulamadığını ve nerede olduklarını sorar. Yaşlı adam Abimelek'e, üzerinden yıllar geçmişken Yeremya'yı soruyorsun, Yeremya ve şehir halkı kral Nebukadnezar (Buhtunnasr) tarafından esir edilip Babil'e götürüldüler, der. Yeremya ise ihtiyara inanmak istemez ve ben dün incir toplamaya gittim Güneş olduğunda ağacın gölgesinde biraz uyudum bütün bunlar bu sürede olamaz der ve incir sepetini açıp ihtiyara gösterir. Yaşlı adam incir sepetinin örtüsünü kaldırdığında hala onların öz sularının damladığını görür. Adam; "evladım sen iyi bir insansın bu yüzden tanrı şehrin yıkılışını sana göstermek istemedi, insanların Babil'e götürülmesinin üzerinden altmışaltı yıl geçti" der.⁹

Yahudilikte Yedi Uyurlar benzeri bir diğer kıssa ise Honi Ha-Me'aggel'e ait olandır. Onun hakkında anlatılan iki kıssa bulunmaktadır. Aralarında çok fazla fark olmayan Kudüs (Yerushalmi) Talmudu (3.9.66d) versiyonunda geçtiğine göre Honi (Choni), I. Mabedin yıkılmasından kısa süre önce işçileriyle birlikte bir dağa çıkar, yağmur yağmaya başladığında bir mağaraya girer ve orada yetmiş yıl uyur. II. Mabed'in inşasından sonra uyanır ve dünyanın tamamen değiştiğini görür.¹⁰ Talmud'da anlatılan diğer hikâyeye göre Honi, keçiboynuzu ağacı diken bir adama rastlar ve ondan ağacın kaç yıl sonra meyve vereceğini sorar adam Honi'ye, yetmiş yıl cevabını verir. Honi adama, bir yetmiş yıl daha yaşayacağından emin misin?" diye sorar. Adam da, atalarımın benim için yaptıkları gibi, ben de evlatlarım için dikiyorum, cevabını verir. Bu konuşmanın ardından Honi, yemek için yere oturur, uykusu gelir ve uyur. Kayalardan oluşan bir çit etrafını sarar ve onu gözlerden saklar, böylece orada yetmiş yıl boyunca uyur.

⁶ I. Krallar, 4-9

⁷ Kitabın yazarının Yeremya'nın yardımcı ve yazıcısı Baruh olduğu kabul edilir. Bilgi için bkz. Pieter W. Van Der Horst, Pious Long-Sleepers in Greek, Jewish, and Christian Antiquity, s. 5-6; Nathan Michael Gelber, Baruch, Rest of The Words of, Encyclopedia Judaica, Vol. 3, Keter Publishing House Ltd, Jerusalem, s. 187-188; David Mandel, Who's Who in the Jewish Bible, David Mandel, jewish publication society, Philadelphia, 2007, s. 97

⁸ J. Herzer, 4 Baruch (Paraleipomena Jeremiou) Translated with an Introduction and Notes, (Writings from the Greco-Roman World 22; Atlanta: Society of Biblical Literature, 2005, s. 7-9

⁹ J. Herzer, a.g.e., 13-19; Pieter W. Van Der Horst, Pious Long-Sleepers in Greek, Jewish, and Christian Antiquity, s. 5-6; Nathan Michael Gelber, Encyclopedia Judaica, Vol. 3, s. 187-188; David Mandel, Who's Who in the Jewish Bible, David Mandel, jewish publication society, Philadelphia, 2007, s. 97

¹⁰ Pieter Willem Van Der Horst, Pious Long-Sleepers In Greek, Jewish, And Christian Antiquity Nathan Michael Gelber, Encyclopedia Judaica, Vol. 3, s. 10

Uyandığında keçiboynuzu ağacının meyvelerini toplayan bir adam görür. Ondan, ağacı diken kişi olup olmadığını sorar. Adam ağacı dikenin torunu olduğunu söylediğinde Honi, yetmiş yıl boyunca uyduğunu anlar. Sonra evine gider ve oğlunun yaşayıp yaşamadığını sorar. Ona, oğlunun yaşamadığını ancak torununun hayatta olduğu söylenir. Honi, kendini tanıttığında insanlar ona inanmazlar. Sonra Bet Ha-Midraş'a gider ve orada da kendisini tanıyan olmaz ve gerekli saygı gösterilmez. Bu duruma çok üzülen Honi, ölmek için dua ettiğinde duası hemen kabul edilir. (Ta'anit 23a).¹¹

2.2. Antik Yunan'da Yedi Uyurlar Benzeri Mitler

Yedi Uyurlar adıyla olmasa da Türk, Hint ve Çin mit kahramanlarının uzun yaşama ve uzun uyku dönemlerinden söz edilir.¹² Eski Yunan mitlerinin Hristiyanlığı doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediği realitesinden hareketle bu başlık altında yalnızca Eski Yunan Mitleri üzerinde durulacaktır. Aristo'nun *Physik*'inde anlatıldığına göre, Sardanya'lı bir grup kahraman, bir süre uyur, sonra da uyanırlar. Onlar, uyudukları süre ile uyandıkları süre arasındaki geçen zaman farkını atıp, önceki zamanla sonraki zamanı birleştirirler. Sanki kısa bir süre uyumuş gibi davranış sergilerler. Çünkü uyandıkları sırada hafızaları yerindedir ve geçmişlerini hatırlamada bir problemleri yoktur.¹³

Eski Yunan'da uyuyup yeniden uyanmanın bir diğer örneği ise Giritli Epimenides mitidir. Onun kim olduğu ve kaç yıl uyuduktan sonra uyandığı konusunda kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Antik kaynaklarda efsanevi bir kişilik ve tanrısal bir figür olarak sunulan Epimenides, "Baba Tanrı" olarak kabul edilen Zeus'un doğduğu yerde doğar. O yıllarda Girit, bölgelerinin kefareti çekmek, arınmak, gelecekle ilgili kehanette bulunmak veya dini ayin yapmak için insanların rağbet ettikleri bir şehirdir. Burada doğan Epimenides'in bir kâhin, din öğreticisi, Giritlilerin günahının temizleyicisi ya da bir şair olduğu kabul edilir.¹⁴ Döneminde, "Giritliler yalancılar, kötü oburlar ve tembel göbeklilerdir." adlı meşhur şiirin Epimenides'e ait olduğu,¹⁵ aynı şiirin Pavlus'un, Titus'a yazdığı mektupta da geçmesinden, Epimenides'in İncil'de bir peygamber olduğundan söz edilir.¹⁶ Efsaneye göre, babası Epimenides'i kaybolan bir koyunu araması için tarlaya yollar, Epimenides yoldan güneye doğru sapar ve bir mağarada elli iki ya da elli yedi yıl uyur.¹⁷ Kısa süre uyduğunu düşünerek kalkıp koyunu aramaya tarlaya geldiğinde tarlanın başkasının mülkiyetine geçtiğini görür şaşkınlık içinde kente geri döner. Sonra kendi evine girdiğinde ona kim olduğunu soran insanlarla karşılaşır. Epimenides, kendi hariç, her şeyin değiştiğini, hatta küçük kardeşinin bile yaşlı bir adam haline geldiğini görür, ondan tüm gerçeği öğrenir. Olay, Yunanlılar arasında da yayılır ve tanrıların en sevdiği insan olur.¹⁸

2.3. Yedi Uyurların Tarihsel Arka Planı

Üç kıtaya yayılmış Roma İmparatorluğu, çok din ve kültürlü bir yapıda ortaya çıkmış bir devlettir. Bünyesinde olan halkların özellikle de Yahudilerin dinlerine karşı da son derece hoşgörülüdür. Onlardan tek isteği kendilerine haraç verilmesi ve komşuları olan diğer milletlerle iyi geçinmeleridir. Sonra otuzlu yıllarda Filistin topraklarında İsa adında Yahudi asıllı birisi Peygamber olduğunu söyler ve Yahudilerin Musa'nın getirdiği dini bozduklarını iddia ederek onlarla mücadeleye başlar.¹⁹ İsa'nın bir Yahudi olması ve başlangıçta yeni bir şey getirdiğini söylememesi sebebiyle Romalılar, Hristiyanlığı Yahudiliğin bir mezhebi olarak görürler. Hristiyanlar da kendilerini yeni bir dinin müntesibi olarak görmediklerinden²⁰ Romalı yöneticiler ve pagan halk da Hristiyan-Yahudi ayrımını çok geç anlar.²¹ Hristiyanlık adını alacak olan bu din kısa süre içerisinde doğudan batıya imparatorluğun her tarafına yayılır ve durum Roma'nın dikkatini çeker.²² Yeni dine girenler artık İmparatorun ve beşeri sistemin otoritesi yerine, İsa'nın otoritesini kabul eder ve her tarafta dünyanın sonunun yaklaştığını, Mesih'in ansızın geleceğini ve Hristiyanlığın dışında kurtuluş olmayacağını ilan eder.²³ Ayrıca onların tek Tanrıya olan inançları, onları pagan komşularının tanrılarını reddetmeye yöneltmez, aynı zamanda pagan tanrıların şeytan olduğunu iddiaya da götürür ve bu tutum, Romalılar tarafından toplumun ve Tanrıların reddi olarak görülür.²⁴ Böylece Hristiyanlar hakkında olumsuz düşünmeye

¹¹ John Koch, *Die Siebenschläfer legende, ihr Ursprung und ihre Verbreitung, Eine mythologisch-literatur geschichtliche Studie* Leipzig, Berlin 1883, s. 37-38; *The Binding of Isaac and Messiah: Law, Martyrdom, and Deliverance in Early Rabbinic Religiosity*, Aharon Agus, State University of New York press, New York, 1988, s. 77-78

¹² Bilgi için bkz. Hamza Karaoğlan, *Ashab-ı Khef Yedi Uyurlar Dinler Tarihinde Mitoslar*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2014, s. 27, 160, 168

¹³ Aristoteles, *Fizik*, (Yunanca aslından çev. Saffet Babür), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s. 189

¹⁴ Anna Stratarıdaki, *Epimenides of Crete: Some Notes on his Life, Works and the Verse*, Fortunatae, 1951, s. 209

¹⁵ Stratarıdaki, a.g.e., s. 218

¹⁶ Titus'a Mektup/13-14

¹⁷ Stratarıdaki a.g.e., s. 211; Horst, a.g.m., s. 4

¹⁸ Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, Çev. Candan Şentuna, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 53-54

¹⁹ Matta 5/17-19; Yuhanna 7/19

²⁰ Ernest Renan, *İsa'nın Hayatı*, Çev. Ziya İshan, Milli Eğitim Yayınları, Ankara 1964, s. 30-33; W.H.C. Frend, "Persecution: Genesis and Legacy", Ed. Margaret M. Mitchell, , *The Cambridge History of Christianity Origins to Constantine, 503-523*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 503.

²¹ P.L Roux, *Roma İmparatorluğu*, Çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi, Ankara 2006, s. 118

²² Hristiyanlık kısa sürede Roma İmparatorluğunun her tarafına yayılır. Konu ile ilgili bilgi için bkz. Rasüllerin İşleri 13/ vd.

²³ Mehmet Çelik, *Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğu'nda Din-Devlet İlişkileri (Kuruluşundan X. Yüzyıla Kadar)*, Akademi Kitabevi, İzmir 1999, s. 9

²⁴ Christopher S. Mackay, *Ancient Rome A Military And Political History*, Cambridge University Press, 2004. s. 286

başlayan Romalılar, Hıristiyanların sembolik olarak uyguladıkları Ekmek Şarap Ayinindeki (Eucharist) ekmeğin İsa'nın bedeni, şarabın ise İsa'nın kanı olduğu anlayışını o zamanki büyü ayinlerinde uyguladığı iddia edilen yamyamlık faaliyetleriyle ilişkilendirirler. Bunun yanında aynı ayinde Tanrı'ya olan sevgilerini ortak bir şölenle kutlamaları, Hıristiyanlardan "kardeşler" olarak söz etmeleri de dönemin itibarsız pagan uygulamalarındaki cinsel sapkınlıklarla özdeşleştirilerek yanlış yorumlanır.²⁵

Esasında bütün bu gelişmelere karşı İmparator Trajan dönemine (98-117) kadar Hıristiyanlara karşı olumsuz bir tavır görülmez. İmparator Neron döneminden (54-68) itibaren durum değişir ve Hıristiyanlara karşı zulüm başlar. Neron, 64'de Roma'da çıkan yangından Hıristiyanları sorumlu tutar ve Roma'da Pavlus'un başı kesilir, Petrus ise çarmıha gerilerek öldürülür.²⁶ Yine onun zamanında Roma'da 48 papaz, yedi şammas tarafından idare edilen, aralarında bin beş yüz dul ve yetimin de bulunduğu Hristiyan öldürülür.²⁷ Hıristiyanlara olan zulüm II. Yüzyılda da devam eder. Trajan ile dönemin İzmit valisi Pliny arasındaki mektuplardan Valinin Hristiyan olduğunu düşündüğü kişileri cezalandırdığı görülür.²⁸ Markus Oralyos dönemi (161-180) ve Septimus Severus'un 202'de yayımladığı bildiriyle halkın Hristiyanlığa geçişini yasakladığı ve buna uymayanların ölüm cezası ile cezalandırılacağı bildirilir.²⁹ Decius dönemi (249-251) ise Hıristiyanlar için bir zulüm dönemine dönüşür. Zira İmparatorluk'ta meydana gelen savaşlarda yenilgiye uğramak, ürünlerin az çıkması, bir vebanın ortaya çıkışı, bir kısım şehirlerin sular altında kalması, kasırga gibi her felaket ve olumsuzluk Hristiyanlığa mal edilir ve böylece pagan halkın zihni gelecek şiddetli önlemlere hazırlanır.³⁰ İmparator Decius, Hristiyanlıkta kanlı kurban ibadeti olmamasına rağmen tüm vatandaşlarından Roma Tanrılarına kurban kesmelerini, bunu yerine getirmeyenlerin ağır cezalara çarptırılacağını açıklar.³¹ Hristiyan olduklarından şüphelenilen kişiler, sivil makamlara çıkarılarak gözdağı verilir ve dinlerinden dönmeleri istenir, bunu yapmayanlar için ise idam gibi ağır cezalar uygulanır. Kararlaştırılan günlerde mahkemeye gelmeyenlerin mallarına el konulması veya döndüklerinde idam ile cezalandırılması hükmü verilir. Bu ağır cezalar karşısında Hristiyan halk kitleleri çareyi çöllere ve dağlara çekilmekte bulur ancak oralarda soğuk ve açlıktan ölürlür. Decius'tan sonra Gallus döneminde de Kilise'nin zorlukları sona ermez. Onun halefi olan Valerian de bir süre ılımlı davranırsa da, o da Decius'un zamanındaki kanlı trajediyi tekrarlamaya başlar. İlk önce papazlar sürgüne gönderilir, ibadet için bir araya gelmeler yasaklanır. Kısa bir süre sonra ise Piskoposların, papazların ve diyakozların idam edileceği duyurulur. Hıristiyan olan senatörlerin ve şövalyelerin rütbelerini ve mallarını kaybedecekleri, eğer hala yeni dinlerine devam ederlerse en ağır şekilde cezalandırılacakları, saray hizmetinde olan kilise üyelerinin ise zincire vurulacağı ve imparatorluk mülklerinde çalışmaya gönderilecekleri ilan edilir. Bu sırada Roma piskoposu Fabianus ve Kartaca'nın Kıbrıslı piskoposu öldürülür.³²

Hıristiyanlık yok edilmeden Roma'nın eski ihtişamlı günlerine kavuşamayacağına inanan kralların Hıristiyanlara karşı tutumunda çok bir değişiklik olmaz ve sürüşmeler devam eder. Diocletian imparatorluğun başına geçtiğinde (284) Roma şehirlerinden Orcistus, Eumeneia gibi şehirlerin tamamen diğerlerinin de büyük kısmının Hristiyanlaştığını ve kiliselerle dolduğunu görür.³³ Bunun devlet için tehlikeli olduğunu düşünür ve Hıristiyanlığı seçenlerin Roma vatandaşı olamayacakları imparatorluk sınırları içerisinde hiçbir işe giremeyecekleri, mahkeme haklarını kullanamayacakları, ayrıca İncil metinlerinin yakılacağı, kiliselerin yıkılacağı gibi fermanlar çıkarır.³⁴ Ayrıca Hristiyan kölelerin azat edilmesinin yasaklanması, piskoposların hapsedilmesi, Tanrılara kurban kesenlerin bağışlanacağı, tüm halkın Tanrılara adakta bulunması bu karara karşı gelenlerin idam edileceği belirtilir.³⁵ Hıristiyanlığa karşı ne kadar sert tedbirler alınsa da dinin yayılmasının önüne geçilemez ve konunun çözüme kavuşturulması yönünde adımlar atılmaya başlanır ve İmparator Constantin'in 313'de Milan'da memurlarına gönderdiği fermanla ile hiç kimsenin Hıristiyanlık veya başka bir inanca girmekten men edilmeyeceği ve girenlerin

²⁵ Mackay, a.g.e., s. 287

²⁶ Eusebius of Caesarea, *Kilise Tarihi*, çev. Furkan Akderin, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 62; Charles Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*, Çev. Suat Kemal Angı, Dost Kitabevi, Ankara 2003, s. 576

²⁷ K. Bihlmeyer-H. Tuchle, I ve IV. Yüzyıllarında Hıristiyanlık Roma İmparatorluğunda Tek Tanrıcılığın Zaferi, Çev. Antun Göral, İstanbul 1971 s. 31

²⁸ Pliny The Younger, *Pliny The Younger Complete Letters*, Çev. P. G. Walsh, Oxford World's Classics, Oxford, 2006, s. 278-280; Muhammed Ebu Zehra, *Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar*, çev. Akif Nuri, İstanbul 1978, s. 55

²⁹ W.H.C Friend, "Persecution: Genesis and Legacy", Ed. Margaret M. Mitchell, Frances M. Young, *The Cambridge History of Christianity Origins to Constantine, 503-523*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 510-511

³⁰ W. D. Killen, *The Ancient Church: Its History, Doctrine, Worship, and Constitution*, Dodo Press, Belfast 1859, s. 196

³¹ John Anthony McGuckin, *The Ortodoks Church An Introduction to Its History, Doctrine, And Spiritual Culture*, Blackwell Publishing, Oxford, 2008, s. 256; Timothy E. Gregory, *A History of Byzantium*, Blackwell Publishing Ltd, 2005, s.25;

³² Christopher S. Mackay, *Ancient Rome A Military And Political History*, Cambridge University Press, 2004. S. 289; W. D. Killen, *The Ancient Church: Its History, Doctrine, Worship, and Constitution*, Dodo Press, Belfast 1859, s. 196-197; Charles Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*, Çev. Suat Kemal Angı, Dost Kitabevi, Ankara 2003, s.576; Eusebios, *Kilise Tarihi*, Çev. Furkan Akderin, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul 2010, s.174

³³ W. H. C.,Friend, "Persecution: Genesis and Legacy", Ed. Margaret M. Mitchell, Frances M. Young, *The Cambridge History of Christianity Origins to Constantine*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006s. 517

³⁴ Reginald H. Barrow, *Romalılar*, Çev. Ender Gürol, İz Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 100

³⁵ Friend, "Persecution,s. 520

hor görülmeyeceği bir fermanla bildirilir ve böylece bir rahatlama dönemi başlar.³⁶ 5. Asra gelindiğinde Hristiyanlığın kurum ve kurallarıyla topluma hâkim olduğu görülür. II. Theodosius kral olur ve O, kendinden önceki kralların aksine Hristiyanlığın rükünleri çerçevesinde devamlı ibadetle meşgul olur ve haftanın 4. ve 6. günlerinde akşam orucu tutar.³⁷ Kutsal kitabı okuduğu bir gün “Sen niye kimseyi katletmezsin?” sorusuna, keşke ölüleri diriltebilseydim cevabını verir. Fazilet sahibi birisi olan Kral, halkın kutsal gün pazar ve bayram günlerinde mümkün olduğunca ibadetle meşgul olmasını ister.³⁸ O, Tanrı’dan, Yuhanna’ya zulmeden atalarının affedilmesini diler ve Kırk Şehitler’in mezarlarının Sebastiye’den Konstantiniyye kırsalına, Eren Ağnatyos el-Nurani’ye ait olanların da Rumiye’den Antakya’ya nakledilmesini isteyecek kadar dindar bir kral olur ve Yedi Uyurların uyanmaları da onun döneminde gerçekleşir.³⁹

3. EFSANESİNİN KAYNAKLARI

Yedi Uyurlar olarak bilinen efsane, Hristiyanlığın kutsal kitabı Eski ve Yeni Ahitte geçmemesine rağmen konu, batılı oryantalistler tarafından erken dönemlerden itibaren araştırılmaya başlanmıştır. Nitekim dokuzuncu ve on üçüncü yüzyıllar arasında Yedi Uyurlarla ilgili 200’den fazla esere rastlandığı, bunların 104’ünün Latince, 40’ının Yunanca, 8’i Hristiyan Araplar tarafından yazılmış 33’ünün Arapça, 17’sinin Süryanice, 6’sının Etiyopaca, 5’inin Kıptice, 2’sinin Ermenice ve Latinceye çevrildiği söylenen 1 Orta İrlandaca el yazmasının olduğu ve günümüzde efsanenin tüm Avrupa dillerine çevrildiği belirtilir.⁴⁰ Araştırmacılar Baronius, Tillemont ve Assemani gibi kişiler, efsanenin tarihselliğini sorgulamış ve onun çok daha önceleri Hint-Avrupa mitlerinden üretildiğini söylemişlerse⁴¹ de bu görüş fazla taraftar bulamamış, doğu ve batı dünyasında konu ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Süreç içerisinde efsane ile ilgili en eski ya da ilk kaynağın hangi dilde ve kim tarafından yazıldığı tartışma konusu olmuş, günümüzde de bu konuda bilim dünyası arasında bir mutabakat sağlanamamıştır. Genel anlamda tartışmalara bakılacak olduğunda efsanenin kaynağı ile ilgili üç hipotezin öne çıktığı görülmüştür. Birinci görüşe göre efsane önce Latince yazılmış, sonra Yunancaya çevrilmiş sonra da St. Gregory Tours tarafından Süryaniceye çevrilmiştir. Bu tezi savunanlara göre Kıpti ve Etiyopya versiyonları Yunancadan çevrilmiştir. İkinci görüşü savunan Michael Jan de Goeje, K. V. Ryssel, I. Guidi, P. Peeters ve Ernest Honigmann gibiler ise efsanenin Yunan kökenli olduğunu ve Yunancadan Süryaniceye çevrildiğini iddia etmişlerdir. Üçüncü görüşü dillendiren T. Nöldeke, B. Heller, K. V. Ryssel A. Allgeier ve M. Gaudefroy Demombynes gibiler de Efsanenin Süryanilere ait olduğunu ve Süryaniceden Yunanca ve Latince versiyonlarına dönüştürüldüğünü söylemişlerdir.⁴²

Efsane Doğu ve Batı Hristiyanlığı ve onların teologları tarafından da ele alınmıştır. Doğu Hristiyanlığında daha çok Monofizit Kiliseler olarak bilinen Süryani, Ermeni, Kıpti ve Habeş (Etiyopa) kilise ve literatürlerinde yoğunluk kazanmıştır. Bunlar arasında en eski metinler Süryanilere ait olanlardır. Süryanice olarak yazılan efsane hem nesir ve hem de nazım olarak yazıya geçirilmiştir. Altıncı yüzyılın ikinci yarısına ait nazım şeklinde Suruçlu Mor Yakup (521) tarafından Süryanice yazılmış yetmiş dört beyitten oluşan kasidenin ikisinin British Museum’un bir kodeksinde muhafaza edildiği belirtilir.⁴³ Bunlardan nesir olanı ise efsanenin olduğu zamana yakın yaşadığı kabul edilen Midilli Piskoposu Zekeriya el-Fasih (536) ile 558 yılında Efes şehrine Metropolit olarak atanan Efesli Yuhanna (John) tarafından kaleme alındığı belirtilir.⁴⁴ Doğrudan Arapça bir metinden türetildiği varsayılan Etiyopyaca çevirisinin ise 14. Yüzyılın sonu ya da 15. Yüzyılın başında olduğu varsayılmaktadır. Efsane ile ilgili Ermenilere ait iki metin olduğu, kısa olanın 13. Yüzyıla, daha uzun olanının ise Gregory Vgayaser’e atfedilen ve muhtemelen Yunanca bir kaynaklardan yararlanılarak oluşturulan 11. Yüzyılın ikinci yarısına ait olan metin olduğu belirtilmektedir.⁴⁵

Batı Hristiyanlığı açısından bakıldığında Efsanenin Bizans ve Latin olmak üzere iki versiyonu bulunmaktadır. Latin Batı’daki en eski versiyonun Theodosius adlı bir Diyakoz’un 525 de yazdığı “de Situ Terrw Sanctai” adlı eserinde kısa bir hikâye olarak geçtiği,⁴⁶ Tourslu Gregor’e ait (593-594) Passio’da ise efsaneye geniş halde verildiği belirtilir. Huber efsanenin orijinal olarak Latince yazıldığını ancak Yunancadan çeviri olabileceğini de göz ardı etmez. Latince yazılmış olan efsanenin dokuzuncu yüzyıla kadar uzanan el yazmalarının olduğu, sıklıkla kopyalanmasının ise

³⁶ Reginald H. Barrow, Romalılar, Çev. Ender Gürol, İz Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 100-101

³⁷ Gregory, Ebu'l Farac, Ebu'l Farac Tarihi, C. I, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, 143-244

³⁸ Yuhanna İbrahim Mutran, Süryani Kaynaklarda Ehlü'l-Kehf, Buhusu Tarihiyye Diniyye Edebiyye, C.I, Lübnan 1998, s.199

³⁹ Piskopos İsidoros, el-haridetu'l-Nefsiyye fi tarihi'l-Kenisetu Eskaf, C.I, Mısır 1915, s. 576-577; Tarihu Suriye lil Mudran Yusuf İlyas ed-debs C. Ll, Beyrut 1899, s. 276-279

⁴⁰ Bartłomiej Grysa, The Legend of the Seven Sleepers of Ephesus in Syriac and Arab sources a comparative study, *Orientalia Christiana Cracoviensia* 2 (2010), s. 46

⁴¹ Ignazio Guidi, “Seven Sleepers” *Encyclopedia Of Religion And Ethics*, Edited by James Hastings, Volume XI, New York 1908, s. 430

⁴² Bartłomiej Grysa, The Legend of the Seven Sleepers of Ephesus in Syriac and Arab sources a comparative study, *Orientalia Christiana Cracoviensia*, 2 (2010), s. 46-47

⁴³ Ignazio Guidi, “Seven Sleepers” *Encyclopedia Of Religion And Ethics*, Edited by James Hastings, Volume XI, New York 1908, s. 428; El Mutran Yuhanna İbrahim, Süryani Kaynaklarda Ehlü'l-Kehf, Halep 1980, s. 16

⁴⁴ El Mutran Yuhanna İbrahim, Süryani Kaynaklarda Ehlü'l-Kehf, Halep 1980, s. 14

⁴⁵ Guidi, a.g.m., s. 429

⁴⁶ <http://www.omhksa.org/archives/2843> (Efes’in Yedi Uyurlar’ının Tarihselliği) 20.09.2022 14:31

Batı'daki popülaritesiyle ilgili olduğunu da söyler. Bizans Literatüründe efsaneden bahseden tek kaynak ise Theophanes (758-816) dir. Ancak Theophanes'in anlattığı efsanenin benzerinin de dokuzuncu yüzyıldan kalma Süryanice bir el yazmasında geçtiği söylenir.⁴⁷

4. Yedi Uyurların Kısa Hikâyesi

Hristiyan kaynaklarda Yedi Uyurlarla ilgili birbirlerine çok benzer anlatımlar yapılmaktadır. Bunlardan Ignazio'nun "Yedi Uyurlar" adlı makalesinde kısaca anlatılan efsaneye yer verilecektir. Buna göre; İmparator Decius Efes'e gelir ve orada putlara tapınmayı yeniden canlandırır, herkesin ama özellikle de Hristiyanların putlara kurban kesmelerini emreder. Bazı Hristiyanlar dinlerinden döner, bazıları ise sebat eder ve işkencelere maruz kalır. İmparatorluk sarayında yaşayan ve farklı isimlerle anılan yedi (ya da bazı metinlere göre sekiz) genç, gizli Hristiyan olmakla suçlanır ve Decius'un huzuruna getirildiklerinde putlara kurban kesmeyi reddeder. Kararlarını gözden geçireceklerini uman Decius, onlara mühlet verir ve ardından Efes'ten ayrılır. Gençler şehri terk eder ve yakınlardaki Anchilus Dağı'nda⁴⁸ bir mağarada saklanırlar. İçlerinden biri, Diomedes (veya Lamblichus),⁴⁹ paçavralar içinde, orada neler olup bittiğini sormak ve erzak satın almak için şehre iner. Kısa bir süre sonra Efes'e dönen Decius, gençlerin huzuruna getirilmesini emreder. Yiyeceklerle mağaraya dönen Diomedes, durumdan arkadaşlarını haberdar eder. Onlar yemek yerler ve sonrasında ilahi takdirle hepsi derin ve uzun bir uykuya dalarlar. Decius, Efes'teki gençleri bulamayınca, oğullarının kaçışında kendilerinin bir dahli olmadığını söylemeye çalışan ebeveynlerini çağırır ve onlara (gençlerin) Anchilus Dağı'ndaki bir mağarada saklandıklarını söyler. Decius, gençlerin diri diri gömülmeleri için mağaranın girişinin büyük taşlarla kapatılmasını emreder. İki Hristiyan, Theodore ve Rufinus,⁵⁰ genç şehitlerin hikâyesini mağarayı kapatan taşların altına yerleştirdikleri metal plakalara yazarlar. 307 yıl sonra, İmparator II. Theodosius'un saltanatı sırasında, bir piskopos olan Theodore liderliğinde, ölümlerini yeniden dirilişini reddeden sapkın bir akım ortaya çıkar ve İmparator da bu durum karşısında büyük ölçüde tedirginlik yaşar. Sonra tanrı, mağaranın da içinde olduğu tarlanın sahibi Adolius'un kalbine sürüleri için bir ağıl yapma fikrini getirir. Bu amaçla işçiler mağaranın girişini kapatan taşları kullanırlar ve böylece mağara yeniden açılır. Tanrı, yalnızca bir gece uyuduklarını sanan gençleri uyandırır ve gençler gerekirse Decius'un elinde şehit olmak konusunda birbirlerini cesaretlendirir. Diomedes her zamanki gibi Efes'e iner ve şehir kapılarının üzerindeki haçı görünce o kadar şaşırır ki yoldan geçen birine gerçekten buranın Efes olup olmadığını sorar. Bu haberle arkadaşlarına hızlıca dönmek için can atar. Ancak önce yiyecek satın alır ve ücretini Decius'un zamanından kalma parayla öder. Eski parayı gören satıcı ve esnaflar, gencin gizli bir hazine bulduğuna inanır ve onunla paylaşmak isterler. Diomedes'i tehditlerle şehrin içinde sürüklerler. Birçok insan toplanır, genç, çaresizce aralarından birinin kendisini tanıyacağını umar. Piskopos ve Vali, tüm hikâyeyi anlatan Diomedes'i sorgular. Diomedes, onları mağaraya gelip arkadaşlarını görmeye davet eder. Tepeye tırmanırlar ve onun hikâyesini doğrulayan iki kurşun tableti bulurlar. Mağaraya girerler ve Diomedes'in arkadaşlarını canlı ve yüzleri parlak bir şekilde görürler. Theodosius, onlardan haberdar olur ve Efes'teki mağaraya gelir. Gençlerden biri, Maximilian (veya Achillides veya diğerleri), diriliş hakikatini göstermek için Tanrı'nın onları uykuya daldırdığını ve sonra onları Kıyamet Günü'nden önce dirilttiğini söyler. Sonra gençler ruhlarını teslim eder ve ölüm uykusuna dalarlar. Sonra oraya bir bazilika inşa edilir.

5. YEDİ UYURLARIN UYUMA SÜRESİ

Mağaraya çekilip uyumaları Decius'un saltanatı ile ilişkilendirilir. Fakat gençlerin uyumaları ve uyanmaları arasında geçen sürenin kaç yıl olduğu konusunda da farklılıklar bulunmaktadır. Bu sayı 196'dan 373'e kadar farklılıklar arz etmektedir. Bunlardan en yaygın olan 372 sayısının onların uyudukları süre olmadığı ellerinde taşıdıkları madeni paranın yaşı olduğu görüşüdür. Zira gençler mağaraya çekilmeden önce de zaten tedavülde olan bir para olduğudur.⁵¹ Onların uyanmalarının Kral Theodosius'un saltanatının 40. yılında olduğu söylenir.⁵² Jacob "Legenda Aurea"sında gençlerin 372 yıl uyuyup uyumadıklarını sorgular. Onların 408 yılında iktidara gelen Theodosius'un iktidarının 40. yılında uyanıklarını düşünerek bu rakamın 448 olduğunu hesaplar ve uyuma tarihleri olan 252'den çıkardığında 196

⁴⁷ Guidi, a.g.m, s. 429

⁴⁸ Saklandıkları dağın adı Voragine'nin Aura Legenda adlı eserinde Celion olarak geçmektedir. Jacobus De Voragine, The Golden Legend Lives Of The Saints, Translated By William Caxton From The Latin of, Selected and Edited by George V. O'neill, S.J., M.A., Cambridge 1914, s. 73; Ya da Okhlon Dağı Bartlomia, a.g.e., s. 50

⁴⁹ Şehre giden kişinin adı Malchus'tur. Bartlomia, a.g.e., s. 53

⁵⁰ Bunların isimleri konusunda da farklılıklar bulunmaktadır. Arbos ve Antodoros oldukları Bartlomia, a.g.e. 54

⁵¹ Bartlomiej Grysa, s. 50

⁵² Theodosius zamanında ölümlerini yeniden dirilip dirilmeyeceği tartışmaları olmaktadır ve Origen ve taraftarları çürüyen bedenlerin artık dirilmeyeceğini söyler. Kral ise bu duruma çok üzülmemektedir ve Tanrı tam da tartışmaların olduğu bir zamanda gençleri uyandırır. Eusebios, *Kilise Tarihi*, Çev. Furkan Akderin, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul 2010, s.175

yıl uyuduklarını ortaya koyar.⁵³ Diğer bir görüş ise Theodosius'un saltanatının 30 yılında, Decius'un saltanatının üzerinden 362 yıl geçtikten sonra uyandıklarıdır.⁵⁴

6. YENİDEN DİRİLİŞ TARTIŞMALARI

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam aynı coğrafyada doğmuş aynı kaynaktan beslenmiş olmakla beraber aralarında birçok uygulama farklılıklarının olduğu görülmektedir ki bunların başında öldükten sonra dirilme, cennet, cehennem ya da ahiret anlayışı gelir. Konunun üç ilahi din açısından çalışılması ayrı bir makalenin konusu olmakla beraber Hristiyanlıkla İslam arasında çok fazla farklılıklar olduğunu söylemek mümkündür. Yeniden diriliş konusu da bunlardan birisidir. Esasında Hristiyanlıkta ölüm ve yeniden dirilmenin ilk örneği İsa'nın dört gün önce ölen Lazar'ı diriltmesiyle⁵⁵ başlar. İsa'nın on iki yaşında bir kız çocuğuna, "Kız çocuğu sana kalk diyorum, (Talita kumi)" dediğinde kızın kalkıp gezdiği gibi,⁵⁶ yine İsa'nın ölümü ve üç gün sonra dirilişi ile başlayan yeni bir dönemden söz edilmektedir.⁵⁷ Pavlus'a göre Mesihin (İsa'nın) dirilişi diğer insanların dirilişinin de garantisidir onu diriltten Rab insanları da dirilecektir.⁵⁸ Yahudilerin, "insanlar gömüldükleri bedenleriyle dirilecekler"⁵⁹ şeklindeki geleneksel yaklaşımları yerine Pavlus, insanların çürüyen bedenle gömüleceğini, çürümez bedenlerle dirileceğini⁶⁰ söylemektedir. Yuhanna İncil'inde, İnsanları yargılama yetkisinin Baba tarafından oğul İsa'ya verildiği, İsa'nın sesini duyan iyilik yapan ölülerin yaşamak, kötülük yapanları ise yargılanmak üzere mezarlarından dirilecekleri⁶¹ yine, ey yerlerin sakinleri uyanın⁶² veya ben sizin kabirlerinizi açıyor ve sizi kabirlerinizden yükseltiyorum⁶³ demesiyle ölülerin dirileceği geçmektedir.

7. SAYILARI VE İSİMLERİ

Kimi oryantalistlere göre Yedi Uyurlar efsanesinin ilk yazıldığı Süryanice kaynaklar arasında dahi isimleri ve sayıları konusunda bir mutabakatın olmadığı görülür. Mesela Süryani tarihçilerden Zekeriya el-Fasîh Kral Decius'un zulmünden kaçan yedi gencin isimlerini, Aklides, Dimdes, Vavknis, İstifanos, Fırıtes, Saptiyes ve Kriakos olarak açıklar. Hemen akabinde ise onlar, bilgili, hızlı ve cesaretli olan arkadaşları Diyonyos'u kendilerine vekil tayin ettiler, der ve Dionisus'u yediler arasında saymaz. Ancak yediler uyandığında onların hikâye ve isimlerini anlatan kurşun levhadan söz ederken yeniden Dionisus ismine yer verir.⁶⁴ Kaynaklarda sayıları hakkında genellikle üç, beş, yedi ve sekiz gibi farklı rakamlar verilmektedir. Mesela Necran'lı Yakubiler onların sayısını üç olarak verirken, Nasturi Hristiyanlar beş olduğunu söyler.⁶⁵

Hristiyan literatüründe Yedilerin bekçisi ya da onlarla beraber uykuya dalan bir köpektir söz edilmez. Kur'an-ı Kerimde de, Ashab-ı Kehf'in sayısı ve uyudukları süre açıkça belirtmez ve aksine Hz. Muhammed'e; "onların sayılarını ve kalış sürelerini en iyi Allah'ın bileceğini" söylemesini emreder.⁶⁶ Dolayısıyla Müslümanlar arasında da sayıları gibi isimleri ve bu isimlerin telaffuzları konusunda da farklılıklar ve çelişkiler olmuştur. İsimlerin okunuşu ve doğru olup olmadıkları konusunu gündeme getiren İbn Kesir, bu konuda aktarılanların çoğunun Ehl-i Kitab'ın rivayetlerinden alındığını söylemiştir.⁶⁷ Mesela Mukatil'den nakleden Süfyan'a göre arkadaşlarının gümüş para vererek şehre gönderdikleri kişinin adı Yemnih'tir. İbn İshak'a göre ise şehre giden bu kişinin adı Yemliha'dır. İbn İshak'a göre gençlerin sayısı sekizdir, dokuzuncuları ise köpektir. Taberi'ye göre gençlerin isimleri, Meksemliha, Mahsemliha, Yemliha, Martuş, Kusutans, Biruns, Resmuns, Betuns, dokuzuncusu Falus'tur.⁶⁸ İbnü'l Esir gençlerin adlarının Maksilmiyanus, Yemliha, Martus (Martinyanus) Niryus, Kastomus (Konstanitnos), Dinomus (Diyonyus), Ritofyuf, Kalius ve Mahsilmiyanus olduğunu söyler.⁶⁹ İslam dünyasında onların sayılarıyla ilgili olarak üç, beş, yedi, dokuz, on bir veya on üç olduğu şeklinde çok farklı rakamların olduğu görülür.⁷⁰ Anadolu coğrafyasında yaygın

⁵³ Bartłomiej Grysa, s. 50

⁵⁴ Jacobus De Voragine, The Golden Legend Lives Of The Saints, Translated By William Caxton From The Latin, Selected and Edited by George V. O'Neill, S.J., M.A., Cambridge 1914, s. 74

⁵⁵ Yuhanna. 11/39-44

⁵⁶ Markos, 5/35-43

⁵⁷ Rom.1/2-4

⁵⁸ Kor. 1. 6/14; 15/15-16

⁵⁹ Johannes, Weiss, Earliest Christianity, A History of the Periot AD. 11, Completed after the Authpr's death by Rudolf Kropt, ed. by Frederick G. Grant, HarperTorchbooks, Harper Brothers Publishers, New York, 1959, s. 533

⁶⁰ Kor. 1 15/51-54

⁶¹ Yuhanna 5/22-29

⁶² Efes, 5/14

⁶³ Hezek, 37/13

⁶⁴ Zekeriya el-Fasîh Tarihi, , C. 1, Lofan Baskısı 1953 s. 109'dan nakleden Yuhanna İbrahim, a.g.e., s. 31-33

⁶⁵ Bartłomia, s. 49; Ebu'l-leys es-Semerkanđi, Terc. Şihâb Ahmed b. Muhammed İbn Arabşah, C.I, H. 1168, s. 878

⁶⁶ Kehf 18/ 22

⁶⁷ İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, (Çev. Karlığa, Bekir,-Çetiner, Bedrettin, C.IX, Çağrı Yayınları, İstanbul 1991, s. 4974

⁶⁸ Taberi, Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi C. I, Çev. Zakir Kadiri Ugan-Ahmet Temir, MEB Yayınları, İstanbul 1991, s. 921

⁶⁹ İbnü'l-Esir, El-Kâmil Fi't-Tarih, (Çev. Ahmet Ağırakça vd.) C.I, İstanbul 1985, s. 326; İbn Kesir, a.g.e., s. 4972

⁷⁰ El-Mecdüb, Ahmed Ali, Ehlü'l Kehf (Fittevrât-i ve'l İncilî ve'l Kurân), Kahire 1998, s. 88

şekilde bilinen isimlerin ise Yemlihâ, Mekselinâ, Mislinâ, Mernuş, Debernuş, Şâzenuş, Kefeştatayuş, köpeklerinin adı ise Kıtmîr⁷¹ Olmak üzere sekiz sayılırken bazen Mekseline yerine Mürselina adının kullanıldığı da olur.⁷²

Hristiyan dünyasında da isimleri ve sayıları konusunda bir birlikliğin olmadığı görülür. Mesela St. Gregory of Tours'a göre gençlerin isimleri, Achillides, Diomedes, Diogenus, Probatas, Stephanus, Sambatus ve Quiriacus olmak üzere yedidir.⁷³ Süryani Mihail'in tarihine göre isimleri İkilius, Dionisios, Istifanos, Fruqtis, Sebastos ve Qiryaoş olmak üzere sayıları altıdır. Kıpti'lere göre ise isimleri Arsellitıs, Diometios, Sabbastios, Probatios, Avhenios, Stafanos ve Kiriakos olmak üzere sayıları yedi⁷⁴ iken kimi kaynaklarda Maximilian, Malkhus, Martinian, Dionisius, John, Serapion, Constantine, Anthony şeklinde sekize ulaşmaktadır.⁷⁵

8. BİR KÜLT YERİ OLARAK YEDİ UYURLAR MAĞARASI

İslam dünyasında Ashab-ı Kefî'nin hangi ülke ya da şehirde olduğu konusunda bir netlik olmasa da Hristiyanlar arasında Yedi Uyurların yaşadığı ve uykuya daldığı mağaranın Efes şehrinde⁷⁶ olduğu konusunda bir uzlaşma olduğu görülmektedir. Buranın, Hristiyanların elinde olduğu Bizans döneminden 13. yüzyıla kadar ve Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra da hem Müslüman hem de Hristiyanlar tarafından bir ziyaret yeri ve Hac merkezi⁷⁷ olma özelliğini sürdürdüğü bilinmektedir.⁷⁸ Yedinci yüzyılın başlarından itibaren özellikle Rus hac literatüründe Efes şehri ve Efes'teki kutsal mekânlar⁷⁹ hakkında geniş bilgilerin yer aldığı ve on ikinci yüzyılın başlarında Kudüs'e hacca giden Abbot Daniel adlı bir Rus rahibin Efes'ten de ayrıntılı bir biçimde söz ettiği belirtilir.⁸⁰ Efesin ulaşım yolları üzerinde olması, gelen hacıların efsanenin Hristiyan dünyasına hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamıştır.⁸¹ Birçok hacının on beşinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren buradan "Yedi Uyurlar" veya "Yedi Şehitler" şeklinde bahsettikleri görülmektedir.⁸²

Hristiyanlara göre efsanenin geçtiği yerin Efes olduğu⁸³ kabul görmekle beraber Bizans İmparatorluğunun çöküşü ve Türklerin bölgeyi ele geçirmesiyle birlikte Efes'in eski önemi zayıflar ve Efes'in yerine Avrupa'da, yeni Yedi Uyurlar hac merkezleri oluşturulmaya başlar. Bunlar arasında Fransa'da Katoliklere ait Stiffel'de ve Marsilia'da St. Victor'ya kilisesi, Almanya Rothhof'da yine Katoliklere ait "Yedi uyurlar" kilisesi hac merkezleri olarak öne çıkar.⁸⁴ İsviçre Dagmersellen'de Yedi Uyurlar şapeli⁸⁵ ile Beşparmak Dağları'nda adına "Yediler" denilen terk edilmiş bir manastırın da benzer fonksiyonu içeren kutsal mekânlardan olduğu söylenmektedir.⁸⁶ Katolik dünyası gibi özellikle Rus Ortodoksları arasında da Yedi Uyurlar adıyla kiliseler inşa edilmiştir. Rusya'nın Tyumen İline bağlı Tobolsk şehrinde Zavalnoe Mezarlığındaki Efesli Yedi Genç Kilisesi bunlardan biridir. Anlatıldığına göre Komünizm döneminde diğer kiliseler kapatıldığı halde 1776'da ibadete kapatılmayan ender kiliselerden biri olarak gösterilmektedir.⁸⁷

⁷¹ İsimlerdeki farklılıkların, olayın geçtiği şehrin bir Arap şehri olmaması yanında, farklı kaynaklardan Arapçaya çevri yapılırken hareketlendirilmemesi de etkili olmuştur. Sümer a.g.e., s.21

⁷² Azra Erhat, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996, s. 531

⁷³ Guidi, a.g.m, s. 429

⁷⁴ Bartlomia, s. 49

⁷⁵ Jacobus De Voragine, The Golden Legend Lives Of The Sants S.72; Bartlomia s. 49

⁷⁶ Guidi, topografik verilerin Efes için doğru olmadığını aynı gerçeğin Arabissos (Afşin) ve Filistin gibi diğer yerleşim yerleri için de geçerli olduğunu söyler. Ona göre esas amaç insanları ahirete inandırmaktır. Guidi, a.g.m. s. 430

⁷⁷ İslam'da hac merkezi yalnızca Kâbe'dir. Müslümanlar burada bir kısım ritüelleri yerine getirerek hacı olurlar. Hristiyanlıkta ise İslam'da olduğu gibi tek bir hac merkezinden değil hac merkezlerinden söz etmek mümkündür. Bunların en meşhurları İsa-Masih'in yaşadığı ve hatıralarının olduğu yerlerdir ki bunların başında Kudüs gelir. Diğer önemli hac merkezi ise Pavlus ve Petrus'un mezarlarının olduğu İtalya'nın Roma şehridir. Bunlara ilaveten (St. Pierre Kilisesi de eklenebilir) Hristiyanlar tarafından aziz olarak kabul edilen kişilerin mezarları veya gezdiği güzergâhlar ziyaret edilerek hac ritüeli yerine getirilmiş olmaktadır.

⁷⁸ Kandler, Hermann, Die Bedeutung der Siebenschläfer (Ashab al-kahf) im Islam, Brockmeyer, Bochum 1994, s. 90

⁷⁹ Yedi Uyurların yaşadığı yer olarak Efes'in öne çıkarılması, şehrin Hristiyan geçmişi ile alakalı görülmektedir. Nitekim 431'de Efes'te toplanan ökümenik konsilde, İsa'nın annesi Meryem'in Theotokos (Tanrı annesi) olarak kabul edildiği yer Efes'tir. Yine Hz. Meyem'in mezarının burada olduğu inancı, İncil yazarlarından biri olan Aziz Yuhanna'nın Efesli olması, Hristiyanlığın kurucusu Pavlus'un İncil'de geçen mektuplarından birini Efeslilere yazması da şehrin Hristiyanlar için bir hac merkezi olmasını paralelinde getirmiş ve buraya olan ilgiyi artırmıştır. Tam Katalog: FİE IV/2, 96-200. Yahudi Lambaları: s. 45, n.48; pagan mezar taşları: s. 211

⁸⁰ Özlem Sert, Yedi Uyurlar Efsanesi, Phoenix Yayınevi, Ankara 2009, s. 39-40

⁸¹ Özlem Sert, a.g.e., 109

⁸² F. W. Hasluck, Sultanlar Zamanında Hristiyanlık ve İslam, Çev. Timuçin Binder, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 212, s. 249

⁸³ 1926'da Efes'te yapılan kazı çalışmasıyla beşinci yüzyılın ortalarına kadar giden Yedi Uyurlar mağarası üzerine inşa edilmiş bir Bazilika kalıntısına ulaşıldığı, 1927-1930 arasında mağarada yapılan kazılarda ise dördüncü ve beşinci yüzyıllara ait içinde kiliseye adakların sunulduğu 2000'den fazla pişmiş toprak kandil bulunmuştur. Lambaların çoğunun bir haç ile dekore edildiği, diğerlerinde ise Adem-Havva, İbrahim, İshak ve Daniel gibi Hristiyanlar arasında popüler olan kişilerin resimlerine yer verilmiştir. Ayrıca Herkül ve Aslan, Zeus ve Afrodite ve Tanrı Attis'in başı gibi resimlere rastlanılmıştır. Bu kandillerin kendilerini Hristiyan olarak gören ancak pagan geleneklerini sürdüren Efesliler tarafından mı? yoksa paganların kendileri tarafından mı? buraya konulduğu konusu netlik kazanmamıştır. Tam Katalog: FİE IV/2, 96-200. Yahudi Lambaları: s. 45, n.48; pagan mezar taşları: s. 211

⁸⁴ Hermann Kandler, Die Bedeutung der Siebenschläfer (Ashab al-kahf) im Islam, Brockmeyer, Bochum 1994 s. 90; Ignazio Guidi, "Seven Sleepers" Encyclopedia Of Religion And Ethics, Edited by James Hastings, Volume XI, New York 1908, s. 429

⁸⁵ https://d1u1p2xjiahg3.cloudfront.net/9871cf00-470b-4b43-8e76-9534f833cf5d_1.jpg

⁸⁶ F. W. Hasluck, Sultanlar Zamanında Hristiyanlık ve İslam, Çev. Timuçin Binder, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 212, s. 250

⁸⁷ <http://www.tobolsk-eparhia.ru/p/blog/php/place.php?id=tob&id1=1&id2=1>

Yedi Uyurlar adıyla Rum Ortodoksları arasında inşa edilen ya da onlara adanan bir kilisenin olmadığını söyleyen Hasluck, kilisede onları temsil eden bir ikonaya da rastlamadığını söyler. Ancak Ortodoks halk dindarları arasında Yedi Uyurların, küçük (ev) ikonalarının oldukça yaygın ve popüler olduğunu ve halk arasında rağbet gördüğünü, Korfu'da bir Ortodoks evin içine asılmış Yedi Uyurlar ikonasının uykusuzluğa çok iyi geldiğinin söylendiğini aktarır.⁸⁸ Ortodoks Ruslar'ın uyku bozukluğu olan çocukları için en fazla ziyaret edip dua ettikleri yerin, Tobolsk şehrindeki Efesli Yedi Genç kilisesi olduğu belirtilir.⁸⁹ Rus Halkı onları, "Uykudan uyandırmanın şifa vericileri" olarak kabul ederler. Dolayısıyla uykusuzluk çekenler, onların resimlerinin olduğu serpentinleri muska/amulet olarak kullanmaktadırlar. Ruslar arasında Yedilere ait ikonalar da yaygın durumdadır. Bu ikonların bazılarında da İsa, Aziz Nikol ve Azize Meryem'in resimleri de yer almaktadır. Onlarla ilgili en önemli fresklerden birinin Moskova Kremlin'in "Uspenski Katedrali"nde bulunduğu geçmektedir.⁹⁰ Benzer şekilde Efes'te hacılar için üretilmiş Meryem Ana ve Yedi Uyurlar muska/nuska ve ikonlardan söz edilmektedir.⁹¹

9. HRİSTİYAN TAKVİMİNDE YEDİ UYURLAR

Yedi Uyurların uzun uyku dönemlerinden kısa bir süre de olsa uyanmaları II. Theodoisus Krallığı zamanına rastlar. Kral, Efes Piskoposu ve halka görünmeleri ve aralarında geçen kısa diyalogun bitiminde de Tanrı tarafından ruhları alınır ve ölürlür. Yedi Uyur her ne kadar bir efsane olarak görülse de özellikle onların uykuya daldıkları ve uyanıp yeniden öldükleri tarih kiliseler tarafından bir anma ve bayram günü olarak kutlanmaktadır. Ancak Mezheplerin (Kiliselerin) kutlama tarihlerinin hiç biri diğerine uymamakta ve kutlamalar çok farklı ay ve günlerde yapılmaktadır. Eski Süryani takviminde bu bayram 24 Ekim'e denk gelirken,⁹² Arap Yarımadası Hıristiyanları, Yedi Uyurlar bayramını M.S 524 yılında idam edildikleri söylenen Nacran'lı şehitler bayramıyla birlikte kutlamaktadırlar. Roma Katolik Kilisesine ait şehitler/Azizler (Martyrologia) takviminde Yedi Uyurların anma günleri 27 Temmuz olarak gösterilirken, Rum Ortodokslarda takviminde mağaraya kapanıp uyudukları gün 4 Ağustos, öldükleri tarih ise 22 Ekim olarak gösterilmektedir.⁹³ 4 Ağustos'ta yapılan ayinde VI. Yüzyıldan beri var olduğu düşünülen bir duada "Bu yozlaşmış dünyanın şeylerinden yüz çevirip kalıcı lütufları seçenler; uykuya daldılar, yozlaşmanın dışında kaldılar ve belli bir yıl sonra, kendileriyle birlikte tamamen yok olan düşmanlarının dinsizliğini gömerek dirildiler." Şeklinde efsanenin özüne uygun sözler sarf etmektedirler.⁹⁴

Monofizit kiliselerden⁹⁵ Habeşlilerde Yedi Uyurlar bayramı, Ocak ayının 13'ü, Mart ayının 8'i ile Ağustos Ayının 20'sinde kutlanmaktadır. Ermenilerde Ocak ayının 18'i ile Ekim ayının 24'ünde; Kıptilerde ise Şubat ayının 25'i ile Mart ayının 7'sinde kutlanmaktadır.⁹⁶ Diğer bir Monofizit Kilise olan Süryanilerde ise Mart ayının 7'sinde kutlama yapılmaktadır. Süryaniler'in de bu günde belli ayınler yaptığı, erenler ve Kıddies'lerin bayramında da kutlamalar yaptıkları bilinmektedir. Konu ayın usulü açısından değerlendirildiğinde de Yedi Uyurlar için Süryanilerde yapılan ayınler ve ayindeki detayların tarihler dışında diğer kiliselerde de aynı olduğu belirtilmektedir. Genel olarak ayınlerde, şehit kabul edilen bu gençlerin imanlarına bağlı oldukları, Kral Decius'tan korkup Mart ayında kaçtıkları ve Efsus şehri yakınında dağda bulunan bir mağaraya sığındıkları ve orada yaklaşık 350 yıl uyuyup uyandıkları şeklinde bilgilere yer verilmektedir.⁹⁷ Ayrıca Süryaniler, Yedileri anma günlerinde Suruçlu Mor Yakup'a (451) ait olduğu söylenen ilahide "Yemlich şehre gir, bize ekmek satın al; akşam yediğimiz ekmek bize azdı" şeklinde sözleri ihtiva eden ilahiye de yer vermektedirler.⁹⁸ Monofizitler dışında Katolik olmalarına rağmen litürjileri farklı olan Doğu Katoliklerinden Keldaniler'de bu tarih 4 Ekim olurken Marunilerde Şubat ayının 25'i ile Mart ayının 7'sinde kutlanmaktadır.⁹⁹

10. SONUÇ

Esasında tüm din ve mitolojilerde ölüm ve ölüm ötesi merak edilmiş, insanların öldükten sonra başlarına neler geleceği, ahiret, ceza, mükâfat ya da yargılanmanın olup olmayacağı, ya da ahirette yeniden dirilişin olup olmayacağı gibi konular hep merak konusu olmuştur. Bu ve benzeri sorular dinlerin konusu olduğu gibi mitlerin de temel konularını teşkil etmektedir. Hristiyanlıkta bir mit olarak kabul edilse de Hristiyan mezheplerin, Yedilerin uykuya

⁸⁸ F. W. Hasluck, Sultanlar Zamanında Hıristiyanlık ve İslam, Çev. Timuçin Binder, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 212, s. 250

⁸⁹ http://www.molitoslov.com/show_all/529

⁹⁰ <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%>

⁹¹ Özlem sert, a.g.e., s.110

⁹² Yuhanna İbrahim, a.g.e., s. 36-37

⁹³ Bartłomie, a.g.e., s. 59; Yuhanna İbrahim, a.g.e., s. 36-37; <https://www.omhksa.org/archives/2843>. 20.09.2022

⁹⁴ Luis Massignon, Dermenghem, E. L.,-Ünver, Mahfoud, S. N., De Witt, Les Sept Dormants D'ephese (Ahl-Al-Kahf) En Islam Et En Chretiente Recueil Documentaire Et Iconographique, Paris 1955, 93

⁹⁵ Tek tabiatçılık anlamına gelmektedir. İsa Mesih'in insanî tabiatının İlahî tabiat içerisinde eriyerek tek tabiat ilahi tabiat haline geldiğine inanan mezhepleri ifade eden bir kavram.

⁹⁶ Luis Massignon, a.g.e., s. 93

⁹⁷ Yuhanna İbrahim, a.g.e., s. 36-37

⁹⁸ İlahinin sözleri Melki Ürek tarafından tercüme edilmiştir. İlahi, kafiyeli ve Süryani Kilisesi'nde sekizli makamın birinci makam kaidesi ve bu kaidenin dönüşümlü sekiz kıtalı makam sistemi taşımaktadır.

⁹⁹ Massignon, a.g.e., s. 93

daldıkları ve uyanıp yeniden öldükleri günü kutlamaları, inançları uğruna ölmeyi göze alan kişilerin sadâkatları kiliseler tarafından inananlarının önüne örnek bir figür olarak çıkarılmıştır. Bu durum ise toplumun kaynaşmasına katkı sağlayan bir unsur olarak görülmüştür. Hatta kimi kiliselerin onları aziz ve şehitler arasında sayması efsanenin güncelliğini koruduğunu göstermektedir. Yedi Uyurlar benzeri uzun uyku mitlerinin, eski Yunan ve Yahudilikte de olması aynı din ve kültür coğrafyasını paylaşan ve bu dini yeni benimsemiş olan Hıristiyanlar arasında hızlı bir şekilde yayılmasını ve kısa süre içerisinde tarih ve kilise kitaplarında yerini almasını sağlamıştır. Efsanenin öne çıkan unsurlarından bir diğeri ise Hıristiyanlığın ilk yayılmaya başladığı yıllarda bu dine giren insanların başlarına gelen olumsuz uygulamalardır. Hıristiyanlığın ortaya çıktığı ilk yıllarda yeni dine giren insanların hem Roma kralları ve hem de pagan dinine mensup halk tarafından dışlandıkları, işkencelere maruz kaldıkları ve ötekileştirildikleri bilinmektedir. Yedi Uyurların başlarına gelen de yerleşik eski dine ait ritüelleri yerine getirmemenin ağır suç olduğu ve yeni dine inananların ağır bir şekilde cezalandırıldıkları Decius dönemine denk gelmiş olmasıdır. Yedilerin uyuma sürelerine bakılacak olursa işkence döneminin hemen bitmediği ve bunun yıllarca sürdüğüdür. Efsanede uyanma zamanının da Roma döneminin en inançlı Kralı olarak bilinen II. Theodosius dönemine Hıristiyanlığın yayılması ve kökleşmesinin hemen akabinde olması dikkat çekmiştir. Yine II. Theodosius döneminde gençlerin dirilişi, öldükten sonra dirilişin olacağına delili ve şahitleri olarak sunulmuştur. Dünyanın birçok yerinde özellikle de İslam ülkelerinde Yedi Uyurların yıllarca uyudukları varsayılan mağaralar bulunmaktadır ki bu mağaraların çoğu Müslümanlar tarafından bilinmekte ve Müslüman halk tarafından da ziyaret edilmektedir. Hıristiyanlar ise “Efes’in Yedi Uyuyanları” adıyla isimlendirdikleri mağaranın İzmir’in Selçuk ilçesinde bulunan Efes Harabeleri içerisinde yer aldığına inanmaktadırlar. Hıristiyanlar arasında bir efsane olarak görülse de Yedi Uyurların burada yaşadığı düşünülmektedir. Arkeolojik kazı çalışmaları yapılmış ve Yedilere ait olduğu söylenen mağara üzerinde bir kilise kalıntısına rastlandığı ve durumun efsaneyi desteklediği ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

1. Ahmed Ali, El-Mecdûb, Ehlü'l Kehf (Fittevrât-i ve'l İncîli ve'l Kurân), Kahire 1998
2. Aristoteles, Fizik, (Yunanca aslından çev. Saffet Babür), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s. 189
3. Barrow, Reginald HRomalılar, Çev. Ender Gürol, İz Yayıncılık, İstanbul 2006
4. Bihlmeyer K -H. Tuchle, I ve IV. Yüzyıllarında Hıristiyanlık Roma İmparatorluğunda Tek Tanrıcılığın Zaferi, Çev. Antun Göral, İstanbul 1971
5. Braem, Harald Uruk Aslanı Gilgameş, Çev. Atilla Dirim, Yurt Kitap-Yayın, Ankara 1998
6. Caesarea, Eusebius, Kilise Tarihi, çev. Furkan Akderin, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2011
7. Çelik, Mehmet, Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğu’nda Din-Devlet İlişkileri (Kuruluşundan X. Yüzyıla Kadar), Akademi Kitabevi, İzmir 1999
8. Ebu Zehra, Muhammed Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar, çev. Akif Nuri, İstanbul 1978
9. Eliade, Mircea Dinler Tarihine Giriş, (Çev. Lale Arslan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2003
- Mircea Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, Çev. Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, C. I, İstanbul 2003
10. Erhat, Azra Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996
11. Es-Semerkindî, Ebu'l-leys, Terc. Şihâb Ahmed b. Muhammed İbn Arabşah, C.I, H. 1168
12. Frances, M. Young, The Cambridge History of Christianity Origins to Constantine, Cambridge University Press, Cambridge, 2006
13. Freeman, Charles, Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları, Çev. Suat Kemal Angı, Dost Kitabevi, Ankara 2003
14. Frennd, W.H.C, “Persecution: Genesis and Legacy”, Ed. Margaret M. Mitchell,
15. Gelber, Nathan Michael Baruch, Rest of The Words of, Encyclopedia Judaica, Vol. 3, Keter Publishing House Ltd, Jerusalem 2007
16. Gregory, Ebu'l Farac, Ebu'l Farac Tarihi, C. I, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987
17. Gregory, Timothy E., A History of Byzantium, Blackwell Publishing Ltd, 2005
18. Grysa, Bartłomiej, The Legend of the Seven Sleepers of Ephesus in Syriac and Arab sources a comparative study, Orientalia Christiana Cracoviensia 2 (2010)

19. Guidi, Ignazio, "Seven Sleepers" Encyclopedia Of Religion And Ethics, Edited by James Hastings, Volume XI, New York 1908
20. Hasluck, F. W., Sultanlar Zamanında Hristiyanlık ve İslam, Çev. Timuçin Binder, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012
21. Hermann, Kandler, Die Bedeutung der Siebenschlafer (Ashab al-kahf) im Islam, Brockmeyer, Bochum 1994
22. Herzer, J. 4 Baruch (Paraleipomena Jeremiou) Translated with an Introduction and Notes, (Writings from the Greco-Roman World 22; Atlanta: Society of Biblical Literature, 2005
23. Horst, Pieter W. Van Der, Pious Long-Sleepers in Greek, Jewish, and Christian Antiquity
24. İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail, Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri, (Çev. Karlığa, Bekir,-Çetiner, Bedrettin, C.IX, Çağrı Yayınları, İstanbul 1991
25. İbnü'l-Esir, El-Kâmil Fi't-Tarih, Çev. Ahmet Ağırakça vd, C.I, İstanbul 1985, s. 326
26. İbrahim, Mutran Yuhanna, Süryani Kaynaklarda Ehlü'l-Kehf, Buhusu Tarihiyye Diniyye Edebiyye, C.I, Lübnan 1998
- Süryani Kaynaklarda Ehlü'l-Kehf, Halep 1980
27. İsidoros, Piskopos, el-haridetü'l-Nefsiyye fî tarihi'l-Kenisetü Eskaf, C.I, Mısır 1915
28. Jacobus de Voragine, The Golden Legend Lives of The Saints, William Caxton (çev.). London: Cambridge University Press, 1914
29. Kandler, Hermann, Die Bedeutung der Siebenschlafer (Ashab al-kahf) im Islam, Brockmeyer, Bochum 1994
30. Killen, W. D., The Ancient Church: Its History, Doctrine, Worship, and Constitution, Dodo Press, Belfast 1859
31. Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit (Tevrat ve İncil), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1976
32. Koch, John Die Siebenschläfer legende, ihr Ursprung und ihre Verbreitung, Eine mythologischliteratur geschichtliche Studie Leipzig, Berlin 1883
33. Laertios, Diogenes, Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri, Çev. Candan Şentuna, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010
34. Mackay, Christopher S. Ancient Rome A Military And Political History, Cambridge University Press, 2004
35. Mandel, David Who's Who in the Jewish Bible, David Mandel, jewish publication society, philadelphia, 2007
36. Massignon, Luis, Dermenghem, E. L.,-Ünver, Mahfoud, S. N., De Witt, Les Sept Dormants D'ephese (Ahl-Al-Kahf) En Islam Et En Chretiente Recueil Documentaire Et Iconographique, Paris 1955
37. Mcguckin, John Anthony, The Ortodoks Church An Introduction to Its History, Doctrine, And Spiritual Culture, Blackwell Publishing, Oxford, 2008
38. Renan, Ernest, İsa'nın Hayatı, Çev. Ziya İshan, Milli Eğitim Yayınları, Ankara 1964
39. Roux, P.L, Roma İmparatorluğu, Çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi, Ankara 2006
40. Sert, Özlem, Yedi Uyurlar Efsanesi, Phoenix Yayınevi, Ankara 2009
41. Stratarıdaki, Anna, Epimenides of Crete: Some Notes on his Life, Works and theVerse, Fortunatae, 1951
42. Taberi, Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi C. I, Çev. Zakir Kadiri Ugan-Ahmet Temir, MEB Yayınları, İstanbul 1991
43. The Binding of Isaac and Messiah: Law, Martyrdom, and Deliverance in Early Rabbinic Religiosity, Aharon Agus, State Univetsity of New York pres, New York, 1988
44. Voragine, Jacobus De, The Golden Legend Lives Of The Saints, Translated By William Caxton From The Latin of, Selected and Edited by George V. O'neill, S.J., M.A., Cambridge 1914
45. Weiss, Johannes, Earliest Christianity, A History of the Periot AD. 11, Completed after the Authpr's death by Rudolf Kropt, ed. by Frederick G. Grant, HarperTorchbooks, Harper Brothers Publishers, New York, 1959
46. Younger, Pliny The, Complete Letters, Çev. P. G. Walsh, Oxford World's Classics, Oxford, 2006

47. https://d1u1p2xjjiahg3.cloudfront.net/9871cf00-470b-4b43-8e76-9534f833cf5d_1.jpg
48. <http://www.tobolsk-eparhia.ru/p/blag/php/place.php?id=tob&id1=1&id2=1>
49. http://www.molitvoslov.com/show_all/529
50. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%>
51. <https://www.omhksea.org/archives/2843>
52. <http://www.omhksea.org/archives/2843>

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 Novomber
Pp: 1708-1716

Arrival
19 October 2022
Published
30 Novomber 2022

Article ID
66468
Article Serial Number
21

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66468>

How to Cite This Article
Engin, S. (2022). "Nimby;
Sendrom Mu, Çevre Hareketi
Mi?", Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences, 8(58):1708-1716

International Journal of Social, Humanities
and Administrative Sciences is licensed
under a Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International License.
This journal is an open access, peer-
reviewed international journal.

Nimby; Sendrom Mu, Çevre Hareketi Mi?

Nimby; Syndrome or Environmental Movement?

Selin Engin

Öğr Gör. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Rektörlük, Adıyaman, Türkiye

ÖZET

NIMBY (Not In My Backyard-Arka Bahçemde Olmasın) terimi, sosyal bilimciler tarafından 1980'lerin başından beri, yerel halkın kentsel alanlarda risk oluşturan kamu tesislerinin inşasına karşı direnişini tanımlamak için kullanılmaktadır. NIMBY kavramı içerisinde hizmet ya da tesisin faydalı olacağı kabul edilmekte ancak yaşanan muhitten uzak bir mesafede olması şartı koşulmaktadır. Nitel yöntemin kullanıldığı bu çalışma, NIMBY davranışının, "NIMBY bir sendrom mudur yoksa çevresel bir hareket midir?" sorusundan yola çıkarak kavramsal, tarihsel ve örnek olaylar çerçevesinde bir incelemesini ele almaktadır. Bazı durumlarda çevreci bir kimlik taşımasa da NIMBY hareketinin çok daha geniş kapsamda problemleri dile getirdiği ve yereldeki basit karşı çıkış hareketlerinin esasen çevresel hareketlerin de başlangıcı olduğu çalışmanın bulguları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: NIMBY, Çevre Hareketi, Yerel Protesto

ABSTRACT

The term NIMBY (Not In My Backyard) has been used by social scientists since the early 1980s to describe local people's resistance to the construction of public facilities that pose a risk in urban areas. Within the concept of NIMBY, it is accepted that the service or facility will be beneficial, but it is stipulated that it is at a distance from the living environment. Using the qualitative method, this study examines the question of NIMBY behavior, "Is NIMBY a syndrome or an environmental movement?" Based on the question, it deals with an analysis within the framework of conceptual, historical and case studies. In some cases, it is among the findings of the study that the NIMBY movement, even though it does not have an environmentalist identity, expresses problems in a much wider scope and that simple local protest movements are essentially the beginning of environmental movements.

Keywords: NIMBY, Environmental Movement, Local Protest

1. GİRİŞ

İnsanoğlu bulunduğu çevre ile sürekli etkileşim halindedir. İçerisinde yaşadıkları fiziksel çevrenin özellikleri, sosyal ve ekonomik hayatın kendi dinamikleri ayrıca günümüzde dahi süregelen toplumların birbirlerine üstün gelme çabaları mevcut bilgilerin, tekniklerin ve teknolojilerin geçmişten günümüze sürekli olarak yenilenmesini ve ilerlemesini zorunlu kılmıştır. İnsanoğlu bu faaliyetleri gerçekleştirirken de buldukları doğadan elde ettikleri hammadde ve kaynakları kullanmış, karşılığında ise doğayı tahrip etmeye başlamıştır.

1765 yılında James Watt'ın buharlı makineyi bulmasıyla hızlanan sanayi devriminin (Yılmaz ve Koyuncu, 2020:) çevresel etkileri, 1870 yılında büyük işletmelerin ortaya çıkması ile (Cavlı, 2009: 4) daha da artarak devam etmiştir. 1960'lı yıllarda doğal kaynakların sorumsuzca kullanımının çevre sorunlarının artmasına olan etkileri üzerinde durulmadığı, doğal kaynakların kendilerini yenileyebildiğine inanıldığı anlayışının hakim olduğu anlaşılmakta ve Arthur Burns'un ortaya koyduğu gibi milli gelir hesabı içerisinde çevreye ilişkin amortismanların yer almamasıyla da desteklenmektedir. 1980'li yıllarda ortaya çıkan esnek üretim sistemi ve bilgi toplumu kavramı etrafında sanayi devriminin etkileri günümüze kadar gelmiş ve sanayileşme, aşırı nüfus ve hızlı kentleşme, çevre sorunlarının katlanarak artmasına neden olarak tüm toplumların ortak problemi olmaya başlamıştır (Karabıçak ve Armağan, 2004: 204).

Çevresel sorunların uluslararası bir düzeye ulaşması ve zaman içerisinde yerelden başlayarak dünya geneline yayılan ve ülkeler arasında çevresel kirlenmeye karşı iş birliklerinin kurulmasına varan süreç içerisinde çevreye olan ilgi de artmıştır. Çevre kavramı; kültürel, ekonomik, askeri ve sosyal değerlerin birbirleriyle olan etkileşimlerinin bir bütünü olarak tanımlanmaya başlamıştır (Özkan, 2022: 45). Değişen algılar çerçevesinde toplumda çevresel sorunlara olan farkındalık artmış, insanların yaşadıkları çevreyle ilgili yapılacak çalışmaların içeriğine karşı çeşitli korku, şüphe ve endişeler geliştirmesine sebep olmuş ve "sendrom" olarak nitelendirilen, ağırlıklı olarak önyargıyla güdülenen reddediş veya benzeri davranışlara sebebiyet vermiştir. Bu durum çoğu zaman piyasanın gelişmesini sınırlayıcı bir karşı harekete dönüşmüştür (Karabıçak ve Armağan, 2004: 204).

Bu çalışma, NIMBY davranışının, "NIMBY bir sendrom mudur yoksa çevresel bir hareket midir?" sorusundan yola çıkarak kavramsal, tarihsel ve örnek olaylar çerçevesinde bir incelemesini ele almaktadır.

2. NIMBY SENDROMU KAVRAMI VE KISA TARİHÇESİ

Arka Bahçemde Olmasın-Not in My Backyard” (NIMBY) sendromu, yerel halkın ve yetkililerin, kendi bölgeleri içerisinde yapılması planlanan ve gereklilik arz eden tesis ya da yatırımları, buldukları çevreye zarar veya çeşitli başka olumsuz etkiler getireceğine dair inanışları sebebiyle reddetmeye yönelik ısrarcı eğilimlerini ifade etmektedir. (Buffoli vd, 2016: e11256-1).

1977-1989 yılları arasında New York valiliği yapmış olan Edward I. Koch makamından ayrılmadan beş gün önce şöyle bir uyarıyı dile getirmiştir (Dear, 1992: 288):

“Kendi topluluklarına ya da yakınlarına yerleştirilmesi planlanan ve popüler olmayan projeleri engellemek için bölge sakinleri ve siyasi liderler büyük bir gayretle savaşmaktadırlar. Hapishanelere, uyuşturucu bağımlıları ve eski suçlular için gerekli olan rehabilitasyon merkezlerine, yetimhanelere, otoyol ve çevre temizlik kamyonları için gerekli olan garajlara, evsiz barınaklarına ve çöp yakma tesislerine yer bulunması her zaman zor olmuştur. Ama NIMBY (Arka bahçemde olmasın) sendromu, şehrin düzgün çalışabilmesi için hayati önem taşıyan tüm tesislerin yerleşimini ya da inşasını neredeyse imkânsız hale getirmektedir.

Eğer yönetici ve kanun yapıcılar korku ve şüpheye yenik düşerlerse, bizler yeni bir feodalizme doğru girebileceğiz. Şu anda tüm dünyada engeller kalkarken, kendimizi NIMBY duvarlarıyla korunan feodal derebeyliklerinin hayali emniyetine doğru gerilerken bulacağız.”

NIMBY kavramının arkasında endüstri toplumunun meydana getirdiği çevresel sorunlar yattığı söylenebilir. Asit yağmurları, toksik atıklar, nükleer güç, kaynak azlığı gibi sorunlar toplumun çevre konusundaki duyarlılığını arttırmıştır. İnsan eliyle gerçekleşen çevresel yıkıma örnek olacak birçok olayda bu konudaki hassasiyetlerin derinleşmesinde büyük rol oynamıştır. Torrey Canyon petrol tankeri kazası (1967) yaklaşık milyonlarca ton petrolün İngiliz kanalına dökülmesiyle sonuçlanmıştır. İskandinav ülkeleri ve Almanya’da yağan asit yağmurları, orman ölümleri ve tatlı su kaynaklarının zehirlenmesine sebep olmuştur. İsviçre’de bulunan Ren nehrine sızan toksik atıklar (1969) toplu balık ölümlerine yol açmış, aynı yıl Amerika’da bulunan Santa Barbara petrol kuyusu kazası sonucu büyük çaplı bir petrol sızıntısı gerçekleşmiştir. Three Miles Adasında bulunan nükleer santralde meydana gelen kaza (1973) ve benzer olaylar, toplum üzerinde çevresel kaygıları hızla arttırmaya yönelik etkiler bırakmıştır (Wexler, 1996).

Toplumsal farkındalık ve çevresel kaygıların artışı, çevresel yıkımın topluma getireceği zararlarla alakalı yapılan yayımlarla da desteklenmiştir. 1962 yılında Rachel Carson tarafından yazılan DDT’nin insan sağlığına ve çevreye olan etkilerinin bahsedildiği “*Sessiz İlkbahar (Silent Spring)*”, Roma Kulübü tarafından 1972 yılında detaylı olarak çevresel sorunlara dikkat çekilen ve kontrolsüzce büyümenin ne tür çevresel sorunlara sebep olacağıyla alakalı “*Büyümenin Sınırları (The Limits to Growth)*” Raporu, yine aynı yılda Ekolojist dergisinin “*Yaşamda kalmak için Plan (Blueprint for Survival)*” raporu, Barry Commoner ve Paul Erlich gibi yazarların eserleri toplumsal farkındalığa büyük etkileri olan yayımlardır (Yaylacı, 2012).

NIMBY kavramının, giderek küreselleşen materyalist endüstri toplumunda yaşayan ve çevresel sorunlarla alakalı bir farkındalığı olan bireylerin üzerine yüklenen endişe ve korkuların ekseninde ortaya çıktığı söylenebilir. Genel kabul, kavramın ilk kez Amerika Birleşik Devletleri’nde, Emilie Travel Livezey tarafından 1980 yılında “*The Christian Science Monitor (Hristiyan Bilim Gözlemi)*” dergisinde yayınlanan ve ana konusu tehlikeli atıklar olan bir makalenin içinde kullanıldığıdır (Cotton, 2017). Ancak kavram esas popülerliğini İngiltere’de 1980’li yılların sonlarına doğru kazanmıştır ve kavramın yaygın olarak kullanılmaya başlamasının arkasında belirli bir olaylar zinciri yatmaktadır.

1970’lerin ikinci bölümünde Birleşik Krallık Atom Enerjisi Kurumu (UKAEA) tarafından yüksek seviyeli atıkların depolanması amacıyla bir nükleer atık deposunun yapılması için ilk sondaj testleri gerçekleştirilmeye başlanmış ancak bu girişimler Mulwacher ve Cheviot bölgesinde yaşayan yerel halk tarafından büyük bir tepki ile karşılanmıştır. 1981 yılı Aralık ayında Hükümet, önceliklerinde bir değişiklik yaptığını duyurmuş ve orta düzeydeki atıkların depolanması için olası bölgelerin tespit edileceğini bildirmiştir. Bu tespitin, Çevre Bakanlığı mevzuatına bağlı olarak hareket eden ve nükleer atık konusunda çalışan diğer organizasyonlar tarafından desteklenen NIREX isimli ortak bir program çerçevesinde yapılması planlanmıştır. Ancak bu programın varlığı halkın daha fazla tepkisini çekmiş ve Billingham bölgesinden başlayarak Teeside, Bedfordshire hatta Killinghome, Fullbeck ve Bradwell’e kadar uzanan bir alanda halkın yoğun bir karşı çıkışıyla sonuçlanmıştır. Yerel halkın, nükleer atıkların nereye konumlandırılacağı konusunda göstermiş olduğu tepki, Atom Enerjisi Kurumu’nun nükleer tesislerle alakalı yapacağı diğer yatırımlara sıçramış ve Doğu Lothian’daki Torness bölgesinde yapılması planlanan Gelişmiş Gaz Soğutmalı Reaktörün inşasının gerçekleşmemesi için çok yoğun bir direniş başlamıştır. Direniş bu kadarla kalmamış, ileriki dönemlerde reaktör inşası için potansiyel yerler olarak düşünülen Northumberland’de bulunan Druridge limanında, Cornwall’de bulunan

Luxulyan'da ve Sizewell'de de halkın giderek artan tepkisi görülmeye başlanmıştır. Tüm bu yaşananların üstüne, Parlamento'da bulunan Avam Kamarası tarafından belirlenen Seçilmiş Çevre Komitesi, nükleer atıkların bertaraf edilmesi ile alakalı politikalarla ilgili bir rapor yayınlama kararı almıştır. Raporun hazırlanması esnasında nükleer enerji endüstrisi, akademisyenler ve çevre mücadelesi veren grupların ortaya koyduğu kanıtlara ve bilgilere başvurulmuştur. Komitenin ortaya koyduğu final raporu, NIMBY kavramının tüm toplumun söylemlerine yerleşmesini sağlayan en büyük belge olmuştur (Welsh, 1993: 16-18).

NIMBY kısaltması özellikle medyanın da etkisi ile hızla toplum hafızasına yerleşecek konuma gelmiştir. Ancak esas popülerliğini Margaret Thatcher'ın muhafazakâr hükümeti esnasında Çevre Bakanlığı görevini yürütmekte olan Nicholas Ridley'in kavramı baskın şekilde kullanmasına borçludur. Ridley, NIMBY kavramına sıkça başvurarak, taşrada bulunan orta sınıf halkı hem nükleer enerji, hem de toplu konut planlarına karşı gösterdikleri direnç için suçlamıştır. Yerel halkın kendi bencilce çıkarlarını toplumun genel çıkarlarının önünde tuttuklarını, bunu yaparken de yine bencilce ve mesnetsiz sebepler sunduklarını ileri sürmüş ve bu durumu "Çiğ Nimbizm" olarak nitelemiştir. Ancak üst yönetimden gelen bu suçlamalara rağmen halk iradesi ve direnci devam etmiş, 1987 genel seçimlerinin hemen öncesinde NIREX programı iptal edilmiştir. Atıkların depolanması için yeni bölge arayışı da sona ererek, Sellafield and Dounreay bölgesinde zaten mevcutta kullanılan tesislerde depolama işlemleri devam etmiştir (Cotton, 2017).

NIMBY, en basit haliyle kendi bölgelerini korumaya çalışan yerel halkın göstermiş olduğu bir karşı duruş hareketidir. Başka bir deyişle NIMBY, kendi muhitlerinde hoş karşılanmayan ve istenmeyen bir gelişimle karşılaşan toplumsal grupların bu duruma karşı göstermiş oldukları korumacı ve muhalif tavırlara verilen addır. Bu tip gruplar kamu hizmeti amaçlı tesisleri, tehlikeli atık tesislerini, katı atık depolama alanlarını, düşük gelir grubuna yönelik yapılan konutları, havaalanlarını, nükleer santral gibi enerji üretim tesislerini ve geniş bir yelpazede hizmet veren birçok tesis ve hizmetin kendi bölgelerinde yer almalarına karşı durmaktadır (Pol vd, 2006: 43).

NIMBY sendromunun kendi içerisinde yoğun bir endişeyi taşıdığı aşıkârdır ancak reel olan başka bir durumun da ortaya konulması gerekmektedir. Günümüzün küreselleşen koşulları kaynakların giderek azaldığı, nüfusun arttığı ve ağırlıklı olarak kentlerde ikamet ettiği, buna bağlı olarak da kent içi sorunların (yaşama alanı, hava kirliliği, gürültü, çevresel atıklar vb.) hızla çoğaldığı, sanayi ve teknolojinin sürekli ilerlemesi ve hayatın her alanının enerjiye bağımlı olması sonucunda enerji kaynaklarının yetmediği ve çeşitlendirilmesi gereken bir ortamı oluşturmuştur.

İşte bu durum, NIMBY sendromu içerisinde bir paradoksun oluşmasına sebep olmaktadır. Yerel halk "çevresel tehlike arz eden" veya "sosyal kabul sorunu" yaratacağına inanarak reddettiği tesislerin aslında gayet önemli ve birçok açıdan faydalı olduğu konusunda hem fikirdir. Her ne kadar bu reddedişin temeli birçok karışık etmenin bir araya toplanmasıyla oluşsa da, herkesin bulunduğu ortak nokta; tesisin/hizmetin kendi muhitlerine olan fiziksel uzaklığının ne kadar olduğu sorusudur. Yani, yerel halk söz edilen tesislerin/hizmetlerin aslında gerekli olduğunu kabul etmekte ancak kendi muhitlerinde istememektedir (Steelman ve Carmin, 1998: 486). İşte "arka bahçemde olmasın" deyişi de buradan gelmektedir.

NIMBY duyarlılığı ve bu duyarlılığın getirmiş olduğu önyargılarla bezeli reddediş hareketi genel olarak iki sonuca yol açmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ağırlıklı olarak gerçekleşen ilk sonuç; yerel halkın direnişi sonucunda o muhit içerisinde yapılması planlanan birçok kamu hizmetinin ve tesisin yapılamaması, yapılmış olanlarında baskılar sonucunda kapatılmasıdır. Yerel halk katı tutumu sonucunda ya o hizmeti almamakta ya da ihtiyacı olan hizmeti almak için aşırı uzun mesafelere gitmeyi göze almaktadır. İkinci ve daha olumlu sayılabilecek sonuç ise; hizmet sağlayıcı ve planlayıcılarının gördükleri direniş karşısında yapılması düşünülen projeleri daha kabul edilebilir hale getirme çabasına girmeleri ve projelerin halkın isteği ekseninde iyileştirilmesidir (Dear, 1992).

NIMBY, yapılması planlanan yatırımlar önünde duran çok boyutlu bir sorundur. Özellikle yatırımın mahiyeti ve olası olumsuz etkilerinin kişiler üzerinde yarattığı risk algısı arttıkça, bu davranış biçiminin düzeyi de artmaktadır. Elbette insanların; sosyo-demografik özelliklerinin, beklentilerinin, bilgilerinin ve kültürel düzeylerinin, yapılan yatırımın varlığının doğurabileceği risk düzeyini derecelendirme hususundaki algılarını ve NIMBY düzeyini değiştirebileceği de dikkate alınmalıdır (Palabıyık vd, 2010).

3. FARKLI KONSEPTLER, FAKTÖRLER VE ÖRNEK OLAYLAR

NIMBY sendromunun oluşmasında kültürel, psikolojik, sosyolojik vb. birbirleriyle ilintili birçok neden bulunmakta, toplumun kendine ait özelliklerine bağlı olarak da gösterdikleri tepkiler değişimlere uğrayabilmektedir. Bu değişimler NIMBY sendromu ve buna bağlı olarak gelişen direnç hareketinin de çeşitli isimler altında farklılaşmasıyla sonuçlanmaktadır. Ancak çevresel bir anlam taşımadıklarından dolayı daha genele hitap eden kavramlara değinilecektir.

NIMBY kavramı içerisinde hizmet ya da tesisin faydalı olacağı kabul edilmekte ancak yaşanan muhitten uzak bir mesafede olması şartı koşulmaktadır. Buradaki direnişin aslında ana konusu “mesafe”dir. Yaklaşımlardan LULU (Locally Unwanted Land Uses- Yerel Olarak İstenmeyen Alan Kullanımı) literatür içerisinde NIMBY ile en çok karıştırılan kavramlardan bir tanesidir. LULU kavramı, NIMBY’nin mesafe kavramını önemsemez. Bu kavramda baskın algı, yapılacak olan tesisin spesifik olarak kullanımının yerel halka getireceği zararlı etkilerdir. Hatta bazı çalışmalar LULU’yu bir kavram olarak değil, NIMBY sendromunun tutucu, hiçbir bilimsel veriye dayanmadan ve tamamen duygusal bir tepkiyle hedef alarak reddettiği mekân ve oluşumlar olarak da tanımlamaktadır (Wexler, 1996). LULU kavramı içerisine giren örnekler tıpkı NIMBY gibi yerleşik olma (atık tesisi, havaalanı, enerji üretimi amaçlı yapılaşma, hapisane vb.) özelliği taşımaktadır.

NIMBY’nin bir üst versiyonu olan NIMNBY (Not In My Neighbour’s Backyard- Komşunun Arka Bahçesinde Olmasın) yerel halkın hem kendi bölgelerine yakın yerde, hem de komşu mahal içerisinde yapılacak bir girişimi de arzu etmemelerine verilen isimdir. Konseptlerin alan ve yapı tanımları giderek büyümektedir. NIABY (Not In Anyone’s Backyard- Kimsenin Arka Bahçesinde Olmasın) sendromu mesafeden bağımsız olarak, yapılması planlanan ve yerel halka zararlı olabilecek muhtemel bir tesisin hiçbir yere yapılmamasını savunmakta, NIABY’nin daha radikal versiyonu olan BANANA (Building Anything At All Near Anyone- Kimsenin Yakınında Hiç Bir Şey Yapılmasın) herhangi bir yerde yapılacak herhangi yeni bir girişimin (Gökdelenler, alışveriş merkezleri, stadyum vb.) varlığını kabul etmemekte en uç nokta olan CAVE (Citizens Against Virtually Everything-Vatandaşlar Neredeyse Her Şeye Karşı) ve NOPE (Not On Planet Earth- Dünya Gezegeninde Olmasın) en basit köprü, ulaşım hattı ve benzer her şeye karşı çıkışı tanımlamaktadır. Tüm bu olumsuz mana taşıyan tanımların aksine YIMBY (Yes In To My Backyard- Arka Bahçeme Evet/ Arka Bahçemde Olur) ya da diğer bir deyişle WIMBY (Welcome To My Backyard- Arka Bahçeme Hoş geldiniz) kavramları da ilgili tesis ya da hizmetin kabul edildiği hatta davet edildiği durumları tanımlamakta kullanılmaktadır (Schively, 2007: 255; Tarditti, 2006: 3).

Elbette toplumda NIMBY sendromunu ve buna bağlı olarak gelişen reddediş hareketini tetikleyen veya farklı konseptlere doğru yönlendiren çeşitli etmenlerin olduğu açıktır. Birçok çalışma içerisinde yapılan tanımlamalar, kavramı belirli açılardan inceleyerek bazen aynı, bazense daha farklı sebeplerin tetikleyici rol oynadığını ortaya koymuştur. Bu tetikleyiciler ve diğer sendrom türlerini oluşturan faktörler Tablo 1’de verilmiştir.

NIMBY sendromuna bağlı protestoların yapılacak çoğu yatırımın, hizmetin ve tesisin önünde bir engel olduğu daha önce belirtilmiştir. Hatta Popper (1985) kavramın daha yeni popüler olduğu zamanlarda NIMBY için “NIMBY sendromu şu anda gerçekten uluslararası bir olgudur” yorumunu getirmiş, Lake (1993: 87) ise “NIMBY sendromunun kapsamı neredeyse sınırsız” diyerek, NIMBY sendromunun insanlar arasında neredeyse bir hastalık gibi yayıldığını ifade etmiştir.

NIMBY sendromuna bağlı birkaç örnek vermek gerekirse; Kanada’nın British Columbia şehrinde, Vancouver sakinleri, Las Vegas benzeri bir kumarhanenin arka bahçelerinde yapılmasını organize bir şekilde engellemişlerdir (Wexler, 1994). 1988 sonrası Çernobil atmosferinde, o zamanlar Sovyetler Birliği’nde, Krasnador vatandaşları bir araya gelerek, yeni teknoloji olduğu ileri sürülen pahalı ama tamamlanmamış nükleer enerji jeneratörünün zorla terk edilmesini sağlamışlardır (Benford vd, 1993).

Three Miles Adasında bulunan nükleer santralde meydana gelen kaza (1973) sonrasında, vatandaşlar organize olarak bu tip kalıcı yapıların planlamasında, demokratik bağlamda daha çok söz haklarının olmasını talep etmişlerdir (Goldsteen ve Schorr, 1991). Tarihin en uzun nükleer karşıtı protestolarından biri İsveç’teki Kynnefjäll köyünde gerçekleştirilmiştir. Eylemler, örgütlenen ve vardiyalar halinde çalışan yerel halk tarafından 24 saat hiç durmadan devam etmiş ve 1980 yılında İsveç Nükleer Yakıt ve Atık Yönetimi Şirketi’nin yüksek seviyeli radyoaktif atıkların depolanması için yapılan sahaların test edilmesini engellemeye karar vermesiyle sonuçlanmıştır (Lidskog ve Elander, 1992).

Tablo 1. Çatışmayı tetikleyen faktörler

ÇATIŞMAYI TETİKLEYEN FAKTÖRLER			
Risk Algısı	Yaşam kalitesinin azalacağından korkmak	Devlet yönetimine olan güvensizlik	Gerçek ihtiyaçlar doğrultusunda yeni tesisin savunulması
	Sahip olunan mekânın değer kaybedeceği korkusu	Sosyal kimliğe tehdit algısı	Tesisin, getirdiği faydalar sonucunda kabulü
	Sağlıkla alakalı sıkıntı yaşanacağı korkusu	Manzara ve diğer doğal özelliklere olan etki	Aşırı tüketimle bağlantılı yaşam tarzına ait değerler
	Sosyal kimliğe tehdit algısı	Değerleri, inançları ve ideolojik özellikleri etkileyen sosyal temsiller- Sosyal hareket boyutu	
	Yöneticilerin teknoloji yönetimine duyulan şüphe	Karar vermede sosyal katılım eksikliğinin algılanması	
	Manzara ve doğal özelliklere olan olumsuz etkiler	İhtiyaç algısı eksikliği	
	Adaletsizlik algısı	Adaletsizlik algısı	
	Amaçlanan işin riskleri	Amaçlanan işin riskleri	
	Risklerin yokmuş gibi gösterilmeye çalışılması	Ekonomik çıkar ve teşviklerin nitelikleri	
	İhtiyaç algısının azlığı		
	NIMBY	DİĞERLERİ	YIMBY

Kaynak: Tarditti, 2006: 4.

Wolsink (1994), Hollanda’da, Rotterdam limanından Almanya’ya yüksek hızlı tren vasıtasıyla demiryolu taşımacılığı bağlantısının ve ülke genelinde yapılması planlanan atık yakma tesisleri ve gübre işleme tesisleri gibi yerleşik yapıların halk tarafından tepkiyle karşılandığını bildirmiş, hükümetin bu durumu azaltmak ve işleri hızlandırmak için çeşitli mevzuatlar yayınlamasına karşın toplum tepkisi karşısında çaresiz kaldığını ortaya koymuştur. New York’ta 24 adet evsiz barınağının yapılması fikri yerel halk tarafından çok büyük bir tepki ile karşılanmış ve projeler iptal edilmiştir (Weisberg, 1993).

Daha güncel örnekler gelirse; Kanada’da özellikle enerji ihtiyacı göz önüne alınarak yapılması planlanan projelerin yerel halk tarafından engellendiği görülmektedir. British Columbia’da yapılması planlanan hidroelektrik santrali tekrardan değerlendirmeye alınmış, Oakville, Ontario’da yapılacak olan doğal gaz tesisi 2010 yılında iptal edilmiş, Peace River, Alberta’da yapılması düşünülen nükleer tesis 2011 yılında iptal edilmiş, yine Ontario’da yapılması planlanan ve rüzgar türbinleri gibi görüntü kirliliği dışında herhangi bir yan etkisi bulunmayan bir yatırım dahi 2006 yılında halk tepkisi sonucu daha proje aşamasında iptal edilmiştir (http://energyeducation.ca/encyclopedia/Not_in_my_back_yard_syndrome#cite_not_e-3).

Yakın çalışmalardan bir tanesi NIMBY’nin kapsamının Lake’in (1993) ifade ettiği şekliyle neredeyse sınırsız olduğunu doğrular niteliktedir. Hsieh ve Moretti (2019), yaptıkları çalışmada vergi dağılımı düzensizliğinin Amerika Birleşik Devletlerinin 1964 ve 2009 yılları arasındaki büyümesini olması gerekenden %13.5 oranında azalttığını bunun sebebinin ise vergi oranının daha az olduğu şehirlere büyük olan şehirlere çalışmaya gelmek isteyen insanların yerel halk tarafından “istenmemesiyle” ve “şehre yerleşmelerine direnç gösterilmesiyle” ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır.

Ülkemize geldiğinde, çevreci hareketlerin belirli bir geçmişinin olduğu ve bu konudaki kurum ve kuruluşların yapmış oldukları faaliyetlerin varlığı bilinen bir durumdur. Ancak NIMBY sendromuna ve buna bağlı olarak karşı çıkış hareketlerini ele alan çalışmalar konusunda da bir azlığın olduğu açıktır. NIMBY’nin sadece çevre merkezli bir hareket olduğunu iddia etmek, elde edilen bulgular ve sebepler açısından kesinlikle yanlıştır. Ancak ülkemiz içerisinde halkın tepkilerine bakıldığında ağırlıklı olarak çevreci nitelik taşıdığını söylemek yanlış olmaz. Yerel halk genel olarak bölgeleri içerisinde yapılacak ve ağırlıklı olarak enerji üretimi ile alakalı olan tesislere (çeşitli bölgelerdeki hidroelektrik santralleri, Akkuyu nükleer santrali vb.) karşı çıkmakta ve gerek protestolarla gerekse kanuni yollarla yapılaşmanın durdurulması hususunda çalışmalar yapmaktadırlar. Ayrıca Maden Mühendisleri, Mimar ve Mühendisler, Makine Mühendisleri Odası gibi odalar, barolar ve derneklerde bu tip çalışmalar ve kamuoyunu bilgilendirici faaliyetler içerisine girmektedirler. Ölmez ve Önen (2019:311), kişilerin kendi fikirlerine değer verilmesini istemekte ve yapılacak çalışmalarda kendi düşüncelerine de başvurulması gerektiğini belirtmektedir.

Örnek olarak, Rize Fındıklı’da yapılması planlanan HES projesi, ilçe halkının 11 yıl süren mücadelesi sonucunda Ocak 2018’de Rize İdare Mahkemesinin kararıyla iptal edilmiştir. Mahkeme, HES projesinin kapsadığı bölge içerisinde kalan Arıl Vadisi’nin doğal sit alanı özelliği taşıdığını belirterek projeyi durdurmuştur. Benzer bir örnek yine başka bir HES projesi için verilebilir. Erzurum’un Uzundere İlçesi’ndeki Tortum Çayı’na yapılması planlanan HES projesi tepkilere neden olmuştur. İlçe, İtalya’da 12 Mart 2016’da gerçekleştirilen Uluslararası Cittaslow İcra Kurulu toplantısında Türkiye’nin 11’inci sakin kenti olarak seçilmiştir ve turistik bir katma değere de sahiptir. Yerel

halk ve belediye başkanı Halis Özsoy'un çabaları ses getirmiş ve bizzat dönemin Çevre ve Şehircilik Bakanı Mehmet Özhaskeki'nin şahsi emriyle projenin ilerleyişine ait faaliyetlerin tamamı durdurulmuştur (<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/hes-projesi-iptal-oldu-40700466>).

Yine başka bir örnek olarak Mersin Nükleer Karşıtı Platform (NKP) üyeleri, Mersin'e yapılması planlanan Akkuyu Nükleer Santrali'ni protesto etmiştir. (<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/mersindeki-akkuyu-nukleer-santrali-protesto-395946>). Başka bir örnek olarak da Çanakkale'de, Kaz dağlarında bulunan Atikhisar Barajı su toplama havzasında sürdürülen metalik madencilik faaliyetlerine karşı 5 Ağustos 2019 tarihinde yapılan protesto yürüyüşüne binlerce kişinin katılımı sağlanmış (<https://tr.euronews.com/2019/08/05/kaz-daglari-binlerce-kisi-maden-arama-ve-doga-katliami-protesto-canakkale-edremit>), Burdur'un Yeşilova ilçesinde ise, ilçe merkezine 4 km uzaklıkta bulunan Salda Gölü ve Muğla ili, Fethiye ilçesi Ölüdeniz belde sınırları içerisinde bulunan Kelebekler vadisinin imara açılması haberleri toplum tarafından tepkiyle karşılanmıştır (<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kelebekler-vadisi-icin-tehlike-canlari-caliyor-artik-korunamaz-1526453>).

4. NIMBY SENDROMUNU AZALTMAYA DAİR ÖNERİLER

Literatür içerisinde NIMBY davranışı ile nasıl baş edileceğine dair çeşitli öneriler bulunmaktadır. En başta dikkat çekilen ve kavramın hem davranışsal hem de siyasal dinamikleri açısından inceleyen çalışmaların temel önerisi; yapılacak yatırımlara halk katılımının sağlanmasıdır. Özellikle karar alma ve uygulama süreçlerinin şeffaf şekilde halkla paylaşılmasının ve uygulayıcı kurumla aralarında etkin bir iletişimin sağlanarak, yatırımla alakalı halk katılımının sağlanmasının, sosyal kabulü kolaylaştırdığı ve duyulan endişeleri azaltmada rol oynadığı ortaya koyulmuştur (Schively, 2007: 255-256). Aksi takdirde yani halkın yatırımla alakalı süreçlerde dışarıda bırakıldığı, planlama, inşaat ve işletme proseslerine ait süreçlerin halka kapalı bir şekilde ilerlediği ve halkın endişelerine karşı bir muhatap bulamadığı durumda, NIMBY sendromunun hızla arttığı gözlemlenmiştir (Palabıyık vd., 2010: 58).

Tüm çalışmaların genel çerçevede bulunduğu ortak nokta uzlaşma üzerinedir. Ancak proje yüzünden zarara girecek halkın almış olduğu zararların tazmini de sunulan öneriler arasındadır. Elbette direkt ve bariz olarak para verilmesinden daha ziyade, vergi indirimleri, çeşitli finansal destekler ya da yapılan işin mahiyeti o bölgede gayrimenkullerin değerinin düşürecek niteliklere sahipse, bu azalmanın tazmin edilmesi ve evlerin sigortalanması gibi geniş bir yelpazedeki ekonomik desteklerin de sosyal kabul sorununu aşmada belirli bir çözüm sağlayacağı iddia edilmiştir. Ancak yapılan çalışmalarda, kişilerin benliklerinde, ortada olan bir sorunun düzeltilmesi yerine parayla satın alınmasının teklif edilmesi sonucunda "kendini ve değerlerini satmış" hissiyatının oluştuğu, bu hissiyatında NIMBY etkisini daha da arttırdığı gözlemlenmiştir (Schively, 2007: 260).

Politik olarak yapılacak düzenlemeler bağlamında ise halkın, hükümete ne kadar güvendiği ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak öneriler bakımından incelendiğinde; yapılacak olan yatırıma karşı duran organize grupların isteklerinin göz ardı edilmemesi önerilmektedir. Düzenleyici işlemlerin yapılması aşamasında halkın aktif katılımının önemi vurgulanmakta, bu amaçla çevresel etki değerlendirme raporlarının; ilgili yatırıma neden ihtiyaç olduğuna dair detaylı gerekçe belgelerinin; ilgili hizmete yönelik arz-talep tahminlerinin her aktörün kullanımına açık olması gerektiği belirtilmektedir. Son olarak ise birleştirici, herkesin yanında olan ve nihai kararı adil şekilde verebilecek bir kamu otoritesinin mutlak varlığının gerekli olduğu bildirilmektedir (Richman ve Boerner, 2004). Kamu otoritelerinin bu süreçlerdeki iletişim faaliyetlerini arabulucu bir tavırla sürdürmesi önem arz etmektedir (Ozan ve Yolcu, 2021: 987; Yolcu ve Ozan, 2021: 677).

5. NIMBY; SENDROM MU, ÇEVRE HAREKETİ Mİ?

Buraya kadar bahsi geçen kısımlar içerisinde literatürde de geçtiği üzere "sendrom" kelimesi ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Ancak durumun hareket boyutu da olduğundan biraz daha irdelenmesi gerekmektedir.

Inglehart, 1977 yılında ortaya attığı post materyalizm tezini iki hipotez üzerine oturtmuştur. Kıtık ve sosyalleşme. Buna göre temel ekonomik ihtiyaçları karşılanan kişilerin ilgileri bir üst seviyeye geçerek yaşam kalitesi, çevre gibi materyal olmayan değerlere yönelmiştir. Bu grubu oluşturan bireyler ise orta sınıf olarak adlandırılan kesimdir (Carter, 2007: 94-96). Her ne kadar tez, sadece refah toplumlarının bir kesimi olan yüksek eğitim almış, genellikle beyaz yakalı, eğitim ya da kamu görevlerinde yer alan orta sınıfa ait değerler ve kaygıları ele alarak kapsama sınırlama getirirse de, günümüzde NIMBY davranışını gösteren bireylerin belirli kısmının bu kesime ait olduğu söylenebilir.

Ancak NIMBY sadece orta sınıfa ait değildir. Bu durum ABD'de Warren County olayıyla ortaya çıkan çevresel adalet hareketiyle açıklanabilir. Hareketin başlangıcı 1982'de Kuzey Carolina Eyaleti'nde bulunan ve ağırlıklı olarak yoksul siyahilerin yaşadığı Warren County bölgesine toksik atıkların gizlice dökülmesi ve yerel halkın bu çevre sorununa karşı ayaklanmasına dayanır. Buradaki esas nokta, hareketin bir çevre hareketinden daha öteye geçerek yeni bir farkındalık düzeyinin oluşmasına ve çevresel ırkçılık kavramının da ortaya çıkmasına sebebiyet vermesidir.

Çevresel sorunların etnik kökenle alakalı olarak, toplum içerisinde eşit olarak paylaşılmaması durumu, çevresel adalet kavramının bir anda geniş kitlelerce tanınmasına sebebiyet vermiş, sadece ABD ile sınırlı kalmayarak çevresel eşitsizliğin küreselleşmesiyle evrensel bir boyut kazanmıştır (Yaylacı, 2012; Martinez- Alier, 2003). Kısacası çevresel duyarlılık, endişeler ve NIMBY’i de içerisine alan karşıt hareketler sadece belirli bir zümreye ait değildir.

NIMBY kendi içinde sosyal ve çevresel hareket özelliklerini barındırmaktadır. Rootes (2004 :610)’un sosyal hareket kavramından yola çıkarak çevresel hareketleri “Çevre sorunları hakkındaki ortak kaygılardan hareketle ortak eyleme katılan ve kurumsal bağı olmayan birey ve gruplardan, değişen ölçeklerde kurumsal kimlik kazanmış olan gruplara kadar geniş bir çeşitliliği kapsayan enformel etkileşimlerin gevşek ve kurumsallaşmamış ağı” olarak tanımladığı çevresel hareketler içinde NIMBY, literatürde “yerel çevresel hareketler” kısmına aitmiş gibi dursa da çoğu zaman çevrecilik nosyonunu taşımadığı görülmektedir. Salt NIMBY konsepti üzerinden gidildiğinde hareketin ana amacının birçok kez çevreyi korumak değil, sadece zararın kendilerinden uzak olup, faydasının yine onlara kalmasını isteyen bir karşıt hareket formunda olduğu ve çevrecilikten uzak olduğu bildirilmiştir. NIMBY davranışının bir kamuoyu olgusundan çok, siyasal eylem göstergesi olduğu da belirtilmektedir (Michaud vd. 2008: 20).

Bazı durumlarda çevreci bir kimlik taşıması da NIMBY hareketinin çok daha geniş kapsamda problemleri dile getirdiği ve yereldeki basit karşı çıkış hareketlerinin esasen çevresel hareketlerin de başlangıcı olduğu diğer savunulan düşünceler arasındadır (Palabıyık vd, 2010).

6. SONUÇ

Bu çalışmada son yıllarda ağırlıklı olarak kullanılan NIMBY (Not In My Backyard- Arka Bahçemde Olmasın) sendromu ve hareketleri incelenmiştir. Bulgular şu şekildedir;

- ✓ NIMBY literatürde bir davranış biçimi hatta ağırlıklı olarak bir sendrom olarak nitelenmekte ve en yalın haliyle bir bölgede yapılacak olan yatırıma, çevresel ya da sosyal bir zararı olacağı endişesiyle yerel halkın tepki göstermesi ve yapının iptali için bir hareket içerisine girişmesi olarak tanımlanmaktadır.
- ✓ NIMBY kavramı kendi içerisinde bir paradoksu barındırmaktadır. Yerel halk yapılacak yatırımın faydalı olduğunu düşünse dahi kendi muhitlerinde istememekte, ancak faydalarından da yararlanmak istemektedir. Mesafenin temel alındığı bu kavramsal anomali, NIMBY’nin bazen daha iyimser, bazen de çok daha radikal felsefelere sahip varyasyonlarının çıkmasına sebep olmuştur.
- ✓ NIMBY hareketi içerisinde her zaman çevresel bir argüman bulunmayabilir. NIMBY, kapsamı çok geniş bir kavram olduğundan sosyal kabul sorunu olan projelerde NIMBY sendromuna tutulmuş yerel halk tarafından reddedilerek protesto edilebilir. Hareket bağlamında hem sosyal, hem de çevresel motifler taşımaktadır. Ancak esas güdülenme, her koşulda yatırımın getireceği düşünüldüğü negatif etkilerden kaynaklı endişe ve korkudur.
- ✓ NIMBY, toplum ihtiyacını karşılamaya yönelik birçok projenin iptal edilmesiyle sonuçlanan ve çoğu zaman karşı çıkan yerel halkı aşışılacak manasında da kullanılan bir kavramdır. Ancak yarattığı etkiler, karar verici ve uygulayıcıların planlarını yaptıkları projeler açısından gayet dikkat edilmesi gereken olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.
- ✓ Literatür içerisinde öne sürülen öneriler; ağırlıklı olarak sosyal uzlaşma temelinde, yerel halkın proje ile alakalı her konuda, şeffaf ve demokratik şekilde katılımının sağlanarak, kurumsal bir üst otoritenin adil olarak karar verici pozisyonda olduğu bir ortamın NIMBY sendromunu ve buna bağlı gelişecek hareketleri azaltacağı, aksi takdirde karanlıkta bırakılan insanlardaki endişe ve korkuların artarak NIMBY sendromunu çok daha kötü boyutlara taşıyacağı şeklindedir.

KAYNAKÇA

1. Benford, R. D., Moore, H. A. & Williams Jr, J. A. (1993). “In Whose Backyard?: Concern About Siting a Nuclear Waste Facility”, *Sociological Inquiry*, 63(1): 30-48.
2. Buffoli, M., Odone, A., Leask, J. & Signorelli, C. (2016). “Not In My Back Yard (NIMBY), An Endemic Syndrome Influencing Environmental Policies”, *Epidemiology, Biostatistics, and Public Health*, 4(4).
3. Carter, N. (2007). *The Politics of the Environment*, Cambridge University Press. İngiltere.
4. Cavlı, M. (2009). “Şirket Çevreciliği Ekseninde Türkiye’deki Şirketlerin Çevresel Sorumlulukları”, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
5. Cotton, M. (2017). *Nuclear Waste Politics: An Incrementalist Perspective*. Taylor & Francis, İngiltere.

6. Cumhuriyet. (2019). Kelebekler Vadisi için tehlike çanları çalıyor... 'Artık korunamaz', Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kelebekler-vadisi-icin-tehlike-canlari-caliyor-artik-korunamaz-1526453>, Erişim tarihi: 11.04.2022.
7. Cumhuriyet.(2013). Mersin'deki Akkuyu Nükleer Santrali'ne Protesto, Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/mersindeki-akkuyu-nukleer-santrali-protesto-395946>, Erişim tarihi:10.04.2022
8. Dear, M. (1992). “Understanding and Overcoming the NIMBY Syndrome”, Journal of the American Planning Association, 58(3): 288-300.
9. Energy Education. (2022). Not in my back yard syndrome, Erişim adresi: http://energyeducation.ca/encyclopedia/Not_in_my_back_yard_syndrome#cite_note-3, Erişim tarihi: 16.03.2022.
10. Euronews. (2019). Kaz Dağları'nda on binlerce kişi maden arama çalışmalarını ve doğa katliamını protesto etti, Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2019/08/05/kaz-daglari-binlerce-kisi-maden-arama-ve-doga-katliami-protesto-canakkale-edremit>, Erişim tarihi: 17.02.2022.
11. Goldsteen, R. L. & Schorr, J. K. (1991). Demanding Democracy After Three Mile Island, University of Florida Press, Gainesville.
12. Hsieh, C. T. & Moretti, E. (2019). “Housing Constraints and Spatial Misallocation”, American Economic Journal: Macroeconomics, 11(2): 1-39.
13. Hürriyet. (2018). HES projesi iptal oldu, Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/hes-projesi-iptal-oldu-40700466>, Erişim tarihi: 15.03.2022.
14. Karabıçak, M. & Armağan, R. (2004). “Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Süreci, Çevre Yönetiminin Temelleri ve Ekonomik Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(2): 203-228.
15. Lake, R. E. (1993). “Rethinking NIMBY ”, Journal of the American Planning Association, 59: 87-93.
16. Lidskog, R. & Elander, I. (1992). “Reinterpreting Locational Conflicts: Nimby And Nuclear Waste Management in Sweden”, Policy & Politics, 20(4): 249-264.
17. Martinez-Alier, J. (2003), The Environmentalism of The Poor: A Study of Ecological Conflicts and Valuation, Edward Elgar Publishing, ABD.
18. Michaud, K., Carlisle, J. E. & Smith, E. R. (2008). “Nimbyism Vs. Environmentalism in Attitudes Toward Energy Development”, Environmental Politics, 17(1): 20-39.
19. Ölmez, M. & Önen, S. M. (2019). “Stratejik Yönetim, Toplam Kalite Yönetimi ve Motivasyon İlişkisi: Meslek Yüksek Okulu Öğrencileri Üzerinde Ampirik Bir Araştırma”, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1): 294-313.
20. Özkan, Ö. (2022). Çevresel Güvenlikte Sınıraşan Bir Tehdit Algısı: Nükleer Zarar, Akademisyen Kitapevi, Ankara.
21. Palabiyik, H., Yavas, H. & Aydın, M. (2010). “Nükleer Enerji ve Sosyal Kabul Sorunu: Nimby Sendromu Üzerine Kritik Bir Literatür İncelemesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(1): 45-66.
22. Pol, E., Di Masso, A., Castrechini, A., Bonet, M. & Vidal, T. (2006). “Psychological Parameters to Understand and Manage the NIMBY Effect”, European Review of Applied Psychology, 56(1): 43-51.
23. Popper, F. J. (1985). “The Environmentalist and the LULU”, Environment: Science and Policy for Sustainable Development, 27(2): 7-40.
24. Richman, B. & Boerner, C. (2004). “A Transaction Coast Economizing Approach to Regulation: Understanding Government Responses to NIMBY Problem”, American Law & Economics Association Annual Meetings, 10.
25. Rootes, C. (2004). “Environmental Movements”, The Blackwell Companion to Social Movements, 608-640.
26. Schively, C. (2007). “Understanding the NIMBY and LULU Phenomena: Reassessing Our Knowledge Base and Informing Future Research”, Journal of Planning Literature, 21(3): 255-266.

27. Steelman, T. A. & Carmin, J. (1998). "Common Property, Collective Interests, and Community Opposition to Locally Unwanted Land Uses", *Society & Natural Resources*, 11(5): 485-504.
28. Tarditti, A. D. M. (2006). "Towards a New Topology of Social-Environmental Conflicts: Rethinking Nimby in The Context of Environmental Mobilisations in Catalonia", *ECPR Nicosia Joint Sessions*, 1-19.
29. Weisberg, B. (1993). "One City's Approach to Nimby How New York City Developed a Fair Share Siting Process", *Journal of the American Planning Association*, 59(1): 93-97.
30. Welsh, I. (1993). *The NIMBY Syndrome: Its Significance in The History of the Nuclear Debate in Britain*. *The British Journal for the History of Science*, 26(1): 15-32.
31. Wexler, M. N. (1994). "The Moral Grounds for NIMBY: The Case of Casinos in Vancouver, Canada", *Centrepoint: Ethics Review*, 5: 111-123.
32. Wexler, M. N. (1996). "A Sociological Framing of The NIMBY (Not-In-My-Backyard) Syndrome. *International Review of Modern Sociology*, 26 (1): 91-110.
33. Wolsink, M. (1994). "Entanglement of Interests and Motives: Assumptions Behind The Nimby-Theory On Facility Siting", *Urban Studies*, 31(6): 851-866.
34. Yaylacı, F. G. (2012). "Sosyal hareketler ve Kuramsal Yaklaşımlar". (ed. Bilhan Kartal, Belkıs Kümbetoğlu), *Yeni Toplumsal Hareketler*, ss. 266-284, T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
35. Yılmaz, R. & Koyuncu, D. T. (2020). "Bir Dönüşümün Başlangıç Hikâyesi: Kara Elmas ve Endüstri Devrimi". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2): 1021-1042.
36. Yolcu, F. S. & Ozan, M. S. (2022). "Kurumsal İletişim: Stratejiler ve İşlevler", *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 8(45): 675-679.

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58

Year: 2022 November

Pp: 1717-1726

Arrival

21 October 2022

Published

30 November 2022

Article ID

66344

Article Serial Number

18

DOI NUMBER

<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66344>

OSHAS.66344

How to Cite This Article

Akay, H. (2022).

"Türkiye'deki Gençlik Derneklerinin İzdüşümü",
Journal of Social, Humanities
and Administrative Sciences,
8(58):1717-1726

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open
access, peer-reviewed
international journal.

Türkiye'deki Gençlik Derneklerinin İzdüşümü¹

Projection of Youth Associations in Turkey

Hasan Akay

Dr., Gençlik ve Spor Bakanlığı, Adıyaman, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada, gençlik alanına odaklanmış derneklerin Türkiye'deki illere dağılımının genç nüfus ve toplam dernek sayılarına göre oranlaması üzerine genel bir değerlendirme yapılması amaçlanmaktadır. Türkiye'nin son yıllarda sivilleşme adına yapmış olduğu yasal ve siyasal reformlar sivil toplumun kurumsallaşmasını cazip hale getirmiştir. Nüfus bakımından da dünya ülkelerine göre önemli bir gençlik potansiyeline sahip olan Türkiye, gençlerin marjinalleşmeden sivil toplum kuruluşu organizasyonları ile örgütlenmesini teşvik etmektedir. Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın 2012 yılında kurulması ile başlayan gençlik politikalarının bakanlık düzeyine yükseltilmesi serüveni, başta Gençlik ve Spor Bakanlığı olmak üzere çeşitli kamu kurumları aracılığı ile sivil toplum kuruluşlarına proje şartlı finansal destek sağlanması, gençleri ve sivil toplum kuruluşlarını buluşturan önemli bir etken olmuştur. Yapılan bu çalışma ile görülmüştür ki; gençler, sivil toplum kuruluşu tercihinde dernek statüsünü daha çok tercih etmişlerdir. Vakıf ve sendika gibi bürokratik ve finansal güç gerektiren sivil toplum kuruluşu türleri, Türkiye genelinde gençlik odaklı olarak çeşitlilik göstermemiştir. Türkiye nüfusunun yaklaşık %15'ini (13 Milyon Kişi) oluşturan genç kesim faaliyet konusunda (15-24 yaş) doğrudan gençlik odaklı dernek kurmak yerine bir diğer faaliyet kategorisi olan spor ve spor ile ilgili dernek statüsünü tercih etmiştir. Türkiye'deki toplam 982 (+/-) adet gençlik derneğinin toplam diğer dernek türleri içindeki oranı %0,95, toplam genç nüfusa göre toplam gençlik derneklerinin oranı da %0,08'dir. Sonuç olarak Türkiye'de, bir gençlik derneğine yaklaşık 13209 genç düşmektedir. Türkiye genelinde yapılan araştırmalarda gençlerin %2,5'i bir sivil toplum kuruluşuna üye olduğunu belirtmiştir. Rakamlar göstermektedir ki genç nüfustaki nicelik ile Türkiye'nin dernekler konusundaki niteliği arttırmaya yönelik politikaları tam olarak uygun bir zemine oturamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Gençlik Dernekleri, Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye

ABSTRACT

In this study, it is aimed to make a general evaluation on the ratio of the distribution of associations focused on the field of youth to the provinces in Turkey according to the young population and the total number of associations. Turkey's legal and political reforms in recent years in the name of civilianization have made the institutionalization of civil society attractive. Turkey, which has a significant youth potential in terms of population compared to the countries of the world, encourages young people to organize with non-governmental organizations without becoming marginalized. The adventure of raising youth policies to the level of a ministry, which started with the establishment of the Ministry of Youth and Sports in 2012, and the provision of project conditional financial support to non-governmental organizations through various public institutions, especially the Ministry of Youth and Sports, has been an important factor that brings young people and non-governmental organizations together. With this study, it has been seen that; young people preferred the status of association more in their preference for non-governmental organizations. Types of non-governmental organizations that require bureaucratic and financial power, such as foundations and trade unions, have not been able to diversify in a youth-oriented manner throughout Turkey. The young sector, which constitutes approximately 15% (13 Million People) of Turkey's population, has preferred the status of an association related to sports and sports, which is another activity category, instead of establishing a direct youth-oriented association in the field of activity (15-24 years). The ratio of a total of 982 (+/-) youth associations in Turkey among other types of associations is 0,95%, and the ratio of total youth associations according to the total young population is 0,08%. As a result, there are approximately 13209 young people in a youth association in Turkey. In the surveys conducted throughout Turkey, 2,5% of young people stated that they were members of a non-governmental organization. The figures show that the quantity of the young population and Turkey's policies aimed at increasing the quality of associations have not been fully established.

Keywords: Youth Associations, Non-Governmental Organizations, Turkey

1. GİRİŞ

Genç nüfus potansiyeli; küresel firmalardan devletlere, yerel yatırımcılardan yerel yönetimlere kadar toplumsal tasarım veya toplumsal hizmet hedefi olan özel-devlet her türlü oluşumun ilgisini çeken bir kitledir. Gençlik öylesine bir yansımadır ki, ona karşı legal veya illegal hedefleri olan muhataplarını şaşırtan bir rolü bulunmaktadır (Baş, 2017; Babacan, 2016). Buna rağmen devletlerin ve özel sektörlerin sürekli bir politik söylem (Tanyaş, 2015) kitesidir. Devletler için, özellikle genç nüfus potansiyelinin genel nüfus potansiyeli içerisinde önemli bir araca sahip olduğu devletler, gençliğe yönelik maddi ve somut adımlar ile gençliğin onayını ve taktirini almak için önemli bir çaba içerisindeledir. Türkiye gibi 13 Milyon genç (TÜİK, 2022; Eurostat, 2022) bireyin bulunduğu bir ülkede hem devletin hem özel sektörün hem de sivil toplum kuruluşların bu alanda bulunma eğilimi göstermeleri kaçınılmazdır.

Devlet nezdinde Türkiye'de gençliğe yönelik politikalar dolaylı olarak birçok kamu kurumları aracılığı ile ifa edilse de doğrudan muhatap Gençlik ve Spor Bakanlığı'dır (GSB). Bakanlık ile gençlerin sosyal, kültürel, sportif, barınma (Üniversite öğrencileri için), kredi/ burs destekleri gibi faaliyetler belirli bir organizasyon şeması dahilinde icra edilmektedir (mevzuat.gov.tr). Bunun yanında 2013 yılında bakanlığın yayımlanmış olduğu Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi (GSB, 2013) ile gençlerin sivil toplum kuruluşlarına eğilimlerini arttırmaya yönelik politikalar

¹ Bu çalışma 14. International Scientific Research Congress- UBAK'da sunulan özet bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

yürütülmüştür. Bakanlık gençlerin sivil toplum kuruluşları alanında aktif bir eylem içerisinde olmalarının yanında gençlere yönelik sivil toplum kuruluşları alanlarının arttırılmasını teşvik etme adına hibe destekli gençlik çalışmaları projelerini finanse etmektedir (gdpd.gsb.gov.tr).

Bahsi geçen aşamada gençlere yönelik devlet faktörü irdelenmiştir. Bir diğer aktör olan özel sektör ise ana amacı finansal anlamda kâr olduğundan çeşitli alanlarda gençliğin ilgisini ticari faaliyetlere çekerek organizasyonlar gerçekleştirmektedir. Asıl aktörümüz sivil toplum kuruluşları da gençlik potansiyeli ve sorunlarına karşı bünyelerindeki özden dolayı kayıtsız duramayacağından gençlere yönelik alanlarda genel veya endemik faaliyetler göstermektedirler.

Bu çalışmada gençlik alanında faaliyet gösteren aktörlerden sivil toplum kuruluşlarının en önemli ve yaygın bir türü olan derneklerin Türkiye genelinde dağılımları incelenmiştir. Bu kapsamda Türkiye genelinde gençlik dernekleri sayıları, toplam dernekler sayısı, genel nüfus, genç nüfus sayısı, genç nüfus oranları, genç nüfusa göre gençlik dernekleri bindelik oranları, toplam dernek sayılarına göre gençlik dernekleri yüzdeliği, toplam nüfusa göre dernek başına düşen kişi sayısı ve son olarak toplam genç nüfus sayısına göre bir gençlik derneğine düşen genç sayısı gibi faktörler ile konu girişinde somutlaştırılmaya çalışılan gençlik potansiyeline özgü bir yayılım gösterme durumunun incelenmesi amaçlanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sivil toplum kuruluşları ile ilgili yapılan tartışmalar kavramın sosyo-kültürel bakış açılarına göre çok anlamlılık (Talas, 2011) kazanmasına neden olmuştur. Kavram olarak sivil toplum kuruluşları tartışmaları, 1980'li yıllarda Avrupa'da yaşanan gelişmelerin toplumsal bağlamda karşılık bulduğu tezine (Özer, 2008; Şahin ve Öztürk, 2011) dayandırılarak özellikle sosyal bilimler alanında popüler bir terim (Aslan, 2010) olmuştur. Bunun yanında sivil toplum kuruluşu kavramı, özünde bulunan tematik çalışma alanlarına özgü mozaik bir yapı olması hasebiyle toplumla doğrudan/ dolaylı iletişim halinde bulunan siyasetçi, araştırmacı- akademisyenler ve ilginç olarak genç kesimin ilgisini çeken bir alan olarak kendini toplumsal olay ve olgularda merkezi bir konuma yerleştirmiştir. Her ne kadar sivil toplum alanında formel örgütlenmenin adı diye klişe bir söyleme sığdırılmış olsa da (Keyman, 2004), sivil toplum kuruluşları kavramı 20. Yüzyılda olduğu gibi 21. Yüzyılda da toplumsal hayatın analiz edilmesinde (Yumuşak, 2015) kullanılan cümlelerde özne görevini yerine getirmektedir.

Bu minvalde sivil toplum kuruluşları bireysel özgürlüklerin kısıtlanmadığı aksine bireysel özgürlük peşinde koşan bireylerin bir araya gelerek hukuk kuralları çerçevesinde örgütlendikleri (Gümüş, 2022) ve belirli bir amaca ulaşmak adına (Karakaya, 2022) herkesin katılımına imkan sağlayan (Kutlu, Kahraman ve Dinçer, 2021) mekanizmaların demokratik bir sistem içerisinde eylemde bulunduğu alanlar (Çaha, 2004) olarak tanımlamak mümkündür.

Sivil toplum kuruluşlarının kapsama alanları günümüzde bilgi teknolojilerindeki sınırları kestirilemeyen gelişmeler ile daha çok kullanım imkanı sunmaktadır (Yıldırım, 2021). Bu imkanlar yaşanan coğrafyadaki tüm toplumlara açık bir şekilde sunulsa da buradan en üst seviyede verim elde etme avantajını bilgi teknolojilerini kullanma yeteneğine sahip bireyler daha akılcı kullanmaktadır (Nuhoğlu ve Seçkin, 2021). Bilgi teknolojilerindeki olumlu dışsallık olarak görülen sosyal medya (Güler ve Günel, 2022), konunun somutlaştırılması için önemli bir örnektir. Şöyle ki; toplumsal sorunlara karşı çözüm noktası olarak görülen kamu yönetimleri, sorunları çözmeye yönelik bir eylem içerisine girmek için genellikle bürokratik aşamalardan geçirilen kamuoyu şikayetleri ile bir çözüm planlaması safhasına geçmektedir. Bu durum günümüz hız ve hızına uygun bir karşılık olmadığı için bilgi teknolojilerinin türevi olan sosyal medya gibi bir mecradan kamu yönetimlerinin ilgisi çekilmeye çalışılmaktadır. Sivil toplum kuruluşları da tam bu noktada süreçten ilgi ve alanlarına göre talepleri sistematik bir çizgide bürokrasiye veya siyasete taşıma görevi ifa etmektedirler (Dondurucu, 2014). Bu durum mutlak bir senaryo olmasa da toplumsal gözlemde ve pratikte bu ve benzeri periyotlarda gerçekleşmektedir (Dinç, 2015; Çömlekçi ve Başol, 2019; Kahya, 2020). Böylesi bir senaryoda anahtar bir kavram olan bilgi teknolojileri ve türevlerini kullanma potansiyeli, bireyler arasında gençlere tekabül etmektedir.

Belirli bir alanda belirli bir amacı veya vizyonu gerçekleştirme misyonunun kurumsallaştığı yer olan sivil toplum kuruluşları, tarihsel süreç içerisinde çeşitli şekillerde sınıflandırılmışlardır (Kaypak, 2012). Bu konuda çeşitli araştırmacılarca birçok yaklaşım öne sürülse de literatüre yön veren milat örnek Esmen ve Uphoff tarafından 1974 yılında yapılmıştır. Bunlara göre sivil toplum alanında faaliyet gösteren kuruluşları üç alanda toplamışlardır. Bunların birincisi toplumsal hareketleri bünyesinde barındıran ve metropol kentlerden ziyade taşralarda aktif bir eylem içerisinde olan "mahalli organizasyonlar"ın eksenindeki sivil toplum kuruluşları; ikincisi genellikle kent yaşamının getirmiş olduğu doğal sonuçların etkisiyle ortaya çıkan iktisadi ve ekonomik faydayı merkeze almış ticari kooperatifler- odalar şeklindeki sivil toplum kuruluşları; üçüncü ve son olarak da hem kent hayatında hem de taşra yaşamında bulunabilen, belirli bir çıkar elde etme adına organize olunan sivil toplum kuruluşlarıdır (Esmen ve Uphoff, 1984).

Bu sınıflandırma sivil toplum kuruluşları için mutlak bir tasnif olmasa da günümüz sivil toplum kuruluşlarının gruplaşmasında başlangıç noktasını gösterme adına önemli bir referans oluşturmaktadır. Bu doğrultuda günümüz Türkiye’inde faal olarak hizmet veren sivil toplum kuruluşlarının kategorileştirilmesinde Dernekler- Vakıflar ve Sendikalar şeklinde bir tasnif yapılmıştır (Şahin, 2021). Konumuz itibariyle araştırmaya dahil ettiğimiz sivil toplum kuruluşu türlerinden dernekler aynı zamanda Türkiye’de en çok tercih edilen sivil toplum kuruluşlarıdır (siviltoplum.gov.tr).

Dernek, belirli sayıdaki bireylerin ticari kâr amacı gözetmeden belirli amaç veya amaçları gerçekleştirmek için bir araya geldikleri (Dernekler Kanunu-5253) ve bu durumlarını belirli bir hukuk normları çerçevesinde tüzel kişiliğe dönüştürdükleri sivil toplum kuruluşu türüdür.

İçişleri Bakanlığı bünyesinde Sivil Toplum İlişkiler birimleri ile iş ve işlemlerinin takip edildiği dernekler önceden belirlenmiş standartları yerine getirerek kurulurlar. Bu standartlar ve işlemlere ait skalayı düzenlemek için Dernekler Yönetmeliği İçişleri Bakanlığı’na çıkartılmış ve uygulanmaktadır (Dernekler Yönetmeliği- 8038).

Türkiye’de faal dernek sayısı 102.905 (+/-) adettir (siviltoplum.gov.tr). Bu dernekler faaliyet alanına göre Mesleki ve Dayanışma Dernekleri, Dini Hizmetlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik Faaliyet Gösteren Dernekler, Spor ve Spor ile İlgili Dernekler, Eğitim Araştırma Dernekleri, Kültür- Sanat ve Turizm Dernekleri, İnsani Yardım Dernekleri, Toplumsal Değerleri Yaşatma Dernekleri, Sağlık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler, Çevre Doğal Hayat Hayvanları Koruma Dernekleri, Bireysel Öğreti ve Toplumsal Gelişim Dernekleri, İmar- Şehircilik ve Kalkındırma Dernekleri, Hak ve Savunuculuk Dernekleri, Engelli Dernekleri, Düşünce Temelli Dernekler, Kamu Kurumları ve Personelini Destekleyen Dernekler, Gıda- Tarım ve Hayvancılık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler, Dış Türkler İle Dayanışma Dernekleri, Uluslararası Teşekküller ve İşbirliği Dernekleri, Şehit Yakını ve Gazi Dernekleri, Yaşlı ve Çocuklara Yönelik Dernekler ve son olarak Çocuk Dernekleri olmak üzere 21 Adet farklı kategoride sınıflandırılmıştır (siviltoplum.gov.tr/istatistikler).

Gençlere yönelik doğrudan faaliyet gösteren dernek kategorisi ana başlık olarak sınıflandırılmamış, bu alan Spor ve Spor ile İlgili Dernekler kategorisinde alt faaliyet alanı başlığı altında konumlandırılmıştır. Başka bir ifade ile genç nüfus potansiyeli nüfusunun yaklaşık %15’i (13 Milyon Birey) olan Türkiye’de gençlik alanına odaklanmış, gençlik çalışmaları konusunda tematik çalışmalarda bulunan bir sivil toplum kuruluşu türü olan derneklerin faaliyet alanlarına göre dağılımında alt başlıklar kategorisinde yer almaktadır.

Bu durumun sebebi mi sonucu mu olduğu başka bir araştırmanın konusu teşkil ediyor olsa da gençlerin veya gençlik alanında endemik çalışmalar yapmak isteyen bireyler dernekleşme konusunda nicel olarak düşük bir profil oluşturmaktadır. Bu durumu açıklayan istatistiksel tablolar Bulgular ve Tartışmalar kısmında irdelenmiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmanın bu kısmında Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından Dernekler Bilgi Sistemi (DERBİS) üzerinden çeşitli kategorilere göre tasniflenen derneklere ait istatistikler, bu tasnif içinde doğrudan gençlik alanına odaklanmış derneklerin illere dağılımı, illere ait genç (15-24 yaş) nüfus sayıları ve oranları, toplam dernekler ile gençlik derneklerinin Türkiye dağılımları ve gençlik derneklerine illere göre düşen genç sayısı öncelikle bir tablo halinde daha sonrasında ise spesifik konulara göre ayrılmış tablolar oluşturulmuş ve bu doğrultuda yorumlamalar yapılmıştır.

Tablo 5.1. Türkiye'deki İllerin Gençlik Dernekleri Sayıları, Genç Nüfus Oranı, Genç Nüfusa Göre Gençlik Dernekleri Sayılarına İlişkin Veriler

İller	Gençlik Dernekleri Sayısı	Toplam Dernek Sayısı	Genel Nüfus	Genç Nüfus Sayısı- 2022	Genç Nüfus Yüzdeliği	Genç Nüfusa Göre Gençlik Dernekleri Bındelik Oranları	Toplam Dernek Sayılarına Göre Gençlik Dernekleri Yüzdeliği	Toplam Nüfusa Göre Toplam Dernek Sayısı Oranı	Toplam Nüfusa göre Dernek Başına Düşen Kişi Sayısı	Toplam Genç Nüfus Sayısına Göre Bir Gençlik Derneği-ne Düşen Genç Sayısı
Adana	5	1813	2263373	338841	14,97	0,01	0,28	0,08	1248	67768
Adıyaman	8	578	632148	105899	16,75	0,08	1,38	0,09	1094	13237
Afyonkarahisar	5	1170	744179	116459	15,65	0,04	0,43	0,16	636	23292
Ağrı	2	265	524644	109629	20,90	0,02	0,75	0,05	1980	54815
Aksaray	3	364	429069	70740	16,49	0,04	0,82	0,08	1179	23580
Amasya	1	358	335331	47153	14,06	0,02	0,28	0,11	937	47153
Ankara	248	10641	5747325	846595	14,73	0,29	2,33	0,19	540	3414
Antalya	16	2352	2619832	356151	13,59	0,04	0,68	0,09	1114	22259
Ardahan	3	103	94932	15284	16,10	0,20	2,91	0,11	922	5095
Artvin	2	341	169543	22182	13,08	0,09	0,59	0,20	497	11091
Aydın	4	1143	1134031	149705	13,20	0,03	0,35	0,10	992	37426
Balıkesir	7	1534	1250610	158947	12,71	0,04	0,46	0,12	815	22707
Bartın	13	331	201711	29831	14,79	0,44	3,93	0,16	609	2295
Batman	7	319	626319	123462	19,71	0,06	2,19	0,05	1963	17637
Bayburt	5	156	85042	18215	21,42	0,27	3,21	0,18	545	3643
Bilecik	4	329	228334	38008	16,65	0,11	1,22	0,14	694	9502
Bingöl	2	296	283112	49533	17,50	0,04	0,68	0,10	956	24767
Bitlis	11	341	352277	70066	19,89	0,16	3,23	0,10	1033	6370
Bolu	8	574	320014	51403	16,06	0,16	1,39	0,18	558	6425
Burdur	1	267	273716	45467	16,61	0,02	0,37	0,10	1025	45467
Bursa	39	4497	3147818	428251	13,60	0,09	0,87	0,14	700	10981
Çanakkale	12	868	557276	78773	14,14	0,15	1,38	0,16	642	6564
Çankırı	5	420	196515	29830	15,18	0,17	1,19	0,21	468	5966
Çorum	1	552	526282	70935	13,48	0,01	0,18	0,10	953	70935
Denizli	5	1222	1051056	148023	14,08	0,03	0,41	0,12	860	29605
Diyarbakır	39	1247	1791373	325599	18,18	0,12	3,13	0,07	1437	8349
Düzce	8	758	400976	60606	15,11	0,13	1,06	0,19	529	7576
Edirne	9	588	412115	60172	14,60	0,15	1,53	0,14	701	6686
Elazığ	3	688	588088	95177	16,18	0,03	0,44	0,12	855	31726
Erzincan	1	305	237351	41495	17,48	0,02	0,33	0,13	778	41495
Erzurum	1	693	756893	142723	18,86	0,01	0,14	0,09	1092	142723
Eskişehir	30	1253	898369	129406	14,40	0,23	2,39	0,14	717	4314
Gaziantep	16	1802	2130432	368260	17,29	0,04	0,89	0,08	1182	23016
Giresun	3	662	450154	61529	13,67	0,05	0,45	0,15	680	20510
Gümüşhane	4	250	150119	28714	19,13	0,14	1,60	0,17	600	7179
Hakkâri	3	175	278218	63422	22,80	0,05	1,71	0,06	1590	21141
Hatay	4	1252	1670712	264310	15,82	0,02	0,32	0,07	1334	66078
İğdır	2	172	203159	37730	18,57	0,05	1,16	0,08	1181	18865
Isparta	2	669	445678	73728	16,54	0,03	0,30	0,15	666	36864
İstanbul	108	23481	15840900	2339946	14,77	0,05	0,46	0,15	675	21666
İzmir	43	5627	4425789	572286	12,93	0,08	0,76	0,13	787	13309

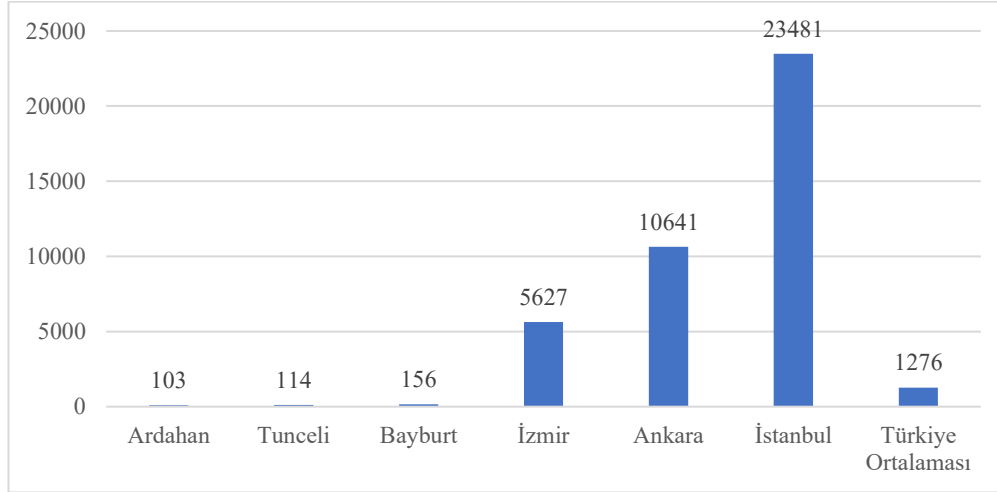
Kahramanmaraş	10	869	1171298	194125	16,57	0,05	1,15	0,07	1348	19413
Karabük	7	706	249287	44848	17,99	0,16	0,99	0,28	353	6407
Karaman	3	293	258838	42622	16,47	0,07	1,02	0,11	883	14207
Kars	1	198	281077	53417	19,00	0,02	0,51	0,07	1420	53417
Kastamonu	3	528	375592	50949	13,56	0,06	0,57	0,14	711	16983
Kayseri	6	1159	1434357	226602	15,80	0,03	0,52	0,08	1238	37767
Kırıkkale	13	425	275968	45479	16,48	0,29	3,06	0,15	649	3498
Kırklareli	1	444	366363	49231	13,44	0,02	0,23	0,12	825	49231
Kırşehir	4	253	242944	38867	16,00	0,10	1,58	0,10	960	9717
Kilis	1	204	145826	27222	18,67	0,04	0,49	0,14	715	27222
Kocaeli	38	3207	2033441	291268	14,32	0,13	1,18	0,16	634	7665
Konya	9	2733	2277017	375916	16,51	0,02	0,33	0,12	833	41768
Kütahya	11	1059	578640	86511	14,95	0,13	1,04	0,18	546	7865
Malatya	2	932	808692	128369	15,87	0,02	0,21	0,12	868	64185
Manisa	50	1279	1456626	197711	13,57	0,25	3,91	0,09	1139	3954
Mardin	7	723	862757	164323	19,05	0,04	0,97	0,08	1193	23475
Mersin	11	1632	1891145	273382	14,46	0,04	0,67	0,09	1159	24853
Muğla	11	1195	1021141	125701	12,31	0,09	0,92	0,12	855	11427
Muş	4	268	405228	83171	20,52	0,05	1,49	0,07	1512	20793
Nevşehir	3	421	308003	48699	15,81	0,06	0,71	0,14	732	16233
Niğde	2	365	363725	62329	17,14	0,03	0,55	0,10	997	31165
Ordu	8	994	760872	100137	13,16	0,08	0,80	0,13	765	12517
Osmaniye	3	509	553012	87435	15,81	0,03	0,59	0,09	1086	29145
Rize	2	659	345662	49018	14,18	0,04	0,30	0,19	525	24509
Sakarya	23	1667	1060876	162676	15,33	0,14	1,38	0,16	636	7073
Samsun	8	1798	1371274	198275	14,46	0,04	0,44	0,13	763	24784
Siirt	2	197	331980	72248	21,76	0,03	1,02	0,06	1685	36124
Sinop	5	344	218408	28494	13,05	0,18	1,45	0,16	635	5699
Sivas	1	676	636121	105175	16,53	0,01	0,15	0,11	941	105175
Şanlıurfa	7	962	2143020	401523	18,74	0,02	0,73	0,04	2228	57360
Şırnak	12	235	546589	120856	22,11	0,10	5,11	0,04	2326	10071
Tekirdağ	2	1012	1113400	153711	13,81	0,01	0,20	0,09	1100	76856
Tokat	0	558	602567	93660	15,54	0,00	0,00	0,09	1080	0
Trabzon	4	1470	816684	117854	14,43	0,03	0,27	0,18	556	29464
Tunceli	2	114	83645	10600	12,67	0,19	1,75	0,14	734	5300
Uşak	3	519	373183	55245	14,80	0,05	0,58	0,14	719	18415
Van	1	587	1141015	231211	20,26	0,00	0,17	0,05	1944	231211
Yalova	1	450	291001	41236	14,17	0,02	0,22	0,15	647	41236
Yozgat	0	376	418500	66622	15,92	0,00	0,00	0,09	1113	0
Zonguldak	8	911	589684	80086	13,58	0,10	0,88	0,15	647	10011
Toplam/ Oran	982	103387	84680273	12971289	15,32	0,08	0,95	0,12	819	13209

* Veriler DERBİS, siviltoplum.gov.tr ve TÜİK (Mart- Ekim) 2022 raporlarına göre yazılmıştır.

DERBİS, TÜİK ve Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye’de Temmuz- Ekim 2022 itibariyle doğrudan “gençlik” alanına odaklanmış dernek sayısı 982 adettir. Bu sayı geçen sene aynı ay itibariyle 2200 adet şeklindedir. Türkiye’de 1 yılda gençlik alanına odaklanmış dernek sayısında %55’lik bir düşüş yaşanmıştır. Bu durum gençlik dernekleri alanına ilişkin ilginin azaldığını veya dernek statüsü içerisinde gençlik alanına olan ilginin giderek kaybolduğuna işaret etmektedir. Konu, Tablo 1 referans alınarak oluşturulan tablolar ile şu şekilde özetlenebilir:

Tablo 5.2. Türkiye’deki Aktif Derneklerin En Az ve En Fazla Olduğu İller

İller	Faal Dernek Sayısı
Ardahan	103
Tunceli	114
Bayburt	156
İzmir	5627
Ankara	10641
İstanbul	23481
Türkiye Ortalaması	1276

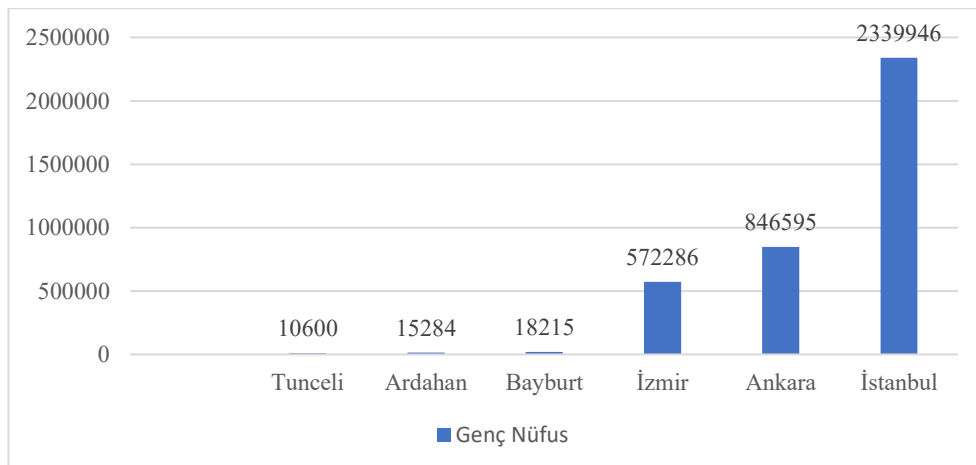

Grafik 5.1. Türkiye’deki Aktif Derneklerin En Az ve En Fazla Olduğu İller

Aktif derneklerin sayısında en fazla derneğe sahip iller aynı zamanda en fazla nüfusa sahip illerdir. Aynı durum dernek sayısının en az olduğu Ardahan, Tunceli ve Bayburt illeri içinde geçerlidir. Bu iller Türkiye’deki en az nüfusa sahip illerendir. Ancak nüfusu en az olan Tunceli ili (83645 kişi) nüfusu kendisinden daha fazla olan Ardahan ilinden (94932 kişi) daha fazla derneğe sahiptir. İstanbul, Ankara ve İzmir illeri nüfusları toplamı Türkiye Nüfusunun %30’una karşılık gelirken, aynı illerdeki toplam dernek sayıları da Türkiye’deki toplam derneklerin %38’ine sahiptirler. Bu illerdeki nüfus oranı göz önünde bulundurulduğunda Türkiye nüfusunun ve derneklerinin üçte biri üç ilde toplanmıştır.

Tablo 5.3. Türkiye’deki Genç Nüfus Sayısının En Az ve En Fazla Olduğu İller

İller	Genç Nüfus	Genç Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Yüzdeliği
Tunceli	10600	12,67
Ardahan	15284	16,10
Bayburt	18215	21,42
İzmir	572286	12,93
Ankara	846595	14,73
İstanbul	2339946	14,77
Türkiye Ortalaması		15,32

Grafik 5.2. Türkiye’deki Genç Nüfus Sayısının En Az ve En Fazla Olduğu İller

Tablo 5.3 göstermektedir ki genç nüfus sayısındaki rakamlar ve oranlar toplam nüfus sayısındaki ve buna bağlı olarak dernek sayılarındaki oranlar ile paralel bir seyir izlemekte ve normal bir sonuç vermektedir. Türkiye genç nüfus oranı (15- 25 yaş) ortalaması %15,32 olarak belirlenmiştir. Bu oran nüfus bakımından en yüksek rakamlara ve oranlara sahip üç büyük ilimizde oran ortalamasının altında kalmıştır. Genç nüfus oranının yüksek olduğu yerler genel tabloda da görüldüğü üzere (Tablo 5.1.) nüfus bakımından az olan illerdir. Türkiye'nin en az nüfusuna sahip olan iller aynı zamanda Türkiye'nin genç nüfusu ortalamasının üstünde bir nüfus potansiyeline sahip illerdir. Bu durum göstermektedir ki nüfus bakımından kalabalık illerimizde genç nüfus oranı nispeten düşüktür.

Tablo 5.4. Türkiye 'deki Gençlik Derneklerinin En Az ve En Fazla Olduğu İller

İller	Gençlik Derneği Sayısı
Yozgat- Tokat	0
Kilis- Yalova- Erzincan- Burdur- Amasya- Kırklareli- Kars- Çorum- Sivas- Erzurum- Van	1
Tunceli- Artvin- Iğdır- Rize- Bingöl- Niğde- Siirt- Isparta- Ağrı- Malatya- Tekirdağ	2
Manisa	50
İstanbul	108
Ankara	248

Türkiye'deki gençlik derneklerinin istatistikleri incelendiğinde rakamların toplam nüfus ve genç nüfus ile aynı düzlemde ilerlemediği görülmüştür. Başka bir ifade ile en çok toplam nüfus ve genç nüfusa sahip İstanbul, gençlik derneklerinde aynı üstünlüğü gösterememiştir. Benzer şekilde Türkiye'nin en büyük 3. İli olan İzmir de gençlik dernekleri sayısı nüfusu kendisinden yaklaşık 3 milyon az olan Manisa'nın gerisinde kalmıştır. Bununla birlikte toplam nüfus ve genç nüfusu İstanbul'un üçte biri kadar olan Ankara'da gençlik dernekleri sayısı İstanbul'un 2,5 katıdır.

Genç nüfus bakımından genç nüfusu en az olan illerin yaklaşık 6 katı bir nüfusa sahip Yozgat ve Tokat illerinde gençlik alanına odaklanmış dernek bulunmamaktadır. Doğrudan gençlik alanına odaklanmış derneklerden sadece 1 adet bulunan illerden Kilis- Erzincan- Burdur- Kırklareli- Kars- Sivas- Erzurum- Van genç nüfus oranları da Türkiye Ortalamasının üstündedir. Diğer illerden Yalova- Amasya- Çorum'da genç nüfus sayıları genç nüfus sayısı en az olan illerden 4 katı fazla bir nüfusa sahiptirler. Bu rakamlara ve oranlara rağmen bu illerde doğrudan gençlik derneklerine yönelik örgütlenme çok düşük seviyededir.

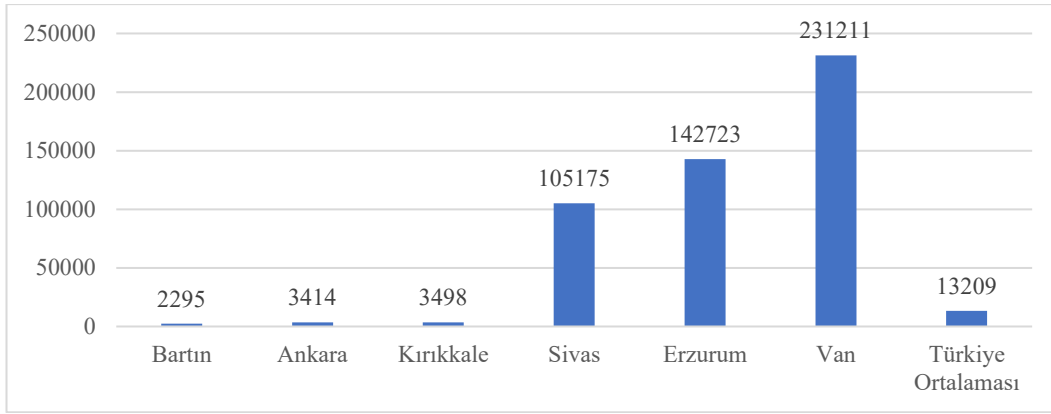
Tablo 5.5. Genç Nüfusa Göre Gençlik Dernekleri Bindelik Oranlarının En Düşük ve En Yüksek Olduğu İller

İller	Genç Nüfusa Göre Gençlik Dernekleri Bindelik Oranları
Yozgat- Tokat- Van	0,00
Erzurum- Sivas- Tekirdağ- Çorum- Adana	0,01
Hatay- Malatya- Şanlıurfa- Ağrı- Kars- Kırklareli- Amasya- Burdur- Konya- Erzincan- Yalova- Kayseri-	0,02
Bayburt	0,27
Kırıkkale- Ankara	0,29
Bartın	0,44
Türkiye Ortalaması	0,08

Genç nüfus sayısına göre gençlik derneklerinin oranlarında en az orana sahip iller nüfusları veya dernek sayıları en az olan iller değil, nüfusu 100 binin üzerinde olan illerden oluşmaktadır. Bu illerin içerisinde 9 adet büyükşehir belediyesi statüsüne sahip iller de bulunmaktadır (Van, Erzurum, Tekirdağ, Adana, Hatay, Malaya, Şanlıurfa, Konya, Kayseri). Bayburt, Kırıkkale, Ankara, Bartın illeri genç nüfusa göre gençlik derneklerine sahip olma konusunda Türkiye ortalamasının üstünde bir orana sahiptirler.

Tablo 5.6. Toplam Genç Nüfus Sayısına Göre Bir Gençlik Derneğine Düşen Genç Sayısının En Düşük ve En Yüksek Olduğu İller

İller	Toplam Genç Nüfus Sayısına Göre Bir Gençlik Derneğine Düşen Genç Sayısı
Bartın	2295
Ankara	3414
Kırıkkale	3498
Sivas	105175
Erzurum	142723
Van	231211
Türkiye Ortalaması	13209

Grafik 5.3. Toplam Genç Nüfus Sayısına Göre Bir Gençlik Derneğine Düşen Genç Sayısının En Düşük ve En Yüksek Olduğu İller

Türkiye’de her bir gençlik derneğine 13 bin genç düşmektedir. Toplam genç nüfus sayısına göre bir gençlik derneğine düşen genç sayısının belirlendiği bu tabloda en düşük oran iyiye en yüksek oran ise kötüye işaret etmektedir. Başka bir ifade ile Bartın ilinde 2295 gence 1 adet gençlik derneği düşerken Van ilinde 231 bin gence 1 adet gençlik derneği düşmektedir. Türkiye ortalamasının altında olan iller aynı zamanda genç nüfus oranlarına göre daha fazla gençlik derneklerine sahip illerdir. Bu noktada önemli olan faktör, genç nüfus sayısı ile beraber ilgili ildeki gençlik derneklerinin varlıkları arasındaki sayısal ilişkidir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sivil toplum kuruluşları türleri arasında bulunan dernekler bireylerin sivil alanda belirli bir amaca yönelik faaliyet göstermek için en çok tercih edilen formel örgütlerdir. Özellikle 2000 sonrası derneklerin kuruluş, faaliyet sınırları ve bürokratik külfetleri gibi konularda dernekler lehine yapılan yasal düzenlemeler (Gümüş, 2022), derneklerin sivil toplum kuruluşları arasında tercih edilen bir yapılanma olması durumunu önemli derecede etkilemiştir. Bunu yanında dernek kuruluşunu kolaylaştıran reformlara referans olarak kabul edilen Avrupa Birliği üyelik serüveninde yapılan düzenlemeler (Özdemir ve Çiftlikçi, 2015), bireylerin sivil alanlarda belirli amaçlara yönelik faaliyet gösterme eylemlerini dernekler üzerinden yapma eğilimini arttırmıştır.

Dernekler, Türkiye’de en fazla Mesleki ve Dayanışma Dernekleri, en az da Çocuk Dernekleri faaliyet alanlarında olmak üzere toplamda 21 çeşit faaliyet alanında hizmet vermektedirler (siviltoplum.gov.tr). Araştırma konusu ile doğrudan ilişkili olan gençlik alanına odaklanmış dernekler kategorisi Sivil Toplum İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından doğrudan derneklerin faaliyet alanlarına kategorileştirilmemiş, Spor ve Spor ile İlgili derneklerin bulunduğu ana faaliyet alanında alt bir kategori olarak tasniflenmiştir.

Türkiye’deki 81 İl’e göre oluşturulan tabloda gençlik derneklerinin sayısı, toplam dernek sayıları, genel nüfus, genç nüfus, genç nüfusun toplam dernek sayılarına göre gençlik dernekleri bindelik oranları, toplam dernek sayılarına göre gençlik dernekleri yüzdeliği, toplam nüfusa göre toplan dernek sayısı oranları, toplam nüfusa göre dernek başına düşen kişi sayısı, toplam genç nüfus sayısına göre gençlik derneğine düşen genç sayıları tespit edilmiş ve yorumlanmıştır.

Sonuçlar göstermektedir ki, Türkiye genç bir nüfus potansiyeline sahip olmasına rağmen doğrudan gençlere yönelik faaliyet gösteren dernekler de nicel bakımdan bir yansıma gösterememiştir.

Bu sonuç birçok yönden tartışılması ve araştırılması gereken bir konu olduğu için konu sınırları içerisine dahil edilmemiş ve tartışılmamıştır. Ancak gençlerin veya gençlik alanında faaliyet göstermek isteyen bireylere, derneklere veya sivil toplum kuruluşu alanındaki tüm oluşumlara sivil alanda daha çok kurumsallaşma portresi sunulması adına çeşitli önerilerde bulunabilir. Bu önerileri şöyle sıralayabiliriz:

*Türkiye gibi devlet kavramının toplum üzerinde önemli bir etkisinin olduğu ülkede gençlik alanında faaliyet gösteren derneklerin hükümetlerce somut bir şekilde desteklenmesi elzemdir. Bu destek doğrudan finans sağlama olarak değil, evrensel hukuk normları çerçevesinde hükümet politikaları ile sınırlandırılmadan faaliyet ve örgütlenme özgürlüğünün sağlanmasıdır. Son 20 yılda sivil toplum kuruluşları alanında örgütlenmeler hükümetlerce hem teşvik edilmekte hem de bürokratik iş ve işlemler alanında kolaylaştırmalar sağlanmıştır. Ancak bu durum tek başına yeterli değildir.

Bunun yanında bir diğer önemli destek, gençlik derneklerinin meşruluğunun devletçe somutlaştırılması ve özellikle gençlik çalışmaları konusunda gençlik derneklerinin kurmaylıktan çıkartılarak aktif bir uygulayıcı ve denetleyici rolünün sağlanmasıdır. Bu siyasal söylemden ziyade yasal bir zeminde garanti altına alınması gereken bir konudur.

*Dernekler için finansal sürdürülebilirliğin önemli bir etken olduğu düşünüldüğünde, gençlik çalışmalarına odaklanmış derneklere belirli proje hedefleri yerine getirmeleri karşılığında faaliyet ve harcamaların denkleştirildiği bilançoya göre hibe desteği verilmelidir. Bu desteğin misyonu sadece hükümetlere ait olmamalı, özel sektör tarafından da gençlik derneklerinin proje çalışmaları finanse edilmelidir.

Son not olarak, gençlik dernekleri aracılığıyla gençliğe yönelik faaliyetler handikaplardan arındırılmalı ve cazip hale getirilmelidir. Böylece gençlere yönelik derneklerin nicel anlamda artırılması ve toplumsal görünürlüklerindeki yansımaları daha fazla yaygınlaşabilir.

KAYNAKÇA

1. Aslan, S. (2010). “Türkiye’de Sivil Toplum”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi , 9 (31), 260-283.
2. Babacan, M.E. (2016). “Toplumsal Derinlik, Sosyal Medya Ve Gençlik”, İnsan ve Toplum Dergisi, 6 (11), 23-45.
3. Bandeoglu, Z. (2017). “Sivil Toplum Kuruluşlarının Uluslararası Çatışma Ve Krizlerdeki Rolü”, Stratejik Araştırmalar Merkezi, 9(33).
4. Baş, H. (2017). “Türkiye’de Genç Nüfus: Sorunlar Ve Politikalar”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , (27) , 255-288.
5. Çaha, Ö. (2004), Açık Toplum Yazıları, Liberte Yayınları, Ankara.
6. Çömlekçi, M. F. & Başol, O. (2019). “Gençlerin Sosyal Medya Kullanım Amaçları İle Sosyal Medya Bağımlılığı İlişkisinin İncelenmesi”, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(4), 173-188.
7. Dernekler Kanunu-5253. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5253.pdf>.
8. Dernekler Yönetmeliği- 8038. <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=8038&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeli&mevzuatTertip=5>.
9. Dinç, M. (2015). “Teknoloji Bağımlılığı Ve Gençlik”, Gençlik Araştırmaları Dergisi, 3(3), 31-65.
10. Dondurucu, Z. B. (2014). “Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Medya Üzerinden Halkla İlişkiler Çalışmaları”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, İstanbul.
11. Esman, M. ve Uphoff, N. (1984). Local Organizations: Intermediaries in Rural Development, Cornell University Press, Ithaca.
12. Eurostat (2022). <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
13. GSB (2022). https://gsb.gov.tr/dosyalar/mevzuatlar/ulusal_genclik_ve_spor_politikasi.pdf
14. Güler, A. & Günel, Y. (2022). “Kamu Kurumlarında Bilgi Teknolojileri ve Sosyal Medya Kullanımının Çalışan Performansına Etkisi” International Journal Of Economic And Administrative Academic Research (E-ISSN: 2757-959X), 2(2), 23-48.
15. Gümüş, M. (2022). “Dernekler Mevzuatında Son Dönemde Yapılan Değişikliklerin Örgütlenme Özgürlüğüne Etkileri”. Ankara Barosu Dergisi, 80, 469-501.
16. <https://gdpd.gsb.gov.tr/>.
17. <https://www.siviltoplum.gov.tr/>
18. <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarına-gore-dagilimi>.
19. Kahya, Y. (2020). “Gençlerin Yaşam Kalitesi Ve Gelecek Beklentileri”. Business & Management Studies: An International Journal, 8(1), 950-968.
20. Karakaya, O. (2022). “Türkiye’de Dernekleşme Ve Toplumsal Gelişmişlik Göstergeleri Arasındaki İlişki”, Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (2), 315-340.
21. Kaypak, Ş. (2012). “Yerel Yönetimlerde Katılımcı/Müzakereci Demokrasi Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 8(17), 171-196.
22. Keyman, F. (2004). “Türkiye’de ve Avrupa’da Sivil Toplum”. Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, İstanbul Bilgi Üniversitesi: STK Eğitim ve Araştırma Birimi, No: 3.

23. Kutlu, Ö., Kahraman, S. & Dinçer, S. (2021). “Demokratik Kamu Politikalarına Sivil Toplum Katkısı: Konya STK Platformu Örneği”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 28 (1), 139-167.
24. Nuhoglu, H. & Seçkin, G. G. (2021). “Öğretmenlerin 21. Yüzyıl Öğreten-Öğrenen Becerileri ile Bilişim Teknolojisi Kullanım Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Journal of Kırşehir Education Faculty*, 22(3), 1358- 1388.
25. Özdemir, H. & Çiftlikçi, A. (2015). “Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 123-144.
26. Özer, M. H. (2008). “Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi Ve Sosyal Fonksiyonları”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (26), 86-97.
27. Şahin, L. & Öztürk, M. (2011). “Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları Ve Türkiye'deki Durumu”, *Journal of Social Policy Conferences* , 0 (54) , 3-29.
28. Şahin, M. (2021). *Kamu Ekonomisi Yönünden Sivil Toplum Kuruluşları*. Rating Academy Ar-Ge Yazılım Yayıncılık Eğitim Danışmanlık ve Organizasyon Ticaret Limited Şirketi.
29. Talas, D. D. M. (2011). “Sivil Toplum Kuruluşları Ve Türkiye Perspektifi”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 387-401, <https://dergipark.org.tr/en/pub/tubar/issue/16970/177312>.
30. Tanyaş, B. (2015). “Gençler Ve Politik Katılım: Gezi Parkı Eylemlerinde Apolitik Nesil”, *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, 6, 25-50.
31. TÜİK (2022). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2021-45634>.
32. Yıldırım, S. (2021). “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Dijital Dönüşümü: Mevcut Durum ve Engeller”, *Sakarya İktisat Dergisi*, 4, 404- 422.
33. Yumuşak, H. (2015). “21. Yüzyıl Türkiye’sinde Sivil Toplumun Dünü, Bugünü, Yarını”, *Journal of International Management Educational and Economics Perspectives*, 3 (2), 23-28.